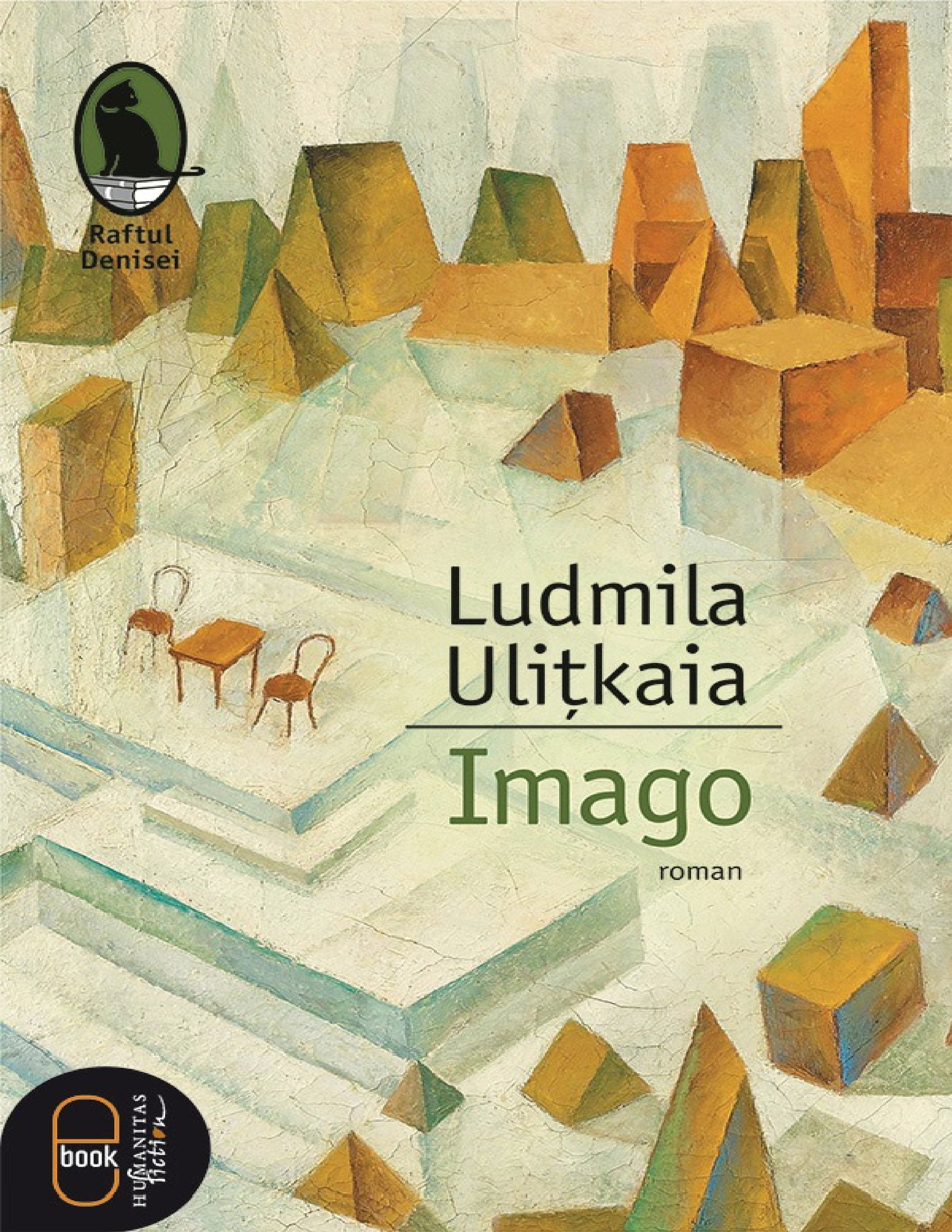

Raftul Denisei

Ludmila Ulițkaia

Imago

roman

book

HUMANITAS fiction

Ludmila Ulițkaia
ZELIONÎI ŞATIOR

ISBN 978-606-779-135-8 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Ludmila Ulițkaia

Imago

Traducere din rusă şi note de GABRIELA RUSSO

Cuprins

Mulţumiri

„Nu vă consolaţi cu gândul că vremurile sunt nedrepte. Nedreptatea lor morală nu ne face pe noi mai drepţi, câinoşenia lor nu e de ajuns pentru ca, neputându-le accepta, să ne socotim deja oameni.“

B. Pasternak către V. Şalamov
9 iulie 1952

Prolog

Tamara, încă adormită, stă în faţa farfuriei cu jumări de ouă.

Mama Raisa Ilinicina trece binişor cu pieptenele cu dinţi lipsă prin părul ei, străduindu-se să nu tragă prea tare de şuviţele ca pâsla, neastâmpărate.

De la radio se revarsă o muzică solemnă, dar nu se aude prea tare: bunica doarme în spatele peretelui despărţitor. Apoi muzica amuţeşte. Pauza e destul de lungă şi grea parcă. Pe urmă se aude vocea cunoscută:

— Atenţiune! Aici Moscova. Toate staţiile de radio sunt în emisie. Transmitem comunicatul guvernului…

Pieptenele încremeneşte în părul Tamarei, ea se dezmeticeşte brusc, înghite pe nerăsuflate jumările şi cu vocea puţin răguşită dimineaţa zice:

— Probabil vreun fleac de răceală, mamă, a cuprins dintr-odată toată ţara…

Nu reuşeşte să termine vorba, că brusc Raisa Ilinicina smuceşte pieptenele, capul Tamarei se apleacă mult spre spate şi i se aud dinţii clănţănindu-i.

— Taci, şopteşte cu vocea sugrumată Raisa Ilinicina.

În pragul uşii apare bunica îmbrăcată în halatul la fel de vechi ca Marele Zid Chinezesc. A ascultat până la capăt comunicatul de la radio şi zice bucuroasă:

— Să cumperi ceva dulce de la Eliseevsk, Raecika. E Purim azi. Cred că Sameh a mierlit-o.

La vremea aceea Tamara nu ştia ce înseamnă Purim, de ce trebuia cumpărat ceva dulce şi cu atât mai puţin ştia cine era Sameh ăsta. De unde să ştie fata că de multă vreme cei din familie îi numeau în secret pe Stalin şi Lenin cu primele litere *s* şi *l* adăugate poreclelor dintr-o limbă veche, misterioasă – *sameh* şi *lamed*.

În timpul ăsta vocea îndrăgită de toţi anunţă că boala nu e deloc un simplu guturai.

*

Galia îşi îmbracă anevoie uniforma şi îşi caută acum şorţul. Unde să-l fi agăţat? Se vâră sub pat – n-a căzut cumva sub el?

Deodată mama iese valvârtej din bucătărie cu un cuţit într-o mână şi cu un cartof în cealaltă. Urlă, se vaită, dar nu e glasul ei obişnuit, aşa că Galia crede că s-a tăiat la mână. Dar nu se vede sângele.

Tatăl, prost dispus de dimineaţă, îşi înalţă capul de pe pernă:

— Ce te-a apucat de urli cu noaptea-n cap, Ninka?

Mama se văicăreşte din ce în ce mai zgomotos, nu i se înţeleg cuvintele întrerupte de vaiete:

— A murit! Trezeşte-te, prostule! Scoală-te odată! A murit Stalin!

— Au anunţat, sau ce? întreabă tatăl ridicându-şi capul cu moţul lipit de frunte.

— Au zis că e bolnav. A murit, bag mâna-n foc, a murit! O simt!

Urmează alte vaiete nedesluşite, printre care răzbate întrebarea dramatică:

— Vai de noi! Ce-o să se întâmple acum? Ce-o să se întâmple cu noi toţi? Ce-o să fie?

Tatăl face o mutră strâmbă şi-i zice răstit:

— Ce ai de te vaiţi aşa, proasto? De ce? Mai rău de-atât n-o să fie!

Galia îşi găseşte în sfârşit şorţul – a căzut într-adevăr sub pat.

— E mototolit, o să-l port aşa, n-o să-l calc! hotărăşte ea.

*

Spre dimineaţă temperatura se domoleşte, şi Olga doarme somn bun – nu transpiră şi nu tuşeşte. Doarme până aproape de prânz. Se trezeşte fiindcă în cameră intră mama şi rosteşte cu voce puternică şi solemnă:

— Scoală-te, Olia! S-a întâmplat o nenorocire!

Fără să deschidă ochii, vrând să scape cu capul înfundat în pernă, în speranţa că visează, dar simţind nodul oribil din gât, Oliei îi vine în minte: „E război! Au năvălit fasciştii! A început războiul!“

— Scoală-te, Olia!

Ce nenorocire! Hoardele fasciste calcă în picioare pământul nostru sfânt, toţi se duc pe front şi pe ea n-o iau…

— A murit Stalin!

Olia încă simte palpitaţiile inimii în gât, dar nu deschide ochii: nu-i război, slavă Domnului! O să fie mare când o să înceapă războiul, şi atunci o s-o ia… Îşi vâră capul sub pătură şi bolboroseşte: „Atunci o să mă ia“, şi adoarme cu gândul ăsta plăcut.

Mama o lasă în pace.

Frumoşii ani de şcoală…

E interesant să urmăreşti traiectoria forţelor care conduc la întâlnirea inevitabilă a oamenilor predestinaţi unii altora. Câteodată o asemenea întâlnire pare să aibă loc fără ca soarta să se străduiască prea mult, fără o intrigă abil pregătită, lăsând ca evenimentele să-şi urmeze cursul firesc – să zicem, de pildă, că persoanele în cauză locuiesc la aceeaşi adresă sau merg la aceeaşi şcoală.

Cei trei băieţi învăţau la aceeaşi şcoală. Ilia şi Sania din clasa întâi, Miha nimerind în clasa lor ceva mai târziu. În ierarhia care se construieşte de la sine în orice grup, cei trei ocupau poziţia cea mai de jos, fiindcă erau total incapabili să se certe sau să facă rău cuiva. Ilia era lung şi slab, mâinile şi picioarele îi ieşeau mult în afară din mânecile şi pantalonii prea scurţi. Unde mai pui că nu exista cui ori bucată de fier care să nu-i sfâşie hainele. Mama lui, singuratica şi ursuza Maria Fiodorovna, ajunsese la capătul puterilor tot cosându-i petice strâmbe cu mâinile ei nu mai puţin strâmbe. Meşteşugul croitoriei nu se prindea de ea şi pace. Îmbrăcat întotdeauna mai prost decât ceilalţi, şi ei prost îmbrăcaţi, Ilia se maimuţărea şi se lua în zeflemea, făcând spectacol din sărăcia lui, un mod cât se poate de nobil de a i se împotrivi.

Situaţia lui Sania era şi mai rea. Colegii îl invidiau şi-l detestau pentru scurta cu fermoar, pentru genele lungi de fată, pentru chipul enervant de drăgălaş, care-i scotea din sărite, şi pentru şerveţelele de pânză în care erau învelite sandviciurile. Culmea e că învăţa să cânte la pian şi mulţi îl urmăreau cum merge, ţinând-o pe bunica de-o mână şi partiturile în cealaltă mână, pe strada Cernîşevski, fostă şi viitoare Pokrovka, la şcoala de muzică Igumnov, chiar şi când era bolnav, deşi bolile lui frecvente nu erau grave, dar se lungeau la nesfârşit. Bunica, văzută din profil, îşi arunca picioarele înainte ca un cal de circ şi capul i se mişca în ritmul mersului. Sania mergea lângă ea, puţin retras în spate, aşa cum se cuvenea unui groom.

La şcoala de muzică nu era ca la şcoala generală, aici toţi erau entuziasmaţi de Sania – la examenul din clasa a doua a cântat Grieg, aşa cum nici un elev de clasa a cincea n-ar fi reuşit s-o scoată la capăt. Le provoca emoţie şi statura mititică a interpretului: la opt ani îl credeau copil de grădiniţă, la doisprezece, îl luau drept băiat de opt ani. Din acelaşi motiv, Sania era poreclit „Piticul“ la şcoala generală. Nu erau vorbe duioase, ci glume răutăcioase. Sania îl evita intenţionat pe Ilia, nu fiindcă făcea băşcălie, mai ales că nu era îndreptată

neapărat împotriva lui, deşi câteodată îl atingea şi pe el, ci pentru diferenţa umilitoare de înălţime.

Prietenia lor s-a sudat datorită lui Miha, care a apărut în clasa a cincea, declanşând un entuziasm general. Era tipul roşcovanului clasic, ţintă ideală pentru ce-i care îşi dădeau toată osteneala să-l batjocorească. Avea capul tuns chilug, cu un smoc de păr auriu bătând în roşu pe frunte, cu urechile trandafirii, străvezii, ţintind în sus ca pânza de corabie, plantate într-un loc nepotrivit, parcă mai aproape de obraji, cu faţa albă şi pistruiată, până şi ochii aveau reflexe portocalii. În plus, era ochelarist şi evreu.

Prima oară îi dădură câţiva ghionţi pe 1 septembrie, la closet, în timpul recreaţiei mari, şi nu-l loviră prea tare, doar aşa, să-i fie de învăţătură. Şi n-o făcură Murîghin şi Mutiukin – nu se coborau ei aşa de jos –, ci supuşii lingăi care le cântau în strună. Miha primi cu stoicism porţia de lovituri, şi-n momentul când îşi scoase din servietă batista să-şi şteargă nasul, apăru de acolo un pisoiaş. Copiii i-l luară şi începură să-l arunce de la unul la altul. În momentul acela intră Ilia – era cel mai înalt din clasă – şi prinse pisoiul pe deasupra capetelor voleibaliştilor. Clopoţelul întrerupse sportul ăsta atât de interesant.

Ilia intră în clasă şi îi strecură pisoiul lui Sania, aflat în preajmă, care îl vârî în servietă.

La următoarea recreaţie, cei mai mari duşmani ai speciei umane, ale căror nume, Murîghin şi Mutiukin, aveau să servească în viitor ca elemente de bază într-un joc de cuvinte şi care trebuie menţionate dintr-o mulţime de alte motive, căutară o vreme pisoiul, dar îl uitară repede. După ora a patra, li se dădu drumul tuturor, şi băieţii o rupseră din loc cu chiote şi strigăte, lăsându-i în plata Domnului pe cei trei în clasa pustie, decorată cu flori multicolore de ochiul-boului.

Sania scoase pisoiul din servietă şi i-l dădu zâmbind lui Ilia. Ilia i-l predă zâmbind lui Miha. Miha îi zâmbi lui Sania.

— Am făcut o poezie despre el, le zise timid Miha. Sună aşa:

Cel mai frumos dintre pisoi
Era să moară negreşit;
Salvarea-n Ilia şi-a găsit,
Şi e-n prezent acum cu noi.

— Nu-i rău. Desigur, nu-i Puşkin, comentă Ilia.

— Nu se poate zice „e-n prezent acum“, remarcă Sania.

Miha acceptă făcându-şi autocritica:
— E adevărat. „Şi acum este cu noi." Sună mai bine fără „e-n prezent".
Miha le povesti cu lux de amănunte cum de dimineaţă, în drum spre şcoală, aproape că-l smulsese pe bietul pisoi din gura unui câine care se pregătea să-l sfâşie. Dar acasă nu-l putea duce, neştiind cum l-ar primi mătuşa, la care stătea de lunea trecută.
Sania mângâie pisoiaşul pe spinare şi oftă:
— Eu nu pot să-l iau, avem un motan. N-ar fi prea încântat.
— E-n regulă, îl iau eu, zise Ilia şi apucă neglijent pisoiul.
— N-o să ai probleme acasă? se interesă Sania.
Ilia râse:
— Acasă? Ce zic eu aia e. Totu-i normal între mine şi mama. Mama mă ascultă.
„E băiat mare, niciodată n-o să ajung aşa, n-o să mă văd zicând: «Totu-i normal între mine şi mama». E clar, eu sunt puiul mamei. Deşi ea mă ascultă. Şi bunica mă ascultă. Şi încă cum! Totuşi e altfel", se întristă Sania.
Se uită la mâinile ciolănoase ale lui Ilia, cu pete galbene şi negre, pline de julituri. Avea degete lungi, putea lua două octave cu ele. În timpul ăsta, Miha îşi aşeză pisoiul pe cap, potrivindu-şi-l pe moţul roşcat şi catifelat, lăsat ieri „de sămânţă" de frizerul cu suflet mare de la Pokrovskie Vorota. Pisoiul îi alunecă, Miha îl puse iarăşi în vârful capului.
Plecară toţi trei împreună de la şcoală. Îi dădură îngheţată pisoiului. Sania avea bani la el, ajungeau pentru patru porţii. Se va dovedi mai târziu că avea întotdeauna bani la el… Pentru prima oară în viaţă mânca îngheţată pe stradă, direct din hârtia ei. Când cumpăra bunica îngheţată, o aducea acasă, o împărţea în mici porţii tasate în cupe de sticlă cu picior şi punea deasupra dulceaţă de vişine – numai aşa o mâncau!
Ilia le povesti plin de entuziasm ce fel de aparat de fotografiat o să-şi cumpere din primii bani câştigaţi şi le explică pe larg cum o să facă rost de ei.
Sania le dezvălui aşa, din senin, secretul lui: avea mâinile mici, „nu de pianist", şi ăsta era un mare neajuns pentru un interpret.
Miha, care stătea la nişte rude, a treia familie în ultimii şapte ani, le spuse băieţilor, pe care abia îi cunoscuse, că alte rude nu mai avea şi că dacă mătuşa n-o să-l ţină, va trebui să se ducă iar la casa de copii…
Mătuşa avea sănătatea şubredă. Nu suferea de o boală anume, zicea mereu pe un ton trist şi apăsat: „Mă dor toate", se plângea că o dor picioarele, spinarea, pieptul şi rinichii. O avea şi pe fata ei infirmă, Minna, fapt care îi

influenţa în rău starea de sănătate. Îi venea greu să facă orice fel de muncă, şi până la urmă cei din familie hotărâseră să-l găzduiască ea pe nepotul orfan, urmând ca ei să-i dea bani pentru întreţinerea lui. Că voiau sau nu, Miha era totuşi fiul fratelui lor mort în război.

Băieţii hoinăriră o vreme şi pălăvrăgiră vrute şi nevrute, pe urmă se opriră lângă Iauza şi încetară să mai vorbească. Simţeau cât de bine le era împreună: încredere, prietenie, egalitate. Nici vorbă de superioritatea unuia sau a altuia, dimpotrivă, fiecare era la fel de interesant pentru ceilalţi. Nu ştiau încă nimic despre Saşa şi Nika, despre jurământul de pe muntele Vorobiov[1], nici măcar Sania, care citea mult, nu-l citise pe Herzen. Şi nici locurile acelea prăpădite, considerate de sute de ani cele mai împuţite locuri din oraş – Hitrovka, Gonceari, Kotelniki –, nu se potriveau deloc cu jurămintele romantice. Se întâmplă totuşi ceva important: o asemenea coeziune e posibilă numai la vârste tinere. Cârligul se înfige direct în inimă, şi firul care-i leagă pe oameni printr-o prietenie sudată în copilărie nu se rupe niciodată.

După ce se scurse ceva timp şi după lungi discuţii în care, printre altele, respinseră numele de „Sfânta treime“ şi „Trio“, unirea aceasta a inimilor fu botezată bombastic „Trianon“. Nu ştiau nimic despre dezmembrarea Austro-Ungariei, aleseră cuvântul pentru frumuseţea lui.

După douăzeci de ani, „Trianon“ avea să apară pentru o clipă în discuţia insuportabilă a lui Ilia cu un kaghebist de rang înalt, cu grad incert şi cu un nume curios, Anatoli Aleksandrovici Cibikov[2]. Nici chiar cei mai înverşunaţi din tagma kaghebiştilor, care se luptau cu disidenţii din anii aceia, nu se încumetau să considere „Trianonul“ o organizaţie antisovietică a tineretului.

Trebuie să recunoaştem că meritul era al lui Ilia: odată cu primul aparat de fotografiat, el se apucă să-şi facă o adevărată arhivă, care s-a păstrat până-n zilele noastre. E adevărat că pe primul dosar din anii de şcoală figura un alt nume, „LIURS“[3], nu mai puţin enigmatic decât „Trianon“.

Aşadar, pe băieţi îi uni (şi lucrul ăsta avea să fie atestat de documente) nu înaltul ideal al libertăţii de dragul căreia trebuiau fie să-şi jertfească numaidecât viaţa, fie, mult mai plictisitor, să şi-o consacre slujirii poporului nerecunoscător, aşa cum făcuseră Saşa şi Nika acum mai bine de o sută de ani, ci pisoiul sfrijit, căruia nu-i fu dat să treacă peste şocul de la 1 septembrie 1951. Se sfârşi, bietul de el, după două zile, în braţele lui Ilia, şi-l înmormântară în taină, dar cu mare pompă, sub banca din curtea casei de la numărul 22, de pe strada Pokrovka (numită pe atunci Cernîşevski, un om care îşi consacrase şi el viaţa ideilor nobile). Casei i se spunea cândva „dulap“,

dar puţini dintre locatarii de acum ştiau lucrul ăsta.

Pisoiul odihnea sub banca pe care se presupune că stătuse pe vremuri tânărul Puşkin cu verişoarele lui, distrându-le cu poezioare meşteşugit alcătuite. Bunica lui Sania zicea mereu: „Casa în care stăm a apucat timpuri mai bune."

Lucru uimitor, ceva se schimbă în clasă destul de repede, în decurs de două săptămâni sau o lună. Miha nu-şi dădea seama – de unde să ştie cum fusese înainte, doar era abia venit. Sania şi Ilia însă simţeau efectele schimbării: erau tot în coada ierarhiei, dar nu fiecare în parte, ci împreună. Deveniră o minoritate recunoscută prin faptul, greu de definit, că nu puteau să se amestece în lumea celor mici. Cele două căpetenii, Mutiukin şi Murîghin, îi ţineau în frâu pe toţi ceilalţi şi când se certau între ei, clasa se împărţea în două tabere duşmane, cărora nu li se alăturau cei maziliţi, dar nici nu putea fi vorba de aşa ceva, fiindcă nu erau primiţi. Se hârjoneau, ajungeau la încăierări sălbatice, cu sau fără sânge curs din nas, apoi bătăile erau date uitării. Când Mutiukin şi Murîghin cădeau la pace, începeau din nou să-i ia la ochi pe cei trei intruşi stingheri, incapabili să intre în turmă, să se asocieze. Pentru ei era floare la ureche să-i snopească în bătaie, dar şi mai interesant era să-i ţină înfricoşaţi, înspăimântaţi, şi să le amintească mereu cine era şeful: ochelaristul-evreu, muzicantul, măscăriciul, sau „băieţii normali" ca Mutiukin şi Murîghin.

În clasa a cincea, odată cu trecerea la gimnaziu, în locul singurei şi unicei învăţătoare care preda gramatica şi aritmetica, Natalia Ivanovna, femeie bună ca pâinea caldă, care-i învăţase alfabetul până şi pe Mutiukin şi Murîghin, numindu-i cu duioşie Tolecika şi Slavocika, apărură profesorii: profu' de matematică, profa de rusă, profa de botanică, profa de istorie, profa de germană şi profu' de geografie.

Fiecare dintre ei era nebun după materia lui, dădea multe teme pentru acasă şi „băieţii normali" nu le făceau faţă. Ilia, care nu strălucise deloc la şcoala primară, făcu progrese în anturajul noilor prieteni şi la sfârşitul trimestrului al doilea, adică aproape de Anul Nou, reieşi că ochelariştii şi aschimodiile de rang inferior învăţau foarte bine, iar Mutiukin şi Murîghin abia se descurcau. Conflictul, pe care adulţii l-ar numi social, se agravă, ceea ce implică mai multă responsabilitate mai ales din partea „minorităţii" asuprite. Era momentul când Ilia introduse în limbajul lor termenul „mutiuki şi murîghi", care avea să fie folosit ani de-a rândul în grupul lor. Termenul era aproape sinonim cu celebrul homo sovieticus, utilizat mult mai târziu, dar farmecul lui ţinea de măiestria celui care îl crease.

Miha îi irita cel mai tare pe „mutiuki şi murîghi“, el o încasa cel mai des, dar, cum avea experienţa vieţii din casa de copii, suporta uşor loviturile, nu se plângea niciodată, se scutura, îşi lua şapca şi o rupea la fugă în huiduielile duşmanilor. Ilia se strâmba făcând pe bufonul cu succes, reuşea adesea să-i deruteze, să-i ia în zeflemea şi să-i surprindă cu o găselniţă neaşteptată. Sania era cel mai sensibil. De altfel, tocmai sensibilitatea lui exagerat de mare se transformă până la urmă într-un zid de apărare. O dată se întâmplă, tocmai când Sania îşi spăla mâinile la chiuveta de la toaleta şcolii – un hibrid între parlament şi cuib de tâlhari –, ca Mutiukin să se arate scârbit de îndeletnicirea nevinovată a lui Sania şi să-i propună să-şi spele şi mutra. Sania şi-o spălă, în parte din dorinţa de a fi lăsat în pace, în parte din laşitate, şi atunci Mutiukin luă cârpa de şters pe jos şi i-o lipi pe faţa udă. Curioşii făcură cerc în jurul lor: aşteptau să se distreze. Nu avură însă parte de distracţie. Sania începu să tremure, se făcu palid, îşi pierdu cunoştinţa şi căzu pe podeaua pavată cu faianţă. Nenorocitul de adversar era înfrânt, desigur, dar într-un mod deloc satisfăcător. Zăcea pe podea într-o poziţie ciudată, cu corpul ţeapăn şi arcuit. Murîghin îl lovi uşurel cu piciorul în coastă ca să vadă de ce nu se mişcă. I se adresă cu multă blândeţe:

— Hei, Sanek, de ce stai tolănit aşa?

Mutiukin se uita buimac la Sania, care nu făcea nici o mişcare.

Sania nu deschise ochii, în ciuda ghionturilor date cu forţă. În momentul acela intră Miha, privi cu luare aminte scena mută şi fugi la medicul şcolii. Mirosul de amoniac îl aduse pe Sania în simţiri, profesorul de sport îl transportă la cabinetul medical. Doctoriţa îi luă tensiunea.

— Cum te simţi? îl întrebă ea.

Sania îi răspunse că se simte foarte bine, dar în prima clipă nu-şi aminti deloc ce i se întâmplase. Când îşi aduse însă aminte de cârpa împuţită, i se făcu greaţă. Ceru săpun şi se spălă cu migală. Doctoriţa vru să-i cheme părinţii. Sania o convinse cu greu să nu-i sune. Mama era la lucru, iar pe bunică o ferea de neplăceri. Ilia se oferi să-şi conducă acasă prietenul slăbit, şi doctoriţa le dădu o hârtie care-i scutea de lecţii.

Oricât ar părea de curios, din ziua aceea Sania dobândi un statut mai înalt. E adevărat că acum îl strigau „piticul epileptic“, dar încetară să-l mai hărţuiască: nu cumva să se prăbuşească leşinat.

La 31 decembrie şcoala se închise, începea vacanţa de iarnă, urmau cele unsprezece zile fericite. Lui Miha i se întipări bine în minte fiecare zi de vacanţă. De Anul Nou primi un cadou de vis. Mătuşa Ghenia îi dărui o pereche

de patine, după ce dusese tratative secrete cu fiul ei, care o asigurase că urmaşii lui renunţă la partea asta din moştenirea familiei.

Patinele erau un hibrid american, ieşit de multă vreme din uz, ceva amestecat între condurii prinţesei şi târlicii Cenuşăresei, aveau lamă dublă şi vârful tocit, erau prinse de ghetele scâlciate, vopsite cândva în roşu, cu nituri groase în formă de stea. Pe placa metalică dintre lame şi ghete era scris „Einstein“, după care urma un şir de cifre şi litere de neînţeles… Ghetele fuseseră stricate serios de fostul proprietar, în schimb lamele străluceau ca noi.

Pentru mătuşa Ghenia patinele erau o relicvă a familiei, aşa cum în alte familii sunt la mare preţ briliantele bunicii.

Briliantele apăreau şi ele ca un element secundar în istoria patinelor. În 1919 Lenin însuşi îl trimisese în SUA pe Samuel, fratele mai mare al mătuşii Ghenia, ca să organizeze partidul comunist american. Samuel se mândrise tot restul vieţii cu misiunea încredinţată lui şi le povestise călătoria cu lux de amănunte rudelor şi prietenilor apropiaţi, care erau câteva sute, până în 1937, când fusese arestat. Primise zece ani de închisoare, fără drept la corespondenţă, şi dispăruse pentru totdeauna, dar povestea lui avea să devină o legendă a familiei.

În iulie 1919, Samuel călătorise pe o rută ocolită de la Moscova la New York, prin Europa de Nord, şi debarcase pe chei ca marinar venit din Olanda cu o navă comercială. Coborâse pe pasarelă, bocănind cu tocurile cizmelor meşterite de cizmarul de la Kremlin, cu un briliant scump ascuns într-unul din ele. Îşi îndeplinise misiunea: deschisese în numele Cominternului lucrările primului congres al partidului comunist aflat în ilegalitate. După câteva luni, făcuse cale întoarsă şi-i raportase personal tovarăşului Lenin că misiunea fusese îndeplinită.

Diurna modestă de deplasare, din care cheltuise douăzeci de dolari pe mâncare, o dăduse toată pe cadouri. Îi adusese nevestei o rochie roşie de lână, cu frăguţe tricotate pe guler şi pe umeri, şi pantofi roşii cu trei numere mai mici. Patinele erau al treilea şi cel mai costisitor cadou american din bagajul lui, îl cumpărase pentru fiul său cel mic pentru când avea să mai crească, dar copilul murise la puţin timp după ce se întorsese Samuel.

Mai bine îşi cumpăra patinele pentru el. În copilărie visase să ajungă la mijlocul patinoarului şi să treacă în goană, cu spinarea îndoită până aproape de gheaţa onctuoasă, pe lângă cei care-i purtau sâmbetele, pe lângă damele cu manşoane, pe lângă liceenii şi domnişoarele printre care trebuia să fie

neapărat şi Marusia Galperina… Patinele zăcuseră vreme îndelungată în cufăr, aşteptând apariţia unui nou moştenitor. Dar nu-i fusese sortit lui Samuel să aibă alţi copii, şi patinele, ţinute zece ani sub obroc, ajunseseră la Ghenia, sora lui mai mică.

Acum, după alţi douăzeci de ani, ele trecură în mâinile – mai precis în picioarele – altei rude a eroului Samuel.

Cu primirea unui asemenea cadou neaşteptat, depăşind orice închipuire despre o bucurie posibilă, luă sfârşit prima zi de vacanţă a lui Miha. Nimic nu prevestea nenorocirea pe care cadoul avea s-o aducă cu sine…

În seara de Anul Nou, familia numeroasă a mătuşii Ghenia era adunată în jurul mesei aranjate, cu îngăduinţa vecinilor, în bucătăria spaţioasă, folosită în comun, şi nu în camera de paisprezece metri unde îşi duceau viaţa mătuşa Ghenia, fiica ei, Minna, necăsătorită, cu probleme endocrine, şi, de ceva timp, Miha. Mătuşa Ghenia a gătit mâncare din belşug – şi găină, şi peşte. Noaptea, după ospăţul de pomină, Miha compuse o poezie în care descria impresiile de neuitat din ziua aceea:

Patinele sunt mai frumoase
Ca tot ce am văzut vreodat’,
Ca apa şi ca soarele,
Ca focul cel învolburat.
Frumos e cel care le poartă,
Cel care stă pe ele.
Masa e pusă ca la bal,
Bucatele-s nenumărate,
Şi-ţi mai rămâne celor dragi
Să le urezi victorii minunate.

Mai întâi a pus în loc de „bucatele-s nenumărate“ „bucatele sunt multe“, dar n-a găsit altă rimă la „multe“ decât „insulte“.

Toată săptămâna Miha se sculă cu noaptea-n cap. Ieşea în curte, pe peticul de pământ plin cu apă îngheţată, patina de unul singur şi pleca în momentul în care apăreau copiii, care dormeau până târziu în vacanţă. Nu se ţinea încă bine pe patine şi se temea că n-o să-i poată respinge, în cazul în care era atacat.

Patinele au fost, bineînţeles, evenimentul numărul unu al vacanţei. Au urmat vizitele băieţilor la muzee împreună cu bunica lui Sania, Anna Aleksandrovna.

Ea l-a luat şi pe Miha, pe jumătate curios din fire, pasionat şi însetat de cunoştinţe ştiinţifice şi neştiinţifice, şi pe jumătate mistuit de focul creaţiei a

ceva ce nu era prea bine precizat în capul lui. Vizitele la muzee l-au impresionat până şi pe Ilia, care părea să nu fie aplecat spre artă, ci mai degrabă spre tehnică. Numai Sania, deprins cu locurile, trecea dintr-o sală într-alta şi din când în când dădea câte o replică nu prietenilor, ci bunicii, de unde se vedea că se simţea în elementul lui la muzeu, aşa cum se simţea şi la conservator.

Miha prinse drag de Anna Aleksandrovna. Pentru toată viaţa, până la moartea ei. Ea îl vedea ajuns în viitor un bărbat dintre aceia care-i plăcuseră întotdeauna. Băieţaşul era roşcovan, era poet şi-n săptămâna aceea chiar şchiopăta uşor, după ce se rostogolise cu patinele noi, întocmai ca poetul aproape genial de care Anna Aleksandrovna fusese îndrăgostită în taină la treisprezece ani… Modelul-etalon, bărbat în toată firea, avusese odinioară o aureolă de luptător şi de martir, se bucurase de mare succes la începutul secolului XX, dar n-o băgase în seamă pe domnişoara îndrăgostită şi lăsase o urmă adâncă undeva în substratul freudian al psihicului fetei: aveau să-i placă în viaţa ei lungă bărbaţii roşcovani, emotivi, plini de strălucire.

Ea îl privea pe Miha şi zâmbea – da, micuţul e de acelaşi soi, timpul însă îi desparte… Şi e o încântare să-i prinzi privirea exaltată.

Fără să-şi dea seama, Miha era părtaş la dragostea ei. Începând din iarna aceea, el deveni oaspete obişnuit în casa familiei Steklov. În camera mare, cu trei ferestre şi cu încă o jumătate de fereastră, împărţită în două de un paravan, cu tavanul foarte înalt, bogat ornamentat, împărţit şi el în două, stăteau îngrămădite cărţi nemaipomenite, multe în limbi străine. Era şi o pianină mereu pregătită de luptă, cu muzica ascunsă înăuntru. Din când în când, ajungeau la el plutind mirosuri neobişnuite, înnebunitoare, de cafea adevărată, de ceară de parchet şi de parfum.

„Cu siguranţă că exact aşa era în casa părinţilor mei“, se gândea Miha. Nu-şi amintea de ei: mama murise în bombardamentul ultimei garnituri de tren, plecată din Kiev spre est, la 18 septembrie 1941, când nemţii se apropiau de Podol. Tatăl murise pe front, fără să ştie că mama îşi pierduse viaţa şi că fiul lor supravieţuise.

În realitate, casa părinţilor lui nu semăna deloc cu casa lui Sania Steklov, şi abia la douăzeci de ani Miha avea să vadă fotografia lor, păstrată printr-un miracol după război. Arătau săraci şi urâţi, era tare dezamăgit: mama avea un zâmbet fals pe buzele mici, închise la culoare, şi sâni ruşinos de mari, şi tatăl, un pitic gras, avea aerul unui om înfumurat. În spatele lor se vedeau fragmente dintr-o viaţă care nu semăna deloc cu aceea din bucăţica de salon din fostul

conac al familiei Apraksin-Trubeţkoi, în care locuia familia lui Sania.

Aproape de sfârşitul vacanţei, pe 9 ianuarie, era sărbătorită ziua de naştere a lui Sania. Se sărbătorea şi Crăciunul, când erau invitaţi numai adulţii. Aveau să mai treacă ceva ani până să fie invitaţi băieţii să ia parte şi la sărbătoarea din 7 ianuarie[4]. În schimb, rămâneau întotdeauna bunătăţi de la Crăciun pentru sărbătoarea lui Sania – mere, vişine şi chiar coji de portocală glasate, pe care Anna Aleksandrovna le prepara ca nimeni alta. Şi în plus, pliau paravanul, apropiau de uşă masa din sufragerie şi aşezau între cele două ferestre bradul uriaş, împodobit cu jucării minunate, păstrate un an întreg într-o cutie din debara.

Lui Sania îi organizau o sărbătoare pe cinste. Veneau chiar şi fete: de data asta erau două prietene ale lui Sania de la şcoala de muzică, Liza şi Sonia, venise şi Tamara, nepoata unei prietene a bunicii, însoţită de prietena ei Olia, amândouă în clasa întâi; erau tare micuţe şi nu prezentau nici un interes pentru băieţi. Până şi prietena bunicii era una oarecare, nu prea ieşea în evidenţă. În schimb bunicul Lizei, Vasili Innokientievici, arăta minunat în uniforma lui militară, avea mustăţi, mirosea a apă de colonie, a medicamente şi a război. Nepoţelei i se adresa pe jumătate în glumă cu „dumneavoastră“, iar Annei Aleksandrovna i se adresa cu: „tu, Niuta…“ Era văr primar cu ea, aşa că Liza era verişoară de-a şaptea spiţă cu Sania. Se auzeau aici chiar şi cuvintele *mon cousin* şi *ma cousine* folosite înainte de revoluţie, ieşite şi ele probabil din cutia din debara…

Anna Aleksandrovna le numea pe fetiţe „domnişoare“ şi pe băieţi „tineri“. Pe Miha îl uimiră mondenităţile astea, era complet buimăcit şi nu se linişti decât atunci când Ilia îi făcu semn de departe cu ochiul, parcă zicându-i: nu te teme, nu-s vorbe jignitoare!

Anna Aleksandrovna organiză totul remarcabil. Mai întâi asistară la un spectacol de păpuşi cu un paravan adevărat, cu Petruşka, cu Vanka şi cu păpuşa grasă Roza. Păpuşile se încăierau şi se ocărau într-o limbă străină, de mai mare râsul.

Urmară jocurile de cuvinte. Micuţele Tamara şi Olia nu se lăsară mai prejos, erau mult mai răsărite decât le arăta vârsta. Anna Aleksandrovna invită copiii în jurul mesei ovale, în timp ce adulţii îşi beau al doilea rând de ceai în spatele dulapului. Vasili Innokientievici şedea în fotoliu şi trăgea din ţigară. După terminarea spectacolului, Anna Aleksandrovna scoase o ţigară rusească groasă din tabachera de argint, aflată pe măsuţa din faţa lui Vasili Innokientievici, şi începu să fumeze, dar o apucă tusea.

— Ţigările astea sunt îngrozitor de tari, Basile!
— E motivul pentru care nu le recomand nimănui, Niuta.
— Pfui, pfui, făcu Anna Aleksandrovna gonind fumul mirositor din faţa ei. De unde le iei?
— Cumpăr tutun vrac, şi Liza îl îndeasă în foiţă.
Mai era mult până la sfârşitul petrecerii. După spectacol, luară o gustare uşoară, pe care Miha avea s-o ţină minte toată viaţa, începând de la cruşonul făcut în casă până la inelele galbene de os în care erau vârâte şervete de masă din ţesătură albă şi aspră.
Ilia şi Miha îşi încrucişară privirile. În momentul acela Sania exista independent de ei şi undeva mai sus, în vreme ce ei erau separaţi de el şi un pic mai jos. Prietenia în trei, ca orice triunghi, e lucru complicat. Apar piedicile şi tentaţiile – gelozia, invidia, uneori se ajunge până la o mică ticăloşie scuzabilă, dar totuşi ticăloşie. Se justifică oare ticăloşia printr-o mare iubire? Printr-o mare gelozie şi o suferinţă insuportabilă? Ca să se lămurească în privinţa asta, celor trei le era dat să trăiască o viaţă întreagă, mai scurtă sau mai lungă… într-o epocă foarte potrivită…
În seara aceea atât Miha, băiat reţinut de felul lui, cât şi descurcăreţul de Ilia se simţiră întrucâtva umiliţi de splendoarea casei. Sania îşi dădu seama că se întâmpla ceva cu ei şi, deşi era ocupat mai mult cu Liza, fetiţa cu faţa lunguiaţă şi părul neastâmpărat, ce-i ieşea de sub bentiţa albastră, îl chemă pe Miha, şuşotiră o vreme, apoi o cooptară pe Anna Aleksandrovna. La un moment dat anunţară că urmează să prezinte o şaradă. Sania întoarse un scaun mic, cu o formă ciudată, transformându-l într-o scăriţă nu prea înaltă. Se sui pe ea sus de tot, depăşindu-l pe Miha, aflat ceva mai jos. Înghiontindu-se, îmbrâncindu-se, trăgându-se de urechi, ei recitară pe două voci, cu grohăituri şi alte sunete de neînţeles, un soi de poezie:

> Primul e acelaşi pentru amândoi:
> schimb de vorbe pe pajişte între două bălţate;
> al doilea e, pentru unul, pufăitul trenului;
> pentru celălalt, e sunetul necuviincios
> ieşit din gât după o masă bună;
> al treilea, acelaşi pentru amândoi,
> e o prepoziţie în engleză.
> Împreună sunt numele a două fiinţe
> Ce ţin convenţional de *Homo sapiens*.

Musafirii râseră, dar bineînţeles că nimeni nu reuşi să dezlege şarada. Ilia era singurul capabil să ghicească. Şi fu la înălţime. După ce le dădu răgaz să se convingă că nu-i de nasul lor să dezlege ghicitoarea, anunţă nu fără mândrie:

— Ştiu, animalele astea se numesc Mutiukin şi Murîghin.

La drept vorbind, nimic nu-i îndreptăţea pe băieţi să prezinte şarada, fiindcă musafirii nu auziseră în viaţa lor de Mutiukin şi Murîghin, dar nimeni nu se grăbi să-i dojenească. Era distractiv, ce altceva le trebuia?

În grupul celor trei ceva se schimbase: Miha, participant la alcătuirea şaradei, îl ajunsese din urmă pe Sania, şi Ilia chiar îi întrecuse – doar era cel care dezlegase şarada şi întreţinuse atmosfera de joc până la sfârşit. Dacă nu se găsea dezlegarea, jocul putea fi considerat nereuşit. Bravo, Ilia!

Băieţii se îmbrăţişară, Vasili Innokientievici îi fotografie pe toţi trei. Era prima lor fotografie în grup.

Aparatul lui Vasili Innokientievici, trofeu din război, era grozav, după cum remarcă Ilia. Şi mai remarcă epoleţii de colonel cu însemnul şarpelui. Medic militar…

În ziua de 10 ianuarie, Anna Aleksandrovna îi duse pe băieţi să asculte concertul de pian al lui Mozart în sala Ceaikovski. Ilia se plictisi îngrozitor, chiar aţipi puţin, pe Miha muzica îl tulbură într-atât, încât nu reuşi să scrie o poezie inspirată, din cauza emoţiei prea mari şi a entuziasmului. Sania se întristă, nu se ştie de ce, era cât pe ce să plângă. Anna Aleksandrovna ştia motivul. Sania voia să cânte şi el Mozart tot aşa…

Pe 11 ianuarie se reîntoarseră la şcoală, şi în aceeaşi zi, toţi trei şi încă unul, Igor Cetverikov, o luară pe coajă rău de tot în curtea şcolii. Totul începu de la o bătaie nevinovată cu bulgări de zăpadă şi se termină cu o înfrângere zdrobitoare: pe Miha îl loviră în ochi, îi sparseră ochelarii, Ilia se pomeni cu buza crăpată. Unde mai pui că agresorii erau doi, iar ei erau patru – lucru trist de tot. Sania se ţinu mai departe, după cum îi era obiceiul – mai degrabă din delicateţe, decât din laşitate. Mutiukin şi Murîghin îi provocau aceeaşi scârbă pe care i-o provocase cârpa de spălat pe jos cu care îi şterseseră faţa. În general, agresorii nu-i dădeau nici o atenţie, îi interesa mai degrabă roşcovanul de Miha, care azvârlise bulgărele de zăpadă, tare ca piatra, drept în nasul lui Murîghin. Ilia scuipa sânge lângă gard, Cetverikov se întreba dacă să n-o ia la sănătoasa şi Miha, cu spatele sprijinit de perete, era pregătit de luptă, ţinându-şi pumnii roşii în faţă. Avea pumnii mari, aproape ca ai unui bărbat.

În momentul acela, Mutiukin scoase un briceag asemănător celui de ascuţit creioane, dar nişte creioane mari, din el făcu să apară o lamă subţire şi sări la Miha, la pumnii lui ridicol de mari. Sania scoase un ţipăt strident, îşi luă avânt şi, din două sărituri dezlânate, apucă lama briceagului cu mâna. Sângele ţâşni cu o viteză de necrezut, Sania îşi scutură mâna, şi un jet roşu inundă faţa lui Mutiukin. Acesta se porni pe urlat, de parcă el era rănitul, şi într-o clipă o luă la goană însoţit de Murîghin. Nimeni nu se gândea la victorie. Miha nu vedea ce se întâmplase, fiindcă nu mai avea ochelarii. Cetverikov se repezi prea târziu să-l prindă pe Murîghin, dar goana lui nu mai avu nici un rost. Ilia îi bandajă mâna lui Sania cu fularul, dar sângele continua să curgă ca dintr-un robinet.

— Fugi la Anna Aleksandrovna, repede! îi strigă Ilia lui Miha. Şi tu, hai la şcoală, la doctoriţă!

Sania leşinase – fie de frică, fie din cauza hemoragiei. După douăzeci şi cinci de minute îl duseră la Institutul Sklifosovski, unde îi opriră repede sângerarea şi-i cusură rana. După o săptămână, văzu că nu putea să-şi îndrepte al patrulea şi al cincilea deget. Profesorul veni să-i examineze mâna, îi desfăşă palma mică, se bucură să vadă că rana era în curs de vindecare, îi zise că afurisitul de briceag secţionase ligamentul transversal în profunzime şi că tare se mira că tăiase doar două degete, şi nu toate patru.

— Poate să facă exerciţii? Masaj, electroşocuri sau alte proceduri noi? îl întrebă Anna Aleksandrovna pe profesor, care o privea cu respect.

— Neapărat, numai după ce rana se cicatrizează complet. Mobilitatea se restabileşte parţial. Ştiţi, tendoanele nu-s ca muşchii.

— O să poată cânta la vreun instrument?

Profesorul zâmbi cu un aer compătimitor:

— E puţin probabil.

Nu-i trecu prin cap că semnează o sentinţă de condamnare. Anna Aleksandrovna nu-i spuse nimic lui Sania, şi după externare merseră o jumătate de an la tot felul de proceduri.

Imediat după operaţie, directoarea şcolii veni în fugă la Sania – zvonurile despre briceag ajunseseră la urechea ei şi o speriaseră. Interogat de Larisa Stepanovna, Sania fu foarte rezervat şi ferm: repetă de cinci ori că găsise briceagul în curtea şcolii, că apăsase pe buton, lama ţâşnise şi-i tăiase palma. Habar n-avea al cui era briceagul. Arma făptaşului fusese găsită a doua zi după eveniment. Zăcea murdară de sânge, ca-n filme, în mijlocul unei insuliţe de zăpadă. I-o aduseseră directoarei, şi fusese pusă în sertarul de sus al

biroului ei.

Mătuşa Ghenia se tângui multă vreme pentru ochelarii sparţi ai lui Miha, pe Ilia mama îl ocărî puţin pentru firea lui de bătăuş, iar Igor Cetverikov reuşi să nu sufle o vorbă părinţilor săi despre incident.

Deşi nu intră în grupul „Trianon“, din ziua aceea el rămase un simpatizant al lui. Evenimentele ulterioare, desfăşurate, e adevărat, de-a lungul unui sfert de secol, aveau să confirme că totul pe lume e supus legii – nu degeaba micii huligani isteţi din cale-afară îl hărţuiseră pe viitorul disident.

Când afacerea cu bătaia, care pusese pe jar toată şcoala, fu muşamalizată datorită strădaniei directoarei, elevii îi izolară o vreme pe Mutiukin şi Murîghin, cei doi rămânând să se certe şi să se păruiască doar între ei. Băieţii ceilalţi se împărţiră în două tabere, viaţa în clasă deveni captivantă – cu informatori din tabăra duşmană, cu dezertori trecând la inamic, cu altercaţii şi încăierări. Spiritul războinic puse stăpânire pe majoritatea elevilor, în vreme ce minoritatea îşi pierdu din putere şi se lăsă pe tânjală.

După trei săptămâni, Sania se întoarse la şcoală cu mâna bandajată, veni câteva zile, pe urmă se îmbolnăvi de anghină şi nu mai apăru până la sfârşitul trimestrului al treilea. Ilia şi Miha mergeau la el aproape zilnic, îi aduceau temele pentru acasă. Anna Aleksandrovna îi trata cu ceai şi plăcintă cu mere, numită *pie*. Era primul cuvânt englezesc pe care-l învăţa Miha. Sania învăţase engleza şi franceza de mic. La şcoală li se preda germana din clasa a cincea, era o limbă îngrozitoare. Anna Aleksandrovna se arătase neaşteptat de exigentă în privinţa limbii germane, se apucase să-i dea lecţii suplimentare lui Sania, invitându-i pe prietenii lui să-i ţină companie. Ilia se eschiva, în schimb Miha venea la lecţii ca la o sărbătoare.

Tot atunci Anna Aleksandrovna îi dăruise lui Miha un vechi manual de engleză pentru începători.

— Învaţă, Miha, cu posibilităţile tale o să reuşeşti de unul singur. O să-ţi dau câteva lecţii ca să-ţi pui la punct pronunţia.

Aşa îi picau lui Miha darurile generoase de la masa boierilor.

Starea sufletească a lui Sania era ciudată: nu-l deranjau deloc cele două degete puţin îndoite, şi chiar nu se vedea lucrul ăsta, fiindcă degetele nu se ţin, în general, complet drepte, ci uşor arcuite. Asta însemna însă o schimbare radicală în viaţa lui, o modificare substanţială a planurilor de viitor. Asculta muzică zile întregi, o gusta din plin, aşa cum nu se bucurase de ea înainte: nu-l mai nelinişte faptul că n-o să fie în stare să cânte ca marii muzicieni… Nu-l mai rodea îndoiala în privinţa talentului său. Liza era singura care putea să-l

înţeleagă:

— Acum eşti mai liber decât cei care încearcă să devină muzicieni. Te invidiez un pic…

— Şi eu pe tine, recunoscu Sania.

Mergeau împreună la Conservator: Anna Aleksandrovna cu Sania, Liza cu bunicul; îi însoţea ba o prietenă a bunicii, ba vreo nepoată sau altă rudă. Uneori, când avea puţin timp liber, venea tatăl Lizei, Aleksei Vasilievici, şi el tot chirurg ca Vasili Innokientievici. Se vedea cât de colo că aveau un aer de familie, care-i făcea să semene între ei: faţă prelungă, frunte înaltă, nas caucazian subţire şi coroiat. De altminteri, părea că toţi cei care frecventau la vremea aceea Conservatorul se înrudeau între ei sau, în orice caz, că toţi se cunoşteau. Formau un grup foarte special, pierdut în marea masă a orăşenilor – ca un fel de ordin religios, o castă închisă, poate chiar o societate secretă…

La început de an se întâmplară tot felul de evenimente.

Veni tatăl lui Ilia, Isai Semionovici, de la Leningrad. Apărea de două-trei ori pe an, aducea întotdeauna cadouri. Anul trecut venise cu un dar frumos – o trusă de desen nemţească, dar, în afară de faptul că era frumoasă, nu folosise la nimic. De data asta aduse un aparat de fotografiat FED-S, fabricat înainte de război, meşterit de mâinile băieţilor din cooperativa de muncă Dzerjinski, copiat întocmai după aparatul german Leika. Tatăl ţinea mult la aparatul vechi – în război fusese corespondent de front şi-l luase cu el peste tot, timp de aproape trei ani – şi acum i-l dărui unicului său fiu, născut dintr-o legătură de dragoste din tinereţe cu Maşa, femeie nici arătoasă, nici tânără. Maşa nu aştepta nimic de la el, nu-i pretindea nimic, îşi iubea băiatul fără să facă mare tam-tam, se bucura că Isai nu l-a abandonat, că-i trimitea bani din când în când, ba sume mari câteodată, ba nimic o lungă perioadă de timp. Îi refuza cu îndărătnicie fostului iubit mângâierile, întreţinându-i treaz interesul pentru ea. Era zâmbitoare, îl trata cu plăcinte, îi pregătea patul cu cearşafuri scrobite, se ducea la micul divan unde dormea copilul şi se culca alături, cu capul la picioarele lui. Isai era din ce în ce mai uimit şi se gândea tot mai mult la ea.

Îi părea puţin rău că se despărţea de aparat, dar trecu peste dragostea lui pentru obiectul util şi devotat – sentimentul vinei pentru băiatul abandonat atârna mai mult în balanţă. Avea şi aparate mult mai bune. Mai avea şi familie, şi două fiice dragi, care nu erau deloc interesate de tehnica fotografică, în vreme ce puştiul sărise în sus de bucurie văzând cadoul. Tatăl era supărat pe viaţa asta în care totul era pe dos, şi-n locul Maşei celei blânde, pe al cărei chip fără sare şi piper se zărea totuşi un fel de drăgălăşenie, se pricopsise cu

mitocanca de Sima, pornită mereu pe scandal; nu reuşea să-şi amintească defel cum şi de ce ajunsese sub papucul ei.

El îi explică fiului său ce e aceea o cameră obscură, că era de ajuns să aibă o cutie neagră cu un mic orificiu şi o placă acoperită cu substanţă fotosensibilă ca să poată fotografia, să oprească pentru o clipă viaţa-n loc. Aşezată lângă ei cu bărbia sprijinită în palmă, Maşa zâmbea micii ei bucurii. Nu-i trebuia decât un grăunte de fericire, ca piţigoiului… Isai observă lucrul ăsta şi mai observă că Ilia prindea totul din zbor, că avea mâini îndemânatice – îi semăna lui, da, îi semăna bine! – şi plecă încredinţat că trebuia să-şi schimbe viaţa în aşa fel încât să-şi vadă mai des fiul. Maşa îl atrăgea acum mai mult decât atunci, în vara lui 1938, când o alesese nu dintr-o simpatie izvorâtă din raţiune, ci mai degrabă din nevoia de a se achita de obligaţiile bărbatului tânăr, înzestrat cu de toate. Era târziu să-şi schimbe viaţa, dar ceva tot putea să facă: să-i mărturisească în sfârşit Simei că avea o odraslă născută înainte de război, că n-ar fi rău s-o primească în casa lor, ca să-şi cunoască surorile… Întâlnirea tatălui cu fiul său fu însă ultima: două luni mai târziu, Isai Semionovici muri de infarct după ce-şi pierduse slujba la studiourile Lenfilm.

Ultima dată tatăl stătuse la ei două zile. Ca întotdeauna după ce pleca, mama plânsese pe ascuns câteva zile şi pe urmă se potolise. Viaţa lui Ilia se împărţi clar în două – înainte de FED şi după. Maşinăria asta mică şi deşteaptă trezea treptat în el talentul ascuns în adâncuri. Înainte colecţiona orice îi pica în mână: în clasa a doua avea o colecţie de pene, urmaseră etichetele de la cutiile de chibrituri şi timbrele. Dar astea erau fleacuri trecătoare. Acum însă, după ce-şi însuşise tot procesul tehnic – de la alegerea timpului de expunere până la prelucrarea hârtiei fotografice pe sticlă –, începu să colecţioneze instantanee din viaţă. Se trezi în el o adevărată pasiune de colecţionar, care nu avea să se stingă niciodată.

La sfârşitul şcolii avea adunată o adevărată arhivă fotografică, una destul de îngrijită: pe spatele fiecărei fotografii erau trecute cu creionul data, locul, numele persoanelor, toate negativele erau puse în plicuri… Aparatul îi schimbă viaţa în momentul când îşi dădu seama că mai avea nevoie de o sumedenie de lucruri care costau bani mulţi. Ilia îşi frământă serios mintea şi îşi descoperi un nou talent – acela de întreprinzător. Nu-i cerea niciodată bani mamei, învăţase să şi-i procure singur. În primăvară îi veni ideea, fără să fie îndemnat de cineva, să joace barbut. Era cel mai bun din şcoală la jocul ăsta de băieţi, pe urmă le deprinse şi pe celelalte. Jocurile îi aduceau ceva venituri.

Sania Steklov nu era de acord cu goana lui după bani, dar Ilia se mulţumea să ridice din umeri:

— Ştii cât mă costă hârtia fotografică de 18 pe 24? Dar revelatorul? De unde să iau banii?

Sania nu mai zicea nimic. Ştia că bani se găseau la mama şi la bunica lui şi se îndoia că e cel mai nimerit mod de a-i procura.

Vechiul aparat făcu din Ilia un fotograf veritabil. La scurt timp îşi dădu seama că trebuia să aibă şi un laborator propriu. Fotografii amatori îşi încropeau asemenea laboratoare în baie, unde aveau apă curentă ca să spele peliculele. În locuinţa comună a lui Ilia nu exista o baie propriu-zisă. Aveau o cămară unde cele trei familii îşi ţineau ligheanele pentru spălat pe corp, albiile pentru rufe şi alte lucruri trebuincioase. Cămara avea un perete comun cu closetul, pe unde trecea conducta de apă, aşa că Ilia concepu imediat un plan ca să se branşeze la ţeava de alimentare şi de scurgere. Pe moment nu-i trecu prin minte că vecinii aveau şi ei dreptul la cămară.

În afară de Ilia şi mama lui, în casă mai locuiau Olga Matveevna, bătrână singuratică şi inofensivă, şi văduva Grania Loşkariova cu cei trei copii ai ei; pe cei doi mai mici Maria Fiodorovna îi lua deseori cu ea la grădiniţa unde lucra. O ajuta mult pe această Grania.

Pe scurt, Maria Fiodorovna le ceru voie în numele lui Ilia, şi vecinele nu avură nimic de obiectat, îşi scoaseră albiile din cămară. Acum era treaba lui Ilia să se descurce. Mai avu timp să-şi roage tatăl, într-o scrisoare, să-l ajute cu bani la amenajarea camerei pentru developat fotografiile. Tatălui i se înmuie inima, îi trimise o sută cincizeci de ruble, scriindu-i două rânduri pe mandat: „Sosesc la sărbătoarea din mai, aranjăm totul“. Era ultima lui scrisoare, nu mai apucă sărbătoarea din mai.

Apa avea să fie adusă în cămară abia după un an şi jumătate, dar Ilia îşi găsi rostul în colţişorul lui, unde îşi petrecea mai tot timpul. Cără un dulap de cărţi găsit la gunoi şi rândui în el întreg patrimoniul foto.

Clasa a cincea se lungea la nesfârşit. Băieţii mergeau pe treisprezece ani, se umpleau încetul cu încetul de testosteron, celor precoce le creşteau firişoare de păr în locurile cele mai ascunse, le apăreau coşuri pe frunte, nu aveau astâmpăr, tânjeau după ceva, se înmulţeau certurile şi încăierările, băieţii doreau să se atingă, să-şi ogoiască trupul chinuit de pofte nelămurite.

Miha îşi consuma energia patinând. În urma antrenamentelor secrete din zorii zilei, a învăţat să patineze voiniceşte. A prins gust şi pentru lectură. Citise el şi înainte, citise ce-i căzuse în mână, dar acum Anna Aleksandrovna

îi dădea cărţi numai una şi una – Dickens, Jack London…

Fix la zece seara mătuşa Ghenia scotea un sforăit puternic ca un nechezat, după care sforăia încet şi ritmic până dimineaţa. Minna se ducea la culcare mult mai devreme şi, după ce se foia un pic, adormea repede. Miha se furişa să citească la becul din bucătăria comună. Nu l-au prins niciodată. Zgândărindu-şi coşurile întărite, şedea şi citea din cărţile destinate adolescenţilor, lectură care nu avea nici o legătură cu zbuciumul din corpul lui.

Sania părea rămas în urma prietenilor săi nu numai în privinţa staturii. Avea fruntea netedă, fără coşuri, gulerașul foarte curat, arăta a puşti, şi încă unul plăpând. Cu toate astea, pubertatea se făcea simţită şi la el. Le comunică mamei şi bunicii că nu mai merge la fizioterapie – era clar pentru toată lumea că mâna nu i se va îndrepta şi că nu va ajunge niciodată muzician. Mama şi bunica învăţaseră muzica acasă, visaseră amândouă la o carieră muzicală, dar fuseseră nevoite să întrerupă studiile – vremurile nu aveau nimic muzical, bubuiau trompetele, asurzeau timpanele, răsunau marşurile războinice sub aparenţa înşelătoare a melodiilor anodine cântate pe stradă.

Pentru cele două femei singure Sania era ce aveau mai bun pe lume, era speranţa lor că va deveni muzician, însemna viitorul… Acum, după accidentul nefericit, Sania nu se mai ducea la şcoala de muzică. Anna Aleksandrovna şi Nadejda Borisovna se pregătiră din timp pentru o discuţie serioasă cu băiatul. Anna Aleksandrovna declară chiar că, dat fiind talentul lui muzical, Sania nu trebuia s-o rupă de tot cu muzica, că n-avea cum să ajungă un profesionist, dar că nimic nu-l împiedica să cânte la pian acasă, căci avea un farmec special să facă muzică pentru sufletul lui. Sania se împotrivi la început, dar după două săptămâni acceptă ideea. Începu să studieze cu prietena bunicii, Evghenia Danilovna.

Cânta la pianul lui drag din mesteacăn de Carelia cu degetele mici, mutilate, care nu promiteau nimic bun pentru viitor. Se topea după valsurile lui Chopin, aşa cum prietenii lui se topeau de dragul fetelor din cartier pe care le puteau atinge la îngrămădeală, în jocurile şi alergările lor bezmetice. Sania citea, cânta la pian şi câteodată făcea lucrul pe care băieţii de vârsta lui îl simţeau ca pe o pedeapsă – se plimba împreună cu bunica pe bulevardele din apropiere.

Evghenia Danilovna lucră cu el acasă doi ani, pe urmă lecţiile merseră din ce în ce mai prost. În parte din cauza Lizei: succesele ei erau remarcabile, în vreme ce ale lui Sania erau atât de neînsemnate, încât el începu să tragă chiulul.

Anna Aleksandrovna preda limba rusă pentru străini.

Şi ce străini! Tineri din China comunistă, veniţi să studieze la Academia Militară. Era a opta sau a noua meserie a ei după terminarea liceului, şi de data asta condiţiile îi conveneau de minune: şi felul cum se purtau autorităţile cu ea, şi numărul mic de ore pe zi, şi salariul foarte bun, cu tot felul de sporuri şi privilegii, inclusiv minunata casă de odihnă a armatei, unde avea dreptul o dată pe an să-şi petreacă concediul fără să plătească nimic.

Nadejda Borisovna, mama lui Sania, era tehnician radiolog. Profesie rară şi periculoasă, dar cu program de muncă redus şi cu lapte dat pe gratis pentru întărirea organismului. Cu toate că puteau să se socotească o familie fericită, viaţa lor nu era deloc simplă: mama şi fiica acumulaseră multe frustrări. Amândouă rămăseseră fără soţi şi fără bărbaţii care nu le fuseseră soţi. Nimeni însă nu le punea întrebarea lipsită de tact: unde le sunt soţii. Ştiau numai aceia care trebuiau să ştie. Erau lăsate bine mersi în pace.

Miha îşi petrecea o groază de timp la familia Steklov. Sania atingea clapele pianului, ele îi răspundeau. Era un fel de conversaţie ciudată cu instrumentul, dar Miha, ghicind că se întâmpla ceva misterios, nu reuşea să dezlege taina până la capăt.

Aşezat într-un colţ, răsfoia o carte aşteptând să discute cu Anna Aleksandrovna. Ea îi punea în faţă biscuiţi simpli, o ceaşcă de ceai cu lapte, şi se aşeza alături cu ţigara ţinută nu atât ca s-o fumeze, cât s-o păstreze între degetele frumos curbate. Uneori Sania părăsea pianul şi se aşeza şi el pe un colţ de scaun. Prezenţa lui îi încurca puţin. Miha trecuse rapid de stadiul lecturii lui Dickens, şi Anna Aleksandrovna, fără să stea mult pe gânduri, îi propuse să-l citească pe Puşkin.

— L-am citit deja! se împotrivi Miha.

— Puşkin e ca Evanghelia, îl citeşti toată viaţa.

— Păi atunci mai bine Evanghelia, Anna Aleksandrovna, că n-am citit-o…

Anna Aleksandrovna izbucni în râs scuturând din cap:

— O să mă omoare ai tăi. Ca să-ţi spun drept, nici o carte din literatura europeană nu poate fi înţeleasă fără cunoaşterea Evangheliei. Nu mai vorbesc de literatura rusă. Sania, dragule, adu-mi Evanghelia. În rusă.

— Niuta! Tu pur şi simplu corupi minorii, o înţepă drăgăstos Sania.

Cu toate astea el aduse cartea cu coperta neagră.

Convenîră ca Miha s-o citească în casa lor şi să nu sufle o vorbă despre ea. Cât de multe comori avea Miha acum: o casă cu un pat pliant numai al lui, pe mătuşa Ghenia cu ciorba ei, pe grasa şi beteaga de Minna care se freca de el

când cu şoldul, când cu sânii enormi, pe Sania şi pe Ilia, pe Anna Aleksandrovna, patinele, cărţile…

La mijlocul lui martie veni moina, gheaţa se topi şi Miha îşi unse patinele cu ulei de motor, cum îl învăţase Marlen[5], ca să le protejeze. Era prea devreme să renunţe la ele: se lăsă iar gerul, micul patinoar îngheţă, şi Miha ieşi din nou să patineze. Era însă clar că iarna se sfârşea. Acum patina în curte şi după ora prânzului. Aşa se făcu că-i văzură toţi comoara. Nimeni nu avea asemenea patine, copiii aveau nişte bucăţi de fier mizerabile, fixate de pâslari, numai patinele lui Miha erau adevărate, cu ghete speciale. Se dusese vestea despre ele în tot cartierul. Două zile mai târziu veni Murîghin să le vadă. Stătu puţin, le cercetă cu privirea şi plecă. A doua zi, când Miha se întorcea de la patinoarul din curte, se pomeni ţintuit la perete, în holul de la intrare, de Murîghin şi Mutiukin.

Lucrurile erau clare – puseseră ochii pe patine.

— Hai, scoate-ţi-le! îi ceru Mutiukin.

Murîghin îi răsuci mâinile, Mutiukin îi lovi genunchii, şi Miha se prăbuşi. Îi scoaseră cu îndemânare patinele şi fugiră. Miha se luă după ei fugind de-i sfârâiau călcâiele, în ciorapii de lână. Îi ajunse la poartă, se agăţă de Murîghin. Acesta îi pasă patinele lui Mutiukin. Mutiukin o luă la fugă pe Pokrovka. Miha porni înspre Pokrovskie Vorota strigând şi urmărindu-şi patinele. Alergau în direcţia patinoarului din Parcul Miliutin.

Dinspre bulevardul Cistoprudnîi apăru un tramvai târându-se greoi. Miha aproape că-l ajunse pe Mutiukin, acesta îi aruncă patinele lui Murîghin, dar Murîghin le scăpă din mână între liniile de tramvai. Toţi trei se repeziră să apuce patinele. Tramvaiul scoase un urlet disperat, apoi un ţipăt ascuţit, înghiţit de zgomotul clopoţelului şi scrâşnetul metalului. Miha era la pământ. Când deschise ochii, văzu patinele la nasul lui. Nu-l zări pe Mutiukin. O grămadă informă fumega în faţa tramvaiului. Bucăţi de haine sfâşiate, sânge, un picior răsucit. Era tot ce mai rămăsese din Murîghin. Lumea alerga ţipând din toate părţile. Se auzea zdrăngănitul tramvaielor venite din urmă. Miha se sculă în picioare, îşi luă patinele… Nu, era o singură patină. Porni spre casă cu capul în pământ. Mergea desculţ pe pământul îngheţat, ciorapii dispăruseră cine ştie unde, dar el nu băgă de seamă. Ajuns în faţa casei, aruncă patina în direcţia patinoarului şi, clănţănind din dinţi, intră în holul de la intrare, de unde ieşise alergând cu exact cinci minute în urmă. Culese de pe jos ghetele, îşi vârî în ele picioarele goale şi se duse în goană la Anna Aleksandrovna. Ea îl ascultă până la capăt, nu zise nimic, turnă supă de ciuperci într-o farfurie şi

i-o puse în faţă.

Miha termină de mâncat supa, şi Anna Aleksandrovna duse farfuria murdară la bucătărie.

— N-am vrut să se întâmple una ca asta, îţi jur! îi zise încet Miha lui Sania.

— Cine e ăla care să vrea aşa ceva? îi răspunse Sania dând din cap.

Cu scrâşnet cumplit tramvaiul totul distruse,
Şi lumea întreagă fu schimbată, se duse,
Şi tot ce a fost încă este şi încă va fi,
Dar iată, Murîghin doar fuse.

Miha compuse versurile în ziua înmormântării lui Slava Murîghin. Toată şcoala îl însoţi la mormânt ca pe un erou naţional. Directoarea şcolii şi doi elevi din clasele mari depuseră o coroană de flori cumpărată din banii adunaţi, avea litere aurite scrise pe fond roşu.

Miha, martor şi vinovat de moartea asta, după cum credea el, nu încetă să retrăiască momentul acela, rod al neprevăzutului venit fulgerător: patinele zburând strălucitoare prin aer, scrâşnetul metalic al tramvaiului şi grămada informă sub roţile lui, în locul băiatului nesuferit, atât de mic şi neînsemnat, care alerga în lungul străzii şi se scălâmbăia cu un minut înainte. O jale imensă îl copleşi pe Miha, îi cuprinse şi capul, şi inima, şi tot corpul, îi era milă de toţi oamenii, şi buni, şi răi, pentru simplul fapt că erau slabi, fără apărare, că-şi frângeau într-o clipă oasele dacă îi atingea, fără vreun rost anume, o bucată de metal, şi se trezeau cu capul spart, cu sângele ţâşnind, rămânând în urma lor doar o grămadă mizerabilă. Sărmanul Murîghin, bietul de el!

Nimeni, în afară de Ilia, nu avea fotografia din 1952, cu elevii din clasă. Toate fotografiile din arhivă erau ale sale, fotografii de autor, doar primele două erau făcute de alţii.

Pe una o făcuse Vasili Innokientevici la ziua de naştere a lui Sania. A doua era făcută de un fotograf de meserie: nişte băieţaşi prost hrăniţi, din perioada de după război, stau înşiraţi pe patru rânduri. Cei din primul rând stau jos, ceilalţi stau în picioare pe scaune, toţi înconjuraţi de spice groase, de steaguri în falduri şi steme ca nişte bubuliţe, un cadru decorativ de maximă importanţă, şi micuţii atât de neînsemnaţi, raşi în cap, cu profesoara cu ochi bulbucaţi în mijlocul lor, arată a ceva adăugat, cocoţat pe scaunele din sala de festivităţi. Murîghin şi Mutiukin stau în picioare unul lângă altul în rândul de sus, în partea stângă cum priveşti. Murîghin se uită într-o parte, e mărunţel, cu capul ras, inofensiv, nu dai doi bani pe el. Steklov lipseşte din fotografie, era bolnav.

Miha e jos, chiar în colţ. În centru – diriginta clasei, profa de rusă, nu-i mai ştiau numele, fiindcă după terminarea clasei a cincea, a plecat definitiv în concediu de maternitate. Mutiukin a rămas repetent în clasa a cincea, pe urmă l-au pierdut din vedere. A făcut o şcoală de meserii, apoi şi-a continuat cariera în zona unui lagăr. Murîghin nu era niciunde.

Note

1. Aluzie la legământul făcut de scriitorii Aleksandr Herzen (1812–1870) şi Nikolai Ogariov (1813–1877) în adolescenţă de a continua opera decembriştilor arestaţi.

2. Cibikov – de la *cibikat'* – a ciripi.

3. Acronim pentru *Liubiteli Russkoi Slovesnosti* – Societatea Iubitorilor Literaturii Ruse, care a existat din 1811 până în 1930 pe lângă Universitatea din Moscova.

4. Data Crăciunului pe stil vechi.

5. Prenume în vogă în perioada sovietică, format din numele lui Marx şi Lenin.

Noul profesor

În clasa a şasea, în locul profesoarei de rusă uitată de toţi, veni noul diriginte, Viktor Iulievici Şengheli, profesor de literatură.

Toată şcoala îl remarcă din prima zi: mergea zorit pe coridor, mâneca dreaptă de la haina gri în dungi era prinsă pe dedesubt cu un ac mai jos de cot şi jumătatea de mână i se legăna uşor. În mâna stângă ţinea o servietă de pe vremea vechiului regim, cu două încuietori de metal, care arăta mult mai bătrână decât profesorul. Chiar din prima săptămână îi găsiră porecla: Mână.

Arăta mai degrabă tânăr, avea faţa frumoasă ca a unui actor de cinema, dar mobilă din cale-afară: ba zâmbea nu se ştie de ce, ba se încrunta, ba îşi mişca uşor nasul sau buzele. Era extrem de politicos, li se adresa tuturor cu *dumneata*, dar asta nu-l împiedica să fie teribil de maliţios.

Pentru început îi zise lui Ilia, când acesta trecu printre rândurile de bănci cu mersul lui împiedicat: „Ce ai dumneata de te tot fâţâi?“ Şi Ilia prinse pică pe el. Profesorul deschise catalogul şi începu să le strige numele. Când dădu de Svinin[6] – unul dintre elevi avea numele ăsta nefericit –, făcu o pauză, îi cercetă atent faţa mică şi zise pe un ton ciudat, nu-ţi dădeai seama dacă e respectuos sau ironic: „Frumos nume!“ Imediat clasa izbucni în hohote de râs, Senka Svinin se făcu roşu ca racul. Profesorul ridică din sprâncene nedumerit:

— De ce râdeţi? E un nume onorabil! O familie boierească de viţă veche se numea aşa. Petru I l-a trimis pe unul Svinin să înveţe în Olanda, nu-mi amintesc numele mic. N-aţi citit *Cneazul Serebriannîi* de Aleksei Tolstoi? E pomenit acolo numele Svinin. Carte foarte interesantă, între altele…

După trei luni, toţi elevii, inclusiv Ilia, Senka Svinin şi mai ales Miha, îi sorbeau vorbele, dezlegau sensul fiecărui cuvânt al lui şi îşi mişcau buzele şi sprâncenele întocmai ca el.

Mână le recita versuri. La fiecare lecţie, cât timp elevii îşi găseau locul în bănci şi îşi scoteau caietele, el începea să recite o poezie fără să anunţe cine a scris-o. Alegea versurile după cum îi trăsnea lui prin cap – începea ba cu versul arhicunoscut „Luceşte-o pânză albă-n zare…“[7], ba cu versul de neînţeles, dar uşor de memorat „… văzduhul e albastru ca bocceluţa cu rufe a celui ieşit din spital“[8] sau nici mai mult nici mai puţin cu versurile neobişnuite, complet abracadabrante:

Afară era ger şi se juca *Tristan*,

În orchestră cânta marea rănită,
Întindere verde sub abur siniliu.
Bătăile nebuneşti ale inimii se opresc,
Nimeni n-o văzu când pătrunse în teatru,
Şi nici când se-aşeză în lojă
Frumoasa coborâtă din pânzele lui Briulov.
Asemenea femei trăiesc doar în roman,
Şi câteodată se-ntâlnesc şi pe ecrane…
Pentru ele se comit furturi şi crime,
Pândite le sunt trăsurile mereu
Şi în mansarde pentru ele otrăvuri se înghit…[9]

Lui Miha i se urca sângele în obraji auzind asemenea versuri, deşi pe ceilalţi nu-i impresionau mai deloc. Profesorul îl urmărea cu coada ochiului. Miha era aproape singurul care înghiţea versurile ritmate ca pe o linguriţă de dulceaţă. Sania zâmbea îngăduitor văzând slăbiciunea profesorului – unele versuri erau aceleaşi pe care i le recita bunica. Alţii îi iertau profesorului pasiunea. Pentru ei poezia era o treabă femeiască, un semn de slăbiciune pentru un soldat combatant.

Câteodată însă profesorul alegea o poezie foarte potrivită cu lecţia predată. Când ajunseră la *Taras Bulba*, intră în clasă recitând versurile consacrate clar lui Gogol:

Tu, spirit capricios şi tainic,
Ce-ai strălucit pentru o clipă,
Tu, zeflemist cu haz amarnic
Şi cu tristeţi ce-n ochi se înfiripă.

Hamlet ne eşti! Şi râs, şi lăcrimare,
Râset pe-afară eşti, şi plâns în taină,
Şi afli în izbândă deprimare,
Cum altul în eşec, o strâmtă haină.

Martir ai fost şi-admirator
Al gloriei ce te-a răsfăţat,
În viaţă pribeag şi truditor,
Ce zbuciumul lăuntric l-a-nfruntat.

Sihastru de durere zdrobit,
Cu aristofanescă pană,
Cu bici ne'ndurător ai lecuit

A noastră neputinţă şi a noastră rană![10]

Avea pregătit un vers pentru fiecare ocazie, absolut pentru fiecare.

— Noi studiem literatura! declara el mereu, ca şi cum ideea era nouă de fiecare dată. Literatura e ceea ce are omenirea mai bun. Poezia e inima literaturii, concentrează în ea ce e mai bun în lume şi-n om. E singura hrană a sufletului. Depinde de voi dacă ajungeţi oameni sau rămâneţi la stadiul animal.

Mai târziu, când îi cunoscu pe toţi după numele mic şi-i aşeză în bănci nu ca într-o fotografie obişnuită cu toţi din clasă şi nici în ordine alfabetică, ci după criterii numai de el ştiute, când îi apropiară discuţiile despre isteţul Odiseu, despre letopiseţul misterios al lui Pimen, despre nefericitul fiu al lui Taras Bulba, despre Aleksei Berestov, prostovanul atât de cinstit, şi despre isteaţa şi negricioasa Akulina[11] – totul figurând în programa şcolară, în treacăt fie spus –, copiii începură să-i pună întrebări despre război: cum a fost? Şi abia atunci pricepură că Viktor Iulievici iubea literatura, dar nu războiul. Ciudat om! Asta într-o vreme când toţi băieţii tineri, care nu apucaseră să împuşte fascişti, divinizau războiul.

— Războiul e cea mai mare mârşăvie dintre toate câte le-a inventat omul, le spunea profesorul punând capăt brusc avalanşei de întrebări care se înghesuiau pe buzele băieţilor: Unde luptase? Ce decoraţii primise? Cum fusese rănit? Câţi fascişti ucisese?

Într-o zi se apucă să le povestească:

— Eram la sfârşitul anului doi când a izbucnit războiul. Toţi băieţii s-au înrolat imediat şi au fost trimişi pe front: numai eu am rămas în viaţă din grupa mea. Au murit toţi. Au murit şi două fete. Ăsta-i motivul pentru care sunt împotriva războiului cu amândouă mâinile.

Profesorul îşi ridică-n sus mâna stângă, jumătatea dreaptă se zbătu fără să se poată ridica.

Miercurea, lecţia de literatură era ultima, şi odată terminată ora, Viktor Iulievici le propuse:

— Facem o plimbare?

Prima lor plimbare fu în octombrie. Erau şase cu toţii. Ilia se grăbea ca întotdeauna să ajungă acasă, Sania lipsea de la şcoală, chiulea cu acordul bunicii, aşa că doar Miha era prezent din grupul lor. Pe urmă el le relată băieţilor aproape cuvânt cu cuvânt toate poveştile uimitoare auzite din gura profesorului pe drumul de la şcoală până la pasajul Krivokolionnîi. Vorbiseră despre Puşkin. Viktor Iulievici povestea despre poet în aşa fel, încât aveau impresia că învăţase în aceeaşi clasă cu el. Închipuiţi-vă că Puşkin era un

jucător de cărţi înrăit! Că-i plăcea grozav să le facă curte femeilor! Că era pur şi simplu un crai! Şi-n plus, era certăreţ, nu ierta pe nimeni, era mereu gata să facă scandal, îi sărea ţandăra una-două, gata să se dueleze.

— Da, spusese Viktor Iulievici, se purta în aşa fel încât îl considerau un maniac al duelului.

Nimeni nu-l întrebase pe profesor ce înseamnă cuvântul ăsta necunoscut „maniac“, fiindcă era cât se poate de clar: lui Puşkin îi plăcea să se certe, era un arţăgos.

Pe urmă îi dusese la o casă dărăpănată, prima când coteai din pasajul Krivokolionnîi pe strada Kirov, şi le zisese arătând cu o mişcare largă a mâinii stângi:

— Bun, imaginaţi-vă acum că nu e nici urmă de asfalt, că drumul e pavat cu piatră cubică şi că din Miasniţkaia vine o caretă. Ba nu, nu caretă, mai degrabă o trăsură nu prea mare, cu vizitiu. Puşkin venea la Moscova în vizită, uneori cu treburi, avea aici o mulţime de rude şi prieteni, dar nu avea o casă a lui, nici trăsură cu cai şi vizitiu. Dacă nu punem la socoteală apartamentul de pe Arbat unde a locuit o scurtă perioadă după căsătorie, după care a plecat la Petersburg. Nu-i plăcea Moscova, spunea că aici sunt „prea multe dame“. Şi imaginaţi-vă că trece o damă pe aici, se întâmplă la o sută de ani după moartea lui Puşkin, după revoluţie, şi apare o trăsură venind dinspre Miasniţkaia – clip-clop, clip-clop! Birjarul întoarce, se opreşte chiar în faţa casei, şi din trăsură sare Puşkin, bocăne cu cizmele pe caldarâm şi dispare în casa asta. Dama scoate un „ah!“. Şi într-o clipă dispar şi caldarâmul, şi trăsura, şi vizitiul cu caii lui. Circula zvonul că în casă sunt stafii. N-o să lămurim acum dacă a fost aşa sau nu. Dar tot în casa asta – locuită la vremea aceea de poetul Venevitinov – a avut loc în 1826 un eveniment confirmat de numeroşi martori: în salonul cel mare şi-a citit Puşkin tragedia *Boris Godunov*. Erau patruzeci de invitaţi şi aproape jumătate dintre ei le-au scris imediat rudelor despre eveniment sau l-au menţionat în memoriile lor mulţi ani mai târziu. Aţi citit toţi *Boris Godunov*, nu-i aşa? Cine-mi povesteşte pe scurt conţinutul?

Miha se oferea întotdeauna, dar acum uitase brusc subiectul şi nu voia să se facă de râs.

Ceilalţi tăceau politicos. În sfârşit, Igor Cetverikov zisese fără curaj:

— El l-a ucis pe ţarevici, falsul Dmitri.

— Felicitări, Igor. Ştiinţa istoriei e o treabă destul de tulbure. De fapt sunt două versiuni. Una e că Boris Godunov l-a omorât pe ţareviciul Dmitri, cealaltă e că nu l-a omorât el şi că, în general, Boris Godunov era un om

cumsecade. Versiunea dumitale cu uciderea altei persoane, a falsului Dmitri, schimbă radical versiunile istoricilor. Nu fiţi îngrijoraţi, istoria nu e algebră. N-o poţi numi ştiinţă exactă. Într-un anumit sens, literatura e o ştiinţă mult mai exactă. Ceea ce zice un mare scriitor devine adevăr istoric. Istoricii militari au găsit la Tolstoi o mulţime de erori în descrierea bătăliei de la Borodino, dar toată lumea o vede totuşi aşa cum a descris-o scriitorul în *Război şi pace*. Puşkin n-a stat nici el în curtea din spate a palatului unde locuia mama micului ţarevici, Maria Nagaia, unde a fost asasinat (sau n-a fost!) Dmitri. Tot aşa s-a răspândit şi povestea cu Mozart. Sper că aţi citit *Micile tragedii*[12].

— Da, am citit. Geniul şi ticăloşia se bat cap în cap! se repezise Miha să răspundă.

— Aşa cred şi eu. Despre Salieri nu s-a stabilit exact dacă l-a otrăvit pe Mozart. E doar o versiune. În schimb opera lui Puşkin e un fapt, pricepeţi? Un fapt colosal al literaturii ruse. Istoricii pot găsi dovada că Salieri nu l-a otrăvit pe Mozart, şi totuşi nu-i pot contesta lui Puşkin Micile tragedii. Puşkin exprimă acolo o idee înălţătoare: geniul şi ticăloşia nu-şi au locul într-unul şi acelaşi individ.

Începea să se însereze, Viktor Iulievici îşi luase rămas-bun de la băieţi, şi aceştia plecaseră la casele lor răspândite prin Kitai-Gorod.

Prima lor excursie prin locurile importante pentru literatura rusă folosi drept model cercului literar care, spre sfârşitul anului, îşi primi numele de LIURS.

Când află ce s-a întâmplat prima oară, Ilia nu mai lipsi de la nici o „ieşire în natură“, cum numea Viktor Iulievici plimbările cu iz literar din zilele de miercuri. El întocmea rapoartele la adunările cercului, era un secretar foarte conştiincios. Păstra procesele-verbale ale şedinţelor cercului LIURS, împreună cu fotografiile, în dulapul din adăpostul lui drag.

Pe măsură ce se familiarizau cu literatura rusă a secolului al XIX-lea, participanţii la şedinţele cercului aflară unele amănunte biografice ale profesorului din timpul războiului.

Viktor Iulievici, mişcându-şi nările şi obrajii – aflaseră între timp că suferise o contuzie –, le povesti cum s-a prezentat împreună cu colegii de an la biroul de recrutare a doua zi după declararea războiului.

L-au trimis la o şcoală de artilerie de la Tula. Pe băieţi îi interesau lucruri concrete – luptele, retragerile, ofensiva, rana… Ce fel de arme? Ce fel de proiectile? Cum erau nemţii?

Profesorul dădea răspunsuri scurte. Amintirile erau dureroase…

Pregătirea militară la şcoala de la Tula se făcea în mare viteză, dar nemţii înaintau cu viteză şi mai mare. La sfârşitul lui octombrie erau aproape de Tula. Pe cursanţi i-au aruncat în luptă să apere oraşul, fiecare a fost dat în primire unui pluton de voluntari din miliţia populară, armată neregulată; punctele de tragere erau deservite de cursanţi-comandanţi şi trupeţi, adică simpli soldaţi. Situaţia te-ar putea duce cu gândul la nişte adulţi care se joacă de-a războiul, dacă n-ar fi fost nimiciţi toţi de focurile fasciştilor. Pe Viktor Iulievici l-a salvat educaţia lui, care în general nu salvează pe nimeni în astfel de împrejurări. I-a ordonat unui soldat, al cărui nume nu-l reţinea, să aducă o ladă cu muniţie. Soldatul-miliţian, un burtos nu prea tânăr, a tras o înjurătură zicându-i: „Băi şefuleţule, cui porunceşti tu? Am cincizeci de ani şi tu ai optsprezece. Cară tu lada!“

Cursantul-comandant, care împlinise deja nouăsprezece ani, n-a zis nimic şi a alergat să aducă muniţia. O sută de metri cu mâinile goale şi o sută de metri înapoi cu lada de cincizeci de kilograme. Când s-a întors abia suflând, nu l-a mai găsit pe servantul de tun – un crater imens, din care ieşea fum, se căsca pe locul tunului instalat după toate regulile ştiinţei militare. Nimeni nu mai era în viaţă.

Nu avea pe cine să îngroape – lovitura mersese în plin. Cursantul stătea pe ladă, nu se gândea la nimic, simţea doar că nu e altceva decât pământ pârjolit, metal încins făcut bucăţi, sânge ţâşnind şi cârpe calcinate… Apoi, după ce a abandonat lada inutilă, a plecat în zgomotul şuierăturilor şi al exploziilor fără să le audă.

Când s-a oprit asediul Tulei, au mutat şcoala, adică pe cei rămaşi în viaţă după luptă, la Tomsk. Mult timp după aceea Viktor Iulievici a visat plutonul nimicit, l-a visat pe unchiaşul umflat înjurându-l, şi nu pentru lada cu muniţie, ci pentru ceva mult mai serios. S-a întors cu gândul acolo de nenumărate ori: cum ar fi fost mai bine să… cum ar fi fost să…? Dacă s-ar fi răstit la el, aşa cum trebuia să facă un comandant, ar fi scăpat cu viaţă umflatul…

A hotărât că nu poate fi comandant. Doar simplu soldat. A cerut să fie trimis în armata operativă. L-au refuzat – mai avea o lună şi jumătate până la terminarea şcolii. Trebuia să se facă vinovat de ceva, exact de asta avea nevoie. Ca să nu fie dus în faţa tribunalului, să nu-l trimită la un batalion disciplinar, ci să-l trimită pe front ca simplu soldat, fără grad de ofiţer.

Şi a găsit delictul potrivit. În ajunul decernării gradului a plecat în permisie, s-a îmbătat în oraş, s-a strecurat în căminul fetelor şi şi-a petrecut noaptea în colţul roşu[13] cu o domnişoară, care, la cererea lui, l-a predat pe chefliu patrulei

militare. Totul a mers ca pe roate: a stat zece zile la arest, iar pe urmă l-au trimis în armata operativă ca simplu soldat. Şi uite aşa, până s-a sfârşit războiul – pentru el războiul s-a terminat în 1944, după ce-a fost rănit –, nici măcar o singură dată n-a mai avut prilejul să dea ordine. Doar să le îndeplinească. Misiunea era aceeaşi mereu: din punctul A să ajungă viu în punctul B. Şi alte multe griji mărunte – să mănânce, să bea, să doarmă, să nu facă băşici la picioare şi să se spele, dacă se poate… Trăgea cu puşca, dacă avea ordin să tragă. Mai multe despre asta nu vorbea. Era mut ca pământul.

— Unde aţi fost rănit? îl întrebară băieţii.

— În Polonia, în timpul ofensivei. Mi-am pierdut mâna.

Nu le mai zise ce s-a întâmplat pe urmă. Cum a învăţat să scrie cu stânga – avea un scris rotund şi înclinat, nu lipsit de eleganţă. Se ajuta puţin de ciotul mâinii drepte, nu purta proteză din celuloid roz. Învăţase să-şi pună cu uşurinţă raniţa în spate – mai întâi îşi trecea cureaua peste ciot cu mâna stângă, apoi o vâra în buclă. De la spital a plecat la Moscova. Institutul unde învăţase până la război a fost între timp desfiinţat şi ce a mai rămas din el a fuzionat cu Facultatea de Filologie. Aici s-a întors îmbrăcat în manta militară, mirosind a război, şi cu cizme de ofiţer, care nu erau de nasul lui.

Ah! Universitatea de pe strada Mohovaia! Ce fericire! În trei ani plini s-a pus singur pe picioare – şi-a curăţat sângele cu Puşkin, Tolstoi, Herzen…

În 1948, cu puţin timp înainte de terminarea studiilor, l-au propus pentru aspirantură: conducătorul lucrării era un om minunat, medievist şi mare cunoscător al literaturii europene, şi tema interesantă – cu o orientare romano-germană – privea legătura lui Puşkin tocmai cu această literatură. Viktor Iulievici pregeta, mai voia să predea copiilor, i se părea că ştia acum ce să-i înveţe. Trebuia să aleagă, mereu avea de ales…

Unde era oare vocea aceea care să-i sufle ce să facă în momentele hotărâtoare? N-a mai avut însă nevoie de nici o voce – conducătorul lucrării s-a dovedit a fi un element necorespunzător, l-au dat pe uşă afară pentru slugărnicie în faţa Occidentului şi cosmopolitism, iar la un timp după aceea l-au arestat…

S-a ales praful de aspirantura lui. L-au trimis, conform repartiţiei, să predea limba şi literatura rusă în satul Kalinovo din regiunea Vologda.

I-au dat la şcoală o cameră şi un antreu cu soba în care se făcea focul. Îl aprovizionau cu lemne. La magazinul din sat se vindeau crabi din Orientul Îndepărtat şi caramele, vin prost şi vodcă. Pâinea era adusă de două ori pe săptămână, se formau cozi din zorii zilei, magazinul se deschidea la nouă, când

la şcoală se termina prima oră. Conform unui vechi obicei ţărănesc, bătrânele îi aduceau lui Viktor Iulievici ba ouă, ba brânză de vaci, ba turtă de ţară, care avea o proprietate uimitoare: era incredibil de gustoasă când era caldă şi era de nemâncat când se răcea… De când lumea şi pământul, preoţii, doctorii şi profesorii erau plătiţi în natură. El împărţea ce primea cu Marfuşa, femeia de serviciu, o văduvă ursuză, ciudată, dar de băut bea de unul singur. Nici mult, nici puţin – o sticlă în fiecare seară. Înainte să adoarmă, citea din singurul autor care nu-l plictisea niciodată.

Era nevoit să predea nu numai literatură, ci şi geografie şi istorie. Directorul şcolii preda matematică, fizică şi ştiinţe sociale, care, deşi îşi schimbaseră denumirea, rămăseseră tot la istoria partidului. Celelalte materii – biologia şi germana – erau predate de o finlandeză din Petersburg, deportată. Pe lângă naţionalitate, mai avea o pată în biografia ei: lucrase înainte de război cu academicianul Vavilov[14], care susţinuse, fără să-şi pună cenuşă-n cap, teoria lui Weismann şi Morgan.

La Kalinovo sărăcia se vedea peste tot, bogată era numai natura timidă, rămasă neatinsă. Poate că şi oamenii erau mai buni decât orăşenii, aproape că nu erau atinşi de decăderea morală a celor de la oraş.

Contactul cu copiii ţăranilor i-a spulberat iluziile din timpul studenţiei: fireşte că binele şi veşnicia nu erau anulate ca valori, dar viaţa de zi cu zi era atât de rudimentară! Oare valorile culturale le foloseau la ceva fetiţelor înfofolite în broboade cârpite care, înainte să vină la şcoală, izbuteau să se ocupe de vite şi de fraţii şi surorile mai mici, oare le erau de folos băieţilor împovăraţi vara cu muncile grele ale câmpului, potrivite mai degrabă pentru bărbaţi? De ce să înveţe ei cu burta goală şi să-şi piardă vremea cu cunoştinţe care nu aveau să le fie utile niciodată şi în nici o împrejurare?

Copilăria lor se sfârşise de multă vreme, erau toţi, fără excepţie, nişte ţărani încă necopţi, dar chiar şi aceia pe care mamele îi lăsau să meargă la şcoală, o minoritate, păreau că se simt stingheri, că se ocupă cu prostii în loc să se apuce de treburi serioase. Ăsta era motivul pentru care tânărul profesor avea îndoieli: nu-i îndepărta oare pe copii de la problemele vitale ale existenţei de dragul unor zorzoane de prisos? La ce bun Radişcev? Gogol? Puşkin, la urma urmei? Să-i înveţe să scrie şi să citească, să le dea drumul repede acasă, să muncească. De altfel, nici ei nu voiau altceva.

Atunci a început să-l preocupe pentru prima dată problema copilăriei. Când începea, asta se ştia. Dar când se termina? Care era graniţa care despărţea copilul de adult? Era limpede că la ţară copilăria se sfârşea mai devreme.

Satul aflat în nordul Rusiei o dusese rău dintotdeauna, iar după război sărăcise de tot, munceau numai femeile şi copiii. Din cei treizeci de bărbaţi plecaţi pe front, se întorseseră numai doi, unul fără picioare, celălalt, bolnav de tuberculoză, murise după un an. Copiii, micuţii ţărani şcolari, începuseră să muncească de la o vârstă fragedă, li se furase copilăria.

De fapt, dacă stăm să socotim, lor le fusese furată copilăria, altora tinereţea, altora libertatea. Lui Viktor Iulievici i se furase o nimica toată – aspirantura.

După trei ani de semideportare – locurile erau aceleaşi de pe vremea ţarilor, acolo îi trimiteau pe tinerii isteţi ca el şi cu simţul demnităţii – şi după ce i-a scos la liman pe elevii din clasa a şaptea, Viktor Iulievici s-a întors la Moscova, la mama lui, în pasajul Bolşevicilor, în casa cu cavalerul din nişa de la intrare.

Printr-un miracol, prima propunere să predea literatura a venit de la o şcoală aflată la zece minute de casă, aproape de Biblioteca de Istorie, care-l atrăgea pe profesorul topit după cultura livrescă mai mult decât teatrele şi muzeele capitalei.

A încercat să reînnoiască legăturile din Universitate, să ia contact cu unele persoane. S-a întâlnit cu Lena Kurtzer, care făcuse războiul ca traducătoare pentru armată, dar n-a reuşit să aibă o discuţie sinceră cu ea. A mai găsit două colege de an, dar nici de data asta întâlnirea n-a dus la nimic bun. Era vremea tăcerii, nimeni nu era dispus să vorbească deschis, fără ascunzişuri. Li s-a dezlegat limba câţiva ani mai târziu. Dintre cei trei colegi de facultate, unul era activist de partid, al doilea preda la o şcoală. Relaţia cu ei se limita la un pahar de băutură, după care îi lua cu sfârşeală. Al treilea, Stas Komarniţki, nu mai putea fi contactat: se afla în lagăr, fie intrase în vreun bucluc, fie pur şi simplu îl luase gura pe dinainte. Singurul dintre prieteni cu care era fericit să se vadă se numea Mişka Kolesnik, un fost vecin din cartier. Formau o pereche de tot hazul, o păţiseră în timpul războiului: Mişa rămăsese fără un picior, Viktor fără o mână. Îşi spuneau: „trei mâini, trei picioare".

Între timp, Mişa devenise biolog şi se însurase cu o fată drăguţă, tot din cartierul lor, dar ceva mai tânără.

Era doctoriţă, lucra la spitalul orăşenesc şi ţinea mult să-l însoare pe Viktor. Tot insista să-i vâre pe gât pe una din cele două colege ale ei nemăritate. Viktor însă nu avea de gând să se însoare. Întors de la Kalinovo, îi căzuseră cu tronc două frumuşele – pe una o cunoscuse la bibliotecă, cealaltă tăbărâse pe el la muzeul unde îşi dusese elevii. Mişa glumea pe seama lui: „Ai noroc, Vika, fetele se lipesc de tine câte două deodată, dacă ar fi numai una, cu

siguranţă că te-ar prinde în laţ…“

De fapt „l-a prins în laţ“ munca. Cel mai mult îl interesa să comunice cu băieţii de treisprezece ani. Ei nu aveau nimic în comun cu băieţii de aceeaşi vârstă de la ţară. Cei din Moscova nu arau, nu semănau, nu dregeau hamurile cailor, dar nici nu cunoşteau ce înseamnă povara răspunderii într-o familie de ţărani.

Erau copii normali – făceau năzbâtii în timpul orelor, aruncau unul în altul cu ghemotoace de hârtie înmuiată în gură, se stropeau cu apă, ascundeau servietele şi manualele, refuzau să-şi împrumute lucrurile, se luau la harţă şi se îmbrânceau cum fac căţeii tineri şi pe urmă, brusc, se potoleau şi puneau întrebări cu mult sens. Spre deosebire de cei de la ţară, ei se bucuraseră totuşi de copilăria din care tocmai ieşeau vrând-nevrând. Pe lângă coşurile de pe faţă, mai aveau şi alte semne de maturizare: puneau întrebări legate de probleme „spinoase“, sufereau din pricina nedreptăţii lumii, ascultau poezii şi vreo doi-trei din clasă chiar scriau câte ceva ce aducea a versuri. Miha Melamid fu primul care îi aduse profesorului o foaie îngrijită, cu şiruri de cuvinte rimate.

— Da, sigur că da, aprobă cu voce tare Viktor Iulievici, zâmbi şi îşi zise în gând: „Băieţaşii ăştia evrei sunt foarte receptivi la literatura rusă“.

Jumătate din clasă nu prea pricepea ce vrea profesorul. Cealaltă jumătate îl urma ca o umbră. Viktor Iulievici se străduia să se poarte la fel cu toţi, dar preferaţii lui erau Miha, emotiv şi ridicol de cinstit, Ilia, neastâmpărat şi înzestrat să facă o groază de lucruri, şi Sania, inteligent şi rezervat. Trioul de nedespărţit.

Şi el făcuse parte cândva dintr-un asemenea trio, îşi amintea mereu de cei doi prieteni dragi de la IFLI[15], Jenia şi Mark, ucişi în primele săptămâni de război. Nedesprinşi încă de copilărie, cuprinşi de un romantism exacerbat, amăgiţi cu poezioare puerile: „Brigantina! Brigantina!“[16] Ce le-ar fi fost dat să ajungă…? Roşcatul de Miha arăta ca fratele lor mai mic, părea că va avea în viitor o viaţă frământată. Nu, nu era vorba despre ambiţia de proroc a profesorului, ci era, pur şi simplu, îngrijorare…

Suntem încă în anul 1953, mai era până să vină martie, campania antisemită era în toi[17]. În vremurile astea mizerabile, optimea evreiască din sângele lui Viktor Iulievici fierbea şi se îngrozea, iar pătrimea lui gruzină se ruşina şi suferea.

Viktor Iulievici avea sânge amestecat, purta nume de familie gruzin, era înregistrat ca etnic rus[18], dar avea puţin sânge rusesc. Bunicul gruzin se

căsătorise cu o nemţoaică, îşi făcuseră împreună studiile în Elveţia, unde li se născuse Iulius, tatăl lui Viktor. Nici genealogia mamei lui Viktor, Xenia Nikolaevna, nu era mai puţin exotică. Tatăl ei, fiul unui polonez deportat şi al unei fete evreice, una dintre primele felceriţe cu studii, se căsătorise cu o fiică de popă, şi tocmai sângele ăsta preoţesc constituia partea lui propriu-zis rusească.

De la bunicul gruzin moştenise simţul muzical, de la bunica nemţoaică, femeie prevăzătoare, care îşi ascunsese cu grijă originea şi se declarase elveţiancă de cum ajunsese la Tiflis în 1912, Viktor primise judecata raţională şi o memorie grozavă, de la străbunicul evreu se alesese cu părul bogat şi cu oasele subţiri, iar de la bunica din Vologda moştenise ochii deschişi la culoare ai nordicilor.

Xenia Nikolaevna, mama lui Viktor, rămasă văduvă devreme, singura urmaşă în viaţă a celor două familii dispărute în timpul revoluţiei, ştergea conştiincios praful de pe rafturile cu cărţi, se lupta cu moliile şi uda gălbenelele care înfloreau mai tot timpul anului pe pervazul ferestrei.

Îi rămăseseră doar două lucruri în viaţă pe care le făcea cu dragoste: îngrijea de fiul ei şi picta basmale de mătase pentru cooperativa invalizilor. Mai ştia să facă pârjoale şi crutoane de pus în lapte. După întoarcerea fiului de pe front, se deprinsese repede să facă pentru Vika (aşa îi spunea când era mic, şi numele ăsta puţin feminin se lipise de el, prinsese rădăcini) tot ce el nu putea face cu o singură mână: tăia pâinea în felii, le ungea cu unt, când aveau unt, îi pregătea dimineaţa crema de ras…

Ce-i lipsea cu desăvârşire lui Viktor Iulievici era mândria că aparţinea unui anumit popor, oricare ar fi fost acela, se simţea în acelaşi timp şi paria, şi vlăstar de viţă nobilă, iar vremurile iudeofage îl dezgustau mai ales din punct de vedere estetic: oameni urâţi, îmbrăcaţi urât, cu purtări urâte. Dincolo de spaţiul ocupat de cărţi, viaţa era umilitoare, brutală, în schimb în cărţi pulsau gândirea vie, emoţia, ştiinţa. Şi cum ruptura era insuportabilă, Viktor Iulievici se cufunda din ce în ce mai mult în literatură. Numai elevii îl mai împăcau cu realitatea dezgustătoare.

Şi, în plus, femeile. Îi plăceau femeile frumoase. Treceau o clipă voioase prin viaţa lui, cel mai adesea una după alta, câteodată în acelaşi timp, şi i se păreau toate la fel de minunate.

Trebuie spus că şi femeile îl plăceau. Era frumos, până şi defectul lui fizic le atrăgea, lucru de care Viktor Iulievici şi-a dat seama abia după un timp. Femeile frumoase îl acceptau pe invalid nu numai pentru motivul evident că

rămăseseră după război puţini bărbaţi care să asigure reproducerea, cum ar zice un veterinar. Se înşelau sperând că măcar el, având defectul pe care îl avea, le va aparţine lor şi numai lor.

În zadar. El nu avea de gând să dea nimănui nici un drept asupra persoanei sale, ceea ce presupunea implicit o posibilă căsătorie.

Bunin, Kuprin şi Cehov cu povestea *Doamna cu căţelul* deschiseseră calea încă neexplorată în literatura rusă înainte de începutul secolului XX, aceea a iubirii lumeşti, a pasiunii fulgerătoare, a adulterului, a legăturilor numite „spurcate“ în secolul al XIX-lea.

Nici unul dintre scriitorii aceştia habar nu avea de problema spaţiului, apărută după război, care îi privea atât pe adepţii iubirii de Dumnezeu, cât şi pe amanţii cu pornirile cele mai primitive. Unde să-şi dea o întâlnire de dragoste bărbatul care locuia cu mama într-o singură cameră? Unde să-şi aducă el femeia împreună cu care să simtă „arsura soarelui“[19] într-un oraş fără hoteluri? Măcar un cotlon retras, nici pe ăsta nu-l găseai. Poate doar în natură, vara, care era atât de scurtă…

Era un lucru imposibil să aducă o damă acasă, în spatele perdelei imprimate artistic, care despărţea jumătatea de cameră destinată bărbatului, adică fiului, de aceea destinată femeii, adică mamei. Să-şi dea întâlnire într-o cameră închiriată special era dezgustător, dar şi scump, să ceară cheile de la locuinţa unui prieten celibatar, asta chiar că nu se făcea… Delicateţea lui Viktor Iulievici era pavăza moralităţii lui.

Avea noroc totuşi, prietenele lui locuiau în camere primite de la spaţiul locativ. Trecea adesea pe la Lidocika, femeie divorţată, cu gâtul frumos şi sânii minunaţi, care stătea singură într-o cameră; pe urmă a apărut Tania-travestita, micuţă, suplă, stând ca pe arcuri, chiar şi pe stradă mergea sărind. Soţul ei era actor la Saratov, ea, în schimb, stătea cu chirie într-o cameră pe Sretienka, la o distanţă convenabilă de mers pe jos. Mai era Verocika, traducătoarea de franceză, deşteaptă şi cultivată, cu care mergea la vila părinţilor ei.

Nici una dintre femeile astea nu puneau piciorul în casa lui – Xenia Nikolaevna nu suporta femei străine. Mama şi fiul îşi duceau liniştiţi traiul în doi, Viktor Iulievici nu se gândea la nici o schimbare în viaţa lor.

În dimineaţa zilei de 2 martie îşi luau micul dejun format din pâine prăjită, moale înăuntru şi cam arsă pe dinafară. Xenia Nikolaevna tăia feliile în bucăţele mici, uşor de apucat pentru Vika. Gestul ei ocrotitor, uneori complet inutil, o făcea să se întoarcă cu gândul la vremea când Vika era mic, când ea

era tânără şi frumoasă, când încă trăia soţul ei.

Ceaiul era tare, aşa cum îi plăcea răposatului soţ. Micul dejun tihnit fu întrerupt de comunicatul guvernului despre boala lui Stalin. Xenia Nikolaevna îşi plesni palmele uimită, faţa lui Viktor se crispă. Tăcu o clipă, apoi zise:

— I-a sunat ceasul. Sunt sigur. O să ne ducă de nas o săptămână şi pe urmă o să anunţe…

— Nu se poate.

— De ce nu? S-a mai întâmplat. Când Alexandru I a murit la Taganrog, curierul a plecat la Petersburg să-i anunţe moartea şi numai după ce a trecut prin Moscova Goliţîn a dat ordin să se dea publicităţii buletinele despre starea de sănătate a suveranului. O săptămână întreagă au mers gardienii pe la casele oamenilor să distribuie buletinele.

— De unde ai mai scos-o şi pe asta?

— Prima oară am dat întâmplător peste însemnările lui Kropotkin despre buletinele astea, pe urmă le-am găsit la Muzeul de Istorie. Pune-ţi masca, madam, fă-te că eşti tristă. Lucrurile se vor schimba.

— Groaznic! zise ea în şoaptă. Mi-e frică, Vika!

— Stai liniştită. Mai rău n-o să fie.

Viktor Iulievici plecă la şcoală. În cancelarie domnea o tăcere grea, încordată. Se vorbea numai în şoaptă. El salută, îşi luă catalogul şi se duse la băieţii lui.

În timp ce deschidea uşa clasei, Mână începu să recite din prag, în larma care se potoli încetul cu încetul:

Un pâlc de călăreţi, un şir de pedestraşi
Sau nobile corăbii sunt pentru unii, pe pământ,
Tot ce e mai frumos. Dar pentru mine,
E doar fiinţa iubită.

E limpede pentru cine are ochi să vadă
Adevărul acesta. De ce odinioară Elena,
Sătulă să-i privească pe frumoşii bărbaţi,
Se lăsă cucerită anume

De-acela care-a dus la pierzanie semeaţa Troie.
Şi lăsând tot ce-i era drag, copiii şi părinţii,
Cuprinsă de mistuitoarea ei pasiune,
Primi soarta exilului.[20]

— Ei, şi acum, cine-mi spune ce e poezia lirică?

— E despre dragoste, zise unul mai curajos.

— Aşa e, dar răspunsul nu-i complet. Poezia lirică se referă la toate trăirile oamenilor, la viaţa lor sufletească. Cuprinde şi dragostea, bineînţeles. Şi tristeţea, şi singurătatea, şi despărţirea de omul drag. Şi nu numai de om… Iată şi o poezie celebră, scrisă tot înaintea erei noastre, despre moartea unei vrăbiuţe. Nu glumesc…

Plângeţi, zeiţe pline de graţie şi iubire,
Şi plângeţi voi, cei de Graţii iubiţi.
Vrăbiuţa dragă a Lesbiei a murit,
Preaiubita ei vrăbiuţă a murit.
Mai dragă îi era decât lumina ochilor,
Mai dulce decât mierea îi era,
La glasul stăpânei răspundea
Ca fata bună la glasul mamei ei.
De pe genunchii ei ea nu-şi lua zborul,
Îi ţopăia doar ici şi colo-n poală,
Ciripind doar de dragul stăpânei.
Acum orbecăie în negura înfricoşătoare,
De unde-n veci nu te întorci.[21]

E tot un exemplu de poezie lirică.

Noi am vorbit despre Homer, am citit puţin din *Iliada*, îl ştim pe Odiseu. Şi mai ştim ce e o epopee. Învăţaţii consideră că operele epice au apărut înaintea poeziilor lirice. În prima poezie pe care v-am recitat-o, scrisă în secolul al VII-lea înaintea erei noastre, e pomenită Elena. Aţi ghicit oare că e vorba despre Elena aceea, din cauza căreia, cum spune legenda, a pornit Războiul Troian? Cu ea e comparată iubita din poezie. Chiar şi la poeţii contemporani o întâlnim pe „frumoasa Elena“, soţia regelui Menelau, răpită de Paris. Aşa a trecut ea din epopee în poezia lirică, în chip de femeie frumoasă, cucerind inimile bărbaţilor…

În timpurile străvechi, când cultura abia îşi făcea apariţia, cuvântul era mult mai strâns legat de muzică. Versurile se recitau cu voce tare şi erau acompaniate de un instrument muzical numit liră. De aici vine cuvântul „liric“. Multe lucruri s-au schimbat pe parcursul a două mii cinci sute de ani: acum nu se mai recită versuri însoţite de muzică, în schimb au apărut genuri noi, în care cuvântul şi muzica sunt inseparabile… Haideţi, daţi-mi exemple…

Se auzi clopoţelul sunând, dar ei rămaseră nemişcaţi, hipnotizaţi de

cuvintele lui. Ce-i făcea să nu trântească tăblia de la pupitre, să nu sară din bănci ţipând, să nu se repeadă la uşă, să nu blocheze ieşirea cu trupurile lor, bulucindu-se, repede, repede?! Pe coridor, la vestiar, afară!

De ce-l ascultau atenţi? De ce profesorul găsea că e interesant să le ocupe mintea cu lucruri de care ei nu simţeau deloc că ar avea nevoie? Îl tulbura senzaţia că avea o putere nevăzută asupra lor: copiii învăţau să gândească şi să simtă sub ochii lui. Ce oază minunată în mijlocul urâţeniei anoste, aceeaşi în fiecare zi!

Trei zile mai târziu se anunţă moartea lui Stalin, şi pe Viktor Iulievici îl încercă o uşoară satisfacţie – ghicise înaintea tuturor. În plus, el făcea parte din minoritatea absolută care nu intenţiona să deplângă pierderea uriaşă. Părinţii îl trimiteau în Gruzia să petreacă acolo toată vara; ultima oară fusese la Tbilisi cu toată familia în 1933, cu puţin timp înainte de moartea tatălui său.

Ştia de la el cât de mult îl dispreţuiau rudele gruzine pe Djugaşvili, se temeau de el şi-l urau.

A murit tiranul. A murit titanul. O creatură dintr-o specie foarte veche, ieşită din lumea subpământeană, un monstru cu o sută de braţe şi o sută de capete. Cu mustăţi.

La şcoală cursurile fură întrerupte, îi strânseră pe elevi să meargă la adunare. Viktor Iulievici îi conduse la etajul al treilea pe elevii săi de clasa a şasea, încolonaţi doi câte doi. Miha, care se învârtea în jurul lui cu o foaie de hârtie, îi vârî în mână pagina de caiet acoperită cu litere mari, violete. Scrisese o poezie.

Cuvintele „Moartea lui Stalin“ erau încadrate într-un chenar.

Plângeţi toţi de pe-aci şi din lumea întreagă,
Voi, doctori, dactilografe şi alte meserii.
Stalin al nostru a murit, altul ca el
N-o să mai fie nicăieri niciodată.

„Te salut, Catul!“, zâmbi în gândul lui Viktor Iulievici şi-i zise în şoaptă:

— Doctori, mai înţeleg, dar de ce dactilografe?

— Mătuşa mea, tanti Ghenia, a fost dactilografă. Să le zicem secretare, corectă Miha din mers. Pot s-o recit?

Zelul militant al lui Miha nu ducea la nimic bun…

— Nu, Miha, nu te sfătuiesc. Uite, poftim, e sfatul meu categoric.

Miha vru să apuce foaia, dar profesorul o împături în două cu uşurinţă, lipind-o de piept:

— Pot s-o iau ca amintire?

— Bineînţeles, zise Miha înseninându-se la faţă.

Sala era plină până la refuz. La radio se difuza muzică de Beethoven. Profesoarele plânse stăteau aliniate lângă bustul din ghips. Steagul şcolii, din catifea purpurie, atârna în falduri până la podea. Viktor Iulievici stătea în spate, chipul lui avea o expresie sobră. Lângă fereastră, lipit de pervaz, înghesuit de colegii lui, Boris Rahmanov din clasa a opta avea o mutră suferindă. Pervazul îi pătrundea dureros în şoldul drept, dar nu se putea mişca din loc. Asta era floare la ureche, doar o simplă repetiţie a ceea ce avea să i se întâmple peste trei zile.

După mitingul solemn, însoţit de hohote de plâns – profesorii fuseseră un exemplu de tristeţe sinceră, băieţii se lăsaseră antrenaţi de tragismul momentului –, elevii fură trimişi în clasă, să aştepte aşezaţi în bănci. Directoarea încerca să afle la telefon dacă trebuia într-adevăr să suspende cursurile şi pentru câte zile. Telefonul era mereu ocupat. Abia pe la ora unu fu anunţată că trebuia să le dea drumul elevilor, fiindcă era zi de doliu. Urma să fie anunţaţi ulterior când vor începe cursurile.

Viktor Iulievici le dădu drumul băieţilor, le ceru să stea în casă, să nu hoinărească pe străzi şi să facă bine să citească nişte cărţi bune.

Sania Steklov urmă cu plăcere sfatul profesorului. Era singurul care avea în biblioteca de acasă operele complete ale lui Tolstoi, şi în decursul celor patru zile de doliu, înghiţi pe nerăsuflate toate cele patru volume din *Război şi pace*, trecând uşor, ce-i drept, peste un număr de pagini. După ce citi primul volum, i-l dădu lui Miha, dar acesta nici măcar nu-l deschise, fiindcă avea alte griji în zilele acelea: pe mătuşa Ghenia o duru serios inima, şi, cum se întâmpla de fiecare dată în astfel de împrejurări grele, pe Minna o apucă burta. Vreme de trei zile Miha îndeplini nenumăratele cereri exagerate ale mătuşii Ghenia, înnebunită de durerile provocate de boală.

Ilia nu ţinu seama nici de recomandarea profesorului, nici de rugăminţile mamei. Îl trăgea aţa să iasă afară, simţea importanţa momentului şi asta îl tulbura grozav. Pe 7 martie, dimineaţa în zori, îşi luă aparatul de fotografiat şi ieşi din casă ca vânătorul pasionat care savurează dinainte o mare victorie.

Viktor Iulievici nu ieşi trei zile din casă şi n-o lăsă nici pe mama lui să iasă. Nu mai aveau pâine, dar îi zise:

— Pâine? Nu vezi că nici vodcă nu avem?

Chiar aşa era. Pe 5 martie seara băuse toată sticla, hotărât să nu iasă din casă până nu-l duc pe conducător undeva ca să-l înmormânteze.

Îşi îmbrăcă pijamaua în dungi, luă un vraf de cărţi şi se lungi pe divanul din spatele perdelei. Suprema fericire.

La 9 martie, ora 10, trupul neînsufleţit fu scos din Sala Coloanelor – nişte bărbaţi scunzi, în paltoane groase cu gulere din blană de astrahan, conducători ai statului, purtau sicriul pe braţe.

Abia atunci ieşi Viktor Iulievici din casă după pâine şi vodcă. Nu prea erau oameni pe stradă. De-a lungul străzilor camioanele încă staţionau, şi peisajul arăta ca după inundaţie – pantofi şi şepci strivite, serviete despărţite pentru totdeauna de proprietarii lor, stâlpi de iluminat distruşi, ferestre sparte la parter. Deasupra porticului casei peretele era plin de sânge. Un câine călcat în picioare zăcea la intrare. Îşi aduse aminte de versurile lui Puşkin:

…Nefericitu-aleargă-ndată,
Pe uliţa ştiută. Acum,
spre locuri cunoscute cată –
Nu recunoaşte nicidecum!
Privelişte grozavă!

Recită în gând până la sfârşit *Călăreţul de aramă*:

…În pragul casei îl aflară
Grămadă pe smintitul meu
Şi leşu-i rece, leşul greu,
Aici pe loc îl îngropară
În numele lui Dumnezeu…[22]

Destul de departe de casă, pe o străduţă, era un mic magazin deschis. O scară ducea la demisol.

Câteva femei vorbeau în şoaptă cu vânzătoarea şi tăcură îndată ce el intră.

„Cred că vorbesc despre mine“, îşi zise zâmbind Viktor Iulievici.

Una dintre ele îl recunoscu şi se repezi să-l întrebe:

— Ce-i cu nenorocirea asta, Viktor Iurievici? Lumea zice că evreii au pus la cale învălmăşeala. Aţi auzit ceva?

Era mama unui elev din clasa a zecea, dar profesorul nu-şi aminti care anume. Femeile simple îl numeau adesea „Iurievici“, şi asta îl enerva. Acum însă se arătă dintr-odată ciudat de îngăduitor, fapt care nu-i stătea în fire.

— Nu, drăguţă, n-am auzit nimic de felul ăsta. Azi o să bem un pahar, două pentru odihna sufletului şi o să trăim mai departe cum am trăit şi până acum. Şi ce-i cu evreii ? Sunt oameni ca noi. Două sticle de vodcă, vă rog, o pâine albă şi o jumătate neagră. Da, şi două pachete de colţunaşi cu carne…

Luă cumpărăturile, plăti, lăsându-le pe femei încurcate: poate că nu evreii, poate că alţii, cine ştie… Duşmani sunt peste tot. Toţi ne invidiază, tuturor le e frică de noi. Discuţia lor o luă într-o direcţie mult mai încurajatoare.

Stătea împreună cu mama lui la masa rotundă, plină de urme de arsură, cu o carafă mică aşezată între ei. Xenia Nikolaevna aduse de la bucătărie colţunaşii fierţi ca întotdeauna prea mult. Puse cratiţa pe un suport de metal. Viktor turna în pahare, când se auzi soneria. De trei ori. Era pentru Şengheli.

Viktor se duse să deschidă. În faţa uşii stătea o arătare: înfăşurată cu un şal din dantelă neagră pus peste căciula de blană, într-un palton bărbătesc cu guler din blană de raton, mirosind a naftalină şi a pisică, semn că haina avea o vârstă respectabilă, aşa îşi făcu apariţia Nino, verişoara primară a răposatului său tată, o frumuseţe cu nasul lung, cântăreaţă, croitoreasă, călugăriţă ratată, răspândind în jurul ei căldură şi zâmbete.

— Tu? E cu putinţă?

O văzuse ultima oară acum douăzeci de ani. Locuise la Tbilisi în casa ei, însoţită în copilăria lui de multe semne de întrebare: existase ea cu adevărat sau o visase doar? Dar era chiar Nino, în carne şi oase, aproape că nu îmbătrânise draga de ea, scumpa de Niniko…

— Vika, băiatul meu, nu te-ai schimbat deloc! Te-aş recunoaşte dintr-o mie!

— Doamne, Nino, ce-i cu tine? De unde vii?

— Lasă-mă să intru, nu mă ţine afară!

Se sărutară continuând să stea cu capetele apropiate, le depărtară ca să se privească, apoi iar se îmbrăţişară. Xenia Nikolaevna rămăsese în golul uşii nedumerită: cu cine se îmbrăţişa Vika?

Doamne! Nino! Rudele din Gruzia, verişorii iubiţi ai răposatului ei soţ, din trecut, din trecutul îndepărtat…

— E oare cu putinţă? Intră! Să mănânci ceva! Hai să te speli pe mâini!

— Bineînţeles, când vine omul de la cimitir mai întâi îşi spală mâinile.

Accentul gruzin era mai puternic decât înainte, şi-n voce se simţeau râsul şi bucuria triumfătoare.

Îşi spălă mâinile, pe urmă se duse la toaletă şi se mai spălă o dată. Xenia Nikolaevna puse un al treilea tacâm – farfuriile erau vechi, cu spărturi şi crăpături.

Viktor turnă vodcă în pahare.

— Să bem mai întâi pentru că am scăpat! Patruzeci de ani în deşert… A crăpat! Am reuşit să ieşim! zise ea încălcând obiceiul gruzin: când e oaspete, femeia nu vorbeşte niciodată prima.

Băură vodca. Nino despică un sfert dintr-un colţunaş cu furculiţa şi-l vârî delicat în gura aproape închisă. Viktor îşi aminti cum îl învăţa ea să mănânce şi să bea, să intre într-o cameră, să se aşeze, să zică bună ziua. Uitase definitiv, dar făcea întocmai cum îl învăţase, deşi lecţiile propriu-zise i se şterseseră din minte.

— Ia zi, Nino, ce vânt te-a adus aici?

Ea se lăsă pe speteaza scaunului, îşi încrucişă mâinile la ceafă şi izbucni într-un râs tineresc. Pe urmă râsul îi dispăru, îşi scoase şalul din dantelă neagră care îi acoperea umerii, îşi înfăşură cu el capul, se sculă în picioare, îşi ridică braţele minunate, nu erau deloc fleşcăite, şi scoase un geamăt prelung, îndreptat în sus. Sunetul coborî apoi neînsoţit de cuvinte, fiindcă era plânset de jale după mort, un bocet funebru din vremuri străvechi, care nu avea nevoie de cuvinte şi în care se amestecau tristeţea cu durerea şi cu bucuria triumfătoare.

Nino îşi termină lamentaţia străveche şi izbucni iar în hohote de râs.

„S-a îmbătat, sărăcuţa“, îşi zise Xenia Nikolaevna.

Nino se întrerupse din râs şi le povesti istoria pe care ani de-a rândul aveau s-o îndrăgească mult toţi apropiaţii ei.

La 5 martie, când încă nu anunţaseră moartea lui Stalin, vin acasă la ea doi de la NKVD şi o ridică. Vor s-o ia şi pe sora Manana, dar n-o găsesc acasă, plecase la Kutaisi cu o săptămână în urmă.

Mama îi strânge lucrurile, plânge şi zice în şoaptă:

— Nu vrei deloc, satană, să ne laşi în pace!

Văzând-o că-şi face bagajul, agentul îi zice:

— Fiica dumitale va fi acasă peste trei zile, poate cinci. Vă dau cuvântul meu.

O ştii pe mama, Vika? Xenia o ştie cu siguranţă! Are nouăzeci de ani, nu se temea nici când era tânără, darămite acum.

— Ah, cuvântul tău e de aur, dar mâinile îţi sunt de fier! zice mama.

— Nu-i drept să jigneşti, Lamara Noevna, zice unul din ticăloşi. Fiicei dumitale i se acordă o mare cinste, continuă el.

M-au dus la Comitetul orăşenesc de partid. Ce să spun, mare cinste! Acolo ardea lumina peste tot, lume câtă frunză şi iarbă pe coridoare, un du-te-vino ca la Rustaveli în zi de sărbătoare. Mă duc într-o sală plină cu femei de toate felurile, unele arătând bine de tot a ţărănci, dar mai erau şi Veriko, şi Tamara, şi surorile Menabde, cântăreţele.

Intră doi indivizi, unul zice că e o mare pierdere, că poporul e îndurerat, că e doliu naţional… Pentru vorbele astea m-au adus aici? mă întreb. Al doilea

zice că ne-au adunat fiindcă, după vechiul obicei gruzin, femeile îşi plâng morţii dragi, că numai femeile o pot face şi că trebuie să cântăm cântece de doliu frumoase. Era cât pe ce să încep să cânt „Dumnezeu se scoală, duşmanii lui se risipesc“.

— Vă cunoaştem pe toate, zice cârtiţa asta cheală, ştim că la înmormântări cântaţi cântece de jale gruzine. Ne-au comunicat de la Moscova că organele de conducere vor să-l plângeţi pe marele nostru conducător.

Nu ştiam deloc cântece dintr-astea, cântam la parastase, dar creştinii nu cântă cântece păgâne. Astea-s urlete, nu cântări. Mă duc, orice ar fi, îmi zic. Nu vreau să-mi refuz o asemenea plăcere.

Nu pot să vă spun câte femei eram. Foarte multe, avionul era plin. Unele plâng, altele se umflă în pene, dar toate tremură de frică. Trebuie să recunosc că nu zburasem niciodată cu avionul şi nici n-aş fi zburat pentru nimic în lume – poate doar pentru un prilej ca ăsta!

Am zburat noaptea, ne-au transportat cu autobuzele în afara oraşului, la un fel de hotel. Nu ne-au lăsat să dormim îndeajuns, a venit un gruzin, ne-a adunat. Zice că e muzician, că o să ne dirijeze. Figura mi-era cunoscută, îl văzusem undeva… Mă uit la el, mă tot uit, şi el mă cheamă şi-mi şopteşte la ureche: sunt fratele Mikeladze… Ah, diavole, câţi oameni ai nenorocit!

Pe scurt, ziua jelim, noaptea jelim, a doua zi iar, sunt sătulă până peste cap. Astea vasăzică sunt repetiţii!

În seara zilei de 8 martie suntem anunţate că n-o să mai cântăm. De ce mai întâi au vrut, de ce pe urmă s-au răzgândit, dracu' ştie! Ne-au încărcat în autobuze, ne-au dus într-un loc, nu ştiu exact unde. Mă lungesc în pat, încep să ţip, fac o criză. Îmi zic: n-o să plec până nu te văd. Unul dintre şefi îmi spune că, în cazul ăsta, va trebui să-mi cumpăr bilet. Am ţipat, m-am dat de ceasul morţii că mi-e rău. Bine, o să-mi cumpăr bilet.

Mai toarnă-mi, Vika! Beau vodcă pentru prima oară, am minţit pentru prima oară şi tot pentru prima oară ducem la groapă un mare criminal!

— Mai încet, Nino, îi puse mâna pe umăr Xenia Nikolaevna.

Nino dădu din cap şi îşi astupă gura cu mâinile frumoase. Viktor îi luă mâna dreaptă cu mâna lui stângă şi i-o sărută. Ceva se schimbase. Înspre bine.

Note

6. *Svinia* – porc, *svinina* – carne de porc.
7. M.I. Lermontov, „Pânza“, trad. de Al. Philippide, în *Versuri*, EPL, Bucureşti, 1964.
8. Din poezia „Primăvara“ de Boris Pasternak.
9. Din poezia „Afară era ger şi se juca *Tristan*“ de Mihail Kuzmin (1872–1936).

10. Primele strofe dintr-un poem de Piotr Viazemski (1792–1878), dedicat lui N.V. Gogol.

11. Personaje din *Domnişoara ţărancă* de A.S. Puşkin.

12. Aluzie la *Mozart şi Salieri* de A.S. Puşkin.

13. Locul unde se aflau portretele lui Lenin şi Stalin.

14. N. Vavilov (1887–1943), botanist şi genetician sovietic, victimă a campaniei lui Stalin, susţinător al teoriei genetice a lui Lîsenko.

15. IFLI – Institutul de Istorie, Filozofie şi Literatură din Moscova.

16. *Cântecul piraţilor* pe versuri de Pavel Kogan.

17. Moartea lui Stalin, anunţată la 5 martie 1953, a întrerupt campania împotriva medicilor evrei suspectaţi că omoară pacienţi ruşi, cunoscută sub numele de Afacerea Halatelor Albe.

18. În URSS, naţionalitatea era înscrisă în actul de identitate.

19. Aşa numea Ivan Bunin pasiunea dezlănţuită.

20. Sappho, „Odă pentru Anaktoria".

21. Catul, „Elegie la moartea vrabiei Lesbiei".

22. A.S. Puşkin, „Călăreţul de aramă", trad. de George Lesnea, în *Antologie de poezie rusă*, „Perioada clasică", vol. I, Minerva, Bucureşti, 1987.

Copiii din subterană

Ilia hoinărea prin oraş încercând să se dumirească încotro se îndrepta manifestaţia asta nemaivăzută. Constată că ea are mai multe cozi şi că una dintre ele începe – sau se termină – la gara Belorusskaia, iar a doua e la întretăierea a trei bulevarde: Petrovski, Rojdestvenski şi Ţvetnoi. Intră în îmbulzeala de acolo, îşi dădu seama că are puţină peliculă şi, când se întunecă de-a binelea, îşi croi drum anevoie ca să ajungă acasă. Într-un loc de lângă Poşta Centrală fu nevoit să sară gardul. Nimeni, nici măcar miliţienii, nu ştia geografia locurilor cum o ştiau băieţii din cartier. Acolo se jucaseră ani la rând de-a „hoţii şi vardiştii“, cunoşteau foarte bine toate locurile de trecere din curţi, toate căile de acces şi chiar gurile de canal. În multe dintre apartamente existau scări de serviciu şi, odată intrat pe intrarea principală, un coleg de clasă putea suna la o uşă, se strecura prin coridorul lung şi ieşea pe uşa de serviciu într-o altă curte, şi de acolo pe o altă stradă.

În dimineaţa de 7 martie Ilia îşi pregăti aparatul şi ieşi din casă de îndată ce mama plecă la muncă. Era mult mai multă lume decât în ajun. Ieşirea din Maroseika în piaţă era blocată nu numai de troleibuze, ci şi de un al doilea rând de camioane. La Sala Coloanelor se putea ajunge de la piaţa Puşkin pe strada Puşkin, şi nu pe strada Gorki. Mai târziu i-au lăsat pe oameni să treacă pe strada Neglinka.

Toate cele trei bulevarde din apropiere erau ticsite de o mulţime de oameni înghesuiţi unul într-altul, dar brusc, pe la prânz, s-au mai eliberat – mulţimea împinsă din toate părţile s-a pus în mişcare în pas alergător. Le-au deschis străduţele laterale şi oamenii s-au repezit acolo. Nimeni nu şi-a putut explica vreodată cine le-a întins capcana asta, cine a provocat ambuscadele şi cine i-a condus pe oameni urnindu-i din loc pe drumuri deviate, ca până la urmă ei să pătrundă în curţile care comunicau între ele şi pe căile de acces lăsate libere, să se contopească şi să se reverse aşa cum apa se strecoară prin toate spărturile.

Camioane Studebaker puternice barau străzile, erau o mulţime de militari şi miliţieni, şi Ilia, strângându-şi aparatul de fotografiat la piept, se furişă printre maşini, se târî pe sub una dintre ele şi, când ieşi, dădu nas în nas cu Boria Rahmanov, un elev din clasa a opta. Boria avea de gând să ajungă la Sala Coloanelor. În toată această harababură, pe Ilia îl interesa foarte mult însăşi harababura.

În timpul demonstraţiilor de 1 Mai şi 7 Noiembrie se întâmpla întotdeauna în centru ceva asemănător – coloane defilând, cordoane păzind, baraje aţinând calea. Băieţii din cartier cunoşteau bine învălmăşeala din zilele de sărbătoare şi nu pierdeau niciodată prilejul să intre în îmbulzeală. De data asta însă, era ceva cu adevărat grandios. Tare îl trăgea aţa pe Ilia să se ridice deasupra mulţimii ca să facă măcar o fotografie de sus. Îl chemă pe Boria să se caţere împreună pe acoperişul ştiut de el, dar acesta refuză.

„Prostul, îşi zise Ilia. O să ajung mai repede decât el la Coloane, merg pe acoperişuri.“

Se hotărî să-şi facă drum prin pasajul Krapivenski, dar exact în momentul acela, mulţimea se puse în mişcare şi-l purtă în direcţia străzii Neglinka, iar pe Boris în altă direcţie. Pentru ultima oară Ilia îi zări o clipă faţa roşie cu gura deschisă. Striga ceva, dar nu-l auzea. Se porni un vuiet ciudat – un amestec de urlete, de ţipete şi de ceva ce aducea a cântec, şi Ilia se simţi rău pentru prima oară în cele două zile.

Trebuia să ajungă până la porticul cunoscut, acolo era o magazie într-o curte, de pe acoperişul ei putea sări cu uşurinţă pe acoperişul casei vecine, cu trei etaje. Făcu un salt în direcţia porticului şi îşi dădu seama că oamenii încearcă să se ţină cât mai departe de case, înăuntrul valului mulţimii, temându-se să nu fie striviţi de troleibuzele aliniate unul în spatele celuilalt. Cei din margine se luptau, câţiva, striviţi şi nemişcaţi, zăceau pe jos, iar alţii călcau peste ei. Ca să răzbească pe trotuar, Ilia trebuia să-şi croiască drum printre trupuri – or fi morţi? Nu se poate… Altă ieşire nu avea. Îşi zise că trebuie să ajungă imediat sub burta troleibuzului, altfel îl vor face terci strivindu-l de el. Gândul îi era mereu la Fedia, aşa îşi alinta aparatul de fotografiat, să nu-l strivească. Îşi făcu puţin loc cu picioarele până la roată şi făcu un salt sub autobuz. Acolo era întuneric şi groaznic de strâmt – trupuri moi încolăcite, îmbrăcate în haine groase, şi el se târî printre ele însoţit de o duhoare jilavă. Cineva gemea. Ieşi de sub burta troleibuzului, nimeri direct în braţele unui soldat gras, faţa îi era asudată şi-i tremura. Un băieţel de cinci ani, livid, fără suflare, i se legăna inert pe umăr.

— Un’ te duci?

— Stau în casa aia.

— Şterge-o acasă, să nu-ţi mai scoţi nasu’ afară!

Soldatul îl împinse încetişor spre portic, şi Ilia o zbughi în curte. Magazia era la locul ei, la fel şi lada de lemn pentru gunoi lipită de perete. Ilia se sui pe ladă, de acolo pe acoperişul magaziei. Ultima oară se jucase acum doi ani de-

a hoţii şi vardiştii în locul acela, cu nişte ieşituri tocmai bune să se caţere pe ele ca să ajungă pe acoperişul casei „bălţate“, din cărămidă roşie şi albă, asta în cazul în care fereastra de la etajul al doilea era tot spartă.

Norocul îi surâdea în ziua aceea lui Ilia: ieşise viu din mulţimea care-l putea ucide, şi acum avea din nou noroc, fiindcă fereastra era spartă.

Mai trecu printr-un moment de groază, când se agăţă de rama ferestrei care se clătină, fiind cât pe ce să cadă pe stradă. Nu căzu însă, sări înăuntru de pe pervazul lat. Era viu şi nevătămat. Acolo îl aştepta o altă surpriză: podul casei era închis cu un lacăt nou de oţel, cu un belciug atât de solid, încât nu putea fi desfăcut fără unelte. Dar casa era construită ciudat, şi ferestrele de la scară dădeau spre două părţi, la etajul al doilea dădeau spre curte şi la etajele întâi şi al treilea dădeau spre stradă. Ilia urcă la etajul al treilea şi văzu strada. Arăta ca un fluviu negru, capetele se vedeau de sus ca nişte smocuri de blană mişcându-se pe pielea un animal hidos. Ilia scoase aparatul, îşi dădu seama că fotografia n-o să iasă cum trebuie de la o asemenea distanţă, dar îşi zise că mai face una de la etajul întâi. Reuşi să deschidă fereastra de la etajul întâi şi de jos ajunse la el un bocet monoton, întrerupt când de ţipete stridente, când de vaiete, nici vorbă de urlete disperate. Capetele nu mai arătau ca smocurile de blană, ci, ca nişte pietre închise la culoare, lipite strâns unul de altul, se clătinau destul de ritmic, dar nu înaintau deloc. Un fel de şosea năucitoare, din pavele vii, dănţuia pe loc.

Ilia făcu câteva fotografii, dar îşi dădu seama că de la etajul al treilea priveliştea e mult mai pitorească. Uită de spaima trăită cu câteva minute înainte.

O femeie ameţită de băutură, îmbrăcată în halat roşu, ieşi dintr-un apartament şi începu să se răstească la el:

— Ce faci aici? N-ai altă treabă?

Şi adăugă la asta o înjurătură de mamă, care îl lăsă mască pe Ilia. Fu destul de isteţ ca să nu-i răspundă, îi arătă gura cu mâna, şi-o trecu apoi prin dreptul urechilor, să arate, chipurile, că e surdomut, şi femeia dispăru după ce trase un scuipat în modul cel mai firesc cu putinţă.

La etajul al treilea, el folosi aproape toată pelicula şi îşi făcu planul cum să ajungă mai repede acasă. Îşi dădea prea bine seama că nu putea s-o apuce pe drumul obişnuit, să pornească de la piaţa Trubnaia în sus pe bulevardul Rojdestvenski, să traverseze Sretionka şi să iasă în bulevardul Cistoprudnîi. I se păru că-i va fi mai uşor dacă va traversa piaţa şi va trece pe partea cealaltă. Nu ştia că mulţimea de pe bulevardul Rojdestvenski mergea în jos, adică în

sens invers, şi că se întâlnea la piaţa Trubnaia cu mulţimea venită de pe bulevardul Petrovski, formând un vârtej aducător de moarte.

Nu avea însă de gând să stea acolo până la sfântu' aşteaptă, cu atât mai mult cu cât acasă mama îşi făcea probabil griji din pricina lui şi plângea. Mai rămase încă puţin pe pervaz cântărind dacă să păstreze restul de peliculă sau să facă imediat nişte fotografii, fiindcă lumina începea să scadă. Pe urmă se sătură să stea degeaba şi se decise să ajungă acasă prin orice mijloc.

Se dovedi că era mai greu să iasă decât să intre în curte. Îşi făcu bine socoteala: sună la apartamentul de la parter şi-l imploră pe un domn bătrân să-l lase să treacă prin cealaltă uşă, ca să iasă în stradă. Bătrânul clătină din cap şi bâlbâi că uşa principală era încuiată, dar că poate ieşi pe la centrala termică.

„Uite că bătrânul nu trebuie să se prefacă, e chiar surd“, zâmbi Ilia, bucurându-se de potriveala asta. Curtea era pustie, nu era nici un suflet de om, şi dincolo de zid se auzea larma surdă şi puternică a mulţimii prinse în înghesuială. Văzu imediat centrala termică, era însă încuiată. Îi dădu ocol, se sui pe acoperişul ei, de acolo pe zid şi sări pe trotuarul gol, despărţit de mulţime printr-un cordon de soldaţi. Trebuia acum să se strecoare pe lângă ei ca să intre printre oamenii adunaţi acolo. Se apropie în fugă de răspântie, se furişă printre doi soldaţi şi ajunse la şoseaua ticsită de lume. Se gândi imediat că a greşit, că trebuia să rămână la portic. Într-o secundă mulţimea îl târî cu forţa uriaşă a valului care se sparge la ţărmul mării. Văzu semaforul în faţa lui.

Pentru prima dată lui Ilia i se făcu de-a dreptul frică. Nu era speriat că Fedia, izbit de semafor, putea să se facă praf, ci se gândea ce se va întâmpla cu capul lui. Nu putea să-şi mişte mâinile cu care îşi ferea aparatul, acesta îi apăsa burta, dar Ilia nu simţea durere, ci o nelinişte îngrozitoare. Fu purtat către semafor, se opri puţin în stânga lui. Un bărbat cu faţa zdrobită stătea în picioare, lipit de semafor. Era mort, nu avea loc să se prăbuşească.

La un moment dat, pământul se mişcă şi se căscă sub Ilia, şi el căzu în gura de canal al cărei capac fusese mişcat de picioarele mulţimii. Avu noroc, căzu pe un ghemotoc de câlţi uitat acolo de instalatori. În stânga se afla grătarul ridicat puţin într-o parte. Ilia trase de el şi acesta se deschise complet. Se vârî în vizuina asta şi, nu se ştie de ce, închise grătarul deasupra lui. Instinctul îi salvă viaţa. Oamenii căzuţi pe urmă umplură până la refuz gura de canal în câteva minute, l-ar fi putut zdrobi într-o secundă. Corpurile celor căzuţi erau atât de tasate, încât miile de oameni călcau pe ele fără să-şi dea seama că e carne de om.

Între timp, sus, un val îngrozitor se stârni pe nesimţite şi-i mătură pe toţi strivindu-i de ziduri, de garduri de protecţie, de camioane şi de troleibuzele staţionate în coloană. Se eliberă calea spre fundul cartierului inaccesibil, şi oamenilor li se păru că, în sfârşit, pot să răzbească până în locul unde avea să ia sfârşit îmbulzeala din care se alegeau cu oasele rupte. Ilia nu vedea însă toate lucrurile astea. Era întuneric beznă.

El stătu întins destul de mult timp în vizuina întunecată, pe urmă începu să pipăie pereţii. Dădu peste o conductă mare care ducea în jos. Se târî de-a lungul ei până unde făcea un cot, după care i se păru că urcă puţin. Aparatul de fotografiat învelit în şapcă era vârât în pantaloni, sub curea. Ilia aţipi câteva clipe, dar îl trezi frigul cumplit, şi în primul moment nu pricepu cum nimerise în gaura asta. Îşi înălţă capul şi văzu, la doi metri deasupra lui, un grătar dreptunghiular destul de mare. Nu se putea spune că e lumină sus, ci că bezna nu mai era aşa apăsătoare. Îi era sete. Mirosea urât, nu a canalizare, ci a fier ruginit şi a şobolani, deşi nu vedea picior de şobolan acolo. Probabil că se buluciseră şi ei înspre Sala Coloanelor.

Trebuia să iasă la lumină. În bolţile pereţilor care duceau la grătar erau bătute scoabe groase, şi se căţără pe ele. Ajunse sus repede, dar grătarul era sudat zdravăn de rama metalică, şi nu reuşi în nici un fel să iasă. Coborî, se făcu ghem şi adormi. Când se trezi, de sus venea mai multă lumină. Continuă să meargă de-a lungul conductei, care se lărgea din ce în ce mai tare.

După cincizeci de metri, văzu un alt grătar. Găsi scoabele imediat şi se căţără pe ele. Grătarul nu era sudat, nici bine fixat, dar era închis din exterior. Ilia se târî mai departe. Grătarele apăreau regulat la cincizeci de metri distanţă unul de altul. Trecu pe lângă opt grătare, le cercetă pe fiecare, aproape toate erau sudate, doar două erau închise pe dinafară. Apoi le pierdu şirul. Sleit de puteri, aţipi de câteva ori, se trezi şi continuă să se târască. Trei sau patru grătare la rând dădeau sub picioarele mulţimii, lumină nu era, se auzea un vuiet îngrozitor, şi Ilia înţelese că pe acolo nu trebuia nici măcar să încerce să iasă. Unul dintre grătare era spart şi pe acolo atârna o jumătate din corpul unui om mort.

Habar nu avea încotro să se îndrepte, dar ştia precis un singur lucru: conductele erau singura cale posibilă. Trebuia să meargă înainte, deşi nu ştia unde-l duc.

Nu-şi dădea seama cât timp trecuse. Zări pe urmă un grătar prin care venea o lumină galbenă, strălucitoare. Se căţără pe scoabele nesigure, îl mişcă şi grătarul se deschise uşor. Ieşi din canal şi descoperi că stă sub felinarul din

curtea casei unde locuia Sania Steklov. Mai avu putere să ajungă la uşa lui Sania şi să sune.

Anna Aleksandrovna deschise uşa.

Ilia se prăbuşi imediat cu mâinile strânse pe burtă, în dreptul curelei de la pantaloni unde se afla Fedia, salvat de la distrugere.

Era unsprezece seara, 7 martie. Anna Aleksandrovna făcu şi ea ce putu: îl dezbrăcă pe Ilia şi-l duse la baie ajutată de un vecin, aşteptând ca băiatul să deschidă ochii. Pe urmă îl spălă cu un burete mare zdrenţuit, ocolind cu grijă juliturile. Corpul îi era plin de vânătăi, burta îi era toată învineţită. Rămase şi mai mirată când văzu cât de dotat era pentru viaţa de bărbat băiatul ăsta slăbuţ, cu faţă de copil. El ieşi din cadă singur, ajunse cu greu la divan şi se prăbuşi pe el. Îl îmbrăcară într-o cămaşă de noapte femeiască, îl acoperiră cu un pled, îi dădură să bea ceai bine îndulcit, după care îi vârâră la spate o pernă mare ca să stea în capul oaselor şi-l hrăniră cu supă. El adormi într-o clipă.

Steklovii se aşezară la masă în tăcere.

— Cred, Niuta, că azi au murit mulţi oameni.

— Probabil…

Pe urmă Sania se aşeză lângă prietenul său adormit, aşteptând să se deştepte din somn şi să-i spună ce s-a întâmplat. Ilia îi trezea un sentiment puternic şi complicat: se mândrea cu el, era puţin invidios că nu e la fel ca el, dar, în acelaşi timp, nici nu voia deloc să fie ca el. În plus, vedea în Ilia un bărbat în toată puterea cuvântului, şi martore erau nu numai firişoarele dese şi negre de sub nas, ci şi dâra de păr care cobora de-a lungul pântecului până la sexul mare de adult, făcut nu numai pentru pipi. Nu mai văzuse un bărbat în pielea goală, fiindcă nimeni nu-l dusese la baia publică.

Nu văzuse nici femei în pielea goală: de ce să se arate goale în faţa băiatului două femei educate cum erau bunica şi mama lui? Dar de ghicit ghicea el ceva, se aştepta la lucrul ăsta – sâni sub rochie şi cuib de păr întunecat în josul pântecului. Îl impresiona mult mai mult Ilia, bărbatul care era prietenul şi colegul lui de clasă – Sania simţea că n-o să fie ca el niciodată. Văzuse femei goale pictate în muzee şi albume de artă, nu ştia nici el de ce nu-l tulburaseră atât de tare ca goliciunea unui bărbat – era cât pe ce să leşine la vederea forţei brute.

Aproape terminase de citit *Război şi pace*, umbrele femeilor din carte nu-l tulburaseră deloc, nici Nataşa cu exaltarea ei prostească, nici prinţesa Liza cu gura ei prea mică, nici prinţesa Maria, declarată urâtă de la bun început, în schimb bărbaţii… Erau minunaţi cu forţa lor, cu generozitatea lor, cu mintea

lor, cu nobleţea lor, cu simţul onoarei… Sania examină chipul lui Ilia şi se întrebă cu care dintre bărbaţii ăştia minunaţi semăna. Nu cu uscăţivul şi mărinimosul Bolkonski, nu cu grasul şi mintosul Bezuhov, nici cu minunatul şi dragul de Petia Rostov, nici cu Nikolai, bineînţeles… Mai degrabă cu Dolohov.

Maria Fiodorovna, mama lui Ilia, şedea de două zile pe scaun, lângă uşa de la intrare. Nu aveau încă telefon, şi Anna Aleksandrovna n-o putea anunţa că fiul ei era în viaţă. Să iasă pe stradă îi era frică. Oricum, din cauza trupelor armatei şi miliţiei era imposibil să traversezi liniile de tramvai la întretăierea bulevardului Cistoprudnîi cu Maroseika.

Deasupra oraşului plutea spaima – o spaimă foarte veche, cunoscută doar din mitologia greacă, pusese stăpânire pe oraş, revărsând asupra lui o apă neagră ca smoala, o spaimă care apărea doar în coşmarurile copiilor, şi care urca din străfundul sufletului. Un fel de magmă subterană irupea, ameninţând viaţa oamenilor.

Şi părinţii lui Boria Rahmanov aşteptau înlemniţi de spaimă. Nu reuşeau să cheme la telefon miliţia, spitalele, morga. Telefoanele erau ocupate.

Aveau să-l găsească pe Boria abia după patru zile, printre trupurile întinse pe zăpadă, lângă morga arhiplină de la Lefortovo. Aveau să-l recunoască după eticheta de pe cămaşa luată de la spălătorie – Galina Borisovna Rahmanova nu spăla de mână cămăşile albe, le ducea la spălătorie. Pe mâna fiului mort era un număr scris cu culoare violetă – 1421.

Pe oamenii aceştia călcaţi în picioare îi înmormântară fără zarvă, pe ascuns, şi numai numărul de pe mâna lui Boria stătea mărturie că erau cel puţin 1500 de morţi.

Nimeni din partea şcolii nu depuse vreo coroană de flori pe mormântul lui Boria Rahmanov. Nici urmă de flori în acele zile – erau toate destinate Conducătorului.

Dintre fotografiile făcute de Ilia, numai două erau reuşite. După părerea lui, n-a fost suficientă lumină. Altele nu mai existau, în afară de acelea oficiale, cu sicriul din Sala Coloanelor, apărute în toate ziarele.

„Liurşii“

Miercurea, Viktor Iulievici îi ducea prin toată Moscova pe iubitorii de literatură rusă, „liurşii“, cum îi numea el, şi, suflând din micul său flaut fermecat, îi scotea din timpurile mizerabile şi bolnave, transportându-i în universul ideilor, în libertate, în muzică şi-n arte de tot felul. Toate se aflau acolo! În spatele ferestrelor!

Rătăcirile prin Moscova literară erau uimitor de haotice. Din fosta străduţă Hendrikov intrau în curtea cu casa în care se credea în mod greşit că se împuşcase Maiakovski, coborau pe strada Dzerjinski, fostă Lubianka, în direcţia porţilor Sretenski. Schimbarea numelui străzilor îl amăra pe Viktor Iulievici, şi-n prezenţa elevilor le numea întotdeauna cu vechile lor nume.

Se plimbau pe bulevarde până dădeau de piaţa Puşkin, unde profesorul le arăta casa lui Famusov[23], apoi hoinăreau pe la adresele frecventate de Puşkin: casa lui Viazemski, casa lui Naşciokin, casa unde se ţineau cursurile de dans ale lui Ioghel. Aici poetul o întâlnise pentru prima dată pe Natalia[24].

— Tverskoi e unul dintre cele mai vechi bulevarde. Au fost şi vremuri când îl numeau simplu Bulevard. Era singurul. Lumea vorbeşte despre o centură de bulevarde, dar nu este şi nici n-a fost vreo centură, e vorba de o jumătate de centură. Se propteşte în apă. Toate bulevardele sunt construite pe locul incintei de piatră a Oraşului Alb.

De la piaţa Puşkin alegeau un drum neumblat până atunci. Fie o luau pe străduţa Bogoslovski spre pasajul Triohprudnîi, la casa unde locuise cândva Marina Ţvetaeva, fie mergeau pe bulevardele Tverskoi şi Nikitski spre Arbat, traversau Malaia Molceanovka trecând pe lângă casa lui Lermontov, traversau piaţa Sobacia şi ieşeau în dreptul ultimei locuinţe a lui Skriabin. Acolo cânta el, şi mai erau în viaţă oameni care fuseseră la concertele date în casa lui. Băieţii îi puneau întrebări profesorului. Numele rămâneau înfipte în memoria lor. Se învârteau prin oraş fără un plan anume, şi nu-şi puteau imagina ceva mai încântător decât plimbările fără un scop precizat dinainte.

În vederea acestor excursii, Viktor Iulievici îşi petrecea mult timp în biblioteci, scotocind prin cărţi şi descoperind amănunte curioase. La Biblioteca de Istorie a dat de un „zăcământ“ preţios alcătuit din manuscrisele unor memorii, albume şi scrisori. Judecând după fişele de lectură, unele dintre ele nu fuseseră cerute niciodată. S-a pus la curent în felul ăsta cu o sumedenie de informaţii neaşteptate, foarte preţioase. L-a surprins faptul că mulţi oameni

din secolul al XIX-lea, risipiţi în toate părţile, se înrudeau mai toţi între ei. Câteva clanuri erau strâns legate între ele, lumea lor arăta ca o familie cu incredibil de multe ramificaţii. În scrisorile publicate până la revoluţie figurau constant mărturii ale unei uimitoare încrengături, şi toate aceste legături, la un loc cu disputele şi scandalurile din familii, cu mezalianţele lor, se transformau în ceva mult mai viu decât o simplă cronică de familie. O Biblie rusească, iată la ce-l ducea gândul pe Viktor Iulievici.

Ca Gulliver în ţara liliputanilor, el era ataşat trup şi suflet de pământul fertil al culturii ruse, şi firele cu care era legat ajungeau la elevii lui, le formau gustul, îi obişnuiau cu hrana din cărţi, prăfuită şi efemeră.

Pe strada Gorki, profesorul trecu, însoţit de băieţi, prin faţa celui mai bun magazin de produse alimentare, Eliseevski, şi le povesti despre Zinaida Aleksandrovna Volkonskaia, proprietara casei cu înfăţişare de palat, până în momentul când clădirea avea să fie restaurată.

— Aici era salonul literar cel mai vestit din Moscova, aici venea toată lumea bună. Erau invitaţi scriitori, pictori, muzicieni, profesori. Şi Puşkin venea aici. Am găsit nu demult la bibliotecă un document interesant, un denunţ al colonelului Bibikov, în care scria negru pe alb: „Îl urmăresc în măsura posibilităţilor pe scriitorul P. Casele pe care le frecventează cel mai des sunt, în principal, casa prinţesei Zinaida Volkonskaia, casa prinţului Viazemski, casa fostului ministru Dmitriev şi casa procurorului Jihariov. Discuţiile se învârt în mare parte în jurul literaturii". Pricepeţi ce înseamnă asta?

— Da' ce-i de neînţeles? Era urmărit, reacţionă primul Ilia.

— Chiar aşa. Fiindcă există întotdeauna oameni care „se-nvârt în jurul literaturii". Aşa ca noi. Şi există colonei Bibikov care au ordin să-i supravegheze. Da, aşa-s vremurile…

Părea că nu spune nimic important, dar mereu vorbele lui erau pe muchie. Ştia de multă vreme că trecutul nu era mai bun decât prezentul. Şi de altfel… Oricare ar fi epoca, trebuia să fugi din ea, să te desprinzi, să n-o laşi să te înghită.

— Literatura e singurul lucru care ajută omul să trăiască şi-l face să se împace cu timpul său, îi învăţa Viktor Iulievici pe elevi.

Toţi se grăbeau să-l aprobe.

Numai Sania era puţin descumpănit: cum rămânea cu muzica?

Când asculta cu atenţie muzica lui Mozart sau a lui Chopin, simţea că, în afară de literatură, exista şi o altă dimensiune către care îl îndrumau, fiindu-i alături, fie bunica, fie Liza, fie profesoara particulară, Evghenia Danilovna.

Câtă vreme avusese mâna teafără, într-acolo evadase în fiecare zi din timpul dedicat şcolii. Nici acum, când avea degetele strâmbe, nu se despărţea de muzică, o asculta, zdrăngănea puţin la pian. Cum să cânte fără două degete? Nu-şi făcea iluzii.

Excursiile literare însemnau multe pentru Miha: scăpa de mătuşa Ghenia mereu suferindă, cu viaţa ei neînsemnată, şi, în acelaşi timp, putea să se avânte în înaltul cerului, acolo unde îşi aveau locul bărbaţii distinşi şi femeile încântătoare.

Nici Ilia nu pierdea nici o ocazie să se plimbe prin Moscova. Avea şi o sarcină specială: trebuia să strângă dovezi şi să întocmească dări de seamă însoţite de fotografii, dintre care o parte erau păstrate în casa lui Viktor Iulievici şi o parte în cămara lui Ilia.

Aveau să treacă cincisprezece ani până când o stârpitură de urmaş al colonelului Bibikov, colonelul Cibikov (nemuritorul Gogol râde pe sub mustaţă de fiecare dată când apar asemenea potriviri de nume), va ajunge să pună mâna pe arhiva copiilor, şi încă vreo cincizeci de ani până când Institutul de Studii pentru Europa Centrală şi de Est dintr-un orăşel nemţesc, cu nume ca-n poveşti, va înregistra această arhivă cu numărul format din şapte cifre şi cu o bară oblică la mijloc, iar acela care va răspunde pentru ea va fi tot un elev al lui Viktor Iulievici, dar din promoţia următoare.

Întâlnirea cu elevii din Moscova, survenită după experienţa de la şcoala din sat, îl făcu pe Viktor Iulievici să se gândească din nou la problemele copilăriei. Nu avea multe cunoştinţe, aşa că se informă din cărţile de specialitate.

Făcu rost de cărţi de psihologia copilului, aproape interzise, pornind de la Freud, uitat în rafturile marilor biblioteci, şi până la Vîgotski, scos şi trecut în arhivă, la fondul special. Găsi aproape toate lucrările lui publicate la o fostă colegă de şcoală, a cărei bunică fusese dată afară de la serviciu în timpul represiunilor împotriva pedologiei, învăţase să tricoteze bluze făcând faţă cu greu sărăciei, dar păstrase ca pe o comoară nepreţuită toate cărţile lui Vîgotski, pe care le dădea la citit celor aleşi pe sprânceană şi numai la ea acasă. Viktor Iulievici venea în dimineţile de duminică şi stătea până seara, întrerupându-se de câteva ori ca să bea un ceai.

Tot ce găsea acolo era foarte interesant, dar puţin prea savant: lucruri de la sine înţelese, precum faptul bine ştiut, de exemplu, că la adolescenţă băieţii nu-şi mai respectă părinţii, devin irascibili, se ceartă, sunt extrem de curioşi în

privinţa vieţii sexuale şi că toate astea se datorează tulburărilor hormonale din organismul lor. Informaţiile erau prezentate ca descoperiri ştiinţifice, iar explicaţiile şi interpretările autorului i se păreau lui Viktor Iulievici speculative şi neconvingătoare.

Nu găsea ce căuta. Descoperi însă o expresie valoroasă la Tolstoi, care numea această perioadă chinuitoare „pustiul adolescenţei“. Era mai aproape de ceea ce observa la elevii lui zburliţi şi dezorientaţi. Era momentul când părea că au pierdut tot ce acumulaseră înainte şi că îşi încep viaţa de la zero. Şi se vedea clar că nu toţi reuşeau să iasă din pustiul ăsta, o mare parte dintre ei rămânând acolo pentru totdeauna.

Singurul cu care putea să stea de vorbă Viktor Iulievici, sau aproape singurul, era Mişa Kolesnik, un prieten din copilărie, invalid de război, biolog, filozof amator cu idei îndrăzneţe. Asculta atent, dar nu suporta încetineala, îşi întrerupea prietenul mormăind „mai departe, asta-i clar“, îl grăbea, făcea observaţii ciudate, la început de neînţeles, cu trimiteri insistente la biologie. Viktor Iulievici se deprinse încetul cu încetul cu felul original de a gândi al interlocutorului său, se lăsă cucerit de ideile despre universalitatea ştiinţei, către care îl purta şchiopul de Kolesnik. De la el află literatul umanist despre principiile evoluţioniste, despre contradicţiile lamarkismului şi darwinismului şi chiar despre asemenea fenomene tehnice frecvente cum sunt metamorfoza, neotenia şi ereditatea cromozomială.

Viktor Iulievici se gândea acum cât de mult seamănă procesul dezvoltării elevilor săi adolescenţi cu metamorfoza insectelor.

Băieţaşii încă necopţi la minte, nişte larve umane, consumă orice fel de hrană, o sug, o mestecă, înghit toate impresiile una după alta, pe urmă se transformă în crisalide şi înăuntrul pupei totul se cristalizează într-o ordine dată, totul se clădeşte aşa cum trebuie – sunt prelucrate reflexele, se fixează deprinderile, sunt asimilate primele reprezentări despre lume… Dar câte crisalide mor fără să ajungă la ultima fază, fără să spargă coconul, nelăsând să iasă fluturele din el! Anima, anima, sufleţel drag… Multicolor, sprinţar, efemer – şi minunat. Cât de multe fiinţe rămân însă larve până la moarte, fără să înţeleagă că n-o să ajungă niciodată la maturitate!

În privinţa asta, Vîgotski credea că e vorba despre deosebirea dintre formarea deprinderilor şi diferenţierea intereselor. În schimb, Viktor Iulievici observa altceva la elevii lui, vedea cum le creşteau aripile, pe care apăreau desene încărcate de sens. Dar de ce unii dintre ei aveau un ciclu de dezvoltare complet, iar alţii nu?

Viktor Iulievici simţea pur şi simplu fizic momentul când învelişul cornos al crisalidei crăpa, asculta tremurul şi fâşâitul aripilor şi se umplea de bucurie ca moaşa care lua în braţe nou-născutul.

Nu ştia însă de ce metamorfoza nu se producea la toţi, ba dimpotrivă, doar la o mică parte dintre elevii săi. În ce consta acest proces? O trezire a simţului moral? Da, desigur. De ce însă doar la unii da şi la alţii ba? Era oare vorba despre un mister al transformării: un rit, un ritual? Sau poate că specia lui *Homo Sapiens* era influenţată de un fenomen asemănător neoteniei, identificată la râme, la insecte, la amfibii – la care capacitatea de reproducere apărea în stadiul larvar, şi nu în stadiul adult. Înseamnă oare că fiinţele astea imature dau naştere unor larve aidoma lor şi nu ajung niciodată la stadiul adult?

— E o metaforă, bineînţeles. Îmi dau seama că băieţaşii mei sunt fiinţe pe deplin mature din punct de vedere fiziologic. Imago[25], cam aşa ceva, se justifică Viktor Iulievici în faţa lui Kolesnik.

Acesta însă pricepu imediat, neavând nevoie de alte explicaţii. Ridică din sprâncenele dese şi arcuite şi zise cu mirare prefăcută, apăsând bine pe *r*:

— Te-ai făcut mai deştept în ultimul cincinal, frăţioare literat. Poţi să defineşti imago în cazul ăsta precis, adică să defineşti ce înseamnă o fiinţă matură? Care sunt criteriile pentru vârsta adultă?

Viktor Iulievici se gândi puţin înainte să răspundă:

— Nu doar capacitatea de reproducere. Poate simţul responsabilităţii? Spiritul de independenţă? Gradul de conştiinţă?

— Criterii calitative, şi nu cantitative! Asta-i, zise Kolesnik. Uite la ce ajungi cu raţionamentul tău: iniţierea e un lucru greu de determinat, cât despre responsabilitate, cum o măsori? Şi după tine, o larvă umană se transformă în imago printr-un proces de iniţiere?

Viktor Iulievici insistă:

— Trăim într-o societate de larve, de oameni imaturi, de adolescenţi cu mască de adulţi, pricepi Mişka?

— E ceva adevăr în ce zici tu. O să mă mai gândesc, promise Kolesnik. Tu pui o problemă de antropologie, dar în ziua de azi antropologia bate pasul pe loc, asta-i buba. E clar că e vorba aici şi de neotenie.

Viktor Iulievici citea cărţi cu duiumul. Căuta neobosit dacă nu cumva se practicase ritualul trecerii de la copilărie la maturitate într-un loc şi o vreme anume.

Existau o mulţime de descrieri ale unor treceri de felul ăsta, în legătură cu maturizarea sexuală, cu schimbarea statutului social, cu intrarea într-o

comunitate anume: războinici, magicieni sau şamani, dar el se încăpăţâna să găsească un exemplu în care tânărul sălbatic şi brutal să se transforme dintr-odată într-un adult civilizat, cu simţ moral. Un ritual de felul ăsta putea fi considerat, desigur, absolvirea universităţilor europene de către domnii instruiţi, înveşmântaţi în mantii, cu tichiile lor caraghioase. Dar oare nu ei, medicii instruiţi, psihologii şi inginerii, puseseră în aplicare un sistem foarte bine gândit de exterminare şi exploatare a oamenilor în timpul celui de-al Treilea Reich? Nu, volumul cunoştinţelor asimilate nu era o garanţie pentru maturizarea morală. Nici exemplul ăsta nu mergea.

Deşi nu oferea răspunsuri directe la întrebările lui, lectura cărţilor era totuşi folositoare: acum putea să descopere în regulile şi obiceiurile din societatea sovietică ritualuri denaturate, golite de conţinut, absurde. Până şi intrarea în rândul pionierilor, însoţită de jurământ şi de o uniformă specială, arăta ca o parodie a unui ritual misterios, vechi de când lumea. E adevărat că nu era vorba de hainele albe şi noi ale primilor creştini, nici de veşmintele masonilor, ci numai de o cârpă roşie, triunghiulară, legată la gât. Oricum, pe aproape…

După ce citi un munte de cărţi, Viktor Iulievici se întoarse la clasicii ruşi – sursa în care avea încredere deplină. Reciti cartea lui Tolstoi *Copilăria, adolescenţa, tinereţea*, *Gânduri despre trecut*, de Herzen, *Anii copilăriei nepotului Bagrov*, de Aksakov. Citi în plus *Amintirile unui răzvrătit*, de Kropotkin şi trilogia lui Maksim Gorki, care depăşeau graniţele Secolului de Aur: câtă suferinţă îndură un suflet de copil într-o lume nedreaptă şi crudă, cum se trezesc în el compasiunea şi mila.

Îşi însoţea elevii pe drumul străbătut de Nikolenka Irteniev[26], Petia Kropotkin, Saşa Herzen şi chiar de Alioşa Peşkov[27], făcându-i să înţeleagă ce înseamnă să fii copil orfan, să suferi îndurând cruzimea şi singurătatea, în sfârşit, făcându-i să înţeleagă lucrurile pe care le considera esenţiale: conştiinţa binelui şi a răului, iubirea ca valoare supremă.

Băieţii răspundeau la chemarea lui, învăţau să găsească pasajele cele mai interesante din cărţi: paginile din cartea lui Garin-Mihailovski despre Tioma, care coboară în bezna fântânii alunecoase, precum fundul iadului, ca să caute căţelul căzut acolo, pasajele în care el îşi învinge frica, sau episodul din cartea lui Gorki despre pisica omorâtă de portar în prezenţa tânărului Alioşa Peşkov, şi mergând mai departe, mult mai departe… paginile despre pedepsirea decembriştilor, care îl îndurerase atât de mult pe Saşa Herzen. Se producea oare o schimbare în conştiinţa lor? Sau nu?

Nevoit să rămână la nivelul programei şcolare, Viktor Iulievici încerca să găsească o „strategie de trezire“, aşa o numea el.

Dădea din el tot ce avea mai bun. De fapt, lucruri simple: simţul onoarei şi al dreptăţii, dispreţul faţă de faptele mârşave, faţă de lăcomie… Şi sfârşea prin a-i aduce pe culmea cea mai înaltă a literaturii clasice, aşa cum o considera el, deschizând uşa camerei unde Petruşka Griniov, un băietan de cincisprezece ani, ispitit de mărimea şi grosimea hârtiei din care era făcută harta geografică de pe perete, numai bună de construit un zmeu, prindea coada unui fuior de Capul Bunei Speranţe, în vreme ce *monsieur* Beaupré, învăţătorul lui, căzuse într-un somn adânc din cauza băuturii. Tatăl băiatului l-a aruncat pe uşă afară pe indolentul *outchitel*, spre bucuria slugii Savelici.[28]

Şi Petruşka Griniov, trecând prin încercări cumplite, îşi va păstra cinstea şi demnitatea, calităţi pe care le va preţui mai mult decât propria viaţă.

Avea ceva ciudat această minunată literatură: scriitorii erau numai bărbaţi, iar personajele erau numai băieţi. Scrierile se adresau doar băieţilor. Se refereau la onoare, curaj, datorie. Ca şi cum în Rusia copiii erau numai băieţi. Ce se întâmpla cu copilăria fetelor? Ce rol neînsemnat aveau! Nataşa Rostova cântă şi dansează admirabil. Kitty patinează. Maşa Mironova respinge asalturile insistente ale unui ticălos. Toate tinerele verişoare împreună cu prietenele lor, de care sunt îndrăgostiţi băieţii, poartă cârlionţi şi se încurcă în volănaşe. Celelalte sunt victime nefericite: de la Anna Karenina şi Katia Maslova până la Sonia Marmeladova.[29]Interesant, foarte interesant. Cum stau lucrurile cu fetele? Sunt doar un obiect de interes pentru bărbaţi? Şi unde le e copilăria? Suferă ele transformarea lăuntrică prin care trec băieţii? Nu cumva e vorba doar de fiziologie? De biologie?

În septembrie 1954 avu loc un eveniment de amploare: era introdus învăţământul mixt. Apărură fete în fotografiile lui Ilia.

Toţi îşi pierdură minţile, în primul rând, profesoarele cu experienţă, obişnuite să lucreze cu băieţii, vedeau în asta o primejdie pentru moralitatea elevilor.

Fetele îi tulburau la culme pe toţi. Şi nu atât ele, cât stihia feminităţii lor ispititoare şi puţin înfricoşătoare. Băieţii din grupul Trianon aproape că nu discutau despre ele din cauza lui Sania, mai mult ca sigur, fiindcă el nu suporta tot ce nu ţinea de buna-cuviinţă, înţelegând prin asta o sumedenie de lucruri dintre cele mai diverse: murdăria fizică, vorbele urâte, minciuna, curiozitatea. Ilia, care în altă companie îşi permitea să spună vorbe murdare şi glume grosolane, se abţinea în prezenţa lui. Colegii lor de clasă vorbeau despre fete

cu o anumită vulgaritate, şi tocmai din pricina asta cei trei socoteau că nu se făcea să discute despre ele. Norul tăcerii plutea deasupra lor, ei presimţind că exista o regulă neştiută încă: bărbaţii care se respectă nu se apucă să discute despre femei.

Elevii din clasele mici, plevuşca din şcoală, nu aveau nici o tresărire, în schimb cei din clasa a opta o luaseră razna rău de tot. Fetele, prin natura lor, îi făceau să-şi piardă capul. Aveau din fire ceva necuviincios. Purtau ciorapi fixaţi cu jartiere, poalele uniformelor li se ridicau uneori, şi apărea pentru o clipă pielea goală, roz-albastră ca seninul cerului. Chiar şi cea mai urâţică fată avea sâni ascunşi sub şorţul negru. Băieţii ştiau toate astea şi înainte, dar acum fetele se aflau insuportabil de aproape. Ce să mai vorbim de orele de sport! Fetele aveau vestiarele lor unde se dezbrăcau. Poate că rămâneau în pielea goală!

Excitaţia plutea în aer ca praful din timpul reparaţiilor. Toţi tremurau de parcă erau curentaţi, toţi palpitau străbătuţi de fiorul dragostei.

Băieţii îşi schimbară înfăţişarea: purtau acum o uniformă asemănătoare celei de gimnaziu: o tunică şi o bluză albastră. Li se cumpăraseră uniforme mai mari cu un număr, numai lui Sania Steklov uniforma îi venea ca turnată, fiindcă bunica îi cumpărase una pe măsură. Deşi se înălţase puţin în timpul verii, nu-i era dat să-i ajungă nicicând pe Ilia şi pe Miha. Şi, oricât ar fi de ciudat, micuţul Sania se bucura de succes la fete. Bileţelele zburau prin clasă ca albinele ameninţătoare, dar şi purtătoare de miere, mai lipsea puţin şi începeau să zumzăie.

În preajma Anului Nou se conturară deja simpatiile şi antipatiile, apărură chiar primele legături de dragoste. Cei care nu reuşiseră încă să cucerească o fiinţă de sex opus îşi puseră mari speranţe în noaptea de Anul Nou.

La mijlocul lui decembrie le fură zădărnicite toate planurile: izbucni epidemia de pojar. La început în clasele mici, apoi cuprinse clasele mari, şi la sfârşitul lui decembrie, conducerea anunţă carantina severă în şcoală. Le era interzis elevilor să treacă de la un etaj la altul şi să meargă la cantină. Mai mult de un sfert dintre elevii clasei a opta A se îmbolnăviră de pojar. Sania tot aştepta să se îmbolnăvească şi el, dimineaţa îşi examina faţa în oglindă, dar nu vedea nici o spuzeală roşie.

Îi lăsau să plece din clasă numai la toaletă. În recreaţia mare, sora medicală şi femeia de la cantină le aduceau pateuri, salată şi ceai dulce în ceainic. Lucrul cel mai neplăcut în toată această istorie cu epidemia era anularea seratei de Anul Nou. Semestrul al doilea se încheie într-o atmosferă de mare

plictiseală, urmă vacanţa de iarnă. La 31 decembrie se îmbolnăvi Sania, lipsindu-i pe prietenii lui de sărbătoarea pe care o aşteptau cu drag: aniversarea zilei lui de naştere.

Viktor Iulievici le îndulci vacanţa urâcioasă. De obicei renunţa la întâlnirea cu „liurşii“ pe perioada vacanţei, dar în anul acela ei se întâlniră cam la două zile. În orice caz, Ilia păstră multe dintre fotografiile făcute atunci. La plimbări participau numeroşi elevi, se adunau toţi cei care nu aveau pojar. Se plimbau trei ore, pe urmă mergeau să bea un ceai acasă la Viktor Iulievici. În fotografii apărură pentru prima dată Katia Zueva şi Ania Filimonovna, primele fete care se alăturară grupului format numai din băieţi.

Katia avea cozile încă netunse, cu panglici negre la vârf, atârnând-i peste gulerul paltonului, şi Filimonovna purta o căciulă de schi trasă pe ochi, semăna cu un băiat, avea coşuri pe frunte. Şi le ascunde sub căciulă, ghici Ilia. El era şi primul care observase cât de îndrăgostită era Katia de profesor.

La şcoală îşi ţinea cozile împletite oribil, dar când venea la şedinţele „liurşilor“ – aşa numeau ei întâlnirile care nu aveau loc pe stradă, ci în apartamentul lui Viktor Iulievici –, îşi lăsa pletele să fluture în voie şi devenea uimitor de frumoasă. Stătea la masa rotundă mereu în acelaşi loc, cu bărbia sprijinită în palma îndoită, faţa îi era acoperită de plete aproape în întregime, şi Miha tot încerca să se aplece ca să i-o vadă. Îi plăcea grozav fata, mai ales în afara şcolii. Îi mai plăceau însă şi micuţa Roza Galeeva din clasa a şaptea, şi Zoia Krîm din clasa paralelă.

De fiecare dată când Viktor Iulievici i se adresa Katiei, era de tot hazul s-o vezi cum se înroşea atât de tare, încât doar nasul îi rămânea alb. Avea o fire închisă, era tăcută, nici măcar Aniei, prietena cea mai apropiată, nu-i împărtăşea marea ei taină: se îndrăgostise la nebunie de profesor din prima clipă, chiar la 1 septembrie, când îl văzuse în curtea şcolii, în faţa elevilor aliniaţi pentru ceremonie, înconjurat de băieţi, vorbindu-le cu însufleţire şi râzând din toată inima.

Alerga după el cum fac şcolăriţele îndrăgostite şi-l urmărea de departe până acasă. Câteodată, seara, ajungea chiar la intrarea casei lui, dar niciodată nu-l întâlnea din întâmplare pe stradă. Se hotărî să meargă la cercul lui numai după ce o atrase şi pe Ania să vină, deşi aceasta era interesată mai mult de volei.

Când se apropie primăvara, avu loc un eveniment, despre care Katia avea să-i povestească soţului ei doi ani mai târziu. Făcu rost de un bilet la baletul *Război şi pace* de Prokofiev. Toată Moscova dorea să vadă spectacolul, şi bunica îi oferi singurul bilet obţinut datorită numeroaselor ei relaţii. După

primul act, Katia dădu o raită din curiozitate pe la bufetului teatrului. Acolo nu aveai loc unde să arunci un ac, era înghesuială şi mult zgomot. Era o coadă lungă. La măsuţa din apropierea uşii stătea Viktor Iulievici. Lângă el şedea o femeie frumoasă cu trăsături orientale. Pe masă era un buchet de flori. Discutau între ei, pe urmă el îi puse mâna stângă pe umăr. Katia simţi că i se rupe inima de durere. Plecă acasă fără să vadă sfârşitul spectacolului. Îi spuse bunicii că o durea tare capul.

După o săptămână îl pândi pe Viktor Iulievici la intrarea casei lui şi-i mărturisi că-l iubeşte. Îi era tare frică să nu râdă de ea. El nu râse. Îi puse mâna pe umăr, aşa cum i-o pusese femeii orientale, şi-i zise cât se poate de serios că bănuia lucrul ăsta, dar că nu ştia ce să facă.

— Nimic. Îmi vine să mor când mă gândesc la femeia cu care aţi fost la teatru. Vă însuraţi cu ea?

— Nu, Katia. Nu mă însor cu ea, e măritată, îi răspunse profesorul la fel de serios.

— Atunci vă căsătoriţi cu mine!

Şi Katia o luă la fugă.

— Când o să-ţi termini studiile, strigă Viktor Iulievici în urma ei.

Uşa de la intrare se închise în urma lui. Profesorul clătină din cap zâmbind, îşi scoase portţigaretul de metal şi extrase cu îndemânare o ţigară. Putea să facă o mulţime de lucruri cu o singură mână. Aprinse bricheta şi începu să tragă din ţigară. Stătea locului, fuma şi zâmbea. Atunci când îşi pierduse mâna, luase hotărârea să nu se însoare niciodată, să nu ajungă în situaţia umilitoare de a fi la mâna soţiei, şi iată că de mai bine de zece ani evita cu dibăcie căsătoria, fugea de ea speriat la culme, fără să şovăie – purtându-se uneori ca neoamenii, alteori rezolvând totul cu duhul blândeţii –, exact în momentul când se profila perspectiva închegării unei familii.

Acum însă zâmbea: fata era fermecătoare cu dragostea ei pătimaşă, de copil inocent totodată, şi nu simţea că-l paşte vreo primejdie venită din partea ei. Nici prin cap nu-i trecea în momentul acela că se va căsători cu ea imediat ce-şi va termina şcoala.

Tot anul şcolar următor elevii din clasa a noua se cufundară în istoria secolului al XIX-lea. Văzut de departe, li se părea atrăgător. Întocmai ca în saloanele prinţesei Zinaida Volkonskaia, conversaţiile lor obişnuite „se învârteau în jurul literaturii“. Şi „în jurul istoriei“. Ca în denunţurile colonelului Bibikov.

Toţi erau captivaţi de decembrişti – sufletul istoriei ruse şi legenda ei cea

mai frumoasă. Ilia îşi făcu propria galerie de portrete ale decembriştilor (încă o colecţie în faşă, lăsată apoi în voia sorţii), fotografiindu-le din cărţi şi căpătând îndemânare în reproducerea lor. La un moment dat, Sania, uitându-se cu atenţie în albumul confecţionat cu mijloace proprii de Ilia, puse degetul pe un bărbat mustăcios şi cam ciufulit dintr-o fotografie şi zise simplu, ca şi cum ar fi ceva obişnuit, fără mare importanţă:

— Lunin ăsta era fratele uneia dintre străbunici. Bunica zice că era fără teamă şi prihană. Am avut doi decembrişti în familie. Al doilea… era ceva rudă cu bunicul Steklov, un stră-stră… întrebaţi-o pe Niuta. O să vă povestească. A păstrat şi câteva scrisori.

Miha şi Ilia înlemniră de uimire. Ia te uită…! Se duseră degrabă la Anna Aleksandrovna.

Ea îşi îndepărtă încruntată mâna cu ţigara:

— Da, ne erau rude.

Aşa cum făceau toţi din generaţia ei, se ferea să discute despre trecut, chiar şi despre cel foarte îndepărtat. Le răspunse sec. Da, Mihail Sergheevici Lunin era fratele străbunicii ei, iar răposatul soţ al mamei lui Sania, Stepan Iurievici Steklov, era urmaşul lui Serghei Petrovici Trubeţkoi. Fiul lui Serghei Petrovici locuise pe Bolşaia Nikitskaia. Erau o mulţime de Trubeţkoi, neamuri multe. Casa asta aparţinuse unui Trubeţkoi vreme de aproape o sută de ani. Primul ei proprietar fusese Dmitri Iurievici, dar dintr-o altă ramură a familiei, nu aceea a decembristului. Anna Aleksandrovna nu era rudă de sânge cu cei din familia Trubeţkoi, dar Sania era urmaşul lor pe linie maternă…

Miha se burzului:

— Şi tu tăceai mâlc!

— De ce trebuia să bat toba? se strâmbă Sania.

— Faci pe nebunul! Altul s-ar mândri! zise Miha privindu-l acum cu alţi ochi. Îţi dai seama? Versurile astea sunt despre ei: „În greu surghiun siberian…“[30]

Pe mutra roşcovanului de Miha se citea un asemenea entuziasm înduioşător, încât Sania nu-l cruţă, punându-l la punct. Se aplecă la urechea lui şi-i zise încet ca să nu-l audă Anna Aleksandrovna:

— În fundul minei siberiene doi ţărănoi se cacă. Nu-i de pomană opinteala, căcatu-ngrăşământ o să se facă!

Anna Aleksandrovna îl îndopase de când era mic cu istoriile astea şi băiatului ajunsese să nu-i mai pese de rădăcinile lui pământene.

Fie că auzise sau doar ghicise, Ilia izbucni în râsul lui hohotit care nu se mai

termina: i se păru din cale-afară de caraghioasă mutra uimită a lui Miha. Clipind din pleoapele cu gene lungi de copil, Miha continuă cu voce tremurândă:

— Cum poţi să zici aşa ceva? Cum îndrăzneşti? Pentru cuvintele astea, la duel…

Anna Aleksandrovna privea scena amuzată: favoritul ei roşcovan, ai cărui strămoşi n-ar fi fost lăsaţi nici măcar în pragul casei aristocraţilor, avea de gând să-l provoace la duel pe nepotul ei.

— Copii prostuţi, asta-i, deşi vă cresc deja mustăţile. Pune ceainicul, Sania.

Sania plecă supus la bucătărie. Anna Aleksandrovna începu să caute ceva în bufet. În ziua aceea nu era nimic deosebit acolo, numai covrigi şi biscuiţi. Dar mirosul de vanilie şi de încă ceva care existase înainte de revoluţie venea întotdeauna când se deschidea raftul de sus al bufetului, şi asta îi plăcea mult lui Miha.

Băură ceaiul în tăcere. Fără să scoată un cuvânt, Miha şi Ilia rumegau descoperirea: cunoştinţele lor vechi aveau legături de rudenie atât de nobile! În acel moment se simţeau chiar foarte aproape de marea Istorie.

„Trebuie să-i fotografiez pe toţi, se hotărî Ilia, pe Anna Aleksandrovna, pe Nadejda Borisovna şi pe Sania. În primul rând pe Anna Aleksandrovna, o să moară, probabil, în curând."

Îşi făcea deja socoteala cum să-i iasă un portret autentic, ca să se vadă totul, şi nasul coroiat, şi cocul prins cu spelca mare, cafenie, şi cârlionţii cărunţi, scăpaţi din coc pe gâtul zbârcit, ţinuţi în spatele urechilor lunguieţe. Avea în minte şi cum ea îşi va ţine capul astfel întors, încât să apară în cadru şi obrazul scofâlcit, şi briliantul din lobul flasc al urechii lunguieţe.

Miha crănţănea biscuiţi şi se frământa dacă se cuvenea s-o întrebe pe Anna Aleksandrovna de ce colonelul Trubeţkoi nu se dusese în piaţa Senatului şi îşi trădase tovarăşii. Dar se jena.

În timpul ăsta, Anna Aleksandrovna se ridică şi dispăru în spatele paravanului. Se auzi scârţâitul uşii de la dulap, ea veni înapoi şi puse pe masă o cutie voluminoasă, tapisată cu mătase aurie, scoase de acolo o carte preţioasă, editată la Londra în 1862, la Tipografia Rusă Liberă a lui Herzen: *Însemnările decembriştilor*.

— Iat-o. Spălaţi-vă mâinile, ştergeţi-vă bine nasurile şi întoarceţi paginile cu grijă. Şi nu ascultaţi tot ce se spune şi se scrie despre decembrişti, zise ea de parcă auzise întrebarea din mintea lui Miha. Nu încape îndoială că la noi, în Rusia, istoria e mizerabilă, dar vremurile acelea nu erau chiar cele mai rele,

era loc şi pentru generozitate, şi pentru demnitate, şi pentru simţul onoarei. Mâinile sunt curate?

Miha, plin de respect, mută pisoiul de pe genunchi pe pernă şi se duse la baie să-şi spele mâinile, ca să merite să atingă exemplarul preţios. După ce se întoarse de la baie, deschise cartea şi citi cu glas tare:

— „Îmi vine greu să mă gândesc că sunt obligat să fiu recunoscător unui om despre care aveam aşa o părere proastă.“

— Hai, dă-mi cartea, ceru Anna Aleksandrovna, aruncând o privire pe pagina deschisă şi zâmbi triumfătoare. Exact despre asta vreau să vă vorbesc. Rândurile le-a scris Serghei Trubeţkoi după interogatoriu. A fost arestat în noaptea de 14 spre 15 decembrie şi a fost interogat de însuşi ţarul Nikolai Pavlovici. Suveranul era consternat că un prinţ, urmaş al celor din neamul Ghediminovici, o familie mult mai vestită decât Romanovii, „a intrat în cârdăşie cu asemenea canalii“. Şi la sfârşitul convorbirii a zis: „Să-i scrieţi soţiei că viaţa vă e în afară de pericol“. Asta înseamnă că ţarul luase hotărârea înainte de anchetă! Trubeţkoi ştia însă că are o mare vină şi a luat asupra sa răspunderea chiar şi pentru punerea la cale a asasinării ţarului, căreia i se împotrivise ferm.

— Viktor Iulievici zicea că toţi decembriştii mărturisiseră adevărul, că fuseseră cinstiţi în declaraţiile lor, fiindcă se gândeau că ţarul îi va înţelege şi îşi va schimba politica, preciză Miha, care ţinea mult să fie bine văzut într-o asemenea adunare distinsă.

— Da, ei spuneau adevărul. Trubeţkoi se căia amarnic pentru fapta lui, dar nu ponegrea pe nimeni anume. Nu se înjoseau să mintă. În ceea ce-l priveşte pe Serghei Petrovici, reiese din memoriile multora că era iubit şi respectat de deportaţii din Siberia. Din câte ştiu, se afla un singur trădător printre decembrişti, căpitanul Maiboroda. El a denunţat conspiraţia cu trei săptămâni înainte. Nu ştiu precis, se poate să mai fi fost unul sau doi trădători. Dar în acţiune erau implicaţi mai mult de trei sute de oameni! Puteţi socoti şi singuri! Procesele-verbale ale interogatoriilor au fost publicate. La vremea aceea denunţurile nu erau la modă, aşa stăteau lucrurile! zise Anna Aleksandrovna apăsând pe ultimele cuvinte, dar accentul ăsta îl observă doar Ilia. Trebuie să spun că povestea asta are ceva din Evanghelie. Maiboroda s-a spânzurat. După mulţi ani, dar…

— Ca Iuda! exclamă Miha arătând că are cunoştinţe din istoria sfântă.

Anna Aleksandrovna începu să râdă:

— Bravo, Miha! Băiat cultivat!

Stimulat de vorbele ei, Miha prinse curaj:
— Anna Aleksandrovna, care dintre decembriști era cel mai…, se întrerupse voind să spună „cel mai bun“, dar suna pueril, cel mai iubit?
Anna Aleksandrovna răsfoi cartea. Înăuntrul ei se aflau câteva reproduceri. Scoase de acolo un portret decupat de undeva, lipit pe o hârtie îngălbenită.
— Uite-l. Mihail Sergheevici Lunin.
Băieții se aplecară deasupra portretului. Îi văzuseră deja chipul în colecția lui Ilia, dar acolo era tânăr, mustăcios, cu buze groase, iar aici era mai bătrân cu douăzeci de ani.
— Uitați decorațiile, crucea, o vedeți? Și mai e ceva lângă, nu văd ce, remarcă Ilia.
— A participat la campania din 1812. Din câte știu, când a fost condamnat, i s-au aruncat în foc decorațiile în văzul tuturor, zise Anna Aleksandrovna zâmbind. Dar n-a încetat să fie erou după isprava asta.
— Ticăloșii! izbucni Miha. Să arunce-n foc decorațiile de război!
— Nu era la Petersburg când a avut loc insurecția. L-au adus de la Varșovia. Era unul dintre fondatorii Societății secrete de Nord, dar la vremea aceea se îndepărtase de conspiratori. El socotea că nu acționau cu destulă hotărâre. Plănuia asasinarea țarului, dar ceilalți nu-l susțineau. Trubețkoi, ales pe urmă „dictator“, era și el împotriva asasinării țarului.
— Dacă Lunin reușea atunci să-i convingă, Revoluția din Octombrie ar fi avut loc cu o sută de ani mai devreme!
Miha îi privi lung pe ceilalți, cu ochii bulbucați, mai să-i iasă din orbite de atâta exaltare.
Toți izbucniră în râs.
— Dacă-i așa, revoluția n-ar mai fi fost revoluția din octombrie, îl aduse Anna Aleksandrovna cu picioarele pe pământ.
— Da, nu m-am gândit la asta, Anna Aleksandrovna. Ce s-a întâmplat pe urmă cu Lunin?
— După ce și-a ispășit pedeapsa la ocnă, l-au arestat din nou, de data asta pentru scrisorile sale. Există și o lucrare publicată care analizează denunțurile prezentate țarului de Comisia Secretă. A fost arestat a doua oară din cauza asta, l-au trimis iar la închisoare, unde a și murit. S-a zvonit că nu de moarte bună. Fără îndoială că l-au omorât la ordinul țarului.
— Ce mârșăvie! exclamă Miha.
El suferi câteva zile din pricina morții lui Lunin și scrise poezia „Moartea unui erou“.

Era pagina cea mai frumoasă şi mai eroică din istoria Rusiei, din ea învăţau băieţii, exersându-şi spiritul şi inima, sub îndrumarea lui Viktor Iulievici.

În compunerea lui Miha Melamidov era dat un citat din Herzen: „…am fost la acest Te Deum, şi aici, în faţa altarului pângărit cu rugăciuni însângerate, m-am jurat să-i răzbun pe condamnaţi şi să mă dedic luptei împotriva tronului, altarului şi tunurilor. Nu m-am răzbunat; garda şi tronul, altarul şi tunurile sunt tot acolo toate; dar au trecut treizeci de ani şi eu lupt sub acelaşi steag pe care nu l-am trădat niciodată“.

Mai departe băiatul scria cu cuvintele lui: „Aşa au rămas ei nerăzbunaţi până acum“.

Compunerea lui Miha îl înduioşă pe profesor: iată că protejatul lui a găsit exact punctul de cotitură, criza morală a unui tânăr de un leat cu el, care trăise acum o sută şi ceva de ani.

Nu, viaţa însemna mult mai mult decât cunoştinţele tulburătoare despre decembrişti. Printre altele, se apropia Anul Nou, sărbătoarea cea mai importantă, singura care nu era sub obrocul statului, fără steaguri roşii, o sărbătoare cât se poate de omenească, în preajma bradului reabilitat, cu băutura pe care adulţii erau îndreptăţiţi s-o bea (numai adulţii!), cu cadouri şi surprize.

Nu fuseseră epidemii în anul acela, toţi aşteptau cu mare nerăbdare seara de Anul Nou. Cu două săptămâni înainte de serbarea şcolară stabilită pentru 30 decembrie, elevii fierbeau de emoţie: planurile lor amoroase erau pe cale să se înfăptuiască.

Prima seară în compania fetelor, ele apărând fără uniforme, gătite cu rochii şi bluze colorate ca fluturii, câteva având părul lăsat liber. Şi profesoarele veniseră dichisit îmbrăcate. Viktor Iulievici, puţin înduioşat, observă că emoţia sărbătorii îi cuprindea pe toţi, fără excepţie. Până şi directoarea Larisa Stepanovna era încălţată în pantofi cu toc şi îşi prinsese broşa de guler cu ace, un fluture cu aripile desfăcute, nu se potrivea deloc cu ea.

Elevii din anii mari pregătiseră serata de atâta vreme şi cu atâta migală, intenţionând să nu scape nimic din distracţiile îngăduite, încât proiectul lor suferise numeroase modificări în cursul lunii decembrie. La început plănuiseră să organizeze un bal cu costume, pe urmă îşi schimbaseră planul: n-o să fie bal cu costume, o să fie bal, dar cu spectacole de amatori bine puse la punct. Îşi propuseseră chiar să invite o orchestră adevărată, dar nu aveau bani pentru asta. Poate că era bună şi ideea unor scheciuri comice interpretate de actori, sau, dimpotrivă, a unui program cultural serios, cu Schubert în interpretarea

Nataşei Mirzoian şi cu poezii? Sau o piesă de teatru?

Cum se întâmplă întotdeauna când apar o groază de idei, aleseră din toate câte puţin şi făcu fiecare după cum îl ducea capul. Cine a vrut să vină în costum de carnaval a îmbrăcat ceva caraghios, care să stârnească râsul. Cu ideea coaptă de mult în minte, Katia Zueva apăru costumată în poştăriţă, cu o geantă de taxator, semănând cu geanta poştaşului. Pe piept îi atârna un cartonaş de culoarea bronzului, cu cifra 5 făcută dintr-o tinichea, iar în loc de şapca albastră de la uniformă, avea un tricorn din hârtie de ziar. Pentru cei mai puţin isteţi, îşi atârnase pe spate un cartonaş albastru, pe care scria cu alb „Poşta“. Prietena ei, Ania Filimonovna, era gătită în ţigancă: fustă multicoloră, cercei, salbă şi un şal mare, pe care mama i l-a scos din cufăr şi i-a cerut să aibă grijă de el, fiindcă era foarte vechi. Ţinea în mână un pachet de cărţi de joc, pe care avea de gând să-l folosească ghicindu-le doritorilor, dar îi era ruşine. La început nu voise să se costumeze, dar o convinsese Katia: avea nevoie de o îmbărbătare.

Era prevăzut, de asemenea, un montaj literar cu poezii şi un număr de gimnastică, înfăţişând o piramidă în formă de brad, exersat de echipa de gimnaşti a şcolii în formaţie completă. Doisprezece elevi, căţăraţi unul deasupra altuia, trebuiau să ia forma bradului plin cu jucării.

Itkin, profesorul şchiop de atelier, avea prinse pe veston toate medaliile, şi profesorul de sport, Andrei Ivanovici, era îmbrăcat nu cu bluza albastră obişnuită, cu fermoar, ci cu un pulover alb. Amândoi miroseau a apă de colonie. Profesorul de atelier mirosea a Troina, profesorul de sport – a Chypre. Puseră discuri cu cântece vechi, în ritmul cărora puteau dansa doar urşii dresaţi la circ. Când auziră însă *Rio-Rita*, fetele începură să ţopăie pe loc, dar nimeni nu îndrăzni să înainteze în mijlocul sălii, până când profesorul de sport n-o invită la dans pe instructoarea de pionieri. Dansau foxtrotul *Rio-Rita* singuri, sub privirile dezaprobatoare ale elevilor mai mari. Salvă situaţia eleva dintr-a noua, Tasia Smolkina, fată cu capul pe umeri, membră în comitetul organizaţiei de comsomol, care organiză mai multe jocuri: „telefonul fără fir“ şi „ineluş învârtecuş“ pentru cei mici şi „poşta“ pentru cei ce trăgeau nădejde la o dragoste înfiripată cu ocazia balului.

Poştăriţa Katia Zueva împărţi bileţelele cu numere şi toţi începură să scrie pe ele câte ceva. Katia umbla de colo până colo prin sală ducând scrisorelele. Viktor Iulievici stătea în picioare lângă fereastră, pândea momentul să plece pe furiş la cancelarie ca să fumeze. Când se îndrepta spre ieşire, poştăriţa Katia îl opri şi-i înmână două bileţele deodată. El le vârî în buzunar. Pe unul din

bileţele scria „Vă iubesc“, fără vreo indicaţie despre expeditor, pe celălalt scria „Vă place proza lui Pasternak?“ şi era trecut numărul 56.

Viktor Iulievici coborî la cancelarie, unde două învăţătoare tinerele de la cursurile primare – una din ele drăguţă, a doua nu prea – şuşoteau şi chicoteau ca nişte eleve de clasa a opta. Se vedea cât de colo că aşteptau şi ele de la serbare mici bucurii femeieşti, partea lor mititică de fericire.

Viktor Iulievici rupse bileţelul de dragoste şi aruncă bucăţelele de hârtie în scrumieră. Elevii din clasele mari erau împărţiţi în două tabere: unii îl divinizau pe Viktor Iulievici, ceilalţi, nu prea mulţi, îl preferau pe profesorul de sport. Viktor Iulievici desfăcu al doilea bileţel. Era scris de o fată, abia se vedeau literele rotunde, creionul negru folosit avea mina tare. El acceptă provocarea şi răspunse: „În afară de *Copilăria lui Liuvers*“, împături bileţelul, scrise numărul 56 şi căzu pe gânduri. Credea că nu exista nimic în literatura rusă despre copilăria fetelor. Cum se face că uitase de povestirea de tinereţe a lui Pasternak? O citise până să înceapă războiul, era încă puşti, nu-i plăcuse fiindcă era încurcată, neclară, nu ştia de unde s-o apuce ca să vadă cum e construită, avea mult prea multe cuvinte. Era singura carte, pare-se, din literatura rusă care vorbea despre copilăria unei fete. Cum de-i scăpase? Găsea acolo tot ce-l frământa acum: trezirea conştiinţei, şocul trăit de o fată neprevenită de marea transformare fiziologică ce urma să vină, momentul de cumpănă prin care trecea la prima întâlnire cu moartea. Îi veni cheful s-o recitească în momentul acela. Nu avea în biblioteca de acasă proza lui Pasternak. Probabil că trebuia s-o caute la biblioteca „Lenin“…

Viktor Iulievici intră în sală şi-i dădu bileţelul poştăriţei Katia, ajunsă lângă el dintr-o săritură. Profesorul pierdu spectacolul cu piramida şi recitalul cu Schubert. Muzica amuţi, tocmai încetară ultimele acorduri ale unui vals. Dansatorii îşi reluară locurile de-a lungul pereţilor. Şi, ca din senin, în liniştea prăfoasă, se auzi cât se poate de clar zgomotul unei palme. Toţi se întoarseră. În mijlocul sălii stătea o pereche înaltă: Ania Filimonovna în postura caraghioasă de ţigancă şi Iura Burkin. Ania îşi strângea la piept şalul scos de pe umeri. Iura îşi ţinea mâna la falcă, unde apăruse urma de la palma voleibalistei care nu cedase cu una cu două.

Scena era gogoliană. Dar nu era încă sfârşitul acţiunii. Toţi stăteau încremeniţi, aşteptând urmarea. Şi veni deznodământul: Iura îşi luă mâna de la falcă, şi-o ridică puţin şi-i arse partenerei pe obraz o palmă, care răsună ca o pupătură.

Se auzi un „Vai!“ general. Katia se repezi la prietena ei, totul se puse în

mişcare, lumea era agitată. Ania, roşie ca focul, plângea pe umărul Katiei. Printre hohotele de plâns răzbătea vocea ei cu timbru de bas şi nişte vaiete sacadate:

— El… el… şi-a suflat nasul în şalul meu.

Iura se năpusti afară. Katia se uita în toate părţile.

— Nu-i nimeni care să-i apere onoarea…!

Era palidă, furioasă, se vedea cât de colo că era gata să-l facă bucăţi pe acela care-i jignise prietena. Doar discutaseră un an întreg numai despre bărbaţi de onoare şi femei minunate.

Miha ieşi valvârtej din sală. Îl ajunse pe Iura la toaleta băieţilor. Acesta, cu mâinile tremurânde, trase câteva fumuri din ţigara şterpelită în ajun de la tatăl său. Nu era fumător, i se făcea greaţă de la ţigară. Încercase în clasa a şasea, dar nu reuşise. Fumatul în sine îi plăcea, şi-n momentul acela simţea că n-o să i se facă greaţă.

Miha îi smulse ţigara din mână, o rupse în două, o azvârli cât colo şi pronunţă rece, liniştit, cu voce dispreţuitoare:

— Asta-i provocare la duel!

Îi trecu prin minte să-i zică „vă provoc“, dar era puţin caraghios. Nici „te provoc“ nu mergea, nu ştia nici el de ce.

— Care duel? Te-ai prostit, Miha, ce-i cu tine? O tâmpită, nu pricepe de glumă! Ţigancă cu mintea pe moaţe!

— N-avem pistoale. Fără arme, doar cu pumnii, dar cinstit!

— Ai înnebunit, Miha!

— După ce că eşti mojic, mai eşti şi laş, zise necăjit Miha.

— Bine, s-a făcut, dacă aşa vrei, acceptă Iura împăciuitor, fără tragere de inimă. Când?

— Azi.

— Ce tot spui, Miha, e deja nouă jumate seara!

Miha îşi folosi toate talentele de organizator, şi duelul avu loc o oră mai târziu, în Parcul Miliutin.

Elevii din clasa a zecea încercară să-l facă pe Iura să se răzgândească, cei dintr-a noua – pe Miha. Improvizară din mers regulile duelului. Iura se văicări tot drumul:

— Să ne-o dăm la moacă, asta vrei? Trebuie să mă duc acasă, o să mă-njure tata, precis că mama a dat fuga la şcoală.

Miha rămase neînduplecat.

— Ne duelăm! Până la sânge!

Ilia şi Sania se uitară unul la altul, îşi făcură cu ochiul, ba chiar schimbară priviri ironice. Sania zise în şoaptă: „Micul nostru Cristos!“

Secundantul lui Miha era Ilia, al lui Iura era Vaska Egorocikin. În parc căzuse zăpadă din belşug, secundanţii o bătătoriră ca să facă o mică arenă pentru luptă. Sania le propuse dueliştilor să-şi pună mănuşi de piele, dar nimeni nu avea un asemenea produs de lux. Sania era convins, nu se ştie de ce, că nu se puteau bate cu mâinile goale:

— În Antichitate grecii îşi înfăşurau braţele în curele de piele.

De unde o mai scosese şi pe asta? Vorbea cu multă convingere. Curele erau câte pofteşti. Secundanţii îşi scoaseră curelele, le puseră cap la cap pe zăpadă în chip de barieră pentru ring. Duelişti trebuiau să se apropie unul de altul, să numere şi să înceapă lupta când ajung la „trei“.

Îşi trecură curelele de la pantalonii de şcoală în jurul mâinilor, cu cataramele ţinute în palmă. Îi stânjeneau groaznic.

— Nu se poate fără curele? întrebă plin de speranţă Iura.

Miha nu catadicsi să-i răspundă.

Ilia îi propuse lui Iura să-şi ceară scuze.

Miha îi respinse propunerea având un argument serios:

— Scuzele trebuie să i le ceară fetei.

Iura se bucură:

— O fac chiar acum! Nici o problemă!

Cum nici o fată nu era acolo, propunerea cu împăcarea fu respinsă.

Miha îşi scoase ochelarii şi-i dădu lui Sania. Se dezbrăcară de paltoane.

— E prea mult, poate că se termină aşa, zise în şoaptă Sania.

— Gata! Aţine-te! zise răstit Miha scos din sărite.

Ilia începu să numere. La „trei“ dueliştii se apropiară unul de altul.

Stăteau faţă-n faţă: Iura, băiat voinic, şi Miha, mai plăpând, dar mai aţâţat. Acesta săltă pe loc şi-l lovi în faţă pe Iura cu amândoi pumnii, pe cât de neîndemânatic, pe atât de nedureros.

În sfârşit, Iura se înfurie. Îi dădu o singură lovitură drept în nas. Sângele ţâşni imediat. Sania începu să geamă, de parcă el era cel lovit, şi scoase o batistă curată. Lovitura nu era atât de puternică, pe cât era de precisă.

De atunci nasul lui Miha arăta strâmb într-o parte. Avea să-l doară mult timp. Nu-ncape îndoială că era totuşi vorba de o fractură.

Puteau considera duelul încheiat.

În timpul ăsta, după plecarea elevilor, cele două învăţătoare tinere dădură pe gât ultima înghiţitură de băutură împreună cu profesorul de sport. La vestiar

rămăseseră doar garderobiera şi femeia de serviciu, care dormea uneori într-o dependinţă din şcoală, când soţul ei se îmbăta zdravăn. Katia Zueva stătea pe scaunul garderobierei, îl aştepta pe Viktor Iulievici. Nu mai avea pe cap coiful din ziar, era îmbrăcată într-un palton maro, cu mânecile şi poalele înnădite cu postav negru.

Când el coborî la vestiar, îi întinse un bileţel.

— O scrisoare pentru dumneavoastră.

Profesorul o privi nedumerit, uitase că era vorba de un joc.

— Ah, da, îi mulţumi şi puse distrat biletul în buzunarul paltonului.

În dimineaţa următoare, dădu peste bucăţica de hârtie din buzunar. „Pot să vă dau noul lui roman. Vreţi? Katia."

Îşi aminti imediat despre ce era vorba.

Katia îl sună pe 3 ianuarie şi, continuând să joace rolul poştăriţei, îi aduse manuscrisul dactilografiat.

Noul roman al lui Pasternak se numea *Doctor Jivago*. Primele pagini – până la înmormântarea Mariei Nikolaevna Jivago – îl impresionară puternic pe Viktor Iulievici. Erau o continuare a acelei literaturi ruse pe care o considera pe deplin încheiată, desăvârşită şi atotcuprinzătoare. Şi după cum se vedea, ea mai dăduse un lăstar, făcând un salt înainte, spre modernitate, în acord cu lumea contemporană. Fiecare rând din noul roman vorbea despre aceleaşi lucruri: despre zbuciumul prin care trecea sufletul omului în lumea de azi, despre transformarea lui, despre moartea fizică şi victoria morală, într-un cuvânt, despre „spiritul creator şi miracolul vieţii"[31].

Viktor Iulievici îşi petrecu toată vacanţa cufundat în lectura romanului lui Pasternak. Îl încântară versurile agăţate atât de inabil la sfârşitul romanului, unde nu era obligatoriu să le pună – versuri uşor de recunoscut ca fiind ale lui Pasternak, şi totuşi noi prin simplitatea lor. Era, evident, vorba despre „extrema simplitate" la care poetul visa demult…

Sfârşea de citit şi o lua de la capăt. Găsea în roman idei, trăiri şi expresii noi, valoroase, dar şi puncte slabe, până şi ele îl atrăgeau. Îl provocau să reflecteze asupra lor. Nu-i plăcea Lara, un personaj schematic, ale cărei fapte ilustrau cât era de proastă şi de egoistă. În schimb, cât de dragă îi era autorului!

Viktor Iulievici se întrebă dacă era necesar un asemenea talmeş-balmeş de întâmplări, coincidenţe şi întâlniri neaşteptate, până îşi dădu seama că toate se legau, în chip uimitor, în scena morţii lui Iuri Andreievici Jivago, în mişcarea tramvaiului în care se afla Jivago, muribund, şi a domnişoarei Fleury, care

mergea liniştită pe jos în aceeaşi direcţie, găsindu-şi amândoi salvarea – unul părăsind lumea celor vii, al doilea pe aceea a robiei sale.

„Un minunat post-scriptum la literatura rusă clasică“, trase concluzia Viktor Iulievici.

Pe 10 ianuarie, în ultima zi de vacanţă, el o sună pe Katia. Se întâlniră lângă magazinul Textile de pe Solianka. Viktor Iulievici îi mulţumi fetei pentru marea bucurie pe care i-o făcuse.

— După ce am citit romanul, m-am gândit imediat că există o persoană căreia trebuie să-i dau cartea, zise Katia.

După aceea îi povesti de-a fir a păr de unde avea manuscrisul, lucru pe care el în nici un caz nu i-l ceruse:

— Bunica mea e prietenă de-o viaţă cu Boris Leonidovici. Ea i-a bătut la maşină romanul. Exemplarul ăsta e al ei.

Viktor Iulievici îi acoperi gura ca meliţa cu mâna lui fierbinte:

— Să nu mai povesteşti nimănui, niciodată, despre asta. Socoteşte că nici mie nu mi-ai spus.

Îşi ţinea palma pe buzele ei, care abia i se mişcau, păreau că şoptesc ceva, fără să scoată vreun sunet.

Katia abia împlinise şaptesprezece ani, abia ieşise din copilărie, se vedea că are încă apucături de fetiţă. Gâtul lung i se iţea din palton. Nu avea fular. Căciuliţa de copil era legată sub bărbie. În ochii căprui deschis, umezi de lacrimi, i se citea ciuda.

— N-am zis nimănui, numai dumneavoastră! Ştiam c-o să vă placă! Aşa-i?

— E puţin zis, Katia, e puţin zis. Asemenea cărţi schimbă viaţa. Îţi rămân dator până la moarte.

Doamne Dumnezeule! Nataşa Rostova în carne şi oase! E leit Nataşa Rostova!

Lui i se tăie răsuflarea.

S-au căsătorit după ce Katia şi-a terminat şcoala. „Liurşii“ au aflat primii, bineînţeles. Erau încântaţi. Aproape de septembrie, burta Katiei, care putea fi remarcată de un ochi atent, i-a entuziasmat şi mai tare.

Evenimentul i-a apropiat de profesor atât de mult, încât se întâmpla uneori, după şedinţele cercului, să golească împreună o sticlă de vin gruzin foarte bun, nelipsit niciodată din casa lui Viktor Iulievici. Au început chiar să-l numească Vika nu numai în absenţa lui. El nu protesta, dar li se adresa cu dumneata, un pronume de politeţe demodat.

Şedinţele cercului LIURS se ţineau tot în camera Xeniei Nikolaevna, dar

Viktor Iulievici locuia acum în casa unei rude a Katiei, plecată undeva în nord, le pusese la dispoziţie apartamentul din apropierea staţiei de metrou Belorusskaia, într-un imobil locuit de lucrători feroviari, cu vedere spre calea ferată şi cu acompaniament sonor ziua şi noaptea: trenul pleacă…, trenul soseşte…

Note

23. Numele proprietarului casei din piesa lui A.S. Griboedov *Prea multă minte strică*.

24. Soţia lui Puşkin, pricină a duelului fatal al poetului cu Georges d'Anthès.

25. Forma adultă şi definitivă a unei insecte sexuate cu metamorfoze complete sau incomplete.

26. Personaj din *Copilăria* de L.N. Tolstoi.

27. Alexei Peşkov este numele adevărat al lui Maxim Gorki.

28. Scenă din *Fata căpitanului* de A.S. Puşkin.

29. Personaje feminine: Nataşa Rostova din *Război şi pace* de Lev Tolstoi; Kitty din *Anna Karenina* de Lev Tolstoi; Maşa Mironova din *Fata căpitanului*, de A.S. Puşkin; Katia Maslova din *Învierea* de Lev Tolstoi; Sonia Marmeladova din *Crimă şi pedeapsă* de F.M. Dostoievski.

30. Titlul poemului lui A.S. Puşkin dedicat decembriştilor.

31. Ultimele versuri din poezia lui Boris Pasternak „August", care se găsesc la sfârşitul romanului *Doctor Jivago*.

Ultimul bal

Erau ce mai frumoşi ani ai lui Viktor Iulievici: muncea cu pasiune, elevii îl adorau, avea deocamdată o căsătorie fericită, chiar şi o oarecare bunăstare materială – dădea meditaţii de două ori pe săptămână, seara.

Muncea mult, dar „liurşii“ se adunau tot la el miercurea, exact ca înainte. Promoţia din 1957 era preferata lui, le era diriginte din clasa a şasea, le ştia părinţii, bunicii, fraţii şi surorile. Diferenţa de cincisprezece ani începea să se micşoreze, băieţii deveniseră bărbaţi, e drept că şi căsătoria cu o fată de vârsta lor reducea simţitor distanţa dintre ei.

Sfârşitul anului 1956 a fost marcat de naşterea fetiţei lui – pe 1 decembrie Katia a adus pe lume, la opt luni de sarcină, o fărâmiţă de fată de două kilograme, bine proporţionată, toată numai creţuri. I-au pus numele Xenia în cinstea bunicii. Nici manevra asta diplomatică n-a putut să vindece rana din sufletul Xeniei Nikolaevna, pricinuită de căsătoria fiului ei. Nu suporta ideea că o altă femeie îi va pregăti lui Vika micul dejun, va sta la palavre cu el seara, îl va aştepta să vină de la şcoală, îl va trezi dimineaţa. În plus, n-o suferea deloc pe Katia – chimia sângelui, relaţia îndeobşte cunoscută dintre soacră şi noră –, credea că minora îi ademenise şi sedusese băiatul, că-l dusese de nas, pe scurt, că-l silise s-o ia de nevastă.

Profesorii aveau altă părere despre căsătoria asta. Cancelaria era un cazan cu pulbere gata să explodeze la presiunea zvonurilor, bârfelor şi intrigilor, care, în mediul profesorilor sau mai degrabă al profesoarelor, erau pline de răutate şi neobişnuit de murdare. Când se născu fetiţa, colectivul de profesori fu cuprins de o bucurie plină de gânduri ticăloase. În cancelarie, profesoara de matematică, Vera Lvovna, demonstra, numărând cu degetele îndoite, în care lună anume din trimestrul trei rămăsese însărcinată Zueva, ca să nască în decembrie.

Şefa organizaţiei de bază, Rîbkina, la rândul ei profesoară, se sfătui cu cadrele de conducere din învăţământ şi de la raion cum să procedeze cu profesorul-criminal, fiindcă era vorba despre un act de corupere a unei minore. Dar pe de altă parte, după lunile scurse de la faptă, minora a devenit majoră şi făptaşul care încălcase legea a luat-o de nevastă. Cum să-l lase nepedepsit?

Se lăsa o tăcere încordată, complice, când Viktor Iulievici intra în cancelarie. Conducerea şcolii, sfânta troică – directoarea, şefa organizaţiei de

bază şi şefa sindicatului –, voia mai întâi să convoace consiliul profesorilor ca să discute cazul lui. Dar Larisa Stepanovna preferă să facă un sondaj preliminar în rândul cadrelor de conducere. Trimise rapoarte la Învăţământ şi la Comitetul Raional de Partid.

Exact în această ultimă iarnă petrecută la şcoală, Viktor Iulievici începu să scrie cartea pentru care se pregătise câţiva ani. Îi găsise şi titlul: Copilăria în Rusia. Nu-şi făcea griji în privinţa genului literar, dacă o să fie o culegere de eseuri sau o monografie.

Nu pretindea că o să facă mari descoperiri, dar îşi dădea bine seama că-l interesau mai multe discipline: psihologia vârstelor, pedagogia şi antropologia în sensul cel mai larg al cuvântului. Totodată, logica gândirii lui era construită mai degrabă după legile medicinei şi biologiei. Aici se vedea influenţa prietenului său Kolesnik.

Încerca să descrie trezirea conştiinţei morale la adolescent, aşa cum şi-o reprezenta el, ca o etapă obligatorie, la fel cum era apariţia dinţilor, gânguritul şi primii paşi făcuţi spre sfârşitul primului an. Adică aşa cum arătau, tulburându-l cu rutina lor, etapele succesive ale evoluţiei unei fiinţe umane, pe care le observa acum la el acasă.

Aşa începe. La doi ani
Rupi de la mamă cântecele,
Şi abia când ai deja trei ani
Apar noi ciripeli şi cuvinţele…[32]

Modelul propus în poezia lui Pasternak era mai convingător pentru el decât toate calculele din psihologia vârstelor. Îşi reprezenta maturizarea morală ca pe un proces la fel de firesc ca maturizarea biologică, desfăşurată în paralel. Dar trezirea se producea într-o mulţime de feluri, în funcţie de structura personalităţii fiecăruia şi de alţi câţiva factori. După părerea lui, trezirea conştiinţei morale sau „momentul de început al conştiinţei morale“ apare la băieţi undeva între unsprezece şi paisprezece ani, de obicei în urma unor situaţii neplăcute cum ar fi o nenorocire sau o viaţă de familie nefericită, atingerea demnităţii personale sau a celor apropiaţi, pierderea unei fiinţe dragi. Pe scurt, un eveniment care răstoarnă totul, îţi întoarce sufletul pe dos şi te trezeşte. Fiecare are un „punct nevralgic“, şi exact de acolo începe modificarea personalităţii. În tot procesul ăsta, aşa cum îl gândea Viktor Iulievici, este aproape obligatorie prezenţa unui mentor-iniţiator – un profesor, preceptor, prieten mai în vârstă, iar dacă se întâmplă să fie cineva din familie,

atunci să fie o rudă mai îndepărtată. Ca în cazul botezului. În condiţii normale, când nici o primejdie nu ameninţă viaţa, rar se întâmplă ca părinţii biologici să fie naşi de botez. În condiţii excepţionale, o carte, care-ţi pică în mâini la timpul oportun, poate juca rolul mentorului-iniţiator.

După ce studie în amănunţime fenomenul, autorul încercă să descrie câteva cazuri de trezire a conştiinţei morale, culese din literatura rusă clasică, cercetă procesul maturizării la adolescenţii din vremea sa şi cauzele maturizării lor atât de târzii, şi, lucru cât se poate de important, semnală tendinţa catastrofală de „a evita iniţierea“.

Îi veni în minte că exact la vârsta asta, luteranii şi anglicanii participă la ritualul confirmării, al „afirmării credinţei“, al primirii conştiente a credinţei, băieţii evrei trec prin ritualul bar-miţva, care înseamnă intrarea lor în rândul adulţilor, şi musulmanii practică circumcizia. Asta înseamnă că în comunităţile religioase se acordă o importanţă deosebită trecerii de la copilărie la maturitate, în vreme ce la atei s-a pierdut ritualul ăsta de importanţă capitală. Nu poate fi luată în serios înlocuirea lui cu ceremonia intrării în organizaţia de pionieri sau în comsomol.

O societate coboară sub pragul unei minime conştiinţe morale când numărul celor care n-au trecut în adolescenţă prin procesul iniţiatic al maturizării morale depăşeşte jumătate dintr-o populaţie – la vremea aceea, ăsta era punctul de vedere al lui Viktor Iulievici.

Avea obiecţii serioase la teoria răposatului Vîgotski, în legătură cu formarea şi schimbarea intereselor culturale, dar asta nu avea mare importanţă: psihologia vârstelor era ţinută sub cheie, aşa cum erau genetica şi cibernetica. De fapt, el nu trăgea nădejde că o să i se publice vreodată cartea. Ce importanţă mai putea să aibă însă socoteala asta pragmatică, în vreme ce viaţa zbura cu viteza vântului, şi-n ea erau de toate, lucruri la care nu-i era interzis să viseze: literatura, tânăra şi minunata soţie ţinând în mâini celebrul scutec cu pata galbenă[33], copilaşul de-o şchioapă cu degeţelele, guriţa şi ochii minunaţi, un mic animal care se transforma în om văzând cu ochii, elevii a căror admiraţie îl purta la înălţimi nemaivăzute. Zâmbea în somn, se trezea zâmbind.

Între timp, viaţa o lua razna în ţară – după sfada pe-nfundate stârnită la mormântul lui Djugaşvili şi după lupta pentru putere dusă în spatele uşilor închise, după întoarcerea primelor mii de prizonieri şi deportaţi, după congresul XX al partidului, venit pe neaşteptate şi fără ca lumea să priceapă ceva, începură şi luară sfârşit incidentele din Ungaria.

Absorbit de noua lui viaţă, Viktor Iulievici urmărea evenimentele cu coada ochiului. Era mai important pentru el ce se petrecea „înăuntru" decât ce se petrecea „afară".

În septembrie, chiar la primele ore de curs, şefa organizaţiei de pionieri, Tasia Vorobiova, o studentă simpatică de la secţia serală a Institutului Pedagogic, fiind în relaţii bune cu Viktor Iulievici, îi dădu acestuia un teanc de hârtii dactilografiate, aproape ilizibile, cu raportul lui Hruşciov la congresul XX. Raportul nu era nicăieri publicat, deşi trecuse jumătate de an de când fusese prezentat. Întocmit cu multă băgare de seamă şi cu adevărul spus pe jumătate, el circula numai la vârful partidului, membrii simpli fiind informaţi verbal, în şedinţele desfăşurate cu uşile închise. Textul avea menţiunea „Pentru uzul autorităţilor de stat", nu pentru oamenii de rând. Aceeaşi fantasmagorie sovietică. Un referat secret destinat unei părţi a poporului, care trebuia să-l ţină ascuns de cealaltă parte a lui. Un stat scrântit la cap.

Viktor Iulievici citi cu atenţie textul despre care lumea vorbea atât de mult. Interesant, foarte interesant. Istoria se înfăptuia sub ochii oamenilor. Tiranul era mort, şi, la trei ani după moartea lui, banda de ticăloşi îndrăznea să ridice glasul împotriva lui. Unde fuserăţi până acum, deştepţilor? Raportul era remarcabil prin efectele sale, dar, în acelaşi timp, era înspăimântător şi demascator pentru partidul aflat la cârma ţării. Documentul dactilografiat, dat din mână-n mână, era primul produs clandestin al samizdatului, care nu purta încă numele ăsta.

Raportul lui Hruşciov circula în copie prin Moscova, în schimb, pentru manuscrisul romanului *Doctor Jivago* nu venise încă vremea. Începeau să circule însă poeziile extrase din roman.

„Ciudată treabă, se gândi Viktor Iulievici, poeziile circulă-n copie din mână-n mână ca pe vremea lui Puşkin. Ce schimbare! Te pomeneşti că o să se termine cu arestările!"

Înţepenit de frică, poporul se trezea la viaţă, şuşotea mai cu îndrăzneală, capta vocile „duşmanilor", bătea la maşină, făcea cópii, reproduceri. Samizdatul se răspândea târâş-grăpiş în ţară. Cititul pe ascuns nu era încă un fenomen social nou, cum avea să devină în următorul deceniu, dar hârtiile copiate de oamenii curajoşi foşneau deja noaptea în mâinile celor avizi să le citească.

Hruşciov tulburase într-atât apele, condamnând cultul personalităţii lui Stalin, încât oamenii, obişnuiţi înainte cu lucruri clare, nu mai înţelegeau nimic. Toţi aşteptau încremeniţi. Cu toate eforturile conducerii şcolii, nu era

încă limpede ce soartă va avea profesorul de literatură căsătorit cu eleva sa şi cu copilul născut nu chiar la timpul potrivit după calendar.

O rezolvară şi pe asta în cele din urmă. Cei de la Inspectoratul Şcolar, mai severi decât şefii de la Comitetul Raional de Partid, luară decizia să-l dea afară din şcoală, dar îşi dădură seama la timp că mai întâi trebuia să ducă la bun sfârşit lecţiile cu elevii din ultima clasă. Ca să nu-l sperie, nu-i comunicară hotărârea de a-l demite – într-adevăr, dacă el pleca la jumătatea anului, nu avea cine să-l înlocuiască. Niscaiva zvonuri vagi şi neplăcute ajunseră la urechile lui Viktor Iulievici, dar el era deja hotărât să plece imediat ce se termina anul şcolar.

În primăvara anului 1957, cercul iubitorilor de literatură rusă se transformă în grup de studiu în vederea examenelor – trei sferturi din clasă se pregăteau să intre la Facultatea de Filologie. Miha venea regulat la orele de meditaţie, deşi era primul din clasă la literatură. Ştia că evreii nu erau admişi la Filologie, dar mai ştia că nu vrea să facă nimic altceva.

Ca să-l necăjească, Marlen, vărul primar mai în vârstă decât el, îi tot propunea să-l ajute să intre la Institutul de Piscicultură şi-l asigura că pentru un evreu e mai convenabil să se ocupe de peşti decât de literatura rusă, fapt care-l scotea din sărite pe Miha.

Tot în primăvară, ajunse şi la elevii din clasa a zecea zvonul că vor să-l dea afară din şcoală pe Viktor Iulievici. Se vorbea că profesorii au mers cu pâra scriind un fel de denunţ despre căsătoria lui cu o fostă elevă. Băieţii erau gata să meargă oriunde şi să scrie oricui trebuia ca să-şi apere profesorul iubit. Lui Viktor Iulievici îi fu destul de greu să-i convingă că el însuşi intenţiona să plece, că vrea de mult să facă muncă de cercetare şi să scrie cărţi; că sunt destul de mari ca să înţeleagă cât de tare se săturase el de caietele de şcoală, de cumetrele profesoare, de învăţământul politic şi de toate porcăriile, şi că numai datorită lor, dragii lui „liurşi“, nu plecase imediat după căsătorie.

— Cu atât mai mult cu cât v-am crescut ca să-mi luaţi locul, le tot spunea el. Doar ştiţi foarte bine câţi profesori de literatură va da şcoala noastră peste câţiva ani.

Era adevărat. De când lucra în şcoală, jumătate dintre absolvenţi intrau la Filologie – unii la Universitate, alţii la Institutul Pedagogic. Elevele mai slab pregătite intrau la secţiile pentru bibliotecari, pentru arhivari şi la Institutul Cultural. O mică armată de elevi remarcabili era instruită în arta atât de neobişnuită de a citi operele lui Puşkin şi Tolstoi. Viktor Iulievici avea convingerea că elevii lui erau destul de bine vaccinaţi ca să reziste mizeriilor

care făceau viaţa grea ca plumbul. Aici probabil că se înşela.

„Liurşii“ erau mult mai preocupaţi de pregătirea seratei absolvenţilor decât de ultimele examene. Se punea la cale un spectacol grandios. Se anunţase din timp că era interzis alcoolul de orice fel. Pe de o parte, interdicţia putea fi uşor ignorată, pe de altă parte, nimeni nu se arăta prea îngrijorat din pricina asta. Pentru toţi era important că despărţirea de şcoală însemna despărţirea de Viktor Iulievici, şi unde mai pui că profesorul însuşi părăsea şcoala împreună absolvenţii, lucru pe care îl anunţase din vreme.

Băieţii se pregăteau în secret pentru serată, Viktor Iulievici bănuia că evenimentul va fi unul de mare amploare, fiindcă umbla vorba că vreo câţiva elevi, în loc să se ocupe serios de studiu în vederea examenelor, îşi petreceau zilele şi nopţile în atelierul sculptorului Lozovski, tatăl lui Volodea Lozovski, şi construiau acolo ceva ieşit din comun.

Ilia îşi făcea de lucru mărind fotografii şi pregătind un spectacol cu umbre proiectate pe perete. Era o scenografie originală, nimănui nu-i trecuse prin minte să facă aşa ceva până la el.

Miha abandonă manualele, scria acum o piesă în versuri cu o mulţime de personaje, de la Aristofan la Ivan cel Prost, de la Homer la Ehrenburg.

După examenele promovate cu succes, veni ziua seratei absolvenţilor. Serbarea anuală avea regulile ei stabilite o dată pentru totdeauna. Li se coseau fetelor rochii noi, purtau chiar şi rochii albe, îşi făceau coafuri complicate, îşi dădeau genele cu rimel, li se îngăduia să-şi pună ciorapi de carpon.

Balul absolvenţilor era repetiţia generală pentru primul bal din viitoarea viaţă, care pentru mulţi nu va avea loc niciodată, era o promisiune mincinoasă pentru o viaţă trăită în sărbătoare neîntreruptă, în plus, însemna despărţirea de şcoală, un eveniment fericit pentru toţi fără excepţie, dar care în ziua cu pricina căpăta culori aparent triste.

Pe scaunele înghesuite unele într-altele şedeau părinţii, mai ales mamele, gătite şi ele la patru ace, nu mai puţin emoţionate decât copiii lor.

Când foiala spectatorilor aproape că încetă, avu loc un incident neplăcut. Strecuraţi printre absolvenţi, doi elevi din clasa a noua, Maksimov şi Tarasov, plănuiră să se agaţe hoţeşte de serbarea care nu le era destinată. Îi făcură de ruşine, şi ei plecară umiliţi. Lumea credea că au părăsit clădirea.

Începu festivitatea solemnă. Li se înmânară elevilor diplomele de maturitate şi se ţinură discursuri. Mai întâi fură înmânate medaliile, patru cu totul în anul acela, trei de argint şi una de aur. Nataşa Mirzoian, o frumuseţe orientală, elevă linguşitoare, primi medalia de aur, cu argint fură medaliaţi Poluianova,

Gorşkova şi Schteinfeld, poreclit Recunoscătorul încă din clasele primare, fiindcă zicea „vă sunt recunoscător“ în loc de „vă mulţumesc“, expresie îndeobşte admisă, dar rar folosită.

Trianonul nu ajungea la asemenea înălţimi. Învăţau destul de bine, dar nu fuseseră niciodată elevi fruntaşi.

După festivitatea de premiere urmară câteva minute de pauză. Spectacolul era planificat să înceapă, dar, dintr-o mie de motive diverse, lucrurile nu mergeau cum trebuie. Aveau nevoie de minimum patruzeci de minute ca să adune la un loc tot ce ameninţa cu dezorganizarea. Începu să cânte muzica. Nimeni însă nu era dispus să danseze, aşa că toţi umblau de colo-colo, într-un ritm care nu avea nimic de-a face cu muzica. În clasa de alături, elevii montau în grabă ultimele flori la coroniţe, se machiau şi terminau de învăţat textele.

Viktor Iulievici discuta cu mama unui elev în dreptul ferestrei. La un moment dat, el îl văzu pe Andrei Ivanovici cum îi face semn din uşă să iasă afară.

A reieşit că Maksimov şi Tarasov, izgoniţi din sală, nu părăsiseră clădirea, ci, dimpotrivă, se furişaseră în magazie şi goliseră o sticlă de vin. Îi prinseră asupra faptului şi-i duseră la cabinetul directoarei. Erau beţi, se vedea de la o poştă, nu trebuia să ai un ochi ager pentru asta.

Viktor Iulievici intră la directoare, şi aceasta i se adresă pe un ton teatral:

— Uitaţi-vă cum arată elevii noştri!

Arătau atât de jalnic, încât era clar că aveau nevoie mai mult de o vorbă bună, decât de pedeapsă.

Viktor Iulievici luă sticla de pe biroul directoarei şi o învârti ca să-i vadă eticheta:

— Da, merită o mustrare. Mare porcărie!

Directoarea îşi continuă partitura:

— Vasăzică aşa. O să vină părinţii după voi, o să discut cu ei separat. Să ştiţi că veţi fi exmatriculaţi dacă nu-mi spuneţi cine şi-a mai făcut de cap împreună cu voi în magazie!

Nimeni nu-i însoţise, dar Larisa Stepanovna avea ideea fixă că acolo chefuise o bandă întreagă.

— De ce te uiţi aşa la mine, Tarasov? Obraznicule! Şi tu la fel, Maksimov! Ziceţi numele părtaşilor la băutură! Să nu vă treacă prin cap să-i acoperiţi ca să scape. O să dăm noi de ei, orice-ar fi. Vă faceţi vouă un rău şi mai mare.

— Da, nu-i bine, zise acru Viktor Iulievici. De unde aţi luat vinul?

— De la magazinul alimentar numărul 100, răspunse cu chef Maksimov.

— La voi acasă tot vinul ăsta se bea?

— Mama nu bea, minţi Maksimov.

Continuară cu explicaţiile încâlcite până când veni cu maşina de serviciu tatăl lui Tarasov, locotenent-colonel la Ministerul de Interne. Larisa Stepanovna îi explică despre ce era vorba. El stătea nemişcat, cuprins de furie.

— Ne socotim noi, zise negru de supărare locotenent-colonelul, şi era clar că n-o să-i fie bine băiatului.

— Când vine mama ta? îl întrebă Larisa Stepanovna pe Maksimov.

O plictiseau explicaţiile inutile, care se lungeau la nesfârşit.

— Mama a plecat la mătuşa mea, la Kaluga.

Se vedea pe faţa Larisei Petrovna că-şi frământa serios mintea.

— Îl iau pe răspunderea mea, şi când se termină spectacolul, îl duc acasă. Să nu riscăm, atâta îi mai trebuie, să pice din întâmplare pe mâna miliţiei, zise Viktor Iulievici şi îşi puse mâna stângă pe umărul lui Maksimov.

— Bine, mergeţi, făcu dezarmată Larisa Stepanovna. Să nu vii la şcoală fără maică-ta, Maksimov!

Ameninţarea nu avea nici un sens, fiindcă anul şcolar se încheia şi urmau trei luni de vacanţă până la începutul următorului an şcolar.

Viktor Iulievici îl duse pe bietul Maksimov în sală şi-i arătă un scaun:

— Stai aici liniştit, Maksimov, să nu faci nimic care să atragă atenţia.

Maksimov dădu din cap recunoscător. Nici vorbă ca mama lui să fie plecată la Kaluga, drăguţul ei poposise la casa lor venind de la Aleksandrov, şi împreună trăgeau la măsea.

Miha, pregătindu-se pentru spectacol, a încercat să versifice tot ce ştia din literatură. Viitorii actori au tratat în mod creator lucrarea lui Miha, adăugând destule la capodopera lui, aşa că scenariul a ajuns să aibă două sute de pagini.

Cu două săptămâni înainte de serată, în toiul examenelor, când elevii toceau la algebră şi la chimie, Ilia a luat scenariul lui Miha şi l-a făcut varză, decupându-i părţile şi încurcându-le între ele, aşa încât subiectul, despre care la început nu-ţi puteai face o idee, a ajuns să se rezume la călătoria plină de haz a unei bande de netoţi, purtând numele lor adevărate, fiind gata să intre în belea, din care ieşeau numai datorită unor forţe superioare, întruchipate de Viktor Iulievici în felurite ipostaze.

În rolul lui Viktor Iulievici juca Sania Svinin, cel mai talentat actor din clasă. Se pregătea, între altele, să urmeze şcoala de teatru. I-au făcut o mască destul de reuşită din *papier mâché*, i-au suflecat mâneca până la cot şi i-au cusut-o, mâna rămânându-i afară.

Totul era de o naivitate uluitoare, dar şi de un comic nebun. Statuia lui Zeus

căzu sfărâmându-se în mii de bucăţi, din rămăşiţele ei ieşi scuturându-se Svinin-Şengheli; Aleksandr Sergheevici Puşkin căuta un obiect pierdut, reieşind până la urmă că nu-şi găsea piciorul, şi cincizeci de picioare de manechin, cu vârful degetelor îndreptate în sus, străbătură scena; puşca lui Cehov, o mitralieră micuţă, tocmai bună pentru un copil de grădiniţă, nimeri în mâinile vânătorilor lui Turgheniev, care împuşcară un pescăruş făcut din cârpe, acesta căzând cu un ţipăt respingător în mijlocul scenei.

Toată fantasmagoria asta se învârtea, bineînţeles, în jurul dragului profesor Viktor Iulievici.

Cu o perucă buclată pe cap, îmbrăcat într-o haină de casă din catifea, Sania Steklov acompania la pian, făcând să strălucească pasajele plictisitoare din text.

Apoi cântară în cor un imn compus tot de Miha, se-nţelege, şi ar fi o greşeală de neiertat dacă nu l-am reproduce:

Cu mâini şi ochi rotind ca un compas,
Pe fiecare, din moarte, din impas,
Măcar o dată tot ne-aţi tras.
Iată deci că povestea prinde glas
De-a dreptul şi fără să-i dăm nas.
El, Viktor Iulievici, ne-a mai rămas!
Ne-aţi învăţat, ca un profesor, ca un as,
Că-n vene sânge curge, şi nu cvas,
Chemaţi-ne, şi într-o clipă, nu un ceas,
Ne adunăm întreaga clas'
Acum, din mlaştini şi pampas,
Să vă-nsoţim fără popas,
Oriunde vreţi a ne purta,
Chiar unde se sfârşeşte harta.

Când se termină cântecul, nu mai era nici picior de profesor în sală. Se retrăseseră toţi în cancelarie şoptind revoltaţi: ce ofensă! Din cauza asta nu văzură scena finală: băieţii, adunaţi în cerc, discutau ce cadou să-i facă profesorului mult iubit. Avură sugestii care mai de care mai caraghioase. Hotărâră că trebuia să fie cel mai frumos cadou posibil, unul de valoare şi care să nu poată fi consumat, adică să nu-l poată mânca sau bea. Şi folositor pe deasupra. Şi să-i facă plăcere! Sfârşiră prin a târî pe scenă o cutie uriaşă cât statura unui om, îi scoaseră partea din faţă, lăsând să se vadă înăuntru o

sculptură din ghips – o fată bine-făcută, într-o tunică. Stătea în poziţie clasică, părea destul de firească, asta până în momentul când primi ordinul:

— Înainte!

Statuia căpătă viaţă. Era Katia Zueva-Şengheli, spoită toată. Trebuie spus că le trebuise mult timp băieţilor până s-o convingă să joace rolul ăsta.

Ea străbătu sala şi se aşeză la picioarele lui Viktor Iulievici în aplauzele spectatorilor.

Scoaseră din sală scaunele în plus şi acoperiră mesele. Nici urmă de profesor. Viktor Iulievici plecase la cancelarie în încercarea de a „sparge“ greva profesorilor.

Îl aşteptau. Larisa Stepanovna făcu un pas înainte:

— În numele colectivului de profesori, suntem obligaţi să vă comunicăm, Viktor Iulievici…, începu solemn directoarea.

Viktor Iulievici îşi dădu seama imediat ce anume vor să-i spună şi făcu primul lucru care-i veni în minte în momentul acela. Scoase din buzunarul hainei tocul de ochelari, luă din el ochelarii demodaţi, în rame de metal, şi-i puse pe nasul mare, bine conturat, se apropie de Larisa Stepanovna, se aplecă spre broşa ei faimoasă în formă de fluture, fixată pe gulerul alb, şi zise cu voce duioasă:

— Ce minunăţie! Ce porcuşor drăguţ!

— Afară! zise încet, cu o voce răguşită, Larisa Stepanovna.

„Voce congestionată de furie“, se gândi profesorul de literatură.

Din sala de spectacole se auzea muzica.

— De ce vă enervaţi? Haideţi să bem un suc şi să dansăm! Copiii vă aşteaptă!

El îi răspunse cu un zâmbet fermecător şi îşi zise în sinea lui: „Porc de câine ce sunt! I-am umilit fără rost. Larisa Stepanovna, sărăcuţa, are colţul buzelor lăsat în jos, s-a bosumflat ca o fetiţă jignită. Mai e puţin şi-i dau lacrimile… Ce copii răi… Ce să fac? N-o să le cer acum iertare!“

Pe biroul Larisei Stepanovna se afla ordinul de concediere.

Ea intenţiona să i-l înmâneze la sfârşitul seratei. Momentul era bun. Mâna îi tremura, dibui pe masă hârtia aducătoare de nenorocire:

— Sunteţi concediat!

Se auzi o bătaie în uşa cancelariei. „Liurşii“ îşi căutau profesorul. Dacă e s-o spunem deschis, aveau şi ei ceva pregătit pentru el. Nu un vin prost, ci unul gruzin, minunat.

Note

32. Versuri din poezia lui Boris Pasternak, „Temă cu variaţiuni".
33. Aluzie la un pasaj din epilogul romanului *Război şi pace* de Lev Tolstoi.

Prietenia între popoare

Era anul 1957. Toată Moscova fremăta în preajma Festivalului Internaţional al Tineretului şi Studenţilor. Absolvenţii de şcoală se pregăteau pentru admiterea la facultăţi. Când treceau de la statutul de simpli elevi la acela de studenţi, scăpau de armată, pe lângă foloasele aduse de educaţie. Elevii lui Viktor Iulievici se îndopau cu materiile de examen de dimineaţa până seara. Profesorul le dădea meditaţii în fiecare zi. Pe lângă aceia cărora le dădea lecţii particulare cu plată, primea pe câţiva dintre protejaţii lui şi-i medita pe gratis.

Armata nu-i speria pe tinerii din cercul Trianon. Ilia avea platfus, un dar extraordinar, Miha era miop, Sania nu era apt să tragă cu puşca din cauza degetelor îndoite. Pe scurt, toţi aveau mici defecte care îi scuteau de serviciul militar. Ilia nu se prea omora cu învăţatul, Sania nu învăţa deloc, fiindcă se înscrisese, la sfatul bunicii, la Institutul de Limbi Străine, stătea prăvălit pe divan şi citea cărţi, chiar şi unele străine. Cel mai rău stătea Miha: evreii nu erau primiţi la Facultatea de Filologie, iar el se hotărâse o dată pentru totdeauna că vrea numai acolo. Pe lângă toate astea, era singurul care lua în serios obţinerea unei burse. Rudele îi promiseseră să-l ajute cu bani până termină şcoala. Bineînţeles că-n ultimă instanţă se putea înscrie la seral, dar ţinea mult să ducă o viaţă adevărată de student.

— Nu vă-nţeleg deloc pornirea asta spre ştiinţele umaniste. Una e să citeşti cărţi, să-nţelegi ce scrie acolo, s-o faci cu plăcere şi alta e să faci din plăcere o profesie. La ce bun? le zicea Ilia.

El dispreţuia filologia, se hotărâse de unul singur să se înscrie la Institutul Tehnic de Cinematografie din Leningrad, LIKI.

Acolo apăruse un unchi care luase legătura cu Ilia imediat după ce-i murise tatăl şi-l invitase să stea la el înainte de examenul de admitere. După ce obţinu diploma de maturitate, Ilia plecă la Leningrad. Strânsese bani pe căi dubioase, suma uriaşă era de o mie cinci sute de ruble, de trei ori salariul mamei. Voia să intre la institut, dar mai avea chef să se şi distreze, să-şi facă de cap.

În anul acela, din cauza Festivalului Tineretului de la Moscova, datele examenelor de admitere la instituţiile de învăţământ superior fuseseră decalate, în aşa fel încât candidaţii să nu vină toţi grămadă în capitală şi să încurce festivităţile.

Ilia se gândea cu plăcere că va intra la Institutul Tehnic de Cinematografie.

Află din spusele unchiului Efim Semionovici că, până să vină războiul, tatăl lui lucrase acolo şi că mai erau câteva persoane care-l ţineau minte. Unchiul dădu câteva telefoane, dar, din păcate, aceia care îşi aminteau de Isaia Semionovici nu mai erau acolo, iar aceia care lucrau acolo nu şi-l aminteau.

Ilia o şterse din Leningrad în momentul când află că examenul de admitere se ţinea exact în ziua când începea festivalul. Nu putea să rateze măreţul eveniment. Îşi luă aparatul de fotografiat şi se întoarse la Moscova, ţinând strâns în mână buletinul de identitate pe care îl arătă de cinci ori din momentul când cumpără biletul de întoarcere de la casa gării din Moscova şi până ajunse acasă la el; îl arătă miliţienilor, controlorilor, gărzilor care asigurau ordinea şi curioşilor care voiau pur şi simplu să-i vadă buletinul. Numai moscoviţii erau lăsaţi să intre în Moscova.

Ilia trecu pe la Miha. Acesta era deja student. E adevărat că nu se înscrisese la Facultatea de Filologie, ci la un modest institut pedagogic, unde, după cum spunea bancul, statistica admitea ca la opt fete să revină doi băieţi, unul care se uita cruciş şi unul care şchiopăta. Tinerii ambiţioşi, fără defecte, nu se omorau să intre la Institutul Pedagogic.

Admiterea la institut fusese floare la ureche pentru Miha. Îl avantajară sexul şi buna lui pregătire, acestea cântărind mai greu decât defectul de a fi de altă naţionalitate. Dar bucuria victoriei îi fu imediat umbrită: în ziua în care se găsi înscris pe lista candidaţilor admişi, biata Minna muri de pneumonie. N-o vizitase niciodată la spital. De trei ori pe an făcea pneumonie, şi el nu avea cum să-şi închipuie că de data asta boala îi va fi fatală.

Acum rămăsese singur cu secretul lui îngrozitor şi cu senzaţia grea că va rămâne cu povara ruşinii până la sfârşitul vieţii. Minna, fată slabă de minte, îl iubea mult, şi puţin câte puţin el se deprinsese cu relaţia sexuală ciudată, cum s-o numeşti altfel, deşi nu putea fi numit sex ce se petrecea între ei. Minna îl pândea în cotul ascuns al coridorului de lângă closet, îl împingea într-un colţ şi îşi lipea de el părţile moi şi calde ale corpului, până când Miha se desprindea uşurat, roşu ca racul, tremurând tot şi pe deplin satisfăcut. De fiecare dată îi venea să-şi curme viaţa după mozoleala asta groaznică, se jura s-o respingă pe viitor şi să fugă, dar nu reuşea s-o facă. Ea îl alinta cu mângâieri, avea o moliciune plăcută, unele părţi îi erau acoperite cu păr şi asta-l tulbura, era gângavă, nu putea să dea în vileag secretul lor.

Lui îi venea să moară, se simţea vinovat şi scârbit, gândul la sinucidere se afla permanent undeva departe în conştiinţa lui. Pe atunci nu se sufla o vorbă despre subconştient.

În starea asta de plâns îl găsi Ilia. Nu-l bombardă cu întrebările, dar îl scoase afară ca să-şi mai schimbe gândurile.

Moscova era neobişnuit de curată şi destul de pustie. Festivalul începea a doua zi. Prin oraşul pustiu treceau, îndreptându-se în toate direcţiile, coloane de automobile, de camioane cu prelată sau fără prelată, autobuze demodate ZIS şi PAZ şi autocare Icarus ungureşti.

Peste tot erau steaguri şi flori uriaşe de hârtie. În vara aceea, fetele purtau fuste largi, multicolore, peste jupoane umflate ca nişte umbrele, talia le era strânsă cu cordoane late, iar părul şi-l tapau în creştet ca să arate înfoiat.

Băieţii trecură lesne de cele două baraje care le blocau drumul şi ieşiră în micul scuar de la teatrul Bolşoi. Aici era adunată destulă lume. Ilia îi arătă lui Miha două fete nu prea drăguţe, care nu ştiau pe ce lume sunt:

— Le agăţăm?

— Termină! zise Miha jignit şi se întoarse să-şi continue drumul.

— Iartă-mă, Miha, am obrazul gros! Hai să ne-mbătăm criţă, ce zici? Haide! La Naţional!

Îi lăsară să intre la cafeneaua Naţional, nu se ştie de ce. Poate fiindcă portarul se dusese să se uşureze şi uitase să pună zăvorul, sau poate că sperau să funcţioneze anunţul „Închis pentru inventar“.

— Bem coniac, zise fără să ezite Ilia şi comandă imediat trei sute de grame barmanului uluit.

Băură trei sute de grame de coniac şi mâncară două pateuri, pe urmă repetară comanda. Între primul şi al doilea rând de băutură, Miha se simţi cu inima mai uşoară. Exact atunci se apropie de ei un tânăr care arăta a rus, cu un aparat de fotografiat Hasselblad, şi-i întrebă dacă poate să se aşeze la masa lor.

— Bineînţeles, răspunse Miha şi-i împinse un scaun.

Conversaţia se legă imediat. Tânărul se numea Petia, dar nu aşa pur şi simplu, ci Pierre Zand, belgian de origine rusă, student la Universitatea din Bruxelles. Goliră împreună al doilea rând de băutură şi plecară să se plimbe prin oraş. La sfatul lui Ilia, Pierre îşi lăsă aparatul de fotografiat la hotel.

Colindară centrul Moscovei. Nici că puteau să-şi imagineze un turist mai avizat decât Pierre. Recunoştea locuri prin care nu călcase niciodată, asta se datora părinţilor şi bunicii lui cu amintirile lor extrem de vii. În plus, cunoştea bine literatura rusă.

În schimb, „liurşii“ se dovediră a fi cei mai buni ghizi pentru Pierre, cuprins de dorul Rusiei.

Ilia se opri în pasajul Triohprudnîi, în faţa unei căsuţe din lemn, şi zise:
— Marina Ţvetaeva a locuit undeva pe aici.
Pierre se înmuie tot, cât pe ce să plângă:
— Mama o cunoştea bine pe Marina Ţvetaeva de la Paris. La voi nu e publicată…
— Nu-i publicată, dar o ştim toţi, zise Miha.

Doar eu îmi presar ca argintul lumina!
Tu eşti din piatră, tu din argilă
Eu sunt Schimbarea – mă cheamă Marina –
Sunt spumă de mare fragilă.[34]

E drept că-mi place mai mult Anna Ahmatova. Ilia se delectează cu futuriştii.

Nu conta cine pe cine prefera, uimitor era faptul că-n faţa lor se afla un om viu, apropiat de vârsta lor, a cărei mamă ştia de Marina Ţvetaeva. Pierre emigrase în străinătate, dar era reprezentantul ţării uriaşe care încetase de mult să existe. În timp ce se plimbau, Pierre le povesti despre familia sa, despre Rusia aceea de altădată, care li se părea interlocutorilor săi la fel de fantomatică precum erau oraşele Bruxelles şi Paris. Cu câtă înverşunare şi furie îi ura el pe bolşevici!

Miha şi Ilia, care discutaseră prea puţin despre neajunsurile socialismului, întâlneau pentru prima dată o persoană care nu vorbea deloc despre erorile regimului comunist, ci îl numea de-a dreptul diabolic, sinistru şi sângeros, şi nu vedea nici o deosebire importantă între comunism şi fascism. Dintr-un motiv de neînţeles pentru ei, Pierre făcea diferenţa între iubirea pentru Rusia şi ura pentru regimul ei.

Nu se despărţiră practic timp de două săptămâni. Mulţumită lui Pierre, cei doi se strecurară în autobuzul belgian şi nimeriră la festivităţile de deschidere a festivalului de pe stadionul Lujniki. Acolo văzură cum mai mult de trei mii de sportivi îmboboceau şi se deschideau formând o singură floare, cum se aliniau într-o geometrie perfectă, cum mâinile, picioarele şi capetele li se ridicau şi se coborau toate în acelaşi timp, era un spectacol uimitor, te cucerea pur şi simplu.

— Tot aşa arătau şi paradele lui Hitler, le şopti Pierre. La vremea lor, filmele lui Leni Riefenstahl făceau înconjurul lumii. Forţa uriaşă a hipnozei maselor. E adevărat că te impresionează! E tare, recunosc, suspină el şi făcu clic cu aparatul de fotografiat.

Nici Ilia nu stătea cu mâinile în sân.

Urmară concertul de jazz, retragerea cu torţe, nişte gimnaşti în apă, ca să nu mai punem la socoteală cântecele şi dansurile fără sfârşit ale ansamblurilor armatei, flotei, industriei, comerţului, ale sindicatului bucătarilor şi frizerilor.

Pierre nu era deloc interesat nici de egiptenii care scandau „Nasser! Nasser!“, nici de cetăţenii negri din Ghana independentă, nici de israelienii victorioşi în comparaţie cu sovieticii marcaţi de stigmatul punctului cinci din buletin[35]. Pe Pierre îl interesa numai Rusia.

În a treia zi a festivalului li se alătură Sania, refăcut după criza de angină obişnuită, şi petrecură două săptămâni întregi alergând prin tot oraşul, bucurându-se şi veselindu-se, aşa încât Miha aproape că uită de Minna.

Ilia nu-şi aminti nici măcar o dată că nu trecuse pe la Institutul de Cinematografie ca să se înscrie pentru admitere, iar Sania renunţă pentru o vreme să se mai frământe că i s-a năruit cariera în muzică. Erau toţi îndrăgostiţi de Petia, Pierre, Piercik, şi nici unul nu se gândea cât de mult le va influenţa soarta prietenul lor străin.

Pierre, după cum se lămuriră lucrurile, era trimis la festival ca reprezentant al unui ziar destinat tineretului, ca să facă o serie de fotografii despre viaţa la Moscova. Făcu nişte fotografii minunate, datorită mai ales noilor lui prieteni. Fotografie o brutărie în momentul când se aducea pâine proaspătă, portul fluvial plin de macarale şi docheri, grădiniţele de copii, curţile cu frânghii pentru rufe şi magazii, fetele citind în metrou, bătrânele stând la cozi, bărbaţii bând şi îmbrăţişându-se – şi o mare de bucurie.

Anticipând puţin evenimentele, să spunem că redactorul ziarului va respinge fotografiile, socotindu-le nişte rebuturi. I se vor părea false, doar propagandă comunistă. Pierre, care nu putea fi suspectat că era un simpatizant al regimului comunist, îl va acuza că avea prejudecăţi şi se vor certa.

Cu o zi înainte de plecare, băieţii se duseră în grup să bea o bere în Parcul Culturii. Se afla acolo o berărie cehească minunată, care îşi zicea restaurant. Coada făcea ocolul berăriei ca spuma berii în halbă, dar ei se aşezară cuminţi la rând – nu aveau de ce să se grăbească. Trebuia să li se alăture o rudă îndepărtată a lui Petia, un văr primar sau văr de-al doilea al mamei lui, care lucra la Moscova, la ambasada franceză. Nu aveau cum să se plictisească, tot timpul se întâmpla ceva interesant. Trecu mai întâi un grup umblând pe picioroange, apoi defilară cimpoierii scoţieni, mexicanii cu maracas şi ucrainenii mascaţi.

Sania şi Miha ţineau rândul la coadă, Ilia şi Pierre, îndepărtându-se de ei,

alergau de ici-colo ca să prindă în cadru ceva interesant de fotografiat. Şi prinseră o încăierare în toată legea între un negru voinic, mic de statură, şi un scoţian în kiltul lui cadrilat, reprezentând un clan alb-verde necunoscut. O grămadă de privitori îi înconjurară pe bătăuşi asmuţindu-i:

— Dă-i la moacă negrului împuţit!

— Lasă-l lat pe poponar!

Pe scurt, poporul se distra aşa cum se distra lumea în Antichitate, la luptele cu gladiatori. Păruiala era însoţită de sunetele muzicii lui Soloviov-Sedoi, prezent peste tot – Moscova întreagă cânta *Serile la Moscova*. Negrul lovi nimicitor şi scoţianul în fustanelă căzu doborât.

Schimbară placa: „Cântul prieteniei, tineri şi prieteni…, nu-l va înăbuşi nimeni, nu-l va ucide nimeni…“

Scoţianul se mişcă. „Nu-l va ucide nimeni, nu-l va ucide…“, răsuna muzica la difuzoare.

Două ore mai târziu, după ce băieţii se văzură intraţi în berărie, îi găsi acolo unchiul lui Pierre, un franţuz pe nume Nikolai Ivanovici şi cu numele de familie rusesc Orlov. Era om în vârstă, roz în obraji şi rotunjor, semăna cu purceluşul cel vesel Nif-Nif, vorbea în dialectul petersburghez, ieşit de mult din limbajul stâlcit al sovieticilor. Era îmbrăcat caraghios – cu pălărie de paie, în cămaşă ucraineană, cu cusături pe guler, întocmai ca Hruşciov. Nu puteai să bănuieşti că avea ceva de străin în el. Arăta ca un contabil din provincie cu servieta lui roasă.

Cum dădu cu ochii de el, Petia pufni în râs.

— Să vezi acum mascaradă!

Petia îi făcu cunoştinţă cu băieţii, având de gând să ţină legătura cu ei prin el.

Nu aveau încredere în poştă. Îşi schimbară numerele de telefon. Bineînţeles că aveau să se sune numai de la automatele de pe stradă şi să se întâlnească întotdeauna în acelaşi loc, lângă berăria cehilor, ca să nu discute la telefon despre locul de întâlnire.

Aşa începu relaţia criminală cu un străin.

Vestita bere cehească era blondă-aurie, servită în halbe aburite, dovadă că era ţinută la temperatura potrivită. E adevărat că se afla numai pe mesele vecine, iar când îi lăsară pe băieţi să intre în sală, dispăruse cu totul. Se terminaseră şi cârnaţii, chelnerii aduceau bere Jiguli şi covrigei săraţi, un aperitiv nemaivăzut. La masa de alături ciuguleau babuşcă de contrabandă şi adăugau vodcă în bere pe sub masă.

Băieţilor le veni cheful să fotografieze, dar li se făcu frică, şi apoi nu era prea multă lumină.

În chip misterios, apăru iar berea blondă cehească, trebuiră să mai bea câte două halbe. Ieşiră de acolo cu picioarele ca de plumb şi foarte veseli. La despărţire, Pierre îi dărui lui Ilia Hasselbladul său. Mai întâi Pierre îi propuse să facă schimb de aparate, dar Ilia nu putea să i-l dea pe Fedia al lui:

— E cadou de la tata, nu-i un lucru oarecare, face parte din viaţa mea.

— Înţeleg. Ia-l pe ăsta.

Unchiul Orlov le dărui servieta de contabil. Era grea, plină cu cărţi. Se despărţiră lângă metrou şi o luară în trei direcţii diferite: Ilia şi Pierre hotărâră să meargă în centru pe jos, Orlov o luă şi el pe jos, dar în altă parte – locuia la piaţa Oktiabrskaia.

Miha ducea servieta cu cărţi. Coborî împreună cu Sania la metrou. Sărbătoarea continua încă, deşi festivalul era declarat închis de oficialităţi.

O mulţime de oameni veseli şi beţi, puţin obosiţi de sărbătoarea care ţinuse două săptămâni, profitau din plin de ultima seară.

Erau puţini străini rămaşi, dintre aceia care au dat culoare, pentru o vreme, peisajului moscovit. Cu siguranţă că plecaseră să-şi facă bagajele, să doarmă, să-şi ofere lucrurile la schimb, să-şi vândă restul de valută şi să îmbrăţişeze fetele sovietice, care cunoşteau pentru prima dată farmecul amorului cu un austriac, suedez sau cu un cetăţean din Ghana independentă.

Prietenia între popoare triumfa. În ciuda a tot ce li se băgase în cap sovieticilor, străinii se dovedeau a fi băieţi buni – nici urmă de capitalişti, numai comunişti şi simpatizanţi ai lor. Ca Picasso cu porumbelul său şi ca progresistul de Federico Fellini.

Sania şi Miha îşi petrecură jumătate din noapte aşezaţi pe banca din curtea casei-dulap de pe strada Cernîşevski, pălăvrăgiră despre îndreptarea moravurilor în Rusia, îl lăudară pe Hruşciov, care a ridicat cât de cât Cortina de Fier. Pe urmă trecură la subiecte mai personale. Miha i se destăinui lui Sania că nu i-a vorbit răspicat zeflemistului de Ilia despre sărmana Minna, despre relaţiile lor păcătoase, despre senzaţia penibilă că nu va scăpa de povara asta până-n clipa morţii.

Sania dădea din cap şi tăcea: îşi imaginase întotdeauna că relaţia misterioasă dintre bărbat şi femeie era ceva murdar, ceva respingător şi atrăgător totodată. Dar nu reuşea să ajungă la miezul problemei, îi lipseau cuvintele.

Arătau puţin descurajaţi, îngăimară ceva şi se despărţiră.

Din stradă veneau încă frânturi de cântec: „Nici un foşnet în grădină, amuţise totul până-n zori. Ah! Dac-aţi şti cât de dragi îmi sunt serile la Moscova…“

Miha uită sub bancă servieta maronie de contabil, plină cu cărţi. Nici Sania nu-şi aminti de ea.

După ce trase o duşcă de vodcă şi se trezi din mahmureală, portarul Fiodor, cântat de bardul Iuri Klim, se apucă să măture curtea. Găsi servieta, nimic de trebuinţă în ea. Nişte cărţi şi atât. O dădu miliţianului din cartier cu prima ocazie.

Rudele fostei soţii a rotofeiului de Orlov îl socoteau pe acesta un mare dobitoc, şi numirea lui în diplomaţia din Rusia le provocase emoţii – era primul care după 1918 trecuse graniţa ţării în sens invers.

În servieta lui se afla un cadou preţios – şase numere din revista *Mesagerul ACSR*[36] şi cartea lui Orwell *1984* tradusă recent în rusă şi apărută la Editura Posev. Faptul că băieţii puteau citi fotocopia cărţii cu o întârziere de cinci ani era doar pe jumătate ghinion. Ghinionul lor cel mare era că, într-un compartiment al servietei, se găsea o scrisoare a Maşei, fosta soţie a lui Orlov. Scrisoarea fusese trimisă cu poşta diplomatică, numele lui Orlov era scris pe plic, putea fi găsit cu uşurinţă.

Festivalul luă sfârşit. Nici nu apucară fetele rămase grele cu studenţii negri să-şi dea seama că sunt însărcinate, că şi începură necazurile pentru Orlov. Nu-l arestară, din fericire, dar îl expediară urgent din ţară. Se termină cu cariera lui în diplomaţie. Fosta soţie şi părinţii ei se lămuriră, în sfârşit, că Nikolai Ivanovici era un mare dobitoc, că nu era bun de nimic.

În schimb, băieţii nu pătiră nimic.

Note

34. Trad. de Ion Covaci, *Antologie de poezie rusă*, „Perioada clasică“, vol. III, Minerva, 1987.
35. Cel care preciza naţionalitatea.
36. *Asociaţia creştină a studenţilor ruşi*, fondată în 1923 de intelectualii ruşi din emigraţie.

Cortul verde

Pe Olga, un boboc galben-rozaliu, îndesat, cu pielea fină ca mătasea, fără urmă de pete sau zbârcituri, o îndrăgeau deopotrivă femeile şi bărbaţii, pisicile şi câinii. Era de neînţeles cum o fată atât de sănătoasă şi veselă, cu gropiţe în obraji, fusese adusă pe lume de nişte părinţi în vârstă, morocănoşi, carierişti, membri de partid, care făcuseră în secret mari servicii puterii şi se bucuraseră de favoruri din partea ei – decoraţii, automobile pentru folosinţă personală, vile în orăşelul generalilor, pachete cu alimente în hârtie kraft maronie şi în cutii de carton, trimise acasă prin reţeaua de distribuţie cu circuit închis.

Mai uimitor şi de neînţeles era cum de îşi însuşise cu bună-credinţă vorbele lor frumoase şi trecuse cu vederea toate faptele lor rele. Devenise o fată cinstită şi cu principii, punea interesul general pe primul plan, interesul personal rămânând în planul al doilea, îi ura pe bogaţi (apropo, unde erau ei?) şi avea tot respectul pentru muncitori, cum erau, de exemplu, Faina Ivanovna, femeia în casă, Nikolai Ignatievici, şoferul Volgăi negre a tatălui său, şi Evgheni Borisovici, şoferul Volgăi gri a mamei.

Cât era de uşor şi vesel să fii o fetiţă sovietică de ispravă! Tabăra de pionieri Artek[37] cu nopţile albastre şi cravatele roşii perfect armonizate cu pachetele distribuite prin reţelele de magazine cu circuit închis, maşinile părinţilor care o duceau sâmbăta la vila de vacanţă şi se potriveau de minune cu ideea de egalitate şi fraternitate. Nu se simţea vinovată de nimic, în faţa nimănui, şi-i iubea senină şi radioasă pe Lenin, Stalin, Hruşciov, Brejnev, Patria şi Partidul. Avea un caracter ferm din punct de vedere moral, cum scria în caracterizarea făcută în clasa a şaptea pentru intrarea în comsomol, şi era pregătită politic în cel mai înalt grad.

Tatăl Olgăi, Afanasi Mihailovici, lucra la trupele de geniu, mama era redactor la o revistă nu chiar literară, ci mai degrabă educativă.

Antonina Naumovna (provenea dintr-o familie ortodoxă care dăduse copiilor nume de sfinţi, şi nu dintr-o familie de evrei) terminase Institutul de Filozofie şi Literatură din Moscova, aşa că era practic scriitoare. În privinţa învăţăturii, părinţii o pregătiseră pe Olga pentru secţia de filologie a Universităţii. Aşa hotărâseră ei.

Primul an universitar nu prevestea nimic rău: fata se implică bucuroasă în activităţi obşteşti, fu aleasă în biroul organizaţiei de comsomol, învăţa

excelent, cu multă râvnă, îşi făcu rost de un logodnic, un flăcău de ispravă. Dintr-o familie de militari, băiat inteligent, nu studia la Filologie, ci la Institutul de Aviaţie. În ultimul an. Antoninei Naumovna îi plăcea mult Vova – era lat în spate, avea o statură minunată, părul blond i se legăna ca valul pe frunte, îmbrăcămintea îi era îngrijită, umbla într-un pulover cu cerbi tricotaţi de mână, iarna purta o scurtă de piele aşa cum poartă aviatorii, ţinută mult râvnită în anii treizeci, fapt care o impresiona puternic pe Antonina Naumovna.

Făcură nunta după ce Olga termină anul întâi, la începutul lui iunie, fiindcă era de rău să te căsătoreşti în luna mai, cum zicea femeia care ajuta la curăţenie, Faina Ivanovna, o comoară de înţelepciune populară.

Vova se mută în locuinţa generalului, în camera Oliei. În casă erau de toate din belşug ca să poată fi găzduită o persoană în plus, doar patul îl cumpărară, unul nou, mai încăpător. Oricât ar părea de ciudat, îl cumpără chiar generalul. Olga nu vru în ruptul capului să meargă să cumpere un obiect care putea da naştere atâtor interpretări, iar Antonina Naumovna era ocupată peste cap cu al nu ştiu câtelea congres al profesorilor sovietici sau al medicilor sovietici. Afanasi Mihailovici îşi aminti că văzuse un magazin de mobilă pe cheiul Smolensk şi-i spuse soţiei că merge el să cumpere patul. Se duse acolo după ce-şi termină treaba la serviciu. Magazinul era o consignaţie. Colindă generalul vreme destulă printre mobile din toate epocile şi de la toate popoarele şi îşi aminti de bunicul său, tâmplar de mobilă fină. Timp de cincizeci de ani nu se gândise deloc la el, şi uite că umblând printre etajerele de bambus gata să cadă, printre birourile masive, cu sertare secrete, şi încrengătura alb-aurie de scaune şi fotolii Empire, îi apăru din senin în faţa ochilor, renăscut, bătrânul scund, uscăţiv, cu mâinile negre-maronii nespus de mari şi cu ochii pătrunzători, iviţi din pungile moi şi apoase ale cearcănelor. Simţi şi mirosul atelierului – de spirt, terebentină şi lac, un miros consistent, aproape bun de mâncat. Îşi mai aduse aminte cum îl învăţa pe el, băieţaşul de-o şchioapă, să decojească lemnul, să-l dea la rindea, să-l lustruiască.

Merse ce merse Afanasi Mihailovici şi uită de ce a venit, apoi îşi aminti şi cumpără un pat dublu din mesteacăn cu vinişoare, opera muncii unui sclav cu idei fanteziste, fără să se gândească nici o clipă la cei doi tineri comsomolişti, amatori de drumeţii cu corturi şi de nopţi petrecute sub cerul liber, care urmau acum să trudească pentru viitorime între coloanele răsucite, înconjuraţi de patru heruvimi.

Patul îi lăsă cu gura căscată pe cei ai casei, nu avea nici o noimă stilul lui fastuos, în schimb, nu stăvili elanul conjugal al tinerilor însurăţei – nepotul

Konstantin veni pe lume exact după zece luni de la data căsătoriei, luni pline de nopţi cu lună.

Cât despre general, acesta îşi luă de atunci prostul obicei să colinde consignaţia şi, spre uimirea Antoninei Naumovna, se apucă să schimbe încetul cu încetul mobila stalinistă bună cu obiecte de mobilier complicate, nişte vechituri, şi unde mai pui că le dregea singur.

Afanasi Mihailovici era mai în vârstă cu zece ani decât nevasta lui, care observase de multă vreme că generalul dădea semne că îmbătrâneşte şi-i judeca noua distracţie ca pe o toană de om bătrân, care, de altfel, nu făcea rău nimănui. El îşi amenajă un atelier la vila de vacanţă şi, tot moşmondind cu plăcere ba una, ba alta, îşi pierdu treptat înfăţişarea bravă de militar şi clarviziunea politică, atât de apreciată de Antonina Naumovna.

Pe ea n-o încânta deloc apariţia atât de timpurie a copilaşului – Olga nu avea încă nouăsprezece ani când aduse de la maternitate un ghemotoc împachetat în plăpumioară bleu de mătase. Ghemotocul se dovedi a fi un exemplar model, exact ca părinţii lui: mânca, dormea, făcea caca la ore fixe şi o lăsa în pace pe maică-sa să se ocupe de filologia ei, aşa încât Olia nu trebui să-şi întrerupă studiile până să-l vadă mergând.

Faina Ivanovna îngrijise de casa lor în anii care urmaseră războiului, o crescuse pe Olia de la o vârstă fragedă şi acum, după naşterea băieţelului, avea de gând să plece la altă familie formată din două persoane, momită de mult timp să vină să aibă grijă de gospodărie, ştiind că acolo era mai puţină muncă. Kostia însă îi cuceri inima bătrână şi ea rămase să vadă de el până la sfârşitul vieţii.

Tocmai când să-şi termine studiile, care merseseră excelent până atunci, avu loc un eveniment care distruse tihna familiei. Olia, fată curată la suflet, căzu pradă unei influenţe păguboase la Universitate, şi când fu arestat un profesor cu opinii antisovietice ţinute ascunse, un duşman al poporului, se-nţelege de la sine, care scrisese un pamflet defăimător, publicat în străinătate, ea semnă o scrisoare de susţinere împreună cu câţiva zăpăciţi de colegi din an. Îi exmatriculară pe ea şi pe ceilalţi semnatari ai scrisorii. Antonina Naumovna regretă că o dăduse pe fată la Universitate, dar era prea târziu. Dacă ar fi ştiut la ce ducea preacinstita învăţătură, bravul tată al Oliei şi-ar fi amintit cu siguranţă cuvintele: „Unde este multă înţelepciune este şi multă amărăciune“[38]. Cum nu avea habar de Ecleziast, când studiile universitare, atât de dăunătoare, influenţară dramatic soarta fetei, el îi zise amărât soţiei:

— Fi-ţi-ar universitatea să-ţi fie! Ţi-am zis, să fie ceva simplu, mai aproape

de popor. I s-a încurcat mintea fetei… S-o fi trimis să dea la ingineri, ca să nu-i intre în cap mizeria asta… O lăsau în pace.

Poate că Afanasi Mihailovici avea dreptate. De când lumea şi pământul, Universitatea era un ferment pentru minte, şi el găsea că ăsta-i un lucru condamnabil, judecându-l după ce simţea în sufletul lui, aici neavând ce căuta datoria faţă de partid.

— Toţi fac pe deştepţii, zicea el supărat când avea de-a face cu ceva ce nu înţelegea.

Se întâmpla tot mai des să n-o înţeleagă nici pe fata lui, care căpătase obiceiul să-i vorbească chiar şi despre lucrurile simple într-un fel complicat, o făcea parcă înadins ca să-i arunce praf în ochi. Trebuie să recunoaştem că ginerele lui nu împărtăşea ideile Olgăi. Se certa cu ea din când în când în legătură cu politica, fiindcă alte motive de ceartă nu erau: le aveau pe toate de-a gata, doică, vilă, pachete cu alimente la comandă… Lucrurile ajunseră până acolo, încât imediat după exmatricularea Oliei, Vova trânti uşa casei şi se mută înapoi la părinţi.

Nu se ajungea la exmatriculare, dacă Olia îi asculta pe părinţi, dacă lăsa să-i curgă câteva lacrimi şi scria declaraţia care i se cerea. Dar, după cum am spus-o deja, ea era educată să fie fată cinstită şi cu principii – părinţii o învăţaseră să fie aşa din copilărie – şi din cauza asta refuzase categoric să-şi pună cenuşă în cap, să-şi recunoască greşeala şi să-l înfiereze pe nemernicul de profesor care îi conducea lucrarea de diplomă.

Pe profesor îl arestară la începutul lui septembrie. La sfârşitul lunii o chemară pe Olga la primul interogatoriu, şi ea, fată cinstită, spuse adevărul şi numai adevărul. Cum altfel? Adevărul ei era că profesorul, un erudit remarcabil, se arătase critic faţă de numeroase probleme din ţara sovietică, că atitudinea lui critică era corectă şi că ea, studenta lui, îi împărtăşea întru totul ideile despre literatură şi viaţă. Mărturisirile ei nu-i făcură nici un rău profesorului, cât despre greşeli, era treaba părinţilor să răspundă. Îl chemară pe Afanasi Mihailovici într-un loc secret ca să-i tragă un perdaf, să-l frece puţin, şi la scurt timp după întrevedere, el îşi dădu demisia şi plecă să locuiască la casa de vacanţă. Era chiar bucuros că a făcut mutarea asta: se simţea bine în afara oraşului – se deprindea cu meşteşugul moştenit din familie şi, necăjit în sufletul lui pe fată, nu lăsa neplăcerile din familie să-i ridice tensiunea şi să-i strice dispoziţia. Şi-n plus, mai avea ceva care-i alina sufletul.

Antonina Naumovna dădu lovitura calculând înainte mutarea: până să apuce

şefii ei să-i tragă o săpuneală zdravănă că-şi educase rău fata, publică în revista la care lucra un articol plin de venin împotriva cărţii defăimătoare a fostului profesor şi se angajă să-l acuze public în procesul politic intentat nemernicului ăstuia. Din momentul acela, relaţia cu fiica ei se deterioră serios.

Olia trăia în casă ca o străină. Nu povestea nimic despre ea, venea, pleca, ba se plimba cu Kostia, ba dispărea o zi, două. În februarie începu procesul profesorului şi al prietenului său, la fel de îndrăzneţ şi el, care reuşise să treacă manuscrisul peste graniţă, în Occident. Olia alergă la tribunalul din Krasnaia Presnia şi nimeri într-o mulţime de oameni, bărbaţi şi femei, tineri inteligenţi, cu aer impertinent. Părea că se cunosc între ei, din când în când unul dintre bărbaţi scotea o sticlă din servietă sau o gamelă din buzunar, şi şi-o treceau de la unul la altul. În clipele acelea Olia se simţea singură şi nefericită: nu-i dădeau şi ei să bea. Într-o zi, intrând în braseria de lângă tribunal, mai mult ca să se încălzească decât ca să mănânce, nimeri la masă cu grupul de tineri care o recunoscură ca fiind de-a lor, îndată ce le zise că profesorul inculpat îi conducea lucrarea de diplomă şi că din cauza asta fusese exmatriculată.

Tânărul înalt pe care îl remarcase mai devreme în mulţime, fiindcă în ciuda gerului cumplit nu purta căciulă, avea cârlionţii acoperiţi cu fulgi de zăpadă, şi din când în când îşi scotea aparatul de fotografiat sau vâra nişte hârtii în mâna cuiva, iar o dată a fost îmbrâncit într-un autobuz de faţă cu toată lumea şi dus de acolo, deci tânărul ăsta vesel îi oferi puţină vodcă de contrabandă, chiar lângă afişul în care scria negru pe alb că e strict interzis să se aducă şi să se consume băuturi alcoolice, şi ea bău aproape jumătate de pahar.

O cuprinse fericirea: mirosea a colţunaşi răsfierţi şi a şube jilave, venea şi un pic de miros de clor şi de acru de la alcool, în plus, se simţea primejdia şi cutezanţa aproape obraznică de a o înfrunta, şi Olia înţelese că era primită în partidul simpatizanţilor celor acuzaţi. Fericirea asta semăna cu bucuria din copilărie de a fi împreună la adunările pionierilor, la focurile de tabără scânteind sub cerul de un albastru electric, la campaniile de recoltare a cartofilor, de a cânta împreună în trenuri, şi se lămuri că bucuria din copilărie era înlocuită cumva sau prevestea solidaritatea adevărată a unor oameni inteligenţi, importanţi şi curajoşi. Păreau a fi prieteni credincioşi, se băteau pe umăr, izbucneau uneori în râs, dar de cele mai multe ori îşi şopteau ceva cu un aer misterios. Cel mai atrăgător era lunganul cu cârlionţi. Numele lui era Ilia. El turna băutura.

Aşa se face că familia Oliei continua să trăiască în trecut, în vreme ce ea

ducea o viaţă cu totul nouă. Procesul luă sfârşit, antisovieticii primiră condamnările meritate şi plecară să-şi ispăşească pedeapsa, iar prietenii îngrămădiţi în curtea tribunalului îşi strânseră rândurile.

Cuvântul *disident* nu era încă introdus în limba rusă, termenul de *şaizecişti* era asociat numai cu adepţii lui Cernîşevski, dar în minţile isteţe încolţiră fără mare zarvă idei tăcute ca viermii şi periculoase ca spirocheţii. Ilia i le transmitea într-o formă accesibilă Oliei, printre îmbrăţişările lor din camera de pe strada Arhipov, unde el locuise cu mama lui înainte să se însoare, dar din care nu se mutase nici după aceea. Aici o aducea din când în când pe Olia, asta se întâmpla numai dimineaţa, fiindcă mama lucra ca soră medicală la o grădiniţă de copii de la opt la trei.

Ilia îl cunoştea bine pe profesorul trimis în lagăr, îi cunoştea aproape pe toţi aceia care s-au îmbulzit atunci în curtea tribunalului, în plus, cunoştea toate însemnările scrise cu litere de-o şchioapă. Îţi lăsa impresia că interesul lui creştea pe măsură ce literele erau mai mici. Ştia bine multe lucruri despre care nu se pomenea nimic în cărţile de la Universitate. Cunoştinţele şi le căpătase în biblioteci, unde îşi pierduse mult timp în anii de şcoală şi după aceea. Spre marea mirare a Olgăi, Ilia, băiatul atât de cultivat, nu avea studii superioare, terminase doar zece clase şi, ca să nu lucreze la stat şi să scape de prigoana autorităţilor, figura oficial ca secretar al unui academician.

Povestea lor de dragoste se consuma mai ales în picioare, în plimbări prin locurile tainice din Moscova, pe care Ilia le cunoştea bine. Se oprea câteodată lângă o căsuţă într-o rână, cu pridvorul înclinat şi zicea: „Asta-i casă dinaintea incendiului, venea aici Viazemski… Mandelştam poposea aici, la fratele lui… şi la farmacia asta venea soţia lui Bulgakov, Elena Sergheevna, să cumpere medicamente pentru soţul ei…“

Cel mai bine însă îi ştia pe futurişti, toată avangarda rusă. Zăboveau ore întregi în faţa tejghelelor din anticariate, îi cunoştea pe toţi şi toţi îl cunoşteau, le răsfoia cărţile subţirele, tipărite pe hârtie cenuşie poroasă. Uneori cumpăra, alteori bătea din buze. O dată a pus-o pe Olga să alerge acasă să împrumute de la părinţi o sută de ruble ca să cumpere o ediţie rară a lui Hlebnikov.

Aşa trecu anul, şi ei continuau să se plimbe pe străduţe, să bea cu prietenii, unul mai ceva decât altul, parcă aleşi pe sprânceană: unul era muzicolog, altul era jocheu, un al treilea administra o rezervaţie naturală, se duceau la el pe Oka, şi mai era unul, un preot adevărat. Cel mai drăguţ era roşcovanul care îi învăţa pe copiii surdomuţi. Înainte vreme nu-i trecuse Oliei prin minte că existau pe lume nişte oameni atât de interesanţi şi de diferiţi, fiecare cu

filozofia şi religia sa. Apărea din când în când şi un budist! Olga citea mult, era ca şi cum ar fi urmat noi cursuri universitare, dar mult mai interesante, îi mai dădea cărţi şi Ilia, cărţi vechi sau cărţi aduse din străinătate. Într-o zi, el o rugă să traducă din franceză o broşură despre catolicism, despre miracolele de la Lourdes.

Se simţeau aşa de bine împreună, era atât de interesant, încât Oliei îi venea greu să-şi închipuie că Ilia avea o soţie la care se ducea seara târziu. Pe urmă ceva se schimbă în viaţa lui de familie – o anunţa tot mai rar că trebuia să se ducă în cartierul Timiriazevka, până într-o zi când se întoarse definitiv la mama lui, în locuinţa comună. Aşa o cunoscu Olia pe tăcuta Maria Fiodorovna.

Pe măsură ce Olga se îndepărta de părinţii săi, ginerele Vova se apropia tot mai mult de ei: venea duminica, îl primea din braţele Fainei Ivanovna pe fiul său pregătit de plimbare, îl plimba şi-l aducea la prânz. Îl hrănea, îl culca, apoi lua masa împreună cu socrul şi soacra, de fiecare dată trebuind să i se facă o invitaţie specială, după ce încerca puţin să-i refuze, dându-le de înţeles că nu-l interesează prânzul de duminică, masă nu tocmai festivă, dar ceva pe aproape, şi nici plăcintele umflate şi nu îndeajuns de sărate ale Fainei Ivanovna, ci însăşi relaţia de familie.

Olia lipsea de acasă duminica, obişnuiau să nu pomenească de ea – era un subiect sensibil pentru toţi, se simţeau în aceeaşi măsură jigniţi, nedumeriţi şi trădaţi în chip inexplicabil. În plus, pe soţul părăsit îl zgândărea serios orgoliul de bărbat tânăr. Trebuie spus că, spre cinstea lui, Vova îşi găsi o primă amantă abia după doi ani de căsnicie, în momentul când Olga îi ceru să divorţeze. Până atunci se considera bărbat însurat, aflat într-o misiune de afaceri pe durată nedeterminată, se păstra fidel prosteşte şi plătea o pensie alimentară de patruzeci de ruble, pe care nu i le ceruse nimeni. Tot spera că Olga îşi va băga minţile în cap, că vor trăi în bună înţelegere reînnodând legătura chiar din locul unde li se poticnise căsnicia…

Când află că Olga a cerut divorţul, Antonina Naumovna fu cuprinsă de o furie mută. Ştia foarte bine să se abţină: pornirile ei dădeau în clocot în tainiţele organismului. Cu cât era mai reţinută, cu atât mai tare i se strângeau fălcile şi-i ieşeau ochii tulburi din orbite. Nu vorbea cu Olga, nu-şi deşerta mânia acasă, îşi descărca nervii la redacţie. Colaboratoarele ei tremurau de frică, una dintre ele, înspăimântată, îşi dăduse demisia, iar secretara devotată ei trup şi suflet făcuse infarct.

De când se pensionase, Afanasi Mihailovici se bucura de viaţa simplă, fără

complicaţii. Nu era atât de sensibil ca soţia lui şi nu se grăbea să-şi scoată fata de la inimă cu atâta hotărâre, doar a îndepărtat-o puţin, şi nici nu punea atâta patimă cum făcea Antonina Naumovna…

Pesemne că Olga îi simţea slăbiciunea: fu primul căruia îi vorbi despre schimbarea din viaţa ei. Mai era şi un calcul la mijloc, despre care aveau să-şi dea seama mai târziu…

La mijlocul lui martie Olga sosi la casa de vacanţă. Cu autobuzul, ca oamenii obişnuiţi. Într-o zi de lucru, nici dimineaţa, nici seara, ci după-amiază. Tocmai îi era adusă generalului mâncarea de la sanatoriul armatei din vecinătate, livrată la domiciliu: trei feluri de mâncare şi o minunată franzelă dulce, coaptă la un cuptor din partea locului. Olga apăru când Afanasi Mihailovici îşi făcea de lucru cu sufertaşele. El se bucură grozav, n-o văzuse de mult timp, şi neînţelegerile din familie se atenuaseră odată cu trecerea timpului. Fata era veselă, la fel ca înainte, nu se sfii să mănânce jumătate din porţia tatălui, ba chiar bău un păhărel ca să-i ţină de urât. După ce mâncă, se cuibări cu picioarele sub ea în fotoliul din piele, cu plăcuţa de aluminiu pe spetează – mai exista în casă ceva mobilă de la armată, pe care generalul o cumpărase împreună cu casa de vacanţă pe o nimica toată, de la direcţia unde lucrase. Amintindu-şi de copilărie, Olga alese să stea în monstrul ăsta drag, şi nu în vreo vechitură din lemn, restaurată de tatăl ei, atât de ţeapănă, fără pic de moliciune care să te îndemne la somn, cumpărată de la aceeaşi consignaţie.

— Tăicuţule, îi zise Olia cum îl striga în copilărie, vreau să stau cu tine aici, în casa de vacanţă. Să-l aduc pe Kostia. Ce zici?

Afanasi Mihailovici se bucură, nu simţi că fata ar avea vreun gând ascuns.

— Stai, fată, cât vrei, ce mă-ntrebi? Da' cum o să fie cu munca? Fără maşină e cam greu…

Legătura cu oraşul era treabă complicată: se mergea până la Nahabino cu autobuzul, care nu venea după orar, ci după cum îi trăsnea lui, şi de la Nahabino cu trenul până la gara Riga…

— Nu-mi pasă, zise Olia râzând. Nu muncesc, studiez.

Afanasi Mihailovici se arătă mulţumit: soţia nu-i spusese nimic despre Olia, că se apucase din nou să înveţe. Neînţelegerea fu imediat lămurită: în momentul de faţă Olga nu studia la Universitate, ci urma, nu se ştie de ce, nişte cursuri de spaniolă la Moscova. Se ducea la ore numai seara, dar nu în fiecare zi, şi nu avea de gând să revină la Universitate.

Afanasi Mihailovici cumpăni lucrurile în minte, întrebându-se de ce fata a hotărât să facă dintr-odată o asemenea schimbare, ce-o să zică soţia lui şi dacă

nu cumva trebuia să se sfătuiască cu ea înainte să-şi dea consimţământul. Olga lămuri imediat totul:

— Poate că o să stea şi prietenul meu aici.

Bătrânul general se sufocă de indignare: vasăzică a divorţat fără să întrebe pe nimeni, şi-a făcut acum rost de un iubit, vrea să-l aducă în casă şi aşteaptă ca tatăl ei să fie de acord şi să-i îngăduie să vină cu el. Tăcu o clipă şi zise ridicând din umeri:

— Trăieşte cu cine vrei, nu mă priveşte…

Se încruntă, termină de mâncat în fugă chifteaua de la stat şi plecă să-şi facă siesta după prânz, adică să tragă un pui de somn.

Câteva zile mai târziu, pe terenul imens al generalului intră o Pobeda veche, din ea ţâşni Kostia într-o şubă de oaie ţigaie, un căţel mare semănând tot cu o oaie, Olga cu un vraf de cărţi în braţe şi un bărbat înalt, cu părul cârlionţat şi cu nişte schiuri. Ferestrele de la atelierul unde Afanasi Mihailovici îşi făcea de lucru cu lemnele lui dădeau în cealaltă parte, aşa că el nu văzu cum ei ajunseră în pridvor îmbrâncindu-se, căzând, scăpând în zăpadă mănuşile şi cărţile. Auzi soneria, coborî să le deschidă uşa şi, trăind singur în vilă, fără să vadă picior de om, se pomeni dintr-odată cu o trupă întreagă. Kostia ţipa, căţelul lătra, Olga râdea exagerat de tare şi deasupra tuturor se înălţa cât era de lung un bărbat slăbănog, cu mersul deşelat, în care stătea pitită – generalul în rezervă se lămuri imediat – rădăcina tuturor relelor.

Rădăcina asta se numea Ilia Brianski. Îi întinse generalului mâna osoasă, fără carne pe ea, răspândind miros de tutun ieftin, de reactiv chimic bine cunoscut şi de duşmănie ascunsă. Şi Olga avea un aer obraznic cu totul nou, străin. Numai pe nepotul Kostia şi pe căţelul corcit îi simţea ca fiind ai săi. Afanasi Mihailovici nu se apucă să-şi analizeze impresiile. Îşi îmbrăţişă fiica şi nepotul şi se retrase la etaj să-şi vadă de lucru: mirosul de lac, de clei de tâmplărie şi de rumeguş îi era mai de folos decât valeriana. Luă o bucată de şmirghel din cel mai fin şi se apucă să frece laturile unui fotoliu răzuind lacul, o adevărată ruşine, şi mâna lui simţi bucuroasă netezimea volutei curbate care susţinea braţul.

De jos ajungeau până la el hohote de râs, forfotă, chiote transformate în gemete şi scheunături – sunete nepotrivite cu liniştea gravă din casă.

Asta-i neobrăzare! A venit cu iubitul şi cu băieţelul, ca şi cum nu s-a întâmplat nimic, îşi judecă generalul fiica.

Începură să-şi ducă traiul în paralel. Afanasi Mihailovici cu mâncarea de la sanatoriul armatei, urmând regimul obişnuit: la şapte scularea, la opt ceaiul, la

unsprezece culcarea. Familia Olgăi o scotea cu greu la capăt. Câteodată găteau un fleac de mâncare, dar de cele mai multe ori mâncau sandviciuri, deschideau frigiderul tot timpul, se sculau şi se culcau anapoda, nu la ore fixe, ba plecau să se plimbe, ba beau ceai în toiul nopţii, dormeau la ore nepotrivite, râdeau în hohote şi zdrăngăneau la maşina de scris aproape până-n zori. Şi nu lucrau ca oamenii normali, ba plecau dimineaţa, ba la mijlocul zilei. Olga pleca la cursuri la ora patru şi se întorcea cu ultimul autobuz. El îi ieşea în întâmpinare. Îl lua uneori şi pe Kostia. Ce-i trebuia să care copilul noaptea, pe un asemenea ger?

E adevărat că nu-l lăsau singur, făceau cu schimbul. Când lipseau noaptea, o chemau pe Faina Ivanovna. O singură dată în două luni l-au rugat pe Afanasi Mihailovici să vadă de copil. El l-a luat în atelierul lui, şi Kostia l-a ajutat cât a fost ziua de lungă. S-a priceput băiatul.

Sâmbăta venea Antonina Naumovna în Volga cenuşie, aducea un tort şi multe provizii. Pregătea prânzul de duminică în familie. Noul ginerică nu se arăta deloc, sâmbăta şi duminica lipsea întotdeauna de acasă. Doar la începutul lui aprilie dădu nas în nas cu ea. Nu-l înghiţea dinainte, dar acum avu dovada: nu-i plăcea deloc. Ce să-i placă la el? Că avea plete ondulate? Altceva ce? Era tras la faţă, i se vedeau pomeţii prin piele, nasul îl avea ca un clonţ de corb, buzele îi erau cărnoase şi roşii, parcă era scuturat de febră. Şi apoi nu era deloc bine-făcut: umeri înguşti, picioare subţiri, părea că acuşi, acuşi i se frânge mijlocul, pantalonul strâmt, dar umflat în faţă, bine umplut… Cât de prăpădit era în totul! Ptiu, drace!

Antonina Naumovna dădu din cap, cu buzele strânse:

— Să facem cunoştinţă. Antonina Naumovna.

— Ilia.

— Şi numele de familie?

— Ilia Isaievici Brianski, zise el apăsat.

Brianski ca Brianski, îşi zise Antonina Naumovna, ăsta-i mare expert la cadre, dar Isaievici! Numai popii şi evreii poartă nume de profeţi… şi credincioşii de rit vechi. Ştia prea bine despre ce era vorba, toată viaţa nu făcuse decât să se justifice… Ce-i trebuia fetei unu' ca ăsta? În locul lui Vova, băiat cum trebuie, soţ minunat, l-a găsit pe deşelatu' ăsta lung ca o prăjină şi slab ca un ţâr. Nu-mi place să-l văd pe Kostia că nu-l scapă din ochi, se caţără pe el ca pe un copac uscat.

La masă, tânăra familie nu încetă cu chicotelile. Antonina Naumovna observă cum Ilia îi aruncă lui Kostia în farfurie un cocoloş de pâine, şi băiatul,

ca din întâmplare, îi pune un pic de sare în farfurie. Iar Olga râde prosteşte mijindu-şi ochii… Micul ginerică înghite două bucăţi de tort. Linge crema de deasupra ca pisica. Termină şi porţia lui Kostia. Îi plac dulciurile. Uite cum linge linguriţa. Ce scârbos! Degeaba le-a dat voie Afanasi să stea aici. N-are nici un rost. Să-i fi lăsat să se descurce singuri, după puterile lor. Le-ar fi fost mult mai bine. Şi o lacrimă seacă îi întunecă ochiul rău…

Bieţii părinţi ai Olgăi nu-şi puteau imagina cu ce se ocupa deşelatul lor ginerică, ce bătea el la maşina de scris noaptea şi unde alerga când părăsea vila lor luxoasă. Numai Olga ştia: ea era aceea care dactilografia texte antisovietice pe foiţe. E adevărat că nu se încumeta să scrie la maşină cărţi voluminoase, pentru asta trebuia să fie rapidă, să aibă o calificare. Se ocupa de poezie, copia mai ales versurile lui Osip Mandelştam şi Iosif Brodski – socotea că e o activitate militantă – şi volumele groase le încredinţa pe bani unora mai pricepuţi cum erau Galia Poluhina, prietenă din şcoală, sau Vera Leonidovna, dactilografă de meserie.

Ilia lega câteodată foile în coperte la prietenul său, Artur, alteori le distribuia aşa cum erau, nişte simple foi volante. Artur meşterea cărticele minunate cu poezii, legate în coperte de pânză. Lega cărţile religioase într-un material rezistent, imitaţie de piele sau percal, pe măsura conţinutului lor. Nu era deloc simplu să lucrezi cu el, fiindcă nu respecta termenele şi angajamentele luate. Ilia câştiga bani de pe urma samizdatului. Spre deosebire de alţi „gutenbergi“ din vremea aceea, el nu suferea de prea multă onestitate şi cerea pentru timpul irosit o răsplată bunişoară, socotind că e îndreptăţit s-o folosească pentru pasiunea lui de fotograf şi de colecţionar.

Cât de multe versuri, Dumnezeule! Cât de multe! Niciodată Rusia n-a cunoscut asemenea vremuri, nici înainte, nici după… Versurile umpleau spaţiul gol, lipsit de aer, ele însele deveneau aer. Era, poate, un aer „şterpelit“, după cum spunea poetul Mandelştam. Cea mai înaltă recunoaştere pentru un poet nu era Premiul Nobel, ci foile acelea foşnitoare, scrise la maşină sau de mână, cu un scris greu de descifrat, cu greşeli de mână şi de tipar: Ţvetaeva, Ahmatova, Mandelştam, Pasternak, Soljeniţîn şi, ca să-ncheiem, Brodski.

— Profesorul nostru de literatură din şcoală, Viktor Iulievici Şengheli, uite cu cine trebuie să faci cunoştinţă. O să-ţi placă mult! E adevărat că nu mai predă de mult la şcoală. Lucrează la un muzeu. E important să nu atragă atenţia asupra sa.

Puterea sovietică îi prigonea pe cei care nu aveau un loc de muncă, aici intrând şi aceia pe care ea însăşi îi împiedica să muncească. Parazitul de Iosif

Brodski se întorsese deja din surghiun şi se stabilise în satul Norenskaia, şi nimic nu lăsa să se întrevadă că peste cincizeci de ani se va inaugura la biblioteca locală o sală în memoria fostului deportat-parazit şi că o domnişoară ofilită, între două vârste, va organiza vizite cu tema „Brodski la Norenskaia".

Olia se apucă de traduceri, la început mai timid, apoi din ce în ce mai sigură pe ea: ştia franceză de la Universitate, la spaniola învăţată la cursurile serale se adăuga italiana deprinsă numai în timp ce mergea cu trenul la casa de vacanţă. Îşi făcuse relaţii, era invitată uneori să traducă filme, reuşea să le ducă pe toate la bun sfârşit. Mai făcea şi alte ciubucuri – din niscaiva referate, brevete. Câştigurile, mici la început, deveniră pe urmă consistente. Toate erau însă neoficiale, iar oficial avea doar un post de secretară, exact cum avea Ilia. Servea drept paravan, mulţi îl foloseau.

După moartea fostului socru, apăru un altul care să-l angajeze pe Ilia ca secretar. Tot Ilia îi găsi Olgăi un profesor bătrân care o angajă să facă muncă de secretariat, şi amândoi figurau ca membri într-un misterios comitet sindical, înfiinţat parcă special ca să se sustragă controlului puterii sovietice.

La casa de vacanţă Ilia îşi amenajă un laborator foto în cămara de lângă baie. Ca în anii de şcoală, meşteri instalaţia de apă legând-o de conducta de la baie şi se apucă să „chimicească" acolo noaptea. Afanasi Mihailovici nu remarcă nimic, el se spăla sâmbăta, în celelalte zile nu-l interesau nici baia, nici cămara.

Cât de minunaţi erau anii aceştia de viaţă comună! Ilia divorţă de prima soţie. Se căsători cu Olga fără să facă mare tam-tam, şi ea i se dărui trup şi suflet. Tot ce zicea şi făcea el era captivant şi nou: şi samizdatul, şi fotografiile, şi călătoriile – era îndrăgostit şi de nordul Rusiei, şi de sudul ei, de Asia Centrală, adesea o lua din loc, Dumnezeu ştie unde, uneori îi lua cu el pe Olga şi pe Kostia.

O dată plecară împreună în regiunea Vologda, la Belozersk şi Ferapontovo, şi periplul acesta rămase în mintea lui Kostia ca o călătorie de basm. Toate întâmplările, fiecare zi şi fiecare ceas i se întipăriră în memorie ca pe o peliculă de film, pe care o poţi vedea iar şi iar: cum pescuiau cu barca, cum înnoptau în şura plină cu fân, cum s-au căţărat într-o zi pe schela dintr-o mânăstire, şi el era cât pe ce să se prăbuşească în gol, dar Ilia l-a apucat de haină, şi întâmplarea groaznică, de tot râsul, cu albina vârâtă în gură împreună cu o bucată de plăcintă ţărănească cu dulceaţă, iar Ilia i-a scos plăcinta din fundul gâtului şi i-a extras dintre buze acul albinei.

Olga avea alte amintiri: urmele aproape şterse ale frescelor lui Dionisie, mânăstirea lăsată în paragină, natura nordului molcomă, somnolentă, în care ea îşi recunoscu adevărata patrie de la primul asfinţit sticlos precum cristalul de mică.

Exact atunci, aflată în împrejurimile Vologdei, ea simţi că idealurile părinţilor o dezamăgeau, că ei înşişi o dezamăgeau, că nu-şi mai făcea iluzii în privinţa puterii de stat, a autorităţilor din ţara în care se născuse şi în privinţa ţării însăşi, cu regimul crud şi inuman instituit de aceasta. Simţi deodată cum o încearcă o dragoste nouă, chinuitoare, pentru nordul sărac şi umil, de unde se trăgea tatăl ei, şi i se puse un nod în gât când târziu, la asfinţit, soarele se aşeză pe lacul mare, cerul purpuriu se făcu treptat argintiu, şi totul în jur căpătă culoarea argintului – câmpurile, apa, văzduhul. Nuanţa asta de verde-argintiu era tot o descoperire din timpul călătoriei, Ilia o remarcase şi i-o arătase.

Tot în anii ăştia, generalul se mută cu totul în atelierul său, rareori se întâmpla să iasă de acolo. Mama Olgăi se temea să nu-şi piardă slujba, deşi nimeni n-o dădea afară: era mare ştab la partid şi la scriitori.

Când Kostia începu să meargă la şcoală, ei se mutară în apartamentul din Moscova, şi Antonina Naumovna rămânea din ce în ce mai des peste noapte la casa de vacanţă. Maşina de serviciu făcea aproape zilnic curse dus–întors ca s-o ducă şi s-o aducă.

În al zecelea an, căsătoria Olgăi cu Ilia se poticni.

Ilia deveni nervos şi insistent: fire jucăuşă, grozav de veselă până mai ieri, el se transformă într-un băiat trist, cu idei sumbre. La începutul lui 1980, îi comunică Oliei că trebuie să părăsească ţara. Avuseseră şi înainte discuţii despre plecare, dar fără nimic concret. Acum, hodoronc-tronc, Ilia se grăbea grozav s-o ia din loc.

— O să cer invitaţie pentru toată familia. Dacă nu vrei să pleci, trebuie să divorţăm.

— Vreau, sigur că vreau să plec. Dar gândeşte-te puţin. Vova n-o să-l lase pe Kostia să plece pentru nimic în lume. Ca să-mi facă mie în necaz. Kostia o să împlinească optsprezece ani, şi n-o să mai fie nevoie de acordul lui Vova. N-am plecat acum zece ani, ce te-a apucat acum, dintr-odată?

Olia credea că e doar un capriciu al lui Ilia. Ilia însă insista, o zorea să se hotărască. Olga se întâlni cu fostul soţ. Fără nici un rezultat. Vova se purtă ca un tâmpit scos din sărite. Era chiar de mirare să-l vezi ce porc gras şi nemilos devenise. El se opuse ferm, fără să lase cale de întoarcere, ba chiar trase o înjurătură.

Olia îl implora pe Ilia să mai aştepte un an. El stătea ca pe jăratic: voia să plece, să plece cu orice preţ. Voia într-adevăr să plece. Zvonuri neplăcute se buluceau în jurul numelui său, şi se temea să nu ajungă la urechile Oliei. Brusc, fără să intre în toate detaliile, Ilia o anunţă pe Olga că trebuiau să divorţeze cât mai repede, de vreme ce ea nu poate pleca din cauza lui Kostia.

Pentru Olga era o adevărată catastrofă, dar una stranie, care nu era obligatoriu să se întâmple… Într-adevăr, nu prea înţelegea de ce Iliuşa se grăbea aşa de tare. Dacă mai aşteptau un an, plecau împreună cu Kostia. Mulţi prieteni plecaseră deja care încotro. Putea să mai aştepte…

Ajunşi la un punct de unde nu mai era cale de întoarcere, ei înaintară actele pentru divorţ. Începu atunci luna de miere, dar altfel de cum trebuia să fie. În aşteptarea despărţirii – un an, doi, cine să ştie? – relaţia lor căpătă accente acute, de dulce încântare şi amărăciune. Sentimentul acesta amestecat îl cuprinse până şi pe Kostia. Se afla la vârsta când, pare-se, tinerii se îndepărtează de părinţi, dar el se agăţa de Ilia încercând insistent să curme singurătatea celor doi.

În aceste condiţii extreme, iubirea lor luă foc, şi-n flăcările ei din noapte se năruiră ultimele bariere, îşi făcură promisiuni întărite de jurăminte, îşi făgăduiră atâtea lucruri imposibil de îndeplinit, de parcă aveau cincisprezece ani, şi nu aproape patruzeci. Îşi jurară că dacă vor întâmpina obstacole, îşi vor dedica tot restul vieţii încercării de a se regăsi.

Mecanismul plecării fu declanşat. Demersurile se încheiară neobişnuit de repede: la două săptămâni după ce înaintă actele, Ilia primi autorizaţia de plecare. Alese ruta cunoscută: la Viena, şi de acolo – oriunde.

Aranjară să petreacă seara de rămas-bun în apartamentul unor prieteni – locuinţa din Moscova a generalului nu era potrivită din multe motive.

Despărţirea fu agitată, cu emoţii de toate felurile, atingând cote înalte sau joase: nici chiar ca la înmormântare, nici ca la zi de naştere. Şi una şi alta, într-un anumit sens.

La Şeremetievo, în mulţimea celor care părăseau ţara pentru totdeauna, oameni nervoşi şi transpiraţi, împovăraţi cu copii, bătrâni şi bagaje voluminoase, Ilia făcea figură aparte, arăta foarte liniştit, nu avea nici un bagaj. Trimisese deja colecţia de cărţi în străinătate prin curier diplomatic, cu ajutorul prietenului de la ambasadă. Acelaşi prieten trimisese şi negativele arhivei foto. Colonelul Cibikov nu fusese, probabil, informat.

Multe detalii rămaseră neelucidate. De ce, de exemplu, colonelul Cibikov, ajuns general la vremea aceea, l-a ajutat pe Ilia să plece, ce planuri avea în

legătură cu el? Activitatea lui Ilia la radio Svoboda[39] însemna ocazia fericită de a evada spre viaţa trăită în libertate, sau era o continuare a jocului la două capete în care s-a încurcat până la moartea sa?

Treaba asta era puţin probabil s-o descâlcească vreodată careva.

Ilia dispăru în gaura neagră căscată larg între cei doi grăniceri. Îi atârna la gât, legănându-se, aparatul de fotografiat fără peliculă – i-o luaseră grănicerii şi i-o expuseseră la lumină – şi în spate avea un mic rucsac aproape gol, cum poartă turiştii. În el se afla lenjerie de schimb şi un manual de engleză, pe care-l purta cu sine de doi ani.

După plecarea lui, Olia se trezi în noaptea aceea cu o hemoragie puternică, o duseră la spital cu salvarea. Boala debutase cu mult timp în urmă, dar se manifestă pentru prima dată în ziua aceea.

Primul an fără Ilia se scurse între scrisori şi crize. Olia slăbi îngrozitor, îi pieri pofta de mâncare, mânca în scârbă câte o lingură de păsat de ovăz de trei ori pe zi. Vechile prietene strânseră rândurile în jurul ei ca s-o compătimească. Şi Antonina Naumovna o compătimea, şi cu cât mila ei era mai mare, cu atât mai mult îşi ura fostul ginere.

În timpul ăsta, Ilia ajunse în America, unde totul arăta mai rău decât îşi închipuia el. În plus, neamţul care scosese peste graniţă colecţia cu literatura de avangardă, adunată de Ilia începând chiar din anii de şcoală, tărăgăna lucrurile, nu-i dădea înapoi nimic. Preţul cărţilor, judecând după cataloagele de vânzări, era semnificativ mai mare decât credea el.

Scrisorile lui erau rare, dar foarte interesante. Olga trăia de la o scrisoare la alta. Îi scria lui Ilia mult, fără să-i pese de întreruperile datorate poştei: pentru fiecare scrisoare primită de la el, trimitea zece.

După un an, Olia primi o grea lovitură. Nişte prieteni comuni o informară că Ilia s-a însurat. Ea îi trimise o scrisoare furioasă. Primi un răspuns duios, plin de căinţă: da, s-a căsătorit, e un om slab, căsătoria e fictivă, nu locuieşte cu soţia, fiindcă ea trăieşte la Paris, şi ea, Olga, trebuie să-l înţeleagă, că aici, în America, situaţia lui nu e roz deloc, că trebuie să-şi încerce norocul în Europa. Căsătoria cu o rusoaică din Franţa îi dă această posibilitate. Altă ieşire nu vede deocamdată.

Şi o uşoară incursiune în viitor dinspre trecut: chipurile, toate astea sunt vremelnice, am fost silit să procedez aşa, dar avem încă fericirea înaintea noastră… Şi un uşor reproş: puteai să-l părăseşti pe Kostia pentru un an, îl aduceai pe urmă…

Pe Olga o cuprinse gelozia: cine era femeia, cum arăta, de unde apăruse?

Prin nişte cunoscuţi află numele ei. Era de fel din Kiev, se căsătorise cu un franţuz, trăiseră mulţi ani în Franţa, rămăsese văduvă. Era clar că nu e tânără. Nu află nimic altceva. Prinse veştile din zbor şi nici una, nici două, iat-o plecată la Kiev. Acolo avea cunoştinţe multe – câtă frunză şi iarbă. Cinstită din fire, începu din senin să mintă pe unul şi pe altul dintre cunoscuţi, şi aceştia îi turnară tot ce ştiau. De la o prostănacă de prietenă a noii soţii a lui Ilia ea reuşi să obţină chiar şi o fotografie cu însurăţeii: o tanti grasă, în vârstă, îşi ţinea mâna durdulie pusă pe umărul lui Ilia, care era numai zâmbet. Ce neobrăzare! Şi totul se petrecea într-o primărie din Paris. Tocmai mâna asta deveni principala probă acuzatoare.

Olga făcu o anchetă completă, află o grămadă de amănunte şi se întoarse acasă sufocată de mulţimea informaţiilor contradictorii, fiind convinsă că Ilia o minte şi că însurătoarea nu e deloc fictivă.

La Moscova fu imediat internată la spital. Avu iar hemoragie. O operară de urgenţă, îi scoaseră o parte din stomac. Dar adevărata viperă care-i rodea stomacul se afla de fapt în trusa de toaletă – fotografia cu pricina, colorată, îmbrăcată în plastic. Acum nu mai avea cuvinte decât pentru ticăloşia fostului soţ. Când se trezi după ce-i trecu anestezia, îi zise Tamarei, prietena care o îngrijea şi şedea la căpătâiul ei:

— Ai văzut florile din fotografie? Ce buchet mare, nu-i aşa?

Îi scoaseră o parte din stomac, dar medicii nu găsiră leacul pentru rana sângerândă din inima ei…

Olga cerea acum de la toată lumea să fie de partea ei în conflictul iscat. Era interesant că în conflictul ăsta nu exista partea adversă: soţul divorţat şi emigrat se căsătorise, nu se ştie cu cine, într-o altă parte a pământului. Şi promisiunile, legămintele, jurămintele de iubire veşnică nu făceau parte din conflict, erau doar vorbe…

Între timp, Kostia se pregătea să-i dea o nouă lovitură Oliei: s-a îndrăgostit de fata împreună cu care intrase la institut, s-a îndrăgostit pentru totdeauna, pentru toată viaţa. De necrezut şi banal în acelaşi timp e faptul că şi-n ziua de azi, Kostia şi Lenocika, împreună cu copiii lor mari, locuiesc în apartamentul generalului.

Olia îi ceru lui Kostia s-o căineze, să fie îngăduitor cu ea. Fiul ei, fiinţa cea mai apropiată din lume, se împotrivi categoric. Se încăpăţâna să nu-i plângă de milă, ba mai mult, nu voia să ia partea nici unuia din ei. Îşi iubea mama, dar îl iubea şi pe Ilia, şi nu era dispus ca ea să-l sâcâie cu învinuirile aduse tatălui vitreg.

Olia se simţi groaznic de nedreptăţită. Trase cu două degete de puloverul lui, din tricot negru, în dreptul umărului, şi-i şuieră printre dinţi:

— E puloverul de la Iliuşa? L-a costat ieftin să-ţi cumpere…

Din când în când, Ilia trimitea pachete pe numele lui Kostia: în afară de haine pentru Kostia, mai erau obiecte „pentru casă“ destinate „tacit“ Olgăi. Ea îi pasa dezgustată mamei deschizătoare de conserve ciudate, feţe de masă din muşama în carouri, model ecosez, şi alte fleacuri ieftine.

Antoninei Naumovna îi plăceau nimicurile venite din străinătate, destinate gospodăriei, dar se pricepea să-i pună la punct pe trădători:

— În Rusia oamenii noştri de ştiinţă îşi pun mintea la contribuţie şi fac eforturi să construiască rachete cosmice şi centrale atomice, iar ei se ocupă de deschizătoarele de conserve. Bune şi astea, nu zic nu.

În toată istoria asta, ea era singurul om fericit. Îşi sărbătorea victoria. Olia nu putea s-o vadă-n ochi: clocotea de ură.

Kostia nu se amesteca, cu atât mai mult când venea vorba despre deschizătoarele de conserve străine. Nu voia să audă nimic rău despre Ilia. Îl tulbura altceva în momentul acela – scumpa lui Lenocika era însărcinată în trei luni, şi el n-o scăpa din ochi. Avea firea iubitoare a Oliei.

Olga se apucă să facă un dosar cu date despre Ilia: simţea nevoia, nu se ştie de ce, să adune probe din trecut că soţul ei era un om rău în tot ce înfăptuia. Începu s-o frecventeze pe soacra ei, femeie discretă, căreia până atunci nu-i dăduse mare atenţie, luă legătura cu verişoarele primare ale lui Ilia, cu prietenii din copilărie şi cu toţi cei care figurau în agenda lui veche. Aşa descoperi că în clasa a şaptea fusese exmatriculat fiindcă furase un obiectiv foto de la cercul de fotografie al Casei Pionierilor şi chiar figura într-un fişier al miliţiei. O dată fusese surprins falsificând documente, nu foarte importante, era vorba despre un permis de lectură la biblioteca de la Istorie. Nu era totuşi în regulă, nu-i aşa? Olga se lămuri şi în privinţa primei lui căsătorii. Copilul, pe care-l părăsise, era bolnav, şi Ilia nu-şi ajutase deloc familia. Prima lui soţie era femeie supusă şi cam proastă, dar îl întreţinuse pe Ilia în anii cât trăise cu el.

„Da, e clar!“ îşi zise aproape bucuroasă Olga, aflând toate porcăriile astea de la nişte rude îndepărtate, a şaptea spiţă de la căruţă. Chiar şi cu ea se purtase ca un parazit şi exploatator: ea muncea fără preget, câştiga bani buni, iar el ba şedea în bibliotecă, ba făcea fotografii, se plimba cu bicicleta sau călătorea, şi toate astea pe banii ei! Mă rog, câştiga şi el ceva bănuţi cu cărţile şi fotografiile, dar acasă nu aducea nici o copeică: îi cheltuia pe distracţii. Şi

puterea sovietică n-avea ce să-i facă, trăia pur şi simplu ca un parazit!

Prietena Tamara fu prima care îşi dădu seama că Olga o ia razna. Parcă intrase diavolul în femeia asta generoasă, bună la suflet. Când vorbea despre Ilia, i se schimba şi timbrul vocii, şi felul de a vorbi, chiar şi expresiile. Înainte vreme habar n-avea de asemenea cuvinte. Tamara oscilă mult timp dacă să-i spună Olgăi ce credea, şi în ce ele din urmă îi zise că trebuia să se lupte cu nebunia ei, că dacă nu era în stare să spună „nu“ geloziei dezlănţuite, o să ajungă la spitalul de boli mintale.

Olga era însă bună de gură, se pricepu să-i convingă pe toţi că nu era vorba de boală şi de gelozie, ci de adevăr şi dreptate, şi cât timp vorbea, totul suna logic şi convingător, dar ajungea să ieşi pe uşă, ca să-ţi dai seama că starea ei era rodul nebuniei mistuitoare. Olga avea multă putere de convingere, şi doar Kostia îi rezista. Continua să-l iubească pe Ilia şi nu avea de gând să-l pună la zid pentru nu se ştie ce fapte josnice.

Şi de ce să intre Kostia în toată povestea asta? El aparţinea în întregime micuţei fete delicate, cu pieliţe la unghii. Nici prin gând nu-i trecea să plece din ţară, viaţa lui era aici, avea toate motivele să rămână.

— Pleacă, mamocika, dacă vrei. Fără mine.

Olga făcu mare tărăboi când găsi în biroul lui pachetul cu scrisori de la Ilia, trimise nu pe adresa lor, ci la post-restant. Poşta se afla la parterul blocului lor. Mai întâi le citi înfrânându-şi tremurul din mâini şi picioare. Scrisorile lungi, minunat alcătuite, conţineau impresiile unui om care plecase pentru prima oară din Uniunea Sovietică. Prima scrisoare trimisă din Viena suna aproape la fel cu aceea trimisă ei: Ilia trebuia să depăşească mirajul irezistibil, nu-i venea a crede ce vedea, confruntat fiind cu o realitate diferită de aceea cu care i se obişnuiseră de o viaţă ochii, nasul, gustul. Ea citi într-o altă scrisoare, trimisă în ajunul plecării în America, următoarea frază care o afectă serios: „ca să supravieţuieşti în Occident trebuie, în primul rând, să te poţi lepăda de tot ce ai trăit în Rusia“. Şi ea îşi făcea socoteala la ce lucruri trebuia să renunţe ca să supravieţuiască. Urmau scrisorile din New York, nişte dubluri ale celor trimise ei: despre nepotrivirea dintre cultura americană şi cultura rusă pe care el o lua în tragic, despre „superficialitatea“ culturii americane nu în sensul figurat, îndeobşte admis, ci în sensul propriu al termenului, acela de „suprafaţă“: corp bine spălat, haine mirosind a detergenţi, asfalt strălucind de curăţenie, orice înveliş sau ambalaj nefiind mai puţin important decât conţinutul. Despre cum a pierdut o zi întreagă căutând ceva care merita fotografiat, până a găsit, în sfârşit, o groapă mare cu moloz şi alte

gunoaie în centrul Harlemului, pe fundalul căreia ieşea în evidenţă un negru zâmbăreţ, fără dinţi, îmbrăcat într-un tricou alb ca zăpada, cu un banjo în mâini. Ultima scrisoare tristă şi ciudată din America, adresată tânărului Kostia, suna aşa: „Supravieţuieşti aici numai dacă îţi schimbi pielea şi-ţi faci rost de una nouă, o nouă suprafaţă cu noi receptori. Oricât e de straniu, treaba asta nu priveşte conţinutul, ce-i înăuntru. Poţi să-ţi păstrezi pentru tine ideile cele mai originale, acelea care sunt în disonanţă cu viaţa de aici, de neînţeles pentru mine. Ele nu interesează pe nimeni. Dar ca să fii în rând cu lumea, trebuie să îndeplineşti ritualurile ei de comunicare deloc complicate. Baletul idiot al vieţii occidentale. Sunt gata să-l accept, deşi sunt nevoit să iau o serie de decizii dificile“.

Olga îşi zise că scrisorile îl dau de gol pe Ilia. Chiar se gândi că i-ar fi fost mai uşor să suporte despărţirea de soţul ei dacă el s-ar fi îndrăgostit de vreo tinerică drăguţă şi isteaţă. Se corectă însă imediat: nu, ca să fiu sinceră, e totuna. Până la urmă, mi-e la fel de greu, oricare a fost motivul pentru care m-a părăsit, din dragoste sau din interes. Amândouă sunt la fel de rele. Adevăratul motiv nu-l bănuia, nu intra în socotelile ei. Din dragoste, din încredere, din naivitate.

Olga îi reproşă lui Kostia că a trădat-o, simţind în acelaşi timp că era nedreaptă cu fiul său, dar asta n-o împiedică să-i confişte scrisorile. Kostia nu scoase o vorbă.

Îi era milă de maică-sa, dar nu putea să fie de acord cu ea. Mai ales că-i umblase în sertarul de la birou, unde, în afară de scrisori, erau şi nişte prezervative într-un colţ. Îl cuprinse jena şi furia. Nu-şi dădu seama că Olga, roasă de gelozie, nu le văzuse.

Ea mai descoperi că verişoara unei prietene din Universitate trăia la Paris şi o cunoştea bine pe această Oksana din Kiev. Veştile venite de acolo îi întăriră bănuielile. Nici vorbă de căsătorie fictivă! Oksana, mâţa bătrână, era îndrăgostită de Ilia, şi-a mărit locuinţa din Paris, de la două camere la trei camere, în aşteptarea tânărului soţ…

Tamara o ruga stăruitor: schimbă placa, Olga, rupe-o cu el, scoate-ţi-l de la inimă, aşa nu se mai poate. Gândeşte-te că nu mai e, că a murit. Trăieşte-ţi viaţa. Olga ridica din umeri.

Afanasi Mihailovici muri înainte să se împlinească un an de la plecarea lui Ilia. Îl înmormântară la cimitirul Vagankovo, într-un loc bun, unde îşi dormeau somnul de veci gradele superioare, dar fără salve de tun în onoarea lui. Nimeni nu-şi amintea ce făcuse generalul. Străbătuse totuşi cu piciorul toată

Europa în timpul războiului şi se oprise la Viena ca locotenent-colonel. Nu luptase ca ofiţer în statul-major, construise poduri, montase pontoane.

Olga aproape că nu observă moartea tatălui ei.

Era furioasă că urma să locuiască în locuinţa dată de partid, împreună cu mama aflată în pragul pensiei, cu Kostia şi cu drăgălaşa lui Lenocika. Ce avea să se întâmple cu viaţa ei?

Cât de proastă fusese! Trebuia să plece cu Ilia! Acum totul era pângărit, călcat în picioare. Ăsta era lucrul cel mai greu de acceptat. Dacă pleca atunci, viaţa ei intra pe un alt făgaş.

Pe măsură ce tânguielile de nestăvilit şi pretenţiile faţă de fostul soţ se închegau în formulări precise, furia oarbă se transforma într-o ură la fel de oarbă. Era din ce în ce mai slabă şi mai galbenă, ajunsese să semene cu o ceapă uscată, o durea burta, şi la toate astea se adăugau alte simptome neplăcute.

Între timp, Ilia încercă să-şi croiască drum în Occident, dar nu prea îi ieşi nimic. Corespondenţa cu Olga se întrerupse după ce aceasta îi trimisese Oksanei scrisoarea lui, în care vorbea despre cât de necesară era căsătoria fictivă ca să-şi aranjeze viaţa şi cât de veşnică, de fără sfârşit era iubirea lui pentru Olga.

La doi ani de când se despărţise de Ilia, Olga fu diagnosticată cu cancer. Începu tratamentul la spitalul de oncologie, îi merse din rău în mai rău, medicii îi dădură de înţeles Tamarei că trebuia să se pregătească pentru ce era mai sumbru. Antonina Naumovna încetă s-o viziteze pe Olga la spital, se temea mai mult ca de orice că îşi va vedea fiica murind.

Tamara, proaspăt convertită la creştinism, îşi dădu silinţa să le facă pe toate cât mai bine şi încercă prin toate mijloacele s-o îndrume pe Olga pe calea împăcării şi iubirii. Dar nu avu succes: Olga nu arătă că ar interesa-o cât de cât Biserica, refuză s-o vadă un preot şi chiar se sperie când Tamara aduse vorba despre el. Îl învinovăţea pe Ilia pentru boala fără leac, pentru toate nenorocirile sale. La vremea aceea, el reuşise să se ridice din anonimat şi sărăcie, se mutase la München, îl angajaseră la radio Svoboda şi transmitea pentru Rusia. Olga nu scăpa nici o emisiune. Deschidea noaptea tranzistorul, îi prindea vocea printre zgomotele bruiajului şi-l asculta încremenită. Ce simţea ea oare?

Când îi văzu chipul îndurerat, Tamara se hotărî să-i scrie lui Ilia că Olga e pe moarte, că Dumnezeu aşteaptă de la toţi iertare şi iubire şi că el ar trebui să facă primul pas…

Nu erau veşti noi pentru Ilia, fiindcă el coresponda cu Kostia şi era la curent cu toate evenimentele nefericite. Nu avea inimă haină. Se apucă să compună o scrisoare lungă, cântări bine frazele, le răsuci pe toate părţile ca să fie potrivite pentru starea Olgăi.

Era sfârşitul lui decembrie, mulţi bolnavi se învoiră de la spital pentru Anul Nou, pe câţiva îi lăsară să plece acasă pentru câteva zile. Tamara se duse la medicul curant al Olgăi cu rugămintea să-i dea posibilitatea prietenei ei să sărbătorească Anul Nou acasă.

— Pe răspunderea mea, insistă Tamara.

Doctoriţa o cercetă cu atenţie şi-i zise:

— Bine, Tamara Grigorievna, o lăsăm să plece. Dacă o trăi până la…

Tocmai atunci pică şi scrisoarea lui Ilia. O capodoperă, nu o scrisoare obişnuită. Proslăvea trecutul lor, îl descria ca reprezentând cele mai frumoase zile din viaţa lor, el îşi recunoştea păcatele, îşi cerea iertare şi făcea aluzie, înfrânându-şi puţin patosul, dar într-un mod foarte convingător, că se vor întâlni negreşit, că ziua aceea se apropia cu paşi repezi.

Şi produse scrisoarea o schimbare profundă în viaţa Olgăi şi în mersul bolii. După ce o citi, o puse deoparte şi-i ceru Tamarei trusa cu cosmetice. Se uită cum arăta în oglinda mică, oftă şi îşi pudră nasul – pudra se întinse pe faţa galbenă ca lumânarea, formând o pată rozalie, care nu trecu neobservată. Olga o rugă pe Tamara să-i cumpere altă pudră, mult mai deschisă la culoare.

— Arăt prea rumenă cu pudra roz pe tenul meu, zâmbi ea cum făcea odinioară, şi-i apărură patru gropiţe – două rotunde în colţul gurii şi două lunguieţe în mijlocul obrajilor.

Olga mai citi o dată scrisoarea, întinse iar mâna după trusa cu cosmetice şi corectă ceva pe faţă. Înainte să plece Tamara, îi ceru acesteia să-i aducă un plic mare şi frumos.

„Vrea să-i răspundă“, îşi zise Tamara. Dar se înşela. Dimineaţa următoare, Olga vârî scrisoarea în plicul mare şi-l puse în fundul noptierei. Tamara aştepta să-i citească scrisoarea de la Ilia, dar Olgăi nici nu-i trecea prin gând. Până la urmă, Tamara nu se mai putu abţine şi o întrebă ce i-a scris Ilia. Ea schiţă un zâmbet de spectru şi-i dădu un răspuns foarte ciudat:

— Să ştii, Brincik, că nu mi-a scris nimic deosebit, pur şi simplu lucrurile sunt la locul lor. E isteţ, a înţeles totul. Nu putem sta despărţiţi.

În aceeaşi zi, Olga se sculă din pat şi se târî până în sufragerie.

Se spune că uneori, în caz de urgenţă, se întâmplă să funcţioneze în organism un program de rezervă, mecanismul blocat se pune în mişcare, ceva

renaşte, prinde viaţă, dracu' ştie ce… Dumnezeu ştie ce… E cazul tămăduirilor miraculoase. Sfinţii care înfăptuiesc minuni în numele Domnului nostru Isus Cristos n-au cunoştinţe de biochimie, iar biochimiştii, atotştiutori în privinţa proceselor distructive în boala canceroasă, habar n-au pe ce buton misterios au apăsat Ioan din Kronstadt sau preafericita Matrona, ca să pună în mişcare programul de rezervă.

Olga nu se întoarse la spital după Anul Nou. Începu să se trateze singură cum face pisica bolnavă, fugită în pădure să mănânce plante medicinale. Se înconjură de tot felul de tămăduitori şi babe doftoroaie, îşi făcu apariţia şi un renumit erborist din Pamir. Înghiţea tot felul de infuzii, mânca pământ din locuri tainice, bea urină. Veneau la ea ghicitoarele, cititoarele în stele. Unde le găsea?

Împăcată cu gândul că fiica ei avea să moară curând, Antonina Naumovna era de-a dreptul răvăşită. Moartea provocată de cancer era mai de înţeles decât vindecarea prin metode atât de înapoiate, aproape indecente. Prevăzând sfârşitul apropiat al Olgăi, doctoriţa venea s-o vadă acasă, o examina, o pipăia, îi cerea să-şi facă analizele şi investigaţiile necesare, dar bolnava se mulţumea să zâmbească enigmatic şi să clatine din cap: nu şi nu… La ce bun?

Doctoriţa era nedumerită. Asemenea tumori nu se resorb. Îi palpa subsuorile, îi apăsa vintrele. Ganglionii se micşoraseră. Dacă era vorba de o descompunere, trebuia să fi apărut intoxicaţia. Or, Olgăi îi dispăruse gălbeneala, chiar luase puţin în greutate. Remisie? Din senin? De ce?

Jumătate de an mai târziu, Olga începu să iasă afară, şi vizitele Tamarei se împuţinară. Era puţin necăjită că prietena ei nu punea mare preţ pe miracolul divin, săvârşit sub ochii lor: aducea mereu vorba că Olga ar trebui să primească botezul măcar din recunoştinţă faţă de Dumnezeu, pentru miracolul care se înfăptuia. Olga râdea cu sughiţuri ca un copil, aşa cum făcea odinioară:

— Eşti fată deşteaptă, cultivată, Brincik, ditamai omul de ştiinţă, de ce ai ales credinţa asta caraghioasă, de ce l-ai ales pe Dumnezeul ăsta care cere ca oamenii să-i fie recunoscători, sau îi pedepseşte ca pe căţei, sau îi recompensează dându-le anafură? Măcar de te-ai fi dus la budişti…

Tamara se simţea ofensată, înghiţea în sec, dar continua să aprindă lumânări pentru sănătatea Olgăi şi-i scria numele ca să fie pomenită în rugăciuni. De altfel, cu toată supărarea ei, nu putea să nu observe cât de mult se schimbase Olga. Aceasta nu mai vorbea despre Ilia. Nici de bine, nici de rău. Când Tamara aducea vorba despre el, Olga o scălda:

— Totu-i în ordine! El s-a hotărât deja, e doar o problemă de timp. Să nu

mai vorbim despre asta.

Şi tăcerea ei era tot un miracol. După atâtea şi atâtea luni în care vorbise întruna numai despre el…

Absorbită cu totul de viaţa ei reînnoită, Olga nu urmărea îndeaproape ce se întâmpla cu familia lui Kostia. Ei se mutară din casă şi se instalară în afara oraşului, la Opaliha, la soacra lui Kostia, şi în curând copiii avură la rândul lor copii – un băiat şi o fată, gemeni. Olga se înduioşă doar pe moment. Nu avea resurse decât pentru vindecarea ei. Îşi dădea şi sufletul pentru asta.

Deşi boala era în regres, ea nu contenea s-o urmărească. La ferestrele de la sufragerie pusese să crească grâu, nu se atingea de pâinea acră, cocea un fel de turte din tărâţe şi pleavă de la fânul scuturat, fierbea ierburi în apă „argintată“. Pe pervazul de la fereastră se aflau două căni cu linguriţe de argint înăuntru, care transmiteau puterea lor tămăduitoare apei de băut.

Providenţa şireată făcu ce făcu şi trezi ceva, revizui situaţia, o aduse la ordine, şi într-un an Olga se înzdrăveni de tot, se apucă din nou să bată lucrări la maşină câte şase ore pe zi, nu mai puţin. Locuia acum împreună cu mama ei în apartamentul enorm, doar ele două.

Olga era atât de concentrată asupra stării sale, mai bine zis captivată de promisiunea unui viitor trăit împreună cu Ilia, încât nu observă cât de mult slăbise şi se îngălbenise Antonina Naumovna. Suferea, fără îndoială, de aceeaşi boală care o cruţase pe Olga. A început tot de la stomac, pe urmă s-a întins la intestin.

Când boala se dezlănţui, Olga începu să aibă grijă de mama ei cu toată atenţia, se pricepea s-o facă. Se simţea foarte ciudat, parcă îşi purta sieşi de grijă. Doar i se întâmplase şi ei nu demult.

Nu fuseseră niciodată atât de apropiate şi de drăgăstoase una cu alta. Olga se bucura că nu plecase cu Ilia şi că putea acum să-i mângâie mamei mâinile, să-i pregătească supa, pe care n-o va bea mai mult ca sigur, să-i schimbe cearşafurile, să-i şteargă colţurile gurii. Antonina Naumovna insista s-o ducă la spital, Olga nu făcea decât să zâmbească.

— La spital rezistă numai oamenii sănătoşi, mamocika. Ţi-e rău acasă? Nu! Atunci uită de spital.

Antoninei Naumovna îi slăbi mintea. Uita porţiuni mari din viaţa trăită deja, iar altele, mici fragmente, ieşeau din senin la suprafaţă, nu se ştie de unde. În ultimele zile cât le mai avu de trăit, îşi aminti numai trecutul îndepărtat: cum muriseră într-o singură zi toate găinile bunicii, cum calul o luase la fugă şi răsturnase sania în care se afla ea împreună cu mama, şi, în sfârşit, cum îl

cunoscuse pe Afanasi la învăţământul de partid. Nu-şi aminti nimic însă din ce trăise pe urmă: nici şedinţele colegiului de redacţie de la revistă, nici şedinţele-fulger de la Comitetul de Partid, nici prezidiile, rapoartele, conferinţele. Doar nimicurile legate de familie.

— Ah, ceva nu-i în regulă cu capul meu, ceva s-a răsucit acolo, şoptea ea încercând să-şi aducă aminte din cele petrecute de curând. Parcă s-a prăbuşit totul într-o prăpastie.

În camera luminată de lampa verde de birou, ea se stinse uşor, fără să-şi dea seama, fără nimeni la căpătâiul ei, repetând destul de desluşit: „Mama, mama, tata…"

Nimeni nu-i auzi cuvintele. Dimineaţa, Olga o găsi pe mama rece şi sună imediat la Uniunea Scriitorilor, era acolo un serviciu special pentru înmormântări…

Totul se făcu în mare grabă, cu cel mai mare respect posibil. Locul de veci era tot la Vagankovo, lângă general.

Înmormântarea fu de-a dreptul sinistră. Şi asta nu din cauza lacrimilor şi bocetelor, a durerii, a jalei şi, poate, a unui sentiment îngrozitor de vină. Dimpotrivă. Nici unul dintre cei prezenţi nu vărsă o lacrimă, nu-şi arătă durerea sau măcar compasiunea. Aveau feţele aproape îngheţate, se ţineau cuviincios, din politeţe. Şi asta – indiferenţa totală faţă de moartea unei activiste în domeniul literaturii – o constată Arii Lvovici Bas, organizatorul funeraliilor din partea Uniunii Scriitorilor.

După moartea bunicii, Kostia se întoarse la Moscova. Olga îl rugase, şi el acceptase fără mare entuziasm. La vremea aceea Kostia era în anul patru, Lena în anul trei, pierduse un an din cauza concediului de maternitate.

Totul fu schimbat şi refăcut în casă. La insistenţele Olgăi, Kostia se mută în fosta cameră a bunicului. Acolo se aflau un birou mare, confortabil, şi un alt loc de lucru, un secreter cu o tăblie rabatabilă. Era cabinetul lui. Aranjară dormitorul în camera bunicii, „piesa comunistă", cum o numea Kostia din cauza interiorului de ascet, a lămpii cu abajur verde de pe masa de stejar şi a tabloului cu Lenin având un buştean pe umăr şi privind ţintă de pe perete. În locul canapelei din piele, Lena cumpără un divan, făcu rost de nişte perne cu volănaşe şi-l înlocui pe Lenin cu floarea-soarelui din tablourile lui Van Gogh.

Olga îşi cedă nepoţilor camera şi se mută în fosta sufragerie. Faimosul pat cu coloane şi cu heruvimi îşi reluă viaţa pribeagă în magazinul de antichităţi de pe cheiul Smolensk. Mâncau acum în bucătărie ca oamenii sovietici, care se mutaseră din locuinţele comune în apartamente separate, dar nu auziseră în

viaţa lor de camerele de lucru şi sufrageriile burgheze.

Tăcuta Lenocika luă gospodăria în seama ei, fără ca nimeni să observe, se îngrijea de toate, făcea curăţenie lună şi gătea mâncăruri cu gust. Anna Antonovna, mama ei, venea în fiecare dimineaţă, le dădea de mâncare copiilor, îi plimba şi-i culca.

Era o eroină Lenocika. Venea în fugă de la institut şi prelua schimbul după ce o conducea pe mama ei. Olga nu se ocupa de nepoţi, dar Lena nu se supăra deloc pe soacră. Dimpotrivă, îi era recunoscătoare. Îşi începuse viaţa de familie la Opaliho. Acolo locuiseră patru persoane într-o cameră cu două ferestre şi cu podeaua atât de înclinată, încât fuseseră nevoiţi să pună butuci de lemn sub picioarele de la paturile copiilor, ca să n-o ia la vale. Nu aveau apă caldă în casa de la ţară. Era totuşi bine că-şi instalaseră apă curentă şi canalizare după doi ani de la naşterea copiilor.

Parcă trecuse furtuna prin casa generalului. Mobilele cumpărate şi restaurate de bunic se mişcau dintr-o parte într-alta fără să cruţe pe nimeni. Mişka şi Verocika, gemenii de doi ani, se agăţau cu mânuţele de mesteacănul de Carelia. Mişka avea o slăbiciune pentru garnitura din camera de oaspeţi, scrijelea capetele de pasăre de la mobilă, până într-o zi când Kostia duse mobilele la consignaţia de pe cheiul Smolensk. Şeful magazinului nu le recunoscu şi-i dădu o sumă de bani neaşteptat de mare.

Tamara, plină de devotament, trecea des pe la ei. Dar pe măsură ce Olga îşi recăpăta puterile, relaţia lor revenea la forma veche: Olga dădea ordine, Tamara le îndeplinea. Prietena Galia se pregătea de o mare schimbare în viaţa ei, urma cursurile serale de limbi străine şi nu se prea arăta la faţă. De altfel nici Ghena, soţul ei, nu era de acord să aibă o asemenea prietenă. Olga nu era deloc potrivită.

Părea că nu-şi mai amintea de Ilia. Tamara era bucuroasă că-i trecuse drăcia de obsesie şi se mira cât de puternic fusese legată de boală…

Tamara nu le ştia chiar pe toate. Olga continua să-l urmărească pe Ilia de departe. Deşi după scrisoarea de adio legătura lor părea întreruptă, Olga ştia că Ilia luase o hotărâre importantă şi că nu era decât o chestiune de timp pentru reuşita finală. Ştia de asemenea că tatăl vitreg continua să corespondeze cu Kostia, semne erau peste tot în casă: apăreau, nu se ştie de unde, jucării nemaivăzute şi hăinuţe din străinătate pentru copii. N-o mai intrigau asemenea lucruri, dimpotrivă, asta nu făcea decât să confirme că urmau schimbări urgente.

Mai avea Olga şi un informator secret, de la care află că soţia lui Ilia bea,

că lui îi era ruşine cu ea, că nu-l însoţea nicăieri şi că o trimitea din când în când de la München la Paris. Că ei i se făcea dor de el şi-l pisălogea groaznic.

Toate veştile astea o ungeau pe suflet. Îşi ascundea sentimentele şi aştepta să apară Ilia dintr-un moment în altul. Mai departe de atât nu vedea: gândul i se oprea aici. Era de ajuns.

Olga se înzdrăveni de-a binelea, îşi făcu rost de o mulţime de comenzi. Şedea cufundată în dicţionare şi hârtii, lucra cu mai multă plăcere decât înainte. Noapte de noapte prindea postul de radio Svoboda, asculta toate emisiunile în care răzbătea vocea lui Ilia. Era convinsă acum că totul avea să se sfârşească bine… O interesa să asculte şi critica puterii sovietice, dar flacăra revoltei nu mai ardea cu putere de când plecase Ilia.

Traducea brevete tehnice, se plătea foarte bine pentru ele. Urmase nişte cursuri speciale înainte să se îmbolnăvească. Nu obosea ca din când în când să se ducă la Poşta Centrală şi să ceară legătura cu un număr de telefon din Paris. Uneori nu răspundea nimeni, dar de cele mai multe ori răspundea o femeie, şi cu cât era mai târziu seara, cu atât vocea ei – „*J'écoute! Allô! J'écoute!*“ – suna a voce de om beat, şi Olga punea imediat receptorul în furcă. Era clar că divorţaseră sau că, măcar, nu mai locuiau împreună.

Olga îşi trecea timpul cu munca, aşteptând să vadă cum i se deznoadă soarta, fiind ferm convinsă că lucrurile se vor rezolva şi că ea şi Ilia vor fi din nou împreună.

Sosi şi ziua în care Ilia sună din München. Era vocea lui cunoscută, dar cumva chinuită:

— Olga! Mă gândesc tot timpul la tine! Te iubesc! Numai pe tine te iubesc! Să ştii că te-am ajuns din urmă şi te-am întrecut. Mi-au găsit un cancer la rinichi, mă operează săptămâna viitoare.

— De unde ştii că-i cancer? N-ai cum să ştii până nu-ţi fac biopsie! Sunt as în treaba asta! Te anunţ că eu am scăpat! De una singură! strigă ea în receptor, dar Ilia nu scoase un cuvânt, nu încercă s-o întrerupă. Important e să nu ajungi la operaţie!

Dar important era altceva: el o iubea numai pe ea şi pentru totdeauna.

A doua oară, Ilia sună de la clinică, după operaţie. Acum vorbeau aproape zilnic. El îi citea rezultatul analizelor, ea îl informa imediat din ce plante anume să-şi facă ceaiuri, le cumpără de la farmacie şi de la erborişti, găsi o ocazie să i le trimită la München, îi trimise unguente şi alifii, îi explică în amănunt unde şi când să se ungă. Când el începu şedinţele de chimioterapie, ea turbă de furie şi-i strigă în receptor că-şi face rău singur, că chimia e mai

periculoasă decât cancerul:
— Externează-te imediat şi vino încoa'! Sunt as în materie! Eu am scăpat şi o să te scap şi pe tine!
Plutea ceva în aer, şi Olga o simţea, deşi se îndepărtase cu totul de foştii prieteni disidenţi: anii optzeci, amorţiţi, apăsători, stăteau să apună, şi strigătul ei disperat în legătură cu întoarcerea lui în Rusia nu mai părea să fie doar curată nebunie. Ilia îi dădu răspunsul pe care ea voia mai mult decât orice să-l audă:
— Nu, Olenka, deocamdată nu se poate. Dacă scap viu din istoria asta, facem în aşa fel ca să vii tu…
El continuă s-o sune, vocea îi era din ce în ce mai slabă, apoi apelurile deveniră tot mai rare. La ultimul apel vocea păru să vină din fundul pământului:
— Te sun de pe mobil, Olenka! Mi l-a adus un prieten chiar în salon! Închipuie-ţi până unde s-a ajuns! Ăsta da progres! Eu sunt tot numai fire şi tuburi, ca un cosmonaut. Am impresia că-n curând o să dea startul, şi-mi voi lua zborul…
Şi râse încetişor cu râsul său sacadat şi puţin ascuţit.
Două zile mai târziu o sunară pe Olga de la München şi o anunţară că Ilia a murit.
— Da, aşa vasăzică… zise ea şi tăcu.
Pe seară veni Tamara, băură în tăcere un păhărel de vodcă. Kostia le turnă şi le puse pe farfurie brânză şi salam.
Mai trecură câteva zile şi Olga îşi descoperi pe cap nişte formaţiuni ciudate, un fel de lipoame. Nu erau dureroase, se mişcau sub piele. Şi la subsuori i se mişcau nişte gâlme prinse de ceva, cum se prind ciorchinii de strugure.
Vestea morţii lui Ilia o slei de puteri, se culcă în pat şi nu se mai sculă. Tamara venea în fiecare seară, stătea cu ea până noaptea târziu, încerca s-o convingă s-o vadă un medic, dar Olga nu făcea decât să zâmbească vag şi să ridice din umeri. Tamara studia de o viaţă endocrinologia şi era doctor în ştiinţe, dar nu făcuse niciodată medicină practică, nu tratase pe nimeni şi nu avusese aproape nici un contact cu bolnavii, aşa că nu-şi putea da seama că era vorba de o metastază galopantă şi că trebuia începută urgent chimioterapia. Olga zâmbea blajin, o mângâia pe mână şi murmura senină:
— N-ai înţeles nimic, Brincik.
Într-o seară Olga îi povesti Tamarei visul ei din ajun: pe o pajişte întinsă, ca

un covor uriaş, se află un enorm cort verde, în faţa lui se întinde o coadă lungă, lungă de tot, o mulţime imensă de oameni, şi Olga se aşază la rând, fiindcă vrea cu orice preţ să intre în cortul ăsta.

Tamara, cu simţul ei mistic abia ivit, încremeni:

— Un cort?

— Ceva în genul cortului de circ, dar foarte mare. Mă uit în jur şi văd că stau la coadă o mulţime de oameni cunoscuţi: nişte fetiţe din tabăra de pionieri, nu le-am mai întâlnit din copilărie, profesori din şcoală, persoane de la Universitate şi conferenţiarul nostru… O defilare în toată regula!

— Şi Antonina Naumovna?

— Da, şi mama, bineînţeles, şi bunica pe care n-am văzut-o niciodată, numai figuri familiare – Miha, în rând cu el câţiva băieţaşi, fetiţe, Sania, Galia cu ticălosul de bărbatu-său.

— Cum adică, şi morţii, şi viii la un loc?

— Da, bineînţeles. Şi un căţel mi se învârte printre picioare şi parcă-mi zâmbeşte. Mă uit, o fetiţă îl ţine de zgardă. Minunată fetiţă, Marina se numea. Am uitat cum îl chema pe căţel… Hera! Aşa-l chema! Şi mulţi alţi oameni… Şi deodată, imaginează-ţi, departe, chiar la intrare, îl zăresc pe Ilia, el îmi face cu mâna chiar din capătul celălalt al cozii: „Olia! Vino la mine! Hai! Ţi-am păstrat un loc!“ Şi imediat îmi croiesc drum prin mulţime, lumea se enervează că de ce nu stau la rând, şi mama mă întreabă de ce o iau înaintea altora. Apare din senin un moşneag uriaş cu barbă, are o înfăţişare minunată, îmi dau seama că e dragul meu bunic Naum, îşi roteşte mâna deasupra mulţimii, oamenii se dau la o parte, şi alerg spre cort. Nu mai e verde cortul, străluceşte ca aurul. Mă uit, Ilia zâmbeşte, se vede pe faţa lui că mă aşteaptă. Arată bine, e sănătos tun, tânăr, mă aşază în rând cu el, îmi pune mâna pe umăr. Şi apare această Oksana, şi se tot vâră în el, dar el pare că n-o vede. Nu-i nici un fel de uşă, e o pânză groasă, în chip de perdea, cam aşa ceva, şi uite că pologul ăsta se desface, şi de acolo se aude muzică – n-aş putea spune ce fel de muzică, avea un parfum greu de imaginat, părea că străluceşte.

— Palatul din poveste, şopti Tamara din vârful buzelor.

— Ce spui, Brincik! Care palat? Ce dracu' îndrugi acolo?

— Olga! se îngrozi Tamara.

— Hai, bine, nu te speria. Fie cum zici tu, palat. Oricum nu pot să explic în cuvinte. Pe scurt, intrăm împreună acolo.

— Şi ce era acolo? murmură Tamara.

— Nimic. Atunci m-am trezit. Frumos vis, nu?

Olga muri la patruzeci de zile după Ilia.

Note

37. Tabără de pionieri „model“ unde mergeau copiii nomenclaturiştilor şi ai comuniştilor din străinătate.
38. Ecleziastul: 1,18.
39. Libertatea.

Iubire la pensie

O dată pe lună Afanasi Mihailovici se scula la cinci dimineaţa, şi nu la şapte ca de obicei, se bărbierea cu o atenţie exagerată, îmbrăca lenjerie curată. Mânca pâine cu ceai, îşi trăgea anevoie paltonul din postav gros peste tunica veche şi îşi punea căciula cu clape pentru urechi. În hainele civile se simţea ca un cap încoronat la un bal cu măşti. Şi aşa era, nimeni nu-l recunoştea, nu-l saluta nici măcar paznicul din ghereta aflată la ieşirea din satul cu casele de vacanţă.

După zăpada căzută seara, totul era curat şi proaspăt ca după o curăţenie generală. Afanasi Mihailovici ajunse la staţia de autobuz. Nu se putea desluşi pe orarul acoperit de zăpadă la ce oră venea următorul autobuz, şi el intră sub copertină. Două femei aşteptau autobuzul – o soră medicală care nu-l recunoscu şi o alta necunoscută. Se vedea totuşi că e localnică, ţărancă din sat. El îşi întoarse capul, uitându-se în altă parte.

Afanasi Mihailovici se ducea la o întâlnire de taină cu draga lui prietenă, Sofocika, să trăncănească şi să mârâie nemulţumit, să-şi descarce sufletul sau ceva ce-i ţinea locul, doar au şi generalii un oarece lucru de felul ăsta, să audă din gura ei de ce nu se simte în apele lui.

Ea avea darul să explice punându-se în locul lui. Chiar din ziua când îi devenise secretară, în 1936, în vremea când el lucra la Comisariatul Poporului pentru Apărare, ca genist, specialitatea sa, ea putea, în locul lui, să găsească cuvintele potrivite, fiindcă el nu era în stare.

Sofocika nu greşea niciodată. Niciodată. Vorbea numai ce trebuia. Şi nu vorbea ce nu trebuia. Aşa au stat lucrurile până în 1949, cu o întrerupere în timpul războiului. După război, când l-au numit pe Afanasi Mihailovici director la liceul militar pentru trupele de geniu, el a găsit-o pe fosta sa secretară, şi iat-o din nou alături de el, ca Aron lângă Moise. El bălmăjea ceva încurcat, iar subalternii alergau la Sofocika să-i lămurească.

Ea avea educaţie şi tact. Educaţia o avea de la şcoala generală pe care o urmase până la cincisprezece ani, înainte ca şcolile generale să fie lichidate din cauza revoluţiei. Tactul îl avea de la natură. Tot de acolo i se trăgea şi frumuseţea planturoasă. Capul cu sprâncene groase şi ochi mari şi-l ţinea înclinat spre spate din cauza cozii straşnice, răsucită într-un coc simplu, care o trăgea înapoi – asta până în 1949. Pe urmă i-au tăiat coada. Era mică de statură, dar părea ditamai femeia din cauza sânilor impunători, înăuntrul

rochiilor ample, albastre şi verzi, a braţelor pline, a degetelor groase, terminate cu unghii mari şi roşii, a mişcărilor largi şi rotunde. Ah! O ditamai femeia nu numai din pricina datelor fizice excepţionale, ci şi a caracterului. Porecla ei era Vaca. Chiar că semăna cu o vacă. Cu vaca Europa. Generalul nu ştia însă nimic. Deşi… Că era o zeiţă, asta o ştia. O diviniza. Niciodată nu i-a trecut prin cap lui Afanasi Mihailovici gândul meschin de a-şi înşela nevasta. Una era soţia, alta era Sofocika. Cu totul alta. Dacă nu se întâmpla să apară în viaţa lui, el nu afla niciodată ce-i dulceaţa dragostei, ce-i Femeia, cum îl făcea ea să uite de toate pe bărbatul hârşit de viaţa de genist.

Din 1949, de când lucra din nou pentru el, o singură dată, la sfârşit de tot, îl puse într-o situaţie neplăcută. Îngenuncheată înaintea lui, ea îşi înfundă faţa în pantalonii bufanţi din gabardină şi-i lăsă o urmă de ruj în locul acela cu ruşinea… Ce putea să facă el? Îi zise: nu, să nu-mi vorbeşti de fratele tău.

„Să intervin pentru fratele tău, se gândi el, trebuie mai întâi să te păstrez pe tine.“

Nu-i merse însă. Ofiţerul politic îl chemă şi-i ceru să scape de secretară.

El bălmăji aceleaşi lucruri fumate, că e o salariată indispensabilă, valoroasă. Interlocutorul său, căpitan tânăr, blond cu părul încâlcit, cu ochii prea apropiaţi, formând un opt alburiu, şi cu epoleţi albaştri, i-o întoarse: că generalul a uitat că fusese pe front, că binemeritase de la patrie, că măcar să fie respectat cât e un colonel…

— Vă puneţi la adăpost amanta! Cunoaşteţi doar că eu ştiu ce ştiţi…

— Faceţi ce ştiţi, se lăsă păgubaş Afanasi Mihailovici în a doua oră de discuţii, dumneavoastră cu responsabilităţi de conducere, eu cu drumurile, podurile, căile de acces.

Albinosul zâmbi în duşmănie, dădu din cap. Nu-i era de ajuns că generalul a acceptat s-o dea afară pe secretară. Continuă târguiala, pornind din aproape în aproape. Semăna cu o discuţie de lucru, dar căpitanul continua să-l facă să bată în retragere: ştia tot, şi despre ce se întâmpla în biroul generalului, şi despre întâlnirile lui secrete. Făcea numai aluzii, nu zicea nimic de-a dreptul. Pe urmă, dintr-odată, pac! Nu vă întâlniţi în pasajul Daev? N-o cunoaşteţi pe Anna Markovna, sora Sofocikăi? Profesoară, da? Nu-l ştiţi deloc pe Iosif Markovici, frăţiorul, actor la teatrul evreiesc Gosset?

„Sapă doar în viaţa Sofocikăi?“, se întrebă la urmă Afanasi Mihailovici. Îl trecură sudorile.

— Bun, ne despărţim?

Se despărţiră, o semnătură şi atât. A doua zi îi trimiseră o nouă secretară,

Sofocika nu mai era. N-a mai fost patru ani şi ceva. S-a întors din Karaganda la începutul anului 1954. Mai trecu un an până să se reîntâlnească. Unde se întâlniră? E chiar de râs! La piaţa din Nahabino, dimineaţa devreme, în luna iunie. Afanasi Mihailovici cumpăra ridichi şi morcovi. Aveau oaspeţi duminică, Antonina Naumovna, cu o groază de treburi pe cap, uită să trimită slujnica la piaţă. Afanasi Mihailovici se oferi să se ducă el, să fugă de acasă duminică, să scape de vânzoleala din gospodărie. Plecă singur, fără şofer, cu Pobeda personală.

Sofocika îl recunoscu prima şi se îndepărtă. Nu mai avea coada, se dezumflase în totul, îşi acoperea faţa cu mâna, dar mâna era aceeaşi, mare, cu gropiţe la fiecare deget. Nu mai avea ojă roşie pe unghii, erau puţin roz. El îi recunoscu mâna. Cu ea îi mângâiase ani buni capul chel, ajungea o singură mişcare ca să-i liniştească sufletul răvăşit şi neliniştit. Porni după ea şi o ajunse:

— Sofia Markovna!

— Afanasi! zise ea astupându-şi gura cu mâna. Doamne!

Îi lipseau câţiva dinţi, dinţii ei albi ca zahărul.

— Te-au eliberat?

— De unsprezece luni, din iulie anul trecut.

— De ce n-ai dat un semn?

Nu putu să-i spună nici pe numele mic, nici să i se adreseze cu dumneata.

Sofocika făcu un gest cu mâna ei frumoasă şi dădu să plece singură, fără el. Afanasi Mihailovici o prinse din urmă şi-i atinse umărul. Ea se opri şi izbucni în plâns. El îşi scoase pălăria de paie şi începu să plângă. Nu mai era femeia dinainte, era cu totul alta, dar, cât ai bate din palme, se contopiră într-una singură – frumoasa maiestuoasă de altădată cu aceea de acum, slabă, urâţită, dar oricum mai grozavă decât toate femeile din lume.

Locuia nu departe, în casa de vacanţă a surorii ei, Anna Markovna. El lăsă maşina lângă piaţă şi porniră pe jos. Mergeau în tăcere, o vorbă nu scoteau, li se pusese un nod în gât. Un singur gând avea el: oare ea ştia de semnătură? Ea se opri înainte să ajungă acasă:

— Aici ne despărţim. Ei nu trebuie să te vadă. Asta-i bine şi pentru tine. Ştii, fratele meu a fost executat.

„Înseamnă că ştie“, îşi zise el. O senzaţie de greaţă îi secă inima până-n stomac. „Dar ce ştie ea? Poate crede că am semnat denunţul pentru fratele ei?“

Odată Sofia îi făcuse cunoştinţă cu Iosif, era un băiat vesel, lucra la teatrul lui Mikhoels, scria şi scurte povestiri în ebraică. Se văzuseră de două ori. Dar

Afanasi Mihailovici dăduse o singură semnătură, una singură. Fratele nu avea nici o legătură cu asta.

— Locuieşti tot în pasajul Daev?

— La sora mea. Mi-au luat camera, acum stă portarul acolo, zise ea cu un aer nepăsător.

El îşi aminti de camera îmbibată de mirosul parfumului Moscova roşie, îşi aminti de mormanul de perne, de colecţia de flacoane şi mulţimea de pisici – din porţelan, sticlă şi piatră.

— Mi-au promis să-mi dea camera înapoi, să-l mute pe portar de acolo.

Într-adevăr, la scurt timp, îi dădură camera înapoi. Din când în când, Afanasi Mihailovici începu să sune, de la o cabină telefonică, la vechiul număr, îl ştia dinainte de război, voia să-i facă o vizită. Multă vreme Sofia Markovna îl refuză.

— Nu trebuie, nu vreau, nu pot.

Şi într-o zi a zis: „Vino“.

Şi el începu din nou să urce pe scara de serviciu, camera având un perete spre curte. Nici înainte nu intra prin faţă, unde era o uşă mare cu tot felul de clopoţei şi sonerii. Ciocănea în peretele camerei şi Sofia trăgea zăvorul solid, umplând cu trupul mare şi cu parfumul dulceag întunericul din tindă, îl lua de mână şi-l ducea în cuibuşorul ei, pe pernele şi-n aşternutul ei, şi el se scufunda în căldura corpului minunat, turtit sub al lui.

Legătura lor intimă de odinioară reînvie cu şi mai multă vigoare chiar, fiindcă acum însemna ceva pierdut pentru totdeauna şi regăsit din întâmplare.

Începu a doua serie a unui film lung de dragoste. E drept că un lucru se schimbase. Nu vorbeau despre ce se întâmpla la serviciu. Sofia Markovna se purta cu tact ca întotdeauna. Nu punea întrebări. Nu povestea nimic despre anii ei negri. Vorbeau numai despre ce începea el să povestească. Mai mult despre treburi domestice, despre problemele lui de familie. Despre fiica lui, Olga. Sofia Markovna o cunoştea pe Olia de când se născuse, dar de departe. Numai din fotografii. O dată, cu puţin timp înainte de nenorocire, în anul 1940, el a hotărât să i-o arate pe viu Sofiei Markovna, a cumpărat trei bilete la baletul pentru copii *Aumădoare*. Două bilete în primul rând, pentru Olia şi prietena ei, şi unul alături, pentru Sofocika. Fetele au stat lângă Sofia Markovna, ea se uita la ele, iar ele la scenă.

De atunci fotografiile înrămate ale fetiţei atârnau pe pereţi. Şi lucrurile aveau să continue, Sofocika se interesa mult de Olia. Poate că Afanasi Mihailovici nu ar fi reuşit să ştie prea multe despre fiica sa, dacă nu ar fi

strâns un întreg dosar pentru Sofocika: ce notă a luat la dictare, la ce muzeu s-a dus duminica trecută.

Anii treceau, Sofocika a aflat despre admiterea fetei la Universitate, despre faptul că s-a căsătorit prea devreme. De la bun început n-a fost de acord cu căsătoria nereuşită a Oliei. Zicea mereu: nu, Olga noastră e mai sus de el în ce priveşte inteligenţa, o să-şi găsească ea pe unul mai interesant, ţine minte ce-ţi spun. A avut dreptate. În toate avea dreptate. Când au început necazurile cu Olga, i-a dat un sfat bun: pensionează-te, Afanasi.

Singur nu lua el hotărârea asta, s-a pensionat, şi şi-a salvat sănătatea. După pensionare, viaţa lui a luat-o pe un făgaş bun. Cât se poate de bun.

În fiecare lună, Afanasi Mihailovici o vizita pe Sofocika fără s-o anunţe. Aşa era obiceiul. Ea îl aştepta întotdeauna, de la ora douăsprezece nu mai ieşea din casă. Păstra în congelator carne tocată pentru clătite. Pregătea repede coca, prăjea dintr-o singură mişcare clătitele subţirele ca foaia de hârtie, împăturea două cu carne şi una cu brânză de vaci. La cele cu carne se potrivea un păhărel de vodcă cu cimbrişor, şi la brânza de vaci mergea un ceai. Mâncarea pregătită de ea era puţin dulce – şi carnea, şi peştele. Dulceaţa asta parcă nu venea de la zahăr, ci de la ea însăşi, aşa cum venea şi mirosul trupului ei, impregnat în haine şi aşternuturi.

Pe 20 martie generalul şi-a vizitat prietena pentru ultima oară, fără ca el să bănuiască ceva. Ştia doar că nu se împlinise luna de când fusese la ea, trecuseră doar două săptămâni şi puţin peste, dar l-a apucat dorul mai devreme şi a alergat glonţ. Autobuzul a venit la timp, trenul nu i-a jucat nici o festă. A ajuns la gara Riga la 9.50, conform orarului. La ţară era linişte şi pace, în schimb în piaţă o furtună de zăpadă făcea prăpăd. În vreme ce cumpăra flori, un buchet de mimoze, furtuna s-a potolit şi s-a arătat soarele jucăuş. Generalul s-a urcat în autobuz. Totul era în regulă, dar el se simţea tulburat, nu ştia de ce. Dacă nu era acasă? Nu se ştie niciodată – poate s-a dus la doctor sau după cumpărături. Şi-a pipăit cheia în buzunar. Pentru orice eventualitate, Sofocika îi dăduse demult cheia de la cameră. Asta nu avea nici un sens, fiindcă uşa de la intrare nu avea cheie. El nu putea intra în casă, uşa era închisă doar cu un zăvor solid.

Când s-a apropiat de locuinţa ei, furtuna de zăpadă a început iar să-şi facă de cap. A zărit lume adunată în faţa casei, un autobuz şi câteva camionete. Dar toate astea nu aveau legătură cu el. Urcă pe scara de serviciu, bătu în perete şi se postă în faţa uşii aşteptând să se mişte zăvorul dintr-o clipă într-alta. A aşteptat o vreme, dar uşa nu s-a deschis. A mai bătut o dată – trebuia s-o

prevină, s-o sune, ce mai… Nu aveau obiceiul să-şi telefoneze. De multă vreme Sofia Markovna nu mai avea încredere în telefon.

„Mă duc la uşa din faţă“, se hotărî Afanasi Mihailovici şi coborî în curte.

Autobuzul era manevrat în aşa fel încât să se apropie cât mai mult de intrarea principală. Oamenii cu flori în mână stăteau împrăştiaţi în toate părţile.

„Ia te uită, şi un dric“, remarcă el, fără să dea prea mare importanţă.

Pe urmă îl fulgeră un gând: pe cine înmormântează?

Şi într-o clipă îşi dădu seama că pe ea, pe Sofia Markovna.

Se uită la fereastra aflată departe de intrarea din faţă – în momentul acela ea se deschise larg, ca şi cum i-ar fi confirmat bănuiala. Prin cele două laturi date de perete ale uşii de la intrare era scos un sicriu enorm, neacoperit. Îl scoteau ca neoamenii, nu cu picioarele înainte, ci cu capul. Şi capul ridicat sus pe pernă era al ei – un cap frumos, cu faţa palid-gălbuie, cu buzele date cu roşu. Şi-l izbi un miros dulceag.

Generalul se clătină pe picioare şi se lăsă încet să cadă. Cineva îl prinse la timp. Îi vârâră amoniac sub nas, îl treziră. Îi părea cunoscut chipul femeii apărut chiar în faţa lui. Arăta la fel ca al Sofiei Markovna – un cap mare, ochi imenşi căprui, pieptul lat ca al unui bărbat. Era, bineînţeles, Anna Markovna, Anecika, sora Sofiei Markovna.

— Dumneata aici?! îi şopti ea furioasă. Ce cauţi aici? Cum de-ai îndrăznit? Pleacă de aici!

El se îndepărtă. Nu văzu cum au împins anevoie, prin uşa din spate a dricului, sicriul făcut la comandă – pentru graşi nu exista producţie de serie, nu văzu cum s-au urcat în autobuz numeroşii evrei, rude ale răposatei. Nu le văzu nici pe cele două foste colege ale lui, cu care Sofia Markovna păstrase legătura după întoarcerea ei din Karaganda.

Ele îl recunoscură însă şi schimbară priviri între ele. Îl vor bârfi mult timp de acum încolo, vor trăncăni vrute şi nevrute despre Sofocika, vor face tot feluri de presupuneri. Şi până la urmă vor ajunge la concluzia că Sofocika le-a prostit, împuindu-le capul cu poveşti despre hipertensiune, despre bătrâneţe şi singurătate, când, de fapt, ea se întâlnea cu iubirea ei la pensie. Se gândiră în fel şi chip, socotiră. Din 1936, asta făcea cu totul treizeci şi doi de ani, fără să numere întreruperile forţate.

Generalul se îndreptă spre autobuz, strângând în mâna cu vinişoare albăstrii coada unei mimoze. Înseamnă că Sofocika a ştiut totul. Adică l-a iertat.

Toţi suntem orfani

Vai şi amar de aşa înmormântare tristă. Şi asta nu din cauza lacrimilor şi a hohotelor de plâns, nici din cauza durerii şi a jalei. Dimpotrivă: nimănui din asistenţă nu-i curse o lacrimă, nimeni nu se arătă îndurerat. Totala nepăsare a celor prezenţi faţă de moartea activistei în domeniul literaturii îl impresionă pe Arii Lvovici Bas, organizatorul funeraliilor din partea Uniunii Scriitorilor. Din cei şaptezeci şi patru de ani ai lui, şaizeci şi-i petrecuse ocupându-se de înmormântări. Moştenise meseria. Bunicul lui fusese şeful breslei pompelor funebre din Grodno. Ştia să-şi facă bine treaba Arii Lvovici, îi cunoştea toate chichiţele. Nu era numai un fin cunoscător al profesiei de cioclu, pe cale de dispariţie, ci şi al poeziei intrinseci meseriei ăsteia.

Câţi scriitori renumiţi nu îngropase marele maestru de ceremonii – pe Aleksei Tolstoi, pe Aleksandr Fadeev, chiar şi pe Gorki, într-o oarecare măsură… Primele înmormântări cu pompă la care participase, nu în calitate de şef coordonator, ci ca prim ajutor de băgător de seamă, fuseseră acelea din 1930. Atunci o întâlnise prima dată pe Antonina Naumovna. Întâlnire de neuitat. Ah, de neuitat!

În ziua aceea de aprilie, pe la amiază, primise ordin prin telefon să meargă să ia măsurile unuia care se sinucisese. Se duse în pasajul Hendrikov, dar nu nimeri la adresa bună. Celebrul poet[40] îşi trăsese un glonţ în cap într-un alt loc, în pasajul Lubianka, unde îşi avea biroul. În pasajul Hendrikov, în locul mortului, dădu peste trei persoane cât se poate de vii: doi bărbaţi de la OGPU şi această Antonina, un fel de scriitoare.

Bărbaţii smulgeau hârtiile de pe masă, şi ea scria ceva. Bărbatul cu păr negru, bogat, îl fulgeră pe Arii cu privirea lui obraznică de ţigan: afară! Arii, mai mult mort decât viu, coborî scările în goană şi abia când ajunse jos îşi veni în fire. Meseria îl învăţase să nu-i fie frică de morţi. Îi era frică de cei vii. Două ore mai târziu aduseră mortul, îl urcară pe targă la etajul trei, şi numai atunci când cei trei ieşiră din clădire, încărcaţi cu două serviete pline de documente, urcă şi Arii.

Câteva persoane stăteau pe coridor, între ele erau două femei, una tare plânsă. Uşa de la cameră era dată de perete, lângă uşă doi bărbaţi se certau. Motivul era sigiliul pe care unul din ei tocmai îl scotea de pe uşă, în vreme ce al doilea îi ţinea o lecţie de purtare:

— Tu răspunzi, nu eu. Odată ce au sigilat, înseamnă că aici nu se intră.

Celălalt se stropşea la el urât:

— Unde să punem mortul? Pe coridor? Vă ţâţâie fundul la toţi de frica unui sigiliu! Eu am ordinul să-l aduc aici!

Arii luă măsura: lungimea o sută nouăzeci şi unu. Sicriu pe comandă.

Nu s-a mai pomenit aşa înmormântare. Mii de oameni au umplut strada Vorovski, apoi toată mulţimea a mers pe jos până la mânăstirea Donskoi, în urma camionului cu sicriul şi cu o singură coroană funerară, un monstru din fier, făcut din detalii stranii, din seceri şi ciocane. Nici urmă de flori. Ciudate şi măreţe au fost funeraliile astea. Tare măreţe. Arii nu văzuse până atunci o durere atât de mare, împărtăşită de toată lumea. Dar nici pe urmă. Doar treizeci de ani mai târziu, la înmormântarea lui Pasternak.

Arii a prins cheag în meseria lui, fără el nu era înmormântat nimeni dintre cei care purtau numele de scriitori. Doar dacă întâmplarea făcea să moară unul departe de Moscova. După război, o vedea mereu pe Antonina Naumovna printre cei din garda de onoare care însoţeau sicriul câte unui scriitor decedat şi, uneori, printre cei care ţineau discursurile.

Putea să-i treacă prin minte lui Arii, când era doar un puşti, pe câţi avea să-i îngroape? Lui îi plăceau doar morţii. Îi citea numai pe scriitorii decedaţi. Cât timp erau în viaţă, nu ajungea să-i citească, darămite să-i iubească. Şi unde mai pui că numai la înmormântare putea fi precizat o dată pentru totdeauna care era adevărata lor dimensiune.

Şi acum se dovedea că Antonina asta nu însemna absolut nimic, nimic. Nici cine ştie ce lume nu era la înmormântarea ei, şase persoane cu totul: fiică-sa, Olga, şi nepotul decedatei, Kostia, cu soţia, prietena Olgăi, vecina de pe palier şi Valentina, sora bună a decedatei, pe care familia n-o văzuse de zece ani. Olga era tare mulţumită: se împăcase până la urmă cu maică-sa, îşi îndeplinise datoria faţă de ea cu vârf şi îndesat, dar nici Antonina nu-i făcuse probleme, se stinsese pe nesimţite, fără să sufere prea mult, sub influenţa morfinei. De multă vreme nu se mai iubeau, trebuie să recunoaştem.

În ziua cu pricina, Arii se arătă îndurerat mai mult decât toţi. Asemenea funeralii de doi bani nu mai organizase de o bună bucată de timp. O înmormântară pe Antonina Naumovna conform ritualului rezervat scriitorilor, sicriul fu depus la Casa Oamenilor de Litere, unde se organizau funeralii civile pentru mii de persoane. L-au adus în Sala Mică, dar până şi ea era goală. Nici urmă de prieteni, de figuri oficiale. Noua şefă a revistei n-o putea înghiţi pe predecesoarea sa, aşa că nu lăsase colectivul de redacţie să participe, anunţând o şedinţă chiar în ziua aceea. Trimisese totuşi prin bătrâna secretară

o coroană din crengi de brad, cu fundă albă, pe care stătea scris „Din partea colectivului…“. Arii Lvovici pronunţă chiar el câteva formule oficiale, consacrate momentului, ştia de mult cum să se descurce, doar era vorba de o adevărată comunistă, devotată trup şi suflet lui Lenin. Propuse la urmă ca asistenţa să-şi ia rămas-bun de la defunctă.

Apoi sicriul fu dus la crematoriul Donskoi. Secretara redacţiei nu-i însoţi din cauza vârstei înaintate. Sicriul fu aşezat pe piedestal, şi de la înălţimea asta faţa Antoninei Naumovna, cu gura suptă şi nasul ieşit mult înainte, părea făcută din carton. În timp ce cânta muzica, ea coborî încet şi canaturile subteranei se închiseră deasupra ei.

Kostia o apucă pe maică-sa de braţ şi simţi prin palton cât de subţire era, cât de micuţă în totul, şi îşi zise că timpul nu făcea nici cât o ceapă degerată pentru viaţa omului, chiar şi atât de lungă cum fusese viaţa bunicii. Şi cât de tristă era înmormântarea unei fiinţe pe care n-o iubea nimeni, n-o jelea nimeni…

„Au aruncat-o la groapa de gunoi ca pe o gheată scâlciată“, se gândi Kostia amărât. Îşi dădu seama că nici el nu-şi iubise bunica…

După ce fu coborât sicriul în iadul artificial, Arii Lvovici strânse mâna Olgăi şi a lui Kostia şi-i anunţă că, dacă fac o cerere pentru un ajutor material, el o să se străduiască să-l obţină.

Trebuiau să ia urna după două săptămâni de la incinerare.

„Mai bine direct în pământ, îşi zise Kostia. Altfel cum să ştii unde se află ea două săptămâni, e ca şi cum ar sta la păstrare…“

Olga îi invită pe toţi la parastasul defunctei. Noră-sa, Lena, de la crematoriu plecă direct acasă, la copii. În timp ce-şi făcea socoteala că obligaţiile lui se vor prelungi până seara, Arii Lvovici deschise uşa autobuzului, lăsând să urce femeile cu figuri şterse. Kostia urcă ultimul. Vru să se aşeze lângă maică-sa, dar ea ocupase deja locul de lângă mătuşa, care apăruse din nou după atâţia ani. Mătuşa era mai tânără decât soră-sa, Antonina, dar semăna cu ea, avea faţa severă şi nasul foarte lung. Arii Lvovici se uita pe fereastră. Avea ce să-şi amintească.

Olga aranjase masa înainte să plece la înmormântare. Trupul răposatei fusese dus la morgă imediat ce survenise moartea, şi Olga curăţase casa şi o aerisise pe-ndelete, temeinic, cu migală. După trei zile, mirosul de medicamente mai răzbea încă prin efluviile venite de la ceara de parchet amestecată cu terebentină.

Se aşezară la masa mare, ovală, restaurată de Afanasi Mihailovici, şi Olgăi,

punându-şi mâinile curate pe faţa de masă aspră din in, i se făcu dintr-odată dor de taică-său. Îşi aminti ce nas fleşcăit avea, cum îi stătea ridicată buza de sus, ce serios era, ca un copil, când dădea la rindea lemnele lui dragi, în atelierul din casa de vacanţă, ce miros de lac şi talaş venea de la el. Asta se întâmpla la sfârşitul vieţii, când ieşise la pensie. Din cauza ei, a poveştii ăleia de la Universitate… Cât de tare îşi ieşise din minţi mama, ce mai urlase ea, şi cum o privise sever tata, pe urmă îşi lăsase ochii în pământ şi nu scosese o vorbă. Nu scosese o vorbă – şi se pensionase.

— Tăicuţă, zise Olia în şoaptă.

Cum stătea lângă Olga, Tamara o auzi. Suflet sensibil, răsucea lucrurile cum îi convenea ei. Îi şopti Olgăi:

— Cred, Olia, că părinţii tăi s-au întâlnit acum.

Arii Lvovici cercetă cu un ochi avizat mobila luxoasă, restaurată de răposatul Afanasi Mihailovici, şi reevaluă situaţia familiei. Mobilierul Empire era la modă în casele oamenilor bogaţi, nu se aştepta să găsească asemenea obiecte rare la o membră de partid, cam săracă cu duhul. Interesantă istorie, tare interesantă. După ce aşteptă puţin să vadă dacă era vreunul cu greutate printre invitaţi, se ridică în picioare:

— Să bem, după obiceiul vechi, în memoria dragei Antonina Naumnovna. Nu ciocnim, nu ciocnim!

Băură toţi. Kostia înghiţi o dată şi puse paharul jos. Nu-i plăcea vodca. Ar fi băut vin, dar nu i s-a oferit.

Olia însă dădu pe gât vodca şi se ameţi. Căldura urcată la cap i se lăsă în picioare, simţi un fel de moleşeală. Rămase aşezată, sprijinindu-şi obrazul supt cu mâna plină de pistruii foarte vizibili, se îmbujoră ca în adolescenţă, arăta chiar mult mai tânără. Părul îi căzuse tot după chimioterapia îndelungată, dar îi creştea unul nou, tânăr, chiar i se ondula pe frunte, şi după terapia cumplită îi apăruse tenul de altădată – pojghiţă subţire ca foaia de ceapă, culoarea îi era luminoasă, de sărbătoare pascală.

Tamara îşi privi uimită prietena, observă cât de drăgălaşă era şi se bucură: s-a refăcut Olga, s-a refăcut după boala groaznică. Şi îşi mai zise: Antonina Naumovna a luat asupra ei boala Oliei. Astea erau noile gânduri ale Tamarei, aveau coerenţa lor, izvorau din starea pe care i-o dădea credinţa pravoslavnică: toate schimbările din viaţă şi întorsăturile soartei i se arătau ca nefiind întâmplătoare, ci neapărat pline de sens şi de înţelepciune, raţionale.

Gândurile Oliei erau îndreptate în altă parte, la altceva se gândea ea: dacă ar fi plecat cu Ilia, cine ar fi înmormântat-o pe mama? Acum, când părinţii

erau morţi şi Kostia era însurat, ar fi momentul să plece la Ilia. Cât să mai aştepte ca să fie cu Ilia împreună?

Valentina, sora Antoninei Naumovna, stătea timidă într-un colţ al mesei. Nu arăta chiar a ţărancă, dar avea aerul omului simplu, necizelat. Locuia la Protvino, la o sută de kilometri de Moscova, în orăşelul oamenilor de ştiinţă, şi nu era femeie de serviciu, după cum puteai crede văzând-o, ci o foarte respectată cercetătoare în biologie. Olga nu ştia toate lucrurile astea. Îşi amintea doar că mama nu era deloc drăguţă cu mătuşa, ba chiar spunea ceva, nu fără ironie, despre o oaie care îi dăduse de furcă Valentinei toată viaţa. Era adevărul adevărat. Valentina terminase un institut veterinar. Dar în gura surorii mai în vârstă, mare şefă, asta suna a ceva demn de dispreţ.

Mătuşa stătea în dreapta Olgăi, nu se uita în jur, doar în farfuria ei. La un moment dat, se întoarse brusc spre nepoată şi-i zise:

— Plec în curând, Olecika. Înnoptez în oraş, la o prietenă. Ţi-am adus ceva, o amintire din familia noastră…

Olga se arătă mirată, dar se ridică de la masă şi îşi conduse mătuşa în biroul mamei. Acolo muncise ea toată viaţa, dormind pe sponci şi scriind articole despre eroismul ţesătoarelor, dărăcitoarelor şi mulgătoarelor, rapoarte şi cuvântări, directive şi mustrări cu avertisment. Odată scrisese un roman şi puţin lipsise să primească Premiul Stalin. Bătrâna maşină de scris acoperită cu o husă din imitaţie de piele, pe care scriitoarea însăşi o numea drăgăstos „martira“, stătea pe birou, chiar în mijloc, ca un sicriu mititel. Marca Underwood. Lângă garnitura de birou lucrată în fontă, cu un muncitor cu muşchii zdraveni, se afla bustul lui Tolstoi şi fotografia ei cea mai reuşită: o tânără fată în haină de piele, cu gura strânsă.

Antonina Naumovna nu accepta în birou nici un fel de mobilă veche, restaurată de soţul său. Toate piesele de mobilier din cameră erau masive, staliniste, procurate printr-o reţea specială de distribuţie, aveau chiar şi plăcuţe metalice ascunse înăuntru în chip de etichete. Scriitoarea murise pe un divan din piele aparţinând statului.

Imediat ce îi luaseră corpul, Olga scosese salteaua, şi Kostia o cărase la gunoi. Ea aruncase fiolele şi flacoanele cu medicamente, nu rămăsese nimic, în afară de miros.

Valentina Naumovna intră în biroul surorii sale şi rămase surprinsă, zicându-şi în sinea ei că nu era cu putinţă să locuiască un om acolo. Pe perete atârnau trei portrete oficiale: unul mare al lui Lenin şi două mici ale lui Stalin şi Dzerjinski. Se aşeză pe marginea divanului din piele, ţinându-şi mica

servietă culcată pe genunchi.

„Am avut şi eu o servietă ca asta“, îşi zise în gând Olga. Mătuşa era şi mai mică decât maică-sa, tot uscată şi cu nasul lung. Şi cam la fel îmbrăcată: o bluză tricotată uzată, pe dedesubt un corsaj bătând în cenuşiu, o fustă plină de păr de pisică.

„Să-i dau hainele mamei, şuba, mantaua de ploaie“, se hotărî Olga.

— Nu ştiu, Olecika, dacă mama ta ar fi fost de acord… mai degrabă nu. Am decis totuşi să-ţi dau ţie fotografiile de familie.

„Ce început solemn… Da, şi încălţămintea. Cizmele de blană, le-a adus mama acum cincisprezece ani din Iugoslavia. Să nu uit…“

În timpul ăsta, Valentina deschise închizătoarea servietei şi scoase dintr-un plic un teanc subţire, împachetat în ziar.

— Asta-i arhiva familiei noastre, dacă pot să mă exprim aşa, e tot ce s-a păstrat.

Ea desfăcu cu grijă foile de ziar, una câte una, până apărură fotografiile. După aceea se sculă şi puse pe masă o fotografie pe carton, făcută într-un atelier foto din vechiul regim, şi două fotografii de amator îngălbenite.

— Am scris pe spate uşor cu creionul cine e şi când…

Ea mângâie cu băgare de seamă fotografia lipită pe carton, celelalte două spălăcite, făcute de un amator, se încăpăţânau să stea răsucite sul, dar ea le îndreptă.

— Dacă nu vi le dau vouă, ţie şi lui Kostia, n-are cine să-şi amintească de strămoşii noştri…

„Care strămoşi, care urmaşi? Mama zicea că a rămas orfană de mică, că nu-şi aducea aminte de rude, şi de cine-şi amintea, ori fusese împuşcat sau murise de moarte bună…“

— Ăsta-i tatăl nostru, Naum Ignatievici, cu mama. Adică bunicii tăi.

Atinse cu degetul chircit, de om bătrân, marginea fotografiei. Un preot stă într-un fotoliu, are pletele până la umăr şi barba aproape până la brâu, sprâncenele îi sunt negre, parcă nu-s ale lui, parcă sunt lipite; în spatele lui stă în picioare o femeie cu înfăţişare plăcută, pe cap are o basma închisă la culoare, legată cum o leagă ţărăncile, poartă o rochie boierească de mătase, cusută la guler cu ceva care seamănă cu mărgelele de sticlă. Lângă tată stau trei băietani, mama stă cu doi prichindei. Pe unul, de doi ani, îl ţine în braţe, al doilea, mai mare, se agaţă de mâna unei fete oacheşe, cu înfăţişarea severă a unei gospodine.

— Mama noastră, Tatiana Anisimovna, născută Kamîşina, se trage tot dintr-

o familie de preoţi. Tatăl ei era director la seminarul din Nijni-Novgorod. Toţi ai noştri erau feţe bisericeşti – bunicii, străbunicii, unchii.

— Mama nu mi-a zis niciodată… murmură Olga cu glasul pierdut.

— Din cauza asta… erau toţi preoţi, zise mătuşa dând din cap şi continuă să-şi plimbe degetul pe fotografia care îşi pierduse mult din culoarea sepia. Tatăl nostru, Naum Ignatievici, seamănă cu mamă-sa, Praskovia, e tot brunet, cu ochii negri, ea era grecoaică, se trăgea tot din neam de preoţi. După Praskovia, soiul ăsta de oameni a dispărut, s-a terminat cu bruneţii.

— Mama nu mi-a spus nimic.

— Bineînţeles că nu ţi-a spus. Se temea. Am să-ţi povestesc tot ce ştiu. Când era mică, Antonina ajuta mult în casă. O fată minunată. Erau cinci băieţi, era singura lor soră. Dintre băieţi, trei erau mai mari şi doi mai mici. Ea le-a fost dădacă. Andrei şi Panteleimon semănau amândoi cu mama, cu pielea deschisă la culoare. Au murit în acelaşi an, fuseseră deportaţi. Antonina e mai mare decât mine cu zece ani, eu m-am născut în 1905, nu sunt în fotografia asta. Dar ţin minte că ea mă hrănea, mă îmbrăca. Era tare bună, repetă insistent Valentina.

Mângâie fotografia de reprezentare a familiei. Celelalte două fotografii de amator se făcură sul.

— În 1920 l-au deportat pe tatăl nostru, Naum Ignatievici, preot la o biserică din Kosmodemiansk, zise ea punând degetul pe o fetiţă cu chip sever, care îşi ţinea mâna pe umărul unui băieţel. Nu-i prea ţin minte pe părinţi. Ştiu mai multe din ce mi-a spus mătuşa Katia. L-am văzut pe tata ultima oară în 1925, când s-a întors din surghiun. Mama murise deja. Mătuşa Katia m-a luat la ea.

— Cine e mătuşa Katia? o întrebă Olga.

O cercetă pe Valentina şi, dintr-odată, descoperi că nu arăta deloc a om prost, că nu era o amărâtă. Femeie discretă, liniştită. Vorbea corect, mai mult decât corect.

— Mătuşa Katia e sora mamei, Ekaterina Anisimovna Kamîşina, m-a luat de mică la ea, când ne-au deportat părinţii. Erau deja băieţi mari Piotr şi Serafim, i-au renegat pe părinţi, n-au fost deportaţi. Cu tata a plecat Nikolai, la vremea aceea terminase seminarul teologic şi slujea ca diacon într-un sat mic pe Volga. E acela în anteriu din fotografie, pe atunci învăţa la seminar. Au pus mâna pe el, era preot, a ajuns în lagăr, nu ştiu în ce an, nu ştiu nimic despre el. Mătuşa Katia a pierdut legătura cu el. Cei doi băieţi mai mici, Andrei şi Panteleimon, au fost deportaţi împreună cu părinţii, au murit amândoi.

— Şi mama? întrebă Olga ghicind deja ce avea să afle.

— Antonina i-a urmat pe băieţi. A plecat când avea cincisprezece ani. Piotr şi Serafim plecaseră la Astrahan înaintea ei, l-au renegat pe tata fiindcă era preot. Au scris la ziar că Lenin e tatăl lor, şi mama lor e patria.

Din rama de lemn de pe perete, fata tânără, în haină de piele, le privea aprobator.

— Ce s-a întâmplat pe urmă cu bunicul?

— Cinci ani a stat în lagăr, în regiunea Arhanghelsk, pe urmă s-a întors la Kosmodemiansk. În 1928 l-au arestat, apoi i-au dat iarăşi drumul, şi în 1934 a dispărut de tot. Mătuşa Katia n-a putut să dea de el. În 1937 am venit cu mătuşa Katia la mama ta. Am stat în genunchi, am rugat-o să facă demersuri, să afle măcar dacă tata e în viaţă. Antonina a zis că n-are de ce să facă demersuri.

Ciocăni cineva uşurel, să nu deranjeze, în uşa întredeschisă. Arii Lvovici venea să-şi ia rămas-bun. În camera mare invitaţii la parastas vorbeau în şoaptă. Tamara împreună cu vecina de pe palier lămureau lucrurile în privinţa bolii misterioase, care o părăsise pe Olga şi se mutase la Antonina Naumovna. Vecina Zoia, abia venită, îl descosea pe Kostia în privinţa lui Ilia. Deşi se afla foarte aproape, în camera alăturată, Olga păru că nu aude întrebările despre fostul soţ.

Ea îi mulţumi cioclului. El îşi înclină capul respectuos. Ajuns la uşă, ţinându-şi căciula de blană în mână, se înclină ca un om de lume, cu maniere, şi anunţă cu multă demnitate:

— Vă stau la dispoziţie, Olga Afanasievna. Întotdeauna la dispoziţia dumneavoastră.

„Ce tâmpit, om fără minte, asta-i. Îmi trebuie mie serviciile lui!“, îşi zise Olga şi se întoarse la Valentina.

În timp ce străbătea coridorul, se pregătea să audă ce ştia dinainte. Deportări, arestări, persecuţii, execuţii.

Mătuşa Valentina nu aminti însă nimic despre toate acestea. Netezea cele două fotografii spălăcite: într-una din ele, un bătrân îmbrăcat cu o haină care-i atârnă jalnic stă lângă un gard cu două oale înfipte în uluci şi are un asemenea chip, încât Olgăi i se taie răsuflarea. În fotografia cealaltă e tot el în sutană neagră, se află într-o clădire, e aşezat la masă, în mijlocul ei se înalţă o mică piramidă albă, alături sunt trei ouă de culoare închisă, puse pe o farfurie.

— E în ziua de Paşte, anul 1934, se vede că oficiază utrenia.

Şedeau amândouă şi tăceau. Pe urmă Valentina împături fotografiile în ziar şi le puse în plicul maro:

— N-am cui să le las, Olia. Doar voi aţi rămas din familia noastră, tu şi Kostia. Despre tine nu ştiu absolut nimic. Nu ştiu ce să zic, poate că nu vrei să iei fotografiile astea. Toată viaţa le-am păstrat. Mai întâi mătuşa Katia, apoi eu.

— Le iau, bineînţeles, mătuşă Valentina. Îţi mulţumesc. Ce coşmar!

Olga luă plicul din mâinile bătrânei, şi ea îi zise grăbită:

— E timpul să plec, trebuia să plec de mult ca să ajung la Tioplîi Stan.

— Cu fraţii cei mari ce s-a întâmplat, mătuşă Valentina?

— Fiecare cu soarta lui. Piotr s-a pus pe băut, Serafim a dispărut fără veste în timpul războiului. Mi se pare că Piotr avea familie, dar l-a părăsit nevasta şi a luat-o cu ea pe fiica lor. Despre Serafim nu ştiu dacă a rămas cineva după el.

— Ca să vezi ce istorie! Mai vino pe la noi! Vreau să-ţi dau nişte lucruri de-ale mamei…

Dar îşi înghiţi vorba şi, când văzu expresia feţei mătuşii, simţi că nu putea să vorbească despre cizmele mamei aduse din Iugoslavia.

— O să te sun, mătuşă, o să te sun, bolborosi Olga în timp ce o conducea în vestibul, după ce nu nimeri s-o sărute, înfundându-şi obrazul în căciula ei cenuşie, din lână împletită. O să ne vedem neapărat, să-mi povesteşti tot ce-ţi aminteşti.

— Da, desigur, fetiţo. Să nu fii supărată pe maică-ta. Cumplite vremuri am trăit. Într-adevăr cumplite. Toţi eram orfani. Acum o ducem aşa de bine…

Kostia stătea în spatele mamei şi nu pricepea cum de ea arăta dintr-odată atât de lipsită de vlagă, plânsă, doar s-a ţinut bine toată ziua asta grea. Olga se întoarse în camera mamei şi întinse pe birou fotografiile apărute din bezna neantului.

S-a dus mama, transformată de mult timp dintr-o fiinţă omenească într-o coajă uscată, într-o grămadă de obiceiuri igienice şi automatisme verbale. Şi-n locul ei a apărut un necunoscut, frumos la înfăţişare, care trecuse prin multe încercări: trădarea copiilor săi adolescenţi, moartea soţiei şi a copiilor mai mici, închisoarea şi Dumnezeu mai ştie ce. Fotografia spălăcită cu masa de Paşte dădu drumul zăgazurilor. Olga, lăsând lacrimile să-i curgă în voie, şedea în biroul mamei şi simţea durerea unei operaţii ciudate. Ea, mlădiţa tăiată cu cuţitul, era altoită pe arborele familiei, reprezentat de bunicul Naum şi de mulţimea preoţilor bărboşi şi pletoşi, de la ţară şi de la oraş, învăţaţi şi mai puţin învăţaţi, cu femeile şi copiii lor, oameni buni unii, alţii nu prea. Nu-şi putea găsi cuvintele ca să-şi explice şocul pe care-l trăia. Şi nu era nici Ilia,

care avea cuvintele potrivite, ştia să aşeze lucrurile la locul lor…

Troleibuzul B întoarse la colţul străzii, se auziră cablurile zbârnâind. Arii Lvovici grăbi pasul: troleibuzele veneau rar seara. O uitase pe defuncta de azi. Era pe moarte unul dintre secretarii Uniunii Scriitorilor. Arii planificase din timp funeralii grandioase, dar era bine dacă aveau loc săptămâna viitoare, ca să poată pleca vinerea asta la casa de vacanţă. Se grăbea să ajungă acasă, la nevasta tânără. Acum zece ani, când era încă proaspăt văduv, a întâlnit-o la o înmormântare obişnuită, fără fast, pe minunata şi blânda Klarocika şi s-a îndrăgostit, şi s-a însurat, şi a avut o nouă fetiţă, Emmocika, şi viaţa i s-a reînnoit, şi era atât de fericit, încât nici prin cap nu-i trecea că urma să-i vină şi lui rândul să moară. Avea legături vechi cu moartea, erau prieteni apropiaţi, o slujea nu de frică, ci din sentimentul datoriei. Nu merita el un mic rabat?

„Poate că o să trăiesc până la nouăzeci şi cinci de ani ca bunicul. De ce nu? De la fiica mai mare, Vera, din prima căsătorie, am nepoţi deja mari, mai e puţin şi o să am strănepoţi. Dacă o s-o lungesc până la nouăzeci şi cinci de ani, mă aştept la nepoţi de la Emma. De ce nu? Sănătos sunt, să bat în lemn, am o muncă grozavă – pică şi bani destui, am parte şi de respect. Doar e o muncă interesantă, pentru suflet. Ar fi bine ca secretarul ăsta – un ticălos, ce mai – să nu moară nici azi, nici mâine şi nici luni, s-o lungească până marţi, ca să aranjez totul cum trebuie, fără grabă, până vinerea viitoare. Şi cu masă de pomenire în sala Dubov pentru o sută de persoane.“

Note

40. E vorba de Vladimir Maiakovski.

Nunta Regelui Artur

Încă din copilărie Olga avea senzaţia că faptele oamenilor erau previzibile, şi asta o făcea să se simtă în siguranţă. Ştia dinainte ce aveau să-i comunice prietenele, învăţătoarea, mama. Mai ales mama. Antonina Naumovna sădea în fiica sa, doar o fragedă copilă, dorinţa de a face bine celor din colectivitate, sacrificându-şi interesele personale, o virtute, de altfel, extrem de rară. Părea că Olga se născuse cu simţul dreptăţii sociale. Când unul dintre copiii din curte aducea o bucată de pâine cu unt, peste care era presărat un praf de zahăr, în seama Olgăi şi numai a ei era lăsată sarcina de a împărţi pâinea la un număr dat de guri, şi dacă, din întâmplare, pâinea era tăiată strâmb, numai ea ştia să adauge bucăţica lipsă, ca să obţină felia perfect egală. Habar nu avea, la vârsta ei, de raţiile de pâine – venise pe lume la sfârşitul războiului –, nici despre raţiile de pâine din lagăre nu auzise. Dar ştia fără să ştie, avea simţul ăsta în sânge.

Antonina Naumovna era încântată de copilul ei născut târziu. Un copil într-adevăr reuşit! Luase tot ce era mai bun de la părinţi: principiile şi fermitatea de la mama, bunăvoinţa şi blondul luminos de la tata. Nu moştenise însă nimic de la grecii din partea mamei, nici măcar o picătură, nici părul negru, nici nasul lung. Şi nici moleşeala tatălui, manifestată încă din tinereţe.

Cât a durat copilăria Olgăi, Antonina Naumovna a condus o revistă pentru tineret şi a transpus în viaţa de familie ideile sale ştiinţifico-pedagogice, aplicându-le fiicei, iar experienţa căpătată în educarea fetei o folosea în articolele din revistă. În vreme ce urmărea cum se jucau copiii în mormanul de nisip, stropindu-l cu apă ca să modeleze castelul strâmb, i-a venit inspiraţia şi a creat chiar o figură de stil: firele de nisip erau oamenii răzleţiţi, fiecare cu personalitatea sa, apa era ideologia care amesteca aluatul, şi din materialul ăsta se construia un edificiu grandios. Folosea metafora în editoriale şi în conferinţe. Luările ei de cuvânt ieşeau în evidenţă prin plasticitatea lor, erau convingătoare mai ales la şedinţele de partid. Era pasăre rară în mediul acela, doar absolvise IFLI. Nu-i mergea cu scriitorii, era greu să-i uimească, ştiau să învârtă cuvintele, dar faţă de ei avea alte atuuri. În schimb, la partid o respectau ca pe o maestră a vorbelor.

Şi totuşi Antonina Naumovna nu se simţea atât de bine în colectiv cum se simţea fiica ei. Recunoştea cu mâna pe inimă: era invidiată! Lucru trist, dar adevărat – erau unii cu suflet mic, invidioşi pe poziţia ei, pe autoritatea ei, pe

respectul pe care i-l purtau şefii cei mari.

Micuţa Olia, în schimb, se simţea ca peştele în apă în grupul său. Colectivităţile de copii sunt mult mai sănătoase, a decretat Antonina Naumovna, dar se înşela amarnic în privinţa asta. Despre altceva era vorba: Olia avea din naştere calităţi de lider şi se folosea de ele în modul cel mai natural cu putinţă. Copiii i se supuneau fără nici un efort din partea ei, fetiţele şi băieţii erau gata s-o urmeze până la capătul lumii… Drăgălaşă, plină de energie jucăuşă, binevoitoare, Olia trăgea după ea grupul de prietene. Îi plăcea să se amestece în curentul general, dar numai în fruntea lui, îi plăcea să simtă ce simţeau ceilalţi, să fie unită cu ei, stare la care se ajungea în timpul demonstraţiei oamenilor muncii din luna mai.

Odată mama a luat-o la tribuna pentru invitaţii speciali, la mausoleu, şi Olga a privit cu nesaţ spectacolul demonstraţiei din prima până-n ultima clipă. Pe urmă i-a spus mamei:

— Grozav! Şi mai grozav e când mergi împreună cu toţi!

Ah, dulce voluptate a comuniunii şi unităţii! Fire de nisip egale între ele, înlocuindu-se reciproc, afundându-se în unicul şi puternicul curent care mătura totul în calea sa. Ah, câtă fericire să fii o mică părticică din curentul ăsta. Dragule Maiakovski! Dragule Vladimir Maiakovski!

A apărut însă Ilia şi i-a deschis ochii. Pe toate câte le ştia într-un fel Olia, Ilia le ştia altfel. Opera timpurie a lui Maiakovski reprezenta partea cea mai interesantă a colecţiei lui – un Maiakovski pe hârtie de ziar, galben şi friabil, fragil, fără lustru, un Maiakovski în flăcări… Câte nu i-a povestit Ilia în plus faţă de ce scria în manualele şcolare! Tribunul revoluţiei, înspăimântat să nu se molipsească de vreo boală, fanfaronul pueril, îndrăgostit pe veci de o femeie care avea legături cu poliţia secretă, i se înfăţişa Oliei mai complex şi mai interesant decât îşi închipuise ea împreună cu alte câteva milioane de tineri de aceeaşi vârstă. Dar cel mai important era, bineînţeles, Ilia însuşi: în preajma lui totul arăta altfel, erau descoperite noi calităţi, chiar şi vremea arăta altfel. Şi ce fotografii minunate făcea! De exemplu, ploaia… copacii văzuţi prin fereastră, forma lor modificată de picătura de ploaie prelinsă pe sticlă, un guler de blană cu mărgele de apă agăţate de el… o băltoacă în mijlocul căreia plutea un ziar cu cuvântul „comunist“ înecat în apă.

Înainte vreme, Olgăi nici nu-i trecea prin cap că erau pe lume oameni atât de interesanţi şi diferiţi, cu filozofia lor, cu religia lor. Nu întâlnise în viaţa ei decât un singur om deosebit, poate chiar genial, un profesor de la Universitate, conducătorul lucrării ei de diplomă, scriitor clandestin cu cărţi publicate în

străinătate, din cauza căruia fusese exmatriculată. Şi uite că-n jurul lui Ilia se adunau oameni de felul ăsta, deosebiţi. Nu erau toţi scriitori. Dar fiecare avea personalitatea sa, avea preocupări bizare şi cunoştinţe rar întâlnite în domenii total inutile în viaţa normală: o doamnă în vârstă cu pipe din spumă de mare, unul şchiop, care se ocupa cu un fel teatru inexistent, un pictor de la marginea oraşului care picta gropi de gunoi şi garduri, un cercetător care studia obiectele zburătoare neidentificate, unul care se ocupa de horoscoape, un traducător din limba tibetană… Şi toţi, în afară de doamna cu diamante, erau paznici, liftieri, hamali, secretari literari fictivi în slujba vreunui scriitor, paraziţi pripăşiţi pe lângă soţiile şi mamele care lucrau, leneşi care creau ceva muncind fără preget, pierde-vară, paria, periculoşi şi fascinanţi. Nu era clar dacă ei refuzau să muncească la stat sau dacă statul nu voia să aibă de-a face cu ei…

Primul la care a dus-o Ilia pe Olia a fost Artur Koroliov, poreclit Regele Artur, marinar la pensie. Locuia la Tarasovka, într-o casă mare, căzută într-o rână, cu cuptor, cu fântâna aproape de poartă şi cu closetul din scânduri în fundul curţii. Poarta avea un lacăt ruginit, şi Ilia bătu mult timp în placa de fier care o susţinea pe dinăuntru. În sfârşit, în pragul casei apăru o matahală de bărbat, era chel, avea pe el o tunică ofiţerească neagră. Fără să se grăbească, mergând legănat ca marinarii, el ajunse la poartă, o împinse cu degetul şi ea se deschise imediat. Îi întinse lui Ilia o mână ca lopata, fiecare deget arătând ca un morcov uriaş, galben-rozaliu, de parcă venea de la spălat rufe. Olia nu mai văzuse până atunci un asemenea om neobişnuit. Se uită mai de aproape la el, faţa lui arăta ciudat: nu avea sprâncene. Era ars de soare, avea culoarea pe care o au ţăranii, până şi chelia îi era bronzată. Avea o voce puternică de bas, dar râsul îi era subţirel, de parcă venea din gâtul altuia. Abia dacă se uită la Olga, nu-i dădu nici o atenţie. Nu-şi spuse nici măcar numele. Olga rămase perplexă – cât de needucat era! Şi culmea, fusese ofiţer de marină!

Intrară, stăpânul casei intră primul. Cu cizmele de cauciuc vietnameze – ude de la zăpada dezgheţată! Un original! Casa se potrivea cu el, era plină de praf, ticsită de vechituri. De cum intrară, auziră zgomote de tot felul făcute de focul care ardea în cuptor, de şoarecii pitiţi în găurile din perete, de cărţile vechi, erau munţi de cărţi peste tot, unele îngrămădite în baloturi, în pachete. Cărţi pe podea, pe masă, pe bancul de lucru instalat tot aici, în cameră.

Ilia îşi dădu jos de pe umăr rucsacul de turist şi scoase din el o sticlă de vodcă. Stăpânul casei se aşeză într-un fotoliu, ale cărui braţe erau înfăşurate în pânză, şi se uită dezaprobator la sticla de vodcă. Ilia îi surprinse privirea.

— Poţi să nu bei, Rege. Nu-i obligatoriu.

Regele mormăi:

— Dacă nu bem, ce să facem cu ea? Dumneata, frumoaso, pune masa, vezi că acolo, în tindă, sunt farfurii, furculiţe… tot ce trebuie. Recunosc că nu-mi place să mă ocup de gospodărie.

Olga simţi că se sufocă de indignare. Ce obraznic! Frumoaso! Mai lipsea să-mi zică scumpo!

Scoasă din fire, îi aruncă o privire lui Ilia, dar el părea că râde sau că-i face cu ochiul… Lipsită de apărare, Olia îi trase un surâs Regelui, făcând să i se mişte gropiţele faimoase, şi-i zise simplu, uitându-se ţintă la el:

— Mărturisesc că nici mie nu-mi place. Mai ales că sunt într-o casă străină.

— Văd, zise stăpânul casei şi se duse în tindă. În modul cel mai firesc cu putinţă.

— Bravo, Olia! Eşti o fată de ispravă! îi şopti Ilia, şi încurajarea lui o făcu fericită şi mândră că a procedat corect.

Regele Artur aduse o cratiţă neagră cu trei farfurii adânci deasupra ei, în loc de capac, şi peste ele, o piramidă formată dintr-un castravete mare murat, o pâine tăiată în felii groase şi trei păhărele. Vârfurile furculiţelor îi ieşeau din buzunarul tunicii. Regele făcea mişcări precise, de sportiv sau de dansator, obiectele mici i se lipeau de mâini de parcă aveau magnet. Nimic nu cădea, totul stătea drept, aşezat la locul potrivit. El scotoci în buzunar, scoase din adâncul lui o ceapă şi un cuţit mare, bine lucrat. Reteză fundul cepei, o tăie, fără să-i cureţe pieliţa, în patru părţi care se deschiseră, pe planşa de lemn, ca petalele albe ale nufărului. Aşeză în faţa fiecăruia câte o farfurie. În cratiţă se aflau cartofi fierţi în coajă, calzi încă. Întinse braţul lung în spate, fără să se uite, şi puse pe masă o solniţă de argint, în formă de lebădă. Totul arăta perfect. Oliei îi crescu inima de bucurie, de parcă îi pusese cineva drojdie, arăta ca un aluat plin de băşicuţe.

— Hai, deschide-o! îi zise duios Artur lui Ilia, şi acesta scoase capacul sticlei verzulii.

„A, uite de ce se cheamă vodca «vin verde», ghici Olia. Fiindcă sticlele sunt verzi!“

Ea îşi acoperi uşurel paharul cu mâna:

— Nu, nu vreau vodcă.

— Coniac? întrebă amfitrionul.

— Nu, mulţumesc. Nu beau în plină zi.

El dădu din cap. Tăie castravetele în felii subţiri, luă un cartof, îl curăţă de

coajă şi-l tăie. Bău împreună cu Ilia un păhărel de vodcă. Mânca cu mâinile, săra cartoful cu degetele, dar o făcea cu mişcări frumoase, de aristocrat.

— Ce face Lisa? îl întrebă Ilia.

Olga era pusă la curent, îi povestise Ilia pe drum că frumoasa soţie a lui Artur îl părăsise nu demult.

— Ce să facă? A trecut pe aici zilele astea.

— Vrea să vină înapoi? întrebă curios Ilia.

— Nu, Ilia, de întors nu se mai întoarce. Dar uite că nici de plecat nu pleacă. A înaintat actele pentru divorţ, se pregăteşte să se mărite, dar n-are putere să plece. O să vedem. Am trăit cincisprezece ani împreună. Vrea să plece în străinătate. Zice că şi-a găsit un finlandez.

— Ia uite! făcu Ilia mirat. Parcă avea pe unul din Irak?

— Da. Un bogătaş. I-a dat papucii. Zice că o femeie din Europa nu poate trăi în Orientul Mijlociu. Finlandezul e din Laponia. Lisa e obişnuită cu frigul, doar e din Orientul Îndepărtat. De fapt a pus ochii pe Italia, dar n-a dat până acum de un italian.

Olia făcu ochii mari la vorbele lor. Ce hram poartă prinţesa asta de alege numai străini? E prostituată, sau ce e? Trebuia să-l întrebe pe urmă pe Ilia.

Băură ceaiul. Îl pregăti Artur fără grabă, dădu un adevărat spectacol în jurul ceainicului. Trebuie spus că era un ceainic minunat, făcut din metal emailat, cu dragoni şi limbi de foc albastre.

— E chinezesc, îi mângâie drăgăstos Artur suprafaţa rotundă. Se uită la el cu dragoste, aşa cum se uită bărbatul la o fată. L-am cumpărat la Singapore. O frumuseţe!

Da, într-adevăr, Ilia zicea că Artur lucrase în marina comercială, navigase pe toate oceanele. Ochiul Olgăi se obişnui imediat cu figura lui neobişnuită, îi plăcea din ce în ce mai mult. Dacă îl cercetai însă mai de aproape, lipsa părului era lucru ciudat – părea că nu avusese niciodată vreun fir de păr, nici pe cap, nici pe pielea de copil a feţei. Şi mai era ceva: îi tremurau mâinile uşor, dar asta nu se observa imediat.

Pe urmă Regele strânse farfuriile şi le duse în aceeaşi ordine, cocoţate peste cratiţă, curăţă masa, şi Ilia puse pe ea un teanc de foi de hârtie foarte subţire, bătute la maşină. Şi câteva cărţi vechi, ferfeniţite. Se auzi fâşâitul hârtiilor.

— N-am material potrivit, pot să le îmbrac doar în stambă, zise Artur.

— Să nu fie cu flori, îi ceru Ilia.

— În albastru, îi răspunse Regele.

Pe urmă, cu un aer şi mai pătruns de importanţa momentului, el aduse din

camera alăturată, ţinând-o în braţe ca pe un copil, o carte foarte veche, îmbrăcată în piele de culoare închisă şi i-o prezentă lui Ilia.

— Să înnebuneşti, nu alta! Secolul al XVIII-lea, îţi dai seama? Anul 1799. *Desăvârşitul povarnagiu şi distilator*.

— Extraordinar! exclamă Ilia şi izbucni într-un râs radios. Cum să fabrici trăscăul?

— Nu-i asta. Uită-te la pagina de titlu! Să vezi atunci ce ochi o să faci!

Şi Regele Artur ridică învelitoarea copertei. Ilia scoase un fluierat:

— Să fiu al naibii! Ce-i, maculatură?

— Îhî. Cu semnătura proprietarului – Berdiaev. E adevărat că totul trebuie verificat.

— E nevoie de un specialist. Să i-o arăţi lui Saşka Gorelik, îl sfătui Ilia.

— Nu, n-o scot din casă. Aranjează tu să vină Saşka aici. Îi dau o sticlă, propuse Artur.

— O să vezi că-ţi aduce el una. Poate că o să cumpere cartea.

— Nici nu mă gândesc s-o vând!

Olia îşi întinse gâtul peste umărul lui Ilia – era scris cu cerneală violetă: Nikolai Berdiaev.

Numele îi părea cunoscut, auzise de el în grupul lor. Nu se apucă însă să pună întrebări, ca să nu piardă reprezentaţia de superclasă, venită pe neaşteptate. Era şi aşa destul de clar că, deşi nu avea nici o pregătire specială, Ilia cunoştea istoria şi literatura mai bine decât ea, care aproape că terminase Universitatea. Ba chiar şi marinarul la pensie era un om cultivat, judecând după cărţile îngrămădite în toată casa. Artur îi întări gândul imediat, scoţând de sub divan o carte a englezului Dickens, cât palma de mică.

— Uite un autor minunat, Ilia. Când mă gândesc câte prostii am citit noi în copilărie! zise el făcând un gest deşucheat cu mâna şi izbucnind în râs. De fapt n-am citit nimic în copilărie, nu era nici o carte englezească în tot oraşul Izium. În locurile alea trăiesc cazacii. Pe noi, băieţii, ne urcau pe cal înainte să-nvăţăm să mergem. Se pricep să mânuiască sabia, dar nu ştiu carte.

Olia, deşi îşi interzisese ferm să pună întrebări, nu se abţinu:

— Dumneata ştii să mânuieşti sabia?

— Nu, fetiţa mea, am urât de mic copil sălbăticia cazacilor, făceau cum îi tăia capul, nu ţineau seama de nimic. Am fugit de acasă la treisprezece ani, am intrat la Şcoala de Marină Nahimov. Eram un romantic. Adică un idiot. Nu-mi dădeam seama ce înseamnă într-adevăr armata.

Olia se simţi jignită să fie numită „fetiţă“, dar tonul din vorba lui era

deosebit de prietenos. Şi se i uita drept în ochi, nu-i ocolea privirea.

Se pregătiră de plecare. Ilia puse în rucsacul gol un pachet cu cărţi învelit în ziare şi legat cu grijă, îi dădu un teanc de bani nu prea mare Regelui Artur şi se grăbiră să ajungă la gară – se apropia de zece, trenurile veneau tot mai rar. Olia îl asaltă pe drum cu întrebările, el îi dădu răspunsuri laconice. Da, fostul ofiţer de marină avusese un moment greu în viaţă, fusese ca o explozie. Îl dăduseră afară de la flotă, trecuse printr-un azil de psihiatrie, se pensionase, acum lucra la un centru de primire a maculaturii.

La început nu înţelegea nimic din cărţi, apoi, pe măsură ce au trecut anii, a devenit foarte priceput. Are fler. Nici nu trebuie să ai un simţ special – oamenii cară cărţile cu sacii. E o nebunie peste ce a dat printre ziarele vechi şi manualele mâzgălite, s-a învârtit ba de un volum de Karamzin tipărit în timpul vieţii lui, ba de Hlebnikov. A dat şi de Steiner. Nu-l găseşti nici la anticariate, e o ediţie de la începutul secolului.

— N-ai auzit de asta? Trucul nu-i al meu, dar trebuie să-l cunoşti. În ultima vreme Artur e băgat până-n gât în yoga. A găsit Vivekananda printre hârţoage. Practică yoga, meditează.

— Şi eu vreau… Vivekananda.

Olia voia de toate, voia toate cărţile, voia să participe la toate discuţiile, voia şi muzică, şi teatru şi film, şi pe Berdiaev, şi pe indianul Vivekananda, voia urgent să-l citească pe Dickens în engleză, şi aşa cum voia în copilărie să intre cât mai repede în organizaţia de pionieri şi în comsomol, să ajungă cât ai bate din palme în detaşamentul fruntaş, tot aşa voia acum să fie primită în grupul greu de definit al lui Ilia, al lui Artur şi al acelora pe care nu-i cunoştea încă, dar despre care auzise deja. Ei erau aceia care aşteptaseră în curtea tribunalului, când fusese judecat profesorul său, şi era mult mai interesant să se afle printre ei decât să şadă-n scaun la şedinţele comsomolului din Facultatea de Filologie.

Ilia îi aduse Oliei şi pe Vivekananda, şi pe Berdiaev, şi pe Orwell, care fu pentru ea un adevărat şoc. Avea timp liber berechet, era exclusă din facultate. Zile întregi îşi făcea de lucru în camera ei, în timp ce Faina îl hrănea, îl plimba şi-l culca după prânz pe Kostia, iar spre seară, când Antonina Naumovna se întorcea de la muncă, Olia pleca să-l întâlnească pe Ilia. Aveau câteva locuri de întâlnire preferate: în faţa statuii lui Ivan Fiodorov, cel care introdusese tiparul în Rusia, lângă zidul de la Kitai-Gorod, la anticariat, la vechea farmacie din piaţa Puşkin. Când veni vara, începură să se întâlnească la Aptekarski Ogorod, o mică grădină botanică cu plante medicinale fondată de

Petru I.

Trecu jumătate de an până s-o invite din nou Ilia la Tarasovka, pentru o nuntă de data asta. Olga era uimită: cine se încumeta să-l ia de soţ pe bărbatul atât de ciudat?

Veni rândul lui Ilia să se mire:

— Ce ştii tu, Olia? Până s-o ia pe Lisa de nevastă, muierile stăteau la coadă, visau să-i spele ciorapii. De două ori pe lună, o actriţă vestită zbura de la Vladivostok la Moscova ca să i-o tragă Artur. Aterizează, şi el îi zice: „scuze, n-am bilet de voie". Îi trăgea clopotele vânzătoarei de la bufet. Când a apărut Lisa, totul s-a terminat. I-a fost fidel. Nu s-a mai uitat după femei. Şi atunci Lisa a început să se curvăsărească, termină Ilia ce avea de zis şi începu să râdă.

Olia se mira întotdeauna că lui Ilia îi venea atât de uşor să le zică lucrurilor pe nume, lucruri pe care ea nu le putea pronunţa. Nici măcar cuvântul „căcat" nu putea să-l pronunţe cu voce tare, îi rămânea în gât, în vreme ce în gura lui Ilia chiar şi înjurăturile cele mai urâte sunau natural şi hazliu.

— Cu cine se însoară? întrebă curioasă Olga.

— E şi asta o poveste nostimă, ca să zic aşa. Se însoară cu sora mai mare a Lisei. Ea a tras sforile. O să te lămureşti singură.

Nunta Regelui s-a nimerit să fie la mijlocul lui iunie. Vara arăta încă proaspătă, era prima zi însorită după lunile de ploaie. În ajun, mama lui Ilia, Maria Fiodorovna, plecă la sora ei, la Kirjaci. Seara veni Olga acasă la Ilia. Era prima lor noapte lungă, petrecută împreună, care le aparţinea numai lor, fără să se zorească, fără să fie deranjaţi, fără neplăcerea pe care o simţea Olia în paturile străine, unde o ducea Ilia din când în când. De dimineaţă se treziră amândoi liniştiţi, pustiiţi, şi pustiul ăsta încântător le dădea senzaţia că trupul şi sufletul le sunt aproape imponderabile. Simţeau că tot ce s-a petrecut cu ei era unic: că prin revărsarea carnală a fiinţei lor, prin isprava lor sexuală la limita posibilului, au trecut graniţa îndeobşte admisă – ca şi cum revelaţia s-a produs acolo unde nu se aşteptau. Dincolo de suprema voluptate, li s-a dezvăluit altceva, o fericire imposibil de exprimat cuvinte, o stare de beatitudine dată de dizolvarea eului şi de libertatea neînchipuită, necunoscută, de a pluti şi a zbura.

— E atât de bine, că mi se face frică, şopti Olga când se aflau deja în tren.

— Nu-i vorba de frică. Ni s-a arătat al nouălea cer. Simt că trebuie făcut ceva drept mulţumire.

— Ce să facem? întrebă uimită Olga.

— Nu ştiu. Poate să ne căsătorim? O să ţi-o trag atunci pe bune.

Ilia începu să râdă în hohote, de parcă făcuse cine ştie ce glumă inteligentă.

Cuvântul fără perdea fu ca un duş rece pentru Olga, dar corpul ei reacţionă acceptând imediat, nu ştia nici ea de ce. I se înroşiră obrajii. „Am luat-o razna, nu se poate aşa ceva“, îşi zise ea, şi continuă cu glas tare, uşor ruşinată:

— Nu, eu cred că trebuie să avem un copil după toate cele întâmplate.

Ilia încetă să râdă. Trecuse printr-o experienţă cumplită ca tată şi nu mai era dispus s-o repete.

— Nu, e prea mult. Niciodată şi pentru nimic în lume. Să-ţi intre bine-n cap.

Ceva se nărui, se prăbuşi ca un castel din cărţi de joc. Ce însemna asta? Cruzime? Prostie? Cum putea să spună aşa ceva? El însă nu era nici crud, nici prost: îşi dădu seama imediat că a jignit-o, îi prinse braţul mai sus de cot, i-l strânse cu putere:

— N-ai cum să-nţelegi. Din mine se nasc monştri. Eu însumi sunt un monstru. Nu trebuie să ai copil de la mine.

Olga se agăţă de braţul lui – îi trecu ciuda într-o clipă şi simţi un cuţit în inimă, i se făcu milă. Îşi aduse aminte de aluzia lui, făcută demult, că avea un copil nu tocmai sănătos. Abia acum pricepu că nu era vorba de o boală trecătoare, ci de una cu neputinţă de vindecat, o adevărată catastrofă. Tăcură amândoi, cu ochii ţintă la fereastră. Dincolo de ea, verdele frunzelor era atât de viu, de proaspăt spălat de ploile care duraseră o veşnicie, încât puteau să nu-şi vorbească. După mărturisirea lui Ilia, se simţiră şi mai intim legaţi unul de altul, de parcă mai era posibil.

Au întins mesele chiar pe poteca dreaptă care ducea spre casă. Alt loc potrivit nu se găsea, fiindcă terenul era năpădit de brusturi, de tufe de zmeură şi de urzici. Au venit buluc patruzeci de persoane, şi trebuiau să mai vină încă. În fundul grădinii ardeau mocnit câteva bucăţi de lemn într-un grătar improvizat, se vedea fumul ieşind, mirosea a iarbă udă şi a iasomie. Doi băieţi cu figuri de cântăreţi ambulanţi se agitau lângă grătar.

Deocamdată nimeni nu stătea la masă, deşi pe ea tronau castroanele şi ligheanele cu salată. Oaspeţii beau pe ici, pe colo, prin locurile tocmai bune pentru aşa ceva: în pavilionul care stătea să cadă, lângă butoiul cu apă de ploaie, pe buştenii din spatele closetului. Din casă veneau strigăte stridente, de comandant-şef – Lisa îi ţinea pe toţi la respect. Şi într-o clipă apăru în tindă o frumuseţe de femeie, o bombă sexy, un adevărat star, începând cu picioarele subţirele şi crăcănate, cocoţate pe tocuri-cui uriaşe şi terminând cu fântâna arteziană din creştetul capului, realizată din părul tapat, cu ochelarii mari,

puţin închişi la culoare, şi cu surâsul care dezvelea caninii ascuţiţi. Un vampir? O vrăjitoare?

— Asta-i Pannocika![41] îi şopti Olia lui Ilia la ureche. Ar da bine pe ecran. S-o joace pe Pannocika!

— Da, poate! acceptă uşor Ilia.

În clipa următoare, Olia îl văzu pe Rege. Stătea tolănit în fotoliu, părea că doarme sau meditează: avea ochii închişi, îşi ţinea bărbia mare şi netedă îndreptată spre cer.

— Ei, Rege, la masă! strigă Lisa, şi Regele deschise un ochi. Ce faci acolo tolănit? Nu-ncepem fără tine!

Se auzi mişcare în tufişuri, oaspeţii puţin ameţiţi ieşiră cu paşi nesiguri de pe unde se aflau, ajunseră la masă şi se instalară pe bănci. Ilia îşi trecu piciorul lung peste bancă, fu aproape primul care se aşeză. Olia luă loc lângă el. Îi cunoştea pe unii, dar nu pe toţi.

Ce feţe aveau! Persoane de toate vârstele – unii tineri, alţii între două vârste, doi arătau foarte bătrâni, mai era şi o doamnă în vârstă, caraghioasă din cale afară. Absolut nici unul nu avea nimic sovietic, ba mai mult, erau antisovietici. Nişte antisovietici încântători! Era clar că profesorul băgat la puşcărie făcea parte din grupul lor.

— Zi-mi şi mie *who's who*… zise în şoaptă Olia.

— Zi unul care te interesează.

— Uite, roşcatul ăla.

— A, e Vasia Ruhin, filozof şi teolog. Are cunoştinţe enciclopedice. E interesant să discuţi cu el. E adevărat că se îmbată repede şi, cum se turteşte, dă-i cu complotul iudeo-masonic.

Filozoful teolog era complet treaz şi se vedea cât de colo că nu se simţea în apele lui. Îşi turnă în pahar o băutură apoasă, greu de spus ce fel de alcool era, şi femeia de lângă el, care tot timpul îşi aranja la ceafă coada îndesată ca un salam, protestă cu voce scăzută. Un bărbat adus de spate, chiar puţin cocoşat, cu chipul sculptat de caucazian şi cu mustăcioara ferchezuită ca să dea bine, ridică mâna dreaptă în sus, cu stânga făcu o mişcare largă şi pronunţă rar ceva ce aducea cu un vers:

— S-a tot dus spre apus, şi s-a'ntors tot pe jos…

— Damiani ăsta e un geniu. În felul lui Hlebnikov. Palindroame, acrostihuri, chestii de astea formaliste. Face şi poezii minunate. Adevărat geniu, asta-i. S-a născut prea târziu. Dacă se năştea la începutul secolului, îl punea în cofă pe Hlebnikov. Nu-l văd aici pe Saşa Kuman, e duşmanul lui personal, sunt tot

timpul împreună. Şi el e poet, dar cu totul alt gen. Când se întâlnesc, nu se poate să nu iasă scântei, dar se ceartă pe chestii poetice, e terenul lor.

Ilia nu mai aşteptă să-l întrebe Olia, continuă să povestească:

— Ăia doi sunt cu drepturile omului, ăla gras e matematician, îl cheamă Alik. E teoretician. Are o logică de fier. Cred că e gurul cu care KGB se teme să aibă de-a face. Nu poţi să discuţi normal cu el. Ce vrea, aia îţi demonstrează. Nimeni nu-l poate urmări, îi merge mintea ca o mitralieră. Ălălalt de alături, cu şapca de cow-boy, e un evreu foarte evreu, Lazar îl cheamă, a inventat o maşină de tradus. Lingvist şi cibernetician. Lângă el, în rochie albastră, e nevasta lui, Anna Reps, poetesă şi ea. Nu-i grozavă, părerea mea.

— Cum se face că Regele are asemenea cunoştinţe? întrebă Olga.

— E un mediu special. Totul e legat de cărţi. Regele e un legător de cărţi priceput, îl ştiu toţi şi-l apreciază. Sunt grupuri care comunică numai prin el. E un mediu special, repetă apăsat Ilia, de parcă lămureau totul cuvintele astea.

Deodată Lisa zbură ca vântul spre casă strigând „Şura! Şura! Unde-i turta?", uşa se deschise şi-n prag apăru o femeie corpolentă, roşie la faţă, îmbrăcată într-o rochie albă, cu două numere mai mică, gata să crape pe ea. Ţinea pe braţele întinse o tavă de copt, din care dădea pe dinafară o turtă mare, ţărănească. O arsură roşie, proaspătă, îi brăzda antebraţul rozaliu. În spatele ei se vedea o fată tânără, tot cu faţa roşie şi tot în rochie albă, cu două vedre în mâini. Olga îşi lungi gâtul: vedrele erau pline cu carne tăiată în bucăţi. Băieţii de la grătar veniră în fugă, apucară vedrele şi se făcură nevăzuţi.

— Şi ăla slab, cu ochii negri, celebrul Sinko, îl ştii, Olenka? I-am ascultat la Bajenov cântecele înregistrate, îi aminti Ilia.

— Da, bineînţeles. Minunate cântece.

— Şi-a adus chitara. O să cânte el ceva.

— Lasă turta, Şura, adu scrumbiile! Ai uitat, sau ce? se răsti Lisa la femeia grasă.

Vârful nasului ascuţit i se mişcă, ca unui mic animal, şi Olia îşi dădu seama că îi ziceau aşa nu fiindcă se numea Elizaveta, ci din cauza nasului mobil, care îşi avea viaţa lui proprie[42]. Grasa plecă în pas alergător, dând din fund. Lisa clătină din cap, zâmbind îngăduitoare: „Ce împiedicată şi grea de cap. Se cheamă că am ajutor!" Tinerica în alb se apropie de Lisa, îi zise ceva încet, dar aceasta o respinse enervată.

— Treaba ta e să ajuţi. N-ai adus piftia!

Tinerica porni şi ea în trap uşor spre casă.

În sfârşit, Regele Artur se ridică anevoie din şezlong şi se mută în capul mesei. Acolo îşi avea fotoliul său cu braţele îmbrăcate şi scaunul vienez. O fată tânără cu figură expresivă de orientală, cu ochii mari, cu buze şi nări mari, tunsă scurt, în jeanşi albi şi tricou alb, se aşeză lângă Artur, pe scaunul vienez. El o luă de umeri.

— Mireasa are stil! îi şopti Olga lui Ilia.

— Nu, ea e Lenka Vavilon, n-are nici o treabă cu Artur. E osetină, a terminat Institutul de Limbi Orientale, cunoaşte limbile care se vorbesc în Caucaz. Şi farsi. Pe mireasa Regelui n-o cunosc nici eu.

Tocmai în clipa aceea, Lisa se apropie de tânăra stilată şi-i trase scaunul de sub ea:

— Eliberează locul, Lenka!

Lenka nu se pierdu cu firea:

— Nu-mi dai tu ordine, Lisa.

— Să nu ocupi locul ăsta, e al miresei! strigă la ea Lisa, cu arţag.

Lenka întoarse scaunul cu speteaza spre masă şi se aşeză, fără să fie invitată, pe genunchii lui Artur. El păru că nu avea de gând să împotrivească.

— Şura, începem! Hai la masă! strigă Lisa.

În aceeaşi clipă uşa casei se deschise larg, şi apăru Şura cu un prosop în mână.

— Vin, vin! strigă Şura.

Ea îşi şterse mâinile din mers, apoi îşi făcu vânt cu el şi-i zise Lisei cu voce scăzută, dar Olga o auzi:

— Spune-i Maşei să vină, doar ştii că dacă nu-i spui, ea nu vine să se aşeze.

Maşa se apropia ţinând, cu degetele desfăcute în evantai, câte o tavă cu scrumbii în fiecare mână.

Şura ajunse la scaunul vienez, îl întoarse către masă, atârnă prosopul de spetează şi se lăsă să cadă ca un bolovan pe scaun. Ea era mireasa. În timpul ăsta, Lenka Vavilon dispăru ca prin minune de pe genunchii lui Artur. Părul miresei lăsa de dorit: dimineaţa devreme Şura alergase într-un suflet la coafor, dar îi aranjaseră părul atât de urât, încât arăta ca o oaie, şi Lisa se înfuriase, urlase cât urlase, apoi îi ordonase să se spele imediat pe cap, să n-o mai vadă cu bucle şi cu lac. Şura golise un întreg flacon cu şampon străin de la soră-sa, iar acum părul era mai curat decât fusese vreodată, şuviţele îi atârnau în dezordine, aşa că nici o agrafă sau baretă nu le putea ţine adunate. Tot timpul îşi aranja părul roşcat, lăsând să i se vadă subsuorile ude ale rochiei albe. Avea faţa leoarcă de transpiraţie, parcă venea de la baie. De la bucătărie

venea, bineînţeles.

Răsună din nou vocea stridentă, cu timbru metalic, a Lisei:

— Haideţi! Turnaţi! Ce stai tolănit, Artur? Sus, mire! Cine zice ceva? Serghei Borisovici, dumneata eşti mai-marele nostru!

Un bărbat mic de statură, slab, cu oase mici, părând de vreo cincizeci de ani, cu ochelari, refuză cu un aer concentrat şi nemulţumit:

— Ne-ai băgat pe toţi în circul ăsta, Lisa, acum ieşi singură din rahat!

— Cine-i ăsta? întrebă Olia surescitată.

— Cernopiatov. Multe a mai avut de tras. E de neclintit. A stat în lagăr de la paisprezece ani, l-au închis prima oară când era elev. O să-ţi povestesc despre el mai târziu.

Lisa acceptă nemulţumită:

— Bun! La urma urmelor nunta asta e a mea! Soţul meu o ia de nevastă pe sora mea.

Făcu un gest uşor cu mâna înspre soră-sa, adică, dă-te la o parte. Şura se ridică, şi Lisa, dintr-un salt, se cocoţă pe scaunul liber. Dumnezeu ştie ce fel de haine avea pe ea: o bluză albă de mătase, peste care stătea ţeapăn un corsaj negru din dantelă şi un şort scurt care, în talie, se vedea pe sub bluză. Stătea nesigură pe tocurile înalte, fiindcă picioarele scaunului se mişcau uşor din cauza pământului afânat, cu mici denivelări. Şuviţele în dezordine zburau răvăşite de adierea vântului. Artur se uita atent la oratoare, pregătit s-o prindă. În partea cealaltă se învârtea în loc Şura, cu braţele desfăcute, îngrijorată de toată situaţia nesigură. Încă nu-şi dădea seama cât de nesigură putea fi: cei din jur observară că Lisa era beată criţă.

— Hai! Unde-i şampania? strigă ea.

Îi puseră în mână un pahar, ea îl ridică şi scoase un ţipăt ascuţit:

— Pupa-te-aş!

Artur o prinse la timp, ea se agăţă de gâtul lui şi-l acoperi cu pupături, pe chelie, pe obraz, pe nas… ajunsă la gură, îşi înfipse buzele într-ale Regelui impasibil ca întotdeauna.

— Îl însor pe soţul meu iubit! Cu sora mea iubită! Maşa! Unde-i nepoată-mea? Vino-ncoa, Maşa! Ţi l-am pictat pe taică-tău!

Maşa se afla deja lângă maică-sa, se vedea pe chipul ei că nu-i ardea de glume.

Nu era chiar un scandal în familie, dar ceva neliniştitor se cocea.

Olga făcu ochii mari. Nu observase dispariţia lui Ilia. El apăru după trei minute, cu o mulţime de frigărui în mână şi cu garnitura potrivită pentru ele.

Lisa îi smulse o bucată friptă şi i-o îndesă Regelui în gură.

— Şura! Cască ochii, curvo! Prima bucăţică e întotdeauna pentru el! Maşa! Cască şi tu ochii! De nu, vi-i scot!

Nu mai trebuia să-i scoată Şurei ochii, îi avea deja plini de lacrimi şi-i venea să intre în pământ, dar, buimăcită, stătea ţeapănă şi se uita ca viţelul la poarta nouă. Ilia împărţi frigăruile, care le abătură atenţia invitaţilor de la momentul principal al ceremoniei – sărutul mirilor.

— E pur şi simplu o huligancă, Ilia! îi zise pornită Olga, când el îi aduse frigăruia.

— Huligancă, aşa-i! Da' genială! Ea l-a scos pe Artur din puşcărie, l-a băgat la nebuni, n-a mai fost recrutat. Ea a plătit în dreapta şi-n stânga. A devenit juristă. Chiar aşa! A terminat dreptul la seral. Nici nu-ţi închipui câte face! Pe ea am cunoscut-o întâi, pe urmă pe Rege. E venită din Extremul Orient, tatăl ei e vânător. A colindat taigaua cu el când era mică. Bea ca un bărbat. Muiere tare ca fierul, e drept că-i slabă în partea de jos. Iar Regele e impotent, o s-o spună chiar ea, cu gura ei.

Exact aşa s-a întâmplat. Pauza scurtă, în timpul căreia invitaţii îşi înfulecară frigăruile, luă sfârşit. După ce termină de mâncat, Lisa scoase sabia din teacă:

— Vă zic rămas-bun, copii! Gata, mă car în ţara finlandezilor. A marii tăceri albe. Sunt sătulă până-n gât de mutrele voastre de căcat!

Râse pe-nfundate, mişcând din nas, şi continuă:

— Vă iubesc pe toţi. Aveţi grijă, o să mă întorc ca să văd ce faceţi! Să nu-mi ascundeţi nimic! Nu sunt de la KGB! Sunt agent pe cont propriu. Să nu-i faceţi vreun rău Regelui! Nici Şurei. E o vacă, da' e cumsecade. Bunul doctor Aumădoare îi hrăneşte pe toţi, îi îngrijeşte şi-i face bine. Soră medicală, ce mai. E cea mai bună, dacă-i nevoie de vreo injecţie în cur sau în venă. Să nu cumva să vă agăţaţi de ea, s-o sâcâiţi… Nu poate să sufere asta. N-are hormoni. I-am moştenit eu pe toţi! Perechea ideală – doi impotenţi.

Lisa se atârnă de gâtul Regelui şi scoase un oftat prelung, ca o bocitoare din popor:

— O-o-f, văleu, conaşul meu, sărăcuţul de tine! Neputinciosul meu mic! Ce rânjiţi aşa? E mai ceva decât toţi! Dacă ar fi reuşit să-şi ţină cât de cât p… lica-n sus, ar fi fost de nepreţuit!

Regele înghiţi răbdător şi indulgent schelălăielile fostei soţii. Îl dăduse în vileag, o lovitură grea pentru orice bărbat, dar nu reacţionă în nici un fel, îi domina pe toţi cu statura lui, cu purtarea demnă, ba chiar şi cu privilegiul de a fi impotent printre toţi cei preocupaţi de sex, bărbaţi şi femei care sufereau, se

îndrăgosteau, erau iubiţi sau nu.

„E într-adevăr un Rege“, îşi zise Olga.

Şura şi Maşa se refugiară de ruşine în casă, la bucătărie. Şura plângea în hohote, fiica ei încerca s-o liniştească:

— Doar o ştii pe mătuşa, mamă! Las’ că pleacă, o să fie bine!

Maşa nu avea nimic de-a face cu adunătura moscovită de la nuntă, avea proiectul ei de viaţă – să se aranjeze la Moscova, să se mărite cu unul care avea casă de la spaţiul locativ şi să termine institutul. Era la fel de perseverentă ca mătuşa ei, dar mai din topor, nu avea fineţe.

Nunta se înteţi. În câteva minute dădură pe gât o sticlă mare de vodcă Absolut de la „Beriozka“, rămase însă ceva trăscău în butelcile de trei litri, cumpărate de la o vecină. Nu avu deloc succes băutura bulgărească acră Gamza, în sticle arătoase, acoperite cu împletitură de paie, în schimb, dădură gata o navetă cu vin de Porto. Pe masa mutată în faţa ferestrei deschise se afla un magnetofon Ampex, trofeul Regelui adus din ultima lui călătorie peste graniţă, care inunda grădina cu sunetele minunate şi puternice ale muzicii be-bop, dar cântecul era deplasat şi chiar supărător. Se potriveau ca nuca-n perete: magnetofonul american, o ciudăţenie exotică, o capodoperă, jucărie pentru băieţaşi, cu muzica rafinată a unei culturi străine, cu nunta fără nici un dumnezeu, înecată în alcool, pe fondul verdelui blând dintr-o zi de iunie, în care erau de toate, în afară de ingredientul absolut obligatoriu, iubirea dintre bărbat şi femeie… În curând magnetofonul, obosit, mai scuipă câteva sunete şi amuţi.

Sinko luă chitara şi se strânseră toţi să fie mai aproape. El îşi plimbă degetele lungi, cu unghiile rupte şi prost tăiate, şi chitara scoase un fel de chicotit de femeie, îi ciupi din nou strunele, şi ea îi răspunse din nou.

— Pare că vorbesc între ei, zise entuziasmată Olga.

Ilia îi puse mâna pe umăr, ei îi crescu inima de bucurie – stătuseră câteva ore bune împreună la masă, şi ardea să se lipească iarăşi de Ilia, să-l simtă cu trupul ei, senzaţie care începea să dispară… Îi atinse mai întâi mâna, nu îndrăzni să se lipească de umărul lui. Dar el o atinse cu umărul, era dovada că n-a dispărut nimic.

— Nu l-ai ascultat niciodată?

— Nu, doar în înregistrări.

— Asta-i altceva. E artist în adevăratul sens al cuvântului. Cântă cântecele lui Galici mai bine decât Galici însuşi.

Lisa pleca seara la Helsinki. Cu trenul. La nouă şi jumătate, Serghei

Borisovici, care o urmărise de departe cu coada ochiului, se apropie de ea, îi puse mâna pe umăr şi-i zise:

— E timpul, Lisa. Să mergem.

Lisa păru că se strânge ca ariciul, intră în casă însoţită de Cernopiatov şi imediat ieşiră cu o valiză. Serghei Borisovici trebuia s-o conducă până la gara Leningrad, aşa conveniseră dinainte. Toţi mergeau împrăştiat în direcţia maşinii. Serghei Borisovici avea un aer preocupat, era nervos. Deschise portbagajul bătrânului Moskvici albastru, şi-n clipa aceea Lisa se puse pe urlat, se învârti în loc şi se agăţă din nou de gâtul Regelui, începu să vorbească dezlânat, reproşându-i păcate vechi şi amintindu-i iar de impotenţă. Artur o mângâie pe cap cu mâna rozalie, lipsită de păr, şi brusc se apucă să turuie, vrând s-o convingă să rămână:

— Dă-i papucii finlandezului, Lisa, rămâi cu noi, nimeni nu te goneşte!

Lisa scoase un urlet şi se năpusti la fostul ei soţ:

— Nu mă goneşte nimeni? Da' Şura? Am adus-o să locuiască la tine! Ce să fac cu ea acum? Şi-a vândut şi casa! A adus-o şi pe fiică-sa! Nu, nu-ţi mai sunt soţie! Gata! Şura e soţia ta!

Apoi schimbă ţinta, se luă de Şura:

— Ce te holbezi aşa? Hai să mă conduci! O găsi Artur pe careva să-i spele picioarele! Uite, Lenka Vavilon! Ce zici, Lenka? Ce stai ca vaca, Şura? Pornim!

Cernopiatov o opri pe Lisa:

— Ascultă aici, eu înapoi nu mai vin. Cum crezi c-o să ajungă Şura de la gară la Tarasovka, la miezul nopţii?

Lisa scoase din geantă bani, un teanc destul de gros, şi-i flutură:

— Surioara mea mă conduce până la Piter! Nu-i aşa, Şurocika?

Şura arăta îngrozitor de obosită – nu mâncase nimic toată ziua, băuse doar un pahar de şampanie, o durea capul, avea crampe.

— Îndată, mă duc să-mi iau o bluză! şi porni spre casă cu paşi mărunţi, chircită de durere.

Serghei Borisovici era negru la faţă. Stătu ce stătu lângă maşina cu uşile deschise, apoi, fără să mai ezite, se sui, trânti uşa din dreptul şoferului şi porni motorul. Trezită cât de cât din beţie, Lisa o împinse în maşină pe Şura cu tot cu bluza ei, apoi se sui şi ea. Lăsă-n jos geamul şi strigă:

— Chefuiţi, veseliţi-vă! La noi, în sat, petrecerea de nuntă mai puţin de trei zile nu ţine!

Maşina porni, ducându-le cu ea pe nevestele Regelui. Regele, blajin cum

era, le petrecu făcându-le cu mâna.

Olga îi atinse umărul lui Ilia:

— Hai acasă. Mi-a ajuns, nu ştiu de ce.

Ilia îşi găsi cu greu rucsacul în casă şi o tuliră englezeşte, fără să-şi ia rămas-bun de la nimeni. Ajunseră la gară la ţanc, nu trebuiră să aştepte. Se suiră în tren şi adormiră îmbrăţişaţi. Şi dormiră până la Moscova.

Dimineaţa devreme Regele îşi demontă magnetofonul. Lena Vavilon se trezi, ieşi în curte şi văzu un bărbat necunoscut urinând lângă cabina closetului. Rămase mirată, întrebându-se de ce, dacă tot a ajuns la closet, n-a intrat înăuntru. Apoi intră în cabină şi se lămuri pe deplin de ce se uşura omul afară. Căută un loc comod în zmeuriş şi se lămuri că nu era prima care răscolea tufişurile ca să găsească puţin confort şi intimitate.

Pe masa din grădină benchetuia un stol de vrăbii, şi pe o ramură de plop doi piţigoi stăteau în cumpănă: oare se găsea vreun loc şi pentru ei printre fiinţele astea simple şi vulgare? Lena Vavilon strânse vasele murdare, turnă într-o cratiţă apa rămasă pe fundul căldării, aprinse butelia şi se apucă să strângă resturile de mâncare într-o găleată, nu înainte de a îndepărta mucurile de ţigară – se îngrijea să-i fie bine porcului din vecini.

Şura o însoţi pe Lisa până la Piter. Lisa i-a cumpărat bilet, e adevărat că nu în vagonul de dormit, ci într-unul cu compartimente obişnuite. Şura era supărată, dar tăcea. O ajută pe sora ei să se instaleze şi plecă în vagonul său.

„Proastă mai sunt, am fire slabă, mereu la ordinele Lisei, deşi sunt mai mare cu şase ani decât ea“, se certă ea singură.

Dormi Şura somn de plumb, de dimineaţă ieşi prima pe peron. Lisa ieşi ultima din vagon. Nu era trează de tot, îi ceru iertare surorii sale, îi sărută mâinile aspre şi mai ales arsura de la foc, căpătată în ajun. Şura era pripită şi neîndemânatică. Se ardea întotdeauna în locul acela când scotea turtele din cuptor. Lisa nu arăta prea proaspătă, în schimb era îmbrăcată cu o bluză proaspăt călcată, Şura nu uitase să i-o calce din timp. De data asta nu-şi îmbrăcase corsajul negru, dar îşi pusese în jurul gâtului nişte şiraguri de mărgele din hârtie, lucrate de mână, răsucite din fâşii rupte în bucăţele din revista *America*. Degetele cu unghiile necrescute complet i se îndoiau sub greutatea argintului ieftin şi a pietricelelor de două parale. Purta o fustă scurtă, albastră. Colanţii noi, aduşi de Vinar la nuntă – cărase un pachet întreg, o duzină! –, aveau o grămadă de fire rupte pe pulpă, într-un loc vizibil.

Surorile se mai îmbrăţişară pentru ultima dată şi Lisa o lăsă pe Şura să plece, strigând în urma ei ca să-i dea ultimele indicaţii.

O oră şi jumătate mai târziu, la graniţa sovieto-finlandeză, Lisa fu controlată de vameşi. Mai întâi o controlară sovieticii, îi goliră valiza, geanta. Încă nedezmeticită după cheful din ajun, scoase plicurile cu fotografii şi le arătă vameşilor pe mama, pe tata, pe sora mai mare, le arătă trofee de vânătoare, peisaje din Extremul Orient. Valută nu avea, toţi banii ruseşti îi dăduse Şurei. Actele erau în regulă – paşaportul nou, viza, certificatul de căsătorie. Vameşii glumiră drăguţ pe seama ei: uite ce drăcovenie cu pene! Curvuliţa şi-a găsit fericirea în Finlanda!

Unul dintre ei, care nu le prea avea cu morala, apucă să-i pună mâna pe fundul slab, şi ea izbucni în hohote de râs. Un al doilea, mai în vârstă, o sfătui părinteşte:

— Să nu te răsfeţi cu alcoolul, fato! Finlandezii beau toţi pe rupte, deşi au lege că-i interzis!

Trenul se târî peste graniţă – linie nevăzută, pădure rară, urâtă, pământ sterp, bolovani şi de o parte, şi de cealaltă parte.

Trenul se opri. Apărură grănicerii şi vameşii finlandezi, totul se repetă, atâta doar că nu-i scoaseră lucrurile din valiză. Şi controlul a fost mai rapid. Finlandezii coborâră, şi trenul plecă. Cu mers legănat, agitându-şi geanta ţinută de cureaua subţire, Lisa intră la toaletă. Îşi atârnă geanta de un cârlig. Se uită în oglindă cum arată, nu-i plăcu şi scoase limba. Apoi se aşeză pe scaunul closetului, scoase din locul intim un sul mult mai mic decât ce pătrunde de obicei acolo şi trase de pe el prezervativul. Aruncă prezervativul în closet şi puse sulul în geantă, fără să-l deruleze. Mai scoase o dată limba. Cele trei microfilme – o carte întreagă filmată – călătoreau urmând un itinerar complicat. Dar partea de drum cea mai importantă şi cea mai periculoasă fusese parcursă.

Vinar îşi adora nevasta rusoaică. I-a spus din capul locului: „Ştiu că o să mă laşi. N-am iubit pe nimeni înainte de tine şi nici n-o să iubesc pe nimeni vreodată după tine“.

Într-o vreme lucrase în Rusia ca ziarist, dar îşi pierduse slujba. Asta nu mai avea acum nici o importanţă. Poimâine vor zbura la Stockholm, de acolo la Paris, şi manuscrisul interzis, al cărui autor era închis în lagăr, îşi va găsi locul pe biroul din editura care îl aştepta de multă vreme.

Vinar ura comunismul, iubea Rusia şi o adora pe nevastă-sa, Elizaveta. Ilia îşi iubea meseria. Microfilmul cărţii în manuscris, pe care soţia autorului o scosese din lagăr ascunzând-o într-un loc şi mai intim, era o realizare de mare clasă. Serghei Borisovici Cernopiatov, organizatorul acţiunii de manipulare

anală şi ginecologică în trei trepte, ştia că totul va fi în ordine. Lisa nu păcălea pe nimeni, niciodată.

Note

41. Personaj din romanul *Vii* de N.V. Gogol.
42. *Lisa* înseamnă vulpe în limba rusă.

Cizme cam mici

După ce-şi conduse sora, Şura se întoarse la noul soţ, unde o aşteptau rămăşiţele nunţii sale. Majoritatea invitaţilor plecaseră, bineînţeles, dar petrecăreţii înveteraţi mai chefuiau încă în a treia zi, uitând şi de stăpânul casei, şi cu atât mai mult de noua ei stăpână. Şura se apucă de curăţenie. Făcu cârpe noi din două cămăşi vechi ale lui Artur, începu cu bucătăria, şi de acolo îndărăt prin toată casa, ca un tractor silenţios, dar puternic, răzui straturile de murdărie întocmai ca un arheolog. O ajută în tăcere Maşa: scoase apă din fântână, spălă ferestrele şi perdelele mizerabile. Artur nu le lăsă în camera lui, dar Şura era convinsă că odată şi odată va reuşi să ajungă acolo. Deşi Artur intra acum în rândul soţilor, ea îl trata, cum făcuse şi înainte, ca pe cumnatul ei drag.

În a patra zi, după ce invitaţii părăsiră locul mai de voie, mai de nevoie, în afară de Tolik, care nu reuşea să se trezească din beţie, Artur o chemă la el în bârlog, trase un sertar de la birou, îşi înfundă degetul enorm în el şi-i zise:

— Iei de aici bani, Şura.

Erau mulţi bani acolo; Şura, intimidată, făcu un gest cu mâna în semn de protest:

— Mi-i dai tu.

Fără să se uite, el luă un teanc de bancnote, atâtea câte încăpeau în palmă, şi i-l dădu. Ea rămase interzisă: înseamnă că era bogat. Lisa zicea mereu că are buzunarele goale, că ea, putea, nu putea, trebuia să se descurce cu banii… Ceva nu mergea.

Nu-i venea să-i ia din sertar, darămite din mână…

Trăise mulţi ani din banii ei, bărbatul îi murise când transporta lemnul cu pluta, pe vremea când Maşa nu avea decât doi ani.

— Voiam să-i trimit lui tăicuţa, găsi ea să zică, deşi nu se gândise înainte la aşa ceva.

— Ia-i, ia-i, trimite-i lui Ivan Lukianîci. Ia mai mulţi.

Vârî iar mâna în sertar şi scoase încă un teanc de bancnote. I se păru caraghios că şi-a schimbat nevasta şi că socrul a rămas acelaşi.

— Mulţumesc, Artiuşa. Tata n-o duce prea bine în ultima vreme.

A doua zi Şura o trimise pe Maşa la Poşta Centrală ca să-i expedieze tatălui banii la Ugolnoie. Se orienta mai bine decât maică-sa în oraş, deşi nu împlinise încă optsprezece ani. Lisa o luase de două ori pe nepoată-sa la

Moscova, ultima oară fata stătuse o lună jumătate în apartamentul închiriat al Lisei şi se plimbase singură prin oraş, de dimineaţa până seara. Îi plăcea să umble, să cunoască oraşul.

Maşa grăbi pasul să ajungă la poştă, să expedieze banii, ca apoi să dea o tură prin Piaţa Roşie şi, cu puţin noroc, să vadă Mausoleul. Dar găsi închis ghişeul cu mandatele, pe care era un anunţ mincinos, scris de mână: „Pauză tehnică 15 minute". Maşa aşteptă la coadă cincisprezece minute, apoi porni spre Piaţa Roşie. Nimic nu se schimbase în trei ani, doar că era mai multă lume, aşa i se părea. Şi din senin, pe neanunţate, apăru Piaţa Roşie. Gândul îi zbură imediat la Ugolnoie, la prietenele ei, Katia şi Lenka – dacă ar putea şi ele măcar să arunce un ochi la splendoarea asta.

„Să ne vedem instalate aici şi o să le invit. Mai întâi pe Lenka, apoi pe Katia", hotărî Maşa.

Coada la Mausoleu era nemăsurat de lungă. Maşa o porni spre GUM[43]. Şi acolo era coadă, mulţimea se revărsa prin uşa laterală. O fată de vârsta Maşei scoase dintr-o cutie lungă şi albă nişte cizme şi i le arătă altei fete. Aceasta se făcu verde de ciudă. Maşei i se tăie respiraţia: asemenea cizme nu văzuse în viaţa ei. Foarte înalte, ca pâslarii cu talpă de piele, aproape că ajungeau la genunchi, tocurile mici, pielea era maro, de antilopă. Bunicul n-ar putea să facă asemenea minunăţie, deşi se pricepea să lucreze cu piele.

Maşa nu avusese niciodată pofte nebuneşti, dar acum o apucă brusc o dorinţă irezistibilă: ar fi dat orice pentru asemenea cizme. E adevărat că ea nu avea nimic de dat. Nu-i veni în minte că banii legaţi în batistă zac în buzunarul închis cu acul de siguranţă.

— Sunteţi ultima? Urmez eu! o împinse uşurel înainte o fată cu un coc mare.

Maşa îşi aduse brusc aminte că avea bani, o sută de ruble. Îşi dădu seama că stătea la coadă şi că nu era ultima.

Aşteptă în picioare patru ceasuri. De două ori s-a zvonit că marfa s-a terminat. De fapt, nu mai era numărul 37, le mai aveau pe celelalte. Când îi veni rândul, se terminaseră toate, şi numerele mici, şi cele mari. Dar pe tejghea se înălţau munţi de cutii: femeile care nu aveau bani destui făcuseră chitanţe pentru două ore şi plecaseră să facă rost de ei. Cine nu reuşea să vină la timp rămânea cu buza umflată, fiindcă alţii, cu numerele de ordine în mâinile transpirate, se îngrămădeau nervoşi în aşteptarea fericitului moment. Şi Maşa aşteptă o groază de timp, dar aşteptarea nu-i fu în zadar. Primi până la urmă cutia din carton subţire cu creaturile drăgălaşe, maronii… Tot drumul nu făcu altceva decât să-şi vâre mâna în cutie şi să atingă în întunericul de acolo

pielea catifelată…

„Am luat-o razna, zău, chiar aşa“, îşi zise ea, dar nu mai avea ce face. În trenul care o ducea la noul ei cămin de la Tarasovka, pe Maşa o apucă plânsul: ce-o să le spună mamei şi unchiului Artur? Mai mare ruşinea, a cheltuit banii bunicului pe nişte cizme. Ce-o să le spună acum?

Se apropie de casă şi se opri. Decizia era una simplă, dar nu definitivă. Deschise repede poarta, se furişă în colţul grădinii, în spatele cabinei cu closetul, şi ascunse cutia într-un morman mare de frunze moarte.

Şura era atât de îngrijorată crezând că fata s-a pierdut prin oraş, încât n-o certă, o întrebă doar dacă a trimis bunicului banii. Maşa lăsă ochii în jos:

— M-am rătăcit, mamă. N-am coborât la staţia care trebuia. Pe urmă am trecut să văd Universitatea.

Aşa minţi Maşa cea cinstită şi se miră cât de uşor îi venise s-o facă. A doua zi dimineaţa, Şura se duse împreună cu Artur la magazinul cu obiecte de uz gospodăresc. Avea de gând să repare casa. Artur nici nu voia să audă de reparaţii, dar cum era slab din fire, acceptă, cu atât mai mult cu cât Şura le făcea pe toate: lipea tapetul, văruia tavanele. Soră-sa râdea de ea zicându-i că-şi satisfăcea pofta de sex ştergând podeaua cu cârpa groasă, în vreme ce ea şi-o satisfăcea cu o… groasă. Nu se ferea s-o spună pe şleau.

Rămasă singură, Maşa dezgropă cutia din mormanul de frunze şi o duse în casă, ţinând-o la piept. Scoase cizmele din cutie, îşi şterse tălpile cu mâna şi îşi îndesă picioarele în ele, dar nu reuşi să le facă să alunece. Găsi o pereche de ciorapi în valiza mamei, îi trase pe ea şi îşi vârî iar picioarele în cizme. Îi erau puţin mici, o strângeau. Dar picioarele îi intrară, fiindcă cizmele erau moi, dintr-o piele fină ca pielea bebeluşului.

Vara piciorul transpiră, iarna nu, se consolă Maşa. Hotărî să înfunde cizmele cu hârtie, ca să se lărgească puţin. Unde te duceai în casă, dădeai numai de ziare murdare. Cum să pună aşa ceva în cizme? Se băgă sub masă, găsi acolo un teanc gros cu hârtie tocmai bună, subţire ca foiţa de ţigară. Luă fiecare hârtiuţă, o mototoli, o răsuci şi înfundă ghemotoacele până sus. Tot teancul de hârtii intră în cizmele Maşei. Stăteau drepte băţ, de parcă înăuntrul lor erau picioarele cuiva. Maşa îşi lipi cizma de obraz – piele de bebeluş, nu alta. Pe cutie era scris Dorndorf. Unde o fi? În Germania? În Austria? Şi unde să le ascundă? Nu în mormanul de frunze din spatele closetului…

Se gândi ce se gândi, dar nu-i veni să le lase în casă. De data asta le duse în cabina cu closetul. Sus de tot, chiar sub plafon, era bătută în cuie o poliţă acoperită toată cu pânză de păianjen. Nimeni nu se căţăra până acolo. Cineva

pusese demult două cutii de vopsea goale şi le uitase acolo. Maşa controlă dacă locul era uscat: pe acoperiş se afla un strat bun de gudron, atârna chiar puţin în afara lui.

„Pe urmă, îşi zise ea, o să-mi găsesc de lucru, câştig bani şi-i trimit bunicului, nimeni n-o să afle. Vine iarna, îmi pun cizmele! La naiba cu institutul, o să mă înscriu la anul ce vine.“

O asemenea revoluţie se produse în capul Maşei într-o singură zi. Şi chiar îi era inima mai uşoară. Terminase şcoala cu bine, aproape printre premianţi, plănuia să le facă pe toate deodată, să intre imediat la institut, să se mărite, după o vreme să-şi găsească locuinţă la Moscova, ca să nu fie o povară pentru mama şi unchiul Artur, dar de dragul cizmelor, le amână pe toate cu un an. Împinse cutia până-n fundul poliţei şi-i aşeză în faţă cele două cutii pentru vopsea… Locul era minunat. Nimeni n-o putea găsi.

Mama şi Artur nu s-au întors prea curând. Din Tarasovka plecau la Puşkino, era acolo un magazin mare cu obiecte de uz gospodăresc. Cumpărară tapet, clei, var pentru tavan şi vopsea pentru ferestre. Sosiră acasă cu maşina după-amiază. Şura arăta mulţumită, strălucea ca ligheanul de aramă, se agita, cără singură rulourile de tapet. Artur arăta ca întotdeauna, binevoitor, dar obosit, moleşit.

„Boier“, îl categorisi Maşa nemulţumită.

Nici nu apucară să care totul în casă, că, într-o clipă, dădură buzna peste ei trei indivizi în uniformă şi doi în civil – o bandă întreagă. Îl căutau pe Koroliov Artur Ivanovici. Şeful lor, cu faţa albicioasă, arătă o carte pe care o ţinea în mână, apoi scoase o hârtie şi i-o flutură în faţă lui Artur.

Artur se aşeză în fotoliul său şi zâmbi fără adresă.

— Haideţi, băieţi, daţi-i drumul, la treabă. Şi tu, Şurocika, pune de masă. Cât lucrează băieţii, noi mâncăm.

Percheziţia dură aproape douăsprezece ore – de la patru şi jumătate până la trei noaptea. Se urcară în pod, cotrobăiră în pivniţă, ciocăniră pereţii. Cercetară chioşcul din grădină, frânseră masa de acolo, azvârliră afară lemnele din magazie, pe scurt, întoarseră casa cu susu-n jos. Se uitară prin cabina closetului cu o lanternă. Artur le arătă certificatul de invalid şi hârtia care atesta că fusese decorat.

— O să răspundeţi în faţa legii, mârâi încruntat căpitanul. Nu aveţi licenţă, impozit nu plătiţi. Dracu' ştie ce legaţi, tot felul de bazaconii antisovietice.

Vrafuri de cărţi vechi, unele ferfeniţite, altele cu coperte noi, stăteau grămadă pe bancul de lucru.

— Ce să fie antisovietic aici? zise Artur desfăcându-şi larg braţele uriaşe. Hamsun, Leskov, şi astea-s cărţi de bucătărie… Ia ziceţi, băieţi, chiar n-aţi văzut cum arată cărţile antisovietice?

Maşa era neliniştită că o să-i găsească cizmele pe poliţa de la closet şi tertipul ei va fi dat în vileag.

Plecară voinicii când se lumină spre răsărit. Luară cu ei cărţi şi unelte de lucru.

— Pune de ceai, Şurocika, îi ceru Artur.

Maşa stătea şi se frământa: dacă îl închid pe Artur, trebuie să se întoarcă împreună cu mama la Ugolnoie. Oare aveau bani de avion? Cu trenul ar face patru zile…

Artur se vârî cu greu sub masă – înainte erau acolo o mulţime de cărţi, acum locul era gol, copoii îşi băgaseră nasul peste tot. Se aşeză în fotoliul său cu braţele îmbrăcate în pânză, îşi scărpină bărbia rozalie, lipsită de păr:

— Asta-i mistică, pur şi simplu mistică! Uite aici, Şura, sub masă, aveam un exemplar din *Arhipelagul Gulag*. După el au venit, e clar. A ciripit vreun ticălos. Unde să fi dispărut teancul? Aveam un teanc enorm de hârtie! Doar nu-s nebun!

Bun, să zicem că-i aşa. Dar Şura ştia că nu-i întreg la minte: nu te iau de sănătos la azilul de nebuni. Iar Maşa deja dormea dusă, istovită de emoţia provocată de cizme, de percheziţie, copleşită de sentimentul că era posesoarea unei comori tainice.

Note

43. *Gosudarstvennîi Universalnîi Magazin* – Magazinul Universal de Stat, cel mai mare centru comercial din Moscova în anii comunismului.

Un registru prea înalt

Casa din străduţa Potapov care văzuse cum se schimbau locatarii cu sutele şi ai cărei pereţi fuseseră îmbrăcaţi în tapet de mătase, în stil Empire, cu dungi, cu trandafiri, suportaseră vopseaua grosolană în ulei, verde şi albastră, straturile de ziare, tapetul grosolan ieftin, fuseseră nu o dată jupuiţi, casa care, într-un secol şi jumătate cunoscuse bogăţia şi sărăcia, îi adăpostise pe nou-născuţi şi pe morţi, fusese martoră la crime şi nunţi, la reducerea spaţiului de locuit şi la traiul în comun, de-a valma, la reparaţii mai rele decât incendiile, la mici incendii şi inundaţii, deci această casă, în anii şaizeci ai secolului trecut, a fost garnisită în interior cu mobilă cehească şi cu măsuţe triunghiulare. Ea a suferit o mişcare lentă, aproape tectonică, şi doar o singură încăpere, cămăruţa de sub scară a portarului, aflată la parter, şi-a păstrat aspectul iniţial, destinaţia şi tot ce cuprindea în ea: avea pereţi din cărămidă de la bun început, aşa au rămas şi după aceea, fără să li se adauge nici un fel de stucatură; acolo se ţineau, ca şi înainte, măturile din nuiele, fiarele vechi, găleţile cu nisip. Se mai afla acolo un furtun tare lung, încolăcit. Cămăruţa stătea încuiată. Lacătul enorm de metal ar fi putut păzi comori mai însemnate, dar portarului Rîjkov, cunoscut în cartier pentru înfăţişarea lui fioroasă şi picioarele îngrozitor de crăcănate, îi plăceau lucrurile solide, printre care se număra şi lacătul de jumătate de pud. De fiecare dată când îşi aducea vreun iubit în cămăruţă, nepoata sa, Nadka, trăgea de el minute în şir ca să-l deschidă. Îi plăcea s-o facă, îi plăcea de altfel „trasul“ în toate sensurile. Demult i se aprinseseră domnişoarei poftele, trecuse la fapte ruşinoase pe când era fragedă copilă, nici nu-şi mai aducea aminte când deprinsese meseria asta pasionantă. În clasa a noua ajunsese o adevărată maestră şi, ca toţi maeştrii, avea un stil al ei şi mici slăbiciuni. Nu-i plăceau bărbaţii maturi, care se ţineau scai de ea, îi prefera pe tineri. Băieţii din clasă şi cei din cartier, unii chiar cu un an sau doi mai mici decât ea, îi recunoşteau meritele, nu permiteau nimănui s-o jignească, n-o vorbeau de rău, fiindcă era bunul lor cel mai de preţ.

Bunicul Nadiei se scula dimineaţa devreme şi se culca odată cu găinile, pe care nu le mai aveau de mult, dar organismul lui păstra amintirea vremurilor când în curtea casei cu un etaj, proprietate particulară, existau un grajd şi două anexe, şi într-una din ele locatarii creşteau găini. Exact în momentul când bunicul scotea primul sforăit, odată cu găinile, Nadia lua cheia din cui şi se

retrăgea pentru un ceas sau două în budoarul de sub scară.

Acolo, în fotoliul din timpul lui Pavel I, meşterit din mesteacăn de Carelia, cu spătarul stricat, pe furtunul făcut colac şi printre măturile din nuiele, se petreceau multe lucruri interesante – băieţaşii sfrijiţi, unii dintre ei nefiind încă invadaţi de coşuri, îşi încercau puterile şi îşi pregăteau armele pentru viitor. Jumătate dintre băieţii din casele vecine au avut prima lor experienţă sexuală în cămăruţa portarului, şi trebuie spus că Nadia n-a îndepărtat pe nici unul, cu o singură excepţie, de la ocupaţia asta simplă şi sănătoasă.

Ilia frecventa locul, se bucura de favorurile Nadiei când îi venea rândul conform listei de aşteptare, echitabilă pentru toţi şi deschisă tuturor.

Aşa cum s-a mai spus, Nadia avea slăbiciune pentru băieţii puberi, şi, cu sinceritatea ei dezarmantă, îl întrebă o dată pe Ilia între două reprize: „De ce nu vine Steklov la mine? Adu-l tu".

Sania era un băiat pe gustul ei – blond, subţirel, cu mâinile curate, cel mai respectuos dintre toţi.

Ilia îl invită pe Sania. Acesta îl refuză scurt, roşind nu mai puţin decât roşcovanul de Miha. După ce-l refuză, începu chinul. Până să fie invitat, Nadia nu-l interesase deloc – fata din clasa paralelă era grasă, vulgară, ochii negri îi ieşeau de sub breton, şi nici măcar nu-şi vorbiseră vreodată. Dar după invitaţia lui Ilia, Sania se frământă o săptămână întreagă, nu-i ieşea din cap Nadia, şi hotărî că dacă Ilia va repeta propunerea, o va accepta – ştia unde se ducea şi de ce.

Ilia îi propuse din nou, şi se înţeleseră de data asta. Sosiră la nouă şi jumătate. Nadia îi aştepta, citea cartea lui Şolohov *Pământ desţelenit*, figurând în programa şcolară.

Ilia plecă imediat, şi Nadia închise uşa pe dinăuntru cu zăvorul.

— Să-ţi arăt sau o facem aşa? îl întrebă experta, care putea să-i arate, dar tot atât de bine putea s-o facă şi fără demonstraţie.

Sania nu scoase o vorbă. Ardea să vadă pe viu tot ce văzuse numai în atlasul de anatomie al lui Urban şi Schwarzenberg din biblioteca mamei. Dar continuă să tacă.

— Nu-ţi fie frică, e foarte plăcut.

Nadia îşi desfăcu nasturii de la bluza albastră de lână, Sania simţi miros de transpiraţie caldă şi zări sub bluză o porţiune din sânii care se revărsau din sutienul foarte strâns, o combinaţie de roz cu dantelă albă.

Sania se dădu un pas înapoi. Nadia îşi dezveli dinţii albi şi dunga sidefie a gingiei:

— Nu-ţi fie frică, dă-mi mâna.

Sania îi strânse mâna ca la un salut de bună ziua. Ea îi întoarse palma şi şi-o vârî în sân. Pieptul îi era plin şi cald, ca o pâine proaspăt coaptă.

— Te porţi de parcă nu ne-am cunoaşte! zise Nadia uşor nemulţumită şi stinse lumina ca să-i trezească cheful de a o cunoaşte mai bine.

Era mare expertă în seducţie, dar îi lipsea siguranţa, era doar un animal neştiutor. După ce stinse lumina, prinse şi ea curaj. Cămăruţa nu avea ferestre, era întuneric beznă, nici măcar un firicel de lumină.

— Ce ai, Sanek? Eşti ca lemnul, trezeşte-te…

Chiar era ca lemnul. Nadia îi luă mâinile reci într-ale sale, calde şi mari, şi începu să i le plimbe pe corpul ei, ca pe trunchiul unui copac. El vru s-o ia la sănătoasa, dar unde?… Într-o beznă mai ceva decât infernul ăsta?

Se auzi un fâşâit lângă ei, apoi un chiţăit. Sania i se agăţă de umăr şi, în momentul acela, îşi dădu seama că fata era complet goală, simţi că nu numai pieptul ei, ci tot corpul era ca o pâine proaspăt coaptă.

— Nu-ţi fie frică, e şoricica, are pui, s-au aciuat aici. O să ţi-i arăt.

Nu se ştie de ce, şoricica îl făcu pe Sania să-şi recapete liniştea. Se temea că Nadia o să înceteze să-i plimbe mâna pe corpul ei şi o să-l ia cu totul în primire. Exact aşa se întâmplă. Ah, cum mai voia s-o ia la sănătoasa, dar acum era prea târziu, mult prea târziu… Ea îl ţinea bine cu mâinile moi şi repeta întruna:

— Micuţul meu, drăguţul meu micuţ…

Nu era o observaţie prea delicată, dacă e s-o luăm formal, dar aşa simţea Nadia că-l încurajează şi-i arată simpatia. Seducătoarea era fată miloasă, îi ţinea strâns bărbăţia timidă în mâinile mângâietoare.

— Vezi ce grozav e? zise Nadka din beznă slobozind un suspin adânc.

Era victorioasă, asta simţea acum. Un nou triumf. Îi ţinea capul lipit de sânii mari – e puternică, pe toţi îi învinge.

„Nu vreau, nu vreau“, îşi repetă în gând Sania, dar asta nu ajută la nimic. Era înăuntru, unde să se mai ducă? Un mic râs satisfăcut:

— Uite că apa găseşte întotdeauna gaurica!

Început şi sfârşit în acelaşi timp.

Contracţie şi descărcare. Ceva lipicios, fierbinte. Şi ruşine cât cuprinde. Asta o fi?

Nadka îi căută buzele cu gura, el i le oferi politicos. Ea i le linse cu limba mare, pe care i-o vârî puţin sub buza de sus. Supse aerul. Se auzi un pleoscăit.

— Mai bine moartea decât sărutul fără iubire, zise ea în şoaptă.

Chiar aşa. Mai bine să mori, decât să…

Afară ploua mărunt, nu se mai sfârşea odată. Ilia îl aştepta pe partea cealaltă a străzii. Se îndreptă spre Sania:

— A mers bine? întrebă el preocupat, fără să zâmbească.

— Bine. Destul de scârbos, răspunse Sania pe un ton degajat.

Ilia nu ştiu cum s-o ia: cât de scârbă i-o fi fost?

Merseră tăcuţi până la locuinţa lui Sania, se despărţiră la intrare.

A doua zi acesta nu se arătă la şcoală. Căzu bolnav. Veşnica lui boală: febră patruzeci de grade, nimic altceva. Pe jumătate adormit, i se năzări că e pe moarte, că are sifilis sau ceva şi mai rău. Nici pomeneală de aşa ceva. Febra îi scăzu după trei zile, alte câteva şi le petrecu în pat, bunica îi prepară sucuri de fructe, rulouri cu frişcă şi mere verzi rase pe răzătoarea cu găurile cele mai mici, în timp ce el se luptă să-şi învingă dezgustul de sine, de corpul său care-l trădase răspunzând unei chemări străine, împotriva voinţei sale, a dorinţei… Sau nu împotriva?

Stătea lungit şi citea *Odiseea*. Ajunse până la pasajul în care însoţitorii lui Odiseu se apropie de insula sirenelor, au urechile astupate cu ceară – dacă nu le-ar avea astupate, ar sări în apă şi ar înota chemaţi de glasul sirenelor –, în vreme ce Odiseu, legat cu curele de catarg, se zbate şi încearcă să-şi rupă legăturile ca să se arunce în mare, să înoate în întâmpinarea cântecelor cărora nu le poate rezista. Este singurul care le aude şi supravieţuieşte. Malurile stâncoase sunt presărate cu pieile uscate şi oasele calcinate ale călătorilor ajunşi pe insulă – ei au picat în plasa vocilor îmbietoare, şi sirenele-vampir le-au supt sângele.

— Ce crezi despre istoria cu sirenele, Niuta? E vorba de puterea pe care o are sexul asupra bărbaţilor?

Anna Aleksandrovna încremeni cu farfurioara în mână:

— Nu m-am gândit niciodată la asta. Ai perfectă dreptate. Dar nu numai asupra bărbaţilor, ci şi asupra femeilor. Asupra omului în general. Iubirea şi foamea guvernează lumea. E îngrozitor de banal, dar se pare că aşa stau lucrurile.

— Şi nu poţi scăpa de asta?

Anna Aleksandrovna izbucni în râs:

— Ba da. Dar eu n-am reuşit. Şi nici n-am vrut să reuşesc. Mai devreme sau mai târziu toţi suntem luaţi de vârtej.

Ea îi puse mâna rece şi aspră pe frunte, gestul era unul pur medical:

— N-ai febră.

Sania îi luă mâna osoasă, încărcată de inele, şi i-o sărută.

„S-a făcut băiat mare. E aşa de drăguţ! Dar e prea delicat, prea sensibil…, îşi zise Anna Aleksandrovna. Ce greu o să-i fie…“

Greutăţile începuseră pentru Sania mult mai devreme decât îşi închipuia Anna Aleksandrovna. De mic copil, chiar până să meargă la şcoală, se chinuise bănuind că nu era ca toţi ceilalţi de vârsta lui, şi, în general, că era diferit de alţi oameni, că avea el ceva, un fel de defect. O particularitate, asta în cel mai bun caz. Totul se lega vag de muzică, nu existau îndoieli în privinţa asta. Mama şi bunica, aidoma arhanghelilor înarmaţi cu săbii, îl apărau de lumea străină, şi în cei treizeci şi doi de metri pătraţi, cât avea camera lor fantastic de mare, îi creaseră o minunată rezervaţie. Îşi alimentau ele însele frica: cum o să trăiască băiatul fără ele când o să treacă pragul camerei şi, mai departe, cum o să se descurce el după moartea lor? La început plănuiseră să-i dea lecţii acasă, să nu-l ducă la şcoală, dar nu avuseseră curajul să ia o decizie atât de radicală.

L-au chemat pe Vasili Innokentievici ca să aibă cu cine să se sfătuiască, ele să zică una, el s-o ţină pe a lui, şi acesta nu le-a înşelat aşteptările, le-a prezentat nişte argumente zdrobitoare, dintre care cel mai solid era următorul: dacă băiatul nu se adaptează de mic, dacă nu se freacă de alţii la şcoală, atunci, cu naivităţile lui izvorâte din necunoaşterea lumii, o să-i calce pe nervi pe toţi şi n-o să scape de puşcărie.

Mama şi bunica s-au uitat una la alta şi l-au trimis pe Sanka la şcoală să se frece. Primii cinci ani de şcoală şi i-a petrecut singur, aproape ca într-o celulă. Ciudat lucru, nimeni nu-l lua în seamă, se uitau la el ca prin sticlă. Şi el şi-a păstrat ciudata însuşire, s-a apărat de copiii violenţi zâmbindu-le politicos, şi în afară de faptul că-i ţinea la distanţă, alte relaţii de substanţă n-a avut cu ei.

Miracolul s-a produs la începutul clasei a şasea – moartea pisicii hăituită de câine, apoi chinuită de colegii de clasă a făcut să se lege prietenia dintre Sania, Ilia şi Miha, întărită apoi de jurământul lor legat de cea mai mare taină ascunsă de fiecare în fundul sufletului.

Dar la sfârşitul anilor de şcoală se adunară alte taine, neîmpărtăşite de data asta. Prietenii erau aproape adulţi şi se împăcară cu ideea că fiecare dintre ei avea dreptul să-şi ţină pentru el o parte din secretele vieţii personale. Secretul lui Sania nu avea nume, dar se temea să nu fie dat de gol: dacă Ilia şi Miha aflau despre lucrul pe care el însuşi nu-l putea numi într-un fel? Cât despre viitor, nu-i încolţea încă nici o idee, darămite să se coacă vreuna, şi nici nu suferea prea mult din pricina asta, simţea doar o vagă teamă. I se părea că

asistă la tăceri ciudate, că băieţii au reticenţe în privinţa lui, deşi lucrurile astea nu-i împiedicau să rămână prieteni. Nu se certau niciodată dacă aveau păreri diferite, le transformau în dialoguri pline de duh, în replici care se năşteau şi mureau ca efemeridele, un teatru special ale cărui reguli le cunoşteau numai ei trei, adică Trianonul.

Chiar dacă Sania ar fi vrut să le destăinuie secretul, n-ar fi putut s-o facă – îi lipseau cuvintele. Nu le putea spune doar aşa, ce-i venea la gură, fiindcă avea o înclinaţie spre rigoare.

Putea să-l înţeleagă numai Liza, nepoata lui Vasili Innokientevici, un suflet înrudit cu al lui în toate sensurile. Era aproape o adevărată pianistă, deşi nu se înscrisese încă la Conservator. Dar avea să se înscrie. În schimb el, Sania, n-o va face niciodată.

Numai ei îi împărtăşea îndoielile sale: nu, viaţa adevărată nu-i aceea în care dimineaţa te speli pe dinţi cu pastă mentolată, îţi pregăteşti micul dejun, mănânci, scapi de ce-ai mâncat la closet, citeşti ziarele şi seara te culci cu capul pe pernă. Dovada convingătoare că exista o altă lume era muzica, ea se năştea acolo şi răzbea pe căi tainice în lumea de aici. Şi nu era vorba doar despre muzica de la Conservator care umplea sălile de studiu, sau despre larma haotică de pe culoarele şcolii de muzică sau despre aceea înregistrată în şănţuleţele negre ale discurilor. Chiar şi muzica revărsată din aparatul de radio cu multe întreruperi, trepidantă, zgâlţâită, chiar şi ea se strecura prin fisura dintre lumi.

Sania simţea că-i stă inima în loc la gândul îngrozitor că lumea de aici, cu bunica, pasta de dinţi şi closetul de la capătul culoarului, era o mare păcăleală, o iluzie, şi că, dacă fisura se lărgeşte şi mai mult, toată lumea asta crapă, cum se sparge balonul de săpun în albie.

— Aici e insuportabil, toate îmi fac scârbă, iar acolo nu mă primesc, pricepi? Poate că sunt o pocitanie.

Liza doar ridică din umeri şi-i zise:

— Da, bine. Lasă prostiile cu pocitania. Sigur că e o graniţă între cele două lumi… Cântă şi o să ajungi acolo.

Era încredinţată că mulţi cunosc adevărul ăsta, fiindcă învăţa la Şcoala Centrală de Muzică şi-i vedea pe colegii ei cum studiau câte opt ore pe zi la pian, la vioară, la violoncel, legaţi de pupitru cu lanţuri nevăzute.

În ultimul an de şcoală, Sania nu se atinse de instrument. Era convins că totul s-a sfârşit pentru el. Refuză lecţiile particulare, şi Anna Aleksandrovna nu făcu decât să suspine.

Mergeau la concerte.

Era mai plăcut să meargă cu Liza la concerte, decât cu bunica. Ascultau şi îşi controlau reciproc reacţiile, îşi făceau mici semne – dădeau uşor din cap, se opreau la jumătate de oftat, îşi ţineau respiraţia şi, un semn mai important decât toate, îşi atingeau uşurel mâinile. Totul se potrivea de minune. Apoi o conducea la troleibuz, o însoţea uneori până la strada Novoslobodskaia, discutau despre Chopin şi Schubert, şi, după o vreme, despre Prokofiev şi Stravinski, despre Şostakovici. Nici prin gând nu le trecea că vor discuta despre muzică toată viaţa, până la moartea unuia dintre ei – că vor vorbi mereu despre Bach, Beethoven şi Alban Berg. Şi că aveau să zboare cu avionul la Paris, Madrid şi Londra ca să asculte singurul şi unicul concert al unui mare muzician, ca mai întâi să se bucure din plin de muzică, apoi de pălăvrăgeala în doi până dimineaţa, când aveau să zboare din nou, fiecare în alt colţ al lumii.

Şi totuşi, va îndrăzni el să-i povestească Lizei despre cămăruţa portarului, despre întunericul de acolo, despre împerecherea cu tenebrele, despre lehamitea care l-a apucat după glorioasa ispravă bărbătească? Despre Nadka şi gingia ei sidefie?

Imediat după Anul Nou, o exmatriculară pe Nadka din şcoală. Era nedrept: învăţa destul de bine. Natura o înzestrase nu numai cu carne din belşug, ci şi cu minte ageră. Nici purtarea ei nu putea fi catalogată drept nepotrivită – stătea somnoroasă la lecţii, nu era impertinentă cu profesorii, răspunsurile ei erau de nota patru curat[44]. Directoarea o chemă la ea, îi spuse verde-n faţă tot ce ştia – secretul transpirase iute – despre ce se întâmpla în cămăruţa portarului şi-i ceru să părăsească şcoala. Nadia plecă plânsă toată şi se înscrise la o şcoală muncitorească, o decizie cât se poate de corectă.

Vechii colegi o vizitau ca şi înainte, e adevărat că acum avea mai puţin timp liber – dimineaţa muncea la brutăria de pe strada Pokrovka şi seara mergea la şcoală.

Deşi locuiau în acelaşi cartier de mulţi ani, nu s-au întâlnit decât o singură dată, din întâmplare, lângă cinematograful Uranus, pe strada Sretionka. Sania era cu Anna Aleksandrovna, Nadia – cu prietena ei, Lilka. El o salută de la depărtare, ea se apucă să-i şoptească prietenei la ureche şi să chicotească. Sania îşi întoarse capul. Să uite… să uite… Nici un cuvânt nimănui… Niciodată… Lilka dispăru pentru totdeauna în adâncul memoriei.

Ah, Liza, Liza, eşti atât de… cum să-ţi spun?

Era ca un cristal, fragilă, delicată, şi greşeai dacă îţi imaginai că era făcută

din acelaşi aluat ca Nadia, toată numai carne, că purta acelaşi harnaşament din elastic, un portjartier de care erau prinşi ciorapii. Era chiar o nelegiuire să gândeşti aşa. Sania înlătură orice urmă de îndoială: îngerii nu poartă sutien şi portjartier de elastic, asta-i sigur.

Se înşela amarnic. Îngerul purta bine-mersi toate dichisurile astea şi nu-i era străină nici forţa dezlănţuită a naturii descoperită de Sania în cămăruţa portarului. Încetul cu încetul, dar cu paşi siguri, se închegă povestea de dragoste dintre Liza şi un tânăr violonist, student la Conservator, provenind dintr-o familie de muzicieni. Grasul de Boris, arătând ca un urs, cu faţa roşie şi părul negru, zburlit, îi căzu cu tronc Lizei – să nu-ţi vină să crezi! Poate că numele bunicului său, înscris pe placa de marmură din foaierul sălii mici a Conservatorului, adăuga ceva la farmecul lui. Abia după patru ani, puţin înainte de nunta Lizei, Sania află despre relaţia lor şi se îmbolnăvi de-a dreptul: tot amestecul acesta de senzualitate în relaţia dintre un bărbat şi o femeie îi amintea de gustul scârbos al celor petrecute în cămăruţa portarului şi se afla în totală contradicţie cu lumea atât de pură a sunetelor. Şi ce legătură aveau toate astea cu Liza? Cânta din ce în ce mai bine, anii de ucenicie trecuseră, avea acum un sunet al ei, o intonaţie proprie. Ea şi grasul de Boris? Nu era vorba de gelozie, de nedumerire mai degrabă…

Cu două săptămâni înainte de căsătorie, ei interpretară în duo nişte sonate pentru vioară şi pian ale lui Mozart. Sania stătea în sala pe jumătate goală şi suferea: cunoştea bine sonatele, simţea că sunau fals cele două părţi – nu se ajutau între ele, nici o armonie între voci, o ignorare reciprocă alarmantă. Nici un fel de comuniune sufletească. Îl ura pe Boris, pe mărginitul ăsta egoist şi îngrozitor de vanitos. Nu, nu trebuia ca Liza să se mărite cu el!

Ieşi din sală fără să dea florile. Aruncă în pubela aflată în apropierea statuii lui Ceaikovski cele trei garoafe roşii, învelite în hârtie albă, vârâte în mâneca paltonului.

Masa de nuntă era pregătită doar pentru câţiva intimi, arăta modestă şi îmbelşugată în acelaşi timp. O mână de invitaţi, rude, prieteni apropiaţi. Douăzeci şi patru de persoane cu totul şi tot atâtea piese din serviciul de masă rămas întreg, reprezentând cadoul de nuntă al bunicilor lui Boris.

Bunicul Grigori Lvovici, cunoscut violonist şi pedagog, atârna în ramă, lângă portretul bunicii Eleonora la tinereţe, pictat de Leonid Pasternak. Bunicul murise acuzat de cosmopolitism, iar bunica, cântăreaţă din vremuri trecute, supravieţuise şi cosmopolitismului, şi soţului, şi fiului, şi acum conducea cu mână de fier gospodăria organizată după toate regulile vieţii

mondene – nimeni n-o făcea mai bine decât ea.

Masa strălucea ca aisbergul în lumina soarelui, strălucea argintăria frecată bine de tot, cristalul pocalurilor trimitea ocheade, feliile străvezii de peşte şi brânză aşteptau culcate pe platouri rotunde şi ovale. Bunica era în stare să hrănească o mulţime de oameni cu cinci pâini, întocmai ca Învăţătorul celebru, fiindcă ştia să taie bucăţile în felii foarte subţiri. E adevărat că nu rămâneau niciodată resturi. Mâncare era întotdeauna puţină, în schimb, multe vase. Tinerii însurăţei apărură în ţinută de concert – Boris în smoching, Liza în rochie galbenă ca paiul, din dantelă, care îi stătea oribil.

Printre invitaţi se numărau şi patru muzicieni, cei mai buni din această parte a lumii, împreună cu soţiile lor. Cupola cheală a marelui pianist răspândea lumină, marele violonist şedea cu corpul moale, revărsat pe jumătate de fotoliu. Instrumentista numărul cinci în orchestră, tot un geniu al muzicii – singura neînsoţită, nu s-a măritat niciodată –, şi-a pus pe masă, lângă porţelanurile strălucitoare, geanta ruptă, din care se iţea gâtul verde al unei sticle cu chefir. Marele violoncelist, prieten intim al răposatului stăpân al casei, se scobea între dinţi cu un chibrit rupt. Dirijorul celebru, dar nu chiar mare, molfăia din buzele subţiri, cercetând ce conţineau platourile, prefăcându-se că nu observă privirea ameninţătoare a soţiei. Dacă nu puneai la socoteală tânăra familie, în grupul celor care nu aveau de-a face cu muzica se număra perechea vecinilor de la ţară, unde îşi aveau casele de vacanţă – chimistul academician cu soţia. Eleonora Zorahovna, un geniu al relaţiilor mondene, era contrariată că tocmai o sunase soţia marelui compozitor ca s-o anunţe că ei nu pot veni.

Compoziţia secolului, imaginată de ea, era zădărnicită.

— Déjà-vu… îi şopti Anna Aleksandrovna nepotului. Acum cincizeci de ani am fost la nunta Eleonorei. În aceeaşi locuinţă… În 1911.

— Cu aceiaşi invitaţi? întrebă zâmbind Sania.

— Aproximativ. A fost Aleksandr Nikolaievici Skriabin. Tocmai sosise din străinătate.

— Skriabin? Aici?

— Da, a venit, spre deosebire de Şostakovici, care n-a catadicsit. Toţi îl iubeau pe Grigori Lvovici, pe Eleonora – nimeni.

— Cine a mai fost?

— Leonid Osipovici şi Rozalia Isidorovna Pasternak.[45] Minunată pianistă, Anton Rubinstein a remarcat-o pe când era fetiţă. Cerc închis. Rude, prieteni, profesionişti… Am fost în casa lor la vârsta ta, ba nu, eram mai tânără,

bineînţeles. Mi s-a întipărit bine în minte nunta lor. S-o ţii minte şi tu pe a ăstora… zise ea oftând.

— Cum ai nimerit acolo? întrebă Sania.

— Primul meu soţ… era muzician. Era prieten cu mirele. O să-ţi povestesc odată. E ciudat că nu ţi-am povestit până acum.

Anna Aleksandrovna era furioasă pe ea însăşi: hotărâse demult să nu-şi deşerte tot trecutul în faţa băiatului atât de sensibil. Prietenul mirelui din momentul acesta stătea în faţa ei şi se scobea în dinţi. Uite aşa, s-a lăsat pradă amintirilor duioase, a mers prea departe.

— O să-i fie greu aici Lizei, schimbă ea vorba destul de abrupt.

Liza făcea faţă cu brio. Vasili Innokientevici şi fiul său Andrei, tatăl Lizei, arătau ca picaţi din lună în mediul ăsta, dar erau amândoi medici cunoscuţi, şi asta îi făcea să fie cât de cât egali cu muzicienii. În schimb, mama Lizei nu avea nimic în comun cu tot restul, se potrivea ca nuca-n perete: blonda grasă, prost machiată, simţea ea însăşi că nu-i era locul în salonul muzicienilor. Fusese cândva soră medicală la chirurgie, într-un spital de campanie. Se măritase pe front, căsătoria neprevăzută şi nepotrivită rezista: fetiţa lor o ţinea să nu se destrame. Se citea totul pe faţa soacrei: mândrie, mitocănie, buimăceală, stinghereală. Liza o aşeză lângă ea, o mângâia din când în când pe mână şi o urmărea să nu se îmbete.

Anna Aleksandrovna stătea în dreapta lui Sania, iar în stânga lui, cu coama leonină împărţită în două, stătea un bărbat cu figură boemă, la gât cu un mic şal cu pete de leopard, galbene şi negre. Cine să fie? Cântăreţ? Actor? Numele lui era Iuri Andreievici.

Înainte să se aducă felul principal, pe la jumătatea mesei, când veniră să strângă ceştile de supă şi platoul fără cele douăzeci şi patru de plăcinţele pentru cei douăzeci şi patru de invitaţi, vecinul din stânga se ridică în picioare cu paharul în mână:

— Dragii mei Liza şi Boba!

„Aha, e de-al casei, un apropiat al lor, Boris Boboi“, îl recunoscu Sania.

Gura vorbitorului se mişca întruna, buza de sus avea o adâncitură în mijloc, cea de jos era puţin umflată.

— V-aţi angajat pe calea periculoasă a căsniciei! Poate că nu-i atât de periculoasă, pe cât e de neprevăzută. Vă doresc ceea ce e, după părerea mea, cel mai important lucru într-o căsnicie: să nu vă împiedice să ascultaţi muzică. E o mare bucurie să asculţi muzică la patru urechi, s-o interpretezi la patru mâini, să participi la naşterea sunetelor noi, inexistente până la voi. Muzica,

născută din mâini, trăieşte doar o clipă înainte să se stingă, preluată de undele care se împrăştie în spaţiu. Dar clipa aceea unică, efemeră e reversul eternităţii muzicii. Iertaţi-mă, Maria Veniaminovna, că spun asemenea prostii de faţă cu dumneavoastră… Bobocika, Liza, dragilor! Vă doresc din suflet ca muzica să nu vă părăsească, să vi se dezvăluie cât mai în profunzime, în toată plenitudinea ei.

— Nora! se auzi o voce gravă, puţin stridentă. Minunate plăcinţele! Să-mi dai, te rog, două, să le iau cu mine.

Eleonora îi aruncă o privire mânioasă:

— O să-ţi dau, Maria Veniaminovna, o să-ţi dau!

— Asta s-o treci în Memoriile tale, Saniecika. Să nu uiţi, îi şopti Anna Aleksandrovna.

Dar Sania, în faţa atâtor personalităţi adunate la un loc, avea impresia că se afla în primul rând la parter şi că vecinul lui cu şalul de leopard nu era un oarecare, invitat la masă din întâmplare, ci era cineva care ştia un lucru important, se vedea pe faţa lui. Dar cine era el? Cine? Bătrâna, care ceruse plăcinţelele pentru acasă, Maria Veniaminovna, era idolul lui Sania, de când o ascultase prima dată în concertul la care îl duseseră în copilăria lui.

După ce mâncară – ignorând obiceiul vechi cu sărutul însurăţeilor – trecură în camera de lucru. Acesta era unul dintre ultimele apartamente boiereşti de pe strada Marx şi Engels, fostul pasaj Malîi Znamenski, în spatele muzeului Puşkin, şi poate că era singura familie din ţară care locuia în acelaşi apartament din momentul construirii casei, în anul 1906. Nici străbunicul, nici bunicul, nici tatăl, nici Boris n-au fost scoşi din casă, nu li s-a restrâns spaţiul, n-au fost arestaţi. O legendă a familiei spunea că exact în apartamentul acesta, şi nu în acela al Peşkovei, ascultase Lenin sonata nr. 23 de Beethoven, interpretată de Isai Dobrovein, fratele mai mic al Eleonorei Zorahovna. Aici, în camera vecină, rostise Lenin, sau inventase Gorki faimoasa frază: „O muzică minunată, supraomenească. […] Dar nu pot să ascult prea des muzică, căci ea are influenţă asupra nervilor; îmi vine să spun fleacuri plăcute şi să-i mângâi pe căpşoare pe oamenii care, deşi trăiesc într-un infern murdar, pot crea atâta frumuseţe…“[46]

Fleacurile n-au fost atât de plăcute, şi capetele au zburat cu miile în urma mângâierilor lui…

Toate legendele acestea, care erau acum ale familiei ei, i le povesti Liza lui Sania, ducându-l pe balcon. Îi mai spuse că Dobrovein nu cântase în seara aceea *Appassionata*, ci sonata pentru pian nr. 14, *Sonata lunii*. Experţii

făcuseră o confuzie.

În camera de lucru se fuma. Slujnica aduse tava cu cafelele.

— Totul e foarte *British*, îi şopti Sania bunicii.

— Nu, *Jewish*, îl corectă Anna Aleksandrovna.

— Sună a antisemitism, Niuta. Niciodată n-am observat asta la tine.

Anna Aleksandrovna trase adânc fumul în piept, umflându-şi nările delicate. Dădu drumul fumului, clătină din cap:

— În ţara noastră, Sania, antisemitismul e apanajul tarabagiilor şi al aristocraţilor, dar după toate indiciile, familia noastră, deşi e de origine nobilă, face parte din intelectualitate. Doar ştii că-i iubesc pe evrei.

— Ştiu. Tu îl iubeşti pe Miha. Pentru mine, evreu sau neevreu, nu contează. Dar nu ştiu de ce, dintre prietenii mei apropiaţi, unul şi jumătate din doi sunt evrei!

— Chiar aşa. Poate că e vorba de o sensibilitate exacerbată?

Anna Aleksandrovna nu putea înghiţi antisemitismul. Altceva avea ea pe suflet. Cândva în tinereţea sa, îl respinsese pe Vasili, îndrăgostit de ea până la moarte, şi acum soarta se răzbuna: Liza, nepoata ei, l-a respins pe Sanecika, atât de sensibil, de fin, şi l-a preferat pe tânărul evreu şleampăt.

Modul cum vedea ea lucrurile nu prea corespundea realităţii, dat fiind că Sania nu-i propusese nimic Lizei, aşa că fata nu avusese ce să refuze. De când erau doar nişte copii, Anna Aleksandrovna avea convingerea fermă că sunt făcuţi unul pentru altul. O condamna pe Liza în sufletul ei, socotind că doar interesul şi dorinţa de a avansa în carieră au împins-o să aleagă astfel. Evreitatea făcea parte şi ea din însuşirile neplăcute ale logodnicului ei.

Liza se apropie cu paharul în mână, pe deget îi strălucea inelul de logodnă nou-nouţ. Îl ţinea la braţ pe vecinul de la masă al lui Sania.

— Aţi făcut cunoştinţă? Saniecika, Iuri Andreievici. E profesor de teoria muzicii, omul care poate să-ţi rezolve toate problemele în legătură cu muzica.

— Rar întâlneşti oameni care îşi pun probleme legate de muzică, zise Iuri Andreievici, uitându-se la Sania cu un interes cât se poate de viu.

— Ah, ce-ţi veni, Liza?

Sania se fâstâci. Era supărat pe ea: de unde atâta lipsă de tact?

Sania nu apucă să scoată o vorbă, fiindcă se îndrepta spre pian bătrâna greoaie, cu geanta sub braţ.

Recitalul nu intra în planul gândit de Eleonora Zorahovna. După socoteala ei, trebuia să urmeze desertul – cafea, îngheţată şi prăjiturele, pe care slujnica le adusese deja de la bucătărie. Dar invitata, fără să observe tava cu

prăjiturele, se apropie de pian ca boxerul de ring, cu capul masiv, aplecat puţin, şi cu mâinile în lungul corpului. Lăsă din mână geanta, aceasta căzând cu zgomot în dreapta pedalelor, scotoci sub chefir, scoase de acolo notele şi le puse pe pupitru. Apoi se aşeză pe taburetul rotitor, o clipă îşi legănă pe el corpul uriaş şi îşi ridică privirea în sus, cercetând cu atenţie pe tavan o indicaţie greu de descifrat. Era clar că a primit indicaţia aşteptată, fiindcă închise ochii şi luă un acord plin ca harbuzul copt. Urmă al doilea, apoi al treilea. Erau acorduri ciudate, anunţau că urma ceva neobişnuit.

— Aşază-te, îi şopti Iuri Andreievici lui Sania, o să dureze optsprezece minute, un ritm susţinut.

Asemenea muzică Sania nu mai ascultase. Ştia că ea exista, cântată parcă în duşmănie, respingând tradiţia romantică, nesocotind reguli şi canoane. Valul reacţiilor potrivnice, dezaprobatoare ajunsese până la el, dar era prima dată când o asculta pe viu. Asculta ceva absolut nou, dar nu pricepea cum era construit. Urechea lui era obişnuită cu altfel de muzică, o muzică „normală“, mult mai inteligibilă, mai apropiată, îi plăceau intrările în profunzime, atingerea insistentă, aproape obsesivă a sunetelor, savura dinainte deznodământul, ghicea sfârşitul frazei muzicale…

Ştia cât de stupide şi lipsite de conţinut erau încercările de a reda conţinutul muzicii printr-un limbaj pseudopoetic, special gândit ca să aibă efect – suna întotdeauna pretenţios şi fals. Mai ştia că muzica nu se traducea în imagini literare şi vizuale. Îl iritau adnotările din programele de sală: cum să-l înţelegem pe Chopin sau ce a vrut să spună Ceaikovski.

Era ca şi cum copilul mic se uită nedumerit la preocupările adulţilor şi exclamă: cât pot fi de proşti!

Muzica pe care o asculta acum îi cerea atenţie încordată. „Textul ăsta e într-o limbă necunoscută“, îi trecu prin minte lui Sania.

Sunetele ieşite din mâinile bătrânei erau uluitoare. Îl mai încercase de câteva ori o asemenea emoţie, o simţea cu întreg corpul. Părea că ele îi umplu ţeasta şi i-o dilată, că un proces biologic necunoscut i se declanşează în corp, asemănător cu felul în care se produce hemoglobina sau cum lucrează atotputernicul hormon în sânge. Ca respiraţia sau fotosinteza, ceva legat de natura însăşi…

— Ce-i asta? îşi întrebă vecinul în şoaptă, uitând de regulile bunei purtări.

Acesta zâmbi cu buza de sus despicată.

— Stockhausen. Nimeni nu-l cântă la noi.

— E sfârşitul lumii!…

Sania nu avea în vedere sfârşitul lumii în sensul pe care i-l dădeau religia sau ştiinţa. Era o exclamaţie folosită curent de tineri, făcea parte din jargonul deceniului. Dar pe Kolosov exclamaţia îl făcu atent şi se uită la el vădit interesat. Doar era teoretician, socotea că muzica nouă însemna sfârşitul şi începutul a ceva necunoscut, credea că schimbarea produsă pe nevăzute, inaccesibilă majorităţii oamenilor, avea o uriaşă semnificaţie, şi-i preţuia în mod deosebit pe aceia care, asemeni lui, simţeau ruptura, o ruptură poate chiar în evoluţia lumii, în conştiinţa omului. Nu erau mulţi aceia care o luau înaintea vremurilor, simţind începutul lumii noi, ba mai mult, erau capabili s-o analizeze, s-o cerceteze.

— Nu pricep cum e construită, zise Sania, în ton cu ideile lui Kolosov. Poate că nu mai e vorba despre un nou stil, ci despre un nou mod de gândire. Uluitor…

Kolosov era în culmea fericirii:

— Eşti muzician, nu-i aşa?

— Nu, nu. Trebuia să fiu… un accident… O întâmplare prostească, ispravă de puştani. Acum ascult muzică. Atât, zise Sania şi îşi ridică mâna dreaptă cu cele două degete îndoite. Termin la anul Institutul de Limbi Străine.

— Treci pe la mine, să stăm de vorbă. Cred că avem despre ce…

Lui Sania i se şterse din minte tot ce a urmat după muzica lui Stockhausen, până şi Maria Veniaminovna îşi pierdu puţin din strălucire. Ţinea minte doar că i-a condus pe tinerii însurăţei la gară – plecau în voiaj de nuntă în ţările baltice.

Pentru el conta altceva: presimţea că avea să se producă un eveniment important. A doua zi trecu să-l vadă pe Iuri Andreievici la sfârşitul orelor de curs de la Conservator. Începură discuţia din locul unde o întrerupseseră în ajun.

Apoi plecară într-un cartier îndepărtat, făcură jumătate de oră cu tramvaiul de la staţia de metrou Voikovskaia, trecură printr-o zonă intermediară între un sat care îşi trăise traiul şi un oraş fără temelii. Era un cartier fără personalitate.

În cuşca mizerabilă, umilitoare pentru om, cu număr de tablă pe uşă, întocmai ca în cartea lui Zamiatin – lectura din Noi era foarte proaspătă –, lipsea mobila, exista doar o pianină, mai erau etajere, stelaje şi o bibliotecă, toate ticsite de cărţi şi partituri. Fără masă unde să mănânci, fără divan unde să dormi. Iuri Andreievici arăta în casa lui ca un musafir, cu costumul bine călcat, cu şalul vârstat cu roşu, cu pantofii strălucind ca la teatrul de revistă. Sania a

crezut o vreme că garsoniera era cabinetul lui de lucru, că profesorul locuia undeva în altă parte, într-o casă mai omenească. Pe urmă a dat cu ochii în bucătărie de ceainicul din teracotă şi de cutia de lemn cu ceai chinezesc. Şi mult mai târziu s-a lămurit că Iuri Andreievici cu costumul bine călcat şi cu şalurile lui avea un regim strict, aproape ca în armată, că trăia ca un huhurez şi că sub costumaţia lui de bal mascat se ascundea de fapt un ascet autentic.

Cum reuşea el să se ocupe de muzică trăind ca pustnicul în lumea vulgară şi mizerabilă, în dezgustătorul şi periculosul malaxor sovietic? De necrezut, de necrezut.

În acea primă seară, Sania începu să se pregătească pentru examenul de admitere la Conservator, la secţia de muzicologie. Iuri Andreievici îl învăţă meserie, aşa cum fierarul îşi învaţă ucenicul să bată cuiul dintr-o lovitură, bucătarul îl învaţă să taie ceapa şi morcovul cu precizie milimetrică şi chirurgul îl învaţă să facă incizia cu mână uşoară, artistic. Dar importantă nu era explicaţia în sine – ce trebuie să dubleze ca să rezolve tonica acordului de septimă dominantă, cum trebuie să cânte exact o modulaţie de triton, cum îşi răspund registrele corespunzătoare vocilor extreme în „punctul intersecţiei perfecte"… –, Kolosov îl învăţa cu aceeaşi plăcere pe care o simţea şi Sania când primea învăţătura.

— Încă nu-ţi dai seama ce noroc ai cu mâna dumitale. Adevăratul muzician nu e interpretul, ci compozitorul, teoreticianul. Şi mult mai mult teoreticianul. Muzica e chintesenţă, concentrat de comunicare, e tot ce există dincolo de urechile noastre, dincolo de ce percepem, dincolo de conştiinţa noastră. E culmea platonismului, „ideile" coborâte din ceruri în forma lor cea mai pură. Pricepi?

Sania mai mult simţea decât pricepea. Îl suspecta pe profesor că prea despica firu-n patru, îşi amintea cu ce bucurie îşi plimba degetele pe clape în copilărie şi cum muzica se năştea chiar din degetele lui.

Sania trăia anul cel mai fericit din viaţa lui. Carapacea lumii vulgare şi mizerabile crăpă, lăsând să năvălească aerul proaspăt. Singurul pe care îl putea respira. Era la fel de zguduit ca acum zece ani, când pe elevii din clasa a şasea îi uluise apariţia lui Viktor Iulievici, care împroşca versuri de cum intra în clasă. Exista totuşi o diferenţă: pe Sania, adult fiind, îl durea amarnic despărţirea pentru totdeauna de muzică; acum însă, după despărţire, o iubea şi mai mult. Talentul, adormit undeva în adânc, se trezi după somnul de zece ani şi explodă. Solfegiile destul de plictisitoare din copilărie se transformară într-o ştiinţă captivantă despre structura muzicii. Câţiva ani mai târziu, Sania avea

să fie convins că solfegiile îi vorbeau în cuvinte simple despre felul cum era alcătuită lumea însăşi, într-o primă aproximaţie.

De două ori pe săptămână, petrecea o oră şi jumătate cu Iuri Andreievici: scria dictări complicate, făcea la nesfârşit exerciţii care îi dezvoltau memoria şi cunoştinţele muzicale. Iuri Andreievici cânta la pian şi Sania învăţa să distingă din auzite intervalele şi acordurile, succesiunea lor, trecerile dintr-o tonalitate într-alta.

Făcură din nou apel la Evghenia Danilovna, şi ea îşi rupse, pentru Sania, două ore pe săptămână din programul foarte încărcat – la vremea aceea se ocupa de elevii supradotaţi, cel puţin zece dintre elevii săi aveau să facă celebră mai târziu Şcoala Centrală de Muzică. Renumita profesoară ţintea să formeze interpreţi de excepţie, ori cu schilodul de Sania era curată pierdere de vreme, dar în generaţia ei – a prietenelor Annei Aleksandrovna – nu se punea problema să fie refuzat un copil din acelaşi mediu, chiar dacă nu avea nici o perspectivă. Datorită noii metode aplicate pentru cele două degete îndoite ale lui Sania, acesta reuşi s-o scoată la capăt cu programa ingenios alcătuită, interpretând, la încheierea pregătirii, Ciacona de Bach într-o prelucrare a lui Brahms pentru mâna stângă. Anna Aleksandrovna îşi vându ce-i mai rămăsese din bijuterii – cerceii cu briliante şi pandantivul. Ca să plătească meditaţiile.

Sania zbura la lecţii ca la o întâlnire de dragoste, dar şi Iuri Andreievici îşi iubea noul elev, fiindcă prindea totul din zbor şi punea uneori întrebări care depăşeau cu mult materialul parcurs, şi atunci profesorul se lumina la faţă, se umplea de zâmbet, dar ştia să fie şi sever, nu-i plăcea uşurătatea de nici un fel. Obişnuia să termine lecţia la ora fixată, nici mai devreme, nici mai târziu, şi, când s-a întâmplat o dată ca Sania să întârzie un sfert de oră din cauza troleibuzului avariat, nu i-a făcut cadou cele cincisprezece minute.

În afară de solfegiu, armonie şi istoria muzicii, Sania trebuia să-şi dea examenele de cultură generală: limbă şi literatură rusă, limbă străină şi istoria URSS. Nu-şi făcea griji în privinţa lor. Pentru el cel mai greu examen era proba de pian. Trebuia să cânte programul pregătit dinainte şi să citească la prima vedere o piesă muzicală. Candidaţilor la muzicologie nu li se cerea, desigur, să stăpânească la perfecţie instrumentul, dar Sania avea emoţii. Îi pierise curajul să interpreteze o lucrare muzicală de când cu isprava lui Murîghin, în urma căreia se alesese cu ruptura de ligament.

Trecu examenele teoretice foarte bine. La proba de pian se prezentă mulţumitor: Elena Danilovna nu-şi irosise energia în van. Lucrul cel mai interesant era că nimeni din comisia de examen nu observă că două degete de

la mâna dreaptă erau neputincioase. Mare victorie.

În toamnă, când colegii lui de la Institutul de Limbi Străine intrară în anul cinci, Sania se numără printre cei admişi în primul an la secţia de muzicologie a Conservatorului. Anna Aleksandrovna era fericită. Cu atât mai mult Elena Danilovna. Se bucură atât de tare, încât îi dărui o partitură cu autograful lui Skriabin. Dar la vremea aceea, el avea unele îndoieli cu privire la Skriabin.

Câtă dreptate avea Viktor Iulievici, de mii de ori avea dreptate, şi Sania era întru totul de acord cu el: dacă ai un profesor bun, simţi că te naşti a doua oară. Doar că de data asta nu el, ci alt profesor introducea în viaţa lui un nou sistem de valori, îi arăta noi înţelesuri, îi lărgea orizontul cunoaşterii. Tinerii mai sensibili şi cu mintea ascuţită descopereau cu înfrigurare că nu era vorba numai despre muzică, ci despre univers, despre facerea lumii, despre legile fizicii atomice, despre biologia moleculară, despre stelele căzătoare şi despre foşnetul frunzelor. Pe lângă ştiinţă, se întâlneau aici cu poezia şi arta de toate felurile.

— Forma e ceea ce transformă conţinutul unei opere în esenţă. Înţelegeţi? Caracterul muzicii se degajă din forma sa, aşa cum aburul se ridică din apa fierbinte, afirma Iuri Andreievici. Când cunoşti bine legile generale ale formei, odată ce ţi-ai formulat tot ce s-a pretat formulării, poţi, sondând generalul, să vezi individualul, specificul. Şi atunci poţi să percepi un rest în care se ascunde miracolul în forma sa cea mai pură. Acesta este scopul analizei: cu cât pricepi mai bine ceea ce este inteligibil, cu atât e mai strălucitoare puritatea ininteligibilului. Ascultaţi şi pătrundeţi-vă!

El potrivi discul negru pe pick-up. Acul nu reda sunetele cele mai perfecte, dar studenţii, citind simultan notele din partituri, receptându-le cu ochii, urechile şi creierul, se trezeau într-o nouă lume, purtaţi cu gândul în spaţii necunoscute.

Profesorul nu putea să sufere patetismele, cuvintele mari, trăncăneala, şi tăia scurt orice încercare de a discuta despre muzică în termeni graţioşi.

— Nu verificăm aici câtă algebră e în armonie! Noi studiem armonia! Aceasta e o ştiinţă exactă, la fel cum e algebra. Lăsăm de o parte poezia pentru o vreme.

Punea pasiune în ce spunea, era vehement, părea că se confruntă cu un adversar nevăzut.

Studenţii îl adorau, şi mai-marii din Conservator stăteau cu urechile ciulite, bănuiau că avea el ceva potenţial antisovietic.

Iuri Andreievici Kolosov se ocupa de structuralism într-o epocă în care

termenul acesta nu era încă încetăţenit. Or, se ştie că, oricare sunt vremurile, autorităţile reacţionează violent la tot ce nu înţeleg.

Profesorul depăşea limitele stricte ale cursurilor de armonie, de istoria muzicii şi a sistemelor muzicale şi ba îi cufunda pe studenţi în Antichitatea scăpată din vedere, ba îi făcea să descopere muzica nouă, cea mai nouă cu putinţă. Aceasta era a doua avangardă care abia pătrundea în URSS, pe scurt, copiii lui Webern: Pierre Boulez, Stockhausen, Luigi Nono. Şi chiar alături, pe culoarele Conservatorului se fâţâiau deja avangardiştii locali: Edison Denisov, Sofia Gubaidullina, Alfred Schnitke…

Totul era foarte nou şi novator, dar încă neclar şi nesigur, nimeni nu-şi avea locul bine stabilit. Chiar şi Schönberg era o figură nouă.

Lui Sania i se învârteau toate în cap, informaţiile veneau în acelaşi timp cu forţa valului uriaş: barocul, clasicismul timpuriu, Bach cel atotcuprinzător, romantismul respins şi revenit apoi odată cu trecerea anilor, Beethoven părând că duce muzica clasică până la ultima sa limită şi, în plus, compozitorii noi, ştiinţele noi, ideile noi…

Afară ba ploua, ba ningea, zbura puful plopilor, urechile îţi ţiuiau de la vorbăria nesuferită despre realizări şi victorii – am ajuns din urmă şi am întrecut… În bucătării se bea ceai şi vodcă, fâşâiau paginile cărţilor criminale, hârâiau benzile de magnetofon cu muzica lui Galici şi a tânărului Vîsoţki. Se năşteau şi acolo sunete şi idei noi. Sania însă nu le băga în seamă. Era lumea lui Ilia şi a lui Miha, prietenii lui din şcoală, care se îndepărtau tot mai mult de el.

Nu era încă sfârşitul dezgheţului hruşciovian, dar Hruşciov făcuse deja pasul înapoi, declarând public la o mare adunare a partidului: „Vorba isteaţă cu dezgheţul a aruncat-o pezevenghiul de Ehrenburg!"

Semnalul era dat, începea îngheţul.

În bucăţica asta de timp din istorie, cunoscătorii în artele plastice preluară ştafeta de la pricepuţii oficiali în muzică. La urechile lui Sania ajungeau, prin Miha mai ales, doar ecourile înfruntărilor verbale din sălile Manejului, unde îşi expuneau lucrările pictorii care nu aveau nici o legătură cu pictura oficială sovietică.

Miha aproape că dispăru la orizont, se mutase la un internat din afara oraşului. Mai des decât alţii îl vedea Anna Aleksandrovna – ei îi povestea despre munca lui cu copiii surdomuţi, către care îl chema inima, deschisă, de altfel, pentru toţi în chip nesocotit. Totuşi, inima lui nu aparţinea întru totul fiinţelor bâlbâite, jumătatea cealaltă a ei tremura de dragul Alionei, care ba

era îngăduitoare cu el, ba se făcea nevăzută precum Albă ca Zăpada. Avea ea ceva ce aducea a stihie din basm: era rece ca gheaţa şi schimbătoare ca apa curgătoare, ba se învolbura pe neaşteptate, ba se potolea la fel de neaşteptat.

Miha îi făcu cunoştinţă lui Sania cu Aliona. Sania îi simţi farmecul şi se nelinişti: periculoasă fată! Nu intenţiona să aibă experienţa amoroasă a lui Miha, care să-i solicite nervii la maximum. Nu era invidios nici pe succesul în dragoste al lui Ilia, care îl făcea să-şi amintească de coşmarul din cămăruţa portarului. Natura femeii îl speria. La Conservator comunica mai ales cu bărbaţii tineri, dar nu avea relaţii apropiate cu nici unul. Se speria de privirile insistente ale băieţilor, tot aşa cum îi era frică de fetele pornite la atac, având şi ele mirosul cămăruţei din străduţa Potapov. Dar mediul muzicienilor, clocotind de viaţă în dosul statuii de bronz a lui Piotr Ilici Ceaikovski, te îndemna la păcatul hulit în Biblie. Şi, oricum, era mai bine decât să invidiezi sau să umbli cu nasul pe sus. Numai că pentru invidie sau îngâmfare nu erai arestat.

Patimile din Conservator nu-l interesau pe Sania, tot aşa cum nu-l interesa nici ce vânt bătea afară. Nici dezgheţul, nici îngheţul nu-l priveau defel.

Undeva sus de tot, pe culmi, tremurau şefii cei mari, dar, din fericire, pe Hruşciov nu-l preocupa muzica „uimitoare şi neomenească“ şi nici muzica „cacofonică“ nu-l impresiona deloc. Era pe deplin satisfăcut când asculta melodia deloc complicată *În grădină, în livadă…* Primitiv, semianalfabet, îmbătat de putere, conducea ţara uriaşă cum îl tăia capul: a ridicat mâna ca să lovească în Stalin, a aruncat mortul afară din mausoleu, i-a eliberat pe deţinuţi, a desţelenit pământurile virgine, a însămânţat regiunea Vologda cu cucuruz, i-a băgat în puşcărie pe producătorii clandestini de textile, pe aceia care spuneau bancuri şi pe pierde-vară, a sugrumat Ungaria, a lansat sputnikul şi a acoperit de glorie URSS cu ajutorul lui Gagarin. S-a ocupat să distrugă biserici şi să construiască staţiuni de maşini şi tractoare, a comasat şi a dezmembrat, a făcut şi a desfăcut. A dăruit din greşeală, fără voie, Crimeea Ucrainei. I-a trezit la realitate pe intelectuali înjurându-i cum îi venea la gură, ca să-şi bage bine minţile în cap, şi aproape că a învăţat să pronunţe cuvântul complicat *intelighenţia* dintr-un vocabular străin pe care nu-l cunoştea. În schimb, spicherii de la radio i-au preluat pronunţia – *comunizm, socializm.* Sensibil la tot ce era putregai, intrigă şi influenţă burgheză, Hruşciov l-a promovat pe Lîsenko fiindcă ştia ce hram poartă şi i-a înlăturat pe geneticieni, pe ciberneticieni şi pe toţi aceia care erau mai presus de puterea lui de înţelegere. Duşman al culturii şi libertăţii, al religiei şi talentului, el i-a

zdrobit pe aceia pe care îi putea zări cu ochiul lui miop de incult… Nu i-a văzut pe principalii duşmani: marea literatură, filozofia şi pictura. Nu a ajuns, bineînţeles, până la Beethoven, la Bach, cât despre Mozart, pe acesta l-a scăpat din vedere, avea o natură dezarmant de simplă. De fapt, trebuiau interzişi toţi!

În anul 1964 a intrat în scenă Brejnev. Au urmat mutări şi permutări în interiorul partidului, unii strigoi au fost înlocuiţi cu alţii. Nivelul lor de cultură dezastruos a dat tonul pentru stilul de viaţă al ţării şi a fixat plafonul, dincolo de care era periculos să te avânţi. Literatura şi arta, cultura cea de toate zilele erau de o plictiseală soră cu moartea. O mână de oameni neimportanţi în toate sensurile – băieţi inteligenţi, nu de tot striviţi, pitiţi în matematică şi biologie, printre care şi o pereche de academicieni, dar mult mai mulţi marginali lâncezind în posturi mărunte sau dispărând în institute de cercetare de mâna a treia, doi-trei studenţi geniali la Fizică, la Chimie şi la Conservator –, toate aceste fantome, cu preocupări spirituale, duceau o existenţă paralelă, clandestină.

Şi mai mulţi erau aceia care nu se cunoşteau între ei, se intersectau la vestiarele bibliotecilor, la garderobele filarmonicilor, în liniştea muzeelor pustii. Nu formau un partid, un cerc, o societate secretă, nici măcar o adunare a celor care gândeau la fel. Să zicem că numitorul lor comun era repulsia faţă de stalinism. Şi, bineînţeles, lectura. Împătimiţi ai lecturii, nestăpâniţi, maniaci – hobby, nevroză, drog. Pentru mulţi lecturile care le îndrumau viaţa s-au transformat într-un substitut al ei.

În anii aceia, Sania se molipsi şi el, dar epidemia lecturii se manifestă într-un mod foarte special: el descoperi lectura partiturilor în toată profunzimea lor. Când nu avea cursuri, îşi petrecea timpul liber în biblioteca de la Muzică. Din păcate, multe dintre partituri nu se dădeau acasă. Mâna invalidă îi punea atâtea oprelişti, încât se consola cu visul care i-a revenit din când în când, de cinci ori, nu mai puţin, în ultimii zece ani: cânta la pian cuprins de o plăcere fiziologică acută, corpul i se transforma într-un instrument muzical, într-un fel de flaut cu mai multe tuburi, asemănător naiului – se umplea de muzică pornind din vârful degetelor, ea urca prin oase şi se concentra în ţeasta devenită cutie de rezonanţă. Capacităţile lui se înmulţeau peste măsură. Instrumentul la care cânta semăna, de data asta, cu un pian, unul special, complicat, cu un sunet din altă lume. Îşi dădea seama că muzica îi era teribil de cunoscută, dar că, în acelaşi timp, n-o ascultase niciodată până atunci. Muzică originală, abia compusă, şi, în acelaşi timp, muzica lui, a lui Sania.

Citirea liberă a partiturilor îi permitea să cuprindă dintr-odată tot textul muzical şi chiar îl avantaja: citirea notelor cu ochii era pentru el modul ideal de a face muzică, dificultăţile tehnice păreau să dispară – muzica curgea din partitură direct în creier.

Sania studia cu plăcere partiturile pentru orchestră. Se delecta cu arta orchestraţiei, îl bucurau grozav posibilităţile nenumărate de interpretare. Percepţia vizuală şi, prin intermediul ei, percepţia mentală a muzicii îi procurau însă o plăcere în plus: sunetul şi semnul, unite, făceau să apară o imagine emoţionantă, având, poate, conţinutul ei propriu, imposibil de descifrat la o simplă citire a notelor. Până să ajungă la studiul partiturilor, sesizase vag că exista o formulă care îngloba structurile şi sensurile, că existau straturi de structuri îngemănate, şi crezuse că undeva, foarte aproape, se afla cheia care să dezlege misterul muzicii. Muzica, aşa cum o gândea el atunci, se supunea legii evoluţiei, aceeaşi după care era organizată lumea, dezvoltându-se de la formele cele mai simple până la cele mai complexe. Afla acum că evoluţia muzicii putea fi urmărită nu numai în felul cum suna ea, ci şi în notele scrise, în semnele ei, ca expresie a gândirii muzicale dintr-o epocă anume. El constată – nu era cine ştie ce mare descoperire, o făcuseră alţii înaintea lui – că notele scrise, adică notaţia, arătau, deşi cu mare întârziere, ce schimbări s-au produs în gândirea muzicală de-a lungul veacurilor. De aici nu mai era mult până la ideea de a încerca să găsească legile dezvoltării acestei gândiri, altfel spus, să găsească legea evoluţiei sistemelor muzicale. Când Sania, prudent, începu să-i prezinte lui Kolosov ideile sale despre evoluţia muzicii, profesorul îi întrerupse expunerea încurcată, scoase cu mişcări sigure din maldărul de partituri de sub masă o revistă americană de muzică şi o deschise într-o clipă la pagina pe care voia să i-o arate: era un articol despre compozitorul Earle Brown. Revista reproducea partitura compoziţiei intitulate *Decembrie 1952*. O pagină albă pe care erau desenate o mulţime de dreptunghiuri negre. În vreme ce Sania cerceta uluit pagina, Kolosov îi zise, râzând pe-nfundate, că acesta nu era capătul drumului. Earle a scris mai târziu o lucrare muzicală intitulată *25 de pagini*: exact 25 de pagini cu desene, în care nu contau nici ordinea interpretării, nici numărul muzicienilor. Imaginea pe care încerca să şi-o construiască Sania căpăta, aşa credea el, o perspectivă excepţională…

Cu impresia asta ar fi rămas Sania, dacă Iuri Andreievici n-ar fi tuşit ironic şi chiar răutăcios. Sania îşi dădu seama că nu era luat în serios, se supără şi îşi înghiţi vorba.

Ideile tulburi despre evoluţie nu-l părăsiră însă. Trecu prin stări de curaj necunoscute lui, se lansă, pe ascuns, în elaborarea unei legi unice, a unui fel de teorie general valabilă pentru toate sistemele muzicale. Un asemenea avânt îndrăzneţ nu se putea compara decât cu acela al elaborării teoriei generale a câmpurilor. Întocmai ca viermele de mătase care nu încetează să scoată din el preţiosul fir, Sania îşi construi în jurul lui un cocon minunat, fiind gata oricând să se transforme în crisalidă, ca să răzbească, în sfârşit, în lumea abstractă, dar autentică. Primejdia era mare, fiindcă se putea poticni, putea să dea în nebunie curată.

La sfârşitul lui 1967, când Sania termină Conservatorul, Kolosov, cu care continua să petreacă o grămadă de timp, îi aranjă un post de asistent la Catedra de istorie a muzicii străine. Nu se găsise un post pentru el la Catedra de teorie a muzicii. Din toamnă, Sania începu să predea, măcinat ca şi înainte de construcţiile lui teoretice. Relaţia cu Kolosov se strică de-a binelea. Sania aştepta sprijinul lui, dar profesorul îl întâmpina mereu cu un zâmbet ironic, sceptic. Era dureros.

Din când în când, Anna Aleksandrovna se nelinişte a în privinţa lui Sania: nu cumva şi-a ales băiatul un registru prea înalt pentru viaţă?

Note

44. În sistemul de învăţământ sovietic notele sunt de la 1 la 5.

45. Părinţii lui Boris Pasternak. Tatăl – pictor şi mama – pianistă.

46. Citatul face parte din Maxim Gorki, *V.I. Lenin*, trad. de Maria Bistriţeanu şi P. Solomon, Univers, Bucureşti, 1970, p. 95.

Colege de clasă

Din fragedă copilărie, Galia Poluhina, numită mai simplu Poluşka, şi Tamara Brin, alintată de Olga cu un nume mai lung, Brincik, se simţeau puţin stinghere în prezenţa Olgăi, singura prietenă a fiecăreia dintre ele. Şi asta numai din dragoste pentru ea, altă pricină nu aveau. Ca să n-o amărască pe amica lor cu păreri nu îndeajuns de elevate sau prea burgheze.

Ambele îi erau devotate trup şi suflet, şi pe lângă elementul iraţional care le întreţinea iubirea pentru Olga, pe care ar fi absurd să-l explici, fiecare avea motivul ei, absolut de înţeles, ca s-o admire.

Galia Poluhina provenea dintr-o familie de oameni săraci, locuia la demisolul casei respectabile a Olgăi, nu era prea frumoasă şi nu făcea prea mulţi purici la şcoală. Încă din clasa a treia, Olia fusese desemnată s-o îndemne să pună mâna pe carte şi-n felul ăsta Galia îi devenise simpatică. Olia avea suflet mare, nu-i găseai nici un cusur. Nu vedeai la ea nici o urmă din condescendenţa semeaţă a oamenilor bogaţi şi frumoşi faţă de oamenii săraci şi urâţi, iar fiinţa săracă şi urâtă se încolăcea ca volbura în jurul tulpinii rezistente, înfigând în ea mici rădăcini aeriene şi sugându-i uşurel seva. Olia nu observa însă nimic, avea prea multe daruri naturale şi talente ca să vadă ceva.

Poluşka nu era o natură complicată, nu ştia ce e aceea invidia, habar nu avea că oamenii îşi transmit unii altora din energia lor şi o adora pe Olga în felul ei simplu.

Altfel stăteau lucrurile cu Tamara Brin. Spre deosebire de Olia, care era silitoare şi conştiincioasă, Tamara era premiantă din fire – măsura rapid din ochii ei căprui cantitatea învăţămintelor înţelepte primite la şcoală şi le înghiţea fluturându-şi tristă aripile genelor. Avea o înfăţişare neobişnuită, exotică: semăna cu regele asirian din manualul de istorie antică, numai că barba ondulată stătea ridicată în sus, deasupra frunţii înguste, şi nu atârnată sub buza de jos, aşa cum o avea regele. Era frumoasă într-un anumit fel. Frumoasă pentru cine gusta genul ăsta de frumuseţe. Fiind evreică, trăia retrasă, bineînţeles, în coconul de neatins al singurătăţii ei, suportându-şi amărâtă şi demnă situaţia de fată oropsită. Pe Olia o admira şi-i era recunoscătoare într-un fel anume: în iarna lui 1953, când cuvântul cumplit zbârnâia supărător în spatele micuţei Tamara în vârstă de nouă ani, Olia fusese singura din clasă care sărise în apărarea idealurilor internaţionaliste, în cazul de faţă, în

apărarea Tamarei. Auzind cuvântul „jidoavco!“ strigat în urma Tamarei, ea urlase printre lacrimi de furie:

— Fasciştilor! Ticăloşilor! Sovieticii nu fac aşa ceva! Să vă fie ruşine! În ţara noastră toţi sunt egali!

Tamara n-a uitat niciodată furia pornită din sufletul cinstit al Oliei, şi numai datorită furiei îndreptăţite a celei mai bune eleve din clasă s-a putut împăca cu şcoala îngrozitoare, cu lumea în care domneau ura şi pofta de a înjosi.

Pe măsură ce au trecut anii, ea a început să preţuiască din ce în ce mai mult independenţa şi curajul Olgăi. Prietena ei nu minţea niciodată, spunea întotdeauna ce gândea. E adevărat că gândea cum trebuie, pe linie, aşa cum o învăţaseră părinţii. Tamara, în schimb, nu împărtăşea nici adevărurile Olgăi, nici entuziasmul şi patosul acesteia, din cauza originii sale evreieşti, a istoriei familiei şi a educaţiei nu tocmai sovietice primită acasă. Dar nu îndrăznea niciodată s-o contrazică, de frică să nu-şi piardă prietena şi fiindcă nu voia ca nimeni, şi cu atât mai mult Olia, să se lase înduioşat de faptul tragic că e de altă rasă.

Aşa arăta prietenia celor trei fete în anii de şcoală. Erau prietene la cataramă, dar relaţia lor arăta cam strâmb: Olga vorbea şi prietenele o ascultau şi tăceau. Una era entuziasmată, dar nu pricepea nimic, cealaltă avea reţineri şi o privea pe oratoare cu un ochi critic.

Tamara îndrăznea să-şi spună cuvântul – erau ideile ei proprii, foarte interesante – când venea vorba despre teatru şi literatură sau când flecăreau despre lucruri mărunte şi evenimente din şcoală şocante: despre pantofii noi ai profesoarei de istorie, despre purtarea perfidă a Zinei Şcipahina, o mincinoasă, o trădătoare! Poluşka şi Brincik se suportau de dragul Olgăi.

În clasa a cincea, Galia a trecut la secţia sportivă, acolo unde putea să-şi dezvolte talentul de gimnastă. La sfârşitul clasei a şasea, au selecţionat-o pentru lotul de gimnaste, mai întâi în a doua categorie, apoi, la scurt timp, în prima categorie. În clasa a opta se antrena după programul maeştrilor sportului, până la cincisprezece ani s-a antrenat la nivelul ăsta, şi încă o jumătate de an în acelaşi ritm, aşteptând să primească titlul de maestru al sportului, fiindcă nu-l decernau decât după şaisprezece ani. A devenit o celebritate în şcoală, dar nivelul ei de pregătire era insuficient ca să ajungă la adevărata glorie. Cu învăţătura nu se descurca mai deloc, lăsa totul în seama Olgăi.

După ce au terminat şcoala toate trei, au fost admise, lucru destul de neaşteptat, în trei institute de învăţământ superior: Olga a intrat la Universitate,

nimic imprevizibil în cazul ei, Tamara, cu medalia ei de argint, a fost primită la Medicină, la cursurile serale, un adevărat succes, având în vedere situaţia din vremea aceea, şi Galia a fost admisă la Institutul de Educaţia Fizică şi Sport. A intrat tot atunci în echipa de tineret a Moscovei, la gimnastică sportivă, dar cu gramatica a rămas mereu într-o relaţie încordată.

Cu prilejul triplei victorii, au organizat o mare petrecere pentru colegii de clasă, în apartamentul Oliei. Antonina Naumovna, cu de la sine putere, a comandat la bufetul Casei Oamenilor de Litere tot felul de antreuri – pateuri, tarte, canapé-uri, cine să ştie de ele!? – şi a plecat la casa de vacanţă. Inimă largă, ce mai! Rifat, cavalerul credincios al Olgăi, care absolvise aceeaşi şcoală cu doi ani înainte, s-a oferit să asigure un fel de mâncare cu specific azer, unul cu adevărat asiatic, numit *plov*, a venit cu el fix la ora opt, l-a cărat într-o oală imensă, împrumutată de la restaurantul Expoziţiei realizărilor economiei naţionale. Tatăl lui era trimisul guvernului azer la Moscova, avea o mulţime de relaţii de sus până jos.

Petrecerea a fost o reuşită – doi băieţi şi o fată s-au îmbătat până n-au mai ştiut de ei; Vika Travina şi Boris Ivanov s-au sărutat şi s-au îmbrăţişat, ajungând cu succes la finalul mult aşteptat, după un an şi jumătate de exerciţii asidue, eşuate; un alt cuplu s-a certat la cuţite, faptă de care s-au căit amândoi toată viaţa; Raiecika Kozina a făcut pentru prima dată o urticarie cu care avea să trăiască toată viaţa.

S-au întâmplat multe în noaptea aceea, numai că stăpâna casei, Olia, n-a observat nimic. În noaptea aceea şi-a dat seama că s-a născut fericită, dar nu era încă sigură de unde-i vine fericirea, poate că de la natură, poate din felul cum sunt aşezate stelele pe cer sau poate că de la genele din cromozomii săi. În ziua cu petrecerea a înţeles că i-a surâs norocul. S-a convins că era predestinată să aibă o mulţime de reuşite, de victorii, ba chiar triumfuri. Trei băieţi frumoşi – prinţul persan Rifat cu mustăcioara în acoladă desenată artistic, prietenul lui, Vova, adus de el, student la Institutul de Aviaţie, lat în spate, bine-făcut, cu părul deschis la culoare căzându-i în valuri pe ochi, asemenea lui Esenin în primele lui fotografii, când purta cămaşă, şi nu haină cu cravată, şi Vitia Bodiaghin, intrat odată cu Olia la Facultatea de Filologie, proaspăt demobilizat după patru ani petrecuţi la bordul unui submarin, îmbrăcat într-un maiou de marinar pe sub bluza tot de marinar, cu nişte pantaloni tare caraghioşi, cu copci pe părţile laterale, cum poartă copiii – deci trei băieţi care o sorbeau din priviri, fiecare în felul său: revendicându-şi-o, implorând-o, insistând, uitându-se obraznic. Cu dragoste, cu ofertă concretă,

cu promisiuni.

„Ar fi o chestie să mă mărit. Cu oricare dintre ei. Cu care o să vreau eu!“ îşi zise Olga îmbătată de succes şi îşi făcu planul că se va mărita cu acela care o va invita la următorul dans. Dansa mai bine decât toţi, şi rock-and-roll, şi tangou. Şi avea cea mai subţire talie şi cel mai lung păr – deşi îşi tăiase din coada sâcâitoare, dar rămăsese destul, bătea în roşu, avea reflexe frumoase, îi ajungea aproape până la brâu. Se admira singură. Toţi o admirau. Toţi o iubeau, şi băieţii, şi prietenele, şi vecinii, chiar şi mamele din comitetul de părinţi.

Au pus un nou disc, *Rock Around the Clock* al lui Bill Haley. Rifat îl adusese. Şi toţi s-au dezlănţuit, purtaţi parcă de rafale de vânt, pătrunşi de sunetele muzicii nebuneşti, nici vorbă de atingeri delicate, doar smuceli, ciocniri şi iar smuceli. Vova cel lat în spate a tot aruncat-o pe Olga dintr-o mână în alta. Se poate spune c-o invitase la dans? S-a căsătorit cu el patru luni mai târziu.

Dansau şi beau, fumau pe balcon şi în bucătărie. Pe urmă au obosit. Unii au plecat în toiul nopţii, alţii în zori. Vika şi Boria au adormit în dormitorul părinţilor, uluiţi de ce li s-a întâmplat, actul sexual a fost o izbândă. Aveau să se căsătorească, să trăiască viaţă lungă şi fericită, dar deocamdată nu ştiau nimic. Pe covorul din sufragerie dormeau grămadă cinci invitaţi care n-au avut această şansă. Mirosea puţin a vomă.

Apoi s-au împrăştiat toţi care încotro, în afară de prietenele de nădejde, Brincik şi Poluşka. Au ajutat-o pe Olga să şteargă urmele chefului tinerilor invitaţi. Olia a pregătit cafeaua. Au băut-o în ceşti micuţe, din serviciul de gală, aşa cum beau oamenii mari, dar au făcut-o în joacă, mai ales Galia. S-au despărţit spre seară, au aranjat să se întâlnească o săptămână mai târziu. Dar s-au revăzut abia la începutul anului următor. După terminarea şcolii, viaţa s-a rostogolit cu o viteză îngrozitoare.

Locuinţa Tamarei din piaţa Sobaciaia, care avea să mai reziste doar un an, a fost evacuată, şi familia ei a fost mutată departe, la marginea oraşului, în cartierul Raboci Posiolok, dincolo de Kunţevo. Staţia de metrou Molodiojnaia figura pe atunci doar în planul arhitecţilor.

Tamara, plină de energie, făcea naveta între noua casă, noul serviciu şi Institutul de Medicină. În anul când s-au mutat, a murit bunica ei mult iubită, Maria Semionovna, prietenă cu Maria Gnesina. Bunica îşi petrecuse toată viaţa în preajma acestei familii de muzicieni celebri, lucrase ca secretară în cuibul muzicii. Trăită pe Arbat, n-a suportat catastrofa evacuării.

Ceremonia funerară a avut loc la Institutul Gnesin. Tamara, care îi cunoştea din copilărie pe reprezentanţii încă în viaţă ai acestei familii de mari muzicieni, a văzut acum ce mai rămăsese din ei – celebra Elena Fabianovna în scaunul de invalid, fondatoarea singurului imperiu, un imperiu muzical, a rezistat puterii sovietice şi chiar, lucru care nu-ţi putea trece prin minte, i-a supravieţuit.

S-au adunat muzicienii invitaţi la ceremonia de înmormântare, printre cei care îşi luau ultimul rămas-bun erau şi „persoane din public“, participanţi la viaţa muzicală, care exista, ca să zicem aşa, deasupra vieţii sovietice, deasupra colectivizării şi industrializării, deasupra hărmălaiei guvernamentale, pe care abia o auzeau, înăbuşită fiind de muzica lui Beethoven, Schubert, Şostakovici şi chiar de muzica lui Mişa Gnesin, compozitorul complet uitat, fratele mai mic al celebrelor surori.

Uluită, Tamara, care le cunoştea bine pe multe dintre prietenele bătrâne ale bunicii, a înţeles abia acum, stând în faţa sicriului ei, în ce fel de lume trăise bunica, îmbrăcată mereu în aceeaşi bluză lăbărţată, cu resturile de la jumările de ouă lipite pe guler şi cu colecţia de pete multicolore pe fustă.

Aproape toate prietenele bătrâne, în afară, poate, de Anna Aleksandrovna, care locuia la Pokrovka, erau din acelaşi cartier, îşi aveau locuinţa pe Arbat, au venit pe jos la înmormântare, au stat grămadă în cerc, un pic mai într-o parte. Nu erau chiar din familie, nu erau nici profesoare, nici interprete, erau doar „implicate“…

Asistenţa şi-a luat ultimul adio în sunetul muzicii lui Gnesin, compusă pentru piesa lui Gogol *Revizorul*, pusă în scenă de Meyerhold. Era prinosul de recunoştinţă al Gnesinilor, pe cale de dispariţie, pentru răposata Maria Semionovna.

Apoi bătrânii muzicieni s-au apropiat de Tamara şi de mama sa, Raisa Ilinicina, au rostit cuvinte frumoase despre Maria Semionovna, despre muzică şi despre prietenie. Aveai impresia că dau sensuri noi unor cuvinte cât se poate de obişnuite. S-a apropiat şi Anna Aleksandrovna, le-a rugat să nu uite de prietenii Mariei Semionovna şi le-a invitat să-i facă o vizită. Şi i-a mângâiat Tamarei părul aspru.

Au reconstituit vechea locuinţă în locuinţa nouă. Pianul stătea acum în camera mare de trecere, într-o parte a lui se afla divanul plin de praf, acoperit cu un covor roşu uzat, deasupra divanului atârnau aceleaşi tablouri şi în aceeaşi ordine ca în casa de pe Arbat. Nu mai era bunica să cânte la pian. Tamara a părăsit repede divanul din camera de trecere şi s-a mutat în camera

din fund, era camera bunicii, cea mai frumoasă din apartament. Şi s-a trezit pe neaşteptate că era stăpâna noii case, atât de asemănătoare cu casa veche.

Raisa Ilinicina, care se străduise toată viaţa să ocupe cât mai puţin loc cu putinţă, a ocupat camera mică de lângă uşa de la intrare. Femeie timidă, naufragiată în viaţă, făcuse un singur lucru bun până acum: născuse un copil dintr-o legătură extraconjugală, pe Tamara. Mutatul în altă casă şi moartea mamei sale au dărâmat-o de tot, fusese întotdeauna lipsită de vlagă, dar acum abia se mai mişca. Avea sub cincizeci de ani, dar fiicei ei i se părea bătrână şi total neinteresantă. Raisa Ilinicina avea aceeaşi părere despre sine.

Ajunsă în locul ăsta străin, lipsită de autoritatea mamei, ea şi-a pierdut curajul de tot, mult timp nu s-a putut obişnui cu cartierul de la periferie, se ducea la Arbat să cumpere pâine şi când se întorcea, se retrăgea în cămăruţa de nouă metri pătraţi şi plângea pe ascuns.

Tamara nu băga de seamă şi chiar dacă ar fi observat, n-ar fi dat importanţă lacrimilor fără rost, rod al unei firi slabe. Noua ei viaţă era trepidantă şi plină până la refuz. S-a sfârşit dintr-odată cu somnolenţa din ultimii ani de şcoală, rotiţele s-au pus în mişcare, angrenajul mergea uns, toate au prins să zboare, să se mişte cu aşa o viteză, că abia apuca să-şi tragă sufletul. Să nu-ţi vină să crezi cât noroc a avut: studiile la facultate erau interesante, munca era şi mai interesantă. Vera Samuilovna Vinberg, cercetătoarea căreia Tamara îi fusese dată în grijă, era darul trimis din ceruri: femeia în vârstă, inteligentă, trecută prin lagăr, a devenit elementul principal din tabloul complicat al vieţii Tamarei. Golul din existenţa ei s-a umplut, toate întrebările şi-au primit răspunsul, temerile s-au risipit.

Micuţă şi uscată ca un purice, Vera Samuilovna şi-a scuturat spiralele buclelor scăpate din cocul uriaş pe frunte şi pe obraji şi s-a apucat s-o înveţe de toate pe noua laborantă, de parcă ştia dinainte ce minunat specialist avea să iasă din ea. S-a uitat la părul ei înfoiat, la degetele mici şi sprintene, i-a remarcat agerimea minţii – putea să-i fie fiică, sau mai degrabă nepoată.

Avea de gând s-o invite pe Tamara acasă, să-i facă cunoştinţă cu soţul ei, s-o introducă în familie, dar nu era decisă deocamdată. Soţul, Edwin, părea a fi o persoană sociabilă, dar de fapt lui nu-i plăcea să-i vină oameni noi în casă.

Între timp, soarta se agita să-i pregătească fetei căi sigure pe care putea să-şi întâlnească iubirea cea mare. Aceasta venea regulat în casa familiei Vinberg, dar Tamara nu avea de unde să ştie.

Până una, alta, lucrul cel mai interesant se afla în formă concentrată în vechiul manual de endocrinologie, pe care Vera Samuilovna i l-a dat tinerei

laborante zicându-i:

— Să-l ştii pe de rost, Tomocika. Asta pentru început. Lăsăm chimia pentru mai târziu. Mai întâi trebuie să înţelegi legăturile din sistemul ăsta ingenios.

Vera Samuilovna era obsedată de endocrinologie, sintetiza în laborator hormoni artificiali, mai lipsea puţin până să-i asocieze cu viaţa veşnică a speciei umane. Credea cu religiozitate în hormoni ca în Dumnezeu. Voia să rezolve problemele omenirii cu ajutorul adrenalinei, testosteronului şi estrogenului.

Lumea îi apărea acum Tamarei într-o altă lumină: omul arăta ca o marionetă manevrată de moleculele hormonilor, de care depindeau nu numai creşterea, apetitul şi umorile, ci şi intelectul, rutina şi obsesiile. Vera Samuilovna îi încredinţase epifizei rolul de regizor principal al spectacolului vieţii, o glandă mică, ascunsă în adâncul creierului. Ce imagine sublimă, misterioasă, accesibilă numai iniţiaţilor! Alţi savanţi acordau prioritate hipofizei, dar în domeniul ăsta dreptul de a greşi nu era pedepsit cu închisoarea.

Sistemul endocrin al Tamarei mergea ceas – epifiza sau altcineva emitea semnale excitante, glandele suprarenale produceau supradoze de adrenalină şi tiroida trimitea serotonina ca să compenseze imediat pierderile: de unde de altundeva să aibă atâta energie încât să dea şi altora? Bubuliţe mici îi înfloreau pe frunte din cauza surplusului de estrogeni. Nu erau multe, putea să şi le acopere cu bretonul, dar îi stătea zburlit într-o parte şi într-alta, trebuia să-l prindă cu agrafe. Acum stătea fix. Toate erau bune şi frumoase, numai timpul îi lipsea.

Nu-i ajungea timpul nici Galiei (zisă şi Poluşka). Nici putere nu mai avea, îşi consuma forţele pe antrenamente. Nu învăţau altceva la institut, doar nu urmau să devină profesori, ci campioni. Lucrurile au mers bine la început, de la mica victorie la una mare, se profila la orizont aurul olimpic, sau măcar argintul. Şi tot aşa până la un accident serios.

În anul al patrulea Galia a participat la campionatul Moscovei şi a sărit de pe paralele aterizând atât de prost, încât şi-a fracturat genunchiul într-o clipită, în plus, şi-a luxat articulaţia. Putea să uite de cariera de campioană după toate cele întâmplate. Unde mai pui că era cât pe ce să intre în echipa naţională. Trei luni a stat internată la Institutul de Traumatologie, unde Mironova, cel mai bun medic chirurg, a operat-o de două ori. Putea să-şi îndoaie genunchiul, dar nu mai era aptă să facă sport, articulaţia nu mai era atât de mobilă.

S-a zis cu viaţa intensă, cu selecţionate, competiţii şi promisiuni de avansare în carieră. E adevărat că n-au dat-o afară din institut. S-a apucat să

citească manualele şi s-a ofilit văzând cu ochii. Locuia tot la demisol ca şi înainte, dar nimeni nu se mai interesa de ea, se încheiase scurta ei carieră glorioasă, şi din nou a simţit că e un nimeni, că e urâtă şi că n-are nici o valoare. Că e Poluşka şi atât.

Cu energia ei dintotdeauna, Olga a luat-o sub aripa ei ocrotitoare. I-a cerut sfatul mamei sale. Antonina Naumovna, sensibilă în măsura posibilităţilor, a rezolvat problema: Galia a fost primită la cursurile serale de dactilografie.

— Când o să-nveţe să bată bine la maşină, o s-o iau la mine, la revistă.

Pe urmă a ezitat o clipă şi a întrebat neîncrezătoare:

— Nu-i aşa că nu ştie gramatică şi ortografie?

După ce a terminat institutul, Galia a rămas să lucreze la decanat. I-au dat postul de secretară, un post deloc de invidiat. O reuşită mediocră, salariu mizerabil. Au apărut însă câştigurile suplimentare, doar terminase cursurile de dactilografie. Bătea la maşină foarte repede, lua comenzi din afară. E adevărat că nu avea maşina ei proprie, trebuia să-şi facă ciubucurile bătând la maşina de la birou până seara târziu.

După ce s-au aranjat lucrurile cu Galia, Olga s-a retras: viaţa ei era frumoasă, plină de sens. Chiar şi evenimentele neplăcute aveau la ea ceva excepţional – au exmatriculat-o cu scandal de la Universitate, l-a părăsit pe Vova, soţul ei, a făcut o mare prostie, credea Galia, dar uite că a apărut un nou bărbat. Era scumpă la vorbă cu Galia, îi povestea despre toate pe scurt, fără amănunte, şi culmea era că în pofida neplăcerilor, ea strălucea, ochii îi străluceau, la fel şi părul, gropiţele zâmbăreţe din obraji.

Pentru prima oară Galia a invidiat-o pe Olga. Viaţa ei nenorocită a dat-o peste cap, s-a veştejit dintr-odată şi chiar a început să arate bătrână înainte de vreme. Sărmana Poluşka.

Bineînţeles că nu avea de unde să ştie toate secretele îngrozitoare din viaţa Olgăi, ce multe pericole o pândeau acum. După gustul Galiei, noul soţ al Olgăi nu se compara cu acela dinainte. E adevărat că era şi el înalt, cârlionţat, dar nu arăta falnic ca Vovka. Şi Kostia, băieţelul Oliei, stătea tot timpul agăţat de el. Vova, tatăl lui bun, era mult mai sever, îi cerea să fie disciplinat ca la armată, în vreme ce Ilia se lăsa antrenat în jocuri zgomotoase, sălta în galop, se dădea de-a berbeleacul, găsea mereu ceva de meşterit împreună cu băiatul. A devenit prietenul lui mai mare. Ilia nu avusese parte de bucurie de la fiul său nefericit, îngenuncheat de boală, dar o primea acum de la Kostia. Băiatul îl adora. Tatăl bun era de-a dreptul revoltat, continua să se ocupe de Kostia, îl vedea în fiecare săptămână şi îşi dădea seama că băiatul „era influenţat“, aşa că încet-

încet n-a mai dorit să-l vadă. Nici Kostia nu ardea de dorinţă să-l întâlnească.

Galia nu ştia toate amănuntele astea din familie. Nu ştia nici că Olia şi Ilia se căsătoriseră în secret, fără mare tam-tam. S-a supărat când a aflat întâmplător, după jumătate de an. Evenimentul avea pentru ea o importanţă cosmică. Şi ei nu organizaseră nici măcar o nuntă modestă! Nu se mai gândea cum să-şi aranjeze propria viaţă. Avea douăzeci şi nouă de ani, şi, de când cariera de sportivă i se dusese pe apa sâmbetei, nimeni nu s-a mai uitat la ea cu un interes cât de mic, nici un coleg, nici un student sau măcar un simplu trecător… În schimb soarta îi pregătea, prin nebănuite căi lăturalnice şi prin intermediul Olgăi, un cadou preţios pentru toată viaţa.

E interesant să urmăreşti traiectoria forţelor care conduc la întâlnirea a două persoane. Câteodată o asemenea întâlnire pare că se produce fără vreo pregătire specială, urmând cursul firesc al evenimentelor, de exemplu, persoanele locuiesc în aceeaşi casă, se duc la aceeaşi şcoală, se întâlnesc la institut sau la serviciu. Alteori se întâmplă ceva neaşteptat – o încurcătură în legătură cu orarul trenurilor, un mic eveniment neplăcut, aranjat de sus, din ceruri, cum ar fi un început de incendiu sau o mică inundaţie de la etajul de deasupra, un bilet cumpărat întâmplător pe stradă la următoarea proiecţie a unui film. Sau, iată, o întâlnire întâmplătoare: un bărbat se pregăteşte să urmărească atent pe cineva, se află în faţa casei clientului său, şi, deodată, trece o fată tânără, care n-are de-a face cu el. O dată, de două ori, de trei ori. Lui îi apare pe faţă un nenorocit de zâmbet şi, într-o clipă, se luminează tot – e ea, scumpa, unica, viitoarea mea soţie…

Merită oare omul, oricare ar fi acela, asemenea eforturi din partea soartei? Olga, desigur. Dar Galia?

Îşi va irosi oare soarta forţele pentru o pereche de tineri insignifiantă şi urâtă pe deasupra – fiica beţivanului de instalator din cartier şi fiul unuia din Tver, tot instalator şi el, dar mort deja? De altfel nici tatăl Galiei, poreclit nenea Iura-Robinet, n-o va duce mult. Imediat ce au primit apartamentul cel nou, a şi murit, spre regretul şi supărarea locatarilor din blocul foarte înalt, un fel de zgârie-nori, din piaţa Vostanie. Se plângeau că nu vor mai avea în veci un instalator priceput ca el, avea meseria în buricele degetelor, ştia ca pe propriile buzunare fiecare supapă şi fiecare cot al ţevii. Conductele stăteau smirnă în faţa lui, scrâşneau şi se desfundau singure.

Merită oare soarta să facă eforturi pentru băietanul blonziu, suspicios şi ranchiunos, campion la urinat, cu cel mai lung jet de pipi din şcoală şi din cartier?

Poate că e alesul zeilor cum e şi Olga, poate că soarta îl manevrează cu atenţie încordată, îi împleteşte plasele şi-i fixează zilele de pândă, când fata blonzie ca şi el se strecoară repede prin uşa de la intrare, *obiectivul* pe care tânărul îl urmăreşte cu tenacitate.

E de neînchipuit, nu-ţi vine să crezi, dar soarta are inima atât de largă, încât îi cuprinde şi pe figuranţii de categoria a treia.

Ilia n-a reuşit să afle vreodată care dintre păcatele sale – răspândirea cărţilor, micile servicii făcute ca agent de legătură între diversele grupuri neprietene, relaţia strânsă de prietenie cu Miha şi Edik, arestaţi la vremea aceea –, deci care dintre faptele astea a atras atenţia organelor de securitate. A observat că e urmărit din primăvara anului 1971.

Pentru Poluşka evenimentul care avea să urmeze purta pecetea soartei.

L-a întâlnit prima oară la uşa de la intrare. Nu era prea înalt, dar arăta bine-făcut şi simpatic, purta o şapcă gri, era îmbrăcat într-un palton lung. El i-a ţinut uşa, ea i-a zâmbit. A doua zi l-a întâlnit din nou în curte. De data asta stătea pe bancă, avea un ziar în mână, se vedea cât de colo că aşteaptă pe cineva. Galia i-a zâmbit din nou. A treia oară, el stătea în faţa intrării, s-au salutat, el a întrebat-o cum o cheamă. În momentul acela Galia şi-a dat seama că el nu stătea acolo de florile mărului, ci o aştepta pe ea, şi s-a bucurat. I-a plăcut acum şi mai mult. Numele lui era Ghenadi. Frumos nume. La înfăţişare – nimic deosebit. Dar nici ceva anume care să-i displacă. A reieşit mai târziu că el şi Galia semănau bine, dacă te uitai atent: ochi foarte apropiaţi de rădăcina nasului cam lung şi bărbie puţină. Şi culoarea părului era aceeaşi, a lui era un blond mai deschis, e adevărat că nu avea prea mult păr. Îi stătea lins. Dar arăta nemaipomenit de îngrijit. Era civilizat în totul, aşa părea. Abia a început Galia să-şi facă visuri, că el a şi dispărut o săptămână. În fiecare seară când se întorcea de la lucru, îl căuta cu privirea prin curte, dar el nu se arăta.

„Asta-i iubirea şi basta“, îşi zicea ea înciudată. A trăit vreme de o săptămână cu sentimentul sâcâitor că n-o să aibă parte de nimic niciodată, o să-şi ducă viaţa mereu la demisol, deşi pe toţi ceilalţi i-au mutat, familia ei a rămas ultima, şi ea însăşi a rămas ultima, nefericita de ea, cum îi zicea bunica.

Merge pe stradă indiferentă la toate, de la institut o ia pe strada fostă Gorohovskaia, în prezent Kazakov, se îndreaptă spre gara Kursk, ia metroul cinci staţii ca să ajungă acasă. Aici face cinci minute pe jos, apoi, ajunsă la staţia Krasnopresnenskaia, mai are de mers o oră bună. Merge pe vreme rea, nu e în apele ei, înaintează cu spatele drept, are muşchii antrenaţi, îşi ţine capul sus, poartă o beretă albastră, e îmbrăcată cu mantaua de ploaie veche,

primită anul trecut de la Olia. În spatele ei cineva îi prinde braţul cu o mână sigură. Crezând că e un student, se întoarce – chiar el!

— Galia, îi zice, de când te aştept. Hai la film!

Cum a găsit-o? Se vedea cât de colo că voia s-o găsească! Apoi totul s-a desfăşurat ca-n filme. Şi cu aceeaşi viteză. Şi, mai presus de toate, s-a întâmplat exact cum dorea Galia: la început braţul, cu grijă, dar ferm, pe urmă mâna, sărutul, aşa cum se cade, fără pipăieli necuviincioase. Apoi îmbrăţişarea. Iar a fost cum trebuie, fără scârboşenii. După o lună i-a cerut mâna. A vrut să-i cunoască părinţii, să vină cu tortul şi cu sticla de vin ca s-o peţească. Galia şi-a prevenit tatăl din timp:

— Dacă scoţi vodca şi te-mbeţi, plec de acasă.

Tatăl şi-a dus mâna negricioasă şi umflată la tâmplă:

— Vai, ce m-ai speriat! Şi unde-o să te cari, ai?

Avea dreptate, bineînţeles. Ce nu ştia el însă era că Galia a lui îşi construia un zid de apărare împotriva nenorocirilor din viaţă.

Planul cu peţitul nu s-a împlinit: în seara cu pricina mama a fost chemată să facă de gardă, deşi nu era rândul ei, iar în săptămâna dinainte, fratele cu soţia s-au luat la harţă, să-şi scoată ochii nu alta, aşa că Galia i-a zis adevărul în faţă despre familia ei. Ghenadi a fost înţelegător:

— Ai mei sunt la fel, Galiuşa. Rude, n-ai ce face… Nu ştiu decât să-ţi pună beţe-n roate. Ne căsătorim şi nu mai anunţăm pe nimeni.

Lui Ghenadi îi convenea de minune fata: nu punea întrebări, era maestră la sport, unde mai pui că avea studii superioare, cât despre antecedentele familiei, lucrurile erau clare – mai bine să uite că există.

Ghenadi avea un motiv să grăbească însurătoarea, i l-a comunicat Galiei: la serviciul lui primeai casă, i se promisese o garsonieră, şi dacă se însura, primea un apartament cu două camere mici pentru familia în perspectivă.

Au depus actele, li s-a fixat data căsătoriei. Galia s-a dus la Olia s-o anunţe că se mărită şi a invitat-o să-i fie martor. La vremea aceea, Olga era căsătorită de-a binelea cu Ilia, în vreme ce amândouă colegele de clasă se veştejeau în singurătate. Măcar Brincik se pupa cu foc cu hormonii ei, dar Poluşka nu avea pe nimeni, viaţa ei nu avea nici un rost.

Olga s-a bucurat, dar s-a arătat mirată:

— Halal prietenă! Cum de nu mi-ai zis că ai un iubit?

Mai rămânea să se mărite Brincik, şi aveau să fie toate la casa lor!

Olia habar nu avea că, fără să vrea, îi hotărâse într-un fel soarta lui Brincik: de un an de zile Tamara se întâlnea cu vechiul prieten al lui Ilia, Marlen.

La ziua ei de naştere, Olga o aşezase la masă lângă Marlen, apoi plecaseră împreună, el o condusese până la staţia de metrou Molodiojnaia. A reieşit că erau aproape vecini. Tamara s-a îndrăgostit nebuneşte, iubirea ei pasională nu era o glumă, şi timp de mulţi ani Marlen a făcut naveta între cele două case, mai ales că-i lua doar cinci minute. În fiecare dintre cele două case Marlen avea o periuţă de dinţi, o maşină de ras, nişte chiloţi şi ceva cămăşi. Viaţa şi-o petrecea în delegaţii, era mereu pe drumuri, şi din când în când pleca într-o călătorie de afaceri în casa vecină, unde se refugia câteva zile în linişte şi în iubire. În cel mai mare secret, bineînţeles. Aproape din prima zi a cunoştinţei lor, Tamara se jurase să păstreze tăcerea: să nu sufle o vorbă nimănui despre Marlen, şi mai ales Olgăi şi lui Ilia. Şi uite aşa Olia, constructorul fără voie al soartei altora, rezolvându-i şi aranjându-i pe toţi, habar nu avea ce rol important juca în viaţa lor.

Galia n-a făcut nici un fel de nuntă. Ghenadi a zis că nu avea rost să arunce banii pe fereastră, că urmau destule cheltuieli – trebuiau să-şi cumpere mobilă. Galia a aprobat. Da, da. Tânjea după o mică nuntă, dar Ghenadi avea dreptate. În privinţa mobilei. Au încheiat căsătoria şi ea l-a urmat pe soţ la cămin. Camera era destul de bună. Ghenadi a dat patul vechi administratorului şi a cumpărat un divan pliant. În noaptea nunţii, pe divanul cel nou, Ghenadi a primit un dar neaşteptat de la soţia sa, cu care nu era uşor de luptat. Galia Poluhina era fată cinstită. Se păstrase fată mare pentru soţul său. Un singur lucru i-a amărât lui Ghenadi marea zi a nunţii: prezenţa Olgăi, prietena Galiei. Cum să admită el că martora la căsătoria lui era soţia lui Ilia Brianski, „protejatul“ său, pe care îl urmărea din când în când de doi ani? Apăruse un element nou, personal, de care el nu avea nevoie, dar care era destul de interesant.

În timp ce se zvârcoleau pe divanul nou, în timp ce Ghenadi îşi îndeplinea sarcina de bărbat, îndepărtând obstacolele naturale, încântat de participarea molatecă a soţiei, îl înţepa totuşi ghimpele din inimă: îl recunoscuse Olga sau nu?

Olga îl recunoscuse. Când s-a întors de la primărie, l-a anunţat pe Ilia că Poluşka s-a măritat cu Rozătorul. Era porecla pe care i-o dăduseră lui Ghenadi în momentul când descoperiseră că îl urmărea pe Ilia. Rozătorul era unul dintre cei trei securişti de la serviciul de supraveghere, pe care Ilia îl cunoştea din vedere.

Mai întâi Ilia a făcut haz: vasăzică s-a găsit sacul cu peticul! Pe urmă s-a scărpinat în cap: ce i-ai dat să bată la maşină?

În ultimii ani Galia lucrase de multe ori pentru ei. Bătea la maşină repede, îngrijit. Părea că nu se amestecă în ce n-o interesa deloc.

— Ah! Nu m-am gândit la asta! La dracu'!

— Ce i-ai dat? insistă Ilia.

— La ea e maşina mea Erika şi *Gulagul* lui Soljeniţîn.

— Ia-le imediat. Chiar azi.

Olga alergă la demisol gândindu-se că Galia se mutase la soţul ei. Nenea Iura, beat turtă, nu avea chef de vizite: era supărat pe fiică-sa că nu făcuse petrecerea de nuntă, că aranjaseră totul pe ascuns. Olga îl întrebă dacă Galia nu lăsase cumva acolo maşina de scris.

— Şi-a luat toate catrafusele, n-a lăsat nimic. N-a lăsat nici adresa, i-a tăiat-o scurt şi i-a închis uşa în nas.

Olga era disperată, nu ştia ce să facă. Ilia dădu s-o liniştească:

— Lasă, Olia, o să se aranjeze lucrurile. Galia a lâncezit la voi în casă mai tot timpul, n-o să alerge acum să ne denunţe. Ai răbdare, n-o să treacă mult şi o să bem ceai cu ea şi cu soţiorul ei, făcu Ilia haz de necaz.

Ilia n-a greşit mult în privinţa ceaiului, dar până să-l bea împreună mai era cale lungă. Câţiva ani buni.

Îi povestiră lui Brincik despre căsătoria în pripă a Galiei cu Rozătorul, dar lăsară la o parte amănuntele cu maşina şi cu cărţile dactilografiate. Oricum, ea se îngrozi şi fără ele:

— Să nu mai calce pe aici!

— Ai înnebunit? E prietena mea aproape de când ne-am născut. Cum să fac una ca asta? zise Olga iritată.

— E periculos. Chiar nu pricepi? O să aveţi un ghebeşnic în casă, prevesti sumbru Tamara.

— Prostii! E groaznic să-i suspectezi pe toţi! În cazul ăsta pot să te bănuiesc şi pe tine, îşi ieşi din fire Olga.

Brincik se înroşi toată, izbucni în lacrimi şi plecă.

A doua zi Olia o sună pe Galia la serviciu, de acolo îi spuseră că şi-a luat concediu de odihnă chiar din ziua aceea. I se păru ciudat, Poluşka nu-i pomenise nimic de concediu. Nu ştia că era darul de nuntă al soţului. Luna de miere! Mama Galiei îi confirmă că îşi luaseră concediu şi adăugă că plecaseră la casa de odihnă de la Kislovodsk. Olga o întrebă de maşina de scris, îi zise că i-o dăduse Galiei şi că acum are urgent nevoie de ea. Mama Galiei, tuşa Nina, o rugă să aştepte, apoi se întoarse – nici urmă de maşină de scris în casă. Nu era un lucru mic, ar fi dat de ea.

Îi veni în minte Olgăi că poate nenea Iura o vânduse şi băuse banii. Află dacă poţi.

Nouă-nouţă, Erika costase o avere, în plus, era imposibil s-o procuri de undeva. Şi câtă nevoie avea de ea! Olga bătea la maşină destul de bine, dar nu avea viteza unui profesionist, nu se încumeta să se apuce de lucrări mari, le dădea Galiei şi altor dactilografe.

Totuşi, dispariţia cărţii lui Soljeniţîn *Arhipelagul Gulag* era o nenorocire, mai mare nici că se putea.

Două săptămâni mai târziu, Galia apăru proaspătă ca o floare, dar cuprinsă de panică, plângând, şi recunoscu sincer: maşina şi manuscrisul dispăruseră fără urmă din casa părinţilor, nu ştia unde, dar ea, Galia, o să lucreze şi o să-i înapoieze banii de azi în trei luni. Toate dispăruseră. Poate că în timpul cât îşi petreceau luna de miere la casa de odihnă?

— Nu, înainte de asta! îi răspunse Olga. Mă gândeam la ziua când tu şi Ghenadi v-aţi căsătorit. A doua zi pe seară m-am dus la ai tăi!

— Nu se poate! se văicări Galia.

Ancheta întreprinsă de ea nu duse la nimic. Tatăl ei s-a apucat imediat de băut, asta dovedea indirect că putea fi vorba de un furt din casă. Pe de altă parte, tatăl se îmbăta criţă în fiecare trimestru la dată fixă, aşa că mai exista o şansă.

Galia încercă să-l descoase pe frate-său, dar acesta făcu o criză de isterie, începu să urle ca să fie lăsat în pace. Nu stătea bine cu capul, era din şcoală în evidenţa dispensarului de psihiatrie.

Olga fu nevoită acum s-o liniştească pe Galia, să-i facă un ceai. O întrebă în treacăt cum îi mergea în căsnicie. O ducea minunat, soţul nu bea, om serios, avea o slujbă bună, i-a promis chiar că o să încerce să-i facă rost şi ei de un post bun.

Apoi sosiră de la patinoar Ilia şi Kostia, erau înfriguraţi, îngheţaţi tun. Se duceau de obicei pe strada Petrovka, de data asta se duseseră însă pe peticul acoperit cu gheaţă din curtea vecină, unde puteau patina în voie. E adevărat că la sfârşitul zbenguielii, unul dintre copii îl lovise pe Kostia în nas cu un bulgăre de zăpadă, îi cursese sânge, dar i-l oprise imediat cu o bucată de gheaţă.

Cum îl văzu pe Ilia, Galia o şterse imediat. Aşa făcea întotdeauna, îi venea să-şi ia picioarele la spinare când dădea cu nasul de el. Olga spălă fularul şi batistele. Cinară în trei – erau zilele lor fericite, când mama ei rămânea la casa de vacanţă. Pe urmă Olga îl trimise pe Kostia la culcare.

— Să ştii, Iliuşa, că maşina şi manuscrisul au dispărut din casa Galiei. Habar nu are unde, îi dădu vestea alarmantă Olga.

— E clar, asta-i mâna Rozătorului! Să facem imediat curăţenie în casă. Să dispară tot, zise grăbit Ilia.

Se repeziră să scotocească prin rafturi, prin locurile ascunse, să adune documentele compromiţătoare. Ilia arse la closet câteva foi de hârtie subţire, prinse cu agrafe. Adunară hârtiile cele mai compromiţătoare – numerele din *Cronica evenimentelor la zi*[47]. Alte câteva materiale le ascunseră în biblioteca mamei, în spatele cărţilor lui Romain Roland şi ale lui Maksim Gorki. Pe la trei noaptea, reuşiră să strângă tot ce reprezenta un pericol într-un geamantan vechi, târât până sub cuier. Amânară până dimineaţă să hotărască unde să-l ducă – la casa de vacanţă sau, cât mai departe de locul faptei, la ţară, la mătuşa lui Ilia.

Prea mult nu dormiră, construiră cele mai fantasmagorice ipoteze în legătură cu viitorul imprevizibil, discutară dacă n-ar trebui să-l informeze pe autor, prin Roza Vasilievna, că era posibil ca manuscrisul să fi căzut în mâinile KGB. Conveniră să se ducă de dimineaţă la Roza Vasilievna s-o înştiinţeze despre tot ce s-a întâmplat, descriindu-i situaţia cât mai amănunţit cu putinţă. Ilia îşi dădu seama pe urmă că Olga adormise în timp ce vorbea. Îl fulgeră un gând: ne arestează chiar mâine! Îl trecură toate năduşelile. Ce urme lăsaseră? Uitase să ia agendele cu toate numerele de telefon, trebuia să treacă neapărat pe la mama să ia colecţia de fotografii şi s-o ascundă undeva. Şi negativele separat. Cel mai sigur loc era la mătuşa, la Kirjaci. De-ar reuşi la timp! Să se scoale la şase şi să alerge la mama – cu gândul ăsta adormi buştean.

Aproape de ora opt Olga îi dădu un măr lui Kostia şi-l trimise la şcoală. Ilia încă dormea. Olga puse să fiarbă cafeaua şi chiar în momentul acela, la opt şi zece, se auziră telefonul şi soneria în acelaşi timp. Ilia se trezi, se uită la ceas şi îşi dădu seama că era prea târziu.

— Repede, la baie! îi ordonă Olga.

Ilia o şterse la baie şi se închise înăuntru. Olga se duse să deschidă, făcându-şi planul pe drum ce să spună şi ce să nu spună.

Ştia de mult timp ce urmează, primul gând care îi veni în minte fu s-o sune pe mama, s-o scoată din încurcătură. Dar i se făcu ruşine.

Intrară şase indivizi. Nici unul în uniformă. Unul, părea să fie şeful, îi prezentă, fără să-şi scoată căciula, legitimaţia de serviciu odată cu mandatul de percheziţie. Erau puşi serios pe treabă, nu era de glumă. Deschiseră toate uşile, în afară de uşa de la baie.

— Acolo e soţul? o întrebă şeful în timp ce-şi scotea căciula, de care i se agăţase o meşă din perucă, şi acesta şi-o potrivi mecanic pe cap.

„Seamănă cu Kosîghin“, îi veni în minte Olgăi şi imediat se simţi eliberată de frică.

— Soţul, zise ea dând din cap.

Un tânăr mai mic în grad se apropie în fugă de baie şi bătu la uşă:

— Ieşiţi!

— Imediat, se auzi vocea lui Ilia.

El ieşi după câteva minute, cu barba rasă în grabă, îmbrăcat în halatul de baie, cu petice pe mâneci, al generalului.

„Bravo“, îl aprobă Olga în sinea ei.

— Dumneata vii cu noi la domiciliul unde eşti înregistrat, îi zise unul îmbrăcat într-o scurtă.

Acesta schimbă o privire plină de înţeles cu şeful.

Ilia se îmbrăcă fără să se grăbească.

Trei indivizi stăteau plantaţi în faţa bibliotecii.

— E biblioteca dumitale? întrebă unul, cel mai neînsemnat dintre ei.

— Da' de unde, mare parte din cărţi sunt ale mamei. E o scriitoare cunoscută. Şi-n camera de acolo sunt cărţile despre construcţii militare ale tatei. E general, are o bibliotecă întreagă.

Olgăi îi reveni buna dispoziţie, simţea că vorbeşte cum trebuie, că nu-i tremură vocea stăpânită de frica josnică. Ilia îşi dădu seama că teama ei s-a transformat într-o stare complicată de deznădejde în care erau de toate, dar şi puţină veselie.

„Bravo, fetiţo“, îi veni acum rândul lui Ilia s-o aprobe pe Olga şi prinse şi el curaj. Ieşi, făcându-i cu mâna, flancat de doi nenorociţi de kaghebişti.

Trei indivizi continuară percheziţia, al patrulea stătea în uşă.

„Martor la percheziţie“, ghici Olga.

Se întâlnea faţă-n faţă cu kaghebiştii pentru prima oară, auzise însă povestindu-se multe despre cum decurg lucrurile în asemenea cazuri. Se purtau mult mai respectuos decât îşi închipuia Olga. Unul avea o mutră simpatică, de tractorist sau de grăjdar. Şi culoarea feţei era de un roşu aprins, ca a omului trăit la ţară, care stă multă vreme în ger. Atinseră cărţile nepăsători, îşi dădură seama imediat că materialele compromiţătoare fuseseră strânse toate. Găsiră totuşi ceva: aduseră de la closet o scrumieră plină cu chibrituri arse şi agrafe.

— Ce aţi ars? zise zâmbind individul cu peruca.

Se prezentă: Aleksandrov, anchetator de la procuratură. Dar Olia îi uită

imediat numele, nu-i deosebea între ei pe miliţieni, kaghebişti şi procurori. Nu ştia că între descinderile astea existau diferenţe subtile: pe unii îi interesau antisovieticii şi semnatarii protestelor, pe alţii – cărţile, pe alţii – evreii şi atât.

— Am ars hârtie igienică, să nu miroasă urât la closet, răspunse cu aplomb Olga.

— V-aţi şters cu agrafele? zise isteţul de Aleksandrov arătând scrumiera. Bănuia ce fel de hârtii fuseseră prinse cu agrafe: scrisori de protest semnate, culegeri din *Cronică*.

— Casa e plină cu rechizite de birou, ce vreţi, mama e redactor la revistă!

„Obraznică mai e, căţeaua", îşi zise Aleksandrov. Era om cu experienţă.

Olga încercă să nu se uite la geamantanul jerpelit de la cuier, acoperit pe jumătate cu mantaua lungă a tatălui şi cu şuba mamei. O să-l vadă sau nu?

Îl văzură imediat. Acest Aleksandrov, semănând cu Kosîghin, îi ceru Olgăi să deschidă geamantanul. Ea îl deschise, el aruncă o privire fugară şi pricepu imediat despre ce e vorba. Faţa i se lăţi.

— Aha! Acum văd că v-aţi pregătit bine.

Continuară să scotocească de formă prin casă. În afară de geamantan, mai luară cu ei două maşini de scris ale mamei, binoclul tatălui, aparatul foto preferat al lui Ilia, toate agendele cu adrese, inclusiv pe acelea ale mamei, calendarul cu filele detaşabile de pe perete. Mai luară fotografii din „colecţia de aur" a lui Ilia cu portretele personalităţilor marcante din epoca aceea: Iakir, Krasin, Alik Ghinzburg, preoţii Dmitri Dudko, Gleb Iakunin şi Nikolai Eşliman, scriitorii Daniel şi Siniavski, Natalia Gorbanevskaia.

Era singura arhivă de fotografii care mai târziu s-a numit arhiva disidenţei. Multe dintre fotografiile de acolo fuseseră publicate în ziarele occidentale. Ilia le vânduse lui Klaus, ziaristul neamţ, şi unui american. Mai erau şi acelea ieşite din ţară cu ajutorul lui Pierre, prietenul său belgian, care se folosise de ele în Occident.

Când Aleksandrov scoase din fundul biroului lui Kostia mapa cu fotografiile, Olga îşi dădu seama că Ilia a încurcat-o rău de tot.

La intrare aştepta o Volga neagră, şi pe stradă încă una, cenuşie. Gemantanul, maşinile de scris şi sacul cu hârtii fură încărcate în maşina cenuşie, pe Olga o urcară în maşina neagră. Stătea pe locul din spate, înghesuită între doi kaghebişti. O duseră nu departe, la Malaia Lubianka, în clădirea cu un etaj, care anunţa pe şleau cu ce se ocupa: „Direcţia KGB Moscova şi regiunea Moscovei".

La ora trei începu adevăratul interogatoriu, aşa avu impresia Olga. Aleksandrov, pe care îl numea în sinea ei Kosîghin, stătea aşezat în birou, dar mai era unul, un căpitan care aproape că nu scotea o vorbă. Primul individ în uniformă din ziua aceea. Olga nu ştia că nu e un interogatoriu, ci doar o conversaţie.

Ce să spună? Ce să nu spună? Nu era învăţată să mintă. Ilia o prevenise: să fie isteaţă, să se ţină tare, să nu spună nimic. Lucru foarte complicat. Şi Olia începu să vorbească, deşi intenţiona să nu scoată un cuvânt. Şi dă-i cu vorba o oră, două, trei. Întrebările erau toate insignifiante – cu cine eşti dumneata prietenă, pe cine frecventezi, ce citeşti. Îi pomeniră de profesorul emigrant, ştiau, bineînţeles, de scrisorile de protest semnate de ea, şi mai ştiau că fusese dată afară din Universitate în 1965. Chiar o compătimeau: la ce-ţi trebuie dumitale vânzoleala asta antisovietică? Doar eşti fată sovietică, ce-ţi veni să te amesteci?

Olga o făcu pe proasta, bătu câmpii despre nişte prietene pe care nu le mai vedea de mult, erau toate măritate, doar ştiţi, copiii, serviciul…, dar ca să se răzbune, o numi pe Galia Poluhina ca fiind una dintre prietenele apropiate, nu dădu alte nume, aşa crezu ea că e bine.

Aleksandrov o întrebă despre Tamara Brin, lăsând-o pe Olga cu gura căscată.

— Nu, nu ne vedem. Înainte eram prietene, dar acum e băgată până peste cap în ştiinţă, nu se mai vede cu nimeni.

— Cum aşa, cu nimeni? Se vede, de exemplu, cu Marlen Kogan. Învaţă limba ivrit.

Olga ridică din sprâncene:

— Ca să vezi! Serios?

— Aici eu pun întrebări şi dumneata răspunzi. Se vede că dumneata, Olga Afanasievna, te crezi fată dezgheţată şi inteligentă, nu-i aşa?

El zâmbi, arătându-şi dinţii mari, şi Oliei i se făcu dintr-odată frică. Se simţi complet descoperită, vulnerabilă la atacuri răutăcioase şi înţepături, moale ca scoica fără cochilie. Îşi dădu seama pe loc că trebuie să facă o pauză şi ceru să meargă la toaletă.

Aleksandrov sună, intră o femeie cu fundul mare care o conduse până la toaletă pe coridorul întortocheat. În cabină, pătrate mici din hârtie de ziar erau agăţate de un cui. Aşezată pe closetul curat, fără colac, îşi zise: „Interesant, cum o arăta closetul la FBI?“ Şi începu să râdă atât de tare, încât femeia cu fundul mare tresări speriată. Răgazul de o clipă îi făcu bine: îşi adună

gândurile, chiar şi puterile. Se întrebă dacă el minte în legătură cu Tamara. Sigur nu minte. De ce n-a vorbit niciodată despre ea, despre viaţa ei? Ciudat, chiar ciudat. O avea o relaţie cu Marlen? Tamara n-a scos o vorbă niciodată. Mută ca o partizană! Şi Marlen, băiat bun! Cu familia lui foarte strictă, care vrea să se impună, urmează regulile întocmai, şi toate tâmpeniile astea cuşer. Îşi aminti că Marlen nu mânca nimic la ei acasă. Zicea că vodca e întotdeauna cuşer. Barba îi e neîngrijită, zburlită, arată în totul caraghios – capul mare, părul cârlionţat şi încâlcit, umerii cam laţi, picioarele scurte. Dar deştept, foarte, are o bibliotecă întreagă în cap, ordonată pe căprării: istorie, geografie, literatură. Strălucitor, asta-i sigur, dar totuşi… ciudat. Cu ce-o fi atras-o pe Tomka? Bun, totul e posibil.

Pe urmă căpitanul se uită la ceas, ieşi, se întoarse după cinci minute, se uită iar la ceas şi-i mormăi ceva lui Aleksandrov. Acesta schimbă tonul, de parcă pe ceasul căpitanului era înscris ordinul de îndeplinit.

— Gata. Ajunge. Sunt cărţile dumitale sau ale soţului?

— Ale mele, bineînţeles. La mine acasă cărţile sunt ale mele.

— Toate?

— Nu, unele. Câteva poate că mi le-au lăsat unul, altul.

— Care dintre ele nu-s ale dumitale?

— Toate sunt ale mele, toate, se corectă Olga.

— De unde le ai?

Olga se aştepta la întrebarea asta şi răspunse stăpână pe situaţie:

— Cumpărăm cărţi. Suntem oameni care citim, cumpărăm multe cărţi.

— Unde?

— Ah, ştiţi, la Moscova există o piaţă neagră, poţi cumpăra orice, tot felul de boarfe din străinătate, parfumuri, cărţi…

— Unde-i piaţa asta?

— Depinde. Am cumpărat câte ceva la Kuzneţki Most.

— Mai exact, mai exact. Unde la Kuzneţki?

— La talcioc, se vând multe cărţi la Moscova, peste tot. Găseşti o groază de lucruri.

— Oamenii stau aşa, afară, la Kuzneţki Most, şi-ţi oferă… El îl scoase dintr-un teanc pe Avtorhanov… *Tehnologia puterii*?

— Da, cam aşa, dădu din cap Olga.

Aleksandrov continuă să scoată cărţi una după alta până se plictisi. Căpitanul ieşi de două ori şi se întoarse tot de atâtea ori.

— Ce pot să vă spun, Olga Afanasievna, e că toată activitatea asta legată de

cărţi e calificată ca antisovietică şi cade sub incidenţa articolului 190 din Codul Penal. Se pedepseşte cu închisoare de la trei la cinci ani. Poate că nu ştiai? zise el pronunţând ultimele cuvinte pe un ton compătimitor.

Olga, obişnuită din copilărie cu răsfăţul, tratată cu simpatie, cu dragoste şi admiraţie de cei din jur, era groaznic de timorată din cauza relaţiei incerte cu interlocutorul ei. Un individ dezgustător, un duşman prin definiţie, dar ea continua din instinct să aibă încredere în farmecul său. Cochetăria şi încrederea în sine răzbeau inconştient la suprafaţă, fiind mai puternice decât atitudinea rezervată pe care şi-o impunea. Dar interlocutorul era surd şi insensibil, şi ea era complet dezorientată, surprinsă de inconsecvenţa sa, de ezitările sale, şi lucrul ăsta o chinuia teribil, fiindcă nu ştia cum o să se termine totul: îi dau drumul, o arestează, o omoară… Nu, n-o vor omorî, desigur, dar minute în şir fu cuprinsă de o spaimă animalică, fiziologică, care paraliză orice reacţie normală pentru un om. Şi starea asta se lungi îngrozitor de mult.

Îi puseră multe întrebări despre Ilia, despre munca lui. El avea oarece acoperire, o hârtie care atesta că lucrează ca secretar. Avea un al treilea patron. După socrul cu agricultura, academicianul, lucrase o scurtă perioadă la un scriitor bătrân şi arţăgos, care îl angajase cu contract, dar reziliase contractul după o jumătate de an. Acum lucra la un om cumsecade, tot scriitor, dar care locuia la Leningrad. Înţelegerea era că, dacă se întâmplă ceva, Ilia să spună că lucrează pentru el la bibliotecile din Moscova.

La toate întrebările despre Ilia, Olga se delimită de el dând un răspuns greu de combătut: nu ştiu, soţul meu nu mi-a vorbit despre asta. Îşi construi o imagine de soţie ascultătoare şi supusă.

— Mai gândeşte-te, Olga Afanasievna, mai gândeşte-te. Poate că nu merită să te pui rău cu noi. Sunt convins că şi părinţii dumitale sunt mâhniţi. Azi am discutat cu dumneata, am făcut cunoştinţă. Cărţile astea rămân la noi, se-nţelege de la sine. Sunt destule – o să ne ia cinci ani să tot cercetăm. Inventarul, vă rog. Da, da, e semnat. Mai reflectează, mai cântăreşte, o să ne întâlnim în curând, avem multe de vorbit. Noi credem că soţul dumitale te-a antrenat în activitatea antisovietică. Trebuie să te gândeşti, să te hotărăşti de partea cui eşti… Semnează aici. E un angajament că n-o să divulgi ce am vorbit cu dumneata.

Părea că afacerea e pe punctul de a se încheia. Ceasul agăţat pe perete arăta unsprezece fără un sfert.

Aleksandrov semnă o bucată de hârtie şi i-o dădu colaboratoarei, care se

afla de mult timp în birou. Era biletul de ieşire. Coridorul era un adevărat labirint. Mergea în zigzag, formând nişte unghiuri ciudate, şi lungimea drumului până la ieşire nu corespundea deloc cu dimensiunile modeste ale clădirii, văzută de afară.

La ieşire, Olga vru să ia taxiul, dar nici o maşină nu se opri, aşa că fu nevoită să traverseze toată piaţa Dzerjinski ca să ajungă la metrou.

Casa părinţilor nu mai era casă, îi umblaseră în măruntaie, o făcuseră bucăţi, o profanaseră. Cum de reuşiseră în timp atât de scurt să calce în picioare buna-cuviinţă şi demnitatea acelora care trăiau în apartamentul îngrijit? Urme de pantofi pe parchet, cărţi aruncate cu grămada, lenjeria generalului, atât de bine orânduită – indispensabili simpli şi maiouri strânse şi aşezate în rafturi imediat după război –, zăcea împrăştiată pe tot culoarul lung. Bine că mama rămăsese la casa de vacanţă şi nu văzuse toate astea.

Ilia nu era. Pe masă găsi un bilet de la Faina Ivanovna, femeia care ajuta în casă: „Olia. L-am adus pe Kostia la mine după şcoală. Înnoptează la mine, mâine-dimineaţă îl duc eu la şcoală. Sună-mă când ajungi acasă. Faina".

Să fi avut aşa o mamă ca Faina – nu pune niciodată întrebări, face întotdeauna ce trebuie. Şi pe Olia o crescuse fără prea multă vorbă, o ajutase cu Kostia ca nimeni altcineva. Ce fericire că mama era la casa de vacanţă.

O sună pe Faina.

— Tu îmi salvezi viaţa, Fafocika. N-am cuvinte să-ţi spun.

Faina bolborosi ceva, o certă puţin şi zise că dacă Olia continuă să se poarte aşa, ea îi lasă baltă.

— Măcar de copilaşul ăsta să-ţi fie milă! îi şuieră în telefon în loc de rămas-bun.

Ce femeie de aur, aur curat, nu om.

După o clipă de ezitare, Olga se hotărî s-o sune pe Maria Fiodorovna, mama lui Iliuşa. Formă numărul, dar nu răspunse nimeni, aşa că puse telefonul în furcă. Oboseala era mai puternică decât spaima. Se prăbuşi pe divan şi adormi într-o clipă. Se trezi după cincisprezece minute cu inima zbătându-i-se în gât. De parcă nu dormise deloc.

La două şi jumătate noaptea se apucă de făcut curăţenie serioasă. Dimineaţa casa era în ordine.

„Ce se va întâmpla cu Ilia?" o râcâia pe suflet întrebarea.

O sună pe Galia la serviciu, zicându-i că trebuie s-o vadă urgent. O oră mai târziu Galia şedea în bucătăria Olgăi.

— Ne-au percheziţionat casa, Galia. Toată povestea a început de la maşina

de scris, pricepi? începu să turuie Olga, dar Poluşka deja tremura toată şi lacrimile îi curgeau şiroaie.

— Spune-mi cinstit, i-ai zis soţului tău că baţi la maşină? Că maşina era a mea? continuă Olga s-o întrebe.

Poluşka se jură că soţul nu ştie nici de maşină, nici că ea face un ban bătând la maşină, şi că în general n-a scos o vorbă despre treaba asta. Se jura cu atâta foc, încât îţi venea s-o crezi. Atunci cum a ajuns totul la KGB? Misterul rămase fără răspuns. De ce au aşteptat atâta timp? De ce n-au venit, dracu' să-i ia, imediat?

— Acum trebuie să înţelegi un lucru, Olia, că sunt nevoită să-i povestesc totul lui Ghenadi. Vă pun pe toţi într-o situaţie neplăcută: pe tine, pe Antonina Naumovna, pe Ghenadi. Şi el poate avea neplăceri. Ce să fac acum, să mă spânzur? Poate te gândeşti că sunt o nerecunoscătoare, că nu înţeleg câte a făcut familia ta pentru mine. Gehenadi nu pricepe treaba asta. Şi-n general, nu-l interesează. Are o altfel de viaţă, vede altfel lucrurile. E comunist până-n străfundul sufletului. Şi tu ai fost comunistă. Cine a fost secretarul organizaţiei de comsomol din şcoală? Eu? Tu erai cea mai sovietică dintre noi. Tamara, chiar dacă tăcea, tot antisovietică era, iar eu nu aveam nici o treabă cu asta, treaba mea de la doisprezece ani era la paralelele inegale şi la bârnă. Atât!

Se auzi zgomotul încuietorii, Ilia dădu buzna în bucătărie. Se îmbrăţişară ca după o lungă despărţire, sprijinindu-se unul de altul, epuizaţi.

Poluşka avu prezenţa de spirit să se îmbrace în fugă şi s-o şteargă uşurel.

— Când ţi-au dat drumul? întrebă Ilia fără s-o slăbească din îmbrăţişare.

— La unsprezece seara. Pe tine te-au mai ţinut?

— Mai întâi m-au dus la mama, au luat tot de acolo. S-a zis cu laboratorul meu. Pe urmă m-au dus la Malaia Lubianka şi m-au ţinut până acum.

În momentul când Kostia începuse şcoala şi ei se mutaseră în apartamentul Oliei din Moscova, Ilia îşi transportase laboratorul la mama lui, în cămară.

— În clădirea cu un etaj? Şi eu am fost acolo, îi zise Olga.

— Da, la direcţia din Moscova a KGB. Să-i ia dracu'! Să-i ia dracu'! mormăi Ilia.

Nimic nu mai avea importanţă acum, absolut nimic, în afară de Olenka, soţia lui, iubita lui, care însemna totul pe lumea asta, totul… A luat întreaga vină asupra lui. Doar el cu mâna lui adusese toate cărţile în casa ei. A făcut tot ce a putut ca s-o scoată basma curată. Cât despre el, o să scape cumva din încurcătură, dar important era să n-o bage pe Olga în povestea asta.

Şi acum ea era aici, îl mângâia pe faţă, avea buzele uşor crăpate, îţi săreau

în ochi pistruii pe pielea albă – era partea lui cea mai importantă din viaţă, era chiar miezul ei. Urma să dea seama la KGB de ce făcuse, să lămurească lucrurile, dar era ferm hotărât s-o salveze pe Olga cu orice preţ.

Când se întoarse de la serviciu, Antonina Naumovna primi de la fiica ei un raport complet despre toată tărăşenia. Îşi duse mâna la inimă, apoi la telefon. Aranjă pentru a doua zi o întâlnire cu generalul Ilienko, delegat la Uniunea Scriitorilor Sovietici din partea unor organe de importanţă vitală. Erau în relaţii de prietenie din anii treizeci, când ea abia îşi începea cariera grandioasă, supravieţuiseră epurărilor, apoi le orchestraseră ei înşişi cu succes, ţinuseră piept formaliştilor şi câştigaseră bătălia, lucraseră împreună la cazul lui Ehrenburg.

Activitate complicată, foarte ingrată. Dar extrem de importantă, asta era convingerea Antoninei Naumovna.

Ilienko îi ajuta pe ai săi, o ajută şi pe ea de data asta.

Datorită lui ea obţinu o întrevedere cu un alt general, discuţia fu umilitoare pentru scriitoare, dar lucrurile se aranjară până la urmă: îi trimiseră amândouă maşinile de scris, pe aceea veche Underwood şi pe aceea nouă Optima, agendele, manuscrisele, toate confiscate la percheziţie. În lotul trimis se aflau chiar şi nişte cărţi ale lui Ilia – cărţi religioase dinainte de Revoluţie, pe care Antonina Naumovna nu le atingea de scârbă. Între altele, îi fură înapoiate lui Ilia aparatele de fotografiat şi aparatul de mărit. Numai după trei luni, printr-un ordin special, îi înapoiară Oliei maşina de scris Erika. Nu i-au spus nici cum a ajuns la ei, nici cine a ciripit.

Antonina Naumovna nu era omul care să facă scandal, în plus, după exmatricularea Olgăi de la Universitate, simţise din plin gustul amar lăsat de ruptura dintre generaţii, după modelul rusesc „părinţi şi copii“. Nu-i făcu fetei nici un fel de reproşuri – îşi smulsese din inimă nădejdea că Olga îi va împărtăşi ideile. Totuşi îşi crescuse fiica pentru sine, după cele mai reuşite modele. Ce ar zice Olga dacă ar avea părinţi cum au fost părinţii ei, nişte fanatici religioşi, nişte obscurantişti?

Ochii îi ardeau cu flacără rece, buzele i se strânseseră pentru totdeauna – în vine îi curgea sânge grecesc cumpătat, fără exces de sentimente. În tinereţe o luau adesea drept evreică, fapt care o scotea din sărite. Acum semăna cu o icoană bizantină – pe chipul ei se vedea furie spiritualizată, fără milă şi compasiune. Ca Parascheva-de-Vineri sau ca sfânta Irina… Doar că în loc de aură, purta o beretă tricotată sau o căciulă de astrahan lucrată grosolan în atelierul Fondului Literar.

Primul gând al Antoninei Naumovna fu să schimbe apartamentul mare pe două mai mici. Ca să nu-şi mai vadă nici fata, nici ginerele. Pe urmă se răzgândi: ce se va întâmpla cu al doilea apartament după moartea ei? O să-l ia statul? Şi nepotul? E băiat bun, s-a ataşat teribil de bunicul său. De ce să-l lipsească de moştenire? Nu, nu se poate. Unde mai pui că e nevoie de un ochi vigilent care să-i supravegheze. Aşa hotărî bătrâna scriitoare. Deşi ştia de ceva timp că ochiul statului îl supraveghea de mult pe netrebnic şi, cu această ocazie, şi pe Olga.

Din momentul acela, Antonina Naumovna îşi schimbă programul: se ducea la casa de vacanţă în zilele de odihnă şi de sărbătoare şi, în zilele de lucru, făcea o vizită tinerei familii de două-trei ori pe săptămână. Venea întotdeauna pe neanunţate, ca ei s-o aştepte mereu şi ca ăştia din gloata antisovietică să nu se adune, să nu facă hărmălaie şi cine ştie ce alte fărădelegi.

Faina continua să-i slujească, le dădea liber seara părinţilor uşuratici, uneori rămânea să înnopteze la ei. Olia şi Ilia umblau brambura, îşi vizitau noii prieteni, oameni foarte interesanţi.

Viaţa le-a despărţit pe prietenele din şcoală. Se vedeau o dată pe an, pe 2 iunie, la ziua de naştere a Oliei. Vorbeau câteodată la telefon. S-au despărţit din motive cât se poate de fireşti: fiecare avea acum viaţa sa, secretele sale personale, de neîmpărtăşit altora.

Pe lângă scumpa ei ştiinţă, Tamara îl mai avea pe scumpul ei Marlen, şi Galia, pe lângă soţ şi serviciu, mai avea o ocupaţie secretă: îşi trata sterilitatea descoperită de curând în tot felul stabilimente, la homeopaţi şi erborişti, la tot soiul de şarlatani.

Nu mai aveau în comun decât trecutul trăit la şcoală, care se îndepărta văzând cu ochii şi devenea tot mai neînsemnat.

Olia trăia anii cei mai fericiţi din viaţa ei. Totul aluneca uşor ca pe gheaţa subţire, periculos şi vesel. Profesorul scriitor, care pusese umărul la întâlnirea dintre Olia şi Ilia în faţa porţilor tribunalului în anul 1966, îşi ispăşise pedeapsa de şapte ani, fusese eliberat şi emigrase.

Nici Olia, nici Ilia nu-l întâlniseră în lunile dinaintea plecării lui şi regretaseră mult timp după aceea. A reieşit că nu era abordabil. Poate că nu voia să vadă pe nimeni, poate că soţia îl izolase în spatele unei cortine de fier. Plecase cumva neobservat, fără mare tam-tam – era clar că puterea prefera să scape de el. În plus, circulau zvonuri urâte cum că avusese legături cu KGB.

Toţi cei din rezistenţa clandestină, cititori şi producători de samizdat, se certau între ei, împărţindu-se în mici tabere, unii oi, alţii capre. E adevărat că

nu reuşeai să te dumireşti care sunt oile şi care sunt caprele. Nici măcar în turmele mici nu se ajungea la un numitor comun. Nimic nu semăna cu „occidentalii", „slavofilii" şi „generaţia anilor şaizeci" din secolul al XIX-lea. Diversitatea era mult mai mare. Acum unii erau pentru dreptate, dar împotriva patriei, alţii împotriva puterii, dar pentru comunism, a treia tabără voia un creştinism adevărat, mai erau naţionaliştii care visau la independenţa Lituaniei lor sau a Ucrainei de Vest, evreii care îi dădeau întruna cu plecarea…

Mai era şi marele adevăr al literaturii – Soljeniţîn scria carte după carte, intrate toate în samizdat, plimbate din mână în mână ca înainte de Gutenberg, sub formă de foi volante, subţiri ca foiţa de ţigară, abia le puteai citi. Nu te puteai împotrivi adevărului lor zdrobitor, adevăr gol-goluţ, înspăimântător în goliciunea lui, nu te puteai opune adevărului despre tine însăţi, despre ţara ta, despre crimă şi păcat. Şi hop! Te pomeneşti deodată cu profesorul docent, cadru universitar, scriitor cu activitate clandestină, cu reputaţia terfelită în ţară, înconjurat de glorie în Occident, inteligent, sarcastic şi rău de gură, cu limba ascuţită ca limba dracului, deci te pomeneşti că scrie fără pic de ruşine cuvinte ucigătoare, numind Rusia „căţea" şi pe marele scriitor „patriot incult".[48]

Vodca şi ceaiul curgeau râuri-râuri, aburii discuţiilor politice încinse umpleau bucătăriile, aerul umed urca de-a lungul pereţilor ajungând la microfoanele montate în tavan.

Ilia le ştia pe toate câte se spuneau, îi cunoştea pe toţi, intervenea calm şi împăciuitor când discuţiile erau aprinse, încercând să pună de acord pe cei dintr-o parte cu cei din partea cealaltă, şi-i zicea Olgăi:

— Nu trebuie să stai pe o singură poziţie, oricare ar fi ea, fiindcă te tâmpeşti, pricepi Olga? Până şi taburetul are patru picioare.

Olia mai degrabă ghicea ce vrea să spună, dar în sinea ei îşi zicea că o poziţie stabilă se potrivea mai bine cu ce avea ea în minte.

Între timp Brincik, influenţată de Marlen, intră vremelnic în mişcarea sionistă, dar endocrinologia o împiedica să se lase acaparată de tot. Disertaţia era aproape gata, rezultatele obţinute erau uluitoare. Hormonii, a căror sinteză era pe cale de a se produce, lucrau cum trebuie, drăguţii de ei, în eprubete, rămânea doar să fie învăţaţi să lucreze în organismul viu, să zicem, al unui iepure.

Vera Samuilovna nu putea decât să fie încântată de fosta sa studentă, care, după ce terminase institutul şi obţinuse postul modest de şefă de laborator cu

un salariu de 800 de ruble, devenise o adevărată cercetătoare.

Tamara rămânea la laborator până noaptea târziu, la staţia de metrou Molodiojnaia o aştepta Marlen, care de la unsprezece la douăsprezece îl plimba pe Robik, setterul lui drag, cu atât mai drag cu cât îi oferea prilejul să iasă seara din casă.

Trăiau marea lor dragoste secretă, având toate ingredientele unui sentiment ieşit din comun, divin: relaţii intime depline, în toate sensurile, fiecare atingere însemnând o senzaţie proaspătă de arsură, înţelegere reciprocă mai presus de cuvinte, fericirea tăcerilor împărtăşită de amândoi şi plăcerea resimţită în conversaţii. Pe Marlen îl uimea generozitatea nemaiîntâlnită a Tamarei, ea îi accepta până şi defectele, luându-le drept calităţi, şi nu înceta să fie fermecată de inteligenţa, cunoştinţele şi nobleţea caracterului său.

Ultima dintre calităţi o vedea în devotamentul lui pentru copii şi familie, pentru tradiţiile evreieşti pe care el le introdusese în căminul său. De ceva vreme nevasta lui rusoaică punea masa de sabat vineri seara şi citea rugăciunea în ivrit deasupra a două lumânări. Strămoşii comunişti ai lui Marlen s-ar fi răsucit în mormânt dacă ar fi ştiut, numai că pe deţinuţii de la Kolîma nu-i îngropau în morminte. Doar mama lui, scăpată printr-o minune de lagăr, căreia frica îi luase minţile, fusese îngropată în cimitirul Vostriakovo.

Părinţii Lidei, drăgălaşa soţie a lui Marlen, ar fi rămas cu gura căscată dacă ar fi aflat de „jidovirea“ fiicei lor, dar, în primul rând, nu ştiau nimic despre distracţiile de vineri din familie, în al doilea rând, ţineau la Marlen fiindcă era băiat vesel, binevoitor, dispus întotdeauna să bea şi să dea de băut la toată lumea, dar nu după obiceiul ruşilor, ci cu măsură. Erau oameni sovietici simpli, cumsecade, fără pretenţii, el – inginer, ea – învăţătoare, habar nu aveau că Marlen plănuia să-şi ducă familia în Israel.

După ce sărbătorea începutul sabatului vineri seara, Marlen îl lua de zgardă pe Robik şi-l ducea în blocul cu patru etaje din apropiere, la Tamara, să petreacă sâmbăta în perfect acord cu preceptele din Talmud. Robik, culcat sub pat, avea şi el partea lui de plăcere, rodea osul pregătit special. Raisa Ilinicina stătea ascunsă în camera de nouă metri pătraţi, nu se ducea nici măcar la closet, ca şi cum nu se afla în casă.

Viaţa Galiei se ameliora văzând cu ochii. Soţul i-a găsit un post potrivit, lucra acum la clubul sportiv al armatei – muncea în specialitatea ei şi primea un salariu bun. Ghenadi nu-i pricinuia nici un fel de necazuri: îi era credincios, n-o minţea, n-o dezamăgea, se ţinea de promisiuni. El nu avea o viaţă uşoară. Muncea mult, pleca mereu în delegaţie, urma nişte cursuri prin corespondenţă.

Zicea că sunt bune pentru avansare. Aşa a avansat timp de cinci ani până a obţinut un apartament la Kunţevo, într-o casă de cărămidă, şi o funcţie bună. Nu uita niciodată sfatul Conducătorului: învăţaţi, învăţaţi, învăţaţi. Se ducea la tot felul de cursuri de instruire continuă, obţinând, printre picături, o a doua calificare.

De un singur lucru nu avea parte, de moştenitori. Ce să faci, ironie a sorţii pusă pe rele. În ţara care ocupa primul loc în lume la număr de avorturi, s-a nimerit ca tocmai la Poluşka ovarele să nu prindă rod, sămânţa să nu încolţească, să nu se întâmple miracolul atât de banal.

În toţi anii aceştia atât de fericiţi pentru Olga, Tamara s-a văzut rar cu ea: piedica era tăcerea inexplicabilă a lui Brincik. Iubirea ei secretă nu mai era de mult un secret, dar nu pomenea niciodată de Marlen în discuţiile cu prietena sa, şi Olga o lua ca pe o jignire: aşa ceva nu se făcea între prietene, între femei. Fără să stea la taclale despre lucruri intime ca să ungă maşinăria amiciţiei, aceasta se veştejea văzând cu ochii, îşi pierdea tot farmecul. Chiar şi atunci când au sărbătorit plecarea neaşteptată a lui Marlen cu familia în Israel, Tamara n-a scos o vorbă. Ce să spună?

Apoi au venit vremuri grele pentru Olia. A emigrat Ilia. S-a schimbat totul în viaţa ei: trecutul şi-a pierdut orice sens şi nimic nou, care să aibă sens, nu se întrezărea în viitor. Absenţa lui Ilia s-a dovedit a fi mai tare decât prezenţa lui. El s-a transformat într-o obsesie, şi gândurile Olgăi s-au avântat toate, ca acul unui compas bezmetic, într-o singură direcţie. În lunile când Olga încă nu-şi revenise după primul şoc, Tamara i-a fost alături. Criza prin care trecea prietena sa arăta la început ca o boală ulceroasă clasică, dar ea vedea şi simptomele unei depresii: Olga stătea întoarsă cu faţa la perete, nu scotea o vorbă, nu se scula cu zilele din pat, nu mânca şi aproape că nu bea nimic. Cu intuiţia ei de medic, simţea că se apropie ceva rău.

— Îţi faci rău cu mâna ta, Olia, trebuie să-ţi scapi pielea, o să înnebuneşti, o să te îmbolnăveşti, scoate-ţi răul din inimă şi aruncă-l, nu poţi trăi aşa.

Tamara încercă s-o scoată din depresie. Mai întâi o duse la un psiholog, care îşi primea pacienţii într-un local subteran şi clandestin în acelaşi timp. Apoi trase de ea să meargă la un psihiatru. Manevrele naturii, solicitudinea Tamarei şi antidepresivele o scoaseră pe Olga la liman. Când începu să aibă hemoragii frecvente, destul de repede după plecarea lui Ilia, Tamara aproape că se bucură, se gândi că o afecţiune somatică o să-i salveze psihicul. Dar Olga continuă să se gândească şi să discute numai despre Ilia. Dacă boala era învinsă, focul supărării, al geloziei şi al furiei nu se stingea. Aproape că nu

mai rămase nimic din fata zâmbitoare şi echilibrată de odinioară – nimic în afară de lacrimi, vaiete şi crize de isterie.

Prietenele luară asupra lor povara îngrijirii ei, mai ales în momentele când avea asemenea ieşiri. Poluşka trecea pe la ea regulat, o compătimea în tăcere şi-i ţinea mereu isonul. Fapta plină de cruzime a lui Ilia se potrivea de minune cu imaginea ei despre lume, în care toţi bărbaţii erau nişte ticăloşi, femeile frumoase curve, şefii nedrepţi şi prietenele invidioase. Olga, frumoasa ei prietenă, făcea excepţie. Ca de altfel şi istoria sa personală: Ghenadi era om cumsecade, nu se uita după alte femei, îi dădea tot salariul. De fiecare dată însă când venea vorba despre norocul peste care dăduse ea în viaţă, tăcea, din superstiţie, ca nu cumva, fără vreo intenţie anume, s-o deoache prietenele.

Brincik vedea lucrurile într-o altă lumină. Ideile simpliste ale Poluşkăi îi trezeau dispreţul. Altele erau grijile ei acum. Umbla cu Olia de la un specialist la altul. I-au descoperit cancerul care se dezvolta rapid, luându-se la întrecere cu procedurile medicale. I-au pus diagnosticul chiar la debutul bolii, dar celulele canceroase erau foarte agresive. Poate că ura îndârjită şi supărarea Oliei nu făceau decât să hrănească boala. Ştiinţa însă nu spunea nimic în privinţa asta.

Din când în când Olga refuza tratamentul, o dată chiar a fugit dintr-o clinică bună, unde o internase folosind toate relaţiile ei şi ale Verei Samuilovna. Până la urmă, la presiunea Tamarei, Olga se supuse şedinţelor îngrozitoare de chimioterapie şi îşi mai reveni puţin.

Configuraţia relaţiilor dintre cele trei prietene se schimbă. Olga îşi pierdu puterea supremă parcă fără să-şi dea seama. Tamara preluă conducerea. Poluşka nu dădu nici o atenţie transferului de putere. Ea învăţă la perfecţie arta tăcerii, făcea pauze lungi, ignora întrebările, dădea din cap fără să ştii ce avea în minte. Tamara o socotea o fiinţă neînsemnată şi abia o suporta.

Era singura care îşi amintea de istoria demult uitată cu maşina de scris dispărută.

Prietenele se întâlniră toate trei pentru ultima dată la ziua de naştere a Oliei în 1982, la casa de vacanţă a generalului. Aveau treizeci şi opt de ani. Poluşka şi Brincik sosiră separat, una cu autobuzul, cealaltă cu trenul luat de la gara Riga, pe ruta obişnuită. Se întâlniră la intrare. Porţile din lemn arătau dărăpănate, terenul casei era mare, dar acum părea enorm. Trecură de porţile strâmbe. Iazul nu mai fusese curăţat de mult timp, pe maluri era năpădit de lintiţă. În mijlocul lui o barcă pe jumătate putrezită se oglindea în apa neagră. Casa cu un etaj se degrada, păstrându-şi totuşi farmecul. Generalul murise,

Antonina Naumovna fusese debarcată din postul de conducere, casa de vacanţă arăta a conac boieresc în ruină. Le întâmpină Kostia, crescuse înalt, îşi tot îndepărta valul de păr blond de pe frunte, ca al lui Esenin. Semăna leit cu tatăl bun, Vova, la statură şi la faţă, dar la mimică şi la felul de a vorbi semăna cu Ilia. Fără agerimea lui însă. Se îmbrăţişară.

— Mama e acolo, zise el şi le conduse pe verandă.

Olga şedea în fotoliul Voltaire, sprijinindu-şi capul de perna tapiţată, cu picioarele mici, în ciorapi de lână groşi, aşezate pe bara de sub bancă. Mâna, semănând mai degrabă cu un os sculptat decât cu o mână de om, zăcea aşezată pe tăblia pentru cărţi fixată de fotoliu. Tot ce era de prisos îi fugise de pe chip, îi rămăseseră doar frumuseţea subţiată şi boala. O băsmăluţă de mătase îi înfăşura strâns capul micuţ. Şi-o scoase pe urmă şi-i văzură drăgălaşii ţepi roşcovani. După şedinţele de chimioterapie îi crescuse perişorul ca la copiii mici – perişor nou-nouţ, gingaş.

De jumătate de an Olga plecase din clinică şi refuzase categoric să mai urmeze tratamentul medical. Scrisoarea de la Ilia îşi făcuse treaba. Acum importantă nu mai era ştiinţa, ci magia.

Kostia aduse pe verandă sandviciuri cu icre şi cârnaţi afumaţi. „N-a renunţat Antonina Naumovna la comenzi pentru alimente“, îşi zise în sinea ei Galia, atentă, obişnuită să înfulece tot, dacă era rost de pricopseală. Venise să-şi ia rămas-bun de la Olga pentru totdeauna, aşa credea ea, dar nu-şi găsea cuvintele. Prezenţa Tamarei o intimida, ca de obicei.

Le spuse abia la plecare că se desparte de ele pentru mult timp, fiindcă îşi însoţeşte soţul în străinătate. Olia o întrebă destul de indiferentă unde pleacă.

— În Orientul Apropiat, închipuie-ţi. Nu spun unde ca să nu mă invidieze Tamara.

Aluzia era mai mult decât străvezie. Tamara îşi întoarse capul încoronat cu coafura afro, avea gâtul foarte lung, chiar nu se potrivea cu restul, şi-l putea răsuci, cum glumea Olga, trei sute şaizeci de grade.

În anii de şcoală Brincik o accepta pe Poluşka socotind-o un adaos obligatoriu, un fel de tribut plătit prieteniei cu Olga. O suporta cu indiferenţă. Şi nu i-ar fi mărturisit niciodată Olgăi ce gândea ea despre Poluşka: un suflet josnic de plebeu, o lipitoare şi o parazită, nu prea deşteaptă, netalentată, duşmănoasă… În plus, o fiinţă periculoasă. Tamara ţinea minte bine povestea cu maşina de scris.

Ea se uită în direcţia iazului. Acolo sunt ghebeşnicii, sunt peste tot, peste tot… Până şi-n Israel! N-ai unde să te ascunzi de ei!

— A-a-a, lungi exclamaţia Olia, în Orientul Apropiat. Trebuie să înveţi fran…

— De ce franceza? se miră Galia. Urmez cursurile de engleză…

— Pleci pentru mult timp? o întrebă Olia.

— Sigur trei ani…

După aceea a mai vizitat-o pe Olga de două ori când venea în vacanţă – de două ori în timpul cât a durat remisia miraculoasă a bolii, începând cu primirea scrisorii de la Ilia şi până la moartea Oliei.

Aducea suveniruri – mici cruci de la Ierusalim, iconiţe, amulete. Pe Olga n-o interesau nimicurile cucernice, aşa că toate au trecut pe rând la Tamara, pricinuindu-i mare bucurie. Olga a redevenit fata veselă şi energică dinainte.

Galia sosi a treia oară la Moscova când Olia nu mai era în viaţă. Aflase că murise. Îl sună pe Kostia şi trecu pe la ei. Casa nu se schimbase deloc după moartea Olgăi, numai că era într-o dezordine îngrozitoare. Galia aduse gemenilor lui Kostia daruri minunate: soldăţei de plastic cu cheiţă, maşinuţe cu baterie şi o păpuşă cu picioare lungi şi cu hăinuţe de schimb.

Întoarsă acasă, o jeli mult pe Olga, apoi o sună pe Tamara. Nu se înserase de tot, o plânseră la telefon pe Olga, şi Galia îi ceru permisiunea să treacă pe la ea.

— Când? Pot să vin acum?

Luă taxiul şi ajunse în cincisprezece minute. Nu se poate spune că au stat de vorbă – plânseră toată seara îmbrăţişate, cu ceaiul rece în faţă, fără să aprindă lumina. Mai întâi o plânseră pe Olga, pe care o iubiseră foarte mult, pe urmă se plânseră pe ele, că viaţa le-a promis şi nu le-a dat, înlocuiră lacrimile cu tăcerea şi tăcerea cu lacrimile. Pe urmă o plânse fiecare pe cealaltă, regretând că nu-şi spuseseră tot ce aveau pe suflet, apoi o plânseră din nou pe Olga. Pe urmă Tamara găsi o sticlă de coniac plină pe jumătate, băură câte un păhărel, şi tot ea îi puse, în sfârşit, întrebarea hotărâtoare despre maşina de scris. Doar de la maşina asta începuse trădarea.

— Nu ţi-a povestit Olia? Cum am aflat, i-am spus ei tot. Fratele Nikolai, Dumnezeu să-l ierte! – Galia se închină cu o mişcare largă, până la buric şi la umeri –, a dus maşina de scris şi cartea *Arhipelagul Gulag* la secţia raională a KGB. Singur n-ar fi făcut-o în veci. Nevastă-sa, Raika, Dumnezeu s-o ierte şi pe ea – Galia îşi făcu din nou cruce, dar una mai mică –, mă ura, ea l-a aţâţat. Mai târziu i-au arătat lui Ghenadi declaraţia în care scria negru pe alb: „ca să se pună capăt complotului antisovietic pus la cale de duşmanii poporului şi pentru evacuarea din apartament a surorii mele, Galina Iurievna Poluhina“.

Urmau să elibereze subsolul, şi Raika s-a gândit că o să le dea lor mai mulţi metri în care să locuiască. Au ars amândoi în incendiul din noul lor apartament. Au băut mult în ziua aceea.

Galia, solemnă, se închină din nou.

Se vede treaba că lacrimile îi înmuiară Tamarei carapacea sufletului. Îi povesti Galiei tot ce ţinuse secret atâta timp. Şi în vreme ce-i povestea, striga în sinea ei: „Iartă-mă, Doamne, iartă-mă!“

După plecarea lui Marlen în Israel, sau poate chiar mai devreme, Tamara făcuse pasiune pentru Isus Cristos şi iubirea asta o schimbase mult.

„De ce am dispreţuit-o pe proasta asta nefericită?“ îşi zise în sinea ei.

Poluşka mai voia să bea, dar îi era ruşine. Se întâmpla pentru prima oară ca Tamara, fată atât de inteligentă, care abia dacă-i dădea atenţie, să fie atât de sinceră cu ea.

„E clar că Olga ne-a împăcat“, îşi zise înduioşată Galia.

Pe urmă Tamara îi arătă Galiei apartamentul nou, vechi deja. În fostul ei apartament din piaţa Sobaciaia, Poluşka fusese de cel puţin două ori, dar aici n-o invitase niciodată. Toate lucrurile proveneau din cealaltă casă: pianul, fotoliul, biblioteca şi fotografiile. Doar tablourile lipseau. Galia o întrebă de tablouri… Tamara începu să râdă:

— Ai observat? Tablourile s-au dus.

— Le ţin minte. Era un înger cu capul mare, albastru. Am fost la tine, Brincik, de două sau de trei ori, Olia m-a adus. Ţin minte şi tablourile, o ţin minte şi pe bunica ta.

Pe la ora două dimineaţa Tamara o conduse la taxi. Arătau ca două sticle de lapte bine spălate de mâna unei gospodine harnice. Ostilitatea dintre ele, ţinută ascunsă atâţia ani, se topise văzând cu ochii, îşi luase tălpăşiţa. Încă nu ştiau – aveau să-şi povestească totul mai târziu – pe ce căi ajunseseră să se întâlnească: Tamara, evreică, fostă sionistă, nu plecase în Israel şi devenise creştină ortodoxă; Galia, soţia unui individ care ocupa un post aparent neînsemnat, dar în realitate foarte important, la Patriarhatul Moscovei din Ierusalim, ajunsese să-i urască în anii din urmă pe toţi „religioşii“ din lume, pe popi, rabini şi tot felul de molahi, la un loc cu tot Orientul, cu intrigile şi stratagemele sale subtile, cu misterele, ticăloşiile şi falsitatea sa. În schimb, era pătrunsă de iubire pentru Isus Cristos…

— Israelul e o ţară super. Păcat că n-ai plecat acolo. Dar, bineînţeles, fără toate religiile alea, încheie Poluşka.

Tamara râse:

— De ce-ţi duci mâna la fruntea aia proastă când te-nchini? Prostuţă mai eşti, Poluşka. Prostuţă ai fost, aşa ai şi rămas. Cum poţi să-l iubeşti pe Cristos şi să nu accepţi creştinismul?

Poluşka îşi încruntă feţişoara şi dădu pentru prima oară un răspuns pe dos:

— Uite că se poate!

Relaţia lor deveni – după atâţia ani de duşmănie – una foarte apropiată, familiară.

Poluşka nu se supără deloc, continuă să-i răspundă însufleţită:

— Eşti o prostuţă. Doctor în ştiinţe, da' ai mintea sucită.

Urma să mai stea împreună cu soţul încă trei ani în Israel. Dar, din nenorocire, soţul se îmbolnăvi grav, şi Poluşka se întoarse definitiv, decolorată, cu faţa brăzdată de riduri de la dogoarea uscată a soarelui. Prietene mai apropiate decât Poluşka şi Brincik nici că existau.

Istoria trebuie totuşi dusă până la capăt.

Tamara Grigorievna Brin, doctor în ştiinţe şi membru respectat al comunităţii ştiinţifice, a trimis-o la endocrinologie pe Poluşka să fie examinată nu la policlinică, ci la un institut de cercetare ştiinţifică, unde fusese descoperită o substanţă – un hormon sau aşa ceva – pe care i-au injectat-o direct în venă o dată, apoi încă o dată, şi ea a rămas însărcinată. La patruzeci şi şase de ani, pentru prima oară. Dacă năştea o fetiţă, îi puneau numele Olga. Dar s-a născut un băiat şi i-au pus numele Iurocika.

Tamara l-a botezat cu acordul tacit al familiei kaghebeşnicului. În fiecare duminică Tamara vine la Poluşka să se plimbe cu finul. Băieţelul drăgălaş, urmaşul a doi instalatori, e blond, cu ochii de culoare deschisă. Tamara îl cară după ea ba la biserică, ba la muzeu. El îi spune „naşă".

Când se întoarce de la plimbare, Tamara bea ceai cu Ghenadi. Cum prevăzuse Ilia cândva. El tot Rozător a rămas. Treaba lui! După infarct, a suferit o hemoragie cerebrală şi e viu numai pe jumătate – partea sănătoasă târăşte după ea partea bolnavă, paralizată. Tamarei îi pare rău pentru Galia. Dar acum, când nu merge ceva, bolboroseşte întruna: „Dumnezeule, ajută-mă să-mi văd păcatele mele şi să nu-l judec pe fratele meu…" Şi-i e mai uşor.

Note

47. Revistă clandestină a disidenţei.

48. Este vorba despre Andrei Donatovici Siniavski (1925–1997), scriitor şi disident rus, deţinut politic şi apoi emigrant, mai târziu profesor la Sorbona şi fondator, la Paris, al revistei *Sintaxis*.

Plasa de pescuit

Ilia coborî din taxi şi se uită la ceas – cinci şi trei minute.

„Trei minute, asta nu-i întârziere“, îşi zise ca să se liniştească.

Încetini pasul când se apropie de intrarea în hotel. Ploua când tare, când abia stropea. Şi în acelaşi timp era înăbuşitor.

„Mi-am pierdut minţile! Mă tem pentru o întârziere? De când am devenit atât de punctual?“

Se opri chiar în faţa portarului care semăna cu un cântăreţ de operă, cu pieptul lat cât un pat dublu şi cu gâtul gros. Acesta se uită la el bănuitor.

După percheziţia de atunci, Ilia fusese reţinut optsprezece ore la Malaia Lubianka. Se succedaseră trei interlocutori: primii doi căutaseră să-l încurce, să-l zăpăcească, al treilea încercase să-l recruteze, se purtase fără mănuşi cu el, dar fusese foarte convingător. Se despărţiseră, dar urmau să se revadă. După o săptămână l-au chemat la telefon şi au stabilit să se întâlnească într-o casă conspirativă. Hotel Moscova, etajul şase, camera 724.

Ilia se mustră pentru prostia lui: putea să nu răspundă la telefon, să nu vină la întâlnire, să le ceară să-i trimită convocarea. Sau măcar să nu ajungă la ora stabilită.

„Nu le sunt dator cu nimic, încercă el să se liniştească. Dacă vor să mă aresteze, mă arestează oricum. Trebuie să scap de frică. Trebuie. Sunt nepăsător, neserios, uşor ca aerul… şi prostănac. Poftim? N-am înţeles. Cum aţi spus? Ce ziceţi? Nu se poate! Într-adevăr? N-am zis niciodată aşa ceva!“ se pregăti el de întâlnire.

Portarul îl lăsă să intre, dar un alt individ, un limbric în costum gri, se apropie imediat:

— Scuzaţi, la cine mergeţi?

— La camera 724.

— Poftiţi, zise cu vorba precipitată de lacheu moscovit şi zâmbi larg arătându-şi toţi dinţii.

Exersându-şi rolul de idiot, Ilia răspunse vesel:

— Bună ziua.

Două franţuzoaice urcară cu el în lift, una era o adevărată doamnă, îmbrăcată într-o haină de blană nemaivăzută, cu păr mult, total nepotrivită cu sezonul, a doua era o tinerică cu feţişoara îngustă, deschisă la culoare, şi îmbrăcată tot nepotrivit, într-un impermeabil alb, din muselină sau cam pe-

acolo. Îşi spuneau ceva amuzant, şi între cuvinte adăugau câte un *très bien, très bien*. Tinerica se uita cu coada ochiului la Ilia din simplă curiozitate feminină. Şi pe el îl distră atât de mult felul cum era cercetat, încât uită de ce urca la etajul şase.

Ajuns în faţa uşii, îşi privi ceasul: întârziase zece minute. Chiar se bucură: „Şi ce dacă! Întotdeauna întârzii, şi la voi întârzii. Cu ce sunteţi mai buni decât alţii?“

Ciocăni şi intră.

— Intraţi, intraţi. Bună ziua… adică seara.

Un bărbat stătea la birou, cu spatele spre lumină, cu faţa în umbră.

— Întârzii, Ilia Isaievici, întârzii. Ca o domnişoară la întâlnire, remarcă îngăduitor bărbatul.

— Da, da, zise zâmbind Ilia, obicei prost, mereu întârzii.

Simţi că tonul e cum trebuie, fără frică şi slugărnicie.

— Ce să-i faci, artiştii îşi pot permite libertăţi. Eu sunt slujbaş, am obligaţii, sunt constrâns şi de timp, şi de împrejurări.

Tonul era ironic, vorba tipică pentru vechii moscoviţi, lucru rar pentru un kaghebeşnic. El continuă:

— Stai jos, te rog. Poftim, aşază-te la măsuţa de acolo, altfel o să fie prea oficial.

Bărbatul se ridică de la birou şi împinse unul dintre fotolii.

Asemenea gen de apartament era califcat drept „demilux“ – o găselniţă sovietică, două camere comunicante, între ele o draperie tapisată bordo, în falduri, uşa spre dormitor era întredeschisă.

În salon se aflau biroul, măsuţa rotundă, cele două fotolii şi un tablou. Ilia aruncă o privire sus, la tablou: artă sovietică din topor, strat gros de ulei, ramă aurită – doi băieţi, în apa până la genunchi, trag o plasă de prins peşte.

— Să facem cunoştinţă, îi întinse mâna kaghebeşnikul, Anatoli Aleksandrovici Cibikov.

Ilia strânse mâna întinsă, simţind că începe să piardă teren. Nu avusese de gând să strângă mâna nimănui de acolo.

Uscăţiv, dar cu faţa buhăită, cu pungi sub ochi, kaghebeşnicul scoase un pachet de ţigări bulgăreşti început, Solnţe, avea degetele impregnate de nicotină, cu pete galbene pe degetul mijlociu şi pe arătător.

„Fumător, fumează aceleaşi ţigări ca mine, remarcă Ilia pentru sine. Nu seamănă a rus – părul negru, lucios, pieptănat într-o parte, în creştet nişte şuviţe îi stau în sus. Ochii puţin asiatici. Faţă interesantă, spălăcită şi întinsă

ca un pulover de lână spălat de curând, şi sub bărbie parcă are o guşiţă."

— Noi doi, Ilia Isaievici, începu pe un ton grav Anatoli Aleksandrovici, fără nici un fel de introducere, avem un domeniu de interes comun.

Făcu o pauză enervantă, crezând că Ilia o să întrebe imediat care e domeniul acela.

Ilia înghiţi momeala, dar o scuipă imediat:

— Nu cred.

— Ba da, ba da. Colecţiile. Nu vorbesc de colecţia cu futurişti care merită toată lauda. Am în vedere istoria. Da, da, istoria contemporană. Sunt de profesie istoric, am temele mele preferate, dincolo de limitele istoriei contemporane, mergând până la istoria cea mai nouă!

Ilia îşi simţi capul greu, pulsul îi bătea la ceafă şi chiar în ochi, ceva i se zbătea înăuntru: e vorba despre Miha, despre revista scoasă de el şi de Edik. Şi poate despre *Cronică*?

Uită într-o clipă că trebuie să facă pe prostul, asta era intenţia lui. Amândoi îşi aprinseră în acelaşi moment câte o ţigară bulgărească Solnţe, fără filtru.

— Acelaşi domeniu de interes, aceleaşi gusturi, zâmbi satisfăcut Cibikov, punând pachetul lui de ţigări alături de cel al lui Ilia.

— În privinţa gusturilor, da, asta-i marea problemă! pară lovitura Ilia şi se simţi mai bine.

Era mulţumit de sine: replică dată fără să ţină seama de celălalt şi puţin obraznică.

— Cine ştie?… oftă kaghebeşnicul. Vezi, eu am grad şi funcţie, aşa încât munca operativă e în afara intereselor mele. Şi tocmai mie mi-au pus pe birou materialele confiscate de la dumneata.

„Trebuie să fie colonel, nu mai jos", încercă să ghicească Ilia.

— Am citit cu mare interes lucrările dumitale de când erai foarte tânăr. Nu-ţi ascund că istoria cu „liurşii" m-a emoţionat. Ai avut noroc într-o oarecare măsură, fiindcă vremurile erau mai blânde şi studiile aprofundate de literatură nu te-au dus în locurile unde se mânuiau târnăcopul şi lopata, şi nu stiloul şi pana de gâscă. Dar toate protocoalele întâlnirilor „liurşilor" din 1955 până în 1957, fotografiile, referatele, compunerile… toate astea sunt muncă de istoric şi arhivar, nu pot să nu apreciez că sunt făcute de un copil, de un şcolar. Extraordinară muncă! Şi profesorul dumitale? Ce figură luminoasă! Ne ştim puţin din tinereţe. Continui să te întâlneşti cu el, cu colegii de clasă?

— Practic, nu, respinse Ilia lovitura, sau mai degrabă trimise o minge micuţă.

„E clar, acum o cârmeşte spre Miha“, îşi zise Ilia.

— Chiar că e interesant să urmăreşti ce întorsătură ia soarta oamenilor. De exemplu, a acelora din aceeaşi clasă, din aceeaşi curte…

„Exact către Miha bate. Sau către Viktor Iulievici?“ se gândi Ilia neştiind ce să creadă.

Era evident, corespondenţa cu deţinutul, pachetele trimise în numele lui… Dar kaghebeşnicul trăncănea întruna şi de Miha nu pomenea.

— Tot anul 1956 cercul vostru s-a ocupat de decembrişti. Băieţii au scris compuneri minunate. Totul depinde de profesor, bineînţeles. Fata mea termină acum zece clase, la literatură are o profesoară bătrână, n-are nimic în cap. În consecinţă, copiii nu manifestă nici un interes pentru materia asta.

— Da, depinde foarte mult de profesor, acceptă Ilia.

— Dumneata ai avut noroc de profesor bun!

„Tăcere. Face pauză ca să respire. Poate o să întrebe de maşina de scris sau poate nu? Oricum, n-o dau ei înapoi!“

„Colonelul“ deveni gânditor, i se citea pe faţă.

— Şi eu, la timpul meu, am fost foarte interesat de decembrişti. În primul rând, m-a interesat dosarul de urmărire penală. Notele comisiei de anchetă. O lectură absolut captivantă. În memoriile decembriştilor se vorbeşte mult despre şederea în fortăreaţă, despre locurile unde poposesc convoaiele de arestaţi, despre munca silnică în ocnă şi deportare, dar nu se spune un cuvânt despre interogatorii. Toţi decembriştii, în afară, poate, de Trubeţkoi şi Basarghin, nu scot o vorbă despre asta. Ce crezi, Ilia Isaievici, de ce?

Numai la asta nu se gândea Ilia – altceva îl frământa pe el: nu pricepea defel unde putea să ducă discuţia despre ocnă şi deportare…

— Oare despre interogatoriile din anii treizeci ai secolului XX s-au păstrat multe mărturii? i-o întoarse Ilia.

— Avem o cantitate enormă de materiale despre interogatoriile staliniste. E adevărat, decembriştii n-au fost puşi să semneze angajamentul că nu vor divulga nimic din cele discutate, şi uite că după o sută de ani, treaba asta a devenit o practică acceptată de toţi. Am citit din scoarţă-n scoarţă toate documentele comisiei de anchetă la care aveam acces şi-ţi pot spune de ce decembriştii au evitat să vorbească despre interogatorii.

Pungile de sub ochi îi tremurară, un zâmbet jalnic i se contură pe buze:

— Se denunţau unii pe alţii. Da, da. Şi nu de frică, ci dintr-un sentiment al onoarei. Ce caraghios sună asta în zilele noastre, da, se conduceau după principiul că-i urât să minţi.

„Porc de câine, îmi zice el mie că-i urât să minţi! Înadins îmi întinde plasa ca să mă înfunde, să mă zăpăcească…“

Ilia se simţi stăpân pe el:

— Ne-au învăţat la şcoală că decembriştii s-au purtat ca nişte eroi, că nu le-a reuşit complotul fiindcă era o înţelegere între nobili, fără nici o legătură cu poporul, cu ţăranii…, răspunse moale Ilia.

Cibikov se crispă:

— Ei, aşa scrie în manualul de şcoală! Nu despre asta-i vorba. Eroismul lor a dus, din păcate, la rezultate total contrare proiectului lor: au frânat reformele deja pregătite de suveran. Aceia care i-au condamnat pe decembrişti – ăştia le erau rude, camarazi din regiment, prieteni – lucrau pentru întărirea statului, iar ei nu făceau decât să-l slăbească. Şi unii, şi alţii ştiau că reformele erau necesare, dar nu le-au făcut decembriştii, ci adversarii lor. Asta-i dialectica istoriei, ca viaţa însăşi, şi e paradoxală uneori. Politică de stat au făcut conservatorii, nu liberalii.

„Încotro bate iar? M-au chemat să trăncănesc despre teorie? Atenţie, mare atenţie“, îşi zise Ilia ca să nu piardă controlul.

— Niciodată n-a fost Rusia atât de plină de forţă ca-n zilele noastre. O singură perioadă din istoria ei poate fi comparată cu ce trăim noi azi – Rusia din timpul ţarului Alexandru Eliberatorul. La începutul secolului al XIX-lea, Rusia a eliberat Europa, cum a făcut-o şi la mijlocul secolului XX. Răscoala decembriştilor a aruncat înapoi Rusia cu zeci de ani! Numai că-n istorie, gloria i-a revenit lui Muraviov-Apostolul[49] şi anatema lui Muraviov-Călăul[50]. Erau una şi aceeaşi familie, acelaşi mediu. Ştii dumneata că prinţul Serghei Volkonski, decembristul, la bătrâneţe, întors din locul unde fusese deportat, înainte să plece în străinătate, s-a dus să-şi ia rămas-bun la mormântul lui Bekendorf, şeful Secţiei a III-a[51], prietenul şi camaradul său de arme?

Cibikov vorbea ca un om cultivat. Şi vocabularul, şi intonaţia… O fi colonel pe bune? Ah, ce treabă serioasă…

— Şi dumneata, şi prietenii dumitale v-aţi făcut o idee greşită despre istorie şi despre statul rus.

În clipa de faţă, pe Ilia nu-l interesa deloc istoria statului rus. Altceva îl preocupa: îi confiscaseră colecţia de fotografii cu portrete, o parte dintre ele fuseseră trimise în Occident şi publicate în ziarele şi revistele de acolo. Dacă ajungeau în mâinile lor, o să descopere că el era autorul. Din mulţimea fotografiilor scăpate dincolo pe mare sau prin aer fuseseră publicate minimum unsprezece. Sau douăsprezece. Nu avea cum s-o întoarcă.

Ilia oftă. „Colonelul“ păru să-i citească gândurile:

— Poate că galeria de portrete confiscată de la dumneata o să fie publicată în manualele de şcoală peste o sută de ani. Aşa cum s-a întâmplat cu portretele lui Karakozov[52] sau Kaliaev[53]. Sau poate nu. În orice caz, asta-i treaba istoricilor.

Încă nu era clar dacă au confruntat sau nu arhiva confiscată cu portretele publicate în Occident. „Dacă te crezi aşa deştept, îţi arăt eu ţie…“

Ilia uită de tot că plănuia să facă pe prostul.

— Istoria e una, KGB e alta. Nu le poţi pune în aceeaşi oală. Asta-i colecţia mea personală, n-am făcut portretele pentru poliţia secretă, declară Ilia.

— Mă tem, Ilia Isaievici, că habar n-ai ce înseamnă poliţia politică. Te asigur că exponatele dispar din biblioteci, din arhivele personale, din muzee. Sunt furate, vândute, înlocuite, uneori sunt distruse cu bună ştiinţă. Nimic nu se pierde în arhivele poliţiei politice. Accesul la ele e limitat la un anumit număr de persoane, dar asta-i altă poveste. E locul cel mai sigur, crede-mă. Acolo nu dispare nimic! Acolo şi numai acolo se păstrează adevărul istoric.

— Scuzaţi-mă, dar prefer să-mi păstrez colecţia la mine acasă.

— Trebuia să te ocupi din timp de treaba asta. Nu mai e la noi acum, zise „colonelul“.

Se ridică din fotoliul adânc strâmbându-se de durere – de la sciatică sau de la hemoroizi – şi, dând la o parte draperia ca o cortină de teatru, plecă în cealaltă cameră.

Ilia se uită la ceas. Discuţia dura de aproape două ore, şi el chiar nu băgase de seamă. Jumătate din pachetul de ţigări era fumată, vălătucii de fum pluteau atârnaţi de tavan. Ventilaţia era proastă. Cei doi băieţi din tablou, dispăruţi în negură, întindeau de plasă.

Din camera vecină se auziră nişte zgomote, semănau cu fâşâit de hârtie şi nu prea, şi Ilia îşi dădu seama cu întârziere că în dormitor mai era cineva, care se afla acolo de la bun început. Stătea la pândă. Cibikov reveni într-o clipă cu un dosar în mână.

— Aţi pus de o ambuscadă acolo? nu se abţinu Ilia să zică.

Anatoli Aleksandrovici zâmbi şi clătină din cap:

— Poliţia, Ilia Isaievici, e plantă agăţătoare, se caţără şi învăluie toate părţile mecanismului de stat. Un singur om inteligent, unul singur, a definit astfel poliţia politică. Acolo e doar o mlădiţă, o crenguţă, ca să spun aşa, zise el arătând în direcţia dormitorului.

Şi scoase din dosar un exemplar dintr-un ziar în limba rusă al emigraţiei: pe

prima pagină era portretul lui Anatoli Marcenko[54].

— Ia priveşte, ce interesant! O fotografie din arhiva dumitale. O poveste tâmpită, trebuie s-o spunem. O fată foarte activă a multiplicat un apel în apărarea acestui Marcenko, pe care l-ai fotografiat dumneata. A organizat o adevărată campanie pentru eliberarea infractorului ăstuia de drept comun. Închipuie-ţi că fata drăgălaşă şi-a uitat în taxi geanta cu foile multiplicate şi cu actele sale. Mai bine o fotografiai pe ea. Marea conspiratoare! Fotografia cu Marcenko e bine făcută. Îl cunoşti de mult? E veche, nu-i aşa? Între 1966 şi 1968? A stat ascuns undeva după ce şi-a ispăşit prima pedeapsă. Excelentă fotografie! Reprodusă în ziar, îşi pierde din calitate, bineînţeles. Mai sunt aici câteva lucrări ale dumitale, nu-s toate reuşite. Bun, ce pretenţii să ai de la un ziar ca ăla? În revista *Stern* reproducerea e mai bună.

„Miha nu-i vizat. Cu atât mai rău. *Russkoe slovo* şi *Stern*. Ce-o mai fi având acolo?"

Cotorul dosarului era destul de rigid şi de gros, nu se vedea dacă dosarul era plin sau conţinea două hârtii cu totul…

— Pe ce cale secretă au ajuns fotografiile la ziarele occidentale? Poate prin prietenul dumitale belgian, Pierre Zand? Un personaj alunecos, lucrează, între altele, pentru serviciile secrete occidentale. Ne ajută şi pe noi câteodată.

„M-am ars! Minte în privinţa lui Pierre, asta-i sigur. Au făcut legătura, au pus cap la cap toate firele, canaliile. Am sperat ca prostul că o să le scape ceva. Tipii de la Lubianka sunt mici copii, nişte primitivi. Ăsta e de superclasă."

— Nu, nu, de fapt problema nu mă interesează câtuşi de puţin. Altceva mă nelinişteşte: trebuie neapărat ca tot materialul ăsta să fie bine păstrat. Ce-i deja confiscat e în siguranţă, o să fie păstrat pentru veşnicie. Sau pe aproape. Dar ce se va întâmpla cu lucrările dumitale de mâine, de poimâine, de peste un an? Asta în cazul că n-o să fii arestat mâine. Trebuie să recunosc că-mi eşti simpatic, Ilia Isaievici. N-aş dori să fii băgat la puşcărie sau să treci prin experienţa lagărului. Dar depinde ce alegi. Problema o să se rezolve în cel mai scurt timp. Ca s-o spun de-a dreptul, e deja rezolvată.

Pauză.

Ilia nu făcu nici o mişcare, nu clipi, dar simţi că-i zvâcneşte ceafa. I se păru că inima i s-a oprit o clipă, apoi că a început să bată ca nebuna. „Am inima slabă, îi trecu ca fulgerul prin minte. Pot să-mi pună în cârcă ce vor muşchii lor, inclusiv că fac spionaj. Nu-i vorba aici de trei ani. Unde-i pericolul cel mai mare? Poate fotografia cu Saharov? Nu-i la mine. Când el a trimis

«Memorandumul către guvernul sovietic», i-am dat fotografia lui Klaus. Dar n-a ajuns la ziarele nemţeşti. Sau poate au publicat-o în altă parte?“

— Ca să-ţi spun sincer, am câteva posibilităţi. O să-ţi fac o propunere la care să te gândeşti. Poate c-o să te mire. Nu exclud că s-ar putea chiar să te scandalizeze în primul moment. Dar mai întâi de toate, gândeşte-te bine.

Pauză. Ca să-i dea timp de gândire?

— Ţi-ai făcut o idee greşită despre organizaţia noastră. Nu mai suntem aceiaşi ca în anii treizeci sau patruzeci. Avem idei noi, forţe noi, oameni noi. În ţară au loc schimbări profunde, pe care nu toată lumea le simte. Ele pot fi mult mai profunde, şi mai radicale decât îţi închipui dumneata. Nu-i aşa de simplu cum îţi imaginezi. Vreau să nu închei galeria de portrete cu ultima fotografie făcută de dumneata. Am în vedere portretul academicianului Saharov. Ţin mult să-ţi continui munca. Sunt gata să fiu garantul dumitale. Cu o condiţie: tot ce lucrezi trebuie să existe în două exemplare. Unul pentru dumneata şi un duplicat pentru mine. Subliniez – pentru mine. Consideră că intră în arhiva mea personală. Ca să zic aşa, o fac în interesul istoriei, dacă vrei. Şi totodată în interesul dumitale.

„M-a prins în plasă, am păţit-o. Problema nu-i maşina de scris. Pare că nici *Gulagul* nu-l interesează. Pe mine mă vor, cu fulgi cu tot, dacă se poate.“

Nu-i mai zvâcneau tâmplele, trebuia acum să-şi pună mintea la treabă, să găsească o portiţă de scăpare. Reuşi să-şi stăpânească mimica feţei, avea aerul că reflectează la ceva, dar palmele îi erau transpirate.

— Ai intrat într-un joc periculos, te respect pentru asta, deşi ţi-am expus opinia mea în legătură cu mişcările radicale din ţara noastră. După Revoluţia din 1917, toate radicalismele au fost sortite eşecului şi, lucru foarte important, şi-au pierdut sensul. Dialectică simplă. O vei înţelege în ceva timp, nu prea mult, sper. Ca să fiu sincer, nu mă preocupă deloc felul cum îţi vei face treaba. Ai înţeles deja că munca operativă nu-i de resortul meu. Dacă îmi accepţi propunerea, ai putea face multe lucruri interesante. În plus, înţeleg că un om care poate să adune un material de arhivă atât de minunat la vârsta de cincisprezece ani, îi am în vedere pe „liurşi“, e capabil să facă treabă serioasă la un nivel mult mai important.

El se uită la ceas.

— Sper că-ţi dai seama că discuţia noastră e confidenţială. Şi-n interesul nostru, şi-n interesul dumitale.

— Nu pot să consider că discuţia noastră e confidenţială, Anatoli Aleksandrovici.

Ilia îşi înghiţi saliva şi arătă spre uşa întredeschisă.
— Nu-ţi face griji. Nimeni nu te-a văzut aici. Şi nici n-o să te vadă. Scoală-te, te rog, faţa spre fereastră. Da, aşa.
Şi, ridicând glasul, Anatoli Aleksandrovici zise pe un ton autoritar:
— Poţi pleca, Vera Alekseevna.
Se auzi ţăcănitul tocurilor, uşa de la intrare scârţâi şi se închise cu zgomot.
— Nimic nu-i simplu, cum crezi, Ilia Isaievici, zise mâhnit Cibikov.
Ilia tăcea.
— Trebuie să te hotărăşti acum. Azi mai pot face câte ceva pentru dumneata, zise „colonelul“ cu o voce gravă, de catifea neagră. Mâine n-o să mai pot.
„Dacă zic «nu», nu-mi mai dau drumul de aici. Oricum, tot materialul meu e la ei. Vorba e că o să trăiesc ca înainte, dar n-o să lucrez pentru mine, ci pentru ei. Nu, nu pot să-mi imaginez aşa ceva…“
— Am ceva de adăugat, ca să avem o imagine completă, dacă nu mă bag în afacere, treaba devine…
— …treabă de rutină, dar dumneata şi soţia dumitale purtaţi toată răspunderea. Să zicem că ai adus cu mâinile dumitale cărţile în casa ei, dar maşina de scris cade în cârca ei. Şi manuscrisul lui Soljeniţîn la fel. Consecinţele o să le suporţi nu numai dumneata, ci şi ea. Între noi fie vorba, ai amestecat-o într-o activitate dubioasă. Ăsta-i un argument serios. Deocamdată am posibilitatea să pun capăt afacerii.
„M-a prins în plasă. N-am scăpare. M-a făcut mat, am pierdut ca prostul. N-o să te dau pe mâna ăstora, fetiţa mea iubită.“
— Să ne înţelegem ca între gentlemeni. Îţi dau numărul meu de telefon. Numărul de acasă. N-o să avem un contact regulat, mă vei suna de fiecare dată când ai ceva interesant. Poţi să multiplici câte exemplare vrei, câte socoteşti că-ţi trebuie pentru munca dumitale, şi mie îmi vei da negativele.
— Negativele? E cam mult, i-o reteză scurt Ilia.
„Colonelul“ înţelese însă că a câştigat partida. Începu să râdă:
— Îmi pui cuţitul la beregată!
— Dacă e vorba de o înţelegere, trebuie să-mi apăr interesele.
Cibikov îl privi cu respect.
— Bine, de acord. Negativele la dumneata. Ultima chestiune – semnătura dumitale!
— Dar e o înţelegere între gentlemeni! zise revoltat Ilia.
— Trebuie să-mi apăr şi eu interesele! râse Anatoli Aleksandrovici.
Cele două pachete de ţigări erau goale. Băieţii din tablou, abia zărindu-se

prin perdeaua de fum, se încăpăţânau să tragă de plasa lor de prins peşte.

Când Ilia ieşi, era deja noapte. Continua să plouă, ploaie de toamnă, măruntă şi sâcâitoare.

Note

49. Serghei Muraviov-Apostolul (1796–1826), unul dintre conducătorii răscoalei decembriştilor.

50. Mihail Muraviov Vilenski (1796–1886), poreclit Muraviov-Călăul, arestat împreună cu alţi decembrişti, eliberat imediat, a făcut o carieră strălucită. Porecla i se trăgea de la reprimarea sângeroasă a insurecţiei din Polonia în 1863.

51. Secţia a III-a, înfiinţată de ţarul Nicolae I, având sarcina, între altele, să-i supravegheze pe oponenţii politici şi pe străini şi să se ocupe de cenzură.

52. Revoluţionar şi terorist (1840–1866).

53. Socialist-revoluţionar şi terorist (1877–1905).

54. Anatoli Marcenko (1938–1986), figură marcantă a disidenţei ruse.

Îngerul cu capul mare

„Nu-mi vine să cred, nu-i adevărat“, îşi zise Tamara cu ochii închişi, abia trezită din somn, gândindu-se la seara din ajun. Câţi ani ţinuse ascuns în ea, ca într-o conservă, afurisitul de secret despre marea ei iubire interzisă, şi, hop, într-o clipă a explodat: i-a povestit totul unei persoane pe care ani de-a rândul o socotise o fiinţă de prisos, o străină ajunsă în viaţa ei din întâmplare. Câţi ani nu spusese un cuvinţel nici mamei, ca să n-o amărască, nici Olgăi, ca să-şi respecte cuvântul dat, nici profesoarei Vera Samuilovna Vinberg, buna sa prietenă, ca taina să nu intre în viaţa altcuiva, să nu distrugă traiul fericit al unei alte familii… Şi dintr-odată, pe nepusă masă, i-a povestit totul Poluşkăi, nevastă de ghebeşnik. E adevărat că tot ce se întâmplase nu mai era acum de actualitate.

De fapt, lucrurile nu stăteau chiar aşa. Tamara mărturisise totul unui preot, înainte să primească botezul. Acesta o ascultase cu răbdare, nu reacţionase în nici un fel, apoi îi zisese zâmbind:

— Acum toate astea ţin de trecut. Odată ce te-ai botezat, începi o nouă viaţă, eşti ca un prunc nevinovat. Într-un anumit sens, e un avantaj să te botezi la vârsta când eşti deja om cu judecată, când eşti conştient de ce faci. Ţi-e dată o nouă stare de inocenţă, îngrijeşte-te de ea, păzeşte-o.

Starea de inocenţă s-a stins destul de repede. Trecutul n-a dispărut, şi-a trimis umbra lungă în viitor, până şi bătrânul Robik, lăsat în grija ei de Marlen, a mai zăcut pe covoraş doi ani înainte să-şi dea duhul, aşteptându-şi stăpânul cum îl aşteptase destui ani, sâmbătă de sâmbătă.

Şi ieri-seară n-a mai putut, a izbucnit – a povestit totul. De ce? Nu, nu, lucrurile sunt aşa cum sunt. Dacă ar lua-o de la capăt, tot aşa ar proceda. Îi era milă de maică-sa. Raisa Ilinicina şedea şi plângea. Nu după Korovin, nici după Borisov-Musatov, ci după crochiul mititel, desenat neglijent de Vrubel: nu era decât un cap mare şi o aripă ridicată-n sus, împotriva tuturor legilor anatomiei. Ce fel de anatomie să aibă îngerii, cine s-o studieze?… Erau tablourile bunicii, proveneau din casa Gnesinilor, le primise sau îi fuseseră dăruite în diverşi ani. Încă din gimnaziu, Elena Fabianovna fusese cea mai bună prietenă a bunicii, prietenă pentru totdeauna, cum se zice. Familiei Gnesinilor îi dedicase bunica întreaga ei viaţă, şi multe lucruri din casă sunt şi acum urme ale prieteniei tinerelor domnişoare: ceşcuţe, ilustrate, peniţe, carneţele cu dedicaţii scrise cu litere mărunte şi iscălite cu litere uriaşe. Doar

cele trei tablouri lipsesc. S-au dus. Nu, Tamara nu le regretă. Răul e altul – febra de atunci, întunericul din minte, pasiunea înfocată, din toate n-a rămas nimic altceva decât senzaţia că fusese prădată, înşelată. Nu, nu despre asta e vorba.

Lucrurile merseseră cât se poate de rău atunci: pe Marlen îl dăduseră afară de la serviciu, primise refuz după refuz, îl chemaseră de nu ştiu câte ori la Lubianka, îl ameninţaseră că-l arestează, şi până la urmă el mărturisise că nevasta lui era însărcinată şi că trebuia să nască dintr-un moment în altul. Marlen vorbea cu atâta dispreţ despre soţie şi cu atâta însufleţire despre fetiţele lui, încât Tamara îşi imagina că în viaţa lor de familie nu-şi mai avea locul un alt copil. Doar era bărbatul ei, singurul, unicul. Şi, culmea, nevasta lui era însărcinată…

Marlen slăbise, se îngălbenise la faţă, Tamara îl dusese să-şi facă analizele la laboratorul ei. Dar sângele era cuminte, ficatul era bine-mersi la locul lui. Doar aprobarea de plecare nu mai venea odată. Celelalte piedici dispăruseră de la sine. Sora lui infirmă, sărăcuţa, se prăpădise demult, o urmase discret maică-sa. Nu voia să audă de Israel. Nu putea să sufere ţara duşmană, fiindcă de acolo veneau necazurile pentru toată lumea. Nu puteai să-i scoţi din cap ideea asta. Nu i-ar fi dat în vecii vecilor fiului său dezlegare să plece acolo…

În penultima sâmbătă din decembrie, Marlen venise la Tamara cu câinele abia târându-se după el. Robik, singurul martor al iubirii lor, era foarte bătrân. Nu se jenau de el.

Nici de Raisa Ilinicina nu trebuiau să se jeneze – nu l-a văzut niciodată la faţă pe Marlen în toţi anii aceia. Când apărea el, ea se pitea în camera de nouă metri pătraţi. A readus la viaţă până şi oala de noapte pe care o ţinea sub pat.

Cu cât situaţia era mai rea, cu atât le erau mai fierbinţi îmbrăţişările. Acum, odată cu trecerea anilor, pe Tamara o încerca nedumerirea, venită atât de târziu: de ce-şi ieşea atât de tare din minţi, uitând de fapt că totul pe lume e simplă mecanică: înainte, înapoi şi de la capăt? De ce se ridica în zbor la înălţimi de nespus în cuvinte? Doar ştia prea bine că-i vorba doar de două inele de steroizi lipite unul de altul, de un al treilea deasupra, în dreapta, de încă o jumătate de inel într-o rână şi de oarece forfotă a radicalilor formaţi în jurul lor. Cine, dacă nu ea, să ştie pe de rost formula biologică, stăpâna absolută a trupului şi a sufletului?

În sâmbăta aceea din decembrie, penultima, când bătăile inimii nu se potoliseră încă şi pieptul lui păros şi transpirat era strâns lipit de-al ei, Marlen îi zisese cu un aer preocupat:

— M-au chemat iar miercuri. Mă iau cu altfel de politică acum: dumneata nu eşti numai sionist, te-ai băgat şi-n treaba cu drepturile omului. Asta fiindcă am semnat scrisoarea cu dreptul la emigrare. Au turbat de tot după demonstraţii. Chelul, mereu acelaşi, îmi zice: de data asta n-o să scapi numai cu cincisprezece zile. Ia foaia şi povesteşte în scris cum a ajuns scrisoarea la dumneata. Cine ţi-a adus-o? Poate academicianul Saharov? Sunt cincizeci de semnături. I-am spus că nici nu mă gândesc să mă denunţ pe mine. Mi-a comunicat că-mi dă termen de gândire trei zile şi că mă arestează, dacă nu scriu cine mi-a adus scrisoarea. Aşa că mult timp n-o să ne mai vedem, Tomik.

Cât de greu e trupul lui cu oase mari, îl simt înăuntru, nu-i dau drumul, nu-l împart cu nimeni… azi o să rămân grea şi o să nasc… fie ce-o fi… n-o să fac nici un avort… azi… dacă-l arestează, pot şi singură… să cresc copilul…

— E o situaţie nouă, pricepi?

El se sprijinise într-o mână, se ridicase în capul oaselor, se ştersese cu marginea cearşafului de plapumă, se aşezase pe pat, cu picioarele păroase atârnându-i pe podea.

Tamara abia dacă-l auzea. Asculta altceva cu urechea ciulită: cum plutesc în derivă, încercând să se găsească, două grăunţe microscopice, cum înaintează lent, au ţintă precisă, bineînţeles. Lasă să nască grasa de Lida, nevastă-sa, încă o fetiţă, şi ea o să nască un băieţel, îl creşte singură… Deja e sigură acum. N-o să-i ceară părerea.

Stătea lungită pe spate şi îşi mângâia burta. „Proasta de mine. Câtă vreme am pierdut. Băieţelul mergea acum la şcoală, dacă mă hotăram pe loc“, îşi imagina Tamara o altfel de viaţă, care nu-i era sortită.

— Ce oportunitate interesantă! Auzisem demult că lichelele astea îi lasă pe evrei să plece pe bani. Nu mi-a venit să cred. Exact ca-n 1939, în Germania: evreii bogaţi plăteau o căruţă de bani ca să scape de lagăr. Pe urmă nu s-a mai putut. Închipuie-ţi că şi azi funcţionează mecanismul ăsta.

— Cum? La noi? se mirase Tamara, uitând pentru o clipă de fătul din imaginaţia sa.

— Da, la voi! La voi! La cine altcineva? zisese încruntat Marlen. La mătuşă-mea a venit unul, un consătean de-al ei. Din târgul lor, e croitor de meserie, aşa cum trebuie. Foarte bun croitor. Coase pentru unul cu funcţie importantă. Şef mare, nu vreau să-i spun numele.

Marlen ciocănise uşor în perete, apoi se aplecase la urechea Tamarei şi-i şoptise ceva.

— Nu, eşti într-o doagă! Glumeşti? Nu-mi vine să cred, îi zisese mirată

Tamara.

— Ba să crezi! Chiar aşa, închipuie-ţi! Croitorul îl îmbracă dinainte de război, croieşte haine şi pentru familia lui. I-a aranjat să vină la Moscova, l-a instalat în apartamentul lui. Nu în al lui personal, are câteva apartamente pentru oamenii de care are nevoie. Şi-i tip bine, într-un anumit sens…

— Cine? Croitorul? îl întrebase Tamara.

— Nu la el mă refer. La şeful ăsta, mister X, e om de treabă, în felul lui. Nu-i mort după bani, îi plac, dar nu banii ca atare. Adună tablouri. Tablouri serioase, de valoare, pictori renumiţi. Serov, Perov, ei, itineranţii ăştia ai voştri cu expoziţiile lor mobile. După război, a adus din Germania un vagon întreg cu valori dintr-astea nemţeşti. Acum le adună pe cele ruseşti.

— E colecţionar? tot încercase Tamara să mestece noile informaţii despre înalţii funcţionari.

— Colecţionar, dacă aşa vrei tu, răspunsese crispat Marlen. Croitorul ne e rudă de departe. Zice că are intrare la şeful ăsta. Înţelegi cum vine treaba, ăla nu tratează cu oricine. Da' ruda noastră, croitorul, ştie cum să-l ia, a făcut-o o dată. Au dat drumul familiei Savrasov, patru persoane, pentru un tablou uite aşa de micuţ.

Şi Marlen îşi desfăcuse puţin mâinile ca să-i arate cum îi arătase, la rândul lui, croitorul.

Tamara pricepuse imediat:

— N-avem în casă pictori itineranţi. Cele mai valoroase pe care le avem sunt un Korovin şi un Boris-Musatov.

— De ăştia nu mi-a zis nimic. Mi-a zis că-n ultima vreme sunt morţi după Vrubel.

— Vrubel n-a fost pictor itinerant, îi răspunsese Tamara. Avem un Vrubel, dar nu-i un tablou, e un crochiu.

— Care-i diferenţa? Important e să acţionăm rapid. Dacă mă arestează, nu mă mai ajută nici un tablou, o să fie alţi şefi.

Tamara aprinsese lumina. Îngerul cu aripa frântă atârna deasupra patului ei, la căpătâi. Avea capul mare, fruntea cam bombată, faţa abia schiţată, totul dintr-o singură tuşă nervoasă şi zorită. În schimb, aripa albăstruie, cu pene, strălucea şi vibra în lumină. Reuşită aripă.

— Ia-l, zisese Tamara puţin indiferentă. Ia-le pe toate.

— Există un risc, pricepi? Poate că nu-mi reuşeşte…

El avea aerul că ezită, că se gândeşte dacă merită să se lanseze într-o asemenea aventură, dar Tamara îi simţise privirea înviorată, îl văzuse cum se

gândea la ce va urma – unde să ducă tablourile, cum să le predea, şi aşa mai departe…

— Tot ce se poate. Dar gândeşte-te că te arestează.

Aşa goi cum erau – care goliciune? – se căţăraseră după tablouri. Le luaseră pe toate trei de pe perete, le înfăşuraseră în cearşafuri, apoi se îmbrăcaseră.

— Să mă ierţi, Tomocika, dar treaba-i urgentă. Iau chiar acum taxiul, duc tablourile la mătuşă-mea, croitorul a promis să fie la ea mâine, la zece. Tablourile să fie acolo la vreme. Ţi-l las pe Robik până mâine-dimineaţă.

Mai departe evenimentele se succedaseră cu o viteză nemaipomenită.

Trei zile mai târziu, în loc să fie arestat conform promisiunii, Marlen fusese chemat la secţia raională a KGB, îi înmânaseră documentul cu retragerea cetăţeniei şi autorizaţia de plecare în termen de trei zile pentru el şi toată familia lui.

Sâmbăta următoare, el nu venise la întâlnirea obişnuită cu Tamara. Trecuse într-o fugă pe la ea în dimineaţa de vineri. I-l adusese pe Robik. O anunţase că a doua zi urmau să ia avionul către Viena.

— Îţi rămân dator până la sfârşitul vieţii, îi zisese Marlen. Eşti tot ce-am avut mai bun pe lume. Dacă totuşi te hotărăşti să te întorci – întotdeauna spunea „te întorci“, nu „emigrezi“ –, ia legătura cu mine prin Ilia, îţi trimit urgent scrisoarea de chemare. Ţi-l las pe Robik ca amintire.

Tamara nu se dusese să-l petreacă. Îi povestise Olga pe urmă ce de lume alergase să-şi ia rămas-bun de la Marlen, cât de uluiţi erau părinţii Lidei, cât de neaşteptată era plecarea asta: expulzare în locul arestării promise. Sărbătoare în loc de înmormântare. Dar şi un pic de înmormântare.

— Tu nu pleci nicăieri, aşa-i? Sau te gândeşti că o să plece toţi evreii din Rusia până la urmă? întrebă Olga, uitându-se la chipul nemişcat al Tamarei.

— Nu, în ce mă priveşte, nu. N-o să plec, chiar dacă pleacă toţi. Poţi fi sigură.

Marlen a plecat chiar la sfârşitul lui 1981. În noiembrie 1982 a murit Brejnev. L-au dat jos din postul de ministru pe marele şef, amator de pictură şi prieten al sprâncenatului şi mult medaliatului, au deschis o anchetă în legătură cu o deturnare halucinantă de fonduri, cu folosirea funcţiei de către unii lacomi de câştig, care nu-şi vedeau decât de interesele personale. Croitorul a părăsit în viteză apartamentul pus la dispoziţia lui şi s-a făcut nevăzut. Aşa dispar în romanele proaste personajele de umplutură, introduse ca să mişte acţiunea neîndemânatic condusă. I-au confiscat averea şefului mare, iar el s-a împuşcat cu o puşcă cu două ţevi Gastin-Ranet, sau poate că l-au împuşcat alţii ca să

pună capăt afacerii din care puteau ieşi la iveală multe lucruri neplăcute şi nedorite.

Tamara s-a înfundat până-n gât în ştiinţa ei, îşi scria lucrarea de doctorat.

Marlen locuieşte cu familia la Rehovot, orăşelul oamenilor de ştiinţă, aflat nu departe de Ierusalim. În ce-l priveşte, totul e-n ordine.

Nu se ştie cui i-a revenit până la urmă îngerul cu capul mare şi aripa albăstruie. Şi micul Korovin, şi Borisov-Musatov.

Casa cu cavaler

Când Ilia ieşi, era deja noapte. Ploaia nu se dădea dusă. Ce senzaţie ciudată. A câştigat – oribil. Dar a şi pierdut – extraordinar. Poţi câştiga şi pierde în acelaşi timp? Mergea fără grabă în sus, pe strada Gorki. Chiar că nu avea scăpare. Ba avea totuşi – actul de naştere al tatălui său. Pe el scria că era pe jumătate evreu, Ilia putea să găsească hârtiile care îi atestau naţionalitatea, să scoată la lumină dovada că e pe sfert evreu şi să încerce să ceară plecarea din ţară. Dar ăia n-o să-l lase să le scape din mână.

Se întoarse în direcţia restaurantului Aragvi – era o cabină telefonică acolo. Găsi două copeici şi formă numărul:

— Bună, Katia! Viktor Iulievici e acasă? În Pasajul Bolşevitski? Mulţumesc. La voi totu-i în ordine? La revedere.

Formă numărul vechi. Ştia că, după moartea mamei sale, Viktor Iulievici înnopta adesea în vechiul apartament. Răspunse vecina. Aşteptă mult timp până să vină profesorul. Îl întrebă dacă poate trece chiar acum pe la el.

Intră la Eliseevski. Cumpără o sticlă de coniac armenesc, de „cinci stele“ – înainte profesorul îi trata cu vinuri gruzine bune, acum foştii elevi îi aduceau coniac armenesc.

Ilia luă troleibuzul din piaţa Puşkin şi ajunse la Cistîie Prudî. Apoi, cu senzaţia că se reîntoarce la casa lui, continuă să meargă pe jos înspre cavalerul care îl aştepta stând în picioare în nişa de deasupra intrării. Omul de fier cu viziera sa pseudogotică aştepta mereu ceva, i se înăcrise de atâta aşteptare, aşteptase să treacă Revoluţia, suportase schimbarea numelui pasajului din Gusiatnikov în Bolşevitski, dar habar nu avea că o să vină o zi când, fără să mişte un deget, se va reveni la vechiul nume.

Ilia urcă la etajul trei. Cinci sonerii. Numele Şengheli pe una dintre plăcuţe. Sună. Şase broaşte pe uşa enormă, fixate destul de sus – oare persoanele care locuiseră înainte erau mult mai înalte decât locatarii de acum? Toate apărătoarele de la broaşte erau distruse, în afară de una singură.

De câţi ani venea el aici? Din 1956? Sau chiar din 1955? De la treisprezece ani. Are acum atâţia ani câţi avea profesorul lui atunci. Sau pe undeva pe acolo. Ciudat, mult timp nu-i deschise nimeni. Veni să-i deschidă vecina rotunjoară, cu un şorţ pe ea:

— E acasă, dar nu aude.

Clanţa uşii era din bronz, rotunjit, dar asimetric – imobil în stil modern –,

de câte ori n-o apăsase ca să-i audă ţăcănitul. Intră în cameră. Profesorul doarme pe canapea, într-o poziţie nu prea frumoasă, cu capul dat pe spate, cu gura puţin deschisă, sforăie uşor. Mâneca puloverului e cusută pe dinăuntru. Interesant, cum i-o arăta ciotul mâinii?

E nebărbierit, gălbejit la faţă, bătrân. Faţa de masă de un roşu închis e dată la o parte pe jumătate din masă, pe placa de lemn dezvelită, plină de pete, e un caiet gros, un stilou, un pahar de ceai închis la culoare, ca iodul. Da, într-adevăr, nu poate scrie pe faţa de masă din pluş.

Ilia îşi scoase mantaua de ploaie, se aşeză la masă. Nu voia să-l trezească pe bătrân. Da, arată bătrân. Ce repede s-a trecut. E cu cincisprezece ani mai în vârstă decât noi. Aşa-i, nu demult i-am sărbătorit cei patruzeci şi cinci de ani. Dumnezeule, s-a împlinit deja un an! Sărăcuţul. Era atât de strălucitor, de elegant, Don Quijote şi Cervantes la un loc. Căra după el o ceată de băieţi. Şi fetiţe. Le destupa minţile, iar pe a lui şi-a prăpădit-o. A îmbătrânit. Katia l-a lăsat. O fi lăsat-o el? L-au dat afară de la şcoală. Pe urmă a fost custode la Muzeul Armatei Sovietice. Zicea că scrie o carte. La muzeu avea la dispoziţie materiale cât cuprinde, o bogăţie incredibilă – documente din Al Doilea Război Mondial. Îl urmărea o idee nouă – iniţierea prin frică. Zicea că acolo unde intrarea în maturitate nu se face prin impulsuri pozitive, funcţionează iniţierea prin frică.

Generaţiilor de după Revoluţie li se injectase vaccinul fricii la o vârstă fragedă, vaccinul era atât de puternic, încât celelalte impulsuri nu mai funcţionau – asta descoperise Viktor Iulievici. Discuta problema cu prietenii, foştii săi elevi. Miha intrase în vrie, şi lui Ilia îi plăcuse ideea. Ar fi fost interesant să-i citeşti cartea. Îi propusese să i-o treacă peste graniţă, în Occident. Dar Viktor Iulievici n-a ajuns s-o scrie niciodată. Poate că trăncăniseră prea mult despre carte, şi ideea se evaporase. A rămas suspendată în văzduh, umblă la conştiinţe, le transformă pe nesimţite pe acelea muncite de ea…

În principiu, profesorul avea dreptate în toate. Ilia închise ochii. Da, un ratat genial. Şi Miha, poet fără talent, un idealist. Sania, muzician nerealizat. Şi eu colaborator al… Blestemată bandă, frumoasă, n-am ce zice.

De fapt, eu îmi fac pur şi simplu treaba. Mă interesează să nu dispară ce fac. Dacă n-o să afle nimeni, e ca şi cum n-ar exista. Arhiva mea o să conserve epoca total anostă, infestată de ciuma care se întinde şi cuprinde totul. Cum rămâne cu frica? A fost dintotdeauna, este şi va fi mereu…

Ideea asta are ceva, dar nu pricep deloc ce s-a întâmplat cu Viktor Iulievici.

Trebuie să fac cumva să-l întreb ce s-a petrecut cu el: de ce zace aici singur, pe jumătate beat, printre cele mai bune cărţi ruseşti.

Poate că frumuseţea va salva lumea, sau adevărul, sau naiba ştie ce altă minune, dar orice ai face, frica e mai tare decât toate, frica ne distruge pe toţi – distruge în faşă frumuseţea, tot ce e minunat pe lume, înţelept, veşnic… Nu Pasternak va rămâne, ci Mandelştam, fiindcă la el e prezentă mereu groaza de vremurile în care trăieşte. Pasternak tot voia să se împace cu ele, încerca să le explice într-o formă pozitivă.

Ilia se sătură să aştepte, ciocăni uşurel în lemnul mesei. Profesorul adormit tresări şi închise gura.

— A, Ilia. Te aşteptam.

Ilia scoase sticla din buzunarul mantalei şi o puse pe masă. Viktor Iulievici se ridică în picioare clătinându-se.

— Da, da, acum, imediat, se agită el.

Scoase din bufet două pahare şi veni zâmbind uşor:

— Mâncare n-am.

Ilia îşi înfundă mâna în buzunar şi scoase o lămâie:

— Un praf de zahăr măcar.

— Este.

Îşi umplură paharele – speciale pentru coniac, pântecoase. Mâna profesorului arăta minunat, cu degete lungi, palide, unghiile tăiate scurt. Ţinea paharul de picior, parcă-l mângâia.

— Ei, dragul meu prieten! Vezi unde am ajuns amândoi? zise Viktor Iulievici zâmbind.

Îi lipseau doi dinţi din partea stângă. Ce voia Ilia să-l întrebe? Ce voia să-i spună? Nimic. Exact asta voia: să stea cu el, să bea un pahar, să sufere împreună, să-şi arate unul altuia compasiunea, dragostea dezinteresată. Beau în tăcere. Se simţeau mult mai bine acum.

Pata de cafea

Irina Troiţkaia, poreclită Kilometra, o sută optzeci şi trei de centimetri de carne şi oase, cu mâini şi picioare de bărbat, nu spunea nimănui că tatăl ei era general. Şi mai ales la care instituţie lucra. Era îmbrăcată la fel ca toată lumea. Deşi avea tot felul de haine atârnate în dulapul din perete, din casa generalului, de lângă staţia de metrou Sokol, la care fetele nici nu îndrăzneau să viseze.

În general avea tot ce ele nici nu visau, şi mai mult decât atât. În anii studenţiei nu-i căuta nimeni prietenia. Când se apropia, toată lumea tăcea. Asta se întâmpla nu numai în sala de mese, dar şi în locurile de fumat, deşi o tapau toţi de ţigări. Dar pe tăcute. O evitau mai ales aceia cu care ea ar fi dat orice să se împrietenească: Olga, Rihard, Lialia, Alla şi Voskoboinikov. Lucrul cel mai trist era că şi tatăl Olgăi avea tot grad de general, al lui Rihard era ministru în Lituania, al Lialiei–ambasador în China. De ce se uitau la ea de sus, dispreţuitor? Nu stătea fata să le explice tuturor că o fi tatăl ei general la KGB, dar, în plus, e jucător în superligă, se ocupă, de când se ştie, de serviciile secrete din străinătate.

Sora ei mai mare, Lenka, urma să termine Institutul de Relaţii Internaţionale, acolo nu se întâmpla nimic care să semene cu situaţia de dincolo, dimpotrivă, copiii înalţilor funcţionari se bucurau de respect. În special fetele. Ele se măritau în ultimul an, înainte să primească repartiţia, cu băieţi din acelaşi mediu. Funcţiona ca un stimulent. Nimeni nu făcea carieră pe speze proprii, dar o soţie pregătită dinainte însemna ceva în plus pentru un diplomat tânăr.

Băieţii cei mai bine pregătiţi din anul ei, ba chiar şi din anii mai mari, făceau coadă s-o peţească. Tatăl glumea pe seama lor: băieţii ăştia sunt ca popii, care nu primesc binecuvântarea Bisericii Ortodoxe până nu se căsătoresc. Chiar avea dreptate, asemenea perechi primeau posturile cele mai bune.

Tatăl fetelor era băiat deştept, om de viaţă, bărbat chipeş. Mama era în urma lui în toate. În afară de înălţime. Igor Vladimirovici zicea mereu că se căsătorise cu Ninocika în ideea că o să amelioreze soiul, o să-i nască băieţi înalţi, şi când colo, ea adusese pe lume numai fete. La ce le trebuia aşa o înălţime? Măcar de-ar juca baschet!

Ce-i drept, amândouă fetele erau cu o jumătate de cap mai înalte decât el şi purtau pantofi cu două numere mai mari. Îl adorau pe tatăl lor scund. Era interesant să stai de vorbă cu el. Le ştia pe toate, oricare era tema discuţiei,

istorie, geografie, literatură. Biblioteca lui de acasă arăta ca biblioteca unui profesor universitar. Nu era profesor, în schimb bunicul lui fusese profesor de drept roman la Universitatea din Kazan în vremurile dinaintea potopului, când nici nu se pomenea de marxism-leninism, şi întemeietorul părţii posterioare a viitoarei ştiinţe şedea cuminte în banca lui de student şi puţin îl interesa materia asta.

Igor Vladimirovici îşi îndemna mereu fetele: învăţaţi, pentru oamenii instruiţi viaţa e mai interesantă decât pentru cei fără carte. Le aducea în faţa bibliotecii şi le arăta cărţile:

— Dacă nu ajungeţi să le citiţi, măcar să învăţaţi ce scrie pe cotorul lor: Aristotel, Platon, Plutarh. Pe tine, Irka, probabil că te învaţă ceva la Universitate, şi tu, Lenocika, mai pune mâna pe o carte din când în când, că nu muşcă.

Privirea fetelor aluneca distrată pe cotorul cărţilor preţioase, le ştiau din copilărie, fiecare unde-şi avea locul.

Bibliotecile erau vechi, aduse din Suedia, cu uşi în părţile de jos şi cu geamuri glisante în părţile de sus. Jos erau cărţi foarte speciale în limba rusă, editate în străinătate, aduse de Igor Vladimirovici de la serviciu.

Pe Lena n-o interesau deloc, în schimb Irka lua uneori câte o carte s-o citească. Multe dintre ele erau foarte interesante, nu le găseai în bibliotecile din oraş: Gumiliov, Ahmatova, Ţvetaeva, Mandelştam.

Tocmai cărţile acestea îi schimbară fetei statutul la Universitate. Poeziile nu mai fuseseră reeditate de mult în ţară, şi tocmai ele au fost momeala cu care şi-a ademenit colegii, o întreagă bandă repezindu-se să-i ciugulească din palmă. Pe urmă a început să aducă şi alte cărţi din rafturile secrete ale tatălui, dar numai câte una. Nu-i spunea nimic, bineînţeles. De altfel, şi lui îi plăceau poeziile scumpe la vedere, multe le ştia pe de rost.

Prestigiul Irei Troiţkaia a crescut vertiginos, avea o tehnică isteaţă, nu-şi punea la bătaie întreaga bogăţie deodată, îi hrănea cu porţia pe amatorii de lectură. Aducea la fumoar curiozităţi periculoase de-a dreptul, cât şi rarităţi extrem de valoroase – toate ediţii nou-nouţe, abia ieşite de sub tipar, ediţii *tamizdat*, adică publicate dincolo de graniţă, marea majoritate provenind de la Editura YMKA-Press. Exact atunci a întâlnit Olga pentru prima dată numele lui Berdiaev, dar la vremea aceea ea prefera poezia. Într-o zi a luat un volum al lui Hodasevici[55] şi, din greşeală, a vărsat cafeaua pe el – pe copertă a apărut un copac cu contururi vagi şi un drum, abia dacă mai puteai ghici ce scria pe ea.

S-a necăjit Olga rău de tot, şi-a făcut griji nenumărate, dar Irina a ridicat din umeri şi i-a zis:

— Nu-ţi face griji.

Pe urmă a apărut primul Nabokov. Cartea lui se numea *Invitaţie la eşafod*. Era citită în „cerc închis“ A produs stupoare. O cărticică jerpelită, fusese editată în limba rusă la Berlin, în 1936. Pe copertă avea o dedicaţie în nemţeşte: „Dragului meu Edwin, cu ocazia zilei lui de naştere. Anna“. Îi fusese confiscată, la arestare, unui evreu neamţ, emigrat în Rusia din Germania în anii treizeci. Sus-numitul Edwin învăţa limba rusă cu ajutorul cărţii lui Nabokov – pe marginile paginilor erau scrise cuvinte traduse în germană.

Cartea era un cadou pe care generalul Troiţki îl primise de la un prieten de ziua lui de naştere, deci tot cu un asemenea prilej, dar mulţi ani mai târziu. Soarta cărţilor era diferită. Unele erau distruse, altele circulau. *Darul* trecea din mână în mână, descopereau un nou autor, pe care nu-l găseai în nici o bibliotecă, în nici un manual.

Olga ardea să-i ducă *Darul* profesorului ei drag. Îl întrebă prudentă despre Nabokov. El ridică din sprâncene:

— Ce anume? o întrebă el.

— *Darul*.

Profesorul însuşi abia făcuse cunoştinţă cu scrierile lui Nabokov – un canadian, rus de origine, îi adusese prima carte a acestuia.

— Da, da, dădu el din cap cu un aer reţinut. Extraordinar autor. Aşa ceva nu s-a mai scris de mult în limba rusă.

Dar n-o întrebă dacă i-a mai adus vreo carte.

Invitaţie la eşafod circula din mână în mână printre tinerii studenţi la filologie. O breşă în cortina de fier. Citeau cartea cu mâinile tremurânde, inima înceta să le mai bată. Ce loc urma să ocupe autorul? Trebuia revizuită din temelii o întreagă ierarhie a operelor literare. Un nou corp ceresc intra în galaxie, toate legăturile stăteau să se rupă, mecanica cerească se modifica văzând cu ochii: jumătate din literatură îşi dădea foc singură, din ea rămânea doar cenuşa…

Aur curat. Ira tot aducea bogăţii dintr-astea.

Printr-un concurs de împrejurări, întâmplarea făcând ca ele să se succeadă într-o anumită ordine, profesorului i-a fost confiscat, în timpul percheziţiei, chiar exemplarul generalului; *Darul* ajunsese la el din mâini foarte sigure. Adică nici Ira habar nu avea că exemplarul, o raritate de carte, nimerise în mâna unei persoane de încredere. Profesorului i-au mai găsit la percheziţie şi

nişte însemnări pe care le făcea când citea o carte. Începuse să scrie articolul *Întoarcerea în patrie* pe care n-a avut timp să-l termine. Spre marea lui supărare, i-au fost confiscate până şi aceste însemnări neterminate, incomplete.

S-a iscat un întreg scandal, profesorul şi coautorul au fost trimişi la închisoare nu din cauza lui Nabokov, bineînţeles, ci din cauza propriilor cărţi publicate în Occident sub pseudonim. A început o campanie de strângere de semnături, au căzut capete, i-au târât pe studenţi prin tribunale, pe Olga au dat-o afară de la Universitate fiindcă a semnat scrisoarea în apărarea profesorului. De Ira Troiţkaia nu s-a atins nimeni. N-a semnat nici un fel de scrisoare, nimeni din grupul Olgăi n-a arătat-o cu degetul ca fiind la originea campaniei antisovietice.

Ira i-a povestit cu mare întârziere tatălui despre activitatea ei de promotor al culturii. Existau puţine lucruri în viaţă de care să se teamă generalul, dar de data asta a scos un strigăt de spaimă. După ce i-au trimis la puşcărie pe toţi aceia care trebuiau trimişi, după ce au expulzat, au curăţat locul şi lucrurile s-au liniştit, generalul a înlocuit exemplarul pierdut. Cu o ediţie americană de data asta. Îl aprecia mult pe Nabokov, la fel de mult ca profesorul.

Spirit curios, a citit şi el cărţile scriitorilor arestaţi şi i-a zis Irei: nu-s rele deloc, dar nu meritau atâta tevatură. Ira a suportat greu lovitura, deşi a ieşit curată ca lacrima din afacerea asta. N-a mai întâlnit-o niciodată pe Olga şi regreta dispariţia ei. Toţi erau acum prieteni cu Ira, deşi nu le mai aducea cărţi, fiindcă avea interdicţie de la tatăl ei.

Ira şi-a terminat studiile, a primit o repartiţie de lux nu alta: Comisia pentru Străini de pe lângă Uniunea Scriitorilor. Un vechi tovarăş al tatălui său supraveghea Uniunea, prin el a obţinut postul.

Igor Vladimirovici a murit subit de infarct în 1970. Nu cu mult înainte să moară, a ajuns la el zvonul că Soljeniţîn a fost propus pentru Premiul Nobel. Era profund nemulţumit:

— Ce hram poartă comitetul ăsta? Nu i-au dat premiul lui Tolstoi şi i-l dau lui Soljeniţîn?

După moartea tatălui ei, Ira a căzut în depresie: toate îi produceau scârbă, chiar şi serviciul de lux unde lucra. Sora ei, Lena, trăia la Stockholm, soţul ei, înalt funcţionar la Ministerul de Externe, lucra ca ataşat cultural la Ambasada URSS din Suedia. Se-nţelege de la sine că intenţia comitetului Nobel nu putea să-i provoace decât neplăceri.

În anul acela Ira a avut parte de o ofertă uimitoare – o doamnă elegantă, nu foarte tânără, a pescuit-o de pe stradă şi i-a propus să vină la un casting.

Doamna era arhicunoscută în lumea modei. Oferta i-a ridicat Irinei moralul. A venit la casting şi a fost angajată imediat. Nu existau manechine atât de înalte, ea a fost prima.

Datorită originii sănătoase, a plecat în străinătate chiar în acelaşi an. Mai întâi la Belgrad, apoi la Paris şi, în sfârşit, la Milano. La Milano a şi rămas, fiind cerută fulgerător în căsătorie de un ziarist care avea o rubrică de modă la un ziar din provincie. Bărbatul nu era nici frumos, nici milionar, dar trăiau fericiţi în sudul Italiei, lângă Napoli, în locurile lui de baştină. Soţul italian a părăsit rapid partidul comunist al cărui membru era şi cu ocazia asta a părăsit şi meseria de ziarist care nu folosea la nimic, şi-a deschis un restaurant, pe urmă a fost ales primarul unui orăşel microscopic. Irina n-a ajuns nici slavistă, nici traducătoare, şi nici n-a mai vizitat vreodată Rusia.

Dar povestea nu s-a terminat aici, în orice caz, nu pentru familia Troiţki. Înăbuşirea scandalului iscat în legătură cu comitetul Nobel nu stătea în puterea tânărului diplomat, iar şefilor Ministerului de Externe le plăcea să-i declare vinovaţi nu pe înalţii funcţionari, ci pe aceia aflaţi mai jos în ierarhie. Au considerat să soţul Lenei nu s-a zbătut destul să rezolve problema. Unde mai pui că ştiau şi de cazul Irei rămasă în străinătate. L-au învăţat minte pe diplomat pentru că nu s-a descurcat în afacerea cu premiul Nobel, de care nu era vinovat, şi pentru că Ira a dezertat. Tânăra pereche cu referinţe atât de bune a fost rechemată din Suedia.

Nenorocosul diplomat s-a întors împreună cu familia la Moscova. Băieţilor gemeni le plăcea la Moscova. Lena îl întâmpina cu supa pregătită pe soţul ei, care venea de la Ministerul de Externe, unde lucra ca al cincilea locţiitor al celui de al şaselea adjunct la serviciul pe care intenţionau să-l reformeze de douăzeci de ani. Pe urmă, fiindcă banii erau puţini, Lena s-a angajat la o şcoală ca profesoară de engleză. Bunica Nina plimba copiii în Parcul Ceapaevski aşa cum făcea orice femeie angajată să vadă de casă, apoi s-a îmbolnăvit de pneumonie şi a murit. Lucrurile au mers rău până în momentul când Lena s-a dus la o ghicitoare foarte specială, cu înclinaţii spre practicile indiene. Aceasta i-a cerut Lenei „să-şi purifice karma“, dar în primul rând să-şi purifice casa, în care s-a adunat multă „murdărie“. I-a recomandat s-o renoveze.

Soţul ei s-a arătat nemulţumit. O duceau rău cu banii, asta le mai lipsea acum, să-şi renoveze casa!

Ca să reducă din cheltuieli, s-au ocupat ei, cu forţe proprii, de faza preliminară renovării. Au început cu bibliotecile. Ca să le mute şi să elibereze

pereţii din biroul lui Igor Vladimirovici, au scos cărţile din rafturi. Pe acelea vechi, îmbrăcate în piele, le-au dus la anticariat şi au primit bani frumoşi, mai mulţi de câţi prevăzuseră. Deşi anticarii nu le-au cumpărat chiar pe toate. A reieşit că generalul avea destul de multe cărţi cu ştampilă de la biblioteci şi muzee, pe acestea anticarii nu le-au luat.

În sertarele de jos ale bibliotecilor, soţul Lenei a găsit o colecţie enormă de cărţi antisovietice, inclusiv operele complete, la acea vreme, ale laureatului Nobel din pricina căruia pătimise atâta.

— Tata colecţiona cărţi, îi explică Lena. Avea acces la cărţile confiscate la percheziţii. Îi mai aduceau prietenii din străinătate. Colecţiona de toate: monede, bancnote, mărci.

Soţul Lenei nu avea aşa o funcţie înaltă cum avusese socrul său, nu-şi putea permite să ţină în casă o asemenea colecţie. Au aruncat cărţile la gunoi în plină noapte.

În seara următoare au scos tapetele. Într-unul din pereţii portanţi au dat peste un seif. Nu aveau cheie pentru el. N-au reuşit să-l deschidă cu mijloacele de care dispuneau, în schimb, au reuşit să-l scoată cu totul din perete. Partea din spate a seifului era din placaj. L-au smuls – au găsit acolo câteva teancuri cu dolari vechi, valabili şi la vremea aceea, şi douăzeci şi cinci de monede de aur din vremea ţarului.

Soţul s-a apucat cu mâinile de cap, dar n-a aruncat nimic la gunoi.

Aici se termină istoria familiei Troiţki.

Tot ce urmează nu are nici cea mai mică legătură cu această familie.

Schimbul de noapte al fochistului Igor Cetverikov se termina la opt dimineaţa, şi pe la ora şase, avea obiceiul să dea o raită pe la benele de gunoi aflate în apropiere. Raionul Sokol nu era locuit de oameni bogaţi, rămăseseră puţine case vechi, locuitorii se mutaseră în zona aceea înainte de război sau după război, aşa că ori aruncaseră mobila din mesteacăn de Karelia şi bronzul franţuzesc în timpul ultimei mutări, ori nu avuseseră niciodată asemenea lucruri.

În fostul sat Vsesviatskoe, căci despre el e vorba, dacă nimereau rareori niscaiva obiecte la gunoi, acelea erau lucruri mic-burgheze. Nu demult fusese aruncat un cufăr cu haine femeieşti de la mijlocul secolului al XIX-lea. Fetiţele au şterpelit mare parte din ele. Igor s-a procopsit doar cu un jupon maroniu, cu o pelerină îmblănită şi cu o uniformă completă de elevă.

De data asta Igor rămase cu gura căscată: lângă bena din lemn unde îşi aruncau gunoiul locatarii casei, se aflau teancuri de cărţi „tamizdat“, aliniate

frumos unul lângă altul. Fără să le cerceteze îndeaproape, le cără în sala cazanelor şi alergă la metrou să dea un telefon. Fostul lui coleg de clasă, Ilia, dormea dus. Se simţea nemulţumirea în glasul lui:

— Te-ai scrântit la cap? Ce ţi-a venit să suni la ora asta?

— Vino repede. Cu maşina.

Ilia cunoştea bine sala cazanelor unde lucra Igor, fiindcă el i-o găsise prin nişte cunoscuţi cu un an înainte, când fusese dat afară de la Institutul Kurceatov.

Ilia sosi după o jumătate de oră. Încărcară cărţile şi le transportară în apartamentul altui general, căruia îi plăcuseră cândva nu monedele şi cărţile, ci obiectele de mobilier. Şi locuia în casa de vacanţă, nu în apartamentul din oraş.

Kostia era deja la şcoală. Olga le pregăti băieţilor cafeaua şi se aşeză pe podea să trieze cărţile. Se vedea că fuseseră citite toate. Printre volumele îngrijite găsi cartea lui Hodasevici, avea coperta pătată cu cafea. Copacul cu contururi vagi şi drumul.

— Sala cazanelor unde lucrezi tu, Igor, e în casa unui general, la Sokol?

— Da, de ce?

— Nimic. Am citit toate cărţile astea când eram la Universitate. Probabil că proprietarul lor a murit. Da, da, era general.

Note

55. Vladislav Hodasevici (1886–1939), poet postsimbolist, emigrat în Franţa.

Fugarul

Furtuna s-a declanşat la două şi jumătate noaptea şi s-a desfăşurat întocmai ca o operă sau simfonie – cu uvertură, cu laitmotive şi cu duetul apei şi al vântului. Fulgerele se avântau în coloane, scânteind în bubuitul neîntrerupt al tunetelor, apoi au urmat antractul şi actul al doilea. Într-o clipă Mariei Nikolaevna îi încetă durerea de inimă care nu-i dăduse pace toată ziua, căpitanului Popov îi trecu durerea de cap chinuitoare, îl sâcâise douăzeci şi patru de ore încontinuu. Chiar reuşi să tragă un pui de somn înainte să-şi înceapă munca. Doar un lucru nu apucă să facă – să pună ştampila pe documentul oficial. Dar o putea face pe urmă.

La nouă fix sună la uşă. Nu veni nimeni să deschidă timp îndelungat, apoi se auzi forfotă în spatele uşii.

— Cine-i acolo? Cine-i? Cine? se oţărî la interlocutorul nevăzut o voce de femeie răsfăţată.

În sfârşit, întredeschiseră uşa, dar fără să scoată lănţişorul. Sivţev şi Emelianenko – se mutau de pe un picior pe altul – tare se mai grăbeau să înceapă şi să-şi termine munca. Nătângi băieţi! Popov arătă în dâra de lumină legitimaţia şi cei dinăuntru deschiseră în sfârşit uşa. Martorul, şeful comitetului de bloc, intră primul tropăind, era un băiat de-al lor.

— Muratov Boris Ivanovici locuieşte aici?

Apăru imediat Muratov. Masiv, la vreo patruzeci de ani, cu barbă, în halat albastru, s-ar putea zice că era de velur.

„Nu există asemenea halate la noi, îşi zise pornit Popov. …Din străinătate, asta-i. De unde le iau?“

— Actele, vă rog, ceru el foarte politicos.

Muratov se întoarse vrând să intre în camera vecină, de acolo tocmai ieşea soţia lui, frumoasă bineînţeles, şi tot în halat albastru! Asta-i bună! Două halate la fel!

— Vă rog să luaţi la cunoştinţă, zise Popov.

Îi întinse hârtia cu ordinul de percheziţie. Nu i-o dădu în mână, ci i-o arătă de la mică distanţă.

— Îmi permiteţi? vru s-o apuce Muratov.

Popov se feri să i-o dea.

— Ce să vedeţi, se înfurie Popov, e un mandat de percheziţie, asta vă zic. Din mâna mea, vă rog.

— Văd că-i un mandat, dar fără ştampilă.

— Ptiu, drace! se înfurie şi mai tare Popov. N-are mare importanţă. Ordinul e ordin, o să punem ştampila, n-aveţi grijă.

— Întâi s-o puneţi, pe urmă să veniţi, răspunse obraznic Muratov.

— În locul dumneavoastră… aş fi mai politicos. Nu se face să ne certăm. Haideţi, nu ne încurcaţi munca…

Popov pătrunse înăuntrul apartamentului, Sivţev îl urmă. Emelianenko rămase în holul minuscul ca să supravegheze uşa de la intrare şi camera mare.

— O clipă, zise Muratov, îndreptându-se spre camera mică.

Puteai să mergi cu ochii închişi prin apartament: un hol la intrare, camera de trecere, camera mică, o cămară în perete. Căpitanul Popov îl ştia ca pe buzunarul lui, văzuse multe dintr-astea.

Se plantă în faţa uşii. Muratov se făcu roşu la faţă, îl îndepărtă din uşă pe căpitan şi se duse la birou să caute ceva în sertarul de sus. Popov se înfurie. În lupta asta mizerabilă dreptatea era de partea lui Muratov. Strict vorbind, ordinul nu era valabil.

Căpitanul nu suportă înfrângerea şi se răsti la Muratov:

— Să nu vă atingeţi de sertare! O să le controlăm noi.

Muratov găsi imediat ce căuta. Netezi o hârtie groasă, gălbuie, cu titlul roşu, oficial, şi cu profilul marelui conducător.

Era o diplomă de merit.

O vârî sub nasul căpitanului la o distanţă aşa de mică, încât nu se putea citi nimic.

Popov simţi că-l apucă iar durerea la ceafă.

— Cum vă permiteţi?

Soţia în halat albastru, cu ochii ca albăstrelele, palidă toată, se uita la soţ implorându-l, şi soacra lui, Maria Nikolaevna, turna ceaiul în ceşti ca şi cum nu se întâmpla nimic îngrozitor.

Boris Ivanovici îndepărtă hârtia la o distanţă normală: căpitanul putea s-o citească, dar nu ajungea la ea s-o apuce.

— Din mâna mea, vă rog, din mâna mea.

Căpitanul o citi. Căpitanul se lămuri. Căpitanul plecă împreună cu echipa lui. Nu scoase o vorbă.

Muratov aruncă diploma salvatoare.

Cu mişcări rotunde, ocrotitoare, Maria Nikolaevna aşeză în faţa lui ceaşca de ceai şi farfurioara cu sandviciul.

Boris Ivanovici o iubea mult, o vedea în ea pe Nataşa lui, şi parcă totuşi

soacra avea o fire mai hotărâtă. Găsea la ea ceva din trăsăturile Nataşei – trupul ceva mai împlinit, câteva viitoare cute la gură, moliciunea buzelor. Soi minunat, sănătos. Avea ceva din corpolenţa femeilor zugrăvite de Kustodiev, atât de atrăgătoare totuşi.

Nataşa ridică diploma aruncată pe jos.

— Ce-i asta, Boria?

Boris făcu un gest rotund, elegant, cu degetul şi sfârşi prin a-l ţine drept în sus, în direcţia tavanului, în semn că erau ascultaţi.

— Diploma asta, Nataşa, am primit-o după ce atelierul de modelaj mi-a încredinţat lucrarea cu obiectul denumit S.L. şi încă două exemplare din remarcabilul obiect reprezentând, fetiţo, sarcofagul conducătorului şi învăţătorului tuturor timpurilor şi al tuturor popoarelor, Vladimir Ilici Lenin. Uită-te atentă la semnătură. Puterea supremă îmi arată toată recunoştinţa ei.

După declaraţia pompoasă, strigată din toţi rărunchii, dădu de două ori cu tifla înspre tavan. Degetul mare al lui Boris Ivanovici se înfipse zdravăn între degetul arătător şi degetul mijlociu.

Maria Nikolaevna zâmbi. Nataşa îşi încrucişă mâinile albe pe pieptul şi mai alb.

— Ce o să se întâmple acum?

Boris luă una dintre foile de hârtie subţiri, cenuşii, îngrămădite peste tot prin casă, şi scrise cu creionul: „El a dispărut nu se ştie unde“.

Şi pe aceeaşi foaie îşi schiţă portretul aşa cum îl făcea întotdeauna – capul mare, îndesat între umeri, barba scurtă, crescută în părţi şi fruntea cu un început de chelie la tâmple.

— Te rog, mai toarnă-mi puţin ceai, Maria Nikolaevna! zise el mişcând cu zgomot ceaşca.

Nataşa stătea încremenită pe scaun. Maria Nikolaevna plecă să pună apa la fiert în ceainic.

Boris îşi îmbrăţişă soţia.

— Ştiam eu! E îngrozitor!

Pe urmă luă creionul şi scrise: „O să te aresteze“.

„Plec de acasă peste jumătate de oră“, scrise Boris. Şi se desenă dându-se de-a berbeleacul pe scări. Nu mai avea loc pe hârtie. O rupse şi-i dădu foc. Aşteptă până arse ajungând la degete şi aruncă restul în scrumieră.

Luă o altă foaie şi se desenă alergând pe stradă. Sus scrise cuvântul „Gară“, i-o arătă Nataşei şi Mariei Nikolaevna, intrată în cameră chiar în clipa aceea. Soacra dădu din cap, înţelese mai repede decât soţia.

— Chiar acum, zise Boris.
— Singur? întrebă Nataşa.
— Îhî.
Apoi Muratov cotrobăi în cămara pe care Popov avea de gând s-o cerceteze cu atenţie şi scoase de acolo dosarul în care păstra exact ce căuta căpitanul.
Luă un teanc de foi cu desene şi se duse în bucătărie.
Maria Nikolaevna îl urmărea în tăcere, cu un aer compătimitor.
Muratov scoase din cuptor placa de metal, aşeză pe el câteva foi de hârtie şi apropie chibritul.
— De câte ori te-am rugat să nu te amesteci în bucătăria mea, Boris Ivanovici…
El stătea pe vine, ocupând aproape tot spaţiul, şi se uita la ea de jos în sus. Maria Nikolaevna îl dădu la o parte, apoi trecu uşurel în coridor şi, ajunsă în faţa pragului, ridică marginea linoleumului uzat. Boris Ivanovici nu făcu decât să-şi ridice braţele entuziasmat. Acţionară ca unul singur şi cu precizie, de parcă toată viaţa se ocupaseră cu asemenea treburi, înghesuiră desenele sub linoleum şi vârâră marginea linoleumului uzat la loc, sub prag. Totul arăta exact ca înainte, de parcă nimic nu se întâmplase. Boris Ivanovici îi sărută cu foc obrazul: era mare păcat să ardă desenele.
Apoi găsi în sertarul de jos al comodei nişte pantaloni de doc, prea largi în talie şi prea scurţi, luă din cămară o pălărie veche de paie, lucruri ale răposatului socru. Le făcu pe toate în tăcere.
— A înnebunit, a înnebunit de tot… repetă Nataşa cu voce tare.
Maria Nikolaevna arătă spre telefon. Atât ea, cât şi Boris erau convinşi că sunt ascultaţi. Ea zise cu voce tare:
— Îţi prăjesc nişte chiftele la prânz, Boris, da?
— Chiftele? Da, grozav.
După încă douăzeci şi cinci de minute el ieşi din casă. Îşi răsese barba, dar îşi lăsase mustăţile. Îşi scurtase şi părul. Traversă curtea, era invadată de apă, puteai s-o treci cu barca. Crengi smulse se iţeau din băltoaca uriaşă, ca după potop. Boris căra o sacoşă mare de piaţă, în care avea lenjerie de schimb, un pulover, perna lui dragă care-l făcea să viseze frumos şi toţi banii câţi erau în casă.
Sivţev şi Emelianko, lăsaţi să supravegheze casa, şedeau adăpostiţi în chioşcul din curte, fumau şi se întrebau dacă să nu se ducă să cumpere bere…
Căpitanul Popov sosi la zece şi un sfert cu ştampila pusă să se vadă bine pe mandat. Natalia Muratova, soţie şi titulară a apartamentului, deschise uşa

imediat şi spuse că Muratov a plecat la lucru. Popov îi fulgeră cu privirea pe gogomanii de paznici.

— El nu lucrează! zise Popov. Despre ce muncă vorbiţi?

— E artist, nu merge la serviciu, dar munceşte mult. Doar aţi văzut cu ochii dumneavoastră, a făcut sarcofagul lui Lenin, se amestecă soacra.

— Oho, de când l-au dat afară! le informă Popov cu întârziere.

— S-a dus să caute ceva de lucru, se băgă iar în vorbă Maria Nikolaevna.

— Are de gând să vină la prânz? se interesă căpitanul.

— Neapărat.

„Au tras cu urechea, au mirosit chiftelele, ai dracului ghebeşnici. Iuţi mai sunt!“ îşi zise Maria Nikolaevna.

— A cerut să-i fac chiftele. Îl aşteptăm la masă.

Căpitanul se apucă de treabă. Nu-şi cruţă puterile, scotoci prin munţii de hârtie. Samizdat din cel obişnuit, ca la toţi. De data asta nu-l interesa samizdatul, se uita după altceva.

Ce căuta Popov în casa Muratovilor se găsea în biroul lui sub formă de fotocopii ale câtorva pagini din revista *Stern* cu caricaturi: nişte litere uriaşe fărmând cuvintele „Slavă PCUS“ şi dedesubtul lor o mulţime de oameni şi câini încercând să apuce sau să muşte din cuvintele sfinte. Literele erau nişte cârnaţi prăjiţi, cu inele albe de grăsime în interstiţii, cu capetele legate cu sfoară şi cu eticheta „2 rub. 20 kop.“.

Într-o altă caricatură era desenat un mausoleu tot din cârnaţi, cuvântul Lenin era scris din capete de cârnaţi.

În a treia caricatură, edecarii din tabloul lui Repin, înhămaţi la edec, trăgeau nu o barjă, ci o navă spaţială.

Colaboratorii KGB îl căutaseră mult timp pe graficianul rău intenţionat şi dăduseră peste el din întâmplare. Mai rămânea să găsească un fleac: originalele, schiţele sau ceva de felul acesta…

Căpitanul plecă seara târziu. Cărară cu ei trei saci cu samizdat. Desenele pe care Popov credea că le va găsi nu erau niciunde.

În timpul ăsta Boris Ivanovici găsi să doarmă peste noapte la Kimri, la o femeie care încercase fără succes să-şi vândă pe chei ceapa verde şi pătrunjelul, şi singura ei „captură“ fusese călătorul care venise prea târziu ca să se îmbarce pe ultimul vas cu destinaţia Novo-Akatovo. Dormi cu o rublă în hambar, pe fân, învelit cu cearşaful, se sculă în zori, se spălă la fântână şi la şase dimineaţa se îmbarcă pe vas. Femeia se purtă ca o sfântă, nu se duse să-l denunţe.

A doua seară îl găsi departe, în satul Danilovî Gorki, greu de ajuns la el, în izba prietenului său Nikolai Mihailovici, şi el artist plastic. Îi povesti toate cele întâmplate şi-i ceru voie să stea o vreme la el, la reşedinţa lor de vară, chiar şi-n baie. În calitate de văr sau orice altă rudă îi convine. Mihail Nikolaevici clătină din cap, mormăi ceva, dar nu-l refuză. Aşa începu fuga lui Boris Ivanovici.

Danilovî Gorki nu era propriu-zis un sat, ci o aşezare nouă, avea cinci case cu totul. Una era casa lui Nikolai Mihailovici, alta stătea pustie de doi ani după moartea proprietăresei, aştepta un cumpărător, în celelalte trei locuiau proprietarii şi, vara, vilegiaturiştii. La sfârşitul lui august se împrăştiau care încotro, rar se întâmpla să rămână vreunul în septembrie.

Mama lui Nikolai Mihailovici provenea dintr-o familie princiară, tatăl lui, preot, fusese împuşcat în 1937, de aceea el îşi făcu repede socoteala cum să rezolve o situaţie ca asta. Zise că până în septembrie, cât timp e multă lume străină în sat, se poate sta fără teama vreunei primejdii, mai mult sau mai puţin, dar după ce pleacă vilegiaturiştii, omul se vede de la zece poşte.

Izba era ticsită de lume. Copii, bătrâni, două mătuşi necăsătorite şi oaspeţi care nu se dădeau duşi. Toţi lucrau câte ceva, fără să fie neapărat obligaţi, erau ocupaţi de dimineaţa până seara, arătau liberi ca pasărea cerului.

Viaţa la ţară era o noutate pentru Boris. Era orăşean get-beget: bunicul lui, ţăran iobag, muncise din 1883 în litografia lui Sîtin, tatăl lui fusese gravor, proletar în artă, cum obişnuia să-şi spună, devenise un adevărat orăşean moscovit şi pierduse orice legătură cu rudele din Riazan.

Boris Ivanovici nu ştia ce înseamnă satul, îi inspira frică, şi nu iubea deloc oraşul. Îşi petrecuse toată copilăria în cartierul Zamoskvorecie, nu departe de tipografie, şi, după ce se însurase, se mutase la soţie, pe străduţa Haritoniev.

Cel mai bine se simţea la Marea Neagră, la Soci sau la Gagra, mergea în fiecare an într-una din staţiunile balneare. Nici urmă de sat acolo. Şi i se înfăţişă din senin frumuseţea sătucului izolat, aflat lângă un râu mare, înconjurat de păduri şi mlaştini. Îi avea la suflet pe strămoşii din familia princiară, fiindcă îşi părăsiseră de mult timp palatele, nu avuseseră parte de o viaţă luxoasă, trăiseră jumătate de secol aruncaţi de colo-colo, săraci şi scăpătaţi, exilaţi sau înfundând puşcăriile, şi unii dintre ei, care reuşiseră să supravieţuiască, se căliseră şi se obişnuiseră într-atât cu viaţa simplă, încât ajunseseră să nu mai cunoască nici o limbă străină. Dar păstraseră ceva pe care Boris Ivanovici nu reuşea să-l definească.

Fetele lui Nikolai fierbeau caşa în cuptor rusesc, coceau plăcinte, munceau

în grădina de legume, spălau rufele în apa râului, nepoţii prindeau peşte, nepoatele şi cele două mătuşi culegeau fructe de pădure şi ciuperci. Toată lumea desena, cânta şi monta spectacole pentru copii.

Sosi să petreacă trei zile cu ei o verişoară a lui Nikolai Mihailovici, fluşturatica Anastasia, cu vocea ei puternică, minunată. Puse ochii pe Boris Ivanovici şi-i suci minţile. Pradă uşoară, Boris se prinse imediat. Nu pierdură timpul, şi prima noapte putea să fie o reuşită de la cap la coadă, dacă nu zăboveau prea mult la cheful agrementat cu cântece. Cânta Anastasia foarte frumos, avea un fel de şic ţigănesc, vocea îi era sonoră şi provocatoare. Pe Nataşa, soţia lui, nu avea cum s-o întreacă femeia asta mărunţică, cu sânişori de copilă, abia răsăriţi, cu nasul lung, pe urmă însă Boris Ivanovici îşi aminti mult timp de ea şi se minună: femeia asta costelivă şi colţuroasă era ca apa vie, l-a luat să-l spele cu totul, să-i desfacă os cu os, muşchi cu muşchi şi să i le pună iar la loc. Nu ţinea minte Boris ca vreodată să se fi simţit atotputernic şi plin de vigoare, aşa cum se simţise cu ea. Plecă Anastasia cu barca în a patra zi a legăturii lor de dragoste, urma să fie de gardă, era medic şi şef de secţie. O conduse toată familia, ea cântă pe malul apei pentru ultima dată, cu vocea ei extraordinar de curată, fără note false *Îşi spăla Marusenka picioarele albe* şi flutură mult timp batista din barcă, îndreptându-se spre debarcaderul mare ca să traverseze cu feribotul.

„Femeie instruită, dar curvă pe cinste!“ îşi zise în sinea lui Boris Ivanovici entuziasmat şi nedumerit în acelaşi timp. Nu întâlnise asemenea femeie în viaţa lui.

Parcă ghicindu-i gândurile, Nikolai Mihailovici îi zise încet, să audă numai el:

— Nastia are sânge fierbinte, străbunica sau străstră… se încurcase cu Puşkin.

De sărbătoarea Schimbării la Faţă plecară toţi de cu seara la biserica de la Kaşino. Întâi cu feribotul, apoi cu autobuzul. Drum lung şi obositor.

Oameni instruiţi, dar credincioşi – nici asemenea oameni nu mai văzuse Boris Ivanovici.

— Traiul vostru e cam antisovietic, remarcă mirat.

— Nu, Boris, e asovietic, începu să râdă Nikolai Mihailovici.

Boris era numai ochi, privea curios răsăritul soarelui, cerceta atent bancurile de nisip inundate de apă, plevuşca şi peştii mari înotând de colo-colo, părând că au treburi importante de rezolvat, că vânzoleala lor are sens, malul nisipos cu cochilii goale de scoică şi iarbă cu fire conturate, pe care o

remarcase în icoane, neştiind că există în realitate – se mira şi se bucura de toate câte le vedea. Se plimba împreună cu toţi prin pădure, culegea ciuperci, care în iulie erau puţine, dar în august se înmulţeau văzând cu ochii, odată cu ploile uşoare de vară.

Boris Ivanovici îşi descoperi tot felul de pasiuni: să culeagă ciuperci, să prindă peşte, se arătă chiar pregătit să facă munca ţăranului, învăţă repede să mânuiască toporul, îl ajută pe Nikolai Mihailovici să cureţe hambarul şi să repare porţile.

Zilele erau lungi, serile petrecute bând ceai erau plăcute, nopţile treceau într-o clipă: adormea şi numaidecât se trezea. Îşi găsi liniştea la Nikolai, nu era obişnuit cu ea, fiindcă n-o cunoscuse la Moscova, până să îndrăznească să dea bir cu fugiţii.

Trecu o lună şi jumătate, nu avea nici o veste de acasă, dar, lucru ciudat, nu încercă în nici un fel să ia legătura cu soţia sa. Îşi zicea că nu era bine să-i pricinuiască vreo neplăcere, ăsta era gândul lui la suprafaţă, dar în adâncul lui simţea că şi-a găsit liniştea, că era departe de emoţiile, capriciile, alarmele şi spaimele ei.

O mătuşă a lui Nikolai Mihailovici puse în cutia lor poştală de la Moscova o vedere: totul e în ordine, nu vă alarmaţi. Vă iubesc, îmi lipsiţi.

În august apăru soţia lui Nikolai Mihailovici, fiica unui cunoscut artist plastic rus, cu băiatul cel mare, Kolia. Amândouă fetele se agitau în jurul mamei, aveau grijă de ea ca de un oaspete de seamă, n-o scoteau din „mamocika, mamocika“, în vreme ce fiul, ditamai bărbatul de treizeci de ani, era umbra tatălui. Nici relaţiile dintre Nikolai Mihailovici şi soţie nu erau obişnuite: se purtau drăgăstos, se respectau reciproc, numai că nu-şi vorbeau cu „dumneavoastră“. Discutau potolit, erau binevoitori şi prevenitori, nu-ţi venea să crezi că aveau la rândul lor copii.

Copiii deveniţi adulţi rămâneau copii în multe privinţe, era chiar nostim să vezi cum nepoţii aveau aceleaşi mici gesturi ca părinţii şi bunicii lor – le aduceau un măr frumos sau un pumn de fragi din pădure. Adversar convins al procreării, începu să aibă mici îndoieli în privinţa vechii sale teorii: era ferm convins că nu trebuie să se nască alţi oameni în statul acesta câinos şi neruşinat. La ce bun să-şi trăiască viaţa fără rost, în sărăcie şi mizerie? Era condiţia pusă Nataşei când se căsătoriseră.

Aveau opt ani de căsnicie, Nataşa nu murea să aibă copii. Altceva se întâmplase – sau ea nu avea simţul umorului, sau ideile soţului începuseră s-o deranjeze, s-o apese de la un timp: se strâmba în toate felurile când se uita la

desenele lui tot mai rele şi mai biciuitoare. Duceau o viaţă îndestulată în comparaţie cu alţii. El absolvise Liceul de Artă Stroganov, secţia de artă artizanală, aşa că nu ajunsese un artist plastic în adevăratul sens al cuvântului, era un executant, dar câştiga mult mai bine decât adevăraţii artişti, în atelierul unde curgeau comenzile de mii de ruble.

Uneori îl angajau ca particular artiştii cu nume sonore, îi ajuta să facă decoruri din metal sau panouri pentru palatele culturii de diverse feluri – cultura feroviarilor, cultura metalurgiştilor, dar socialistă întotdeauna. Tot lucrând asemenea opere de artă, începuse să le urască, să se înrăiască, să fie din ce în ce mai sarcastic şi să imagineze caricaturi având ca subiect viaţa în socialism, care ameninţa să devină în curând complet comunistă.

Se dedicase cu totul pasiunii de caricaturist. Era artist-meşteşugar pentru lucrări în metal, dar desenul devenise bucuria, odihna şi liniştea lui, locul unde îşi vărsa nervii, supărările. Odată fusese invitat să participe la o expoziţie într-un apartament şi fusese remarcat imediat de un grup foarte mic de artişti clandestini.

Apăruseră şi admiratorii artei sale clandestine – avusese primul succes cu muncitorul şi colhoznica făcuţi din celebrul salam atât de jinduit, desenaţi, bineînţeles. Datorită prietenului Ilia, salamul ajunsese până şi-n Germania de Vest şi apăruse într-o revistă puternic antisovietică, cum erau toate revistele lor. După acest succes, lui Boris nu-i mai păsă de onorariile grase şi cea mai mare parte din timp şi-o petrecea mâzgălind cu creionul pe hârtie.

Aici, la Danilovî Gorki, îi pieri cheful să deseneze salamuri. Nici urmă de salam în sat, şi nimeni nu-l râvnea. Boris nu dorea nici să facă desene cuminţi după natura la fel de cuminte, care îi entuziasma atât de mult pe toţi cei din familia lui Nikolai Mihailovici, pe toţi până la unul, mari şi mici. Aproape că n-a desenat nimic toată vara.

Se apropia luna septembrie, se apucară să facă pregătiri pentru oraş: umplură feţe de pernă cu ciuperci uscate, înşirate pe aţă, cu zmeură şi fragi uscate în cuptor. Fără dulceaţă anul acesta – nu aveau provizii de zahăr, şi oricum nu puteau transporta multe borcane. Băgară în beci castraveţii muraţi şi ciupercile marinate, îngropară cartofii noi.

În timpul iernii Nikolai Mihailovici trecea întotdeauna împreună cu fiul său pe la casa de la ţară pentru o „mică inspecţie“ – să vadă ce-i cu ea şi să care proviziile la Moscova. Spre deosebire de călătoria pe apă din timpul verii, drumul era mai dificil de străbătut iarna – trebuia să mergi cu trenul, pe urmă cu autobuzul şi să parcurgi pe jos încă şase kilometri prin pădure. Maşinile nu

ajungeau până la Danilovî Gorki, nu exista drum pentru ele, trebuiau trase cu tractorul.

Când se apropie data plecării, Nikolai Mihailovici îl întrebă pe Boris:

— Vă gândiţi să iernaţi aici?

Cu toată liniştea netulburată din ultimele două luni, Boris avea cât de cât în minte ce va urma, aşa că răspunsul veni imediat:

— Mi-e frică, Nikolai Mihailovici. Nu de miliţie, de cuptor mi-e frică, de izbă, trebuia să aflu că ele există când eram mic, acum e prea târziu să mă-nvăţ cu ele.

— Da, aşa-i. Tatăl nostru a fost preot de ţară, toată copilăria ne-am petrecut-o în izbă. Nu-s lucruri complicate de ştiut, dar trebuie să le ştii totuşi.

Nikolai Mihailovici îşi scărpină barba rară, se gândi o clipă şi-i făcu o propunere:

— Vilegiaturiştii au plecat de la baba Niura, anul ăsta ea şi-a cam pierdut puterile. Dumneavoastră, Boris, puteţi s-o faceţi să şi le recapete. Mă-nţeleg eu cu ea. S-o ajutaţi să iasă din iarnă cu bine. Trec pe aici în decembrie. Dacă dă Domnul, totul o să se aranjeze.

Se adresau unul altuia după formula stabilită deja – dacă îşi spuneau pe nume, se adresau cu „dumneavoastră“, dacă se adresau cu patronimicul, atunci se tutuiau.

Muratov îi încredinţă lui Nikolai Mihailovici două misiuni de îndeplinit. Să meargă la el acasă seara, fără să se anunţe la telefon sau în vreun alt fel, să ducă o scrisoare şi să nu dezvăluie locul unde se află. În plus, să-l vadă pe prietenul lui, Ilia, să-i transmită salutări şi să-i spună doar atât: „înainte“, şi el va şti ce să facă în continuare.

Îi mai ceru ca, înainte să revină în sat, să mai treacă o dată pe la Ilia şi să ia de la el nişte bani, jumătate din sumă s-o ducă familiei şi cealaltă jumătate să i-o aducă lui. Cât despre bani, nu ştie câţi vor fi, poate mulţi, poate puţini, poate deloc…

Nikolai Mihailovici îndeplini totul întocmai chiar în prima săptămână după întoarcerea la Moscova.

Muratov se mută la Niura. Bătrâna era adusă de spate, avea faţa strâmbă, degetele chircite şi palmele uriaşe, deformate, şi le ţinea în faţă, părea că duce mereu ceva cu ele, ba o cană, ba o strachină. Nu şi le putea dezdoi, lucra cu ele de ziceai că sunt doi cleşti.

Îl acceptă în casă pe Muratov, nu ceru bani, ci vodcă. Mare pişicheră baba Niura, îi plăcea grozav să bea câte puţin, nu mult, şi să se veselească. Se

trezea în zorii zilei, se dădea jos din pat gemând, se închina în colţul sfânt, unde se afla icoana mare, neagră de tot, aşezată pe etajeră, şi se cinstea cu un deget de băutură. La amiază îl bea pe al doilea. În timpul zilei, fără oră precisă, lua în gură nişte caşă sau cartofi, celelalte grăsimi, proteine, glucide sau alte elemente nutritive, necesare omului cu o viaţă normală, le culegea din încă trei degete de otravă. O sticlă ajungea pentru o săptămână, făcuse socoteala cu mult timp în urmă. Dimineaţa nu prea era vioaie, spre seară arăta plină de viaţă, se apuca să trebăluiască prin casă bolborosind ceva nedesluşit.

Cu câţiva ani în urmă, în sat instalaseră antena pentru radio şi electricitatea. Pe bătrână n-o interesa curentul electric, nu aprindea niciodată lumina, se culca de cum se lăsa seara şi se scula odată cu găinile. În schimb radioul o ungea pe suflet. Când Muratov învăţă să desluşească bolboroselile ei, descoperi că Niura comenta necruţător şi caraghios emisiunile pe care le asculta dimineaţa. În anul acela începu noua ofensivă împotriva alcoolismului, apăru decretul şi, în urma lui, lansară campania şi la radio, toată lumea înfierând beţia pe acelaşi ton.

— Îi încurcă vodca, da' un'e-i ea, vodca lor, s-o văd, nici trăscău nu-i, de un' să-l iei. Nu ne trebuie de-al vostru, lăsaţi-ne-n pace. Voi cu şiretlicu' vostru, noi cu al nostru. Limonada vouă, vodca nouă.

Când Boris Ivanovici reuşi să dezlege vorba ei dezlânată, se minună cât de ageră îi era mintea, cât de iute îi veneau la gură vorbele muşcătoare.

— Ascultă, chiriaş, Stalin ăsta de-acum, nu-i ştiu numele, cum i-l cinstesc, e mai negru la inimă decât ăla, încercă baba Niura să împartă gândul cu Boris Ivanovici.

— De ce?

— Ăla ne-a luat tot, ăstălalt adună ce-a rămas. Ah, ne-au liberat de tot, drăguţii de ei! Mai întâi de pământ, mai apoi de bărbat, de copii, de vacă, de găini… Ne liberează de vodcă, o să fim liberi de tot…

Bărbatul Niurei pierise în 1930, în timpul colectivizării. Fiii ei, trei la număr, nişte băieţandri la începutul războiului, muriseră unul după altul – cel mare în 1941, mijlociul în 1942, cel mic în 1945.

— Ne-au liberat şi de Dumnezeu, zise bătrâna.

Îşi aţinti privirea în întunericul icoanei şi bolborosi:

— Dacă nu cumva Lui i s-a urât de noi, ce să zic…

Câteodată seara veneau la ea vecinele, Marfa şi Zinaida, ceva mai tinere, tot atât de amărâte, dar rele de gură. Beau ceaiul lui Boris Ivanovici, şi Niura îl ridica în slăvi:

— Uite că Domnul a trimis chiriaş de treabă, ba cu vodculiţă, ba cu ceişor…

Lui Boris Ivanovici nu-i mai stătea gândul la salamul din caricatură – în ţinuturile de acolo nu avea nici o semnificaţie simbolică, era ca un obiect uitat demult, ieşit complet din uz. Bătrânele s-ar fi dus degeaba cu trenul la Moscova după salam, cât despre portocale, n-ar fi ştiut cum arată, dacă Nikolai Mihailovici nu le-ar fi tratat uneori cu asemenea fructe ciudate.

Muratov desena acum numai „ospeţele“ bătrânelor. În toată sărăcia lor puneau pe masă bogăţii nenumărate: cartofiori mici, zbârciţi, copţi în coajă, castraveţi striviţi scoşi din butoi, ciuperci – hribi micuţi, negruşte voinice, râşcovi sângerii… Şi regina mesei – o sticlă cu trăscău astupată cu un dop fabricat manual. Şi cu puţin noroc, vodcă. Pâine se aducea iarna când şi când la magazinul din satul Krujilino, la şase kilometri depărtare de Gorka, aşa că bătrânele coceau pâinea pe rând.

Boris Ivanovici isprăvi repede provizia de hârtie găsită în casa lui Nikolai Mihailovici. Din fericire, găsi tot acolo vreo zece rulouri de tapet pregătite pentru odăiţa luminoasă. Renovarea ei fusese amânată, dacă nu chiar uitată, dar pentru el rulourile apărură la ţanc: mai întâi desenă pe spatele lor cenuşiu şi poros, apoi le întoarse şi desenă pe un fond galben, puţin granulat, pe care chipurile bătrânelor prinseră viaţă.

Rămăseseră ultimele din sat, ceilalţi se stinseseră sleiţi de puteri, uzaţi ca hainele lor rupte de atâta purtare, înfrânţi, împuţinaţi precum cartofii, singura lor hrană, liberi ca pasărea cerului.

Când beau, se înveseleau, nu se întristau. Cântau, le năpădeau amintirile, râdeau cu poftă acoperindu-şi gura cu degetele negre. Toate trei împreună aveau doi dinţi. Durerea de măsele şi-o potoliseră cu salvie şi urzici, le scosese dinţii ciobanul din sat, Lioşa, şi după ce el murise, dinţii rămaşi le căzuseră singuri, fără vreun ajutor din afară.

Poveştile bătrânelor erau aceleaşi de la un „ospăţ“ la altul, rareori adăugau unele noi. Boris le desena cu creionul trăgând linii subţiri, laolaltă cu istorisirile lor minunate ieşite din gurile strâmbe pe benzi lungi, trasate tot de el. Şi ce poveşti! Cum înainte de război veniseră şefii de la partid să-i mâne la colhoz, oamenii se împotriviseră, mârâiseră, dar se înscriseseră, nu avuseseră încotro. Şi băiatul cel mare al Niurei, Nikola, tare poznaş mai era, găseşte nişte ouă stătute – aveau o găină, tare şmecheră, făcea ouă în locurile cele mai ascunse, nimeni nu dădea de ele, şi când crăpau şi curgeau, puţeau de-ţi mutau nasul din loc, o lună nu scăpai de miros. Nikola face ce face de găseşte ouăle

stricate, necrăpate, şi le ascunde în căruţa cu care veniseră şefii, le pune în aşa fel ca ei să-şi aşeze pe ele cururile sătule şi să le crape. Şi se-ntâmplă ca primul secretar să se aşeze cel dintâi şi să spargă oul împuţit. Se aude un pocnet uşor, putoarea se răspândeşte în tot satul. Ce-au mai râs! Altă dată o apucă pe Zinaida durerea de măsele. Cum Lioşa ciobanul era beat turtă, se duce ea la Kaşino să-i scoată dintele. La doctor se aşază în scaun şi de frică se scapă pe ea… De la Kaşino, pe numărate, optsprezece kilometri aleargă pe jos ca nebuna. Acasă se pomeneşte că n-o mai doare: s-a spart puroiul pe drum.

Îşi aminteau şi de bărbaţii lor. Odată chiar s-au luat la ceartă: şi-a adus aminte Marfa că-n ’26 Zinaida şi-a făcut de cap cu bărbatu-său la chef. La rândul ei, Zinaida i-a zis de la obraz că Lioşa ciobanul ocăra oile cum îi venea la gură, da’ se căţăra pe ele. Lioşa era fratele bun al Marfei. Şi din vorbă rea în vorbă rea au ajuns cât pe ce să se păruiască. Niura a salvat situaţia: s-a pus să zică o strigătură tocmai potrivită, despre cine pe cine se caţără, şi au izbucnit toate în râs. Şi au luat-o din nou cu amintirile despre evenimente trecute, nu de tot uitate – cum „i-au înfometţit cumuniştii“, cum le-au luat bărbaţii. Tac un moment, iau o gură de băutură. Râd, beau iar. Între ele nu pomeneau de lucruri triste – se bucurau din nimic, râdeau din nimic sau dacă se ivea vreun prilej cât de mic, se luau peste picior, se înţepau, dansau şi cântau, o făceau uneori şi pentru Boris Ivanovici, dar de cele mai multe ori pentru ele însele, se veseleau din toată inima.

Boris Ivanovici mai primi un cadou din partea casei lui Nikolai Mihailovici: trei cutii cu creioane colorate pentru şcoală. Nu punea mare preţ pe cârpăcelile din metal lucrate cândva de mâna lui, se socotea grafician. Creioanele colorate îl treziră pe pictorul din el, începu să facă desene haşurate în culori: albastru, verde, negru, şi rezultă o frumuseţe stranie, în mai multe straturi.

Se simţea acum în pielea învăţatului care prinde în câteva schiţe o lume dispărută. Bătrânele povestesc încurcat istorii de tot felul, râd, au feţele zbârcite, vesele, şi Boris Ivanovici stă la masă şi desenează, scârţâie cu creionul şi-i ies imagini minunate. Isprăvi o bună parte din rulouri.

Se aşternu zăpada, în locul toamnei mizerabile, cu umezeala şi cenuşiul ei trist, veni iarna albă, care se întipări în mintea lui Boris ca o pată luminoasă, orbitoare chiar, ca o poiană însorită în miezul vieţii terne.

Cât fu ziua de lungă, nu prea lungă la sfârşit de noiembrie, Boris Ivanovici se plimbă în jurul satului. Băltoacele erau îngheţate, putea să se îndepărteze mai mult, dar zăpada îi trecea peste pâslari, aşa multă căzuse.

Se întoarse acasă îngheţat bocnă, le găsi pe bătrâne umblând de colo-colo fără astâmpăr, hotărâte să se spele din cap până-n picioare cu ocazia sărbătorii de a doua zi.

— Ce sărbătoare? Nu-i nici 7 noiembrie, zi cu roşu în calendar, nici 5 decembrie, ziua Constituţiei sovietice, întrebă Boris Ivanovici.

— La noi e mare sărbătoare, e Intrarea.

Cine intra şi unde – n-au ştiut să explice, dar au hotărât toate trei să se spele. Era şi timpul. Ultima oară se spălaseră de sărbătoarea Acoperământului, când tocmai căzuse zăpada.

Baie bună nu avea decât Nikolai Mihailovici, băile lor se năruiseră demult. Le-ar fi trebuit însă o zi întreagă ca să strângă zăpada troienită în grădina lui de zarzavat. Hotărâră să se spele, ca data trecută, în izba Niurei. Când erau tinere se căţărau pe cuptor, acolo se spălau, dar acum le era frică să nu se ardă.

Boris Ivanovici nu se apucă să le întrebe ce şi cum să facă. Aduse putina din tindă, cără apă de la fântână, tăie lemne şi umplu cu ele toată tinda. Dis-de-dimineaţă înfundară lemnele în sobă şi puseră apa la încălzit. În izbă se făcu atât de cald, încât ferestrele se aburiră, geamurile plângeau şi se curăţau singure.

Pregătiră toate cele necesare, opăriră până şi măturicile. Se gândiră şi se răzgândiră de o mie de ori ce să facă, unde să-l trimită pe chiriaş: pe holişor era frig, afară şi animalul îngheaţă, cum să-l gonească pe uliţă? Să-l suie pe sobă, se frige. Izba nu are despărţituri, un singur loc era bun – după sobă. Dacă se apucă să le spioneze? Apoi se puseră pe râs: ce-i trebuia lui, bărbat tânăr, să vadă nişte oase bătrâne?

Îl aşezară după sobă şi traseră perdeaua. Stă Boris Ivanovici acolo cu cartea în mână, nu poate citi. Lumina e atât de chioară, becul nu-i mai puternic decât lumânarea. Atât doar că luminează mai departe. Şade şi ascultă sporovăiala bătrânelor.

Întâi le umflă râsul, se uscaseră de tot, erau numai piele şi os, nici jegul nu se prindea de ele. Pe urmă Zinaida zise că nu mai miros a nimic, când erau tinere miroseau a p…zdă, acum doar a praf şi mucegai. Porniră să se spele – gâfâiau, gemeau, turnau apa zăngănind ligheanele. Pe urmă una dintre ele alunecă, se auzi un pleoscăit şi un ţipăt ascuţit. Boris Ivanovici tresări, oare să nu le sară în ajutor? Se sculă în picioare cât era de lung şi se uită pe deasupra perdelei. Zinaida şi Marfa, prăpădindu-se de râs ca ştrengarii când fac o boacănă, o ridicau de la podea pe Niura.

Boris Ivanovici înlemni. Le ştia feţele zbârcite, mâinile negre, chircite, picioarele deformate, tot ce putea să vadă ieşind din hainele prăpădite, decolorate. Acum însă, Doamne Sfinte! Le vedea trupurile. Nu-şi putea lua ochii de la ele. Şuviţe cenuşii de păr descâlcit se prelingeau de-a lungul spinărilor noduroase. Palmele şi tălpile arătau uriaşe, monstruoase – stâlcite de munca la câmp, chircite precum rădăcinile arborilor bătrâni, degetele prinseseră culoarea pământului pe care îl săpaseră zeci de ani. Şi cu toate acestea, pielea le era albă, palid-albăstrie ca laptele smântânit. Sânii Marfei se păstraseră destul de bine, cu sfârcurile închise la culoare ca la animale, la celelalte două, sânii pur şi simplu se topiseră, în locul lor două pungi goale, străvezii, atârnau până la burtă. Zinaida avea picioare lungi, frumoase – rămăşiţă a frumuseţii lor. Fundul le era descărnat, pieile le curgeau, amintind de locul feselor rotunde.

— Ţi-am zis, Niura, cum ridic o greutate, îmi iese degrabă mitra, spuse Marfa sfidătoare, mândrindu-se parcă în sinea ei.

Boris Ivanovici văzu imediat, bălăngănindu-i-se între picioare, un săculeţ cenuşiu, de mărimea unei pungi pentru tutun. Închise ochii, dar nu se putu înfrâna să privească la cele trei graţii-harpii.

Marfa se lăsă pe vine şi îşi îndesă săculeţul cu îndemânare în moviliţa zbârcită, fără pic de păr, vârându-l unde-i era locul, în adâncul a ceea ce fusese cândva un trup de femeie…

Boris Ivanovici nu învăţase să picteze de unul singur, terminase liceul, unde mai pui că venea dintr-o familie de artişti – gravori. Văzuse în copilărie ilustraţiile lui Gustave Doré la *Divina comedie*. Le cercetase cu atenţie în cartea voluminoasă, în anii când nu mai era chiar copil, când trupul femeii în toată goliciunea lui îi stârnise dorinţe aprinse. Dar fiinţele acestea strâmbe, care se foiau la doi metri de el, erau doar rămăşiţele vii ale unor corpuri, şi numai cu un efort de imaginaţie putea să vadă feminitatea în nişte oase deformate şi-n piei atârnând…

„Gata cu sexul la bătrâneţe, îşi zise Boris Ivanovici şi se îngrozi. Şi eu? O să ajung la fel? Nu, nu, mai bine mă duc, decât să ajung o ruină, un nimic.“

În momentul acela auzi hohote de râs: bătrânele îl prinseră asupra faptului.

— Chiriaşul tău spionează fetele, Niurka!

— Să-l biciuim cu măturicile, să nu se mai ţină de şotii!

Niura miorlăi:

— Cu urzici! Îl şfichiuiau cu urzici pe ăla care se uita pe furiş!

— Ajungă-vă, babelor! Tare-mi doresc să mă zgâiesc la voi, aşa-i? Am vrut

s-o ridic de jos pe bătrâna căzută. Vă bucurarăţi, nu?

Boris Ivanovici se refugie în spatele perdelei. Pe urmă, câteva zile desenă pe ascuns scena cu „baia lebedelor albe“, cum o numi el.

Folosi ultimele rulouri de tapet lucrând la imaginea asta ciudată – îşi aminti cum învăţaseră la Liceul de Artă Stroganov să deseneze nuduri, dar nimic din ce lucra acum nu se potrivea cu haşurile cuminţi de atunci, supuse regulilor, cu lupta dintre lumină şi umbră, cu tehnica de a stăpâni forma, ajutat de creionul mânuit copilăreşte. Ieşeau nişte desene grozave, dar şi caraghioase.

După douăzeci de schiţe i se termină tapetul. Începu să se plictisească. Tocmai atunci pică Nikolai Mihailovici însoţit de fiul său, să vadă ce se întâmplă cu gospodăria lui. Îi aduse lui Boris Ivanovici o groază de bani de la Ilia. Mai mulţi decât îşi închipuia el. De acasă primi salutări şi o scrisoare.

Plecară împreună la magazinul din satul vecin, aflat la şase kilometri.

Vânzătoarea Vera, cunoştinţa lui Nikolai Mihailovici, căruia ea îi făcea ochi dulci, le vându o sticlă de vodcă scoasă de sub tejghea. Nikolai Mihailovici avea două sticle de vodcă aduse de la Moscova, dar Boris Ivanovici nu scăpă ocazia să cheltuiască din suma mare de bani primită. Evita să meargă la magazin, se ferea să fie văzut de localnici: puteau foarte bine să-l denunţe pe necunoscutul care umbla brambura prin locurile lor.

Puseră în două rucsacuri toată oferta săracă a magazinului: biscuiţi, bomboane lipicioase, chilcă, ulei de post, arpacaş, o pungă de mazăre uscată, marmeladă de vişine în calupuri, brânză topită, două pachete cu sare. Boris Ivanovici tot căuta cu ochii prin rafturi ca să găsească mâncare adevărată. Vera îl măsura din cap până-n picioare, să vadă dacă n-ar fi bun pentru ea. Aşa, în totul, era tocmai bun, numai că el avea ochi pentru alimente, şi nu pentru frumuseţea ei…

Nikolai Mihailovici îşi puse rucsacul în spinare, îşi scutură umerii ca să echilibreze mai bine cumpărăturile, şi sticlele scoaseră un clinchet uşor, plăcut.

— Aţi venit pentru mult timp? Ar fi bine să ne faceţi o vizită!

Vera îşi sprijini obrazul rotund în pumnul roşu, cum e culoarea sfeclei.

— Nu, Vera, mulţumesc, nu pot. Stau doar o zi. Nici măcar nu mi-am încălzit casa, am adus doar lemnele, atât am făcut. Înnoptăm la Svistunova şi înapoi acasă.

—Trimiteţi-l măcar pe prietenul dumneavoastră, gânguri Vera. Ne plictisim de moarte noi, fetele. Stă de mult aici, nu-l cunoaşte nimeni…

Aha! Asta înseamnă că telefonul fără fir funcţionează în satele vecine, s-a

dat sfoară-n ţară că e un străin aici. Bărbaţii schimbară între ei priviri cu înţeles.

— Mâine plecăm. Ne întoarcem la primăvară, o să-l cunoaşteţi mai bine atunci.

Ca să-i întâmpine cum trebuie, Niura coapse plăcinte cu cartofi şi se refugie în colţul ei, în spatele perdelei. Zinaida şi Marfa nu se arătară, din delicateţe.

— Poate ar trebui să le chemi, nu-i aşa? o întrebă Boris Ivanovici.

Era hotărât să plece din locul acesta minunat, în care stătuse atât de mult şi cu care, în sfârşit, se obişnuise.

— Nu, ele nu vin azi. Sunt femei de la ţară, bine-crescute. Nu vin niciodată în vizită în prima zi, nu ştiu de ce, poate ca să nu deranjeze, sau să nu pară că aşteaptă cadouri. Sunt bine educate, acum muierile tinere nu mai sunt aşa. Uite la Vera, vânzătoarea, o hoaţă, se-ntinde cu toţi, e nepoata Zinaidei, ar trebui să mai treacă pe la mătuşă-sa, cu cadouri, da' nu vrea. Băiatul Zinaidei e-n puşcărie de doi ani, nevastă-sa beţivancă, unul din nepoţi s-a înecat anul trecut, a rămas nepoţica slabă de minte…

Nikolai Mihailovici făcu un gest cu mâna şi zise:

— Vezi tu, Ivanîci, astea-s dramele noastre de la ţară…

Apăru Kolia încărcat cu provizii din beci.

— Toate s-au păstrat bine, n-a îngheţat nimic. Şi cartofii stau bine. Cred că îngheaţă însă până ajungem la gară. Am luat castraveţi şi ciuperci, de cartofi nu m-am atins.

— Păcat. Ai dreptate, Kolia, e ger mare, cartofii îngheaţă şi în autobuz.

Bărbaţii petrecură seara numai ei între ei, mâncară plăcinte, gustări reci făcute la ţară, de dragul revederii curăţară cartofi, folosiră uleiul de post, dar nu deschiseră conservele – le lăsară bătrânelor pentru Crăciun. Abia începea postul Crăciunului, dar ele posteau tot anul, doar când se întâmpla vreo pârlită de găină, care nu făcea doi bani, atunci o găteau.

Era noapte bine când, pe la ora zece, ciocăni cineva la uşă. Nikolai Mihailovici se ridică iute de la masă, îi puse în mână lui Boris farfuria şi paharul şi-l împinse după sobă, lângă baba Niura. Şi bine făcu: în uşă apăru miliţianul Nikolai Svistunov, o rudă îndepărtată a Niurei. La drept vorbind, de multă vreme nimeni nu mai ţinea cont de legătura de rudenie, fiindcă jumătate dintre localnicii din cele trei sate din jur se numeau Svistunov, iar ceilalţi Erofeev. Şi unul din doi purta numele Nikolai.

Svistunov îşi scoase căciula, îşi descheie mantaua îmblănită de miliţian. Fără să rostească o vorbă, Nikolai Mihailovici luă un pahar curat şi-l umplu

mai mult de jumătate.

— Am suit până la dumneavoastră, la Gorki, n-am văzut foc la sobă, nici lumină în casă, remarcă Svistunov.

— Trebuie să ardă trei zile ca să se încălzească în casă. Am venit să vedem ce-i cu ea, să luăm din beci nişte castraveţi, ciuperci. Înnoptăm la Niura, şi înapoi la oraş.

Nu era drum bun de coborât de la Danilovî Gorki, nici măcar cu schiurile. Era o cărare bătătorită de Nikolai şi Boris, pe ea venise miliţianul. Zăpada proaspăt aşternută le acoperise urmele.

— Îmi ia mai mult de o oră să fac drumul înapoi, socoti Svistunov.

Era grăbit. Săptămâna trecută văzuseră lupi la Troiţki. Nu avea chef să-i întâlnească. Nici să întârzie mult timp la bătrână: erau puţini aceia care puteau să vadă şi să audă cine ce vorbeşte. Aşa că îşi făcea treaba singur, verifica actele, îi cunoştea pe vilegiaturişti, aveau casele în proprietate, străini nu apăreau deloc. Totuşi întrebă de formă:

— N-ai văzut nici un străin pe aici, Nikolai Mihailovici?

— Străin? Nu, n-am văzut. Numai de-ai noştri.

Şi miliţianul Svistunov înotă prin zăpadă, pe poteca îngustă din pădure, până acasă la el. Nu întâlni om străin, nici lupi.

Boris Ivanovici ieşi din spatele sobei, unde baba Niura dormea somn dulce pe laviţa îngustă, nu era mai mare decât un copil. Bărbaţii terminară de băut a doua sticlă de vodcă, mai băură şi ceai. Pe urmă Boris curăţă masa şi întinse trei suluri cu desenele sale. În primul figurau „ospeţele“ bătrânelor cu sporovăielile lor, în al doilea – natură moartă cu cartofi şi castraveţi muraţi claie peste grămadă printre obiecte fără nume, bune nu se ştie la ce, ieşite oricum din uz: săpăligi, cleşti, lopăţele, vase mici din lut, pentru băut sau pentru jocuri de copii, nu era prea clar. În al treilea sul, cel mai mare, pe bucăţi de tapet decupate, faţă şi dos, erau desenate bătrânele în toată goliciunea lor, cu oasele lor, cu pieile atârnându-le ca sacii goi, cu feţele zbârcite, cu ridurile săpate adânc. Dar nimic care să semene cu *Infernul* – zâmbeau, chicoteau, hohoteau de râs. Se simţeau ca-n sânul lui Avraam în apa fierbinte, era marea curăţenie mult aşteptată.

Nikolai Mihailovici privi imaginile îndelung, gemu, fornăi, apoi zise sec:

— N-am ştiut până acum, Boris, că desenaţi aşa. Nu se poate să rămâneţi mult timp aici, asta-i sigur. Nu ştiu ce aveţi de gând, cum o să trăiţi de acum încolo, dar eu duc desenele la Moscova. Vi le păzesc până la întoarcerea dumneavoastră… zise el şi zâmbi. Dacă o să pot să mă păzesc pe mine însumi.

— Le găsiţi reuşite cu adevărat? Nu ştiam ce să cred, dacă sunt bune sau cum… Nu le ţineţi acasă. Daţi-le lui Ilia. Poate că le plasează undeva… îi ceru Boris Ivanovici.

Arăta mulţumit peste măsură. Nikolai Mihailovici era unul dintre artiştii respectaţi, avea reputaţia de om sever şi scump la complimente şi laude.

A doua zi se despărţiră. Nikolai Mihailovici plecă împreună cu fiul său la Moscova, Boris Mihailovici la Vologda.

Patru ani în cap a stat ascuns Boris Ivanovici ca să nu fie arestat. S-a obişnuit cu gândul că o să-l prindă până la urmă, trăia jucând la risc – mai întâi în regiunea Vologda, apoi trei luni la Tver la fluşturatica Anastasia, cu vocea ei frumoasă, pe urmă s-a obrăznicit de-a dreptul, s-a apropiat mult de Moscova, într-o suburbie a ei, locuia în casa de vacanţă a unei rude îndepărtate. Se întreba chiar dacă îl mai căuta cineva.

Ilia l-a ajutat cum s-a priceput mai bine – a păstrat toată colecţia în afară de cele trei lucrări, pe care a reuşit să le vândă în străinătate. Acolo treaba a mers ca pe roate, la sfârşitul lui 1976 au deschis o expoziţie la Köln cu titlul „Natura rusă dată de gol“. Trei bătrâne goale, arătând ca dracul, veselindu-se. Se simţeau cum nu se poate mai bine…

Exact atunci au dat de el. După patru ani în care reuşise să se facă nevăzut.

L-au condamnat la doi ani de închisoare, conform unui articol de lege care te lăsa cu gura căscată: pentru pornografie! Nu pentru salamul antisovietic, nu pentru mausoleul făcut din cârnaţi, nu pentru portretul îngrozitor al conducătorului făcut din pateu de porc, cu o bucată de ureche tăiată în furculiţă. Ci pentru pornografie! Dacă avem în vedere că nimeni, niciodată n-a fost arestat în URSS pentru pornografie, această arestare a fost un adevărat record.

Boris Ivanovici a stat închis doi ani în lagărul arhanghelilor, numit Arhanghelsk, l-au eliberat, şi a plecat în Europa, unde a trăit până nu demult împreună cu noua lui nevastă, Raika, o evreicuţă vioaie, tocmai potrivită pentru el, aducând puţin cu Anastasia.

Frumoasa Nataşa n-a stat nici ea cu mâinile în sân. După ce Boris a dat bir cu fugiţii, ea a găsit un om cât se poate de normal, un inginer, cu care a făcut o fetiţă din aceeaşi rasă a Kustodievilor, care îi plăcuse mult lui Ivanovici pe vremuri. Maria Nikolaevna se ocupa de fetiţă, îi pregătea feluri de mâncare anemice. Cât despre noul ei ginere, nu era rău nici ăsta, om cumsecade, dar nu-i ajungea lui Boris Ivanovici nici la genunchi.

Bătrânele din Danilovî Gorki au murit demult. Totul e în ordine.

Potopul

Se vede treaba că fetiţa sunase de la cabina aflată lângă intrare, fiindcă a ajuns la uşă în două minute.

Până să-i fie arestaţi părinţii, Ilia fusese la ei acasă de câteva ori, dar n-o văzuse, poate că era plecată sau dormea.

Olia o vedea pentru prima dată, era sigură că n-o mai întâlnise. Asemenea feţe nu se uită: o mutriţă cât un pumn, ochii de trei ori mai mari, deschişi la culoare, năsucul cât o gămălie de ac, cu rădăcina nasului bine conturată. Ciudat chip! Ceva, ceva îi povestise Ilia despre ea, că are o fire îngrozitoare, că nimeni n-o scoate la capăt cu ea. În schimb Olia auzise multe despre tatăl ei, Valentin Kulakov, care se socotea un marxist pur şi dur, iar pe toţi ceilalţi, camuflaţi în spatele zidurilor Institutului pentru Mişcarea Muncitorească şi ale Institutului de Marxism-Leninism, îi considera fie falsificatori, fie trădători.

Ea nu-şi aducea aminte micile detalii: de unde şi pentru ce fusese dat afară, înainte să fie arestat. Îşi înfiera adversarii prin toate mijloacele de care dispunea, trimisese câteva scrisori la Comitetul Central al partidului, dar nu catadicsiseră să-l asculte, în plus, multiplicase cu propriile mâini, la fotocopiatorul statului, plângerile sale indignate despre adevărul strigător la cer şi trimisese scrisori obraznice şi iresponsabile la partidele comuniste din străinătate, la italieni sau la austrieci, poate că şi unora, şi altora.

Trebuie spus că l-au suportat vreme îndelungată, şi când l-au dat afară din partid şi din institut, el s-a dezlănţuit – s-a apucat să scoată o revistă marxistă clandestină şi chiar a încercat s-o treacă peste graniţă. Organele n-au mai putut suporta una ca asta. L-au arestat imediat împreună cu soţia lui, Zina, care bătuse la maşină paginile revistei cu mâinile ei neîndemânatice, le legase strâmb, cum putuse şi ea, dar fusese tot timpul în pas cu ideologia soţului ei.

Lumea zicea că el era un excelent specialist în teoria lui Marx şi a lui Engels şi că în institut nu erau mulţi cercetători de talia sa. Învăţase germana, la timpul potrivit, datorită lui Marx şi Engels. Murea să citească în original *Manuscrisele pariziene din 1844*. Scria acolo ceva despre care Marx n-a vorbit mai târziu. Când a ajuns Hitler la putere, socialiştii nemţi au reuşit să aducă manuscrisele la Moscova.

— Cui folosesc? Zac închise cu cheia, nu le dau nimănui, se plângea el.

La vremea aceea relaţia lor era una foarte apropiată – discutau la fumoarul bibliotecii. Atunci fusese Ilia pentru prima dată în casa lor şi-i fotografiase pe

Valentin şi pe Zina. Olia ţinea bine minte fotografia, era pusă la păstrare în dosarele lui Ilia. Perechea arăta caraghios – el avea păr bogat, cu cărare la mijloc, împărţit în două valuri mari de o parte şi de alta a capului, ajungându-i la urechi, în vreme ce ea avea păr rar, subţire, cum au copiii după o boală lungă, şi feţişoară de păpuşă.

Puştoaica îmbrăcată neîngrijit, într-o vestuţă de copil, cu mânecile scurte şi gulerul uzat, stătea în pragul uşii, iar alături de ea şedea cuminte un căţel de talie medie, cu blana foarte deasă, de culoare gri deschis şi coada covrig; arăta la locul lui, spre deosebire de stăpână. Câine de vânătoare din regiunile nordice. Rasa Laika. Şi zgarda, şi lesa erau din piele, solide.

— Eu sunt Marina. V-a anunţat Ilia?

Stătea tot în uşă, fără să intre.

— Da, intră!

Marina scoase un sunet abia auzit, ca un căscat, şi căţelul intră înaintea ei. Fetiţa avea în spinare un rucsac de copil.

Ilia ieşi pe coridor şi o salută.

— Şezi, ordonă Marina.

Căţelul se aşeză şi se uită la stăpână cu aerul că o întreabă: mai ai să-mi dai vreun ordin?

Îi scoase lesa şi i-o dădu lui Ilia.

— O să iasă numai cu dumneavoastră. Cu nimeni altcineva. Să-i spuneţi doar *spazieren*… şi ea vă urmează.

Auzind cuvântul nemţesc, căţelul ciuli urechile.

— A înţeles, zise Olga zâmbind. Deştept căţel.

— Deşteaptă? Hera e genială! Doar e din rasa Laika. Sunt cei mai deştepţi căţei din lume!

Olia îi propuse să bea un ceai, pe urmă îşi dădu seama: care ceai? Trebuie s-o hrănesc, e singură, fără familie. O întrebă dacă vrea să mănânce:

— Să ştiţi că nu mănânc carne, o anunţă Marina.

„Obraznică“, îşi zise Olia, dar Marina zâmbi, arătându-şi dinţii micuţi ca ai peştelui, şi îndreptă obrăznicia printr-o glumă:

— Aşa m-am înţeles cu Hera: ea carnea, eu restul.

Şi se puse pe povestit despre cât de extraordinari sunt căţeii din rasa asta, că au avut mereu asemenea căţei în casă, fiindcă bunicul studia viaţa popoarelor nordice şi a adus primul căţeluş acum aproape patruzeci de ani, şi de atunci…

Olia îşi amintea vag că auzise vorbindu-se despre bunicul filolog, care

alcătuise un dicţionar al limbii unui trib nordic pe cale de dispariţie… Murise într-unul din lagărele din nord.

Marina mâncă terciul de hrişcă. Îşi unse pâinea cu un strat gros de unt. Avea mâinile pline de zgârieturi, de parcă îngrijea o droaie de pisici, şi nu un câine, unghiile erau roase aproape până la rădăcină. Mâncă terciul, patru felii de pâine cu unt, toată brânza şi două sute de grame de cârnat afumat, comandat prin reţeaua specială de magazine. Uită că nu pune-n gură carne…

„Sărmana fetiţă“, îşi zise Olia şi într-o clipă se ridică de pe scaun.

— Îţi place dulceaţa de caise?

Reieşi că-i plăcea foarte mult.

Mâncară împreună mai mult de jumătate de borcan cu dulceaţă, apoi veni Ilia să vadă ce fac ele în bucătărie şi exclamă:

— Cum, fără mine?

Şi mâncă restul.

Kostia se întoarse de la şcoală, se bucură văzând câinele, Marina îl anunţă că e căţeluşă, nu căţel, şi-l preveni că nu trebuie să se joace cu ea, fiindcă îl face ferfeniţă.

Kostia rămase uimit: la ce bun să ai un asemenea căţel?

Olia se sperie puţin:

— O să muşte copilul.

— Nu-l muşcă, îl sfâşie, o corectă Marina.

Căţeluşa stătea nemişcată în locul unde i se ordonase să stea.

— Îi găseşti vreun aşternut de dormit, Olia? o tutui Marina foarte natural, fără să se jeneze.

După ce bău ceaiul, zise că trebuie să iasă puţintel. Îi ordonă căţeluşei „şezi“ şi aceasta se culcă pe păturica de copil dată de Olga.

Cât timp lipsi fata, Ilia îi povesti Olgăi despre Valentin Kulakov.

— Oricât de ciudat pare, suntem de acord în privinţa unui singur lucru – în privinţa lui Stalin. Nu-l urăşte însă pe Stalin pentru sângele vărsat, nici pentru teroare, ci pentru că a profanat idealurile. Şi-a construit o teorie destul de complicată despre trădare pe mai multe niveluri: Stalin l-a trădat pe Lenin, înainte de asta însă, Lenin l-a denaturat pe Marx, şi a nu se uita că, la rândul lui, Marx a avut nelămuriri în ce-l priveşte pe Hegel, pe care nu l-a înţeles corect, nu în stilul lui Kulakov… Şi ca viaţa s-o ia în direcţia bună, adică aceea dată de materialismul dialectic, e nevoie să fie adus totul la acelaşi numitor, e nevoie de corecţii peste tot şi trebuie demascat Stalin, fiindcă a atentat la ideile socialiste. Există o mulţime de oameni, înţelegi, care sunt gata

să intre în foc pentru nişte citate din *Statul şi revoluţia*.

— Nu-mi spune, că ştiu foarte bine, mama e aşa, zise Olia.

— N-are legătură! Un gen de oameni total diferit! Ce i se ordonă mamei tale în aia crede. În schimb ăsta îşi munceşte creierul, o întoarce pe o parte şi pe alta, caută adevărul, verifică textele şi confruntă declaraţiile, zise Ilia străduindu-se să stabilească deosebirea dintre ei.

— Nu-i chiar aşa, şi mama crede în ceva, zise Olia încercând să apere onoarea familiei.

Ilia fornăi a dispreţ:

— Crede, zici. În ordinele şefilor. Toată lumea ştie cum a lătrat la Pasternak!

Relaţia dintre ginere şi soacră era cât se poate de clară: se antipatizau profund. Ilia nu-i putea ierta Antoninei că-l dăduse afară pe Pasternak din Uniunea Scriitorilor. Îi propuseseră atunci să fie secretarul sesiunii de lucrări şi ea acceptase din prostie, din ambiţie sau de frică. Mai mare ruşinea!

Nici soacra nu-l putea vedea în ochi pe ginerele cu mersul legănat ca raţa, prost-crescut. Nici râsul lui zgomotos nu-i plăcea, unde mai pui că-n urma lui rămânea un miros respingător la closet. „Pute ca animalul. Miroase ca evreul“, zicea ea, şi de fiecare dată când intra după el la closet, ardea o bucată de hârtie ruptă dintr-un ziar. „Ce să-i faci, şi-a ales fie-mea mascul împuţit…“

Dedicată trup şi suflet soţului său, Olia nu putea să vadă ura lor reciprocă curgând în valuri, umplând şi făcând să se cutremure orice loc în care se aflau cei doi. Încerca să reducă starea de tensiune.

— Hai, Iliuşa, s-o lăsăm baltă, lucrurile-s clare de mult cu mama. Zi-mi mai bine cum s-o ajutăm pe fetiţă? Poate Fondul să-i vină în ajutor?

Fondul de ajutorare a deţinuţilor politici era creat de un celebru *zek*[56], scriitorul[57] care a scandalizat o lume întreagă, emigrantul intratabil care transfera deja onorariile sale în ţară, acestea fiind distribuite sub formă de pachete cu produse alimentare în lagăre şi la tot felul de adrese – fie pentru familiile deţinuţilor, fie pentru cei eliberaţi, fie pentru îngrijiri medicale. Deşi cei implicaţi în activitatea Fondului erau oameni cinstiţi şi devotaţi, lucrurile se făceau ruseşte, provocând haos, cu pierderi nenumărate, cu erori, încurcând scrisorile, banii, pachetele. Nu tot ce era trimis ajungea unde trebuia, fără să mai punem la socoteală că organele nu stăteau nici ele cu mâna-n sân – acţionau la singurul ordin pe care-l ştiau: prindeţi hoţul! Jocul de-a şoarecele şi pisica cuprinsese întreaga ţară: oficii poştale, curieri, comisionari, coduri secrete. Harababură în toată regula…

— Cine să fie ajutat, dacă nu fetiţa asta?

— Nu-i aşa de simplu, Olga. Habar n-ai cum e organizat totul. Sigur că bani sunt, în special pentru nevoile deţinuţilor politici şi pentru cei proaspăt eliberaţi. Trebuie mai întâi să ai aprobare de la Clasic[58].

— Cum adică? Trebuie întrebat pentru fiecare sumă?

— Nici chiar aşa. Din câte ştiu, nu e nevoie de aprobare pentru distribuirea regulată a pachetelor, să zicem, a alimentelor şi pentru lista întocmită aici, dar dacă intră cineva peste rând, atunci trebuie confirmare.

— Aici cine hotărăşte?

— Cine? Slava, Andrei, Vitia, n-are importanţă. Oamenii se schimbă, dar treaba merge. Pentru ajutor individual, cum e cazul ăsta, trebuie cerută aprobarea de fiecare dată.

— Crezi că n-o să i-o dea unui copil?

— De unde vrei să ştiu? M-ar mira să vrea Clasic să ajute un marxist. Nu-i poate suferi pe comunişti. Pe de altă parte, e fiica unor deţinuţi politici, nu-i aşa?

— Bineînţeles. Trebuie ajutată. Mi-e milă de fetiţă. E tare neîngrijită, înfometată, îi dă carne căţelului, ea nu-şi permite…

Spre seară apăru Marina. Aduse un tort Praga.

„Rămăşiţă a educaţiei de acasă“, califică Olga gestul Marinei.

Mai băură câte un ceai, apoi Marina plecă să se schimbe pentru călătoria cu trenul. Când ieşi din camera de baie, Olia era cât pe ce să leşine. În loc de vestuţa prăpădită, avea pe ea un impermeabil de culoare deschisă, în picioare ghetuţe cu tocul înalt. Ochii daţi cu rimel – parcă pleca la chef, la căminul de la periferie.

— Nu m-aţi recunoscut? Nici ei nu mă recunosc. Am verificat de o mie de ori. Umblu special în otrepele astea, sunt obişnuiţi să mă vadă în zdrenţe. Nu se mai uită la mine când mă schimb. Pot lăsa vestuţa la dumneavoastră un timp?

Îşi vârî în rucsac vesta mototolită şi sandalele scâlciate, unisex, apoi îl puse sub cuier.

— Să te conduc la gară, Marina, ce zici? o întrebă Ilia.

— Nu, ar fi o greşeală. De ce să le fac asemenea cadouri?

Clătină din cap şi părul i se despărţi în două. Îşi trecu degetele desfăcute pornind de la frunte spre creştet, apoi şi-l prinse cu o baretă. O şuviţă îi căzu pe nas. O suflă mişcându-şi capul.

Ilia o privea uimit: era doar o puştancă, dar mintea-i mergea brici…

— Să ieşi mai întâi cu Hera s-o plimbi. Prima oară e mai bine să fiu şi eu. Bine? îi zise Marina lui Ilia.

„Ce fată inteligentă şi prevăzătoare“, se gândi el.

Luă zgarda şi lesa şi-i ordonă căţelei: „La plimbare“. Hera se uită la Marina, aceasta repetă: „La plimbare“. Şi căţeaua o luă la pas în urma celui învestit cu autoritate.

Marina se întoarse către Olga:

— N-am fost niciodată la Piter, pricepi? Am un prieten acolo care mă tot cheamă, zice că e a-ntâia, nopţi albe, chestii… Cunosc gaşca de la Piter, nu chiar foarte bine, vin băieţii să mă întâmpine. Mi-au promis hogeac, mă găzduiesc ei.

„Cum s-a transformat într-o clipă dintr-o adolescentă sucită într-una cu apucături de curvă, ca alea de la gară, o otravă, nu alta, se miră Olga puţin speriată. Nu cumva e un joc al ei?“ Marina îi prinse gândul din zbor:

— Nu-s nici prima, nici a doua, Olia. Sunt sigur a treia, zise ea râzând cu un râs puţin răguşit. Sau a patra!

Şi fără să schimbe tonul, îi dădu indicaţii Olgăi:

— O să plec după ce se întorc ei. Ies de două ori pe zi cu căţeaua, dimineaţa devreme şi seara târziu. Devreme înseamnă pe la douăsprezece. Nu mă scol înainte. Hera trebuie să alerge. Căţeii Laika nu-s căţei de casă. Le place frigul, trebuie să se mişte. Poate că la anul mă mut la ţară. Mi s-a propus…

Şi se uită cu un aer enigmatic la Olga, parcă aşteptând alte întrebări la care nu era dispusă să răspundă.

Olga îi ghici gândul, nu-i puse alte întrebări. Îi plăcea firea ei independentă, dar o irita insolenţa cu care înţelegea să-şi arate independenţa.

Puştanca plecă, şi toată lumea se duse la culcare: Kostia în chichineaţa de lângă bucătărie, Hera pe pătura din hol, Olia şi Ilia pe patul din mesteacăn cu vinişoare, cu decoraţii abracadabrante la căpătâi, care îşi împlinise datoria conştiincios şi în prima căsnicie a Olgăi, şi în a doua.

A fost o noapte agitată: mai întâi pe Olia o apucă guturaiul, pe urmă începu să tuşească. Spre dimineaţă se trezi cu o stare ciudată: simţea că parcă faţa îi atârnă greu şi că nu mai poate să respire. Îl înghionti pe Ilia, trecu un timp până să-l trezească, şi când, în sfârşit, făcu ochi, sări ca ars:

— Ce-i cu tine?

— Am o criză, nu ştiu… Poţi să chemi Salvarea?

Cei de la Urgenţă veniră foarte repede, după douăzeci de minute. Tot foarte

repede se lămuriră ce e cu criza Olgăi: un edem Quincke. Îi făcură o injecţie intravenoasă, se convinseră că medicamentul îşi face efectul, şi, înainte să plece, îi informară că de vină e căţelul, că el i-a provocat criza de alergie, mai mult ca sigur. Şi că trebuie să scape de el cât mai repede.

Olia aşteptă să se facă ora şapte, o sună pe Tamara şi cu vocea răguşită o rugă să vină imediat la ei. În anii de şcoală putea ajunge în cinci minute la piaţa Sobaciaia, dar acum, cu metroul de Molodiojnaia, făcea patruzeci de minute. Tamara nu stătu mult pe gânduri, nu puse alte întrebări, dacă trebuie, trebuie. Se îmbrăcă repede şi o oră mai târziu era la Olga. În hol o întâmpină un căţel de talie medie. Nu, n-o întâmpină chiar – căţelul nici măcar nu-şi ciuli urechile la venirea ei. O întâmpină Ilia. Îi atârnă impermeabilul în cuier şi deschise uşa la dormitorul Olgăi. Căţelul rămase lângă uşă împietrit ca statuia.

Tamara scoase un oftat când îi văzu faţa umflată.

— Ce s-a întâmplat?

— Ei, un edem Quincke, făcu indiferentă un gest cu mâna Olga. Ca să vezi ce întâmplare, Tamara. E căţelul Kulakovilor. Îi cunoşti? Cum? Ai auzit sigur de ei. Valentin şi Zina Kulakov? Nu, n-are nimic de-a face cu Piaţa Roşie! El e filozof marxist, a tipărit o revistă. E mai mult de un an de când i-au arestat pe amândoi, fata lor de cincisprezece ani a rămas singură. Mă rog, acum are şaisprezece şi închipuie-ţi… Bine că n-au dus-o la vreo casă de copii. Au trimis-o la o mătuşă, dar puştoaica, fire independentă, a plecat de la ea după o săptămână, s-a descurcat singură. Avem nişte cunoştinţe comune, nu-s prieteni apropiaţi. Au propus să meargă fata la Piter o săptămână, ea n-a avut la cine lăsa câinele, ne-a rugat să-l luăm pentru un timp. Am acceptat, bineînţeles. Aseară a apărut la noi, practic de pe stradă. Cu căţelul. Şi uite că am făcut alergie de la blana lui, îţi dai seama. L-am putea duce la casa de vacanţă, dar mama n-o să vrea, asta-i sigur. E crescută la ţară, pricepi? Pentru ea să ţii un căţel în casă e un nonsens. În curte nu avem cuşcă. O să fugă, îl pierdem. Trebuie neapărat să ţinem căţelul.

Tamara nu zise nimic. Nu trăise la ţară, nu credea că e un nonsens să ţii un căţel în casă, dar, lucrând la un institut de biologie medicală, văzuse căţei doar în cuşti sau la vivariu. Acasă nu aveau animale. Când vedea căţei, mama Tamarei intra în panică, iar pisicile nu-i plăceau. Bunica îl avusese pe Markiz, un motan bătrân, dar după moartea bunicii, nici vorbă să mai ţină vreun animal în casă.

— Uite ce-i, Tamarocika, ia căţelandrul ăsta la tine până vine stăpâna lui, doar ce-l iei, că ea a şi venit. E căţea, o cheamă Hera.

— O ţin până se întoarce mama de la sanatoriu, pe urmă n-o să mai pot, Olia, zise Tamara neaşteptat de hotărâtă.

— Când se întoarce Raisa Ilinicina?

— Peste trei zile, zise Tamara la fel de hotărâtă.

Olia îşi trase nasul şi o sărută pe părul creţ:

— Ce prietenă de nădejde eşti, Tamara. Tu şi Galia – altele n-am. Ţine-o până vine mama, găsim noi ceva pe urmă.

— S-o întrebăm pe Galia? Poate că-l ia, ce zici? o întrebă Tamara cu o rază de speranţă în ochi.

— Îţi arde de glumă! Nu-i un căţel oarecare, e un căţel disident. Poate că e chiar marxist! Cum să-l duci în bârlogul kaghebeşnicului? începu să râdă Olga, aproape regăsindu-şi râsul ei obişnuit, sonor. Oricum, Galia e în concediu.

N-a fost deloc simplu să transporte câinele. Hera nu vru cu nici un chip să urce în Moskviciul lui Ilia. Şedea impasibilă lângă uşa deschisă a maşinii şi privea în zare cu ochii ei gălbui. Erau cât pe ce să pornească spre staţia de metrou, când Tamarei îi veni ideea salvatoare:

— Urcă în maşină, Ilia, şi cheam-o înăuntru.

— Şmecheră idee, aprecie Ilia ingeniozitatea Tamarei.

Urcă la volan, îşi puse mâna pe scaunul liber şi-i zise: Culcat!

În ochii căţelului se citi o clipă de gândire, apoi sări sprinten pe scaun şi se culcă întinzându-şi labele înainte. Apoi suspină ca oamenii. Se vedea că nu-i ajunge locul, dar pe faţă avea o expresie de supunere demnă.

Tamara se aşeză în spate, şi porniră.

Pe seară ea o sună pe Olga şi o anunţă că fugise căţelul, se smucise şi ea nu putuse să-l ţină de lesă, scăpase cu tot cu ea.

Tamara alergase după el prin curţile din jur, îi întrebase pe stăpânii de câini, dar nimeni nu văzuse un câine Laika. A doua zi au lipit anunţuri peste tot, pe la casele vecine şi la staţia de metrou Molodiojnaia. Au aşteptat, dar nimeni n-a reacţionat.

Între timp Ilia a vorbit cu reprezentantul Fondului şi l-a întrebat dacă pot ajuta o fată ai cărei părinţi erau în lagăr. Acesta a promis că va examina cazul.

Trei zile mai târziu, în zorii zilei, Marina sună la uşă.

Olga îi povesti imediat că pierduseră căţelul. Fata se aşeză pe podea, în hol, şi se luă cu mâinile de cap. Când şi le îndepărtă, văzură că avea faţa plină de bubuliţe roşii.

— Doamne, ce ai? Alergie? exclamă Olga.

— Nu. Vreau la baie. Am umblat brambura prin Piter. Degeaba m-am dus.

Am avut numai neplăceri, zise Marina trăgându-şi nasul.

Alergă la baie fără să-şi scoată impermeabilul.

Se foi mult acolo, până se trezi Kostia. Trebuia să se spele pe dinţi, se pregătea să plece la şcoală. Olia bătu la uşa băii, care se deschise imediat. Marina stătea în uşă cu sutienul şi chiloţii uzi, slabă ca scheletul peştelui, plină de vânătăi, pete roşii şi bubuliţe scărpinate până la sânge. Hainele îi pluteau în cadă, suprafaţa apei era acoperită cu ghemotoace bordo, mici cât gămălia acului. Doamne milostive! Erau ploşniţe!

Olia îl trimise pe Kostia să se spele la bucătărie. Îi dădu să mănânce micul dejun şi-l expedie urgent la şcoală. Scoase din comodă o cămaşă de noapte şi i-o întinse Marinei.

— Hai să bem o cafea.

Ilia era plecat. Dacă ar fi fost acasă, cu siguranţă că n-ar fi avut loc o conversaţie atât de intimă, ca între două surori, între sora mai mare, Olga, şi cea mică, Marina, nespălată, mâncată de o armată de ploşniţe.

— În prima noapte toţi erau abţiguiţi. Prietenul meu era şi el acolo, un porc împuţit, a insistat să vin, vino, vino, pe urmă a plecat în toiul nopţii cu una, m-a lăsat singură între necunoscuţi. Dimineaţa am plecat cu ei prin Piter, ploua, era frig, am băut vodcă, mi-am cumpărat o plăcintă, am umblat hai-hui toată ziua, nimeni nu mi-a oferit un loc unde să dorm, prietenul meu a dispărut fără urmă. Îl sun şi mi se răspunde că n-a mai dat pe acasă de o săptămână. Ce să fac? M-am dus la gară, nu mai aveau bilete. Am sunat o fată, o prietenă a prietenei mele, mi-a propus să ne facem de cap la o petrecere. Am aşteptat-o trei ore la gara Moscova. Avea o mutră de groază! Am plecat cu ea.

M-a dus la Saigon, o cafenea în genul cafenelei noastre Molodiojnoe. Era naşpa acolo, am cunoscut un grup de băieţi. Am plecat în afara oraşului, la Peterhof. Ne-am vânturat pe acolo două zile. Mi s-au terminat banii. S-au împrăştiat toţi, au dispărut, au rămas doi, m-au dus la un cămin al Universităţii, unde nu era nimeni, nici urmă de studenţi. Plecaseră în vacanţă. Nişte tipi dădeau târcoale pe acolo, cu nişte mutre de bandiţi. Da… pe scurt, am rămas să dormim într-o cameră. O să sar acum peste unele amănunte, ca să nu te traumatizez. N-am priceput nimic până în ultimul moment, dar n-am ţipat. La ce bun, vina era a mea. L-am căutat pe dracul şi l-am găsit. M-am împotrivit puţin, dar erau ditamai vlăjganii, mi-au tras-o. Am căzut lată. Ca să-ţi spun drept, eram beată. Mă trezesc noaptea, parcă eram opărită cu apă fierbinte. Era lumină – nopţi albe, să le ia dracu’. Tare neplăcut, mie-mi place noaptea, dar acolo nu-i nici zi, nici noapte, un fel de amurg nesfârşit. Simt că-

mi arde tot corpul. Casc ochii – pereţii plini de picăţele, şi picăţelele se mişcă. Mă uit, eram plină de ploşniţe. N-am văzut în viaţa mea aşa multe. Hoarde, cete întregi de ploşniţe. Unde să mă spăl, la capătul coridorului era o toaletă cu o singură chiuvetă. De bine, de rău, m-am spălat. Am observat că unul din băieţi o tulise, celălalt dormea tun. I-am întors buzunarele pe dos, i-am luat toţi banii câţi avea, îmi ajung pentru un bilet, poate chiar pentru două, mă gândesc. Ce, te miri? Da, chiar aşa. Toate-n regulă… Mă-ntreb cine mi-a tras-o – ăsta sau ăla? Amândoi, pare-se. Nu-mi amintesc. Oricum, asta nu schimbă mare lucru. M-am cărat. Cu trenul la Piter, apoi la gara Moscova. Nu aveau bilete, i-am plătit controloarei, m-a instalat la ea în compartiment. Am dormit tot drumul. Mă scarpin peste tot, ca porcul, chiar aşa. Am văzut imediat că ploşniţele stau grămadă în căptuşeala impermeabilului, de acolo ies uşurel ca să mă halească. Nu te speria, le-am înecat, am turnat apă fierbinte pe ele. Ce ai, Olia? Plângi? Nu plânge, te rog, că acuşi îi dau şi eu drumu'. Uite că a dispărut şi Hera!

Lacrimile îi curgeau şuvoi prin adânciturile din obraji până la bărbia micuţă. Săriră una în braţele celeilalte – lacrimile erau fierbinţi şi sărate ca sângele.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, o să se aranjeze totul, zise în şoaptă Olga. O găsim pe Hera, o să-i elibereze pe părinţi, o să fie bine…

Cât pe ce să se calmeze, Marina izbucni:

— Ce să fie bine? Cum? Idioţii ăştia o să vină şi iar o să-nceapă cu prostiile lor. Sunt bolnavi, la casa de nebuni cu ei, nu la puşcărie. Lucrul cel mai bun care mi se întâmplă e că nu-s aici. La zece ani am fugit de acasă. Atunci nu ştiam de ce. Acum ştiu. Nu aveau nevoie de mine, îi încurcam. Toţi copiii aveau o viaţă normală, la noi numai şezători în bucătărie. Marx, Lenin, Lenin, Marx! Îi urăsc. Nici acum nu ştiu ce să fac cu viaţa mea. Când ei o să iasă, atunci…

Cafeaua era rece de mult.

— Încălzeşte-o, o rugă Marina.

— Fierb una nouă…

— Eşti nebună? Încălzeşte-o pe asta, merge şi aşa… Ai ţigări?

Olia nu fuma, nu se apucase de fumat nici măcar în anii de când era cu Ilia. Se uită prin cameră să vadă dacă lăsase vreo ţigară pe undeva. Băură cafeaua stătută, reîncălzită. Fierseră încă una proaspătă. Olga ar fi vrut s-o oprească să doarmă la ea, dar tocmai azi nu putea: mama urma să doarmă aici, trebuia să ajungă de dimineaţă la policlinica Fondului Literar pentru investigaţii.

— Te conduc, îi propuse Olga.

Urcară împreună în troleibuzul 15 până la bulevardul Ţvetnoi, unde Kulakovii locuiau la parterul unei case cu două etaje, într-o curte din fosta piaţă Truba.

Neplăcerile nu se terminară încă. Intrarea nu era luminată, nu mergea curentul electric, era întuneric beznă şi mirosea urât. Podeaua de lemn era plină de băltoace. Uşa de la intrarea în apartament se deschise puţin, se auzi scârţâitul arcurilor, apoi se închise cu zgomot.

— Ţine uşa, Olia, nu văd nimic.

Marina cercetă uşa: era spartă, pe tocul ei era prinsă o hârtie.

— Au venit iar…

Intrară în apartament. Marina răsuci întrerupătorul, nu era curent electric. Apartamentul fusese inundat. Nenorocirea se întâmplase cu câteva zile în urmă. Apa scăzuse mult, dar se vedea până unde ajunsese. Cărţile umflate zăceau în apă ca înecaţii. Mirosea îngrozitor.

Marina începu să râdă în hohote. Olga se sperie: nu cumva a înnebunit fata?

— Cele patru etajere de jos sunt înmuiate. Uită-te, Olia! Uite până unde a ajuns apa. Divanul e ud complet, pernele, pătura! Ce fericire! Păcat că n-a fost un incendiu! Nu, mai bine potopul! Acum o să aruncăm tot, Olia! La dracu'! Tot ce n-au luat ghebeşnicii! Platon! Aristotel! Hegel! Şi tot ce-i pe nemţeşte! Şi pe Karl Marx! Şi pe Engels!

În culmea agitaţiei, se repezi la etajere, se apucă să arunce tot ce era pe ele în băltoaca de pe jos, până şi tomurile uscate nimeriră în apa împuţită cu un pleoscăit surd, aterizară acolo şi tablouri sfâşiate, şi bucăţi de tapet, vaze…

— „Vântul adună norii pe-ntreg cuprinsul înspumat al mării. Precum un fulger negru, pasărea prevestitoare a furtunii pluteşte mândră între nori şi mare! Ba atingând valurile cu aripa, ba înălţându-se ca o săgeată în văzduh, ea strigă, iar norii aud întreaga bucurie din strigătul ei cutezător!"

Îmbrăcată în negru, cu haine de împrumut date după baia făcută împotriva ploşniţelor (o bluză neagră a Olgăi şi nişte pantaloni ţinuţi cu o curea ai lui Ilia), Marina umbla încoace şi încolo prin cameră, azvârlea cărţile de pe etajere şi striga:

— „În ţipătul ei e setea de furtună! În el, norii aud forţa mâniei, flacăra pasiunii şi încrederea în victorie!"[59] Să se dezlănţuie, să se dezlănţuie furtuna! Ducă-se dracului cu toţii! N-ai înţeles nimic, Olecika! Sunt un copil minune! Am citit tot! Am citit chiar şi *Republica* lui Platon. L-am citit pe Aristotel la paisprezece ani! Pe Hegel nu l-am citit, am citit însă *Manifestul Partidului*

Comunist! La groapă cu mortu'! A venit potopul! În sfârşit, potopul! Arunc tot şi mă apuc să renovez! Singură! O să curăţ, o să spăl, o să văruiesc! O să fie totul alb, alb!

Olga pricepu că exact aşa avea să se întâmple şi se apucă să care la gunoi cărţile îmbibate cu apă. Un Lenin albastru, un Stalin roşu, tot materialismul dialectic şi istoric, toată economia politică…

— Laolaltă cu ploşniţele! Să nu-ţi vină să crezi! Avem şi noi ploşniţele noastre! Ceva mai puţine decât la Peterhof… dar destule! strigă Marina.

Olga se înveseli şi ea brusc. Ah, despre asta-i vorba! Conflictul între părinţi şi copii! Kulakovii vor fi eliberaţi, Valentin mai are doi ani, Zina un an, urmează trei ani de deportare, când se vor întoarce, vor găsi curat aici, totul curat şi alb.

Nu-i era prea clar din ce o să se ţină, cum o să reziste puştanca disperată şi îndrăzneaţă în acelaşi timp, curajoasă, cum o s-o ducă ştrengăriţa muşcată de ploşniţe, violată de doi beţivani, nemiloasă cu sine şi cu părinţii… fetiţa mică şi delicată.

La al treilea drum făcut la bena enormă pentru gunoi, construită din scânduri grosolane, Olia dădu peste un căţel nici prea mic şi nici prea mare. Era Hera… Se întorsese singură acasă de la Molodiojnaia până la bulevardul Ţvetnoi. Un adevărat căţel disident!

Note

56. Deţinut (rus).
57. Soljeniţîn a creat în 1974 un fond pentru ajutorarea deţinuţilor politici şi a familiilor acestora.
58. Porecla lui Soljeniţîn.
59. Citatele din replicile personajului sunt din poemul în proză *Albatrosul* de Maxim Gorki.

Umbra lui Hamlet

Ilia avea o invitaţie la avanpremieră, cu o zi înainte de premieră. I-a făcut rost de ea Alik, tehnicianul cu luminile din teatru, prietenul lui de demult. Nici vorbă să găsească un bilet la premieră, erau vândute toate. Invitaţia era pentru o singură persoană. Pentru Olia. Ea radia de fericire.

Spectacolul se juca „pentru rude“, sala era plină ochi, se stătea şi pe culoarele dintre rândurile de scaune. Primele două rânduri nu erau destinate spectatorilor obişnuiţi – locurile erau ocupate de realizatorii spectacolului: frumosul Liubimov, arătând ca un căpitan de oşti înaintea bătăliei – putea foarte bine să joace rolul regelui galopând maiestuos, al marelui criminal sau al lui Dumnezeu însuşi –, scenograful încruntat, cu o gură mare de broască, tânărul compozitor uscăţiv, asistentul regizorului, alte câteva persoane necunoscute, implicate.

Cum intră în sală, Olia simţi că o ia cu frig, atât era de exaltată şi emoţionată, parcă trebuia să dea un examen important. Totul arăta grandios, cu majuscule: Teatru, Regizor, Hamlet, Shakespeare, Vîsoţki însuşi. Se aşeză în penultimul rând din spate, într-o parte a lui, şi mult timp îşi suci capul în toate părţile, fiindcă şi publicul era la înălţimea evenimentului, doar nume ilustre, toate cu majuscule, şi chipuri aproape toate încântătoare. Pe urmă simţi mâna cuiva din spate pusă pe umărul ei – şi o voce profundă, plăcută, pronunţându-i numele, parcă întrebând-o:

— Olga?

Se întoarse. Ceva îi era cunoscut în figura orientalului corpolent.

— Karik? Mirzoian? se bucură Olga văzându-l pe fostul coleg de an, uitând în prima clipă că el o dăduse afară mai întâi din comsomol, apoi din Universitate. Exact în ordinea aceasta.

Lui i se lăţi faţa de bucurie, şi Olga se lămuri pe dată: grasul credea că ea uitase cele întâmplate. Să-l ia dracul, ce importanţă mai are!

În momentul acela începu să se mişte plutind încet cortina de un maroniu-pământiu, ridicând un nor de praf. Totul amuţi şi apăru înaintând uşor Vîsoţki, un Hamlet nu foarte înalt, în ceva negru, semăna cu un trening. Fără să privească la sală, rosti ca pentru sine din adâncul scenei:

— Larma-i stinsă. Scena-i goală, mare…[60]

Te lua cu furnicături peste tot, pe mâini, pe spinare. Şi aşa până la sfârşit, curgea totul dintr-o singură suflare, de ziceai că textul abia acum se năştea, că-

l auzeai pentru prima dată.

Olga uită complet de Karik şi, ciocnindu-se de el în îngrămădeala de la garderobă, făcu o mutră de parcă îl vedea pentru prima oară.

— Nu te-ai schimbat deloc, Olga, îi zâmbi orientalul gras, cu chelia pornită de la frunte.

O plăcuse mult pe Olga în anii studenţiei, încercase s-o curteze, dar pe atunci ea plutea la înălţimi inaccesibile. Acum el se afla la o înălţime convenabilă. O plăcu mai mult decât în tinereţe. Faţa plânsă, ochii strălucitori. Zveltă ca o fetiţă. Când era tânăr, îl atrăgeau femeile cu forme pline, îşi alesese o nevastă rotundă ca un balon, semănând cu omul de zăpadă. În ultima vreme însă, îi plăceau femeile zvelte şi radioase. Păsări foarte rare.

Îi luă numărul din mână şi-i aduse scurta de la garderobă. Scurta micuţă cu glugă, uşoară ca fulgul, nu se potrivea cu vremea de afară.

— Te conduc, îi zise el.

Nu era o propunere, ci un anunţ neutru, şi Olga acceptă:

— Mulţumesc.

O luă de braţ:

— Mergem la metrou sau ne plimbăm puţin? Nu ţi-e frig? Eşti îmbrăcată prea subţire.

— Nu mi-e frig. Tata e din Vologda, sunt fată din nord.

— Eu sunt din Baku. Stau la Moscova de mulţi ani şi nu mă pot obişnui cu iarna de aici.

— Ah, ce spectacol! Pur şi simplu genial! Îmi place mai mult teatrul de la Taganka decât Sovremennik. Nu suferă comparaţie, dar pentru ăsta n-am cuvinte!

Merseră o bucată bună de drum, de la Taganka ieşiră în Kotelniki, traversară liniile de tramvai de lângă podul Ustinski, străbătură strada Solianka, discutând tot timpul despre Liubimov, despre Vîsoţki, despre arta modernă, singura care respiră şi se mişcă în atmosfera înăbuşitoare…

O vreme Karik dădu mereu din cap în semn că o aprobă, apoi o coti spre teme banale: ce face, cum o duce, cu cine e?

— Ah, toate-s la fel, am alt soţ.

— Şi cu munca?

— Cum să-ţi zic, muncesc, alerg, nu-s salariată, scriu articole, dau lecţii, traduc din când în când.

— Ce limbi ştii? Franceză, da? se interesă Karik.

— Franceza o ştiu bine, pot face traducere simultană şi în scris, cu spaniola

stau ceva mai prost, dar merge. Ultimul meu iubit a fost un italian. Limba asta nu-i vorbită, ci cântată, îţi intră singură în cap. Am învăţat-o practic într-un an. Pricepi cum vine treaba, n-am o slujbă fixă, ori am prea mult, ori deloc.

— Şi spaniola e spaniolă sau spaniolă cubaneză? se interesă el.

— Spaniola mea e spaniolă, Karik, dar n-am diplomă pentru ea, oftă Olga. Îţi aminteşti că m-au dat afară în anul cinci?

Karik începu să râdă:

— Cum să nu-mi amintesc, când eu te-am dat afară. Eram şeful comsomolului, tocmai trebuia să intru în partid, examenul de diplomă bătea la uşă, nu ştiam limbile tale, alea cinci… De altfel, nu m-am descurcat niciodată cu limbile. Armeana e limba mea maternă, azera o ştiu de pe stradă, rusa din şcoală. Şi de pe stradă. De accentul nostru, al caucazienilor, nu pot scăpa nicicum. Ca să-ţi spun sincer, am făcut un stagiu de pregătire în Anglia, dar n-a ajutat la nimic. N-am ajuns spion.

— Nu-i nimic! Ai ajuns kaghebeşnic, da? începu să râdă Olia.

— Şi tatăl tău este, nu-i aşa? zâmbi Karik fără să arate supărat.

— Nu, tatăl meu e militar, la genişti, s-a pensionat. În familia noastră mama e cu partidul, chiar foarte dedicată, asta da.

— Da, îmi amintesc, familia ta e una sus-pusă. Bunicul meu era cioban, tata vindea lipii în piaţă, simţi diferenţa?

Olia nu se simţea în apele ei, simţea diferenţa.

— Pot să te ajut cu munca. Sunt referent la Comisia pentru Străini. Nu-i o slujbă fixă, dar pot să-ţi ofer de lucru din când în când. Traducătoarea noastră tocmai şi-a dat demisia, o cunoşti, e din anul nostru, Irka Troiţkaia. Peste două săptămâni vine un scriitor sud-american, aproape un clasic. Trebuie să pleci la Leningrad sau la Taşkent, asta-i adevărat. Să-i ţii companie, să-l însoţeşti la întâlniri, în sfârşit, ştii cum vine asta. Vrei să te angajez pentru aşa ceva? Să nu mă laşi cu buza umflată, bine?

Vasăzică aşa! Mai are ceva ruşine! Vrea să fim chit, să-şi spele păcatul fiindcă m-a dat afară din comsomol…

Ajunseră la piaţa Dzerjinski. Olga era îngheţată bocnă şi voia să ia metroul. O conduse chiar până la intrare, se despărţiră. Nu-şi dădură numerele de telefon.

Două zile mai târziu o sună Karik, taman când Olga nu-şi mai aducea aminte de conversaţia lor. În schimb, ţinea foarte bine minte spectacolul cu Hamlet şi nu înceta să vorbească despre el. Unde mai pui că toată Moscova vuia, era premiera stagiunii, un mare eveniment teatral. Se grăbeau toţi s-o vadă, fiindcă

Liubimov avea întotdeauna neplăceri: ba închideau teatrul când piesa era gata pregătită, ba i-o interziceau în timpul repetiţiilor.

Karik îi ceru să treacă pe la el în cursul zilei. Olga locuia la trei minute de mers pe jos dacă ieşea pe sub portic, iar dacă trecea prin curte, făcea şi mai puţin.

Avea pe el un costum în dungi, cusut la Fondul Literar, Olga ghici imediat. Şi cravată tot în dungi. Când coborâră la cafenea şi Karik se aşeză punându-şi picior peste picior, Olia văzu că şi şosetele au dungi. Se abţinu să facă vreo observaţie usturătoare. Îşi aminti imediat că bunicul lui era cioban şi tatăl vindea lipii în piaţă…

— Vin doi, unul e scriitor, celălalt e profesor, amândoi sunt foarte cunoscuţi. Scriitorul e din Columbia, al doilea e din Spania, profesor cu reputaţie. Facem un contract punctual, instructajul ţi-l fac eu, şi tot înainte! Ei vin la întâi februarie.

În ziua aceea se iscă mare tărăboi la Comisia pentru Străini. În ajun dăduseră o recepţie în onoarea unui tânăr poet de stânga din Germania de Vest, acoperit de glorie. Era o petrecere de rămas-bun, seara se întorcea în Germania lui. Cât stătuse în URSS, îl duseseră pe neamţul celebru la conferinţa scriitorilor de la Baku, avea mutra albinoasă, pregnantă, de SS-ist, acesta se încurcase cu fiica traducătoarei şi acum Comisia era în mare fierbere.

În ajun, mica ticăloasă, pe care poetul o cărase cu el la recepţia oficială de rămas-bun, stătuse mereu agăţată de el ca mucul din nas, şi la sfârşit, o aşezase în poală, pe picioarele ciolănoase, nemăsurat de lungi. Mama ei, poetesă şi laureată a Premiului Stalin, care tradusese în rusă cuvânt cu cuvânt poeziile lui „maiakovskiene“, se făcea că nu vede nimic, deşi avea faţa roşie ca sfecla, anunţând o posibilă congestie cerebrală.

Din cauza evenimentelor încărcate de emoţie, nimeni nu-i dădu atenţie Oliei. În treacăt fie spus, ea o cunoştea foarte bine pe fiica poetesei din tabăra de pionieri Artek, unde erau trimişi copiii personalităţilor de frunte, din grupul prietenilor de la Peredelkino şi de la Facultatea de Filologie.

Imediat îşi făcu apariţia Karik, însoţit de o femeie în vârstă cu o faţă nemulţumită:

— Iat-o, Olia, pe Vera Alekseevna, zeiţa serviciului nostru de contabilitate. Îţi va da o sumă de bani în avans şi toate explicaţiile. Treci pe la mine pe urmă.

Cele zece zile zdruncinară serios lumea Oliei. Scriitorul, un flăcău zdravăn

şi bărbos, semănând şi cu Hemingway, şi cu Fidel Castro, o întâmpină entuziasmat cu o frază pe care ea n-o pricepu decât mai târziu:

— Madonna! Şi eu care am crezut că o să ne însoţească o trupă de kaghebeşnici! Ne-au trimis cu un înger! Păcat că e unul pentru doi!

Olia îi întinse mâna mică, având un aer foarte serios, şi el o sărută pe cap. Profesorul stătea deoparte şi se uita dezaprobator.

Olia îi conduse cu maşina de serviciu la hotelul Metropol. Îi întrebă în holul hotelului dacă au nevoie de ceva, le dădu două mape şi două plicuri cu o sumă modestă de bani pentru micile lor cheltuieli. Şi le ceru semnătura.

Scriitorul îi şopti profesorului ceva la ureche, acesta se înverzi la faţă şi mormăi nişte cuvinte neclare ca să audă Olia. Singurul cuvânt pe care ea îl înţelese fu *merda* – căcat.

Scriitorul izbucni în râs şi-i dădu profesorului un cot în burtă. La recepţie Olga completă nişte hârtii şi le dădu cheile.

— Vă aştept aici, pe urmă mergem să cinăm.

Olga se aşeză pe bancheta tapisată cu velur, sprijinită de perete, şi cumpăni lucrurile: a fost destul de interesant, dar nu trebuia să accepte munca asta. Ce prostie, şedea şi-i aştepta ca o slujnică. Umilitoare treabă.

Primul coborî bărbosul şi-i risipi într-o clipă gândurile. Îi zâmbi prietenos şi-i şuşoti la ureche ca să nu audă nimeni:

— Ai observat ce mutră a făcut? I-am şoptit că e ziua noastră fără kaghebeşnici! Că a trebuit să semnăm pentru bani. E aşa cap pătrat, că-mi vine să-l tachinez puţin.

Zece minute mai târziu coborî şi profesorul. Intrară în restaurant. Se uitară în toate părţile, cercetară ornamentele şi oglinzile, scriitorul plescăi din limbă:

— Luxul comunist în toată splendoarea sa.

Era mare mâncău, comandă aperitive, supă şi două feluri principale. Cât timp mâncă, bău ca pe apă o sticlă şi jumătate de vin şi ceru explicaţii despre bucătăria tradiţională. Profesorul se ţinea rezervat, arăta obosit. După cină, scriitorul îi ceru Olgăi să-i conducă neapărat în Piaţa Roşie.

— O să merg puţin pe jos, zise profesorul ridicându-se în picioare.

— E foarte aproape. Suntem la două minute de Piaţa Roşie, acceptă Olia.

— Nu, nu te sfătuiesc să mergi. Am fost în 1957, la Festival. E un obicei naţional – ca să ajungi la mausoleu, eşti obligat să te târăşti în genunchi.

Profesorul îşi agită mâinile speriat:

— Nu, Pablo, nu merg nicăieri. Rămân în cameră.

Olia îşi dădu seama imediat că e antrenată într-un joc de loterie, cu tragere

la sorţi. Scriitorul îi făcu cu ochiul: hai, dă-i drumul, joacă!

— Nu mai e obligatoriu, zise Olga. Merg în genunchi numai aceia care vor.

Scriitorul râse mânzeşte. Profesorul dădu din cap râzând:

— Dracu' să te ia! Întotdeauna mă faci să…

Olga nu înţelese ultimul cuvânt, dar îi prinse sensul.

Programul era foarte încărcat. În fiecare zi câte două întâlniri cu scriitorii, mic dejun, prânz, cină. Teatrul Bolşoi, galeria Tretiakov… şi pe măsură ce zilele treceau scriitorul arăta tot mai plictisit, părea că aşteaptă altceva de la călătoria sa în URSS.

Vizita la Leningrad pică la ţanc. Scriitorului îi reveni buna dispoziţie: în timpul ultimei lui călătorii nu-l duseseră nicăieri, de data asta oraşul îl entuziasmă, îi aminti, pe drept cuvânt, de Amsterdam şi de Veneţia, dacă forţai puţin nota…

Olga nu putea face nici un comentariu, fiindcă pentru ea oraşele aflate dincolo de graniţa URSS se aflau doar în imaginaţia ei sau erau nişte ficţiuni literare, în vreme ce scriitorul venit dintr-o republică bananieră din America de Sud, aflată la dracu-n praznic, era cetăţean al lumii – studiase la Paris şi la New York, cutreierase toată Europa, pe unde trecuse mâncase, băuse, citise mult şi scrisese după pofta inimii, fără să dea socoteală nimănui… Şi se bucura de viaţă, nu pierdea nici un prilej să trăiască din plin. Îi plăcea până şi zăpada apoasă, care nu se oprea deloc la Leningrad. Într-o dimineaţă, pe culoarul hotelului, Olga zări ieşind din camera lui o prostituată vânjoasă, de statura unui grenadier.

„Nu mă interesează“, îşi zise ea şi se îndreptă spre lift.

În ultima parte a programului au vizitat Taşkentul. Zborul cu avionul n-a fost unul reuşit, a făcut escale, a avut întârziere. Au îngheţat prin aeroporturi. Au ajuns până la urmă la revărsatul zorilor: căldură mare, soarele, ivit la orizont, le-a intrat direct în ochi.

Olia nu fusese niciodată în Asia Centrală, voia de mult să ştie cum arată partea nevăzută a lumii. Lui Ilia îi plăceau ţinuturile acelea, avuseseră de gând să facă o călătorie împreună, dar nu reuşiseră. Nu călătoriseră mai departe de ţările baltice.

Până la urmă, Olia n-a reuşit să vadă nimic. A doua zi seara, au plecat din Taşkent în pripă, în urma unui scandal.

În dimineaţa primei zile, i-au dus în clădirea guvernului, o baracă stalinistă, într-o sală lungă, cu mese acoperite după tipicul oriental. La masa lungă de câţiva metri şedeau numai bărbaţi de vârstă medie, cu costume şi cravate la

fel, orientalii cu tichii brodate, neorientalii fără tichii brodate. Era cald, o zi de februarie aproape toridă, în sală mirosea a transpiraţie stătută de anul trecut. Recepţia era de prim rang, participau căpeteniile partidului şi autorităţile locale.

S-a iscat o neînţelegere: autorităţile locale înţeleseseră, nu se ştie de ce, că trebuie să facă o primire specială unei delegaţii guvernamentale dintr-o ţară prietenă.

Chile, Peru, Columbia – totuna pentru funcţionarii partidului. Au venit să muncească, să-şi facă datoria. Şi datoria lor era să ţină cuvântări de bun venit.

La prima cuvântare, Olia se luă cu mâinile de cap: n-o putea traduce. Se aplecă spre Pablo şi-i explică situaţia. El dădu din cap în semn că a înţeles şi o rugă să recite nişte versuri în rusă – îi plăcea mult cum sunau în ruseşte, le ţinea minte imediat.

— E-n regulă, o să-ţi recit *Evgheni Oneghin*, romanul în versuri al lui Puşkin, zise Olia.

Şi începu să-i recite la ureche, cu intonaţie, coordonându-se perfect cu discursurile oratorilor. Împărţea strofele în aşa fel încât să corespundă cu timpul cât durau intervenţiile lor şi cu pauzele când se schimbau unul cu altul.

La capitolul patru Pablo obosi. Profesorul şedea ţeapăn, cât pe ce să-l ia cu leşin.

— Gata, ajunge, să punem capăt porcăriei ăsteia! Te implor, José, dă-mi o mână de ajutor, măcar o dată-n viaţă!

Când oratorul, departe de a fi ultimul, îşi termină cuvântarea, şi-l aplaudară toţi, Pablo se sculă de la locul său de onoare, cărându-l cu el şi pe prietenul José, tovarăşul lui de călătorie puţin reticent, urmat de Olia, care nu trebuia cărată – singură porni în fugă după ei. Pablo se plantă lângă tribuna pavoazată cu pluş roşu şi zise cu voce puternică, de orator:

— În patria noastră avem obiceiul să le cântăm prietenilor, drept recunoştinţă, un cântec. O să vă cânt cântecul nostru preferat, pe care Columb l-a adus în America din Spania acum cinci sute de ani.

Şi începu să cânte. Era şlagărul *La Macorina*, care nu ajunsese până la Moscova, şi cu atât mai puţin la Taşkent. Începu să ţopăie, să facă mişcări largi cu braţele, să-l atragă pe José, care, obosit să tot joace rolul bătrânului înţelept şi să fie mereu luat în derâdere şi tachinat, se lăsă antrenat în joc, cu totul la dispoziţia cântăreţului.

Pablo repetă de zeci de ori refrenul „Pune-mi mâna aici, Makorina“ şi-i veni în minte să pună mâna lui José, tot de atâtea ori, pe diverse părţi ale

corpului său, apropiindu-se puţin câte puţin de locul răspunzător pentru virilitatea maximă.

După ce-şi termină numărul, Pablo ridică pumnul strâns, un gest demodat şi necunoscut în această parte a lumii, şi-i zise Olgăi:

— Şi acum tradu! Trăiască învăţătura lui Marx – Engels – Lenin – Stalin! Proletari din toate ţările, uniţi-vă!

Se trezi aplaudându-se singur, i se alăturară tichiile complet derutate, susţinându-i entuziasmul. Alături de Olga stătea responsabilul cu desfăşurarea în bune condiţii a întâlnirii, era palid, atât cât puteai să-i zăreşti paloarea pe faţa arsă de soarele Asiei. Acesta îi şopti:

— Ce se-ntâmplă, Olga Afanasievna? Ce are de gând să facă? Noi răspundem aici! Reuniunea e compromisă!

— Spune-i, Olia, că plecăm azi, să ne schimbe biletele. Spune-i să se facă luntre şi punte, că noi avem în seara asta o întâlnire la cel mai înalt nivel!

Columbianul îşi umflă atât de tare obrajii, încât i se mişcară mustăţile groase, şi îşi ridică ochii spre cer.

— Spune-i ce vrei!

Olga traduse.

— Cum rămâne cu Asia Centrală, pe care doreai atât de mult s-o vezi?

— Sunt sătul de cele văzute! La dracu'!

— N-au fost reţinute camerele la Moscova pentru noaptea asta, îi dădu Olga un argument raţional.

Încerca să împiedice plecarea precipitată, dar Pablo nici nu voia să audă:

— Înnoptăm la tine în bucătărie!

— Ai înnebunit, în care bucătărie?

El se uită în jur, cincisprezece activişti stăteau în spatele lui, aşteptau ceva, nu înţelegeau ce se întâmplă.

— Oaspeţii noştri vă cer scuze, dar sunt nevoiţi să plece astăzi, fiindcă mâine vor fi primiţi la CC al partidului.

— Ce ruşine! Mare ruşine! El nu-şi dă seama ce face? îi şopti responsabilul Olgăi la ureche.

Scena finală avu loc după trei zile, când Olia prezentă la contabilitate lista cheltuielilor. Se auzi sunând telefonul.

— Karen Avetisovici vă roagă să treceţi pe la dânsul, îi transmise contabila.

Karik trona maiestuos la biroul său:

— Poţi să-mi povesteşti ce s-a întâmplat?

Olga îi povesti totul, nu ascunse nimic.
— Mda… Ia o hârtie şi scrie raportul.
— Care raport? L-am dat chiar acum.
— Acela a fost pentru contabilitate, ăsta e pentru KGB, îi răspunse cu răceală Karik.
— Ce zici? strigă indignată Olga. N-am ce răspunsuri să dau. Nu aşa ne-am înţeles.
— Da' cum ne-am înţeles?
Olga îşi înfundă faţa în mâini: cât de proastă fusese! O să scrie referatul şi o să-şi piardă reputaţia pentru totdeauna. Aşa ajung toţi kaghebişti…
Scoase din geantă suma de bani consistentă, primită de la casierie – conştiinţa curată înainte de toate.
— Să ai în vedere că n-am lucrat aici. Uite onorariul meu, şi cu asta am închis subiectul.
— Hai să facem o plimbare, timpul e minunat, îi propuse Karik şi făcu un semn cu degetul deasupra capului.
„Aha! Şi ţie ţi-e frică să nu fii ascultat“, îşi zise răutăcioasă Olga.
Ieşiră afară fără să-şi vorbească. Ea înainte, el în urma ei. Traversară strada Vorovski şi intrară în prima curte apărută în cale din pasajul Trubnikov. Se aşezară pe o bancă.
— De ce ţi-e frică? Sunt anumite reguli ale jocului, trebuie să joci după ele. Important e să fii om de bine. În viaţa mea n-am făcut nici un rău nimănui. I-am ajutat pe toţi. Dar m-am supus regulilor.
Olga se beştelea singură: „Tâmpito! Cretino! Te vinzi pe nimic!“
— Pablo ăsta are alte reguli, nu-i aşa? Uită-te şi tu la el! E comunist, s-a bălăcărit cu toţi şi n-a păţit nimic. Nu-i e frică de nimeni fiindcă nu l-au bătut, nu l-au făcut bucăţele. În schimb, familia mea a fugit din Turcia, acolo i-au căsăpit pe armenii rămaşi. Pricepi? Au rămas săracii, bogaţii au fugit. Banii i-au ţinut în viaţă. Acum banii nu-i mai salvează. Acum puterea politică le salvează viaţa. Cine-i Pablo ăsta? Un huligan ordinar. Nu-i om de încredere. Faptele-s fapte! Căsătorit de trei ori, îşi aduce curve în cameră la Leningrad. Nu le-ai văzut, nu raportezi. Din punct de vedere politic, el… n-am cuvinte! Nu scoate o vorbă, se strâmbă, face giumbuşlucuri, cântă cântecele. Aşa-i sau nu? Scrie aşa: se strâmbă, cântă. Raportează numai adevărul. Să-ţi spun una, ca să ştii: poate nu trebuie raportat tot adevărul. Dar trebuie respectate nişte reguli. Sunt eu comunist sau nu? Comunist înrăit, bineînţeles, dar nu-mi trădez prietenii. Văd că nu scoţi o vorbă, te gândeşti de ce te-am exclus din

comsomol. Greşeala a fost a ta. Ce te-a pişcat de-ai sărit ca arsă să-l aperi pe profesor şi să semnezi scrisori de protest? El a încălcat regulile, a făcut rău tuturor! Câţi nu şi-au pierdut slujbele din cauza lui şi tot restul… De unde crezi că venea el? Poate nu ştii, a fost colaboratorul nostru. Din anii cincizeci. A scris rapoarte. L-am ţinut pe braţe, mă jur pe mama! Şi unde-i acum?

Olga ştia, circula un zvon odios că îl lăsaseră să plece. Ridică din umeri.

— Ei bine, l-au eliberat, şi acum e la Paris. Fiindcă regula sună aşa: nu-i trădez pe ai mei. L-au pedepsit pe drept pentru ce-a făcut, pe urmă i-au dat drumul. Câţi oameni sunt în puşcărie şi acum din cauza lui! Nu-i un om de bine! Nu-i port respect! Să zici mersi că te-au oprit la timp. Drept să-ţi spun, nu ştiu, zău, poate că acum nepreţuitul tău Pablo scrie şi el un referat despre cum a fost primit, despre cine şi ce a vorbit. Fiindcă toţi trăim după nişte reguli. Ăsta-i principiul de bază: să trăieşti conform regulilor.

„Ce sincer le zice, să-mi taie capul de nu-i aşa. Sărmanul, mai bine vindea zarzavaturi în piaţă sau covoare. Uite unde l-a purtat soarta.“ Olga văzu cum i s-a înroşit faţa. Îşi şterse transpiraţia de pe frunte. Ce cald îi era, deşi banca avea zăpadă pe ea.

— Nu-ţi cer nimic, numai raportul. Cam aşa: am fost, am văzut, au vorbit despre. Şi José ăsta e poamă bună. Familia fratelui său trăieşte în Rusia. Fratele a murit în Războiul Civil din Spania, nepoţii i-au fost aduşi aici, s-a reîntâlnit cu ei la Moscova. Ştiai? Nu-ţi cer să raportezi ce n-ai văzut. A venit un bărbat la el, la hotel, înainte să plece. Nu l-ai văzut? Era nepotul lui. José i-a dat bani, nişte lucruri de-ale sale. N-ai văzut? Nu-ţi cer să scrii asta…

Vasăzică erau la curent cu toate. José nici măcar nu se ferise să-i spună că are nepoţi în Rusia. O rugase chiar să-l sune pe unul dintre ei. Pablo organizase călătoria special pentru prietenul său, ca să-şi vadă rudele.

Karik însă îi dădea de-nţeles că el e informat că ea ştia toate lucrurile astea şi că nu-i cere să le treacă în raport.

— Să mergem. Scrii doar o pagină, despre tot aşa cum este. Doar ce crezi că trebuie scris. Dacă nu vrei, n-o să te mai invit să lucrezi. Dacă accepţi, o să te am în vedere. Dar trebuie să scrii raportul.

Intrară în biroul lui Karik. Coridorul era pustiu. Salariaţii plecaseră deja. Nimeni n-o văzu intrând. Şi nimeni n-a aflat niciodată nimic. Important era să nu afle Ilia, asta se-nţelege de la sine.

Note

60. Primul vers din poemul „Hamlet“ al personajului titular din *Doctor Jivago* de Boris Pasternak (trad. de Emil Iordache, Polirom, Iaşi, 2013, p. 635).

Un bilet grozav

Pe la treizeci de ani, Ludmila s-a împăcat cu ideea că e fată bătrână şi a găsit o mulţime de avantaje pentru situaţia ei: nu era deloc invidioasă pe prietenele măritate, care aveau copii, care divorţaseră sau care îşi târau nefericite căsnicia trebăluind în casă. A înlocuit anii când aşteptase fără mare entuziasm să vină mai întâi prinţul fermecător, apoi iubirea, oricare ar fi ea, şi, la urmă de tot, un om cumsecade şi atât, cu un trai cumpătat şi plictisitor, dar netulburat de nimic.

Ilia a apărut cumva treptat în viaţa ei. A început să-l deosebească de restul zecilor de cititori nelipsiţi din bibliotecă, recunoscându-l după statura înaltă şi părul cârlionţat. Schimbului de priviri i-au urmat mişcări ale capului în semn de salut. O dată, chiar înainte de închidere, s-au întâlnit la garderobă şi au ieşit împreună – fără vreo intenţie anume. Au mers spre staţia de metrou, au flecărit de una, de alta, din politeţe. Şi-au spus numele: Ludmila, Ilia.

După o jumătate de an, Ilia a condus-o acasă. Căra cu ea cinci cărţi groase, împrumutate de la bibliotecă pentru tatăl său, academician. În sfârşit, nu chiar de tot academician din punctul de vedere al lui Ilia, ci unul care se ocupa de agricultură. De altfel Liuda locuia în raionul unde se afla Academia Timiriazev, la o oră de mers cu autobuzul de la staţia de metrou Novoslobodskaia. A reieşit că nu locuia într-o casă obişnuită, ci într-o casă de vacanţă mare şi veche, construită la sfârşitul secolului al XIX-lea pentru profesorii de la agronomie.

Era seară bine, autobuzele părăseau traseele obişnuite, retrăgându-se pentru noapte la periferie, la depoul din staţia NATI, şi Liuda îi propuse lui Ilia să înnopteze la ei. Academicianul, care nu-şi pierduse obiceiul de la ţară de a se culca odată cu apusul soarelui şi de a se trezi în zorii zilei, dormea buştean. Klava, dădaca Ludmilei, care o crescuse şi-i luase locul mamei, moartă demult, era plecată la sora ei. Dacă rămânea acasă, scenariul putea avea un alt deznodământ.

După cina deloc complicată luată în sufragerie – unde se aflau un gheridon pentru samovar, un bufet decorat cu bucăţele de sticlă colorată, o mulţime de etajere şi teancuri de şervete –, Ludmila îi aşternu să doarmă pe divan, îi arătă unde este toaleta şi plecă urându-i noapte bună, revenind la un moment dat cu un prosop de baie.

— Am uitat să ţi-l aduc, zise ea zâmbind.

Era îmbrăcată de noapte, avea pe deasupra un halat albastru din flanelă, de sub care îi ieşea cămaşa albastră de noapte cu o mulţime de volane. Avusese timp să-şi despletească părul adunat în coc, care-i căzu zburlit pe piept în momentul când se aplecă să-i pună prosopul pe scaunul aflat lângă pat. Lumina lunii pline, puternic albăstruie, nămeţii strălucind în noapte şi culcuşul confortabil şi demodat („Ca într-un conac boieresc“, îşi zise Ilia) îi treziră un puseu de romantism, o trase lângă el, şi ea se lipi docilă de trupul lui…

El plecă dimineaţa, fără ca aventura nocturnă să-l preocupe în vreun fel. La sfârşitul săptămânii o reîntâlni pe Liuda la bibliotecă şi o conduse acasă. Rămase peste noapte. Dădaca lipsea şi de data asta.

Nu era nimic serios între ei. Cel puţin aşa credea Ilia, care ştia prea bine cum să curteze femeile. Se întâmpla frecvent să se îndrăgostească de fete frumoase, avea chiar reputaţia, printre prieteni, că era mare cunoscător în arta seducţiei. Dar aventura proaspătă – cu o fată fără sare şi piper, veştejită, care părea că nu avusese niciodată momentul ei de înflorire – nu-i cerea nici un efort, îi căzuse pleaşcă pe neaşteptate.

Nu-i trecea prin minte că din întâlnirile rare, lipsite de pasiune, terne, poate rezulta o căsnicie destul de plictisitoare, dar suportabilă.

În al treilea an de întâlniri moleşite, Liuda rămase însărcinată – avea treizeci şi patru de ani, era cu zece ani mai în vârstă decât Ilia. Se căsătoriră cu puţin timp înainte de naşterea copilului, şi, trebuie spus, fără ca Liuda să facă mari presiuni. Când Ilia îi propuse să se căsătorească, ea nu se arătă entuziasmată, dezamăgindu-l puţin: era oarecum mândru, cam aşa ceva, pentru gestul său mărinimos.

După ce se născu băiatul cu numele de Ilia – fie în cinstea tatălui cu suflet mare, fie în cinstea bunicului academician, Ilia Ivanovici, total indiferent – Ilia se mută aproape definitiv la Liuda, îşi aduse chiar cea mai mare parte din colecţia sa de cărţi. Dădaca nu-i cedă camera sa lipită de camera Liudei. Îi dădură camera de la etajul întâi, foarte friguroasă, dar spaţioasă.

Liuda conducea un laborator de cercetări în pedologie, îşi susţinuse deja disertaţia şi, dacă nu apărea sarcina, ar fi putut să-şi scrie lucrarea de doctorat. Dar pruncul, deşi liniştit şi înţelegător, dat cu totul în grija dădacei Klava, o făcu pe Liuda să-şi piardă entuziasmul pentru ştiinţă, şi teza de doctorat, deja anunţată, rămase împotmolită la mijlocul drumului.

Lui Ilia începu să-i facă plăcere să locuiască în casa Liudei. Într-o parte a sa, mica aşezare cu case de vacanţă se afla chiar în buza oraşului, în cealaltă parte erau loturile experimentale, şi dincolo de ele se întindea uriaşul parc

Timiriazev cu aleile de tei şi pini bătrâni, cu heleşteele şi ieslele pentru cerbii care dispăruseră de mult.

Uneori Ilia petrecea o săptămână stând în casă, fără să iasă nicăieri, apoi pleca timp de câteva zile. Liuda nu-i cerea socoteală şi nici bani. Când apărea, ea părea mulţumită, când pleca, nu-i scotea pe nas că pleacă. Îi cerea doar s-o prevină, dacă era posibil.

Copilul semăna cu Ilia, cârlionţat şi cu faţa îngustă. Plângea rar, zâmbea puţin. Ilia se gândea că băiatul moştenea firea mamei. Pe la trei ani, începu să aibă nişte reacţii ciudate: vorbea de toate, ştia pe de rost câteva poezioare simple, dar când era întrebat „Vrei să mănânci?“, răspundea „Vrei“. Klava credea că totul e-n regulă cu băiatul şi punea răspunsurile lui ciudate pe seama faptului că era mai deştept decât toţi, fiind sigură că avea să ajungă academician. La cinci ani spunea pe de rost, entuziasmând-o pe Klava, poveştile lui Puşkin, cărţi întregi, nu una, două, dar defectul de exprimare nu trecea. Chemară un medic specialist care puse diagnosticul – autism. Aşa îşi găsiră explicaţia micile ciudăţenii şi tulburări de dezvoltare – un aer concentrat şi posomorât, comportament nesociabil, incapacitatea de a întreţine un dialog… Medicul nu le dădu mari speranţe.

În anul când urmau să-l dea pe micul Ilia la şcoală, tatăl lui nu mai locuia în casa din aşezarea Timiriazev. Plecase de acolo încetul cu încetul, tot treptat cum se şi căsătorise.

Tot în anul acela muri şi Ilia Ivanovici, tatăl Ludmilei, academicianul, şi apăru un nou academician, dornic să ocupe casa de vacanţă a răposatului. Deşi Ludmila era şefă de laborator, statutul ei nu-i dădea dreptul la casa de vacanţă, aşa că, după un proces scurt, îi dădură, în locul casei de vacanţă confiscate, un apartament cu trei camere, nu departe de pasajul Krasnostudenceski. Ilia îi ajută să se mute, împachetă cărţile, strânse vesela din dulapuri, încărcă bagajele în camion.

Nu rămase însă nici măcar o zi în noul apartament. Îşi puse colecţia în geamantan ca s-o ducă în apartamentul proaspetei sale soţii, despre care Liuda ştia prea puţin, avea doar vagi bănuieli. Înainte să plece, îşi sărută fiul pe cap.

— Să fii cuminte, să n-o superi pe mama, îşi luă el rămas-bun în holul apartamentului.

— Să n-o superi pe mama, îi răspunse băiatul.

A câta oară i se strânse inima lui Ilia, auzindu-l pe băiat cum repetă jalnic tot ce i se spune, ecou slab al cuvintelor rostite de alţii, semănând adesea cu nişte vorbe spuse în bătaie de joc.

Ludmila, greoaie, cu părul cărunt, plin de praf de la mutatul mobilei, stătea în pragul uşii. Micul Ilia, înalt pentru vârsta lui, se lipea de maică-sa.

— Când vii data viitoare, nu-mi fixezi etajerele? îl întrebă Ludmila.

— Nu-mi fixezi, nu-mi fixezi, repetă băiatul.

Ah, Olia, un boboc de floare galben-rozaliu, cu râsul ascuns în colţurile gurii şi gropiţe în obrajii de copil… mai întâi cu autobuzul până la staţia Novoslobodskaia, de acolo cu metroul până la gara Riga, cu trenul până la Nahabino, pe urmă cu autobuzul înţesat de lume până la casa de vacanţă unde îl întâmpinau strigătele de bucurie, voia bună, zăpada, schiurile, deluşorul, vorbăreţul de Kostia… Şi maşina de scris ţăcănind în miezul nopţii, şi camera cu lumina roşie şi chiuvete negre, şi Olia râzând în hohote, şi atingerile, şi gâdilăturile, şi focul iubirii…

Din când în când Ilia trecea să-şi vadă fiul. Venea cu tot felul de cărticele şi jocuri de construit. Şi lucrurile arătau la fel, dar mai rău de fiecare dată: Ludmila grasă şi tăcută, Klava rea şi uscată şi micul Ilia cu capul cârlionţat, cocoţat pe corpul subţirel şi firav, ca planta crescută în întuneric, repetând jalnic sfârşitul frazelor rostite de alţii. Jucăria lui preferată era magnetofonul, asculta poezii, şi mintea lui înghiţea la repezeală strofe întregi. Nimeni nu ştia ce pricepea din ele. Dacă îl rugau, era în stare să declame ore întregi, imitând intonaţia recitatorului. De citit nu citea. În schimb, socotea în minte în mare viteză. Îi plăcea muzica şi dădea semne de bucurie când se transmiteau emisiuni cu animale. Îi era frică de pisica din casă, de căţeii de pe stradă, pe care îi vedea în timpul plimbărilor cu dădaca.

Ilia divorţă de Ludmila. Dădaca muri la puţin timp după divorţul lor, şi după şase luni, în timpul cărora Ilia şi-a vizitat fiul de două ori, Liuda îi ceru permisiunea să ducă băiatul în Israel. La vremea aceea, pe toţi cei din anturajul lui Ilia îi preocupa ideea plecării în străinătate, dar rugămintea venită din gura Ludmilei îl uimi de-a dreptul.

— Ce-ţi veni cu Israelul, Liuda? De ce Israelul?

— Răposata mea mamă era foarte ordonată, n-a pierdut niciodată nici un act. După ce a murit, am găsit în hârtiile ei actul de deces al bunicii din partea mamei, a murit în 1922. Numele ei de familie era Barbanel. Alta Pinhasovna Barbanel. Dintr-un neam de rabini celebri. Mama a păstrat toate actele – certificatul de naştere al bunicii, certificatul de căsătorie cu numele schimbat. S-a numit Kitaeva după ce s-a măritat. Mama le-a păstrat pe toate… Când evreii aud de numele Barbanel sar în sus de bucurie.

Ca de obicei, Liuda vorbea cu vocea moale, inexpresivă, doar faţa îi era

drăguţă, cu zâmbetul timid dintotdeauna. Un chip slav, faţă rotundă, sprâncene rotunde…

— De unde ai mai scos şi numele de Barbanel? De unde?

— E o alteraţie, vine de la Abrabanel, acum ştiu, e un nume sefard cunoscut, neam de învăţaţi, talmudişti.

— Ce nume caraghios! Nu-mi intră în cap! Tu şi Israelul! Aiureli! Ce să faci acolo?

Ilia nu-şi venea în fire, era uluit de vestea neaşteptată.

— Mi-e totuna, poate nu în Israel. Invitaţia o am de acolo, nu ştiu unde o să nimeresc. Poate în America…

— Bine, bine… Explică-mi, cum dracu' ţi-a venit ideea asta? o întrebă Ilia încă mirat.

— Ce-i aşa de greu de înţeles, Ilia? am aproape cincizeci de ani, nu stau bine cu inima. Mama a murit de inimă la patruzeci şi trei de ani. Cui să-l las pe Iliuşa? Acolo sunt aşezăminte medicale, o să fie îngrijit, n-o să moară. Ce să facă el aici fără mine?

În cameră intră Iliuşa. Era mare în totul, dar fără nici o noimă, cu corpul marcat de boală: mâini cu palme imense şi cu degete atârnând subţiri, bărbie micuţă şi ochi înfundaţi în orbite… sărăcuţul, sărăcuţul… Îi mai descoperiseră o boală pe lângă autism, parcă acesta nu-i era de ajuns…

— Fără mine, fără mine… rosti el şi cuvântul sună ca o ameninţare.

Ludmila îl puse să stea jos şi-i vârî un măr în mână.

— Sunt clinici bune, se poartă omeneşte cu ei, îi îngrijesc, nu avem altă soluţie, adăugă calmă Ludmila.

— Altă soluţie, repetă micul Iliuşa cu bucurie prostească.

Ilia semnă în aceeaşi seară hârtia pregătită de Ludmila. Nu se opuse plecării lor.

Îşi mai văzu fiul de câteva ori. Ultima dată, când îi conduse la aeroport.

Înainte să plece la aeroport, Olia îi dădu lui Ilia un ursuleţ mare de pluş.

— Dă-i-l băiatului tău, să fie ca o amintire.

— E zdravăn Mişka al tău! zise Ilia cântărind ursuleţul în mână.

— Şi băieţelul e zdravăn, din câte înţeleg.

Ilia nu-i aducea în dar băiatului jucării de pluş, de altfel depăşise vârsta. Când văzu ursuleţul se lumină de bucurie, îl scoase din celofan şi îşi lipi faţa bătrânicioasă de burta moale.

— Olia şi Kostia mi-au cerut să ţi-l dau, bolborosi Ilia.

Se miră şi el că-i veni tam-nesam să-i numească pe ai lui de acasă,

nenorocitul de băieţel neştiind de existenţa lor.

— Ursuleţul, ursuleţul, se bucură Iliuşa, şi tatăl lui se crispă de jenă şi durere.

Ilia se apropia deja de staţia de metrou Recinoi Vokzal, în momentul când Ludmila o ruga pe însoţitoarea din avion să-i mute pe locurile din primul rând, unde băiatul avea mai mult loc pentru picioarele lui lungi. Iliuşa se aşeză comod, repetând ultimele cuvinte auzite în ţara lui natală:

— …bilet grozav, bilet grozav…

Odată ajunsă în America, Ludmila se frământă mult înainte să-l plaseze pe Iliuşa într-un aşezământ medical. Poate că nici nu l-ar fi dat, dar pe măsură ce anii treceau, el devenea tot mai agresiv, nu-l mai putea stăpâni. L-au ţinut doi ani într-o instituţie medicală, un fel de internat, unde urma nişte cursuri speciale şi, după ce le termina, era în stare să facă lucruri simple de tot.

Liuda îl vizita duminica. Îi aducea ciocolată albă, favorita lui, şi sticle mari cu Coca-Cola. Drumul până la el dura mai mult de două ore – de la Brighton Beach, unde locuia într-un azil pentru săraci, până în capătul celălalt al cartierului Queens. L-a vizitat în fiecare duminică timp de şase ani şi de fiecare dată când se întorcea acasă, se prăvălea pe patul dublu, oferit de o organizaţie caritabilă, închidea ochii şi-i mulţumea lui Dumnezeu că băiatul e hrănit bine, că are parte de căldură şi de asistenţă medicală. Într-una din duminici n-a venit să-l vadă, şi, se pare, el n-a remarcat absenţa mamei.

Cursurile de socializare mergeau foarte bine, şi pentru prima dată în viaţă băiatul a primit de lucru: de două ori pe săptămână, vindea ziare la chioşcul din staţia de lângă internat. Primea zece dolari pentru munca lui şi se ducea la un mic magazin, unde lumea îl cunoştea, şi îşi cumpăra cadouri: o ciocolată albă, o sticlă de Coca-Cola şi un bilet la loterie. Arăta cu degetul ciocolata şi vânzătorul negru îl întreba:

— Ciocolată?

— Ciocolată, ciocolată, răspundea Ilia.

Pe urmă arăta cu degetul biletul de loterie, şi vânzătorul îi întindea hârtia ştampilată zicându-i:

— Ţine un bilet grozav…

— Bilet grozav, repeta el.

În viaţa lui lucrurile s-au aranjat bine, avea prieteni cu care îşi pierdea timpul la televizor. Din momentul când Liuda a încetat să-l mai viziteze, cuvintele ruseşti i-au ieşit din mintea ciudată, în care înmagazina poezii,

devenite cu anii poezii într-o limbă străină.

În ultima săptămână din mai, Ilia a terminat lucrul la prânz, a primit zece dolari şi şi-a cumpărat ciocolata albă, sticla de Coca-Cola şi biletul la loterie. Biletul a fost mai mult decât grozav – i-a adus o sumă uriaşă de bani, patru milioane două sute de mii de dolari.

Instituţia care îl găzduia pe Ilia era rezervată săracilor, şi nu milionarilor.

Ilia, milionarul, habar nu avea cu ce problemă complicată se confrunta. După lege, el era considerat ca având un handicap major. Îi murise mama. Au încercat să dea de urma tatălui, Ilia Brianski. După multe scrisori trimise şi nenumărate anchete, au aflat că tatăl locuia la München. Când au reuşit să-l găsească, el era deja mort. Avocaţii l-au căutat pe fratele lui vitreg, Konstantin.

L-au chemat pe Kostia şi el a venit la New York. Şi-a amintit vag că Ilia avea un fiu din prima căsătorie. Medicii l-au prevenit că are un frate bolnav. Când l-a văzut, Kostia s-a îngrozit, dar s-a abţinut să-şi arate uluirea. L-a bătut pe umăr pe uriaşul cât un munte şi i s-a adresat în rusă:

— Salut, frate.

Acestuia i-a înflorit zâmbetul pe faţă:

— Salut, frate.

Kostia a scos din portofel fotografia lui Ilia:

— Uite-l pe Ilia.

Ilia a luat fotografia şi chipul i s-a luminat:

— Ilia.

— Mă numesc Kostia.

Ilia a stat puţin să se gândească şi a zis forţându-se să se concentreze:

— Ursuleţ.

Kostia habar nu avea de darul Olgăi.

Ilia a repetat de câteva ori cuvântul *ursuleţ*, apoi a început să recite o poezie:

Când din oraş, hoinar şi adâncit în gânduri,
ies şi în cimitirul public dau o raită,
cavouri, colonete, grilaje şi morminturi…[61]

A recitat-o până la sfârşit.

— Mai spune, i-a cerut Kostia.

Şi Ilia şi-a încruntat fruntea, a scos o altă poezie din memoria sa bolnavă, dar de necuprins.

A recitat mult timp – toate poeziile preferate ale răposatului Ilia, cu aceeaşi intonaţie şi cu aceeaşi voce.

Kostia se uita uimit la băiatul bolnav şi deloc tânăr, şi se gândea la tatăl lui vitreg – isteţ, plin de viaţă, talentat. Îşi zicea în sinea lui că acum va trebui să găsească o instituţie asemănătoare, nu publică, ci privată, pentru bogaţi, să rezolve formalităţile cu tutela, să pună lucrurile în ordine în conturi şi să-i aranjeze ciudăţenia de viaţă.

Kostia l-a dus pe fratele proaspăt găsit la cafenea. Iliuşa i-a arătat cu degetul un tort cu fructe roşii.

— Vrei o bucată sau pe tot? îl întrebă Kostia.

— Pe tot, răspunse Ilia timid, coborându-şi privirea.

Kostia se gândi puţin şi-l mai întrebă o dată:

— Vrei tortul întreg sau numai o porţie?

Ilia, jenat, îşi privi bascheţii de uriaş şi nu scoase o vorbă.

— E-n regulă, ai o logică specială, acceptă Kostia.

— Logică, repetă bucuros Ilia şi se aşeză la masă ca un copil cuminte.

Ospătăriţa a adus tortul şi Coca-Cola pentru Ilia, şi apă minerală cu gheaţă pentru Kostia. Era jumătatea lui iunie, arşiţa se făcea simţită în New York şi, bineînţeles, nu existau aparate de aer condiţionat în locul acela prăpădit.

Ilia a mâncat tortul bucată cu bucată, cu plăcerea unui copil serios, ajutându-se de linguriţa de plastic. Semăna leit la cap cu răposatul lui tată – părul castaniu închis, cârlionţat, cu fire de păr cărunt, apărute prea devreme. Asemănarea se observa şi la faţă, numai că aducea cu o caricatură.

Lui Kostia i-a trecut iute prin minte, ca o imagine dintr-un film, o scenă trăită cândva: stau toţi trei, el având opt ani, pe malul unui lac – Valdai? Ilmen? Pleşceevo? Soarele apune, şed lângă un foc, tatăl vitreg curăţă un cartof de cenuşa prinsă de el cu degetele lungi şi murdare, pe lac se plimbă fâşii de lumină, rozalii, zmeurii, galbene de la soarele aproape mistuit, şi mama, cu părul roşcat strălucitor, râde, şi tatăl vitreg râde, şi el, Kostia, e fericit şi-i iubeşte la nesfârşit.

Sărmanul Ilia! Sărmana Olia!

Note

61. Versuri din poezia „Soarele lui Alexandru“ de A.S. Puşkin.

Bietul iepuraş

Când doctorul Dmitri Stepanovici Dulin avea timp să cugete la viaţa lui, o socotea ca fiind una reuşită, chiar nemeritată. I se întâmpla însă rar să-l frământe ideile abstracte. În schimb, când sâmbătă de sâmbătă, în faţa fiicei sale, Marinocika, ţopăind de nerăbdare, scotea din servietă, ţinându-l de urechi, iepuraşul înfăşat în prosopul vechi, simţea bucuria omului mulţumit de viaţă. Fata semăna cu iepuraşul, era delicată, cu pielea albă, cu umbre cenuşii, cu buza de sus croită puţin ca la iepure, iar în locul urechilor albe, ridicate-n sus, îi atârnau panglici albastre. Păcat că nu-i trecuse prin gând să-i facă o poză! Marinocika şi iepuraşul…

Dmitri Stepanovici îi dădea fiicei sale iepuraşul, iar prosopul cu căcărezele uscate i-l dădea soţiei, Nina, care le scutura în găleata de gunoi şi se ducea la baie să-l spele. Era prosopul special destinat iepurelui, în care acesta călătorea în fiecare sâmbătă acasă la ei şi se întorcea în fiecare duminică la laborator.

Iepuraşul era altul de fiecare dată – primul care nimerea în mâna lui din cuşca pentru animalele din laborator. Dulin lua unul din lotul „martor“, nu se atingea de lotul supus experienţelor. Iepurii din lotul experimental erau mai mult sau mai puţin sănătoşi, dar proveneau din iepuri alcoolici, pe care doctorul îi injecta cu spirt diluat de când erau mici de tot şi-i împerechea cu alţi iepuri alcoolici ca să le studieze urmaşii. Tema disertaţiei lui suna aşa: influenţa alcoolului asupra descendenţei la iepuri. Fiindcă ştiinţa ştia deja foarte bine ce se întâmpla în cazul influenţei alcoolului asupra urmaşilor omului. Laboranta Maşa Verşkova, care era la dispoziţia lui Dulin jumătate din timpul de lucru, provenea din această categorie – globii oculari i se zbăteau uşor şi des (*nistagmus*), degetele îi tremurau (*tremor*). Se născuse la şapte luni din părinţi alcoolici, dar avusese noroc, creierul nu-i fusese vătămat. Era un argument că şi pe beţivi îi păştea norocul.

Marinocika nu avea a se teme de ceva de felul acesta – tatăl ei nu suporta alcoolul, nu se atingea nici măcar de bere, nu fuma, avea un regim de viaţă sănătos în toate privinţele. Mama bea câte un păhărel de trei ori pe an, cu ocazia sărbătorilor.

Fata ducea iepuraşul de sâmbătă într-un colţ care era numai al ei, îl culca în patul păpuşii, se făcea că-l spală, îl drăgostea, îl strângea în braţe şi-i dădea să mănânce morcovi.

Dmitri Stepanovici era om de la ţară, obişnuit cu animalele, rămăsese ţăran până în momentul când oraşul Podolsk, tot întinzându-se, înghiţise sătucul său urât şi distrusese treptat viaţa rurală. Dulin nu începuse imediat să trăiască aşa cum se trăia la oraş. Se construiau blocuri cu patru etaje după un plan complicat, nu se dărâmau toate gospodăriile la rând, ci numai acelea care ocupau locul viitoarelor construcţii. Casa lui Dulin nu fusese dărâmată, în schimb, îi demolaseră gospodăria cu anexele, rămăseseră doar găinile, pisica şi câinele, iar capra şi purcelul ajunseseră la sora bunicii, într-un sat îndepărtat. Nu mai aveau vacă la vremea aceea. Fântâna o astupaseră, nu se ştie de ce, apă curentă nu era. Mergeau după apă un kilometru şi jumătate. Aşa trăia micul Mitia (Dmitri) între sat şi oraş: mergea la şcoala din oraş îmbrăcat în haine ţărăneşti sărăcăcioase, învăţa aşa şi aşa, făcând parte din minoritatea rurală dispreţuită în mijlocul majorităţii urbane.

Mama îl pedepsea că învăţa prost: când avea putere, îl lovea cu pumnii osoşi unde nimerea şi striga cu voce ascuţită, cu mici întreruperi, până când se prăbuşea istovită. Mulţi ani mai târziu, când Mitia a devenit medic, i-a pus un diagnostic retrospectiv: isterie. Şi tiroida era amestecată în boala asta. Când însă Mitia a învăţat să pună diagnosticul, mama era deja în lumea celor drepţi.

O încasa Mitia şi de la unchiul Kolia, e adevărat că el nu-l bătea, ci îl trăgea de vârful urechii, strivindu-l dibaci între degetul mare şi arătător. Mama îl lăsa să-l ia de ureche, lucru tare dureros şi jignitor. Bunica însă îi lua apărarea băiatului. Unchiul Kolia, un mujic subminat de alcool, făcea vizite dese femeilor singure, bunica îi zicea „vizitatorul“, îl dispreţuia, dar se temea de el. Au murit aproape în acelaşi timp – unchiul Kolia de patima beţiei, bunica de bătrâneţe. Spre deosebire de Mitia, mama sa era om fără noroc: când a venit rândul să-i demoleze izba şi să primească locuinţă nouă – garsoniera cu gaze şi apă caldă i se părea raiul pe pământ –, a căzut la pat şi a murit într-o clipă, întocmai ca mama ei. A ajuns în raiul la care avea dreptul fără documentele strânse o viaţă întreagă – că era văduvă de soldat, că era invalidă de gradul trei, o nimica toată, că era muncitor fruntaş în brigada de şoc comunistă –, a murit aşa, pur şi simplu. Din senin. Degeaba visa Mitia s-o mute la Moscova, făcând un schimb şmecher de locuinţă, dând garsoniera nouă din Podolsk, neprimită încă, pe o cameră la Moscova. În felul ăsta, mama ghinionistă şi-a scutit fiul de complicaţia cu schimbul de locuinţă şi cu mutatul.

El a compătimit-o întotdeauna pe biata maică-sa. Dar repede, chiar foarte repede s-a hotărât să nu-şi ducă traiul aşa cum şi-l dusese ea, voia să plece de acolo, să iasă cumva la liman şi să rupă orice legătură cu viaţa urât

mirositoare de la ţară. După şcoala generală, a intrat la liceul sanitar. Băieţii se numărau pe degete, era apreciat, îşi dădea toată silinţa. A urmat armata, a făcut-o la unitatea medicală. N-a rămas la Podolsk după armată, a intrat la Institutul de Medicină din Moscova, unde l-au primit cu dispensă, scutindu-l de examenul de admitere. De atunci a devenit orăşean în adevăratul sens al cuvântului.

Din toată copilăria petrecută la ţară i-a rămas doar obiceiul de a se înţelege cu animalele. Simţea lipsa unei pisici în casă şi, aducându-i Marinei iepuraşul în fiecare sâmbătă, îi făcea plăcere să atingă cu mâinile trupuşorul cald de animal. Nina însă nu voia să ţină animale în casă, nici măcar o pisică. Şi ce nu voia Nina nu făcea Dulin nici să-l pici cu ceară.

Se căsătoriseră când el era în anul trei la Institutul de Medicină. Dmitri avea cu şase ani mai mult decât nevastă-sa şi o cucerise pe bondoaca de Nina cu statura lui înaltă, cu seriozitatea şi modestia lui. El nu-i înşelase aşteptările şi nici ea pe ale lui. Mitia îi datora totul soţiei sale: şi dreptul de a locui la Moscova, şi internatul la neurologie, şi aspirantura. Nici în vis nu-şi închipuia să ajungă până acolo, dar Nina îi găsise prin cunoştinţe un post într-un institut de cercetare. Ea lucra ca medic de circumscripţie într-o policlinică, motiv pentru care primiseră un apartament fără să aştepte să le vină rândul.

Dulin se împotrivise la început în ce priveşte aspirantura, nu pricepea de ce Nina îl tot împingea de la spate. Putea chiar ea s-o facă, să candideze şi să-şi susţină disertaţia. Dar Nina hotărâse altfel. Institutul unde urma să se pregătească Dulin pentru munca de cercetare era un institut de psihiatrie, şi cum el se specializa în neurologie, trebuia neapărat să-şi schimbe specializarea, să devină medic psihiatru. A buchisit manualele şi a trecut examenul de admitere. I-au propus ca temă de cercetare alcoolismul – şi-a însuşit toate cunoştinţele de la vremea aceea: despre modificările psihicului la alcoolici, despre reacţiile comportamentale, despre delirium tremens şi despre multe alte lucruri interesante.

Trei ani s-a jucat Marina cu iepuraşii, timp în care Dulin le-a dat să bea alcool diluat, turnându-li-l pe gât cu pâlnia, fiindcă nu voiau să-l primească de bunăvoie. Apoi Dulin şi-a susţinut disertaţia şi a devenit cercetător. N-a mai adus iepuri acasă, în schimb a însoţit-o pe Marina de câteva ori la vivariumul de la institut: erau acolo şi iepuri, şi şoareci albi, şi pisici, şi câini. Şi maimuţe într-o vreme.

După ce şi-a susţinut teza, Dulin a început să aibă unele îndoieli: rezultatele erau cele aşteptate, nu cuprindeau nimic nou, nici o descoperire cât de mică.

Şeful laboratorului, Karpov, care îi conducea lucrarea, încerca să-l liniştească:

— Trebuie să fii exigent cu tine însuţi, asta-i calitatea cea mai de seamă a omului de ştiinţă. Vă asigur că puteţi să vă consacraţi ştiinţei toată viaţa demnă de acest nume, fără să faceţi nici o descoperire importantă. Noi suntem caii de povară ai ştiinţei, noi suntem aceia care o facem să progreseze, şi nu aceia care descoperă câte ceva, descoperire îndoielnică uneori. Geniile… Ştim noi ce hram poartă geniile astea!

Dulin pricepea foarte bine la cine făcea aluzie Karpov. La Vinberg. Dulin se apropiase de el din întâmplare, când izbucnise incendiul în laboratorul lui. Cu doi ani în urmă, când Dulin se afla singur pe etaj şi verifica nişte cifre, luase foc un fir electric. El detectase incendiul cu mirosul lui fin, chemase pompierii, dar reuşise să întrerupă curentul şi să stingă incendiul până la venirea lor. Nu-i lăsase să intre în laborator, fiindcă ştia că făceau numai stricăciuni, ba mai şi furau pe deasupra. Îl convinsese pe şeful pompierilor, îl lăsase să inspecteze laboratorul şi semnase procesul-verbal de constatare. Vinberg îi apreciase fapta. Din momentul acela Dulin trecea regulat pe la laboratorul lui.

Vinberg era un adevărat profesor, avea o cultură impresionantă. Şi, în mod ciudat, vorbea despre ştiinţă cu pasiune. Nu cerea nimic altceva, era suficient să i se pună o întrebare ca el să ţină un curs întreg. Înainte de incendiu, Dulin, cu statutul său modest şi cu inocenţa sa intelectuală, nu sperase ca vreodată să comunice cu marea celebritate. Episodul cu incendiul îi dăduse însă dreptul să treacă seara pe la Vinberg ca să bea „un ceişor".

De la el a auzit doctorul Dulin lucruri nescrise în manualele sovietice: despre doctorul Freud, despre arhetipuri, despre psihologia mulţimilor. Vinberg se ocupa de gerontologie, de psihozele induse de bătrâneţe, le ştia pe toate, avea teoriile sale interesante. Chiar şi în legătură cu alcoolismul.

Pentru mulţi era un individ suspect, fugise din Germania fascistă în URSS înainte de izbucnirea războiului. Fusese arestat în Rusia la o lună după ce intrase pe teritoriul ei, îl păziseră de fascişti aproape douăzeci de ani, ţinându-l închis în lagăr, fusese reabilitat după moartea lui Stalin – îl arestaseră din greşeală. Odată ieşit din lagăr, îşi ocupase imediat postul cuvenit – nu din punctul de vedere al carierei, ci din punctul de vedere al ştiinţei. Câţi ani petrecuse în lagăr! Puteai să crezi că acolo, ca un simplu medic într-un regim de spital de lagăr, muncea mult şi pica de oboseală, neputându-se consacra studiului, or s-a dovedit că era în pas cu mersul ştiinţei şi chiar înaintea ei: a

scris două monografii şi i-au acordat titlul de doctor fără să-şi susţină teza. Veneau psihiatrii din toate colţurile ţării să-i ceară sfatul. Era o autoritate incontestabilă. Dar nu pentru toţi. Se găseau destui care să-l duşmănească. Mulţi nu-l înghiţeau, întrebându-se ce căuta acolo intrusul ăsta, haihuiul ăsta cu teoriile sale fantasmagorice, unde mai pui că era evreu şi neamţ pe deasupra şi se ţinea băţos ca toţi europenii, fapt nemaiîntâlnit pe tot cuprinsul patriei.

— Dmitri Stepanovici! Nimeni n-a studiat până acum cauzele sociale ale alcoolismului şi particularităţile comportamentale ale alcoolicului, i se adresa el lui Dulin cu accentul tăios ca lama cuţitului, tipic german, dar într-o rusă gramatical ireproşabilă. Nu există loc mai bun pentru studiu decât Rusia. Aici toată ţara e câmpul de observaţie cel mai potrivit pentru cercetarea de laborator. Unde sunt datele statistice privind corelaţia dintre consumul de alcool şi agresivitate? Nu dai de ele să tragi cu tunul! Dacă aş fi mai tânăr, aş aborda tema asta. Apucaţi-vă de treabă, sunt perspective dintre cele mai interesante! Problemele somatice nu sunt de mare interes. Are sens să lucrezi la nivel genetic. Dar iepurii dumneavoastră nu sunt subiecţi valabili pentru studiu. Doar nu sunt drosofile! Pe de altă parte, alcooldehidrogenaza e un ferment simplu, e acelaşi pentru toţi. Nu, în locul dumneavoastră, m-aş ocupa de agresivitatea indusă de alcool.

Dulin nu vedea nici un semn de agresiune la animalele lui. Iepurii beţi începeau să tremure uşor, apoi adormeau. Le scădea apetitul, greutatea de asemenea, dar rămâneau paşnici, nu se muşcau între ei, nu se repezeau la oameni. Într-un cuvânt, nu protestau în nici un fel. Mai mult decât atât, mai-marele printre iepuri, părintele haremului de alcoolici, contrar afirmaţiilor profesorului, nu devenea mai agresiv, ba din contră, îşi pierdea potenţa atât de vestită. O dată la trei luni, trebuiau să înlocuiască iepurele de prăsilă cu unul dintre fiii săi devenit adult.

Când Dulin îndrăzni să-i comunice lui Vinberg că experienţele făcute pe iepuri nu confirmă deloc agresivitatea la alcoolici, acesta începu să râdă:

— Ce faceţi cu activitatea nervoasă superioară, Dmitri Stepanovici? Omul, şi nu iepurele, este fiinţa cea mai complexă! În plus, vă atrag atenţia că iepurii sunt vegetarieni, în vreme ce oamenii sunt mai degrabă fiinţe rapace. Din punctul de vedere al alimentaţiei, oamenii sunt mai apropiaţi de urşi, care sunt animale omnivore. Să remarcaţi că, având în vedere varietatea hranei, nici o specie nu se poate compara cu homo sapiens. Popoarele nordice sunt carnivore, în vreme ce în India, de exemplu, întâlnim populaţii numeroase exclusiv vegetariene. Nici unii, nici alţii, în măsura în care putem emite opinii

fără date experimentale certe, nu sunt deosebit de agresivi.

Profesorul se arătă încântat de ideile sale, îşi frecă palmele curate şi descuamate cu o mişcare ce amintea de gestul medical făcut la începutul examinării unui bolnav:

— Nostim, foarte nostim! Cred că trebuie început cu biochimia. *Der Mensch ist was er isst*. Şi ceea ce bea!

Şi imediat, izbucni în râs arătându-şi dinţii făcuţi aproape toţi din metal, puşi la Vorkuta de stomatologul de acolo, originar din Viena. Dulin ghici vorbele profesorului, sau şi le aminti, doar învăţase ceva nemţească la şcoală: omul este ceea ce mănâncă.

Vinberg le ştia pe toate, în orice domeniu: şi antropologie, şi latină, şi genetică. Dar nu avea timp să-şi facă dinţii cum trebuie. Era grăbit să trăiască, să citească, să gândească, se grăbea să-şi scrie ideile ciudate şi total inoportune, care îi trecuseră prin minte în întinderile fără sfârşit din nord.

Povestea o mulţime de lucruri oricui îl asculta, inclusiv lui Dulin, dar păstra pentru sine unele idei, ferindu-se de persoanele străine.

— Ţară infantilă! îi zicea soţiei, pe care o întâlnise într-un spital din lagăr. Ţară de copii! Cultura blochează reacţiile naturale ale adulţilor, şi nu ale copiilor. Când cultura lipseşte, blocajul lipseşte şi el. Există un cult al tatălui şi al supunerii şi, în acelaşi timp, o agresivitate infantilă necontrolată.

Vera Samuilovna nu lua în seamă toate ideile lui, ba pe unele chiar le respingea, era singura care îşi putea permite să se poarte astfel:

— Vorbeşti prostii, Edwin! Şi nemţii? Naţiunea cea mai cultivată din Europa, nu-i aşa? De ce cultura nu le-a blocat reacţiile primitive?

Vera Samuilovna tăbăra asupra soţului cu toată înflăcărarea pătimaşă a unui om tânăr, şi Edwin Iakovlevici avea obiceiul să-şi frece nasul, de parcă acolo era concentrată toată inteligenţa sa fără egal.

— La nemţi a funcţionat un alt mecanism, Vera, un alt mecanism. *Das ist klar. Selbstverständlich*.[62] Am argumente. Nivelurile conştiinţei, la asta trebuie să reflectăm!

Şi tăcea o vreme adâncit în gânduri, ca să găsească argumentele teoretice.

Nu aveau copii. Li se născuse un băieţel în lagăr, dar nu reuşiseră la vremea aceea să-l păstreze. Îşi canalizaseră toată puterea, rezerva de energie şi talentul nesecat în direcţia profesiei. Vera Samuilovna avea ideea fixă cu endocrinologia, sintetiza hormonii artificiali, fiind cât pe ce să-i asocieze cu nemurirea omului. Edwin Iakovlevici nu era de acord cu ideile ei. Nu-l pasiona deloc viaţa veşnică. Interesele lor ştiinţifice intrau în conflict –

gerontologia nu avea nici o treabă cu nemurirea. Vinberg era convins de lucrul ăsta, în schimb, Vera Samuilovna credea în hormoni.

Aveau totuşi multe despre care puteau discuta în nopţile târzii. Pentru ei, care pierduseră tot din viaţa trăită înainte de război (Conservator, biblioteci, ştiinţă şi literatură), care cunoscuseră barăcile şi spitalele din lagăr, care îngrijiseră pe oricine şi orice fără nimic la îndemână, adevărata fericire era să stea în liniştea nopţii, în chichineaţa lor de apartament ticsit de cărţi şi de discuri, la căldură, cu burta plină.

Dulin continua să se ocupe de alcoolism, dar nu numai în teorie, ci şi în practică. Exista la institut o secţie terapeutică, deşi tratamentul aplicat nu dădea cine ştie ce roade. Salariul era bun – o sută şaptezeci de ruble plus primele.

La sfârşitul a trei ani de muncă, lui Dulin îi surâse norocul din nou, de data asta fără ajutorul Ninei. O cercetătoare în vârstă ieşi la pensie, eliberând postul de şef de lucrări şi cu totul pe neaşteptate plecă doctorul Ruzaev, cercetătorul care promitea cel mai mult, cu teza aproape terminată, fiindcă îl tenta postul de şef de catedră la Institutul de Medicină din Kazansk.

Se anunţă concurs pentru ocuparea a două posturi deodată. Nici prin cap nu-i trecu lui Dulin să emită pretenţii, dar şeful secţiei îl anunţă să-şi pună în ordine actele şi să-şi anunţe candidatura. Şi în toamna lui 1972 Dulin deveni şef de lucrări. Începea o carieră uluitoare – toată iarna nu făcu decât să se adapteze. Dimineaţa, când se bărbierea în baie, răzându-şi cu briciul inofensiv moviliţele de ţepi bruni-cenuşii, înmuiaţi în spumă, pornind de la obraji până la bărbie, se privea în oglindă şi îşi zicea în sinea lui: Dmitri Stepanovici Dulin, şef la cercetare. După socoteala lui, i-ar fi trebuit zece-cincisprezece ani să urce în ierarhie ca să ocupe un asemenea post. Şi uite că se trezise cu postul pe tavă!

Era mândru de el, dar şi nesigur…

Treaba mergea ca pe roate, avea acum o temă nouă, paranoia indusă de alcool, şi două saloane mari cu bolnavi supuşi studiului şi tratamentului. Pacienţii, cu deliruri de gelozie, devoraţi de halucinaţii, torturaţi de mania persecuţiei, surescitaţi sau, dimpotrivă, căzuţi în prostraţie, cu demnitatea la pământ, furioşi sau moleşiţi de neuroleptice, semănau prea puţin cu iepuraşii drăguţi şi calzi, cu urechile lor lungi. Aici agresivitatea era la ea acasă. Unii bolnavi stăteau legaţi de pat, pe alţii îi potoleau numai medicamentele, dar se întâmpla uneori ca un pacient furios să spargă geamul ca să scape de boală, aruncându-se direct în braţele Domnului. Doar două ferestre nu aveau gratii,

una în cabinetul şefului de secţie şi una mică, în sala de tratamente. Exact de acolo sări un bolnav la începutul primăverii. Din fericire, căzu de la etajul întâi, şi nu de la mare înălţime. Îşi rupse o mână. Mare belea pentru secţie – bolnavul era artist emerit, iubit de tot poporul. Şi delirul lui era profund popular: îl fugăreau nişte omuleţi mici, tot timpul îi arunca îngrozit de pe el, agitându-şi scârbit mâinile.

Dulin îl scăpă de omuleţi cu amital şi haloperidol.

Artistul se înzdrăveni, îl vizită frumoasa de nevastă-sa, actriţă şi ea, dărui surorilor şase cutii cu bomboane de ciocolată şi şefului de secţie un portret al pacientului – stătea atârnat acum în cabinetul lui, înfrumuseţat cu o semnătură lăbărţată. Lui Dulin, care nu bea, îi dărui o sticlă de coniac. El arăta mulţumit nu de coniac, ci fiindcă nu se ajunsese la scandal: vine omul în perfectă stare şi pleacă în ghips. N-au fost suficient de vigilenţi, asta-i.

E puţin spus că lui Dulin nu-i plăceau paranoicii, îi dispreţuia pur şi simplu. Îi socotea terminaţi pentru totdeauna şi în adâncul sufletului îşi zicea că alcoolismul nu-i o boală, ci o depravare umană dintre cele mai obişnuite. Soţia lui, Nina, umbla de dimineaţa până seara prin circumscripţia ei, asculta bolnavii cu stetoscopul, se pricepea să le palpeze burta, scria buletine de analiză şi reţete, făcea într-adevăr muncă de medic. În schimb, în saloanele lui, Dulin avea mari rezerve că făcea treabă de medic, îşi zicea că mai degrabă „tăia frunză la câini“ în mod ştiinţific. Dar una peste alta era mulţumit. Avea un post bun.

O dată, pe la mijlocul verii, în toiul concediilor, îl chemară la direcţie. Secretara Eleonora Viktorovna, o frumuseţe coaptă bine, cu părul negru, cu sprâncene dese, nemişcate, şi cu o putere uriaşă în institut, îl salută dând din cap şi-i trimise un zâmbet acrişor:

— Dmitri Stepanovici, sunteţi rugat să daţi o consultaţie la secţia specială.

Dulin deveni nervos. Rugămintea era de fapt un ordin. În secţia specială îi ţineau pe „politici“, o ştia toată lumea, lucrau acolo numai persoane „abilitate“, foarte speciale şi deloc vorbăreţe. De altfel, nimeni din afară nu dorea să-şi bage nasul. Se obişnuia ca atunci când era nevoie de o consultaţie, să fie chemat şeful institutului, Karpov, dar de data aceasta el era plecat în concediu. Kulcenko, cercetător cu state vechi şi cu merite în cercetare, era şi el plecat la o conferinţă la Leningrad. Dulin încercă să se eschiveze:

— Desigur, cu mare plăcere, Eleonora Viktorovna, dar nu pot. N-am permis să consult acolo.

Eleonora Viktorovna îşi aranjă părul, un coc la modă, care îi mărea capul în

sus şi la spate, şi zâmbi:
— V-au făcut permis. Semnaţi aici.
Îi întinse stiloul de malahit scos dintr-un suport tot de malahit. Dulin luă stiloul continuând să se împotrivească:
— N-am participat niciodată la expertize de felul acesta. Karpov se întoarce din concediu peste două săptămâni, lunea viitoare vine la lucru Kulcenko.
Gura Eleonorei Viktorovna arătă că era nemulţumită.
— Nu ştiaţi că orice specialist cu diplomă poate fi recrutat pentru o expertiză? Că e obligat s-o facă! Aşa-i legea la noi. Aici e vorba de o consultaţie.
Eleonora făcu o pauză lungă, ca Dulin să înţeleagă că nu are rost să se împotrivească. Nu avu încotro, îşi puse semnătura pe hârtie…
— Joi la ora unsprezece vă rog să vă prezentaţi la secţia specială. Vi se va elibera un permis de intrare. Acum doreşte să discute cu dumneavoastră şeful secţiei speciale, profesorul Dîmşiţ. Aşteptaţi-l aici, iese imediat de la director.
— Da, bineînţeles, acceptă Dulin presimţind că urmează ceva rău.
Se aşeză pe scaun, remarcând în treacăt că era tapiţat cu o stofă de un roşu neliniştitor. Auzise despre Dîmşiţ nişte lucruri urâte, dar nu-şi amintea ce anume.
Aşteptă destul de mult. Uşa se deschise în sfârşit, din cabinetul directorului ieşi un pitic rotofei, cu câteva fire de păr cărunt pieptănate de la dreapta la stânga, peste chelia albă.
— Efim Semionovici, vă aşteaptă doctorul Dulin, aţi dorit să-l vedeţi, zise Eleonora ridicându-se în întâmpinarea lui Dîmşiţ.
Cum frumoasa trecută bine era cu un cap mai înaltă, şi Dîmşiţ era pitic, ea trebui să se încline înfricoşată în faţa gnomului care răspândea groază în jur. Dulin era din ce în ce mai neliniştit: nu pricepea ce se petrece, i se părea că asistă la un spectacol vorbit într-o limbă străină.
Nimeni nu-i povestise că, înainte de război, Eleonora fusese măritată cu Dîmşiţ, că îl părăsise pentru un bărbat foarte tânăr care apoi dispăruse fără veste, că se întorsese la Dîmşiţ în 1946, trăise cu el un timp şi-l părăsise din nou. Aşa că Dulin se afla în situaţia unui spectator întâmplător al relaţiilor ciudate şi încurcate dintre cei doi.
Dîmşiţ îşi îndreptă privirea către Dulin:
— Da, în regulă. Aţi participat vreodată la o expertiză psihiatrică?

Dulin făcuse sute de expertize, dar pentru alcoolici, bineînţeles. Deodată se fâstâci, se sperie nu se ştie din ce motiv, transpiră la subsuori, pe spinare şi pe piept.

— Da, desigur.

Dîmşiţ îl măsură din ochi. Rezultatul nu era cine ştie ce.

— Voiam să stăm de vorbă în prealabil, acum însă mă grăbesc. Veniţi joi la zece şi jumătate, treceţi pe la mine înainte să consultaţi pacientul.

Şi Dîmşiţ porni pe scări spre etajul al doilea, bocănind tare cu ghetuţele.

„Pesemne că-şi cumpără ghetuţele de la Lumea copiilor", îşi zise iritat Dulin. Şi nu greşea. Profesorul avea 36 la picior…

La opt seara, Dulin ieşi din institut ud leoarcă de transpiraţie, vlăguit, înconjurat de un nor de frică, şi se întâlni nas în nas cu Vinberg. Profesorul se ţinea drept, cu trupul uscat, îmbrăcat într-un costum gri uzat, cu cravată de mătase în dungi, înconjurat de un nor de apă de colonie – elegant ca întotdeauna…

„Nu cravata e problema, bineînţeles, îşi zise Dulin. Aşa-i natura lui. Uscat ca pesmetul."

Dulin se îngrăşase în ultimii doi-trei ani, mânca mult – pentru mama, pentru bunica, pentru foamea îndurată în copilărie, aşezată undeva în adâncurile atât de cunoscute psihiatrilor.

Porniră împreună la metrou.

— M-au chemat pentru o consultaţie la secţia specială, îl anunţă Dulin dintr-o suflare.

Vinberg ridică sprânceana tunsă:

— Da? Au încredere. Sunteţi membru de partid, Dmitri Stepanovici?

— Bineînţeles. După liceu am făcut armata. Îi primeau pe toţi atunci.

— Da, da, disciplina de partid. Trebuie să te duci, mormăi Vinberg.

— De obicei Karpov… dar e în concediu, păru să se justifice Dulin, rămânând şi el uimit. Se vede treaba că e vorba de un alcoolic sau de o simplă criză. Da, toţi beau în ţara noastră, Edwin Iakovlevici: şi artiştii, şi academicienii, şi cosmonauţii. Nu demult, la noi în secţie…

Şi Dulin se apucă să-i povestească despre artistul emerit.

— Am stat în lagăr cu un om de litere foarte talentat, îl întrerupse Vinberg. O persoană extrem de cultivată. Îl traducea pe Rilke ca să nu-şi piardă minţile. Mă îndoiesc că ştiţi cine e Rilke. La începutul anilor treizeci i-au făcut omului de litere o expertiză exact aici, la Institutul Serbski. Spera să fie declarat alcoolic. Aşa l-au şi declarat, apoi l-au trimis la tratament. Trei ani a petrecut

în spital. Îi mulţumea lui Dumnezeu şi citea cărţi. Pe urmă l-au arestat totuşi. Da, Rilke, Rilke… Astea-s paradoxurile vremurilor: înainte de război se ascundeau în spitalul de psihiatrie ca să scape de prigoană, acum tocmai spitalele de psihiatrie…

— Dîmşiţ m-a chemat să stăm de vorbă, i se plânse cu voce scăzută Dulin.

Vinberg păru că nu aude. Apoi se întoarse brusc:

— Scuzaţi-mă, trebuie să ajung la librărie. Am uitat complet. La revedere.

Şi se îndreptă spre strada Metrostroievskaia.

Vinberg era derutat. A venit să-i ceară sfatul Dulin, tânărul hotărât, care o scosese la capăt de unul singur cu incendiul, e cam mărginit şi nu prea evoluat, dar e de bună-credinţă, om cumsecade în felul său.

Ce putea să-l sfătuiască pe prostănacul naiv şi conştiincios? Aici nici unul deştept nu s-ar descurca. Vinberg trecu pe lângă librărie. Nu simţi nevoia să intre.

După venirea lui Hitler la putere, tatăl lui, Iakob Vinberg, un renumit avocat berlinez, spusese: „Ca avocat, caut întotdeauna o portiţă de ieşire şi ştiu că există cel puţin una în fiecare caz. Adesea sunt mai multe. Puterea asta nu-ţi lasă nici măcar una“. Iakob Vinberg murise, aşa că nu aflase câtă dreptate avusese.

Secţia specială se afla într-o altă clădire, la trei staţii de troleibuz de institut. Joi, la zece şi jumătate, Dulin sună la uşa cu aspect auster. Îi deschise o îngrijitoare în halat alb:

— Ce doriţi?

Dulin îi arătă permisul:

— La consultaţie. Am venit la profesorul Dîmşiţ.

— O clipă, zise femeia şi-i trânti uşa în nas. După câteva minute, îi deschise o altă femeie, înaltă, cu părul coafat. Nu era în halat, ci într-o rochie roz.

„Jerseu, remarcă Dulin, Ninka moare să aibă aşa ceva. Nu-mi vine s-o întreb de unde a cumpărat rochia.“

— Vă aşteptam, bună ziua, şi femeia îi întinse o mână zdravănă. Margarita Glebovna. Sunt medicul curant. Vă aşteaptă Efim Semionovici. Pe urmă vă voi prezenta bolnavul.

Coridor, uşi, totul arăta ca într-o secţie de spital obişnuită. Numai că pe coridor nu era nimeni.

O uşă dublă, masivă, cu o plăcuţă de metal. Cabinetul impresiona prin dimensiune şi prin aspectul său de mediu steril. Pe biroul uriaş, strălucind de curăţenie, nici urmă de hârtii, de praf. Piticul de la birou îl întâmpină aproape

prietenos pe Dulin:

— Vă rog, Dmitri Stepanovici.

Dulin se aşeză la masa incomodă din mijlocul camerei. Îl despărţea de şeful secţiei o mare de parchet strălucitor. Trei metri.

„Ca în faţa anchetatorului“, îşi zise Dulin. Odată i se întâmplase să stea tot aşa, pe un scaun, singur, în secţia raională a KGB. Unul dintre colegii de an făcuse o boacănă, îl chemaseră pe Dulin, dar ghebeşnicii nu erau proşti deloc, băieţii pricepuseră repede că el era departe de a fi complice şi-i dăduseră drumul.

Şi lui Dîmşiţ i se întâmplase de-a lungul anilor să stea pe scaun, singur. Nu-i plăcuse deloc. Dar îi produsese o impresie foarte puternică.

— Aşa, zise Dîmşiţ aproape fără să deschidă gura. Avem un bolnav foarte interesant.

Un dosar cu coperte de carton apăru nu se ştie de unde. Dîmşiţ îl răsuci pe o parte şi pe alta, gestul semăna cu o invitaţie insistentă.

„Ia te uită, se joacă de-a şoarecele şi pisica“, îşi zise enervat Dulin.

— Omul are merite. A fost general-maior, zise Dîmşiţ pe un ton grav, apăsat. A luptat pe front. Două răni, o contuzie, să luaţi aminte. A adus mari servicii ţării. Are decoraţii. A pierdut tot. Comportament neadecvat. Bea… Psihic distrus. Se supraapreciază, are mania grandorii. În dosar sunt concluziile comisiei din ambulatoriu. Cred că nu s-au lămurit despre ce-i vorba. Sper să vă lămuriţi dumneavoastră.

Pronunţă apăsat ultimele cuvinte accentuând fiecare silabă.

Dulin fu cuprins de panică, o simţi până-n adâncul fiinţei sale, i se făcu greaţă.

„Ce am? De ce mă simt într-aşa un hal?“ se întrebă el. Dar nu avu timp să se gândească.

— Uitaţi dosarul cu istoricul bolii, epicriza. E un proiect cu concluzia comisiei. Înainte să se stabilească diagnosticul, trebuie să evaluaţi rolul episodului de criză alcoolică. Şi să notaţi concluzia dumneavoastră în istoricul bolii, zise Dîmşiţ deschizând dosarul şi răsfoind hârtiile. Mai are o expertiză făcută în 1968, în condiţii de ambulatoriu. Avem îndoieli în privinţa ei. Am vrea să examinaţi bolnavul şi să motivaţi evaluarea cazului. Noi ne-am făcut deja o impresie… Pe scurt, examinaţi…

Se apropie de Dulin, acesta se sculă de pe scaun şi luă dosarul.

— Avizul comisiei nu ne satisface… câteva elemente de paranoia. Nu e cumva paranoia alcoolică? Ultimul cuvânt îl aveţi dumneavoastră, doar sunteţi

specialist. Noi avem deja o opinie. Pe scurt, examinaţi bolnavul. Margarita Glebovna!

Margarita Glebovna apăru parcă din văzduh.

— Are crize alcoolice? îndrăzni să întrebe Dulin.

— Mda, răspunse vag Dîmşiţ. În orice caz, a avut una cu siguranţă: era beat când l-au reţinut.

Era sfârşitul audienţei.

Margarita Glebovna îl scoase pe Dulin pe coridor. Se şterse în colţul buzelor cu două degete, ca şi cum ar fi vrut să îndepărteze stratul gros de ruj:

— Puteţi consulta dosarul aici, la cabinetul medicilor, pe urmă o să vă aduc bolnavul.

Dulin deschise dosarul şi se apucă să studieze hârtiile. Bolnavul Niciporuk Piotr Petrovici, şaizeci şi doi de ani. A fost rănit de două ori, a suferit o contuzie, leziuni organice… Cine n-are leziuni organice? Nota convorbirii cu medicul psihiatru… Proces-verbal. Dmitri Stepanovici nu-şi putea crede ochilor: îl apucă groaza citind ce spunea generalul. Nebunie curată! „În ce scop aţi înfiinţat organizaţia clandestină?“ E clar, un antisovietic, un adevărat antisovietic. Mai departe… „Organizaţia se numeşte UAL – Uniunea Adevăraţilor Leninişti“… Înseamnă că nu e antisovietic, ci opusul. Opusul, cine-i ăsta? „Ce salariu aţi avut, Piotr Petrovici?“ Ciudată întrebare pentru un psihiatru. Aha, acum înţeleg… Şapte sute de ruble. Habar n-avea Dulin că existau asemenea salarii. Mai departe… „Cu un asemenea salariu ce vă mai lipsea, Piotr Petrovici? Puterea v-a dat totul.“ Da, greu de înţeles. Chiar, ce nu-i convenea la puterea sovietică având un asemenea salariu? Aha, uite de ce… Nu i-a plăcut intrarea trupelor în Cehoslovacia… S-a manifestat în mod public… A defăimat… Bun, e clar. Dar de ce discută asemenea lucruri cu psihiatrul, de ce?

Îi săriră în ochi nişte cuvinte subliniate cu roşu: „frăţie spirituală“, „desăvârşire morală“, „puterea antipopulară a partocraţiei“ şi, în sfârşit, „cauza sfântă a socialismului“. „Ce ciudat e bătrânul, nu-i nebun, e pur şi simplu scrântit la cap“, trase concluzia Dulin. Îi luă patruzeci de minute ca să cerceteze dosarul.

Îi aduseră bolnavul, un bărbat înalt şi slab, în pijama de spital şi papuci de pâslă. Intră şi rămase în picioare aproape de uşă, cu mâinile la spate şi cu capul puţin înclinat. Cu el mai intră unul mic de statură, care se aşeză pe scaunul de lângă uşă.

— Bună ziua, Piotr Petrovici, mă numesc Dulin Dmitri Stepanovici, sunt

psihiatru, doctor în ştiinţe medicale. Aş vrea să discut cu dumneavoastră şi să vă examinez. Veniţi încoace, vă rog, zise Dulin arătându-i scaunul de lângă el. Cum vă simţiţi? Aveţi a vă plânge de ceva?

Fostul general zâmbi şi se uită la Dulin. Îl privi insistent, cu prea mare atenţie.

— Mă simt cum se simte omul la o vârstă anume. În general, n-am a mă plânge de nimic.

Îşi puse pe genunchi palmele uriaşe, acoperite de pete rozalii.

Dulin le observă imediat:

— De mult aveţi psoriazis?

— De când eram tânăr. A început după război. În timpul războiului oamenii nu se prea îmbolnăveau. Aveau altele pe cap. După război au început: inima, burta, ficatul.

Cuvântul „ficat“ îl rosti tărăgănat, pe un ton ironic. Dulin îl examină cum învăţase s-o facă în institut: albul ochilor, starea epidermei, mucoasele… Alimentaţie proastă, anemie mai degrabă… să vedem analiza sângelui…da, e anemie…

— Ce zi e azi, Piotr Petrovici? îl întrebă Dulin cu voce scăzută.

— O zi parşivă, răspunse scurt pacientul.

— Vă amintiţi data? repetă Dulin.

— Ah, da, începu să râdă pacientul, vă referiţi la martombrie? Azi e 22 iulie 1973. Sunt exact treizeci şi doi de ani şi o lună de când armata fascistă a invadat teritoriul URSS.

Părea că generalul ia totul în zeflemea. Nu, mai degrabă era o glumă nelalocul ei – umorul unui alcoolic! Totuşi pacientul îi plăcu lui Dulin. Îl puse să se întindă pe pat şi-i palpă burta. Avea ficatul mărit, o degenerare a ţesutului gras din cauza alcoolului. Asociat cu o stare de epuizare semnificativă.

— Înălţimea? Greutatea?

— Exact şase picioare. Greutatea n-o ştiu.

Margarita Glebovna şi bărbatul de lângă uşă nu mişcau, stăteau încremeniţi ca două statui de piatră.

— Bun, închideţi ochii, vă rog, şi atingeţi vârful nasului cu degetul arătător de la mâna dreaptă. Acum cu stânga… În ce an v-aţi născut? Data naşterii, vă rog…

Pacientul zâmbi:

— La 10 septembrie 1910 după naşterea lui Cristos. După calendarul iulian,

se-nţelege.

— Înţeleg, îi răspunse Dulin antrenat în discuţie. Vă folosiţi întotdeauna de acest calendar?

— Nu, desigur. URSS a trecut la calendarul gregorian în februarie 1918, şi toate datele de după 14 februarie urmează calendarul gregorian, iar acelea dinainte pe cel iulian. Logic, nu?

— Da, bineînţeles, aprobă Dulin.

Trebuie să se uite în enciclopedie, să vadă ce-i cu calendarele. Bătrânul e foarte cultivat, când dai de oameni cultivaţi apar complicaţii. Are zona reflexogenă dilatată, asta poate fi interpretată în mai multe feluri. Poate fi o urmare a alcoolismului, sau poate fi chiar un început de paranoia alcoolică. Depinde de cum priveşti lucrurile.

— Locul naşterii, Piotr Petrovici?

— Satul Velikie Topoli, judeţul Gadiaceski, gubernia Poltava. Tatăl meu făcea parte din intelectualitatea satului, era învăţător la şcoala populară.

— E clar… Cum staţi cu ereditatea, Piotr Petrovici? Tatăl dumneavoastră bea? trecu Dulin la punctul principal.

— Şi mie îmi e clar, doctore. Bea. Tatăl meu bea. Şi bunicul bea. Şi străbunicul bea. Şi eu beam când îmi dădeau.

Şi-i trase un zâmbet pur şi simplu radios. Un zâmbet frumos, deloc ironic sau plin de venin.

— Când aţi început să beţi, Piotr Petrovici? întrebă politicos Dulin.

— Nu-mi amintesc. La sărbători tuturor li se umpleau paharele, chiar şi copiilor. Tata bea întotdeauna la masă, obicei sacrosanct – un păhărel înainte de mâncare. Recunosc că şi eu ţin la obiceiul ăsta.

— Beţi şi acum?

Piotr Petrovici se umflă de râs:

— Drăguţul meu! Aici nu ne dau să bem! Vă mărturisesc, doctore, că de la începutul războiului n-a existat zi în care să nu beau alcool, vodcă sau ce dădea Domnul. Îmi lipseşte mult!

Dulin simţi cum îl roade jena pe dinăuntru: Piotr Petrovici era atât de sincer în mărturisirea lui.

— Simţiţi nevoia să beţi? Vreau să zic, sunteţi dependent de alcool? scormoni mai adânc Dulin.

— Nu sunt dependent, dar simt nevoia. Da, o nevoie de care sunt conştient.

„Pacientul supus expertizei consumă regulat alcool de mulţi ani, dar fără excese…“, notă Dulin cu bună-credinţă.

Se vedea cât de colo că Margarita Glebovna, care stătuse tăcută lângă uşă, era nemulţumită acum, îi şoptea ceva bărbatului aşezat pe scaun.

— Rusul nu poate fără asta, doctore. Vodca linişteşte sufletul, îmbunează viaţa. Trebuie s-o ştiţi şi dumneavoastră, nu-i aşa?

Dulin înţelese acum despre ce era vorba: Piotr Petrovici voia cu orice preţ să fie trimis la tratament. Mai răsfoi o dată dosarul: din însemnările doctorilor reieşea că Piotr Petrovici petrecuse patru ani în închisoare, din 1968 până în 1972, şi că starea lui fizică fusese proastă în momentul acela. În dosar se afla şi expertiza de la Riga, în care scria negru pe alb: „Are conştiinţa deplină, se orientează corect, e consecvent în idei în timpul discuţiilor, are un discurs coerent, cu sens“. Era declarat responsabil de faptele sale. Dar hârtia nouă, pregătită s-o semneze el, constata că pacientul are paranoia alcoolică. Cu un semn mare de întrebare.

Conştiinţa lui Dulin nu putea să se împace cu aşa ceva. Îşi frământă mintea ca şcolarul la lucrarea de control şi, venindu-i pe loc ideea, găsi concluzia corectă – introduse după cuvintele „paranoia alcoolică“ un singur cuvânt: „atipică“. Acest cuvânt aşeză lucrurile la locul lor – caz atipic! Piotr Petrovici nu era nebun, ci un om sucit. Nu era însă rău să fie trimis la tratament. Într-o instituţie medicală va fi hrănit cum trebuie. Era clar acum de ce vorbea cu atâta însufleţire despre consumul de alcool. Dădea de înţeles că era de acord să se trateze. Şi Vinberg amintise de unul, Rilke, care voia mai mult decât orice să fie declarat iresponsabil şi trimis la tratament.

Mai stătură de vorbă puţin şi Dulin scrise concluzia cu inima uşoară: „Se observă leziuni ale organelor interne, o serie de modificări la nivelul sistemului nervos central: encefalopatie alcoolică, amnezie retrogradă. DS. Paranoia alcoolică atipică…“

Îşi puse semnătura frumoasă.

Şi se uită la ceas – două şi jumătate.

„Două şi jumătate, îşi zise Piotr Petrovici. Am pierdut masa din cauza Esculapului ăstuia, dracu' să-l ia. Sora mi-o fi păstrat ceva?“ se întrebă generalul înfometat cu o nelinişte uşor indiferentă.

Dulin intră la el în secţie, scoase din servietă sandviciurile pregătite de Nina şi îşi turnă un pahar de lapte. Bucătăreasa de la institut îi punea întotdeauna deoparte o jumătate de litru. Termină de mâncat şi se uită prin două reviste care zăceau de mult timp pe masă, fiindcă venise vremea să le predea la bibliotecă. Pe urmă trecu pe la Vinberg. În fosta magazie cu lenjerie, transformată acum într-un fel de cabinet sau cămară, totul era acoperit cu cărţi,

străine în marea lor majoritate.

„Uite de unde îşi ia Vinberg ştiinţa. Are avantajul că ştie limbi străine“, îşi zise Dulin în naivitatea sa.

Se însera, ziua de lucru se terminase de mult. Pe masa lui Vinberg, un disc în învelitoare de hârtie albă era pus peste maldărul de reviste, scrisori şi coli cenuşii, acoperite cu un scris ascuţit amintind de literele gotice.

— Mi l-au adus pe Daniil Şafran. O înregistrare unică – sonata pentru violoncel a lui Şostakovici, din 1946, într-o primă interpretare. Şi Şostakovici e interpret, zise profesorul mângâind drăgăstos discul cu mâna negricioasă, cu degete lungi. Daniil Şafran avea la vremea aceea numai douăzeci şi trei de ani. Violoncelist genial, absolut genial…

„Ca să vezi ce popor, cum se iubesc între ei“, se gândi dezaprobator Dulin, dar se răzgândi imediat: „La urma urmelor ce-i rău în asta? Aşa-s făcuţi toţi oamenii, li se înmoaie inima pentru ai lor“.

— L-am consultat, îl anunţă Dulin.

Vinberg păru că nu-şi aminteşte de discuţia lor din ajun. Avea aerul că se gândeşte aiurea.

— L-am declarat alcoolic. Acum se va duce probabil să se trateze.

— Ce-aţi făcut? întrebă Vinberg. Ce-aţi zis? L-aţi trimis într-un spital special?

— Care-i diferenţa, Edwin Iakovlevici? E sleit de puteri, m-am gândit că o să-i îmbunătăţească hrana într-un staţionar. Oricum e mai bine decât în lagăr.

Dulin păru să-şi mai piardă din elanul pentru lucrul bine făcut.

— Faceţi pe prostul, Dulin, sau chiar sunteţi prost? zise profesorul destupat la minte.

Dulin se pierdu de tot: întotdeauna socotise că e o onoare să vorbească Vinberg cu el, să poarte cu el discuţii ştiinţifice, dar uite că nici una, nici două, l-a făcut prost. Se supără îngrozitor.

— Cum aşa, Edwin Iakovlevici, chiar dumneavoastră mi-aţi vorbit despre unul, Rilke, care spera să fie declarat iresponsabil ca să nu fie trimis în lagăr… Chiar dumneavoastră… bâigui Dulin încercând să se justifice.

— Chiar eu ce? În anii treizeci nu existau nici haloperidolul, nici aminazina, nici stelazina! Nu existau! L-aţi trimis la cazně, în camera torturilor, Dmitri Stepanovici! Puteţi să mergeţi să mă denunţaţi.

Vinberg îşi lăsă capul în jos, fixând cu privirea discul – „Daniil Şafran interpretează…“

Rămase tăcut, cu gura crispată. Ce ticăloşie… ce mârşăvie peste tot…

— Ce trebuia să fac? îl întrebă Dulin cu disperare potolită. El chiar era… adică nu era complet… Cum trebuia să procedez?

După ce întoarse discul pe toate părţile, Vinberg îşi puse mâinile pe masă.

„Să plec de aici, să plec, să plec cât mai repede, îşi zise el şi adăugă: Ce neam de oameni! Cum au ajuns să se urască în aşa hal?“

Pe urmă zâmbi acru şi spuse ceva de neînţeles:

— Nu ştiu. Un înţelept chinez a zis că pentru fiecare întrebare există şapte răspunsuri. La întrebarea asta fiecare răspunde singur. Iertaţi-mă, Dmitri Stepanovici, că am fost grosolan.

Vera Samuilovna îşi dădu seama imediat că soţul ei e iritat şi deprimat, după felul smucit cu care îşi scoase paltonul, după faţa încruntată şi după cât de rece îi zise *Danke!* când îi puse farfuria cu supă dinainte. Şi cum era femeie deşteaptă, nu scotea un cuvânt niciodată, nu-l întreba nimic, iar el îi era întotdeauna recunoscător pentru tăcerea ei aristocratică.

Edwin Iakovlevici se simţea dărâmat şi avea remuşcări pentru purtarea sa nesăbuită: cum îşi putuse permite să-l înjosească pe omul acela îndatoritor, prost şi conştiincios? Chiar el însuşi, Vinberg cel integru, participase acum câţiva ani la o expertiză psihiatrică în aceeaşi secţie specială şi-l declarase iresponsabil pe un deţinut ale cărui opinii politice despre puterea sovietică le împărtăşea şi el. Dar măcar era bolnav psihic din punct de vedere clinic, nu avusese nici o îndoială în această privinţă. Un tablou complet şi clar al psihozei maniaco-depresive. Fostul deţinut Vinberg nu putea face nimic: oamenii care se abăteau de la doctrina oficială, care trimiteau scrisori de protest, răzvrătiţii domestici, furioşii din bucătării, erau aproape toţi nebuni şi în sensul obişnuit, şi în sensul medical al cuvântului. „Ăsta-i radicalismul ruşilor, bineînţeles. Aşa-i firea lor, nu se bizuie niciodată pe bunul-simţ“, îşi zise Vinberg căpătându-şi treptat liniştea.

Şi nici măcar nu băgă de seamă că trecuse de la momentul lui de meditaţie la monolog:

— Când Hitler a venit la putere, oamenii sănătoşi la minte au emigrat, şi loialii puterii… Nu există scăpare, nu există. Medicul are o situaţie specială – nu face decât să trateze şi să vindece. Portiţa lui de scăpare e profesia. Spitalul din lagăr. Traumatisme, plăgi, tuberculoză, infarct. Onoarea profesiei înainte de toate. E mai presus de politică. Fără îndoială. Fără îndoială, dar… Vera! Oamenii care luptă împotriva regimului, aceia pe care îi văd acum, toţi se află la graniţa dintre sănătate şi boală, o graniţă ca un fir de aţă. Îţi aminteşti de femeia care s-a dus în piaţă cu pruncul în cărucior? Există un

instinct de conservare, un instinct care o face pe mamă să-şi apere copilul. Dar instinctul dreptăţii sociale nu există în natură. Conştiinţa lucrează împotriva supravieţuirii, Vera!

Soţia sa şedea în faţa lui pe taburet în bucătăria de cinci metri, unde un al doilea scaun nu avea loc, în schimb se aflau o masă, o plită cu două ochiuri, radiatoare cu care se încălzeau iarna şi la fereastră, mănunchiuri stufoase de iarbă sălbatică vara.

Vera privea geamul negru prin care se vedea doar pe ea reflectată în contururi neclare. Conştiinţa lucrează împotriva supravieţuirii, asta o ştia şi ea. Da, evoluţia biologică îi mătură pe aceia care au conştiinţa trează. Supravieţuiesc cei mai puternici. Nu avea chef să se întoarcă la tema dureroasă: lagăr, foame, umilinţe, iad.

— Gracevski ţi-a adus discul, Edwin?

Edwin Iakovlevici se întrerupse brusc, izbucni în râs şi ieşi din bucătărie. Au vorbit destul despre asta, ajunge.

Scoase din servietă sonata pentru violoncel şi o potrivi pe pick-up. Vera era deja în fotoliul din cameră, pe care conveniseră să-l numească „marele jilţ“.

Era prima interpretare a sonatei. Pe urmă, în 1950, Şostakovici înregistrase sonata cu Rostropovici şi făcuse mici schimbări faţă de prima versiune.

Urechile mari ale lui Vinberg, cu smocuri de păr moştenite din moşi strămoşi, părură că se mişcă de atâta încordare. Vera Samuilovna, ascultătoare avizată, afirma de multă vreme că-n general interpretarea lui Daniil Şafran era mult mai bogată în nuanţe şi mai vie decât aceea a lui Rostropovici. Dar aici era vorba de Şostakovici, care i se părea prea sec şi prea aspru. Soţul ei auzea altceva în muzica aceasta: absenţa compromisului, drama confruntării cu sine. Cadenţa pianului din partea a treia îi amintea de sonatele din perioada târzie ale lui Beethoven.

— Nu există scăpare. Nu există scăpare la scară cosmică. Nu-i aşa, Vera?

De la Vinberg, Dulin se duse direct la vivarium. Acolo păstra într-un dulăpior spirtul medicinal ţinut sub cheie. Scoase din el un balon de sticlă de jumătate de litru. Dilua alcoolul cu apă de la robinet într-un pahar gradat, o jumătate alcool, o jumătate apă, exact ca pentru iepuri, şi bău strâmbându-se, direct din pahar, două sute de grame. Vârî greu balonul de sticlă în servietă fiindcă nu stătea drept, dar cum dopul era bine strâns, putea să stea şi culcat. Şi plecă să ia troleibuzul. Simţi ameţeala abia în troleibuz. Acasă nu era nimeni, Nina era plecată s-o ia pe Marina de la cercul de biologie care funcţiona la Casa Pionierilor. Deşi nu avea vârsta să fie făcută pionieră, o

primiseră totuşi pe fetiţa pasionată de biologie.

Dulin dilua iar alcoolul şi înghiţi următoarele două sute de grame. O porcărie, e chiar mizerabil. Cum pot să bea aşa ceva? Nu se putea ţine pe picioare, i se învârtea îngrozitor capul, sărmanul, şi camera odată cu el. Nici să adoarmă nu era în stare. Un singur gând îi stătea ca un ghimpe în creier, şi-l sfredelea, îl tot sfredelea: de ce şapte răspunsuri? Ce altceva să mai existe în afară de *da* şi *nu*?

Pe urmă sosi Nina, multă vreme nu-şi dădu seama ce se întâmplase cu soţul ei. Înţelese în cele din urmă că era beat turtă. Începu să râdă:

— Bietul iepuraş turmentat!

Îi dădu să bea ceai tare, încercă să-l culce, dar nu voia să doarmă, bălmăjea ceva nedesluşit despre şapte răspunsuri, sau despre şapte întrebări, şi abia la miezul nopţii Nina se lămuri de ce suferea el aşa tare.

El continua să dilueze rămăşiţa de spirt, dar nu reuşea s-o bea – îi veni să verse, îl apucară nişte spasme puternice. Apoi se trânti pe pat şi începu să tremure scuturat de friguri.

Obosită să-l tot îngrijească, Nina se aşeză pe scaun bombănind ceva rău. Nu se duse la culcare. Apoi apăru Marina în cămaşă de noapte, plângându-se că o doare capul. În momentul acela Dulin îşi aminti toate suferinţele din viaţa lui: cum îşi băteau joc de el copiii de la şcoala din oraş, cum urla la el profesoara Kamzolkina, cum îl bătea mama, cum îl trăgea de urechi „vizitatorul“ mamei beat, unchiul Kolia… Şi izbucni în plâns.

Plângea fiindcă fusese iepure, şi nu bărbat.

Aşa îi spusese Nina.

Note

62. E clar. Evident (germ.).

Drum fără întoarcere

Lui Ilia îi atârna la gât aparatul de fotografiat fără peliculă – i-o luaseră grănicerii şi o expuseseră la lumină – şi în spate rucsacul gol pe jumătate. Avea acolo rufele de schimb şi manualul de engleză, pe care îl purta în permanenţă cu el de mai bine de doi ani. Era îmbrăcat cu o pufoaică nouă şi cu jeanşii vechi. În jurul gâtului avea fularul împletit de Olga din fire de lână negre şi gri, în ton cu părul său cărunt.

La scara avionului era coadă, şi mai mult de jumătate dintre pasagerii foşti sovietici se deosebeau de nesovietici fiindcă erau îmbrăcaţi cu haine groase, urâte, şi arătau uluiţi, unii mai mult, alţii mai puţin: lângă Ilia, un bătrân cu căciulă de oaie icnea, o femeie din mulţime, nereperată de el, chicotea nervos. Ilia aştepta cu nerăbdare clipa când se va afla, în sfârşit, în avion, se va aşeza în fotoliu şi avionul va decola. Îi era clar că trecuse graniţa, că n-o să se mai întoarcă, dar ardea de dorinţa de a se desprinde mai repede şi definitiv de pământ. Şi tot atât de tare avea nevoie să meargă la closet.

Ştia că undeva, în spatele unui geam, stau Olga, Kostia şi alţii veniţi să-l conducă, îi fac cu mâna şi aşteaptă, desigur, ca şi el să le răspundă în timp ce urcă scara, dar el nici măcar nu încercă să caute cu privirea geamul în spatele căruia se aflau. Oricum nu-i putea zări de la o asemenea distanţă. Totuşi, când urcă sus de tot, se întoarse şi făcu cu mâna într-o direcţie imprecisă, aşa cum făcea Brejnev de la tribună – un salut tipic comunist.

„Iată o clipă din viaţa mea, ca o secvenţă dintr-un film“, îşi zise Ilia şi îşi regăsi calmul. Avea locul în penultimul rând, lângă fereastră. Avionul era plin până la refuz.

Avionul decolă opintindu-se, şi Ilia îşi zise: „Sunt liber! Liber de tot!“ Când avionul luă înălţime, pasagerii se simţiră parcă puţin presaţi de ceva, şi lui Ilia i se păru că-şi pierde greutatea, că poate zbura şi singur, fără ajutorul vreunui motor, doar pe aripile libertăţii fără margini.

Femeia care chicotea nervos la scara avionului avea locul în faţa lui, lângă culoarul de trecere. Ea începu să râdă tare, cu sughiţuri. Stewardesa, înaltă ca o jucătoare de baschet, trecu pe culoar cu un pahar de apă.

„Da, da, femeie înaltă… Asta-i bine, femeile înalte…“, dar Ilia nu reuşi să-şi ducă gândul până la sfârşit.

Pâcla cenuşie de la fereastră se limpezi, avionul îşi croi drum spre cerul albastru, rămaseră dedesubt norii albi şi groşi, compacţi ca orezul cu lapte,

fără contururi precise, un decor de teatru prost executat. Avionul continua să urce îndreptându-se vertiginos spre vest, lăsând în urma sa ruinele vieţii blestemate, haosul scăldat în mocirlă, frica, ruşinea, minciuna, şi Ilia inspira adânc aerul din avion, aerul libertăţii şi al înălţimilor. În faţă se profila golul încântător, viaţa începea cu o pagină albă, totul fusese şters cu buretele.

Vecina lui Ilia, o evreică bătrână cu dinţi de aur noi, îl trase de mânecă:

— Scuzaţi-mă, vă rog, n-aţi vrea să facem schimb de locuri?

Fiind sigură de răspuns, femeia încercă să-şi desfacă centura trăgând de ea în sens greşit.

— Nu, răspunse scurt Ilia.

— De ce? întrebă ea supărată.

— Nu vreau, răspunse el fără să întoarcă capul.

— Dar de ce? repetă ea, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

Ilia nu catadicsi să-i răspundă. Femeia era o bucăţică din trecutul căruia el îi întorsese spatele.

— Mă simt încolţită şi dintr-o parte, şi din alta, zise ea cu un aer buimac.

Apoi se adresă vecinului din dreptul culoarului:

— Scuzaţi-mă, vă rog, n-aţi vrea să facem schimb de locuri?

— Iertaţi-mă, nu v-am înţeles. Ce doriţi? întrebă bărbatul cu un accent puternic.

Ilia îi aruncă o privire. Un bătrân cărunt, cu un ziar nemţesc în mâna osoasă. Interesant. Era ceea ce-i plăcea lui Ilia cel mai mult: o întrebare, un răspuns în doi peri, detalii, detalii… Cravata străină de mătase în dungi, cămaşa albă cu striuri, dintr-o ţesătură necunoscută, vestonul jerpelit şi mai ales revista nemţească, toate astea îi captivară atenţia.

— Voiam să stau la fereastră, dar cetăţeanul nu m-a lăsat, aşa că vreau măcar să fiu lângă culoar.

Ea continuă să tragă de centură, dar Ilia n-o ajută. Se uită duşmănos la ea: ce obrăznicătură de femeie.

Bătrânul se ridică în picioare, era foarte înalt şi slab, se vedea cât de colo că era străin. Deşi vestonul…

— O clipă, vă ajut să scoateţi centura.

Apoi eliberă femeia din capcană şi ieşi pe culoar. Nici una, nici două, ea se trânti cu zgomot pe locul lui.

— Se vede imediat că sunteţi bine-crescut, zise ea aprobându-i gestul cu voce tare, ca un reproş la adresa lui Ilia.

— Scuzaţi, dar trebuie să mă lăsaţi să trec în locul dumneavoastră şi pe

urmă să vă aşezaţi.

Străinul aştepta în picioare pe culoar, cu capul aplecat.

— Ah, da! zise femeia şi îşi ridică fundul de pe scaun.

Ilia zâmbi satisfăcut, întâlni în treacăt ochii bătrânului, nu era nevoie de cuvinte – nostim, nu? Ce neghioabă prost-crescută! Dar nu găsi ecou în privirea bărbatului.

Făcură schimb de locuri. Bătrânul se aşeză şi-l salută pe Ilia cu un semn din cap. Deschise ziarul. Nu i se vedea titlul.

Femeia nu-l lăsă în pace:

— Ah, citiţi direct într-o limbă străină?

— Da, zise el.

Ilia se întoarse spre fereastră. Soarele strălucea, dar lui îi pieri entuziasmul. Voia să stea de vorbă cu străinul ciudat, dar acum, după sâcâiala femeii, se jenă s-o facă.

Ea nu se lăsă, îi dădu înainte:

— În ce limbă?

— În germană, în cazul de faţă, zise zâmbind bătrânul, neridicând ochii din ziar.

După o pauză scurtă, ea îl întrebă din nou şoptind cu voce tare:

— Spuneţi-mi, dacă nu vă supăraţi, sunteţi evreu?

— Da, zise el zâmbind.

— Unde mergeţi, în Israel sau în America?

„Ia uite la ea, jidoavca“, îşi zise Ilia. Scena între cei doi îl umplea de încântare.

— Până în 1933 am trăit în Germania. Mă întorc în patrie. Am trăit mult timp în Rusia.

— Deci sunteţi străin? întrebă entuziasmată femeia.

El zâmbi:

— Acum da.

— Chiar mi-am zis că nu semănaţi cu unul de-al nostru. Eu merg la Viena, apoi în America. Fiul meu e acolo. La început n-am vrut să plec, dar pe urmă am hotărât – bun, mă duc. Îmi pare rău că a trebuit să las totul.

Ea avea chef de vorbă şi interlocutorul îi convenea de minune.

Neamţul era om educat, răspundea la întrebările stupide ale paţachinei. Ilia făcu repede socoteala – a plecat în 1933, când Hitler a ajuns la putere. E comunist, bineînţeles. E clar că-n Rusia a stat în vreun lagăr. O viaţă de om. Mai mult ca sigur că şi-a recăpătat cetăţenia germană. Chiar că e interesant să

stai de vorbă cu el.

Ilia se întoarse spre fereastră, dar senzaţia că trăieşte un miracol, pe care o simţise la decolare, dispăru de tot. Acum coborî din înălţimi şi se întrebă dacă îl aşteaptă Pierre la Viena aşa cum promisese, sau va trebui să se ducă într-un lagăr de tranzit, plin ochi cu emigranţi.

Nu, se va descurca el cumva. La urma urmelor are cunoştinţe, chiar prieteni, o să-i sune, poate că-i vor trimite bani, o să-l ajute şi Pierre. Poate face un tur în Italia… sau în Franţa. Acolo e Nicole, o cunoaşte bine, e de treabă. Are la cine să apeleze. Poate că-şi vinde o parte din colecţie. Entuziasmul proaspăt de la început îi reveni încetul cu încetul.

Li se servi mâncare gustoasă. Mai trecu o oră.

Prin fereastră se vedeau munţii – nu cumva sunt Alpii? Chiar zise cu voce tare: „Alpii“.

Bătrânul, care părea că picoteşte, îşi ridică deodată capul şi i se adresă lui Ilia:

— Chemaţi, vă rog, stewardesa, mi-e rău.

Ilia apăsă butonul. Bătrânul închise ochii. Era galben ca ceara, respira sacadat cu gura deschisă.

— Repede… un medic, horcăi el.

Trase aer în piept, se zbătu spasmodic, horcăi de câteva ori, apoi se lăsă pe speteaza scaunului şi încremeni cu gura deschisă.

Femeia se uită cu groază la vecinul ei.

Veni stewardesa şi-i luă mâna bătrânului. Îi căuta pulsul.

Vecina lui, care stătea în picioare pe culoar, pricepu prima despre ce era vorba şi începu să urle tare ca o femeie din popor: „Aaaah“.

Abia atunci Ilia îşi dădu seama că vecinul lui murise.

Emigrarea lui Edwin Iakovlevici Vinberg luase sfârşit.

Demonii surdomuţi

Aproape fiecărui om i se întâmplă să aibă un an prielnic, sau poate un anotimp, când crapă mugurii şanselor de reuşită, când au loc întâlniri inevitabile, firele se rup şi se reînnoadă, viaţa o ia pe alt făgaş, se înalţă de la o treaptă la alta, urcă din vâlcele pe piscurile cele mai înalte. La vârsta de douăzeci şi doi de ani Miha o întâlni pe Aliona şi se îndrăgosti de ea definitiv şi irevocabil, încât tot ce trăise înainte, cu fetele nostime, cu întâlnirile fără nici o obligaţie şi fără urmări serioase, cu nopţile agitate petrecute în căminul de studenţi, totul se făcu ţăndări, aşa cum se sparge un pahar, rămânând doar câteva cioburi neînsemnate din plăcerile gustate în trecut.

Al doilea eveniment, nu mai puţin important pentru interesele lui profesionale, petrecut ceva mai devreme, îl acapară cu totul. Nu se poate spune că-şi trăda credinţa în literatura rusă, dar în anul patru alerga aproape zilnic la Facultatea de Defectologie, aflată alături, ca să asculte cursul marelui specialist, Iakov Petrovici Rink, reprezentantul unei întregi dinastii de pedagogi, care de aproape o sută de ani studiau metodele de dezvoltare a vorbirii la surzi, surdomuţi şi hipoacuzici.

La primul curs îl dusese o prietenă, şi după câteva săptămâni îl cuprinse dorinţa irezistibilă de a studia pedagogia surdomuţilor fără să-şi întrerupă anul la Filologie. Dădu examen la câteva discipline de profil, cu aprobarea specială a lui Rink, şi deveni student la două facultăţi, filologia împăcându-se de minune cu defectologia.

Alerga de la una la alta, fiind atras din ce în ce mai mult de deficienţele de vorbire.

Poate că un psihanalist meticulos ar fi reuşit să afle motivele noii sale pasiuni, dar nu se întâmplă aşa ceva – umbra gângavei Minna nu-l mai tulbura şi, în cazul acesta particular, veşnicul sentiment al vinovăţiei faţă de toată lumea nu-l sâcâia deloc. Apariţia Alionei îl făcu să uite trauma din adolescenţă, la un loc cu micile succese amoroase din ultimii trei ani. Şi ce mare lucru ar fi trebuit să-şi amintească?

Minna, fiinţa slabă la minte, căreia i se împleticea limba în gură, trăise douăzeci şi şapte de ani nebăgată în seamă, fără să încurce pe nimeni, şi tot pe neobservate plecase din viaţă. Mătuşa Ghenia suportase destul de bine moartea fiicei sale, parcă îi murise un animal de casă. Ceilalţi nici măcar nu luaseră în seamă dispariţia bondoacei sfiicioase, cu un fir de surâs în colţul

gurii. Îşi amintea oare Miha de vrăbiuţa lui Catullus jelită de… cum se numea? Lesbia?

La puţin timp după ce scoseseră din casă patul de scânduri şi scăunelul pe care Minna îşi punea hainele, mătuşa Ghenia, eliberată de grija împovărătoare, repeta din când în când, profund mulţumită şi cu un dram de mândrie patologică, un fel de lamentaţie: câtă nenorocire, câte am putut duce în spinare, trebuia să le fac pe toate!

Avea trai bun cu Miha de când se mutase la ea – de la vârsta de doisprezece ani el era acela care trebuia să cumpere de mâncare, să cureţe în cameră, în bucătărie, în locurile folosite în comun şi în plus, lucrul cel mai nesuferit, să ducă la îndeplinire mici sarcini născocite de ea, de pildă, să alerge de trei ori pe zi la farmacie, să ducă o jumătate de plăcintă surorii ei, Faina, sau să treacă pe la cealaltă soră, Raiecika, să ia strachina cu piftie.

De aproape zece ani se achita cu o rapiditate uluitoare, fără să se plângă, chiar cu bucurie, de sarcinile care-i reveneau în calitate de nepot. Mătuşa prinse drag de fiul adoptiv, atât cât era ea în stare să iubească, şi nici prin cap nu-i trecea să se despartă de el. Dar cum avea instinctul evreiesc de a uni oamenii prin căsătorie – adunând laolaltă electronii liberi, ca să nu-şi facă de cap cine ştie pe unde –, îi prezenta din când în când lui Miha evreicuţe acceptabile, din cercul larg al rubedeniilor ei. Odată chiar dăduse greş: fiul ei bun, Marlen, îi scăpase printre degete, se însurase cu o rusoaică. Nici acum nu era împăcată cu situaţia, deşi „Lida asta“ era fată cumsecade…

La începutul lui octombrie mătuşa Ghenia o invită la masă pe nepoata ei, Ella, rudă de departe. Tăcută, rotundă, de formă aerodinamică, fuzelată ca o butelcă, cu picioarele tot de grosimea butelcii, Ella aduse o cutie ovală cu tablete de ciocolată, de care Ghenia nu se atinse, speriată să nu facă diabet – avea multe prejudecăţi, printre care şi aceea că se îmbolnăveşte de diabet dacă mănâncă ciocolată. Puse pe bufet cutia cu cerbul alergând, desenat pe capac, şi aduse supa.

Miha şezu supus la masă, înghiţind toate cele trei feluri de mâncare, dându-i fiecăruia atenţia cuvenită, în vreme ce Ella, posacă şi mută, cu ochii în pământ, plimbă lingura în farfurie fără mare entuziasm. Se vedea cât de colo că o stânjeneau întâlnirile, chipurile, întâmplătoare, care nu duceau la nici un rezultat, încercări veşnic nereuşite de căsătorii aranjate. După ce terminară de mâncat, la un semn din sprâncene al mătuşii Ghenia, Miha o conduse pe Ella la metrou. Când se întoarse, mătuşa, nemulţumită, îi vorbi mustrător, dând din capul ei de păpuşă, împărţit în două de cărarea subţire:

— Ai face bine să te ocupi de Ella. E fată cu şcoală, singură la părinţi, au apartament la Marina Roşcia, n-ai mai văzut aşa ceva! Nu-ţi ascund, e puţin mai în vârstă. E de-a noastră!

Totuşi nu avea nici un chef să rămână singură în apartamentul comun, alături de vecinii care înainte fuseseră oameni de înţeles, dar acum deveniseră antisemiţi şi hoţi, toţi până la unul.

Miha se uita ţintă la cutia cu ciocolată. Ştia una şi bună, că-l invitase la ziua ei de naştere frumoasa Aliona, studentă în primul an la Arte Plastice. Abia intrată în institut, fata fusese imediat remarcată. Ieşea în evidenţă nu atât prin frumuseţe – avea acel chip care-l încânta pe Botticelli, un calm luminos şi o siluetă adolescentină care nu arăta că ar aparţine unui sex anume –, cât prin aerul ei distant şi trufaş. Toţi voiau să-i fie prieteni, dar ea era precum apa, se scurgea printre degete. În ajun trecuse din proprie iniţiativă pe la Miha şi-l invitase la ziua ei.

Miha nu avea reputaţia de mare curtezan în facultate, acolo învăţau o seamă de tineri cântăreţi la chitară, barzi a căror popularitate abia începea să crească. Deşi scria versuri, nu-i putea concura, nu ştia să le pună pe strunele chitarei. În schimb era roşcovan şi asta sărea oricui în ochi, în plus, avea o fire paşnică, bucurându-se de succes mai ales la fetele din provincie, şi nici o serată studenţească nu avea loc fără el.

Cât n-ar fi dat să alerge zburând la ziua Alionei, dar nu avea bani nici pentru cel mai neînsemnat cadou. Sărac, dar mândru, se hotărî să nu dea curs invitaţiei. Nu avea de la cine să se împrumute: Ilia era plecat într-o călătorie, Annei Aleksandrovna îi datora cincisprezece ruble de luna trecută. De când primise bursa, nu-i mai cerea un sfanţ mătuşii Ghenia. De data asta însă îşi cheltuise prea repede banii.

Cutia dichisită de pe bufet putea să fie o soluţie. Nu prea era un cadou original, dar tot mai bine decât cu mâinile goale…

Ascultă cuminte sfatul mătuşii de a se însura cu o fată evreică, suportă până la capăt vechiul cântec şi la urmă o întrebă dacă poate să ducă în dar cutia cu ciocolată. Mătuşa avea alte planuri în ce priveşte cutia, dar Miha recurse la micile lui mijloace de presiune – îi aminti în treacăt zicându-i:

— Poimâine-dimineaţă merg cu dumneata la cimitir, să ştii că n-am uitat.

Pentru Ghenia excursia la cimitirul Vostriakovo înlocuia orice fel de distracţie – teatru, film, conversaţiile cu rudele. Nu mergea însă niciodată singură atât de departe.

Mătuşa pricepu imediat ce socoteală îşi făcuse Miha. El obţinu cutia şi

alergă în galop împreună cu cerbul de pe capac pe strada Pravda, unde locuia Aliona. Odată ajuns acolo, se îndrăgosti fulgerător. Definitiv şi irevocabil, aşa cum i se mai întâmplase în copilărie, când intrase prima oară în casa lui Sania. De data asta se îndrăgosti de casă, de stăpânul casei, Serghei Borisovici Cernopiatov, de nevasta lui, Valentina, de plăcinta cu varză, de sosul vinegretă, de „muzica oaselor“ – muzica incendiară a lui Gershwin înregistrată pe film radiologic – pe care n-o mai ascultase niciodată. Şi mai ales de Aliona, care, acasă la ai ei, nu mai era deloc distantă şi îngâmfată, ci dimpotrivă, era blândă şi amabilă, adunând în ea tot farmecul feminităţii din lume.

Se sărutară pe balcon până îi luă cu leşin, şi îmbrăţişările aiuritor de tandre temperară dorinţa nebunească a lui Miha, stând să explodeze în momentul când îi atinse osişorul de la cot, mâna delicată, degetele de copil, lipsite de putere.

Oamenii au talente de toate felurile, simple cum e mărul, evidente cum e oul – pentru matematică, muzică, desen, chiar şi pentru culesul ciupercilor sau pentru ping-pong. Cu Miha lucrurile erau mai complicate. La prima vedere, nu avea nici un talent, în schimb, avea aptitudini excelente pentru poezie, muzică şi desen.

Talentul său adevărat, primit din naştere, nu era limpede pentru un ochi neavizat. Avea inimă bună, încăpea atâta compasiune în sufletul lui, era înzestrat cu o capacitate nemăsurată şi atât de elastică de a-i căina pe toţi, încât celelalte însuşiri ale lui păreau că se supun acestei „mile universale“.

Îşi însuşea cu mare uşurinţă şi plăcere cunoştinţele de filologie, dar interesul său pentru deficienţele de vorbire ale surdo-muţilor venea din adâncul fiinţei lui, din darul empatiei. Era făcut să predea literatura, dorea cu ardoare să continue tradiţia şi se vedea deja intrând în clasă, cum făcuse cândva Viktor Iulievici, şi recitând cele mai frumoase poezii ruseşti, lansându-le în văzduh, în eter, în cosmos… Şi îşi imagina cum câţiva băieţi şi fete, numai câţiva, stând înşiraţi în faţa lui, prindeau din zbor sunetele şi miezul versurilor.

Înainte să primească repartiţia, el se duse la Rink cu gândul ca profesorul să-l ajute să fie repartizat la o şcoală pentru surzi. Dacă nu Miha, cine altul ar fi făcut în aşa fel încât să le parvină copiilor comorile poeziei şi prozei ruse?

Iakov Petrovici îl cercetă atent din spatele ochelarilor, îl întrebă mai mult despre viaţă decât despre profesie şi îşi zise în sinea lui că i se întâmpla pentru prima dată ca un student la filologie să dorească să se ocupe de surdomuţi.

— Există o şcoală-internat foarte bună pentru surzi şi surdo-muţi, unde dumneata poţi fi de folos, lărgindu-ţi în acelaşi timp cunoştinţele. E o instituţie de învăţământ de toată lauda. Ea se află într-o mică aşezare din regiunea Moscovei, trebuie să te instalezi acolo. Au nevoie de profesor de limba şi literatura rusă. Du-te, vezi cum stau lucrurile. Dacă îţi convine, o să reluăm discuţia, îi propuse Iakov Petrovici.

Lui Miha îi trebuiră aproape trei ore ca să ajungă acolo – mai întâi luă trenul până la Zagorsk, apoi aşteptă destul de mult autobuzul şi la urmă merse pe jos prin pădure.

Primăvara abia începea, cădea o ploaie uşoară, prin care se vedea strălucind verdele palid al pădurii. Ploaia făcea să freamăte uşor iarba din vara trecută, şi firele de iarbă proaspătă răsăreau printre frunzele veştede, părând că scot un zgomot uşor în timp ce se înălţau. O pasăre ţipa nervoasă la intervale regulate. Poate că nu era o pasăre, ci un animal sălbatic. Miha îşi zise că locuitorii aşezării nu auzeau sunetele vieţii. Dar nici orăşenii nu le auzeau, fiindcă erau înăbuşite de zgomotele oraşului. Câteva versuri începură să-i încolţească în minte:

Din linişte, ploaie şi iarba care creşte
se naşte un fel de melodie,
ta-ra-ra-ta…ta-ra-ra-ta…
pălărie, călărie, păpădie…

Nu, nimic nu se potriveşte…

Din linişte, ploaie şi iarba care creşte
se naşte o simfonie…
ta-ra-ra-ra…ta-ra-ra-ra…
agonie, armonie…

Cam aşa ceva… Îi plăceau rimele perfecte şi suferea că fuseseră folosite în repetate rânduri înaintea lui. Astfel sărea el din treaptă în treaptă pe drumul croit de alţii, găsea în treaba asta mare desfătare, dar îşi dădea seama că nu-i era dat să ajungă departe. Şi apoi Brodski nu-şi începuse încă cucerirea triumfală a lumii şi nu-l silise încă, prin versul lui de largă respiraţie şi prin dispreţul său total faţă bâlbâieli precum „tic-tac“ şi „bum-bum“, să pună capăt o dată pentru totdeauna îndeletnicirilor literare de doi bani, dar pline de însufleţire.

Pădurea se sfârşi, apăru o gospodărie în toată regula. Pe colina din faţa lui se înălţa o casă din lemn cu un etaj, înconjurată de o mulţime de căsuţe mai

mult sau mai puţin rustice. Rămăsese puţin din vechiul gard, parii mici, cu globuri înfipte în ei din loc în loc, stricate de trecerea timpului, alternau cu bucăţi de grilaj cenuşiu. Porţile dispăruseră de mult. Tei groşi, plantaţi la intervale neregulate, iată ce mai rămăsese din vechea alee. Era amiază, nu se vedea picior de om. Miha păşi pe pământul moale, fără pic de iarbă, îndreptându-se spre pridvorul casei, bătu la uşă, dar nu-i răspunse nimeni. Aşteptă puţin până ce uşa se deschise larg şi apăru o femeie cu o găleată în care plutea o cârpă zdrenţuită.

El începu să râdă şi o salută. Mătuşa Ghenia, mereu la cheremul a tot felul de semne prevestitoare, ar fi zis că băiatul a păşit cu dreptul: găleata era plină, chiar dacă apa era murdară.

Aşa se şi întâmplă, lucrurile merseră cum nu se poate mai bine. În biroul directorului trei femei şi un bărbat în vârstă, cu o mustaţă mică, îşi beau ceaiul cu dulceaţă. Miha ştia că directorul era o femeie şi îşi zise că trebuia să fie armeanca, femeia care avea şi ea o mustaţă minusculă.

— Bună ziua, aş vrea să vorbesc cu Margarita Avetisovna. Sunt recomandat de Iakov Petrovici…

Nu apucă să-i spună numele întreg, că toţi trei îi zâmbiră şi se repeziră să-i toarne ceai şi să-i umple farfurioara cu dulceaţă.

Se auzi o bătaie în uşă. Intră un băiat de doisprezece ani şi le comunică ceva prin gesturi.

— Ce s-a întâmplat, Saşa? îl întrebară aproape în cor. Hai, dă-i drumul, doar ştii să spui. Vorbeşte, hai, vorbeşte, ştii că-ţi iese bine.

— Îi-ne-le a uit, pronunţă el cu greutate.

Îl înconjurară toţi patru, şi femeia scundă, cu coada împletită în jurul capului, îl întrebă apăsând tare pe fiecare silabă:

— Care câine? Noci-ka sau Rî-jik?

— Bo-tka, se lumină la faţă băiatul.

— Noci-ka. Nu te amărî, Saşa. O să se întoarcă.

Băiatul gesticulă iar: îşi frecă o mână de cealaltă şi o ridică în sus. Era o întrebare.

— Câinele se va întoarce când i se va face foame, zise femeia cu mustaţă.

„E clar, asta-i directoarea“, decise Miha.

Băiatul mai zise ceva cu mâinile.

— Ascultă la mine, Saşa, o să-i fie foame şi o să se întoarcă.

Femeia îşi ţuguie mult buzele când îl pronunţă pe „u“.

Băiatul dădu din cap în semn că a înţeles şi plecă.

— Saşa e de şase luni la noi. Şi a început foarte târziu, zise plină de sine femeia cu coada împletită.

— Da, numai de şase luni, întări mustăcioasa.

— De cinci luni, Margarita Avetisovna, preciză foarte politicos Gleb Ivanovici, bărbatul cu mustaţă.

Miha înţelese în felul ăsta că nu greşise. Ea era directoarea.

Vreme de zece minute, cât timp îşi bău ceaiul, Miha hotărî că dacă nu-l acceptă ca profesor, o să rămână şi o să facă orice fel de muncă: portar, fochist, profesor de sport.

Îi arătară clasele, patru cu toatele. Şi patruzeci şi doi de copii.

Într-una din clase o fată stătea în picioare lângă tablă şi povestea ceva cu ajutorul mâinilor. Ceilalţi o ascultau urmărindu-i mişcările.

— În principiu, nu renunţăm la limbajul gesturilor, dar suntem de părere că dacă elevii îşi însuşesc foarte devreme metodele noastre, mare parte dintre ei vor începe să vorbească.

— Aş vrea să lucrez aici. Am stat la casa de copii de la doi ani la şapte ani, după care m-au luat rudele. Poate că nu vă sunt pe plac, nu ştiu… am început să învăţ limbajul gesturilor, dar deocamdată nu-s foarte… Dacă mă acceptaţi…

Îl primiră cu braţele deschise.

El semnă repartiţia la postul pe care orice alt absolvent l-ar fi socotit mizerabil şi se apucă de treabă imediat, fără să-şi ia vacanţa cuvenită după absolvirea institutului.

Miha îi nemulţumi pe toţi cu plecarea sa la internat: mătuşa Ghenia plânse ca după mort din prima zi a plecării lui, deşi băiatul avea de gând să se întoarcă duminica; Marlen era supărat că urma să aibă grijă de maică-sa; Aliona, cu care avea o legătură amoroasă cu întreruperi, când arzând ca o torţă, când stingându-se periodic, şi care acum se afla în punctul cel mai de jos, până şi ea dădu din umeri nedumerită: la internat? Ce-o să facă acolo? Tatăl Alionei, Cernopiatov, mai deştept decât toţi, era de părere că o slujbă e cu atât mai bună cu cât se află mai aproape de centru, provincia nefiind un loc unde se putea trăi.

Şi Anna Aleksandrovna era neliniştită, dar nu în privinţa carierei, ci a igienei. Credea că n-o să dureze mult până când Miha se va umple de mizerie şi de păduchi. Sania îşi făcea socoteala cât timp i-ar lua să ajungă din bârlogul ursului la Conservator, dar nu zicea nimic. Cât despre Miha, acesta era amărât că se despărţea de un prieten tocmai în momentul când se înţelegeau atât de

bine.

Miha îi învăţa limbă şi literatură rusă pe copiii surdomuţi. Lucra în tandem cu un logoped şi treaba mergea cum nu se poate mai bine. Inventă o metodă anume, reuşind să fie lăudat de însuşi Iakov Petrovici: introduse exerciţiile de ritmică, bătând din palme şi marcând în felul ăsta lungimea versului, iar elevii bâlbâiau cu limba împiedicată iambii şi troheii. Cât de mult se bucurau când îi lăuda profesorul şi cât de mărinimos era Miha cu ei!

Instituţia şcolară era unică prin sărăcia şi luxul ei. Dispunea de un buget mizerabil, salariile angajaţilor – cu tot cu prima specială – erau la fel de mizere, raportate la calificarea lor şi la timpul petrecut cu copiii, echipamentul era total insuficient, dar toate aceste neajunsuri erau compensate de abnegaţia şi dăruirea profesorilor şi de rezultatele atât de vizibile ale muncii lor. Şi de atmosfera deosebit de călduroasă, lăsând loc iniţiativelor creatoare.

Aproape un sfert din elevi proveneau de la casele de copii, pe ceilalţi îi aduseseră părinţii în speranţa că şcoala o să le înlesnească un contact mai bun cu lumea din jurul lor. Elevii de la casele de copii se descurcau mai bine cu învăţătura decât aceia aduşi de părinţi, fiindcă pe primii îi ţineau cu anii la internat, în vreme ce pe ceilalţi îi luau acasă după un an sau doi, asta în cel mai bun caz.

Miha îşi petrecea aproape fiecare duminică la Moscova: trecea s-o vadă pe mătuşa Ghenia, se achita de toate obligaţiile adunate în timpul săptămânii, începând cu spălatul duşumelelor şi ferestrelor şi terminând cu cumpărarea alimentelor. De când Miha intrase la institut şi banii primiţi de-a lungul anilor de la rude încetaseră să mai vină, mătuşa devenise zgârcită şi capricioasă. Salamul dietetic trebuia să fie neapărat de la fabrica Mikoian, brânza de la Poşehonsk, laptele de la Ostankino şi peştele, fie că era crap viu sau şalău congelat, trebuia cumpărat de la un magazin închis duminica, aşa că Miha venea din când în când sâmbăta ca să apuce nişte crap sau şalău, în caz că primeau asemenea marfă.

După ce scăpa de sarcinile domestice, zbura într-un suflet la Aliona, care îl aştepta fie cu genele date cu rimel, asta însemnând că e în toane bune, fie fără rimel, asta însemnând că nu sunt pe aceeaşi lungime de undă. Nu înţelegea de ce era atât de schimbătoare, încerca s-o descoasă, dar ea se mulţumea să ridice din umeri, părul îi aluneca în părţi, şi fata îi scăpa lui Miha printre degete fără să-i dea vreo explicaţie.

Atunci se aşeza la masa din bucătărie împreună cu Serghei Borisovici, având în faţă un pahar de ceai sau de vodcă, în funcţie de momentul din zi, de

prezenţa sau absenţa altor oaspeţi şi de dispoziţia stăpânului casei.

„Ce om! Ce soartă!“ se entuziasma Miha gândindu-se la Cernopiatov. Tatăl lui Serghei Borisovici era de fel din Batumi, fusese un vechi tovarăş de luptă al lui Stalin, ucis de acesta în 1937, destul de târziu, când conducătorul se descotorosise de mult de majoritatea prietenilor din tinereţe. Pe Serghei Borisovici îl arestaseră când era elev, la o săptămână după ce-i arestaseră tatăl. Pe băiat îl duseseră într-o colonie pentru copii – era debutul încercărilor prin care avea să treacă mai târziu. Când a împlinit optsprezece ani, l-au mutat în lagăr. În 1942 l-au eliberat din lagăr şi l-au trimis în surghiun. La Karaganda a întâlnit-o pe Valentina în lagărul ALJIR, o abreviere diabolică pentru un loc anume din geografia ţării: Lagărul Akmolinsk pentru soţiile trădătorilor patriei. Printre miile de soţii se aflau mama Maiei Pliseţkaia, mama lui Vasili Aksionov, mama lui Bulat Okudjava… Bunica Alionei pe linie maternă era văduva unui membru de seamă al partidului din Riazan.

În ce-o priveşte pe Valentina, ea făcea parte din categoria CSIR – Membri din familiile trădătorilor patriei. Când i-au împuşcat tatăl şi i-au arestat mama, ea avea şaptesprezece ani şi a reuşit să nu împărtăşească soarta a douăzeci şi cinci de mii de copii minori ai CSIR, trimişi la casele de copii. Şi-a urmat mama în satul Malinovka, într-o colonie de muncă. Mama ei a murit după un an.

Acolo i-a unit soarta pe Valentina şi Serghei Borisovici: aveau amândoi douăzeci de ani, visau să-şi întemeieze o familie. S-au căsătorit foarte tineri, salvându-se unul pe celălalt. În anul 1943 s-a născut Aliona. În 1947 li s-a dat voie să se întoarcă în Rusia şi s-au instalat la Rostov-pe-Don, la rudele Valentinei. Serghei Borisovici şi-a dat examenul de absolvire a liceului şi a fost admis la institut. Aşa a început pentru el viaţa adevărată la care visase atât de mult. În 1949 a fost din nou arestat. Mâna lungă a lui Stalin nu voia nicicum să-i dea drumul. A fost eliberat în 1954, şi-a reînceput viaţa pentru a treia oară…

Aliona era sătulă până peste cap de poveştile astea. Se închidea în camera ei, asculta muzică. Câteodată stătea cu ceasurile acolo, mâzgălea cu creionul pe hârtia groasă ornamente ciudate în cascadă, sau pleca de acasă fără să spună nici un cuvânt şi fără să-i dea vreo atenţie lui Miha.

El rămânea acasă cu Serghei Borisovici ca să facă provizii de înţelepciune. Ce talent avea omul ăsta! Era de ajuns să afirmi ceva, ca el să-ţi înmoaie imediat vorbele în apă ca pe nişte abţibilduri şi totul devenea clar… Avea o înţelegere profundă a vieţii, a lipsei ei de omenie, a absurdului şi a cruzimii

ei!

Şi ce oameni veneau la el! Toţi oaspeţii lui Serghei Borisovici, altfel foarte diferiţi între ei, aveau un lucru în comun: erau duşmanii de neclintit şi de neînduplecat ai puterii, îi cunoşteau bine resorturile şi adânca nedreptate. Unul era genetician, altul filozof, al treilea matematician. Şi în centru se afla Serghei Borisovici – bărbat dur, exact, inteligent, un adevărat om de acţiune, militant pe tărâm social.

Miha ţinea la Serghei Borisovici şi pentru că găsea la el tot ceea ce-l atrăgea la Aliona: mici riduri abia vizibile la colţul pleoapelor întinse în sus, mici cute coborâte în jos la colţul buzelor, oasele subţiri cum le au caucazienii şi mişcările zvelte. E adevărat că Aliona moştenise de la mama ei pielea albă şi delicată a feţei, în vreme ce Serghei Borisovici, datorită picăturii de sânge cerchez, era negricios, cu părul închis la culoare. Un adevărat bărbat – tată, frate şi prieten. Suferinţa niciodată consumată a lui Miha din cauza lipsei tatălui. Serghei Borisovici îl trata cu căldură, dar mult prea protector. De altfel aşa se purta cu toată lumea, îi trata pe toţi puţin cam de sus.

Câteodată Aliona îşi machia ochii şi se arăta binevoitoare faţă de Miha. Atunci el o însoţea oriunde avea ea chef să meargă, se plimbau prin Moscova luându-se de mână, mâna ei moale în mâna lui Miha – adevărată fericire! El îi atingea părul, îi respira mirosul de pasăre. Îi vorbea despre tot ce sufletul îi dădea ghes să spună, îi recita poezii. Trecuse vremea când îl citea pe Maiakovski, înghiţise toate poeziile lui Pasternak, acum era plin până la refuz de poeziile lui Mandelştam. Brodski va începe să scrie ceva mai târziu. Ea îl asculta în tăcere, abia dacă reacţiona. Avea tot un aer protector.

În asemenea perioade prielnice – au fost trei asemenea momente în timpul şederii lui Miha la Miliaievo, în iarna lui 1962, când abia se mutase la internat, apoi în 1963, în primăvară, şi la sfârşitul lui 1964 – Aliona apărea pe nepusă masă la mijlocul săptămânii şi rămânea să doarmă în camera de serviciu, dată lui în folosinţă. Fericirea picată din senin îl făcea să-şi piardă capul, să nu mai înţeleagă ce i se întâmplă.

Cu atât mai dureroase erau pentru Miha momentele când Aliona îl trata cu răceală, când devenea distantă şi indiferentă. Atunci se cufunda cu totul în muncă, copiii surzi îi umpleau viaţa până la refuz, aproape că nu-i mai rămânea timp să-i fie dor de ea.

Şi copiii de la internat, mai ales cei mici, simţeau lipsa tatălui, aşa că stăteau ciorchine pe capul celor doi bărbaţi din echipa de pedagogi: Gleb Ivanovici şi Miha. Copiii mari erau ceva mai rezervaţi, dar nici ei nu se

dezlipeau de profesori.

Iakov Petrovici Rink îl chema o dată pe lună la seminar, încercând să-l atragă în fel şi chip în proiectul vieţii sale: se lupta de aproape zece ani să înfiinţeze la Moscova un centru pentru copiii surzi în cadrul Institutului Pedagogic sau pe lângă Academia de Ştiinţe Medicale. Iniţiativa avea susţinerea autorităţilor, proiectul fusese aprobat, dar inerţia maşinăriei de stat era atât de mare, încât nu-ţi ajungea o viaţă ca să întreprinzi ceva nou, dacă ideea nouă nu avea nici o legătură cu industria militară sau cu cosmosul. Rink credea că Miha era unul dintre învăţăceii lui care avea să-i continue proiectul.

Iakov Petrovici îl luase sub aripa lui, îl încuraja, îi dădea să citească articolele la zi ale cercetătorilor francezi şi americani, îl sfătuia să scrie el însuşi un articol. Miha îl ascultă şi scrise plin de entuziasm primul său articol. Iakov Petrovici îl citi, curios să vadă ce a produs: se pricepe la scris băiatul!

Profesorul îşi alegea bine discipolii, o făcea de zeci de ani: îi mesteca, îi gusta… După trei ani în care Miha muncise de bunăvoie ca un rob la internat, Rink aduse vorba despre aspirantură, prin corespondenţă, e adevărat. Miha prefera şi el să-şi elaboreze lucrarea prin corespondenţă: nu avea de gând să se despartă de copiii lui.

Luă cu succes examenul de admitere, aşteptând apoi să fie confirmat. De fapt, confirmarea era o simplă formalitate. Îi juca în faţa ochilor flacăra vie a adevăratei munci de cercetător, nu cercetarea abstractă, teoretică, ci aceea ale cărei rezultate se vedeau imediat, după câţiva ani de lucru cu metode fiabile. Deocamdată orbii nu-şi recăpătaseră vederea, surzii nu auzeau şi muţii nu vorbeau, dar câţiva dintre ei învăţaseră să bălmăjească vreo câteva cuvinte şi să pătrundă într-o lume bine ferecată pentru ei. Şi ce fericire să-i poţi duce de mână!

Împotriva oricărei logici, încălcând tradiţia şi în pofida tuturor aşteptărilor, Miha părea că reuşise cel mai bine dintre toţi membrii grupului Trianon. Sania părăsise Institutul de Limbi Străine şi îşi reluase cursurile la Conservator, Ilia renunţase de tot la Institutul de Tehnică Cinematografică de la Leningrad, era atât de sigur de sine, încât credea că poate să-i înveţe el însuşi pe alţii să facă fotografii şi nici prin gând nu-i trecea să-şi continue studiile. Îşi făcuse o sumedenie de cunoştinţe noi, de relaţii, îndeosebi cu persoanele implicate în noua mişcare democratică pentru apărarea drepturilor omului. Ilia şi Miha împărtăşeau acelaşi interes pentru poezie ca în trecut. Ilia îşi continua incursiunile la buchinişti, adunase o colecţie de cărţi foarte interesante.

Tocmai la Ilia veni Miha ca să împartă cu el bucuria succeselor sale. Ilia nu

se arătă prea entuziasmat. Îi reuşise şi lui ceva în ziua aceea: făcuse o nouă achiziţie, o carte rarisimă, unul dintre puţinele exemplare păstrate ale culegerii lui Vladimir Narbut[63] *Aleluia*, apărută în 1912 la Sankt-Petersburg şi condamnată imediat de Sfântul Sinod să fie distrusă „prin rupere în bucăţi“.

Miha deschise cartea la întâmplare şi chiar dădu peste un *Aleluia* din psalmul 148:

„Lăudaţi pe Domnul toţi cei de pe pământ, balaurii şi toate adâncurile; Focul, grindina, zăpada, gheaţa, viforul, toate îndepliniţi cuvântul Lui; Munţii şi toate dealurile, pomii cei roditori şi toţi cedrii; Fiarele şi toate animalele, târâtoarele şi păsările cele zburătoare…“

Ilia smulse uşurel exemplarul din mâna lui Miha:

— Ăsta-i un psalm cunoscut, îţi arăt acum altceva, uite:

…Cântă mlaştina stătută,
Nu fluviul încremenit!
Cu aurul ei străvechi
Rugina l-a coperit.
Pe lungi picioare de păianjen
Uşoară-i goana peste ape.
Pe unde-s verzi cărări de-un stânjen,
Sângele n-are un’ să scape.

— Cine mai ştie azi de Narbut? Dus a fost! Şi câte altele nu s-au dus! Auzi ceva cu surzii tăi de acolo? Auzi ce se întâmplă?

— Ce tot spui? întrebă Miha puţin speriat că-i scăpase ceva important.

— Au fost arestaţi doi scriitori.

Miha, curios din fire, aflase despre arestări de la emisiunile de radio ascultate noaptea. Le uitase numele. Ilia îi împrospătă memoria. Manuscrisele lor fuseseră trecute peste graniţă în Occident şi publicate acolo.

Miha îşi exprimă dorinţa să le citească. Ilia îi zise că nu le are, dar că un prieten de-al său are fotocopiile. Le făcuse chiar Ilia, dar nu-i suflă o vorbă despre asta lui Miha. Nu se ştie niciodată. Stătea pe un butoi cu pulbere, le dusese pe toate din casă, le împrăştiase pe la prieteni.

— Numai că la el te duci singur. Le iei şi le ţii la tine. O să trec eu să le iau când trece valul.

Ieşiră în stradă cu un aer de conspiratori şi îl sunară de la cabina telefonică de pe strada Pokrovka pe prietenul cu numele Edik. Ilia vorbi tare în receptor, pe un ton nepăsător:

— Am lăsat ieri salamul la tine, Edik. Prietenul meu trece pe acolo, prin cartier, vine să-l ia. Mulţumesc. Salut!

Autorul demascat, ascuns sub pseudonimul Nikolai Arjak, preda literatura la o şcoală din Moscova şi se numea Iuli Daniel. Asta-i bună, e ca proful nostru, Iulici, predă literatura! A luptat pe front ca al nostru, a fost rănit, e filolog!

Gândul ăsta îi veni în minte lui Miha înainte să citească manuscrisul. Trecu pe la Edik, un tânăr deşelat, tare caraghios. De fapt nu era un singur salam, ci două: unul se intitula *Vorbeşte Moscova*, al doilea – *Ispăşire*.

Miha cără acasă două pachete groase din hârtie kraft şi se puse pe citit.

Se simţea de parcă cineva îl opărea cu apă clocotită. Culmea e că citise deja cartea lui Orwell *1984*. Genială, cumplită carte. Dar acolo era vorba despre o lume născocită, străină, pe când în cartea lui Daniel e contextul de aici, rusesc, îl simţi foarte aproape, ţi se rupe inima. Din cauza asta *Vorbeşte Moscova* e şi mai cumplită.

Şi nu ştii ce-i mai rău: un decret care să dea dreptul tuturor de a se omorî între ei într-o singură zi, sau ca statul să-şi aroge dreptul de a ucide orice cetăţean în toate zilele săptămânii, în toate lunile şi mulţi ani de acum încolo.

Ispăşire e o carte şi mai cumplită. Se dovedeşte că poţi nu numai să ucizi un om, ci să-l desfiinţezi printr-una din metodele cele mai rafinate: să-l declari pe un om onest informator, delator, să-l faci să-şi piardă minţile. Şi ce e şi mai cumplit e că omul nu poate să dovedească nimic nimănui, că nu are nici o posibilitate să-şi probeze nevinovăţia.

Acest Viktor Volski, un om foarte simpatic şi cumsecade, e o victimă a calomniilor, îl defăimaseră prietenii săi într-atât, încât îl aduseseră în pragul nebuniei, dând crezare unor false acuzaţii. Probabil că la spitalul de nebuni el şi-a amintit de versurile lui Puşkin:

N-aş vrea să-mi ies din minţi nicicum,
Mai bine-o traistă, şi la drum!
Mai bine foame grea!
Nu că la minte-aş ţine eu
Prea mult, şi nici că mi-ar fi greu
Să mă despart de ea! […]

Dacă-ţi ieşi din minţi cumva,
Faci spaimă-n jur, ca holera,
Ba eşti şi-ntemniţat!
Te pune-n lanţ un dobitoc,

Prin gratii să îşi bată joc
De tine,-ntărâtat.[64]

De unde le ştia Puşkin? Oare şi atunci… Decembriştii, bineînţeles! Se întâmplau toate astea şi la vremea aceea – denunţuri, trădări. Maiboroda, delatorul. Se sinucisese la mulţi ani după proces. Probabil că suferise în anii aceia. El chiar fusese delator, în vreme ce Viktor Volski nu se făcuse vinovat de nimic. Nu, mai bine să ierţi un trădător, decât să distrugi un om nevinovat!

Miha citi toată noaptea ca nebunul, uită de sine şi de tot ce-l înconjura, de dimineaţă îşi aduse aminte destul de greu că la opt trebuia să plece la internat.

Aproape că-i slăbi bucuria reuşitelor sale: uită de examenele luate cu brio, perspectiva seducătoare a unei cariere de succes se pierdu în umbră. I se păru că nimic din toate astea nu mai contează. I se făcu puţin ruşine. Da, îi era ruşine că trăieşte bine-mersi, în vreme de Daniel, scriitorul care-l făcuse să se cutremure, stă închis şi anchetat, şi Dumnezeu ştie ce-l mai aşteaptă.

Abia trezit din starea ameţitoare datorată lecturii, îşi dădu seama că a întârziat la muncă, îşi făcu socoteala că dacă se grăbea, ajungea la a patra oră, îşi aduse aminte însă că în curând urma o pauză de două ore între trenuri şi risca să scape ultimul tren. Ziua era pierdută. Încercă să telefoneze ca să-i prevină pe profesori, dar linia era întreruptă.

Formau o echipă unită, logopedul Katia îşi anulă orele ca să ţină cele două lecţii ale lui Miha, iar la celelalte două îl suplini Gleb Ivanovici. Când sosi Miha, orele se terminaseră, copiii mâncaseră de prânz, dormiseră şi îşi terminaseră şi gustarea de după-masă. La cantină, Gleb Ivanovici mânca pâine albă şi bea compotul de fructe uscate rămas – desertul lui preferat.

Miha se repezi să-i mulţumească. Gleb Ivanovici nu socoti că făcuse o faptă eroică, ci un lucru normal. Dar Miha insistă să-i primească scuzele, povestindu-i că-şi pierduse noaptea citind şi când terminase, se uitase la ceas şi văzuse că era aproape unsprezece!

— Cărţi! Şi ce mai cărţi!

— Bine, bine, cărţi, dar ce fel de cărţi? îl întrebă Gleb Ivanovici între două pahare de compot.

Miha se grăbi să scoată două plicuri din hârtie de ambalaj, în care se aflau teancurile de fotocopii micşorate.

În prelungirea programului de studiu, copiii îşi făceau temele supravegheaţi de o profesoară tânără, venită de curând, era în primul ei an de activitate. Gleb Ivanovici o urmărea îndeaproape, pentru orice eventualitate. El aruncă o privire în clasă, se aşeză în ultima bancă şi îşi scoase ochelarii.

După cincisprezece minute îl trezi pe Miha, care nu se săturase de somn în tren şi continua să doarmă în camera de serviciu.

Gleb Ivanovici se aşeză pe taburet şi-i şopti aproape strigând:

— Măcar ştii ce mi-ai strecurat hoţeşte în mână?

În momentul acela Miha îşi dădu seama cât de idiot fusese şi încercă s-o dreagă, bălmăji ceva neînchipuit de ridicol despre adevărul profund descoperit de el în scrierile cu pricina, la care adăugă nişte scuze nelalocul lor, cum că-l alarmase pe Gleb Ivanovici cu o asemenea literatură periculoasă.

Acesta trecu de la şoaptă la strigăte adevărate. Îl învinui pe Miha de toate păcatele: că e nerecunoscător faţă de puterea care îi salvase de fascism mutra de jidan, că e un trădător, un duşman şi un criminal antisovietic.

Totul luă o turnură ridicol de absurdă. După cinci minute urlau unul la altul, izbeau cu pumnii în masă, deşi ar fi preferat să-i trimită în figură. Toată simpatia reciprocă se duse pe apa sâmbetei, şi nu numai atât, fiecare se socoti furat fiindcă investise atâta afecţiune într-un om de nimic. Într-o clipă se spulberară toate proiectele lor comune, toate bucuriile şi necazurile împărtăşite ca între prieteni. După un sfert de oră, Miha, blajin din fire, epuizându-şi furia în strigăte şi gesturi bruşte, fu gata să se întoarcă în locul de unde porniseră neînţelegerile, ca să reia cu calm toate argumentele stupide pe care i le aruncase în faţă Gleb Ivanovici. Dar acesta nu acceptă ideea lui: ardea să se lupte şi-i înşiră acuzator o groază de greşeli şi de rătăciri, aproape învinuindu-l de acţiuni criminale.

Gleb Ivanovici se dovedi a fi mai rezistent şi mai tenace decât Miha în înfruntarea vocilor, strigătele ieşite din gâtul lui subţire erau puternice, cu un timbru grav, ai fi zis că sunt ale unui bărbat gros şi pântecos, şi nu ale unei jumătăţi de om cum era el.

Pe Miha îl părăsiră puterile, îl lăsă pe Gleb Ivanovici să urle în voie şi dădu să-şi ia cele două plicuri cu fotocopiile.

— Să laşi aici hârtiile astea blestemate! N-o să pleci cu nimic de aici, nici măcar cu un rând, strigă Gleb Ivanovici văzându-l ce face şi apucă de un colţ al plicului.

Trăgeau fiecare în partea lui. În alte situaţii, pe Miha l-ar fi umflat râsul, dar pentru asta trebuia să fie în toane bune, ori aici totul semăna cu un fel de nebunie. Gleb Ivanovici scuipa cuvinte disparate, care nu aveau nici o legătură cu ce se întâmpla:

— La perete! Înainte! Înainte, Kosaciov! Afară, Kosaciov! Neam de curve!

Cel mai uluitor era faptul că apărea un oarecare Kosaciov în vociferările

lui, ori Kosaciov era chiar Gleb Ivanovici.

Atrasă de strigătele lui, îngrijitoarea Polina Matveevna aruncă un ochi în cameră şi plecă, apoi reveni imediat cu o ceşcuţă albă, i-o vârî sub nas lui Gleb Ivanovici, îi aplecă uşurel capul cu părul căzut pe alocuri şi-i dădu să bea:

— Încetişor, încetişor, Gleb Ivanovici! Să nu vărsaţi apişoara!

Miha se dumiri, în sfârşit, că are în faţa lui un nebun şi că el însuşi i-a provocat criza călcând pe o bătătură necunoscută din psihicul lui.

Polina Mateevna îi făcu nişte semne foarte grăitoare, bine cunoscute salariaţilor internatului, indicându-i să-şi ia tălpăşiţa cât mai repede de acolo. Miha îşi luă plicurile şi o şterse.

Volski! Volski, personajul lui Daniel, se prăpădeşte într-un spital de psihiatrie! Şi ăsta e o victimă! Şi Gleb Ivanovici e o victimă, aceleaşi forţe îl făcuseră să-şi piardă minţile. Demonii, demonii… Cum scria Voloşin?[65] „Cutreieră pământul, orbi şi surzi şi muţi, lăsând semne de foc în negura care-şi desface larg pulpana…“, recită el versurile în gând. Îşi zise că e o greşeală în legătură cu accentul. Oricum suna extraordinar. Şi din nou se gândi la Gleb Ivanovici: nici el nu era vinovat. Aşa îşi frământa mintea Miha, cuprins de tristeţe pe drumul de întoarcere, în autobuzul care îl ducea la tren.

Gleb Ivanovici figura în evidenţa unui dispensar de psihiatrie. Biografia lui era destul de întortocheată. În timpul războiului fusese exclus din SMERŞ[66]. Ocupa postul de administrator, nu de pedagog, şi nu fără motiv. Cu diagnosticul lui, nu avea dreptul să lucreze cu copiii. Era om cumsecade, iubea copiii, avea un fel de corectitudine isterică, aproape nemţească. Poate că datorită acestei ultime însuşiri îl denunţă pe Miha chiar a doua zi, nelăsând treaba de azi pe mâine.

Habar nu avea Miha că denunţul lui Gleb Ivanovici îşi urma cursul încet, dar sigur către locul unde se închideau toate robinetele şi toate drumurile. În virtutea unui lasă-mă să te las general, caracteristic modului de viaţă sovietic, şi în virtutea legii că o nenorocire nu vine niciodată singură, se întâmplă ca dosarul de confirmare pentru aspirantură al lui Miha să ajungă la institut în acelaşi timp cu denunţul care se târâse ca melcul până la acelaşi institut. Când, două săptămâni mai târziu, cele două dosare se întâlniră pe biroul tovarăşului Korobţov, şeful Secţiei Întâi, acesta îl sună pe Iakov Petrovici şi-l chemă la el. Membrul corespondent al Academiei de Ştiinţe Pedagogice, în vârstă de şaptezeci şi opt de ani, se duse în goana mare la tovarăşul Korobţov şi acesta îi trase o săpuneală de să-l ţină minte.

În pofida aparenţelor, Iakov Petrovici Rink nu mai era deloc tânăr şi muştruluieli dintr-astea mai primise destule. Îşi dedicase toată viaţa studiului deficienţelor de auz şi vorbire, îi ajuta cum putea pe surdomuţi, dar şi surdomuţii îl ajutau la rândul lor: în birourile unde locotenenţii semianalfabeţi şi căpitanii inculţi hotărau soarta ştiinţei, munca profesorului li se părea acestora stupidă şi inofensivă, aşa că-l lăsau să trăiască. El era neamţ de felul lui, dar un neamţ rus. Cu cincizeci de ani în urmă, un bunic al lui fusese invitat de Academia de Ştiinţe, şi de atunci familia prinsese rădăcini în Rusia. Din fericire, în acte figura ca rus şi nu căzuse victimă represiunilor, aşa cum se întâmplase cu verii lui primari deportaţi în Kazahstan la începutul războiului. Îşi dădea seama prea bine că era cadoul pe care i-l făcuse soarta. Se aştepta să fie demascat de fiecare dată când ajungea în birourile acestor locotenenţi şi căpitani. Chiar şi acum, după douăzeci de ani de la război.

Cu buzele strânse ca firul de aţă întins, asta însemnând un zâmbet, îi spunea Mariei Moiseevna Bris, asistenta şi prietena lui apropiată:

— Ai noroc, Maria Moiseevna! N-au cum să te demaşte, eşti evreică pe bune, şi-n acte! Mi-am petrecut jumătate din viaţă temându-mă că mă vor lua drept evreu şi acum trăiesc cu frica-n sân că o să fiu dat în vileag că sunt neamţ. Cu toate că amândoi suntem intelectuali ruşi.

— Ia ziceţi, Iakov Petrovici, ce studenţi aţi luat să-i pregătiţi pentru aspirantură? îl întrebă Korobţov fără să-l invite să ia loc.

„Cât m-am săturat de oamenii ăştia, cât m-am săturat…“, îşi zise Rink în sinea lui.

— Lipseşte ceva din dosarele lor, Igor Stepanovici? Unul e Saşa Rubin, aspirant prin corespondenţă, al doilea e Miha Melamid, îşi face studiile prin corespondenţă, băieţi buni amândoi, absolvenţi ai institutului nostru.

— Ia luaţi loc, Iakov Petrovici. Avem ceva de discutat. Cu Rubin e-n regulă, recomandările sunt bune, e secretar al organizaţiei de bază la comsomol. Dar pe Melamid ăsta îl cunoaşteţi bine?

Era clar că nu avea de ce să meargă mai departe cu presupunerile. Melamid nu le convenea, ceva la el scârţâia. Avea dreptate Maria Moiseevna să fie îngrijorată când îi spunea că nu trebuia să accepte evrei pe ambele locuri, că o să aibă parte numai de şicane. Mai era un tânăr din Moldova, dar pregătirea lui lăsa de dorit. Probabil că el le-ar fi convenit, dar nu reuşise la examen…

— A scris un articol excelent. Lucrează în specialitatea lui. E băiat cultivat. Îl pasionează tema. Are toate datele pentru munca de cercetare.

— Oho, oho… Korobţov făcu o pauză. De ce tocmai el? Au candidat şi

alţii. Uitaţi…

El răsfoi hârtiile şi citi alandala:

— Perepopescu sau Nerepopescu, ceva în genul ăsta, ce ziceţi? E din Moldova, băiat simplu. V-aţi lăsat atras în cursă de Melamizii şi Rabinovicii ăştia…

„Cât vă dispreţuiesc, dacă aţi şti ce scârbă îmi faceţi…“

— Melamid e absolventul nostru, lucrează în locul unde a fost repartizat. E un tânăr serios şi talentat!

— Oho… Să-i transmiteţi, Iakov Petrovici, tânărului serios că Secţia Întâi nu i-a acceptat candidatura. Dacă are întrebări, să vină, că-l lămuresc eu.

— Vreţi să spuneţi că nu-i daţi aprobarea pentru aspirantură?

— Chiar aşa. Ce vă uitaţi la mine? Suntem puşi să veghem la interesele dumneavoastră, să apărăm interesele institutului şi ale întregii ţări! Vă luaţi răspunderea, Iakov Petrovici, că n-o să ne pomenim cu mai ştiu eu ce ticăloşie din partea lui Melamid ăsta al dumneavoastră? Veţi răspunde personal?

„Pieriţi din ochii mei, să nu vă mai văd, pieriţi toţi, să nu vă mai văd…“

— O să mă gândesc, Igor Stepanovici. O să mă gândesc.

De fapt, totul era gândit, nu mai avea la ce să se gândească: finanţarea laboratorului, lucrarea de doctorat a Mariei Moiseevna, pe care ea nu reuşea din 1953 să şi-o susţină, deschiderea centrului, colaboratorii săi, candidaţii admişi la aspirantură, studenţii – Iakov Petrovici nu putea să-şi frângă gâtul…

În timpul toamnei Miha avu parte de atâtea bucurii şi supărări în acelaşi timp, încât toate alcătuiră la un loc un tablou cât se poate de grăitor. Aliona îşi schimbă purtarea faţă de el, şi relaţia lor nevrotică, alimentată de răceală sau iubire înfierbântată, însoţită de momentele de isterie ale Alionei, deveni o legătură normală şi foarte apropiată. Miha nu pricepea ce se întâmplase, iar Aliona nu socotea necesar să-l informeze că a rupt-o cu bărbatul însurat de care se îndrăgostise la şaisprezece ani, că i-a dat papucii şi s-a hotărât să se mărite cu el. Miha era în al nouălea cer.

Până să apuce să se acomodeze cu schimbarea iminentă din viaţa lui şi să-şi bată capul cu o groază de probleme ale traiului în comun, de care Aliona nu se arăta deloc interesată, totul se rezolvă într-un mod cu totul neaşteptat: mătuşa Ghenia muri subit, fără să sufere deloc.

Avusese de gând să trăiască mult şi să zacă bolnavă, aşa cum trebuie, adunase o listă întreagă de boli, dar se înşelase: seara se culcase să doarmă şi murise în somn, rezolvând cu o mărinimie care nu-i era deloc proprie cea mai importantă dintre problemele lui Miha: problema locuinţei.

În ziua morţii ei, se întâmplă ca Miha să nu înnopteze acasă. Plecase împreună cu Aliona la casa de vacanţă a unei prietene a lui Ilia. Aranjaseră o mică petrecere în mijlocul naturii. A doua zi seara, când Miha se întorsese acasă, mătuşa Ghenia nu-l mai întâmpinase cu reproşuri şi văicăreli – era rece şi liniştită.

El rămăsese singurul locatar înregistrat în cartea de imobil, era stăpânul camerei de paisprezece metri pătraţi, aflată în centrul oraşului. Marlen figura deja cu domiciliul la locuinţa soţiei sale, camera mătuşii Ghenia urma, conform strategiei familiei, să-i rămână Minnei, şi Miha, conform aceleiaşi strategii, urma să locuiască şi să-şi înceapă noua viaţă acolo unde era repartizat.

Cu trei ani în urmă, Marlen, cum era om practic, ar fi suportat greu pierderea camerei, nefăcând schimbul de locuinţă la timpul potrivit, dar la vremea aceea viaţa lui se schimbase cu totul – se aprinsese în el evreitatea, învăţa ivrit, citea Tora, se angajase în mişcarea sionistă, se pregătea de luptă îndelungată pentru repatriere. În drumul său, un obstacol serios îl reprezenta mătuşa Ghenia. Nu putea să sufere Israelul, era de părere că de acolo vin toate suferinţele evreilor, îşi avertizase din timp fiul că ea nu-şi va părăsi niciodată patria şi nu-i va da în ruptul capului dezlegare ca să plece.

Moartea mamei îl apropie pe Marlen de Sion.

Când Miha îl întrebă pe Marlen cui să dea lucrurile mătuşii, acesta ridică din umeri:

— Întreabă mătuşile, să ia ce vor, şi aruncă restul.

Dar mătuşile luaseră deja tot ce le putea fi de folos.

Aliona intră pentru prima oară în camera lui Miha după moartea mătuşii Ghenia. Rămase în prag şi o cuprinse dintr-o privire. O lustră de cristal cu bucăţi rupte care atârnau, bogăţiile oamenilor săraci: vaze ciobite, două tablouri în rame groase din ipsos aurit şi pe pervazul ferestrei, un ghiveci cu muşcate, un ghiveci cu aloe şi un borcan de trei litri cu ciuperci japoneze, bune pentru burtă. Mai era fotografia unei femei frumoase cu o buclă căzută pe frunte, treabă reuşită de vreo coafeză, şi doi copii – un adolescent cu ochi inteligenţi şi o fetiţă grasă, zâmbitoare. Fetiţa avea în jur de trei ani, îi ieşea din gură vârful gros al limbii.

— Mătuşa Ghenia cu copiii? întrebă Aliona.

Miha dădu din cap. I se făcu dintr-odată ruşine de casa mizerabilă în care locuia de atâţia ani şi simţi că, ruşinându-se, o trădează pe sărmana lui mătuşă.

— Fetiţa era bolnavă? întrebă Aliona arătând cu privirea aţintită la micuţa Minna.
— Da, avea sindromul Down. Numai după ce am intrat la institut mi-am dat seama. Se credea că suferă de o boală endocrină. A murit.
Aliona îşi coborî privirea, tăcu o clipă.
— Ce casă cumplit de tristă. Aşa mi-o imaginam. Ba nu chiar aşa, dar ceva în genul ăsta.
Intră în cameră, se aşeză la masa acoperită cu pluş bordo, îşi trecu mâna peste puful plin de praf şi zise văicărindu-se:
— Aici nu se poate trăi, Miha.
— Ba se poate, Aliona, se poate. O să renovez camera. O să mă ajute copiii.
— Nu-i vorba de renovare… suspină ea şi fu cuprinsă de o tristeţe apăsătoare ca norul care aduce ploaia.
Iubitul ei însurat o primea într-o cameră asemănătoare: aceeaşi masă rotundă, cu faţa de masă din pluş, aceeaşi lustră din cristal pleşuvă atârnând deasupra ei, şi fotografia femeii frumoase cu bucla pe frunte, îi lipsea doar evantaiul din mână. Aliona se uită la cele două poliţe cu cărţi – şi cărţile erau aceleaşi, numai că dincolo erau mai multe. Şi camera era de trei ori mai mare, împărţită în două de o perdea…
Miha simţi cu inima şi trupul în ce fel putea s-o scoată din starea de deprimare, dar i se făcu frică, nu-i venea s-o atingă. Aştepta un semn de la ea. Aliona făcu ea primul pas, se apropie de Miha şi-l mângâie pe cap, înfundându-şi degetele în buclele roşcovane zburlite. El prinse curaj, fiindcă în urmă cu o secundă era convins că-i bun doar de gură şi de nimic altceva, că e un „şlimazel“[67] plin de defecte, nepotrivit pentru Aliona, şi că ea nu are cum să se uite la un nimeni ca el, darmite să se mărite cu el.
Şi ea simţea ceva asemănător, dar continua să-i mângâie părul repetând întruna:
— Eşti îngrozitor de bun, Miha. Prea bun pentru mine.
Ştia dinainte că toate celelalte gânduri i se vor risipi, că Miha nu era doar un băiat drăguţ şi curat la suflet, ci şi un iubit foarte sigur şi fidel, cel mai bun dintre cei câţiva iubiţi pe care îi avusese. Însă bărbatul însurat, puţin băut întotdeauna, degajat, nu-i dădea pace… Cu ce o ţinea legată de el? Ghicea ea ceva, dar nu putea să exprime în cuvinte.

Divanul cu arcurile rupte scârţâi răbdător din toate încheieturile o noapte şi o jumătate din ziua următoare. Toate gândurile străine şi apăsătoare zburară

din capetele tinere, şi când se treziră, simţiră sunetul golului din ei, erau uşori ca fulgul, ieşiseră victorioşi din înfruntare.

Fericirea lui Miha era uriaşă, părea să-i ajungă pentru toată viaţa. Ziua, când Miha se afla în preajma ei, Aliona se simţea cu inima uşoară, dar seara i se făcea frică. Adormea imediat, fără s-o tulbure vreun gând, dar se trezea după o oră cu inima sfâşiată de o suferinţă insuportabilă. Aţipea spre dimineaţă şi când se trezea, nu înceta să se mire de forţa şi profunzimea durerii care o lăsa în pace ziua.

Trebuia făcut ceva, şi la un moment dat, după o asemenea noapte istovitoare, se duse împreună cu Miha la primărie să depună actele pentru căsătorie. Apoi merseră acasă la Miha, pe bulevardul Cistoprudnîi, şi aruncară la gunoi tot calabalâcul rămas al mătuşii Ghenia, adică ce nu luaseră surorile ei întreprinzătoare. Resturi jalnice ale unei vieţi neînsemnate: farfurii lipite cu clei galben, cratiţe fără toarte, tuburi de ruj goale, ziare vechi, cârpe, cârpişoare, cârpuliţe, o jumătate de urs din porţelan, un steguleţ pentru 1 Mai.

Pe seară veniră Ilia şi Sania şi-l ajutară pe Miha să care afară mobila grea: bufetul, dulapul şi divanul mătuşii Ghenia.

Aliona spălă podeaua şi simţi că poate să locuiască în camera goală. Câteva nopţi dormiră îmbrăţişaţi pe podea, într-un sac de dormit. Aliona dormi buştean, fără vise, şi i se păru că e purtată tot timpul pe braţe.

Apoi, cât timp îşi zugrăviră camera cu forţe proprii, se mutară pentru câteva zile la familia Cernopiatov. Serghei Borisovici, care îşi adora fiica, se supără foc văzând că ea are de gând să plece de acasă, şi Valentina chiar aduse vorba despre un schimb de locuinţă, adică să dea apartamentul lor de două camere şi camera lui Miha pe un apartament cu trei camere, dar Aliona nu acceptă.

Dorea să plece cât mai repede în locuinţa lor renovată. Imediat ce dispăru mirosul de vopsea, se instalară în camera curată şi goală, care părea că nu avusese nici un trecut, în afară de priveliştea de la fereastră: curtea plină de gunoaie, aşa cum se vedea ea de la etajul al cincilea.

Din viaţa de altădată nu mai rămăseseră decât două cutii de carton, un maldăr de cărţi şi un pachet cu scrisori găsit pe fundul dulapului deformat. Marlen îi rugă să le păstreze, intenţiona să treacă să le ia. Aliona îşi aduse şevaletul şi-l aşeză oblic, în dreptul ferestrei, dând camerei puţină atmosferă artistică, îşi mai aduse masa de lucru cu planşa înclinată, meşterită de Serghei Borisovici, şi cinci dosare mari cu desene vechi de trei ani, aproape toate reprezentând nişte ornamente complicate.

Tinerii însurăţei nu organizară nici un fel de petrecere de nuntă, în schimb

primiră cadouri sub formă de bani, daruri foarte dispreţuite, însă foarte utile, de la Marlen, de la părinţii Alionei şi de la o mătuşă. Când ieşea de la institut, Aliona făcea turul magazinelor ca să cumpere farfurii şi perne noi, încântată să-şi reînnoiască viaţa. Rana din suflet nu i se vindecase de tot, dar dispăruse undeva departe, gonită de Miha cu tandreţea lui inepuizabilă şi pasiunea încărcată de energie.

Exact aici se sfârşi şansa lui Miha. Iakov Petrovici îl chemă la el şi-i spuse că n-a ieşit treaba cu aspirantura, că serviciul de cadre i-a dat aviz negativ. Dar că asta nu-i împiedică să colaboreze mai departe.

— Vom discuta tema disertaţiei, dar nu va fi un drum uşor, asta pot să ţi-o spun de pe acum.

Chiar dacă nu era punctul final al carierei lui Miha, rămâneau multe puncte în suspensie.

La sfârşitul lunii, la cererea directoarei, Miha demisionă din postul de la internat. Ea îşi ceru iertare, plânse, se justifică zicându-i că lucrul cel mai important pentru ea este să protejeze internatul, să nu pericliteze viitorul celor patruzeci de elevi.

Miha, iute la minte, îi puse o singură întrebare:

— Aţi primit vreun telefon?

Margarita Avetisovna confirmă dând din cap.

Nu exista decât o singură explicaţie: el se afla acum în vizorul lor. Îşi prezentă demisia „din motive personale". Îi propuseră ca în cele două săptămâni de preaviz obligatorii să se odihnească şi să-şi caute un nou loc de muncă. După două săptămâni, Miha veni să-şi ia cartea de muncă şi să se despartă de colegii săi. Toţi arătau tulburaţi, Gleb Ivanovici lipsea.

Miha îi întrebă ce ştiau despre el şi află că fusese internat într-un spital de psihiatrie.

Simţi un gol uriaş, avu senzaţia că viaţa lui se va schimba cu totul: ceva complet nou trebuia să umple acel gol.

Note

63. Vladimir Narbut (1888–1938), poet, a făcut parte din grupul de la Odessa, printre care se numărau Iuri Oleşa, Eduard Bagriţki, Ilia Ilf şi Evgheni Petrov. A fost arestat în 1936 şi împuşcat în 1938.

64. Trad. de Al. Andriţoiu, în *Antologie de poezie rusă*, vol. I. „Perioada clasică", Minerva, Bucureşti, 1987, p. 114.

65. Maksimilian Voloşin (1877–1932), poet, traducător, pictor, figură importantă a vieţii artistice şi literare ruseşti. În casa lui de la Koktebel, în Crimeea, se întâlneau artişti ruşi din mai multe generaţii.

66. Acronim de la *Smert Şpionam* (Moarte Spionilor), poliţia politică din armată.

67. Păgubos (idiş).

Parcul Miliutin

Nimeni nu cunoaşte taina şi nici legea atracţiei irezistibile a bărbatului pentru femeie. În orice caz, Ecleziastul nu le cunoştea. O legendă din Evul Mediu dă un fel de explicaţie – elixirul dragostei. Adică otravă. Probabil aceeaşi otravă cu care atotputernicul Eros îşi îmbibă săgeţile de operetă. Oamenii din timpurile moderne găsesc explicaţia în hormonii care au grijă de perpetuarea speciei. E de la sine înţeles că între această îndatorire practică şi dragostea platonică există o ruptură bine cunoscută şi chiar, folosind limbajul de azi, o disonanţă cognitivă. Ideea serioasă a perpetuării speciei e acoperită cu tot felul de înflorituri rituale, flori de lămâiţă, popi, ştampile cu vulturul bicefal şi aşa mai departe, ajungându-se până la cearşaful pătat cu sânge, scos în văzul lumii. În sensul acesta, cu dragostea lucrurile sunt mai mult sau mai puţin clare.

Dar ce te faci cu prietenia? Ea nu se reazemă pe nici un instinct vital. Toţi filozofii din lumea asta (bărbaţi, se-nţelege, căci femei-filozofi n-au existat până la Piama Gaidenko, dacă n-o punem la socoteală pe Hypatia) o aşază pe treapta cea mai de sus în ierarhia valorilor. Aristotel dă o definiţie uluitoare, căreia nu i se poate reproşa nimic nici astăzi, spre deosebire de multe alte idei ale lui care s-au învechit până la a deveni ridicole. El spune aşa: „Prietenia este un lucru specific omului, explicaţia şi scopul ei nu trebuie căutate în legile naturii sau într-un Bine aflat dincolo de noi, în afara existenţei empirice“.

Prietenia nu este deci condiţionată de natură, ea nu are nici un scop, şi constă întru totul în a-ţi căuta un suflet frate cu care să împarţi încercările prin care treci, gândurile, sentimentele, mergând până la „a-ţi da viaţa pentru prietenul tău“. Dar pentru ca să cunoşti fericirea asta trebuie să hrăneşti prietenia, sacrificându-ţi timpul din singura viaţă care ţi-e dată: de exemplu, să te plimbi cu el pe bulevardul Rojdestvenski, să bei cu el o bere, chiar dacă ţie îţi plac alte băuturi, în vreme ce lui îi place berea, să te duci la ziua de naştere a bunicii lui, să citeşti aceleaşi cărţi şi să asculţi aceeaşi muzică, ajungând până la a-ţi asigura un spaţiu închis şi plăcut, în care glumele sunt înţelese de la primele cuvinte, schimbul de păreri se face din priviri şi legătura între prieteni e atât de apropiată, încât n-o poţi obţine dintr-o relaţie cu o persoană de alt sex. Cu foarte rare excepţii.

Dar vreme pentru cei trei prieteni rămânea din ce în ce mai puţină. Nu mai erau recreaţiile din timpul şcolii, nici plimbările prin Moscova, din ziua de

miercuri, cu profesorul iubit. Relaţiile minunate din şcoală, zilnice şi obligatorii, luaseră sfârşit, prietenii se întâlneau când şi când din inerţie, dar se scufundau din ce în ce mai rar în spaţiul cordialităţii. Ieşi la iveală dintr-odată faptul că viaţa îi despărţise, că îşi epuizaseră nevoia de a-şi comunica zilnic toate întâmplările mari, mici, mărunte, că le ajungea dacă vorbeau la telefon o dată pe săptămână, o dată pe lună, la zilele de sărbătoare.

Bineînţeles că ei nu s-au împrăştiat care-ncotro într-un singur an, istoria relaţiilor celor trei prieteni atârna greu, nu putea fi dislocată cu una, cu două, dar la cinci sau şase ani după terminarea şcolii, a fost posibilă o analiză retrospectivă care să lămurească în ce punct anume drumurile lor au început să se despartă.

De pildă, să-l luăm pe Miha. Ilia şi-l amintea cum evoluase făcând mai întâi o pasiune pentru revoluţionarul Maiakovski, apoi pentru magicianul Blok şi la urmă pentru poezia „1905“ a lui Pasternak în care:

> Opt salve pe Neva.
> Şi a noua
> Vlăguită, ca slava.
> Iată-i – (de la stânga la dreapta
> Năvală dau în trap întins).
> Iată-i – (depărtările strigă:
> Noi răzbunăm reprimarea).
> Să se frângă
> Din încheieturi dinastiile,
> Legămintele…

Ilia tolera simpatiile revoluţionare ale lui Miha. Sania zâmbea cu duioşie. Prietenii treceau uşor peste neînţelegerile mărunte şi peste accentele puse diferit. Cunoştinţa lor de la festival, belgianul rus Pierre Zand, îl tulburase pe Miha până-n străfundul sufletului cu ura lui deliberată faţă de revoluţie. El se hotărâse să-şi formeze propria opinie, imparţială pe cât se poate, despre comunism. A început cu Marx, apoi a luat-o îndărăt, până la primii socialişti, cu care lucrurile erau destul de simple, pe urmă s-a împotmolit la Hegel şi, făcând o piruetă, a pornit în linie dreaptă spre Lenin.

Marlen, ruda lui, (odată cu înaintarea în vârstă, deveneau mai apropiaţi), văzându-i preocupările, i-a spus neîncrezător:

— Nu citeşti ce trebuie, Miha. Au fost mulţi revoluţionari în familia noastră, şi, în afară de Mark Naumovici, i-au împuşcat pe toţi. Mark

Naumovici a scăpat fiindcă s-a dus din proprie iniţiativă să lucreze la NKVD, pe urmă a şters-o la timp în provincie şi a fost consultant la nu ştiu ce. Tip deştept, mai rar aşa lepădătură.

— Vreau să mă lămuresc, s-a justificat simplu Miha.

— Bine, lămureşte-te, i-a zis îngăduitor Marlen. Vrei să inventezi roata de unul singur, hai, dă-i bătaie, cărţile sunt în mâna ta!

Mătuşa Ghenia le-a pus câte o farfurie cu borş în faţă, pe urmă a adus felul doi, chiftele cu cartofi: trei chiftele pentru fiul său, două lui Miha şi una pentru ea.

Marlen a izbucnit în râs arătând chiftelele:

— Uite, asta-i dreptatea socială! La fel e şi cu tot restul!

Miha îşi simţea capul cât o baniţă. Citea, citea fără întrerupere, dar apăreau din ce în ce mai multe întrebări, în vreme ce răspunsuri mulţumitoare erau tot mai puţine. A încercat să aibă o discuţie despre socialism cu Viktor Iulievici, dar acesta a ridicat din sprâncene şi i-a spus că n-are nici o înclinaţie pentru ştiinţe sociale.

Ilia, băiat foarte bine informat şi curios să le ştie pe toate, n-a încetat să toarne gaz peste foc, dându-i lui Miha să citească una dintre cele mai grozave cărţi, apărută în samizdat: cartea lui Orwell 1984. Un exemplar al acesteia îl pierduseră, fără să ştie, în 1957 împreună cu servieta diplomatului Orlov, unchiul lui Pierre. Cartea l-a impresionat puternic pe Miha: a fost mai receptiv la meşteşugul artistic decât la scolastica social-economică.

Ilia s-a putut făli cu o mică victorie – Miha îşi potolise elanul revoluţionar. Cu toate acestea, relaţia lor se împotmolise puţin. Cât despre Sania, nu se putea spune decât că era absorbit de sistemele muzicale, şi prietenii lui dragi nu aveau cum să-i fie interlocutori.

Sensibilitatea deosebită a lui Miha pentru literatură l-a adus în situaţia jalnică de a rămâne fără locul de la aspirantură şi fără slujbă la sfârşitul toamnei lui 1966.

Iakov Petrovici, conducătorul lucrării lui nescrise, era amărât şi încerca să-l ajute. În măsura posibilităţilor. Era fără îndoială un om de treabă, dar maleabil. Şi destul de inteligent ca să-şi dea seama cât de complicat era să îmbine onestitatea cu supleţea în faţa autorităţilor, cu care mereu căzuse la înţelegere într-un fel sau într-altul. În cazul lui Miha Melamid, nu reuşise să cadă la învoială. Treaba asta îl umpluse de amărăciune, dar nu distrusese colaborarea lor atât de folositoare.

El încercă de câteva ori să-l ajute pe Miha să-şi găsească de lucru. Avea o

sumedenie de relaţii în lumea celor care se ocupau cu pedagogia, şi cu toate acestea, nu reuşi să-i găsească locul de muncă potrivit, în care Miha ar fi putut să-şi continue cercetarea experimentală şi să aplice metode noi de comunicare pentru cei cu deficienţe de vorbire.

În felul acesta, Miha se văzu în imposibilitatea de a mai lucra în cercetare.

Tot ce reuşi să facă academicianul pentru ghinionistul candidat la aspirantură fu să-i găsească un post de profesor de literatură la seral, şi acela plătit cu ora. Cele opt ore de curs pe săptămână îi asigurau subzistenţa modestă pentru fix opt zile. Într-o lună putea ajunge să facă treizeci de ore, asta în cel mai bun caz. Aliona era încă studentă, şi studiile îi epuizau puţinele rezerve de energie.

Miha era convins că n-o să-şi poată găsi de unul singur un post convenabil. Secţia municipală de învăţământ, unde el încercase să obţină un post de profesor de limbă şi literatură rusă, îi comunicase că trebuie să se adreseze ministerului, că poate îi vor găsi ceva în provincie. Îi propuseseră totuşi să-şi lase datele personale, fiindcă, deşi nu existau posturi libere în momentul acela, se puteau ivi oricând locuri vacante temporar.

Miha nu se prezentă la minister. Aliona, tânăra lui soţie, era încă studentă, el n-ar fi plecat din Moscova pentru nimic în lume.

Viktor Iulievici, care se retrăsese din învăţământ, era de părere că Miha trebuia să uite de ideea unei cariere de profesor într-o şcoală. El însuşi dădea numai lecţii particulare. Îi trimise imediat un elev. Dar toate la un loc – plata cu ora la şcoală şi meditaţiile – nu erau exact ceea ce visase el… Îi lipseau copiii de la internat.

Recurse atunci la mijlocul cel mai umil de a câştiga bani: mergea noapte de noapte să încarce şi să descarce mărfuri la gara din Moscova. Munca nu i se păru grea din cale afară, dar Aliona se opuse: el avea o miopie progresivă şi munca de salahor putea să-i facă rău… Avea dreptate.

Mai exista un mijloc de a face bani regulat – donarea de sânge. El deveni donator, dar şi centrul de hematologie avea restricţiile sale: nu se dona sânge decât o dată pe lună.

În cele din urmă, Miha se hotărî să discute cu Ilia alte variante mai puţin legale. Îşi dădură întâlnire la Pokrovskie Vorota, în Parcul Miliutin, bătut de vânt din toate părţile, care aparţinuse cândva Cancelariei cadastrului, pe băncuţa cu două stinghii rupte. Fiecare avea în mână o sticlă de bere şi în poală o servietă. Sania era absent. Hotărâseră să nu-l amestece în afacerea asta.

Imediat cum terminase şcoala, Ilia fusese primul dintre absolvenţi care îşi dăduse seama că nu vrea să lucreze la stat, nici cu program de opt ore, nici de douăsprezece ore, nici în regim de „douăzeci şi patru de ore“. Şi că nu mai vrea să înveţe în nici o instituţie de învăţământ, că poate afla tot ce-l interesează fără să fie dresat şi constrâns de disciplina impusă. Ştia mai bine decât toţi cum să se eschiveze, cum să se strecoare şi cum să se facă nevăzut. Cea mai bună soluţie o constituia slujba fictivă de secretar pe lângă vreun savant sau scriitor. Era aproape singura variantă care îi asigura lui Ilia o oarecare independenţă faţă de stat. Alte soluţii mai sigure, dar mai puţin atrăgătoare, îţi mâncau o groază de ore din timpul preţios – munca de fochist, de portar, de paznic. În privinţa „paralelor“, Ilia cunoştea o mulţime de metode ca să facă rost de ele.

Îi ţinu lui Miha o lecţie de neuitat, demonstrându-i pentru a nu ştiu câta oară superioritatea lui intelectuală, recunoscută de mult timp.

— Uite cum vine treaba, Miha. Să faci o muncă interesantă şi să câştigi bani, astea-s, în general, două lucruri diferite. Cred totuşi că trebuie să te pricepi să le combini. Să luăm, de exemplu, samizdatul. Fenomenul e nemaivăzut, te face să te cutremuri. Energia asta vie se răspândeşte de la o sursă la alta, firele se întind şi formează un fel de plasă de păianjen care leagă oamenii între ei. Prin canalele astea aeriene circulă informaţia sub formă de cărţi, de reviste, de poezii recopiate, foarte vechi şi foarte noi, de numere proaspete din *Cronica evenimentelor la zi*. Circulă literatura sionistă tipărită înainte de revoluţie la Odessa sau scoasă anul trecut la Ierusalim, circulă literatura religioasă, literatura emigraţiei sau autohtonă… Procesul e în parte haotic, dar nu de tot. M-am angajat şi eu în treaba asta cu bună ştiinţă şi o fac profesionist, într-un anumit sens. De aici îmi vin banii. Şi apoi, trebuie dezvoltată afacerea.

Miha îl asculta cu gura căscată, în sensul propriu al cuvântului. Avea chiar un fir de salivă în colţul gurii, cum au copiii mici când dorm. În vreme ce Ilia perora pe un ton cât se poate de serios, pe Miha, năucit de conţinutul expunerii, îl cuprinse entuziasmul şi admiraţia fără margini: ce tip mişto e Ilia ăsta!

— Asta-i o cauză sfântă! zise încet Miha, copleşit de măreţia descoperită la prietenul său.

Ilia arăta satisfăcut şi chiar se umflă în pene la gândul că juca un rol în progresul omenirii. Tabloul plin de grandoare descris de el nu corespundea întru totul realităţii, dar nici nu era o pură născocire. Demonii mărunţei ai

revoluţiei ruse, aceiaşi demoni dostoievskieni, se învârtejeau prin cotloanele întunecoase ale parcului în paragină. Umbra lungă a lui Cehov, care nu avea nici o vină în toate astea, se întindea înspre magazinul de legume al lui Immer, unde scriitorul mergea odinioară să-şi cumpere seminţe selecţionate, iar în corpul de casă vecin, şi cam tot pe atunci, sub protectoratul lui Savva Morozov[68], nu la fel de nevinovat, murea blândul Levitan, pictorul evreu, cântăreţ al naturii ruse.

La doi paşi de acolo, la colţul străzii, acum douăzeci de ani, trosnind şi scrâşnind, tramvaiul… Da, da, Murîghin.

Dar în mare, lucrurile progresau, fără îndoială!

Lui Ilia îi veni pe loc ideea să-i facă prietenului său o propunere interesantă. Samizdatul devenise un fenomen social, şi nevoia de materiale noi creştea văzând cu ochii. Pe la mijlocul anilor şaizeci, se trezise şi provincia. Samizdatul nu era numai opera idealiştilor entuziaşti. Se năştea o adevărată piaţă, în care acţionau oameni de toate felurile, printre care şi unii care aveau interese comerciale. Pe lângă publicaţiile al căror preţ era dat doar de costul hârtiei şi al fotocopierii, apăreau mărfuri fabricate spre a fi vândute. Apăruse de asemenea un simulacru de reţea de distribuţie. Unul dintre participanţii la acest fel de comerţ era chiar Ilia. Miha l-ar putea ajuta la distribuirea materialelor.

Bun, Miha nu avea cum să devină un distribuitor pe cinste, care să nu bată la ochi, cu asta Ilia era lămurit: putea fi lesne remarcat, era prea sociabil şi puţin cam imprudent. Dar era om de încredere, devotat şi avea simţul răspunderii. Probabil că Ilia nu i-ar fi făcut o asemenea propunere, dacă Miha ar fi avut din ce trăi. În plus, avea şi nevastă!

Aşa ajunse Miha comis-voiajor.

Primele deplasări le făcu aproape de Moscova. Îşi punea în spate rucsacul plin cu samizdat şi lua trenul până la staţiile apropiate: Obninsk, Dubno, Cernogolovka. Avea întâlnire acolo cu tineri cercetători, le înmâna literatura, primea banii şi se întorcea în aceeaşi zi.

Nu avea voie să facă cunoştinţă cu ei. Miha se prezenta cu numele de Andrei, şi cel din faţa lui nu se prezenta în nici un fel. De obicei, zicea doar atât: „din partea lui Aleksandr Ivanovici“ sau „din partea lui Lev Semionovici“.

De fiecare dată, din totalul sumei, Miha primea cinci ruble câştigate cinstit, care-i frigeau uşor palma.

Altceva era când lucra cu surdomuţii. Internatul reprezenta, în felul lui,

idealul, îi oferea tot ce avea nevoie: un salariu modest, dar arhisuficient, satisfacţia uriaşă pentru o activitate creatoare şi utilă, sentimentul rar întâlnit că duce o viaţă adevărată. Şi că nu-l frige în palmă!

După două luni, îi mărturisi lui Ilia că ar vrea să se ocupe de lucruri mai inteligente, decât să cutreiere ca poştaşul cu rucsacul în spate pe la tot soiul de adrese. Că s-a familiarizat cu samizdatul şi că ar putea face ceva creativ…

— Bine, de acord. Am ştiut eu că aşa o să se termine, zise Ilia.

Arăta mai degrabă nemulţumit, deşi de obicei tremura de plăcere când rezolva problemele altora.

— Edik, de Edik ai tu nevoie! Îl ţii minte pe deşelatul ăla? exclamă Ilia.

Miha îşi amintea de el. Luase nişte cărţi de la Edik. Nici înfăţişarea nu i-o uitase, avea un fizic care ţi se întipărea în minte: lung de aproape doi metri, cu faţa mică, rozalie, pe care nu era fir de păr, în afară de sprâncenele stufoase.

Ilia îl duse pe Miha la Edik. Acesta locuia cu mama şi cu soţia, Jenia, într-un apartament cu două camere. Uitându-se în jur, Miha fu iar fermecat de o locuinţă complet străină, care nu semăna cu nici o altă locuinţă: mama lui Edik era specialistă în budism, aşa că atârnase pe pereţi tablouri orientale, nişte icoane budiste, îi explică Edik. Soţia lui, arheolog, împrăştiase şi ea prin casă urmele profesiei sale, trei oale de lut foarte urâte. Femeile nu erau acasă în momentul acela.

Edik scotea revista *Gamaion* în samizdat, asta însemnând douăzeci de pagini de hârtie subţire cusute grosolan, între două cartoane albastre. Revista cuprindea producţii literare şi teme sociale, nu exista deocamdată decât un singur exemplar din primul număr. Miha îl luă imediat şi-l cercetă de la un cap la altul.

— Interesant! De ce *Gamaion*? fu curios să afle Miha.

— *Alkonost* şi *Phoenix*, numele astea au mai fost, *Sirin* nu-mi place. *Gamaion* e tocmai bun.[69]

— Încă o păsărică din mitologia slavă?

Edik se apucă imediat să-l informeze:

— Da, bineînţeles. Numai că pasărea noastră e o mare intelectuală, asta în primul rând, cunoaşte toate tainele universului, în al doilea rând, are darul prezicerii. La început ne-am gândit să-i dăm titlul *Proiect istoric*. Am ajuns însă la concluzia că sună prea sec. E o revistă de cultură. Are şi poezie contemporană, bineînţeles.

Să participe la publicarea unei reviste care deschidea ochii şi destupa urechile oamenilor cufundaţi în bezna ignoranţei, da, pentru asta Miha era

pregătit.

Ilia îl lăsă pe Miha cu Edik, şi noii prieteni mâncară împreună nişte macaroane cenuşii. După ce terminară cina, căzură de acord destul de repede asupra conţinutului literar şi social al revistei, fără orientare politică. Mai bine zis, cât mai puţină politică. Pe Edik îl interesau mai degrabă prognozele istorice, analiza gusturilor şi preferinţelor oamenilor, de fapt, temele sociologice.

— Dacă vorbim de literatură, pe mine personal mă interesează poezia şi literatura fantastică. Literatura science-fiction oferă o imagine generală a tot ce se întâmplă în lume şi face prognoze interesante. Azi, literatura fantastică occidentală înseamnă futurologie, e filozofia viitorului. Dar n-am deloc timp să mă ocup de aşa ceva. Ar fi grozav dacă ai vrea să te ocupi tu.

Miha rămase pe gânduri: nu avea nimic în comun cu literatura fantastică. Îi promise că o să se gândească.

Hotărâră pe loc să pună la punct conţinutul rubricii despre poezie pentru numărul următor al revistei. Stabiliră imediat structura ei: o culegere mare de poezii ale unui poet anume şi cinci până la opt poeţi reprezentaţi printr-una sau două poezii. Miha propuse o culegere de versuri ale lui Brodski şi se apucă repede să îndruge exaltat:

Generale! Am cărţi de căcat. Zic pas.
Aici nu-i Nordul, e Cercul Polar.
Ecuatoru-i mai lat decât al vostru lampas,
Frontu-i la sud, domn' ghinărar.
La aşa distanţă orice ukaz
E-o raţie de boogie-woogie mai rar.

— Pe cine crezi că impresionezi cu Brodski? Uite aici, poeţi noi, nimeni n-are habar de ei:

Memorie – statuie călare fără braţe,
În iute galop tu zoreşti, dar
Fără de mâini.
Azi strigătul ţi-e tunet în pustiu
La capătul tunelului licăreşti minunată.
E seară, aroma ceaiului se ridică în valuri,
Trunchi vechi de aburi se-nalţă din ceşti,
Tăcut fiecare viaţa îşi admiră
Şi fata-n galben mai presus de toţi…

— Chiar că-i mişto… A cui e?

— Ei, a cui e, a cui e… A lui nimenea în manta. Tânărul e din Harkov.[70] A venit de curând la Moscova. Nu-l ştie nimeni. Peste cinci ani o să-l ştie toţi. Ca pe Brodski acum… Sunt gata să pariez. Ăsta trebuie publicat.

— Nu ştiu, zău. Mai bine pe Hvostenko[71], propuse Miha.

— Hvostenko îmi place, dar nu face două parale fără chitară. Tânărul dinainte, o să fie mai tare…

— Cum îl cheamă?

— De ce vrei să ştii? Îţi zic eu că peste cinci ani o să-l cunoască toţi. Tu o ţii una şi bună cu Hvostenko.

Edik se înfurie şi paşnicul Miha nu se simţi în largul lui:

— Suntem nişte proşti! Nici n-am început bine să lucrăm, că ne-am şi luat la harţă.

Edik începu să râdă:

— Aşa mi se întâmplă mereu. Întotdeauna sar întărâtat la gâtul câte unui prieten de-al meu. Asta mi-e firea!

— Tâmpiţi mai suntem! exclamă Miha. Gorbanevskaia! Natalia Gorbanevskaia! Asta ne trebuie! Ideală!

Şi recită cu forţă, urlând:

Urma nu ni se va pierde –
Fumegă fânul uscat.
Urma nu ni se va pierde –
Pietrele morii au stat.
Nici pas şi nici suspin,
Nici sudoare, nici sânge,
Nici greaua datorie
În veci nu se vor stinge.
De flăcări iarba se-nnegrea
Şi focul de copaci se sprijinea,
Hei, voi, pe frunze tolăniţi,
Veni-va ora să plătiţi.

— De acord! N-am nici o obiecţie împotriva Nataliei Gorbanevskaia. Numai că trebuie s-o întrebăm, acceptă imediat Edik.

— De ce s-o întrebăm? Doar e samizdat! O să luăm cele trei poezii adresate lui Brodski.

Mânat de pasiunea sa pentru clasici – corespondenţa în versuri a lui Puşkin

cu Viazemski, corespondenţa în proză a lui Herzen cu Turgheniev, a lui Turgheniev cu Dostoievski sau a lui Gogol cu prietenii „imaginari“ –, Miha vru degrabă să dezvolte tema:

— Ce bine ar fi să găsim şi scrisorile lui Brodski către Gorbanevskaia, sau, de exemplu, ale ei adresate mai ştiu eu cui.

— Lui Puşkin, de pildă. N-ai decât să le comanzi! îl sfătui Edik.

Miha era însă cât se poate de serios.

— Nu mă lua în râs. E o idee straşnică să luăm poeziile adresate prietenilor. Ca un fel de conversaţie în versuri între prieteni. Uite-o pe asta:

La casa de nebuni
Gâtul să ţi-l frângi,
Fruntea-n zidul alb
Ca-n nămete dalb…

— Da, îmi amintesc, zise Edik. E adresată lui Galanskov[72].

— Mai e una, ascultă:

Alungă blânda somnolenţă
Şi-n pleoape durere-oi simţi,
Tot albul şi jegul din bolniţă,
Ca steag al voitei robii.
Edik dădu din mână plictisit:

— Şi p-asta o ştiu. E adresată lui Dima Borisov. Cum de-i cunoşti versurile atât de bine?

— A venit de două ori să şi le citească acasă la socrul meu. Le-am reţinut imediat. E destul de ursuză şi neprietenoasă, dar poeziile au un fel de gingăşie. Nu pot spune că ea mi-a plăcut foarte mult, dar scrie poezii pe care aş vrea să le scriu şi eu.

Hotărâră ca Miha să se ducă la Natalia Gorbanevskaia şi s-o roage să-i dea ceva versuri noi.

Pe urmă Edik îşi aduse aminte de un prieten deosebit de inteligent de la Facultatea de Filozofie a Universităţii din Moscova. El putea să scrie un articol despre literatura science-fiction americană.

În partea a treia a revistei intra o rubrică mare cu titlul „Ştiri“. Ştiri erau destule. O mulţime de oameni cu idei de tot felul şuşoteau la început prin colţuri, apoi vorbeau cu jumătate de gură şi sfârşeau prin a ieşi la demonstraţii, protestau cu mai mult curaj şi mai conştient. Erau arestaţi, condamnaţi, băgaţi la închisoare, eliberaţi. Viaţa era plină de evenimente,

oamenii le aflau unul de la altul sau de la posturile de radio occidentale: fiecare prindea câte ceva.

Pe lângă apărătorii drepturilor omului, mai existau tătarii care sperau să se întoarcă în Crimeea, părăsită de ei cu douăzeci de ani în urmă, evreii care cereau să fie lăsaţi să plece în Israel, de unde fuseseră izgoniţi cu aproape două mii de ani în urmă, credincioşii de toate felurile, naţionaliştii, de la ruşi până la lituanieni, şi mulţi alţii care aveau pretenţii faţă puterea sovietică. Se întâmpla câte ceva pe toate fronturile.

Edik nu făcea parte din nici un grup: se considera un ziarist obiectiv şi pornea de la ideea că societatea are datoria să ştie ce se întâmplă. Miha era pregătit să-l sprijine prin toate mijloacele.

Îşi dădură seama brusc că era aproape două noaptea.

— Unde o fi Jenia? se întrebă Edik amintindu-şi deodată de ea. Nu aveau obiceiul meschin de a se urmări unul pe altul, dar, în general, anunţau ce urmează să facă.

Miha sări de la locul lui şi plecă în fugă acasă. Transportul în comun nu mai funcţiona. Un troleibuz întârziat îl duse până la pasajul Rahmanov, unde turmele de troleibuze se încurcau între ele căutând un loc să înnopteze, şi de acolo alergă douăzeci de minute până acasă. Aliona dormea, aşa că nu avu parte de nici un reproş.

Viaţa se rostogolea veselă şi interesantă. După moartea mătuşii Ghenia, camera plină cu vechituri înecate în praf parcă nici nu existase şi arăta acum albă, curată, nouă. Lângă fereastră se afla masa unde desena Aliona, cu coli de hârtie Whatman prinse în piuneze. Urma să-şi termine studiile de grafică şi lucra la diploma de absolvire – făcea ilustraţiile la poveştile lui Hoffman. Fiecare coală era plină cu ornamente întortocheate, îngroşate, laborios desenate. În locul săptămânilor de muncă intensă cu surdomuţii, Miha avea acum o mulţime de ocupaţii diverse, ziua îi era plină cu întâlniri de dimineaţa până seara, o sumedenie de oameni se învârteau în jurul lui. Edik împreună cu Jenia îl vizitau cel mai des. Urâtă, cu dinţii rari şi gura izbucnind într-un râs în cascadă, Jenia era o fiinţă foarte simpatică. Aliona, spre marea bucurie a lui Miha, reacţiona zâmbind moale la glumele fără pretenţii ale Jeniei. Era o prietenie în patru, îşi făceau vizite, beau împreună ceai şi vin.

Aliona prinse viaţă, se trezi din veşnica ei somnolenţă, chipul ei dintotdeauna – de copil abia sculat din somn, neştiind dacă să plângă sau să râdă – căpătă o expresie precisă: nu mai râdea, dar nici nu plângea. Deveni chiar mai sensibilă la pretenţiile conjugale ale lui Miha. După căsătorie, se

arătase mult mai inaccesibilă decât înainte, când venea la Miliaevo fără ca el să-i ceară, rămânea peste noapte şi era supusă şi tandră la aşternut.

În căsătoria lor apărură o mulţime de obstacole, care mai de care mai absurde. Ba relaţia conjugală o solicita prea mult pe Aliona şi nu putea să doarmă, ba, dimpotrivă, se simţea obosită şi dormea toată ziua, nefiind în stare să se trezească.

Fără îndoială că era vorba de o uşoară patologie sexuală, o consecinţă, poate, a experienţei amoroase nereuşite dinainte de căsătorie. Voia să se simtă dorită, râvnită, să fie un obiect inaccesibil, iată ce-i procura marea plăcere în relaţia sexuală. Dorea să fie sigură că Miha era mereu la cheremul ei şi stăpânea la perfecţie tehnica deloc complicată de a-şi ţine în permanenţă soţul pregătit de luptă, evitând relaţia sexuală propriu-zisă. Cu cât mai rar reuşea Miha să împlinească ritualul conjugal simplu, fără cine ştie ce pretenţii, cu atât mai intense şi ameţitoare erau emoţiile ei.

În vreme ce Aliona devenea tot mai inaccesibilă, iubirea îl ridica pe tânărul soţ pe culmile celor mai intense trăiri. Într-un colţ ascuns al minţii sale el continua să compună versuri. De multă vreme încetase să-i dăruiască poezii lirice, la care Aliona răspundea făcând mutre, cu colţurile gurii lăsate în jos. Dar nu-l lăsa inima să nu scrie.

Iubire – venită din Duh
Totuşi trupul
Nu poate sta deoparte.
A ţine-n mână mâna ei –
Ce fericire!
Focul din suflet
Şi flacăra dorinţei
Una sunt.

Printre noii prieteni care treceau pe la tinerii însurăţei „aşezaţi la casa lor" fără părinţi, aflată în plin centru, Aliona avea admiratorii ei. Se însufleţea în preajma bărbaţilor veniţi în vizită, arăta proaspătă şi îngrijită, avea un surâs uşor viclean. Pe Miha îl chinuia gelozia, un sentiment cu totul nou pentru el, în vreme ce pe ea o încerca un sentiment complicat de satisfacţie. În atmosfera de salon literar – omagii obligatorii aduse gazdei, ceaiul cu biscuiţi, conversaţii despre artă, lectura celor mai noi poezii, intelectuali invitaţi să ţină conferinţe – Aliona trăia în stilul învăţat în casa părintească, ajustat la generaţia ei, cu gusturi mult mai rafinate.

Călătoriile prin ţară erau la modă pe atunci. Rucsacuri, caiace, vagoane de clasa a treia, autostopuri riscante, nopţi petrecute în corturi în sate părăsite – pe toate acestea le încercase Ilia, bineînţeles, primul din grupul lor. Îi plăcea grozav să călătorească, adesea se lipsea de prieteni care să-i ţină companie, aducea din excursii piese rare – cărţi, icoane, obiecte din viaţa de zi cu zi a ţăranilor – şi îşi făcea prieteni noi în Nordul rusesc, în Asia Centrală şi în Altai.

Miha nu-l însoţise niciodată pe Ilia: cât trăise mătuşa Ghenia, nu se împăcase cu ideea de a o lăsa singură mult timp. La începutul primăverii lui 1967, cele două perechi tinere, Miha cu Aliona şi Edik cu Jenia, mânate de pasiunea proaspătă pentru călătorii, se hotărâră să plece pentru prima dată în Crimeea, la Koktebel. Expediţia voia să fie un pelerinaj la mormântul poetului Maksimilian Voloşin, pe care Miha îl venera.

Făcură două nopţi şi o zi ca să ajungă la Feodosia. La Moscova era încă zăpadă. De dimineaţă, pe măsură ce înaintau spre sud, îi întâmpină o ploaie caldă, în care pluteau resturi de zăpadă, lăsară în urmă ceaţa şi negura şi la amiază, după ce intrară în celălalt fus orar, văzură prin fereastra vagonului, la marginea drumului, stând în apă, sălcii cu ramificări umflate şi crengi atârnând drepte. La Fedosia nimeriră iar vreme de ploaie cenuşie, sclipitoare. Urcară în autobuzul care îi zgâlţâi până la Planetarnoe, unde se afla casa poetului. Le era imposibil să-şi ia ochii de la peisajul de culoarea fumului, vibrant, cu reflexe lăptoase. Coloane de camioane treceau în sens invers cărând de la Koktebel tone de nisip, de care avea nevoie urgent economia ţării. Călătorii nu ştiau că erau martorii distrugerii vechiului litoral la un loc cu toate comorile lui. Cât despre oamenii care mai ştiau câte ceva, aproape că nu mai rămăsese nimeni prin locurile acelea.

Coborâră din autobuz şi pentru prima dată în viaţă auziră vuietul Mării Negre. Atraşi de sunetele fermecate, se îndreptară spre marea care se zbuciuma furioasă. Avea obiceiurile ei în funcţie de anotimpuri. Miha şi Jenia se întâlneau pentru prima oară cu ea. Pe Aliona o duseseră cândva părinţii în Caucaz, cât despre Edik, el cunoscuse o cu totul altă mare: Baltica.

O luară pe faleză în direcţia casei lui Voloşin. Nu avură nevoie să întrebe pe nimeni, cărarea îi ducea direct acolo. Recunoscură imediat casa după înfăţişarea ei, după foişor, nesemănând cu nimic din ce se construise după revoluţie şi după război. Se aşezară pe pietrele aflate în faţa ei, puţin mai jos de ea, scoaseră o sticlă de vin şi ceva mâncare rămasă, adusă de la Moscova.

Miha nu se putu stăpâni şi se apucă să recite versuri. Încă din tren încercase

să declame, dar ceilalţi îl făcuseră să tacă.

Aşa cum în orice cochilie-un ocean
Se-aude suflând maiestuos,
Aşa cum carnea-i viguros
Sclipiri de ceaţă-azvârle şi de-argint viclean,
Aşa cum volutele ei sunt reluate
De-ale talazurilor unduiri repetate –
La fel inima mea în golfurile tale,
O, tu, Kimmerie, ţară întunecată,
Eşti ferecată şi transfigurată.

Vântul le smulgea hainele şi lua cu sine cuvintele. Se strânseră zgribuliţi unul într-altul, Miha nu era de oprit. Nu observară că se apropie de ei, ascultând atentă, o bătrână corpolentă, cu un toiag meşterit cu artă, îmbrăcată într-o ditamai mantaua zdrenţăroasă, cu ochelari cu sticla murdară, lipiţi la rădăcina nasului.

— Să mergem în casă, zise ea.

Ospitalitatea cu care îi invită nu se potrivea deloc cu expresia ursuză şi severă a feţei. Şi-i duse în casa la care nu îndrăzneau nici măcar să viseze…

Chiar ea, Maria Stepanovna, văduva lui Maksimilian Voloşin, îi introduse în locuinţa lui. Parterul, numit la vremea aceea „corpul I“, era de obicei ocupat de minerii din Donbas, dar nu veniseră încă să-şi petreacă vacanţa plătită din banii comitetului local. Văduva se lupta cum putea împotriva invaziilor, însă nu putea face mare lucru. Le deschise tinerilor două camere de la parter:

— Puteţi sta aici până dau năvală intruşii.

Tinerii petrecură câteva zile fericite sub aripa ocrotitoare a Mariei Stepanovna. Miha împreună cu Edik făcură o grămadă de treburi complicate, atât de folositoare într-o gospodărie. Jenia şi Aliona spălară podelele, şterseră praful de pe cărţile aflate pe rafturile de sus. Pierdură o zi întreagă ca să îngrijească mormântul lui Voloşin. Miha şi Edik întăriră într-un loc poteca surpată în timpul iernii.

În timpul serilor îşi beau ceaiul în biroul îngheţat al lui Maksimilian şi pălăvrăgeau lângă statuia enormă a reginei Tayah, descrisă în toate memoriile despre Voloşin. Îi vizitau uneori localnicele vechi în zile, bătrâne-copii şi bătrâne-şopârle, şi tineri scriitori cazaţi la Casa de Creaţie. Într-o zi veni cu un bidon de vin vărsat un celebru poet cunoscut pentru poeziile lui adresate tineretului, a doua zi veni rivalul său. Se dispreţuiau şi îşi ieşeau din fire când

se întâlneau, dar când se aflau împreună la masa Voloşinilor, nu se certau, supunându-se obiceiurilor casei.

Lui Miha şi lui Edik li se păru că erau cam sovietici şi cam oficiali, dar, în realitate, nu erau nici mai buni, nici mai răi decât aceia care se înghesuiau la monumentul lui Maiakovski.[73]

La sfârşit, când tinerii se pregăteau să facă cale-ntoarsă spre casă, Maria Stepanovna le recomandă să meargă până la Starîi Krîm. Nu era departe, doar şaptesprezece kilometri, dar le spuse că fără excursia asta, nu puteau fi socotiţi „de-ai casei“.

— Acolo o să vă odihniţi, prietena mea o să vă dea de mâncare.

Maria Stepanovna se gândi o clipă să-i trimită la văduva cu care se afla în concurenţă. La vremea aceea Assol îşi ispăşise pedeapsa şi se întorsese la Starîi Krîm să-şi îndeplinească obligaţiile de văduvă a scriitorului Grin[74]. „Nu, mai bine la Faina Lvovna“, se decise ea şi le dădu câteva rânduri pentru o localnică, al cărei soţ, dentist, repara dinţii bătrânilor din locurile acelea.

Aleseră să ajungă la Moscova prin Simferopol, cu o mică oprire la Bahcisarai, inima Crimeii orientale. Maria Stepanovna le explică că era absolut obligatoriu. Ruta era cam întortocheată: de la Starîi Krîm, fără să se întoarcă la Koktebel, până la Bahcisarai, acolo înnoptau, şi de acolo plecau dimineaţa la gara din Simferopol.

La Starîi Krîm era primăvară în toată regula – copacii înverziseră, localnicii îşi vedeau de treabă în grădini, pregăteau răzoarele pentru răsaduri.

Tot drumul Miha şi Edik nu făcură decât să ia la bani mărunţi puterea sovietică. În opinia lui Miha, aceasta era mai slabă la periferie decât la centru, dar şi mai omenoasă. Edik nu era de aceeaşi părere. După el, era mai dură şi mai obtuză în unele locuri, şi aduse ca argument soarta lui Maksimilian Voloşin.

Jenia şi Aliona mergeau în spatele soţilor, aşa cum fac femeile din Orient, şi vorbeau despre artă: Alionei nu-i plăceau prea mult acuarelele lui Voloşin atârnate prin toată casa, în vreme ce Jenia susţinea cu înflăcărare că activitatea lui nu trebuie judecată după rezultatele concrete, după tablouri sau după poezii, ci după măreţia lui în plan spiritual, şi că abia atunci când bilanţurile meschine vor face loc judecăţilor de substanţă, se va vedea care au fost dimensiunile adevărate ale personalităţii sale. Jenia era fată cultivată, citea în franceză şi engleză, ştia ceva şi despre antropozofie, şi treaba asta o cam irita pe Aliona.

La Starîi Krîm mâncară la Faina Lvovna, care îi primi ceremonios, ca pe

trimişii unui regat prieten. Şiraguri lungi de mărgele îi atârnau la gât, purta o rochie cu talia joasă, datând din epoca NEP[75]-ului, şi pe frunte avea un zuluf zglobiu. Îi hrăni pe oaspeţi cu feluri de mâncare simple, dar cu pretenţii de eleganţă: supă de fasole verde şi chiftele din cereale greu de definit, asezonate cu un sos dulce.

Se plimbară prin cimitir, dădură de casa lui Aleksandr Grin. Era închisă, dar avură impresia că proprietarii erau plecaţi doar pentru un moment.

La Bahcisarai ajunseră după-amiază, o maşină se opri să-i ia. Tot la recomandarea Mariei Stepanovna, merseră la o salariată a muzeului de etnografie al regiunii, o femeie amabilă, cu care se simţiră ca acasă, de parcă se cunoşteau de când lumea. În Crimeea exista un fel de „ordin“ al înaintaşilor care deţineau secretul ei inefabil, şi oricât de puţin l-ar fi dezvăluit, rămâneau totuşi stăpânii absoluţi ai misterului locurilor. Salariata muzeului nu era originară din Crimeea, ci din Petersburg, dar parcă era păstrătoarea tainei. Îi duse pe tineri să vadă figurile de ceară ale femeilor din harem şi ale eunucilor, ulcioarele pentru miere, fântâna amintind de poezia lui Puşkin, „mormintele hanilor, ultim sălaş al stăpânitorilor“… Femeia îi anunţă că a doua zi dimineaţa îi va duce la Ciufut-Kalé, dar că peste noapte nu-i poate găzdui, fiindcă venise în vizită mătuşa ei de la Piter.

Pe seară ajunseră la un hotel mizerabil de provincie. Îşi lăsară rucsacurile la camera pentru bagaje, un mic oficiu de lângă recepţie, şi se înţeleseră cu recepţionera să le păstreze camerele, fiindcă se vor înregistra seara, când aveau să se întoarcă. Plecară să hoinărească prin oraşul cuprins de întuneric, având de gând să cineze la o cârciumă. Nu dădură peste nici o cârciumă, dar găsiră un magazin în care intrară în fugă cu cinci minute înainte de închidere.

Miha scoase rucsacurile din camera destinată bagajelor şi se apucă să scotocească după buletine. Le găsi şi le puse în faţa recepţionerei. Aceasta se adânci în lectura ultimelor pagini ca să vadă unde domiciliază şi dacă sunt căsătoriţi cu forme în regulă.

În timpul ăsta intră în hotel o familie formată din soţ şi soţie, nu prea tineri, şi fiica lor de paisprezece ani. Erau tătari veniţi din Asia Centrală, îi recunoşteai după tichia uzbecă a bărbatului, după basmaua cu dungi a femeii, după pomeţii ieşiţi în afară, după brăţările groase de argint, cu agate roşii, de la încheietura mâinilor fetei, după feţele crispate. Bărbatul scoase două paşapoarte din buzunarul ascuns al hainei şi le puse în faţa recepţionerei.

Haina tătarului nu era nicidecum nouă, spatele îşi pierduse definitiv culoarea, dar era acoperită de medalii şi decoraţii de război de la piept până

aproape de talie.

Recepţionera încruntată dădu la o parte actele moscoviţilor, le deschise pe ale tătarilor şi clătină din cap:

— Nu avem locuri.

— Cum nu aveţi? E o minciună! Sunt locuri! strigă repezit Miha. Aveţi cele două camere ale noastre. Fiţi amabilă şi daţi-le una din ele.

— Nici pentru dumneavoastră n-avem locuri! zise femeia împingând teancul de buletine spre Miha.

— Cum adică? Doar ne-am înţeles!

— Mai întâi rezervăm camere pentru persoanele venite în delegaţie, apoi pentru cei sosiţi pe cont propriu. N-avem locuri.

— Am venit de la două mii de kilometri să vedem mormintele strămoşilor, uitaţi biletele de întoarcere, zburăm la Taşkent peste două zile, zise bărbatul care nu-şi pierduse speranţa.

— Nu înţelegeţi ruseşte? N-avem locuri!

— Înţeleg ruseşte. Ne putem caza măcar o noapte la vreun particular?

— Cazaţi-vă unde vreţi! Nu-i treaba mea! Numai că o să răspundeţi pentru încălcarea regimului paşapoartelor.

Miha fierbea de furie. Reacţiona violent la nedreptăţi, chiar fizic. Simţi cum i se urcă sângele la cap, cum îi zvâcnesc tâmplele şi i se încleştează pumnii.

— Ticăloşii! Ce ticăloşi! îi şopti lui Edik. Îţi dai seama ce se-ntâmplă? E o familie de tătari deportaţi…

Trecuseră doar câteva zile de când prietenele Mariei Stepanovna le povestiseră despre evenimentele din luna mai a anului 1944[76], şi informaţiile astea nu-şi pierduseră noutatea, nedreptatea lumii îl frigea încă pe Miha.

— Omul ăsta a luptat pe front, şi totuşi i-au deportat familia!

— N-are rost să faci gălăgie, îi şopti Edik. O să găsim noi ceva.

Tătarul cu decoraţiile împături tacticos paşapoartele într-o cârpă de mătase şi le puse în buzunarul ascuns.

— S-o ştergem mai repede de aici. O să cheme îndată miliţia! îi şopti Edik la ureche tătarului mărunţel, încovoindu-şi mult spinarea.

Acesta dădu din cap în semn că înţelesese, şi se grăbiră toţi să iasă pe uşă, în stradă, afară, unde era noapte neagră, şi bezna li se păru liniştitoare şi lipsită de pericole, faţă de atmosfera ameninţătoare a acelei clădiri administrată de stat, deşi luminată electric.

Recepţionera Nataşa Hlopenko învârti discul telefonului ca să ia legătura cu miliţia: era obligată să anunţe sosirea tătarilor la Bahcisarai. Dar nu-i

răspunse nimeni de la miliţie, şi puse telefonul în furcă răsuflând uşurată: mama ei era karaimă, tatăl venise din Ucraina. Şi chiar dacă nu-i compătimea prea mult pe tătarii deportaţi, nu ţinea cu tot dinadinsul să se amestece în vechea luptă dintre popoare, care o privea şi pe ea puţin. Dar foarte puţin.

Ieşiră din hotel toţi şapte, şi tătarul preluă în tăcere rolul de căpetenie a exodului.

— Haideţi, ştiu un loc unde să ne adăpostim peste noapte. Vă e frică de cimitir?

— Haideţi, să mergem, îi răspunse Edik.

Deşi era întuneric beznă, tătarul se îndreptă cu paşi siguri spre vest, spre munte.

Parcurseră doi kilometri şi intrară în vechiul cimitir al tătarilor.

Ruinele micului cimitir erau mai degrabă primitoare decât înfricoşătoare. Sau poate că încrederea tătarului în aceste locuri se transmisese şi tinerilor. Se aşezară pe panta domoală, mai bine zis se tolăniră – era o pantă dulce şi la fel de comodă ca un pat. Edik scoase din rucsac o sticlă de vin de Crimeea, Jenia, gospodină pricepută, se îngriji de mâncare, punând unele lângă altele brânza, roşiile sărate şi pâinea, toate cumpărate la magazin – doar avuseseră de gând să cineze la hotel.

Nu făcură focul. Pe neaşteptate luna plină apăru pe cer parcă dându-se de-a dura şi lumină cu putere fiecare piatră, fiecare crenguţă. Până şi cozile groase ale fetei tătarilor căpătară un luciu uleios, şi brăţările ei de argint scânteiară în oglinda lunii. Mama întinse o cârpă din pânză de in, puse pe ea nişte turte uscate, şi mâncară împreună într-o tăcere solemnă şi o armonie perfectă.

După ce mâncară, încet, încet, prinseră a vorbi într-un fel ciudat, cu întreruperi, fără să urmeze un anume curs, ci despre toate amestecat – despre întâmplarea ciudată care adusese împreună nişte oameni pe care nu-i lega nimic, nici trecutul, nici viitorul, nici sângele, nici soarta –, despre frumuseţea care părea picată din lună…

Luna se îndepărtă alunecând repede spre orizont, şi după un ceas de beznă liniştitoare, o fâşie roz prinse a lumina răsăritul. Mustafa zise:

— Am visat răsăritul ăsta ani de zile. Când eram mic, veneam aici cu animalele la păscut, priveam tot timpul munţii şi aşteptam prima rază de soare. Câteodată mi se părea că ia foc… Credeam că n-o să mai apuc să văd asta.

Când se făcu ziuă, ei se separară: tinerii plecară la Ciufut-Kalé, tătarii rămaseră în cimitir, fiindcă Mustafa voia să găsească mormântul bunicului. Îşi dădură întâlnire la ora două în staţia de autobuz ca să călătorească împreună

până la Moscova.

În staţia de autobuz nu reuşiră să scape de miliţieni. Tinerii făcură cerc în jurul familiei de tătari, Jenia cochetă cu cei doi miliţieni, vorbi cu ei vrute şi nevrute, şi până la urmă Edik scoase o legitimaţie de ziarist expirată de mult şi i-o flutură în faţă locotenentului. Miliţienii din provincie acţionară mai timid decât cei din Moscova, sau poate că rămaseră impresionaţi de înălţimea nemăsurată a lui Edik şi de ochelarii lui cu rame de baga, aşa că în momentul când autobuzul îşi deschise uşile pufăind, toţi cei şapte se urcară rapid şi se făcură nevăzuţi în fundul maşinii. Sau poate că băieţii ăştia buni, în slujba miliţiei, voiau să scape de o grijă în plus…

Pe urmă totul merse uns – brigada de conductori ai trenului formată din kazahi, nu se ştie de ce, îi instală pe pasagerii clandestini pe „locurile ţinute sub cheie“, ferindu-i de controlori cât dură drumul, şi la capătul a două zile de mers, aceştia ajunseră la piaţa Komsomolskaia. După încă o jumătate de oră Miha împreună cu Aliona şi oaspeţii lor tătari se găseau în camera mătuşii Ghenia, loc care văzuse atât de multe până atunci, şi douăzeci şi patru de ore mai târziu, fostul erou al Uniunii Sovietice, fostul căpitan Usmanov, unul dintre iniţiatorii mişcării pentru reîntoarcerea tătarilor în Crimeea, împreună cu soţia, Alié, şi fiica, Aişé, zburară cu avionul din capitala patriei sovietice până în capitala Uzbekistanului şi ajunseră la casa lor din Taşkent, unde îi aşteptau rudele şi prietenii. Eroul comunist Usmanov puse pe o tavă un pumn de pietricele aduse din vechiul cimitir al musulmanilor de la Eski-Iurt şi zise:

— Priviţi. Au venit la noi pietrele noastre, şi într-o bună zi o să mergem şi noi la pietrele noastre.

Începând din anul acela, Miha primi regulat în casă mulţi tătari tineri, veniţi cu petiţii, proteste şi reclamaţii. Dormeau pe podea, pe o saltea pneumatică… Erau mai aproape de inima lui preocupările tătarilor, în fond, nişte străini pentru el, decât demersurile evreilor pentru repatrierea în Israel. La urma urmelor, exilul evreilor dura de două mii de ani, era o istorie prea îndepărtată, pe când istoria tătarilor era proaspătă, casele şi fântânile lor din Crimeea nu fuseseră încă distruse, tătarii mai păstrau amintirea soldaţilor sovietici care îi deportaseră şi a vecinilor care le ocupaseră casele.

Miha, suflet bun, se implică serios în cauza aceasta străină, care nu-l privea defel. Îi ajută pe tătari să compună scrisorile, să le trimită şi să menţină contactele. Plecă de mai multe ori în Crimeea ca să îndeplinească misiunile încredinţate de confraţii lui tătari, adună împreună cu Ravil, noul său prieten, mărturii despre deportarea din 1944…

Continuă împreună cu Edik să scoată revista, dar partea ei literară se diminuă în chip neprevăzut, în vreme ce partea cu politică se umflă zdravăn. Adăugară o nouă rubrică, „Periferia“, în care dezbăteau problemele naţionalităţilor, ale minorităţilor pe cale de dispariţie, ale asimilării forţate. Edik, cu spiritul său academic, încerca să rămână în limitele antropologiei şi demografiei, fapt care-i conferea revistei un ton ştiinţific, acest lucru neînsemnând o diminuare a orientării ei antiimperialiste.

Miha făcu fotocopii pentru toate cele opt numere ale revistei. În general tirajul era de patruzeci de exemplare. Nu s-a păstrat colecţia completă a revistei, dar pot fi găsite şi astăzi exemplare răzleţe în câteva arhive occidentale şi în arhiva KGB.

Se împlinea un an de când Miha nu-l văzuse pe Sania, şi cu Ilia se întâlnea doar când era vorba să pună la cale vreo acţiune comună.

În noaptea de 21 august 1968 avu loc un eveniment care schimbă absolut totul: trupele sovietice intrau în Cehoslovacia. De fapt era vorba de trupele celor cinci ţări aliate. Iniţiativa aparţinea, bineînţeles, sovieticilor. Operaţiunea se numea „Dunărea“. Tancurile ruseşti brăzdau Praga de-a lungul şi de-a latul, dând, în acelaşi timp, o lovitură puternică mişcării comuniste internaţionale.

Toată noaptea Miha învârti butoanele striate ale bătrânului radio Telefunken, singurul obiect rămas de la mătuşa Ghenia, şi ascultă emisiunile posturilor occidentale. Socialismul cu faţă umană al lui Dubček se făcuse praf şi pulbere, se spulberaseră ultimele iluzii.

Câţi ani pierduse Miha ca să studieze marxismul, ca să înţeleagă de ce ideea minunată a dreptăţii sociale era aplicată atât de strâmb! Acum se dumiri însă şi-l luă cu frig pe şira spinării – era o minciună grandioasă, cinism, cruzime de neînchipuit, manipulare fără scrupule operată de oameni care îşi pierduseră chipul uman şi demnitatea din cauza fricii care învăluia ţara într-un nor negru. Norul ăsta putea fi numit *stalinism*, dar Miha se gândi că stalinismul era doar un caz particular al despotismului politic – un rău uriaş, universal, atemporal.

Îi veni să iasă în piaţă, să-şi împărtăşească emoţiile. Mai întâi luă creionul. Voia să scrie versuri, dar în loc de poezie îi ieşi un text în proză, un pamflet plin de furie. Trei zile se căzni Miha încurcându-se în cuvinte, dar nu-i reuşi nimic care să se înlănţuie logic şi să convingă, aşa cum îi dicta inima. Simţea totuşi că va găsi în curând cuvintele potrivite, le va pronunţa şi toată lumea le

va înţelege şi va fi de acord…

În dimineaţa de 25 august le telefonă Serghei Borisovici şi-i rugă să vină imediat. De la el aflară vestea că în Piaţa Roşie, aproape de Lobnoie Mesto[77], avusese loc o demonstraţie împotriva intrării trupelor în Cehoslovacia. Le erau cunoscute numele celor şapte persoane care ieşiseră să demonstreze. Toţi fuseseră arestaţi, în afară de femeia aflată chiar la locul de tortură, cu pruncul de trei luni şi cu steagul cehesc în mână.

— Gorbanevskaia! ghici Miha.

Cernopiatov confirmă. Era plin de lume la el. Discutau deja cine va semna scrisoarea de protest şi cui i-o vor adresa. Miha se închise în fosta cameră a Alionei şi termină textul pe care nu reuşise să-l definitiveze în decursul acestor zile. Acum, după demonstraţie, refăcu totul, schimbă accentele, îi dădu titlul „Cele cinci minute de şedere ale admirabilului septet la Lobnoie Mesto“ şi i-l arătă lui Cernopiatov. Acesta făcu o mutră strâmbă.

— Prea mult patos, Miha! Aşa faci mereu.

În aceeaşi seară le arătă textul lui Edik şi lui Ilia.

Edik îl găsi lipsit de concizie şi lung ca o peltea. Ilia îi luă foile fără să zică nimic.

Douăzeci şi patru de ore mai târziu postul Vocea Americii transmise ştirea despre mitingul din Piaţa Roşie şi aminti de cele cinci minute ale admirabilului septet. Textul fusese puţin corectat şi scurtat. Era materialul lui Miha!

Însemna că fusese transmis în Occident. Printr-unul din cei doi: Ilia sau Edik. De necrezut!

Toată lumea trăia cu nervii încordaţi la maximum, ascunzându-şi gândurile. În oraş se făceau percheziţii, arestări. Se numărau victimele. La scara secolului, pierderile de vieţi omeneşti erau minime: în jur de o sută de morţi din rândul cehilor şi doisprezece din rândul soldaţilor sovietici. În Cehoslovacia, după terminarea cu succes a operaţiunii, fuseseră arestate în jur de două mii de persoane, în Uniunea Sovietică mai nimic: şapte demonstranţi din Piaţa Roşie şi vreo zece persoane fără notorietate, complet necunoscute, din provincie.

Se pregătea marele proces al participanţilor la demonstraţie. Cernopiatov îi cunoştea pe toţi, toate informaţiile despre procesul în pregătire ajungeau la el.

Miha şi Edik plănuiau să scoată de Anul Nou revista *Gamaion*, dedicată în întregime mişcării tătarilor din Crimeea. Lucrurile stăteau rău cu partea literară, dar Miha, ajutat de prietenii tătari, descoperise un poet din Crimeea,

care trăia în Uzbekistan şi se numea Eşref Şemizade. Tătarii îi pregătiseră o traducere cuvânt cu cuvânt şi el făcu o traducere literară a câtorva fragmente dintr-un poem dispărut pe jumătate. Versurile fuseseră scrise cu sânge, şi Miha îşi munci mintea ca traducerea să fie cât de cât bună:

Nu-i câine cel ce urlă cu glas înfiorător
În noaptea moscovită încremenită-n gheaţă,
Este Cârmaciul din Kremlin, de sânge însetat,
Care urlă şi zbiară, de foame cotropit…

Exact în ajunul Anului Nou, Miha primi botezul focului – îi percheziţionară locuinţa.

Patru bărbaţi se fâţâiră vreme îndelungată prin camera goală şi, descurajaţi că totul era la vedere, ciocăniră până şi pereţii. Găsiră printre cărţile din bibliotecă un teanc mare de scrisori aparţinând răposatei mătuşi Ghenia. Scrisorile erau înfăşurate în hârtie gri, împărţite pe ani în topuri mici şi legate cu aţă groasă, şi pe fiecare top era înscrisă data – începând cu 1915 şi terminând cu 1955. Erau patruzeci în cap. Reprezentau toată corespondenţa ei cu rudele din regiunea Arhanghelsk, din Karaganda şi Ural. Nu trecuse mult timp de când Miha dăduse peste ele, le găsise când scăpase de dulap şi le păstra la rugămintea lui Marlen, dar, fire delicată, nu-i venise ideea să le citească. Kaghebeşnicii se grăbiră să desfacă aţele, dar văzând datele vechi, îşi pierdură orice interes. Şi n-ar fi avut motive să se plictisească, fiindcă printre scrisori se afla şi corespondenţa legendarului unchi Samuil cu Lenin şi cu Troţki. Era şi o scrisoare extrem de interesantă în care Lenin îi sugera lui Samuil că trebuia creat un fond secret, independent de guvern, din care să fie finanţată mişcarea comunistă internaţională…

— Sunt scrisorile mătuşii mele, fiul ei voia să treacă să le ia, să le citească, explică Miha luând teancul, după ce-l trăsese mai aproape de el.

— Trebuia s-o facă înainte! îi zise kaghebeşnicul-şef şi-i smulse cu brutalitate scrisorile din mână.

Percheziţia dură aproape două ore. Nu mai aveau ce să găsească şi nici unde să cotrobăie.

Luară scrisorile familiei mânaţi mai degrabă de sentimentul datoriei, luară de asemenea vreo zece culegeri de poezie apărute înainte de Revoluţie, aproape toate dăruite de Ilia, o carte a lui Berdiaev fotografiată şi răsfotografiată, pe care Miha îşi pusese în gând s-o citească, dar nu avusese timp, şi *Doctor Jivago* în două volume, format mic, primite de la Pierre Zand.

Miha dusese la Edik toate materialele destinate revistei, nu mai avea nici unul acasă. Şi totuşi… Şi totuşi, când văzu cele două volume mici în mâinile acestor indivizi, simţi o arsură în inimă. Îşi aduse aminte de lista scrisă cu litere mărunte. Îşi aminti că o vârâse în prima carte care se nimerise să-i fie la îndemână, în momentul când vecina îl chemase la telefonul aflat pe peretele din coridorul comun.

După ce terminase convorbirea, căutase lista şi, negăsind-o, renunţase s-o mai caute şi reconstituise din memorie datele din ea. Acum îşi aminti că o pusese într-unul din volumele romanului *Doctor Jivago*.

Era o listă preţioasă: Miha pregătise pentru următorul număr al revistei nişte date demografice privind numărul tătarilor deportaţi din Crimeea în timpul războiului. Ei făcuseră o anchetă în rândul deportaţilor şi urmaşilor lor din Asia Centrală, adăugând informaţii noi la cele vechi, uitate de mult. Fusese o muncă uriaşă, participaseră la anchetă sute de tătari deportaţi.

În lista cu scris caligrafic, sub titlul cu litere roşii TĂTARII, erau trecute următoarele date:

1783 – populaţie tătară în momentul anexării Crimeii de către Rusia: în jur de 4 milioane;

1917 – populaţia tătară: 120 000 persoane;

1941 – populaţia tătară în Crimeea: 560 000 persoane;

1941–1942 – mobilizaţi 137 000 bărbaţi, din care 57 000 ucişi;

1944 – populaţie civilă: 420 000 persoane (200 000 copii);

1944, 18–20 mai – au participat la deportare: 32 000 persoane din trupele NKVD;

1944, 18 mai – au fost deportate în Asia Centrală: 200 000 persoane (cifră oficială);

1945 – au murit: 187 000 persoane cu regim special de deportare (după cifrele oficiale, 80 000 persoane deportate);

1956 – tătarii din Asia Centrală nu mai sunt supuşi regimului special de deportare, dar nu au drept de întoarcere în Crimeea.

Mai jos era scris cu cerneală albastră:

„*Roşcovanule! Atenţie la cifrele oficiale (despre deportaţi şi altele), toate sunt mult mai mici. După datele noastre, au murit în jur de 42% din deportaţii cu regim special în primele optsprezece luni. Nu se potrivesc cu cifrele oficiale. Toate cifrele sunt mai mici la ei. Ravil îţi pregăteşte un tabel cu datele din perioada 1845–1968. Musa.*“

De dimineaţă Miha plecă împreună cu Aliona la Edik. Elena Alekseevna le

povesti plângând că în ajun, cam pe la aceeaşi oră, le percheziţionaseră şi lor casa. Dar lucrurile nu se sfârşiseră prea bine. Îl luaseră cu ei pe Edik, şi până-n momentul acela el nu se întorsese. Găsiseră o mulţime de ciorne, materiale corectate cu roşu pentru ultimul număr al revistei, şi în afară de asta, luaseră cinci numere din *Vestnik RHD*[78] şi o grămadă de alte materiale samizdat. Confiscaseră şi câteva fotocopii ale celei mai antisovietice cărţi, imprimată pentru elita partidului în tiraj mic, cu menţiunea „Strict secret" – *Tehnologia puterii* a lui Avtorhanov.

Camera Elenei Alekseevna fusese şi ea supusă unei „acţiuni de salubrizare": îi confiscaseră două exemplare din Biblie, o statuetă a lui Buddha, nişte mătănii şi câteva xerocopii ale unor texte budiste. Ceruseră lămuriri stăpânei casei privind limba în care fuseseră scrise toate porcăriile acelea antisovietice. Ea încercă să le explice că e orientalistă, specialistă în budism, că foloseşte mai mult două limbi – sanscrita şi tibetana. Şi că hârtia pe care o ţin ei în mână e copia unui document scris în secolul al VII-lea.

Ignoranţa lor proverbială avea un oarecare farmec: când unul dintre neaveniţi îi şoptise că ştie el multe despre sacrificiile sângeroase practicate de budişti, Elena Alekseevna, deşi înspăimântată, nu se putuse abţine să nu râdă. Chiar şi acum zâmbea când povestea. Credea că i se vor înapoia copiile, dacă nu, fie şi aşa, dar îi părea rău de Biblia familiei, cu numele primilor ei posesori trecute pe ultima pagină.

Hotărâră să meargă la Serghei Borisovici ca să-i sfătuiască, doar era om încercat. Casa lui era, ca întotdeauna, plină de lume: un fost deţinut proaspăt eliberat, în trecere spre Rostov, un bărbat din Asia Centrală, o femeie în vârstă cu nume de floare, Malva[79], pe care Miha o mai văzuse, şi Iulik Kim în persoană cu chitara lui. Băură unii ceai, alţii cafea, unii vodcă, alţii vin. Aliona se uita strâmb, o enerva întotdeauna atmosfera aceasta de loc de trecere, de gară, de azil de noapte. Miha îl duse pe socru-său într-un colţ şi-i povesti cum stăteau lucrurile cu Edik. Îl întrebă dacă să nu se ducă la secţia raională a KGB, sau poate chiar la sediul central al KGB?

— Te duci sau nu, n-are importanţă, ei au dreptul să-l reţină şaptezeci şi două de ore fără să-i prezinte capetele de acuzare, zise Serghei Borisovici.

De când era copil, încercase să pătrundă înţelesul regulilor puse în practică.

— Probabil că ei n-o să spună nimic deocamdată. Dar trebuie acţionat, ca să înţeleagă că există persoane interesate de caz. O să se clarifice lucrurile de azi în trei zile.

Miha plecă la Ilia, şi Elena Alekseevna împreună cu Jenia merseră la sediul

KGB aflat pe strada Kuzneţki Most.

Ilia îl anunţă pe Miha că-n noaptea aceea se făcuseră percheziţii la şapte sau opt persoane, că patru dintre ele fuseseră reţinute, dar că două fuseseră imediat eliberate. El nu ştia nimic despre Edik.

Lui Edik Tolmaciov nu-i dădură drumul nici după trei zile. Îi prezentară acuzaţia conform articolului 190 din Codul Penal: „Răspândirea de calomnii mincinoase şi denigratoare care aduc atingere statului şi societăţii“.

Miha se duse iar la socrul său mult încercat să-l ajute cu un sfat, de data asta, în legătură cu revista. Avea de gând să scoată revista în continuare, dar nu era sigur că e în stare să ducă la bun sfârşit o treabă atât de complicată şi de mare răspundere. Şi în plus, se trezise fără materialele pentru următorul număr, fiindcă fuseseră toate confiscate.

Serghei Borisovici fu categoric împotrivă: nu era momentul potrivit pentru aşa ceva. Miha avea să se prăbuşească sub greutatea poverii, trebuie să se astâmpere, să n-o ia din loc.

Cât despre Miha, acesta prinsese gustul muncii la revistă. Aşa cum în trecut îl captivaseră metodele de învăţare a limbii aplicate la surzi, acum simţea că lucrul la revistă e ocupaţia lui cea mai importantă. I se părea că are în mâini soarta poeziei viitoare. Ca şi cum cineva, aflat undeva sus, îi încredinţase misiunea de a păstra pe mai departe o comoară preţioasă, a cărei existenţă era supusă hazardului din cauza indiferenţei autorităţilor.

Ilia îi dădu un sfat înţelept:

— Decât să continui revista asta, mai bine faci una nouă. Schimbă-i titlul. Ar fi grozav să-i găseşti un nume de pasăre. Cu poezia te descurci singur, o să te prezint pictorilor. Cunosc specialişti în artă, persoane de mare clasă. E noua avangardă. O să-ţi fac legătura cu ei, cunosc mulţi băieţi excelenţi. O să fie o revistă de artă. Cât despre politică, asta vine de la sine.

Trecură trei luni. Când Miha deja obosise tot aşteptând să fie chemat în legătură cu revista, găsi în cutia poştală citaţia de la KGB.

Aliona se simţea rău de câteva zile, bănuia că era însărcinată, dar nu-i spusese deocamdată lui Miha. Nu scosese o vorbă de zile întregi, cum i se întâmpla din când în când. În schimb, lui nu-i mai tăcea gura, vorbea despre Edik, despre avocatul găsit de prietenii lui, despre revista veche şi cea nouă, despre Sania Steklov, căruia îi venise cheful dintr-odată să-i invite la Conservator, după ce o jumătate de an nu dăduse nici măcar un telefon…

Vorbea ca o moară stricată, dar nu sufla o vorbă despre citaţia de la KGB care se găsea în buzunarul cămăşii cadrilate.

Puteau fi două motive pentru care îl chemau. Fie răsfoiseră cum trebuie volumaşul şi dăduseră peste lista cu datele despre tătari, fie Edik îl menţionase ca fiind ajutorul lui la revistă. A doua variantă i se părea puţin probabilă.

Nu era deloc supărat, mai degrabă îi era ciudă că făcuse atât de puţine lucruri, adică mai nimic! Reuşise să scrie câteva articole şi să aleagă câteva poezii.

Ilia, căruia îi spuse despre citaţie, se arătă teribil de afectat:

— Trebuie să aşteptăm. Chiar mă miram că te-au lăsat în pace până acum. Vina e a mea că te-am băgat în treaba asta cu revista. Trebuie să ieşim cumva din încurcătură. Edik se ţine tare, nu cred că te-a dat pe mâna lor. O să te frece din cauza datelor despre tătari. Pregăteşte ce să le spui, inventează o poveste mişto, zi-le că pe *Jivago* l-ai cumpărat de mult la talcioc, fiindcă ai tot auzit despre el, dar n-ai avut timp să-l deschizi. Zi-le că nu ştii nimic de rândurile scrise de Musa. Poţi să cumperi orice la Moscova, la buchiniştii de pe podul Kuzneţki, la talciocul din faţa statuii Pervopeceatnik[80] sau, şi mai bine, la piaţa Pticika, imediat cum intri. Să-l descrii pe vânzător amănunţit. Zici, de exemplu, că avea părul lung, că-i atârna în laţe slinoase, că avea nasul mare, îi intra-n gură, ochii căprui, vorbea cu accent ucrainean. Şi că avea o jiletcă tricotată cu model picior-de-cocoş.

Ilia îi aruncă o privire scrutătoare prietenului său şi continuă:

— Sau zi-le că ai cumpărat de la unul mic, cu părul creţ, cu perciuni, creţi şi ei, cu nasul puţin teşit, ochii deschişi la culoare, mâinile mici, ca de femeie… Şi graseiază. Sau să luăm pe altul: un tip nervos, slab, destul de înalt, gălbejit, chel la frunte, cu bărbuţa rară şi cu un tic care-i strâmbă faţa…

Miha intră în joc:

— Nu, un bărbat mătăhălos, bărbos, îmbrăcat ţărăneşte, cu barba stufoasă, cu mustăţi. Bătrân, arată neîngrijit, aş zice. Ţine cărţile în sac, e încălţat cu pâslari şi galoşi de cauciuc pe deasupra! Namilă de om, ce arătare!

Izbucniră în hohote de râs, cât pe ce să se tăvălească pe jos.

— Nu, mai bine o femeie: înaltă, în vârstă, corpolentă, cu un aer aristocratic. Cu pălărie şi umbrelă. A scos cartea din poşetă, purta mănuşi, şi ştiţi ceva? Ce ciudat, părea să le fi pus invers… Mi-am amintit de ea din cauza mănuşilor… continuă Miha captivat de joc.

— Bun, ce pot să-ţi spun, Miha? Să răspunzi cu nu la tot ce te întreabă, e lucrul cel mai sigur. Ştiu asta din ce-am păţit eu.

— Ai fost acolo? îl întrebă Miha uitându-se la el cu respect.

— Am fost. Am parat lovitura. Ăsta-i cel mai bun lucru – să nu spui nimic. Ţine minte, fiecare cuvânt rostit se întoarce împotriva ta. Orice ai spune… În treaba asta suntem toţi nişte diletanţi, iar ei sunt profesionişti, pricepi? Au metode bine puse la punct, ştiu pe fiecare în ce plasă îl pot prinde. Cel mai bine e să nu spui nimic. Am auzit însă de la alţii că treaba asta e mai grea decât toate. Pot să-i facă să vorbească până şi pe surdomuţi.

Când auzi de surdomuţi, parcă îl arse cu fierul roşu pe Miha. Era luna ianuarie. Trei ani la rând petrecuse cea mai frumoasă lună din iarnă împreună cu copiii de la internat, cu surdomuţii lui dragi. Ieşeau pe porţile internatului cu schiurile în picioare, mergeau o sută de metri până la pădure. Pârtia era acoperită de zăpadă în timpul nopţii, de obicei el mergea în frunte, îl urmau copiii, şi Gleb Ivanovici încheia coloana. De cât timp nu-i vizitase pe copii? De un an? De doi? Îl apucă dorul să le facă o vizită. Neîntârziat! Făcu maşinal un gest cu mâinile însemnând: urgent!

Nu-i suflă o vorbă lui Ilia. Mai erau două zile până luni, şi se hotărî ca duminică de dimineaţă să se scoale devreme şi să plece la internat, unde avea să petreacă toată ziua cu copiii. Părinţii sunt lăsaţi să-şi viziteze copiii, nu-i aşa? Iar el lucrase cu ei trei ani… Cine o să îndrăznească să nu-i dea voie?

Îl ridicară de la gara Iaroslav, în momentul când urca în tren. Abia pusese piciorul pe treapta vagonului, când doi bărbaţi îl traseră jos cu atâta dibăcie, încât crezu la început că se împiedicase şi zburase de pe treaptă.

— Uşurel, calm, lătră bărbatul cu căciula de iepure.

— Calm, aşa va fi mai bine, întări al doilea, cel cu căciula de nutrie.

Nenorocul lui Miha era că avea guturai, şi vru să-şi ducă mâna la buzunar ca să-şi ia batista, dar se crispă de durere. Îşi simţi încheietura mâinii strânsă dureros de brutal.

Îşi dădu imediat seama ce se întâmplase: nu-l lăsaseră să vină din proprie iniţiativă, îl luaseră în pripă… Înseamnă că-l urmăriseră. Se temeau să nu fugă…

Îşi trase nasul.

— Lăsaţi-mă să-mi şterg mucii, zise el izbucnind în râs.

— Arăţi bine şi aşa, lătră iar căciula de iepure.

— La ce vă trebuie mucoşii? întrebă Miha.

Şi simţi cum i se instalează liniştea în suflet, şi chiar o oarecare răceală: era arestat.

Primele zile fură cele mai grele. Se concentră să urmeze cu scrupulozitate

recomandările lui Ilia. În a treia zi îi prezentară actul de acuzare, şi abia atunci îşi dădu seama că e prins în cursa de şoareci şi că nu-i mai dau drumul. Când pricepu în sfârşit despre ce e vorba, îl apucă disperarea: nu se mai gândi decât la Aliona şi-l copleşi sentimentul uriaşei lui vinovăţii, cunoscut încă din copilărie. Nu avea nici o veste de la ea, era rupt complet de viaţa lui dinainte, şi primul chip familiar pe care îl văzu în a doua săptămână fu acela al lui Edik Tolmaciov, livid şi tras la faţă.

Nu conveniseră asupra strategiei pe care s-o adopte, dar, spre norocul lor, se comportară la fel. Edik negă participarea lui Miha la editarea revistei, acesta din urmă refuză, în general, să răspundă la întrebări. Singura dovadă împotriva lui Miha era hârtia găsită în volumul *Doctor Jivago*, mai bine-zis, rândurile lui Musa adresate cu „Roşcovanule!“.

Reieşi că era suficient. În afară de Edik Tolmaciov, în afacerea cu revista *Gamaion* publicată fără autorizaţia cenzurii mai fuseseră implicate două persoane pe care Miha nu le cunoştea. În pofida greşelilor făcute, Edik îşi însuşise regulile elementare ale conspiraţiei – nu toţi colaboratorii revistei se cunoşteau între ei.

Ancheta şi instrumentarea cazului durară mai mult de trei luni. În tot acest timp Miha stătu închis la Lefortovo, singur în izolatorul pentru anchetă penală al KGB, în locul cel mai ferecat şi mai secret, o celulă văruită, cu fereastra protejată de lumina soarelui şi de lume. În fiecare zi, însoţit de clinchetul metalic al cheilor izbite de centironul gardianului, Miha era dus pe coridoarele lungi şi întortocheate, îl puneau să parcurgă de două ori treptele înguste, unde nu era loc de două persoane (ca să evite întâlnirea a doi deţinuţi, îl împingeau într-o cămăruţă aflată într-o latură a scărilor), apoi din nou sus-jos, prin încâlceala coridoarelor care nu se mai sfârşeau, până îl împingeau în biroul anchetatorului. Anchetatorii nu se mai schimbau între ei, întrebările le punea o singură persoană, un bărbat cu un aer grav şi încruntat, care începea interogatoriul de mai multe ore cu cuvintele:

— Ne jucăm de-a muţii sau ce facem?

Nu avea nici un dram de imaginaţie şi-i repeta lui Miha de fiecare dată, cu o voce răguşită, în surdină:

— N-avem nimic împotriva ta, ai putea ieşi chiar mâine. Îţi faci rău singur. O să te lăsăm să putrezeşti aici.

Miha repeta şi el plictisit, acelaşi răspuns monoton:

— Chiar şi elevilor mei, nişte copii mici, mă adresam cu „dumneavoastră“. Vă rog să nu mă mai tutuiţi.

Anchetatorul se numea Meloiedov. Cu auzul lui fin, Miha găsi că sunt consonante numele de Meloiedov şi Melamid. În afară de primele trei litere nu aveau nimic în comun. Ca să fim drepţi, Meloiedov nu era un căpcăun mâncător de oameni şi în mediul lui trecea drept liberal (printre aceia care cunoşteau asemenea cuvinte). Dar şi flăcăul roşcovan i se păru anchetatorului un personaj care nimerise din întâmplare într-o piesă străină. În dosarul lui se aflau denunţul destul de vechi al lui Gleb Ivanovici şi hârtia cu nişte însemnări nebuloase despre legătura lui cu mişcarea iniţiată de tătari. Faptele nu puteau fi încadrate la articolul 70, propagandă şi agitaţie, cât priveşte articolul 190, răspândirea de calomnii mincinoase şi denigratoare la adresa puterii sovietice, mai trebuiau adunate date care să-i fie imputate. Nu ajungea denunţul unui bolnav psihic, cu atât mai mult cu cât apărarea băieţilor ăstora nu era deloc rea.

Miha nu avea de unde să ştie că decizia de a fi încarcerat fusese deja luată şi că autorităţile căutau acum, fără să se grăbească, în ce afacere să-l implice ca să-l declare vinovat.

Când lucrurile în sfârşit se aranjară şi hotărârea fu luată la nivel înalt, interogatoriul devenind mult mai clar şi mai precis, Miha îşi dădu seama că dosarul lui nu e instrumentat în legătură cu revista, şi că face obiectul unei anchete separate, privind implicarea lui în mişcarea tătarilor din Crimeea. La vremea aceea Edik fusese deja condamnat.

Miha nu recunoscu nimic şi nu semnă nici un document, răspunse la nişte întrebări banale, neimportante, dar fără proces-verbal. Se arătă chiar amabil, dar negă ferm că era implicat în mişcarea tătarilor şi insistă că nu avea ştiinţă de nota cu datele demografice.

Meloiedov, ferm convins că-l va face pe Melamid să vorbească în cel mult două ore, începu să se enerveze văzând cât era de încăpăţânat şi trecu la ameninţări serioase. Dar nu reuşi să scoată de la el nici un fel de mărturii. Culmea e că la început avusese impresia că era de ajuns să-l sperie puţin ca să-i dea un picior în fund şi să termine cu el…

Pe scurt, Meloiedov îl lăsă în pace până la sfârşitul lunii, nu-l mai chemă la interogatoriu, şi interesul anchetatorilor se îndreptă acum spre tătari. Unul dintre ei recunoscuse că Miha îi ajutase să întocmească scrisorile.

Dar el nu ştia nimic despre mărturia tătarului. Stătea închis într-o celulă împreună cu doi bărbaţi. Unul era complet nebun, bolborosea în barbă rugăciuni sau înjurături, celălalt, fost militar, responsabil cu aprovizionarea în armată, era acuzat de delapidare. Nici unul dintre ei nu era dispus să facă

conversaţie.

Pe urmă îl mutară pe Miha într-o altă celulă, în care se afla un tătar implicat în mişcarea pentru Crimeea. El îi spuse lui Miha că era prieten cu Ravil şi cu Musa, cunoştinţele sale. Abia în a treia zi, când îl luară pe tătar din celulă, el îşi dădu seama că individul fusese adus drept „nadă“. Aceasta îl întări şi mai mult în hotărârea lui de a nu recunoaşte nimic în faţa anchetatorului. Mai trecu ceva timp până îl chemă din nou Meloiedov, dar acum Miha nu mai scoase o vorbă, se purtă ca un surdomut.

La mijlocul lui februarie îi comunicară actul de acuzare şi-i permiseră unui avocat să vină să-l vadă. Avocatul nu era mandatat de stat, ci era unul „de-al lor“, se îngrijise de treaba asta Serghei Borisovici. Se numea Dina Arkadievna, era primul chip frumos şi inteligent pe care îl văzu Miha după atâta amar de vreme. Ea scoase din buzunarul jachetei o ciocolată şi zise:

— Aliona vă transmite salutări. Şi încă o veste mare din familie. E însărcinată. Se simte foarte bine. Şi acum să ne gândim cum să facem să fiţi acasă când se va naşte copilul… Mâncaţi aici ciocolata, n-am dreptul să vă dau nimic.

Ea aparţinea „grupului celor cinci“, avocaţi minunaţi care acceptau dosare politice. Acesta era al treilea proces politic, cu ocazia căruia ea a comis o faptă care a costat-o excluderea din Colegiul Avocaţilor din Moscova. Îndrăzneala avocatei a constat în aceea că în timpul procesului, după cuvântul procurorului care a cerut aplicarea articolului 190, partea I, privind răspândirea cu bună ştiinţă a calomniilor mincinoase şi denigratoare la adresa puterii sovietice, ea nu a pledat pentru reducerea pedepsei, ci a insistat asupra absenţei corpului delict. Cu alte cuvinte, a pledat pentru nevinovăţia clientului său.

Aliona, suptă la faţă şi umflată la burtă, stătea în ultimul rând din sala mică, ticsită de lume, cu mama, Valentina, în dreapta ei şi-n stânga cu Igor Cetverikov, coleg de clasă cu Miha, dar nu un prieten apropiat. Pe Ilia şi pe Sania, ca şi pe mulţi alţii, nu-i lăsaseră să intre în sală, aşa că stăteau în picioare în spatele uşii.

Marlen, care se găsea şi el în curtea tribunalului, şuieră sălbatic în urechea lui Ilia, cu faţa descompusă de furie:

— E pur şi simplu nebun! E mai presus de înţelegerea mea! Ce treabă avem noi cu tătarii? Cu Crimeea? Mai bine s-ar fi ocupat de noi! Un evreu să stea la puşcărie pentru ca tătarii să se întoarcă în Crimeea! Mai bine să facă puşcărie pentru întoarcerea noastră în Israel!

Miha a fost condamnat la trei ani cu lipsire de libertate, cu trimitere într-un lagăr, după care i s-a dat cuvântul inculpatului. El s-a exprimat mai bine decât judecătorul, procurorul şi avocatul, luaţi la un loc. Cu o voce destul de puternică, a vorbit calm şi sigur despre dreptatea ultimă a vieţii, despre aceia cărora le va fi ruşine de ei înşişi mai târziu, despre nepoţii oamenilor maturi de astăzi, cărora le va fi greu să înţeleagă cruzimea şi absurditatea a tot ceea ce se întâmplă. Şi despre şcolarii care nu au parte de un profesor de literatură formidabil!

După proces, părinţii o luară la ei pe Aliona. Ea petrecu acolo două zile, se certă cu tatăl ei şi se întoarse la locuinţa de pe bulevardul Cistoprudnîi.

Sania, care trecuse pe la Aliona exact în ziua în care aflase de arestarea lui Miha, venea s-o vadă acum în fiecare zi. Anii în care relaţiile lor se răciseră de tot au fost şterşi cu buretele. Reieşi că prietenia lor se păstrase vie şi proaspătă, nu avusese nevoie să fie întreţinută în mod special de conversaţii la telefon, de confidenţe reciproce şi de beri date pe gât împreună.

Într-o seară, la o săptămână după arestarea lui Miha, Ilia şi Sania stăteau împreună pe banca cu două stinghii rupte. Sania îşi privea vârfurile ghetelor: să-i spună, să nu-i spună? Era o tâmpenie oricum o lua, dar de tăcut nu era corect să tacă. Îi spuse fără să-l privească:

— Tu l-ai înfundat pe Miha.

Ilia sări în sus:

— Ai înnebunit? Ce vrei să spui?

— L-ai ispitit. Îţi aminteşti de pruncul nevinovat?

— Nu, respinse categoric Ilia. Doar suntem toţi oameni maturi. Ce, n-am dreptate?

Dar în sufletul lui era tulburat: el îi făcuse cunoştinţă lui Miha cu Edik şi răspundea indirect de toate cele întâmplate. Doar indirect!

Ca să se răzbune, Meloiedov făcu tot ce depindea de el ca să nu-l lase pe Miha să-şi întâlnească soţia înainte să plece în lagăr. Numai socrul, cu tenacitatea lui, doar avea experienţă ca fost deţinut, obţinu o întrevedere de la directorul adjunct al închisorii, punând capăt maşinaţiilor anchetatorului.

Miha primi vizita soţiei chiar în ajunul plecării. Ea se urâţise, aşa cum se întâmplă cu femeile însărcinate, şi mai ales cu acelea care poartă o fetiţă în pântec (o prejudecată din popor). Lui Miha i se păru frumoasă ca un înger, dar nu reuşi să-i transmită nimic din ce fierbea în sufletul lui. Îl împiedica veşnicul lui sentiment că era vinovat în faţa tuturor, şi mai puternic acum din cauza întâmplărilor prin care trecuse. Şi găsi cu cale să-i spună doar o prostie în

genul lui Dostoievski: „În faţa oamenilor sunt vinovat pentru tot şi pentru toate…“

Cu sentimentul ăsta plecă în lagăr: era vinovat, vinovat de toate… Faţă de Aliona că o lăsa singură, faţă de prieteni, că nu reuşise să facă nimic care să schimbe în bine starea lucrurilor. Faţă de lumea întreagă, căreia îi era dator…

Ciudată şi de neînţeles lege: întotdeauna cei mai inocenţi au tendinţa să se simtă vinovaţi.

Note

68. Savva Morozov (1862–1905), prieten cu Cehov şi Levitan, industriaş şi mecena, finanţator al unor reviste revoluţionare.

69. Alkonost, Sirin şi Gamaion sunt nume de fiinţe din mitologia rusă, având corp de pasăre, bust şi cap de femeie.

70. Eduard Limonov (n. 1943), scriitor şi politician rus.

71. Aleksei Hvostenko (1940–2004), poet, pictor şi bard.

72. Iuri Galanskov (1939–1972), disident arestat în 1967 şi condamnat la şapte ani de lagăr, a făcut greva foamei în apărarea lui Aleksandr Ghinzburg. A murit în spitalul din lagăr.

73. Locul unde se adunau contestatarii în Moscova.

74. Aleksandr Grin (1880–1932), scriitor de romane de aventuri.

75. NEP – Noua Politică Economică începută de Lenin în 1921 pentru redresarea economiei naţionale.

76. Este vorba despre deportarea tătarilor din Crimeea la ordinul lui Stalin.

77. Locul unde se citeau ucazurile ţarilor şi unde, conform legendei, oamenii erau torturaţi.

78. *Vestnik RHD – Mesagerul Mişcării Ruşilor Creştini* – revistă a emigraţiei ruse, apărută la Paris în 1925.

79. Nalbă.

80. Primul tipograf.

Primul la rând

Era normal ca Sania, preocupat fiind de marile idei din muzică, să nu observe deloc evenimentele politice de acasă, fie ele mari sau mici. Nu le dădea nici o atenţie, aşa cum nu-l interesau revoluţiile din America Latină, recolta proastă din Africa sau tsunamiurile din Japonia. Până şi Anna Aleksandrovna, înclinată să-şi ridice în slăvi nepotul, îi atrăgea uneori atenţia uşor nedumerită:

— Noi trăim aici, Saniecika. E totuşi ţara noastră. Chiar că eşti un străin.

Într-o dimineaţă de ianuarie a anului 1969, Aliona sosi în fugă la el foarte devreme, cu părul în dezordine, ca să-l anunţe despre arestarea lui Miha. Pentru prima oară Sania avea de-a face cu politica. Ştirea îl zgudui zdravăn, îl zdrobi pur şi simplu. Miha îi arătase revista micuţă. Era interesantă. Îi era imposibil să-şi imagineze că un om poate ajunge la închisoare din cauza unei culegeri neînsemnate, cu foi subţiri, editată cu forţe proprii, în care jumătate erau informaţii aflate de obicei de la posturile de radio occidentale şi jumătate erau poezii, bune, proaste, dar totuşi poezii. Doar nu era revista *Kolokol*[81]. Muncă de artizan la propriu. De fapt, Sania nu era la curent cu tot ce făcea Miha. Habar nu avea că-l preocupa problema tătarilor.

Ilia, în schimb, era bine informat despre mersul anchetei şi al procesului, îl chemaseră la KGB pentru cazul lui Edik Tolmaciov. Nu-l întrebaseră deloc despre Miha, şi treaba asta îl uimise. Rămăsese şi mai uimit când aflase că-l arestaseră pe Miha după trei luni de la arestarea lui Edik.

Imediat după arestarea lui Miha, Aliona se îmbolnăvi de anghină şi-l alese pe Sania să-i fie prieten apropiat, aşa că lui îi reveni, bineînţeles, sarcina să aibă grijă de ea. Cât despre Ilia, Aliona nu voia să audă de el, fiindcă nu-l avea la inimă.

Cu tatăl ei aproape că rupsese orice legătură, îl suspecta de ceva rău, şi într-o zi chiar lăsă să-i scape că el e vinovat de toate necazurile câte li se întâmplaseră. Pe mama n-o lăsa decât rar să se apropie de ea, părea că o pedepseşte pentru ceva anume. Aliona plângea mereu şi nu voia să vadă pe nimeni, în afară de Sania.

El află primul că e însărcinată, o însoţi la ginecologul care trebuia să-i facă intervenţia preferată a femeilor sovietice, o sfătui să-şi ia gândul de la avort şi o întoarse din drum exact în momentul când apelaseră la un alt doctor dispus

să-şi ofere serviciile. Aliona îşi vărsa mereu focul pe Sania, îl dădea afară pe uşă, îi făcea scene, şi el le suporta pe toate. Ea aproape că nu ieşi din casă toată iarna – ba era bolnavă, ba nu se simţea în apele ei.

— Mereu cu capsa pusă, exasperantă femeie! îi spunea de la obraz Sania, dar nu putea să reziste farmecului ei. Până la o anumită limită.

Ilia îi aducea regulat bani lui Sania ca să-i dea Alionei. Ea nu-i refuza, dar nici nu avea neapărat nevoie de ei. Anna Aleksandrovna era aceea care se ocupa de colete, şi Ilia le trimitea mai departe. Toată perioada de sarcină, Aliona şi-o petrecu ba lungită pe pat, ba desenând ornamente îmbârligate. În ultimele luni se obişnuise să deseneze stând culcată.

Când îi veni ceasul să nască, Sania o duse la maternitate, apoi o luă de acolo împreună cu fetiţa. Cu un buchet de garoafe în mână, jucă rolul soţului şi al tatălui în faţa surorilor medicale. Şi uite aşa rolul său continuă să se întărească vârtos: o însoţea pe Aliona cu fetiţa la consultaţie, îi făcea copilului baie, îl hrănea… Chiar îi plăcea vânzoleala din jurul copilului, dar se temea pentru propria sa integritate. În timp ce Miha şedea în închisoare, Aliona, pe jumătate conştientă, încerca să-l seducă pe Sania. El para loviturile ca la box, ba uneori se lăsa pătruns de chemările femeii ca de aer sau de aburul vaporilor, alteori o ştergea urgent, aşa cum se scurge apa din scoică. Din când în când ea făcea crize de isterie, se bosumfla, de câteva ori l-a dat pe uşă afară, dar se trezea că-i duce lipsa şi-l suna, adeseori el venea din proprie iniţiativă, fără să anunţe, cu o jucărie pentru fetiţă sau cu ecleruri pe care le mânca Aliona. În cei trei ani cât a lipsit Miha, ea aproape că nu s-a atins de mâncare. Făcea un fel de grevă a foamei izvorâtă dintr-o nevoie fiziologică: bea ceai cu pâine sau cu biscuiţi, dar nu putea înghiţi carne, brânză, supă. Şi, lucru ciudat, pe măsură ce o lăsau puterile din cauza inaniţiei, se făcea tot mai frumoasă, mai diafană. Sania o simţea cum se transformă şi se temea puţin de puterea seducţiei ei maladive. El însuşi o însoţise la întâlnirea cu Miha, înainte ca prietenul lui să plece în lagăr. Era singurul care îi trimitea scrisori lungi lui Miha. Scrisorile Alionei erau scurte, dar foarte frumoase, însoţite uneori de mici desene. O dată pe lună Miha îi răspundea Alionei, dar scrisoarea era adresată tuturor, cu câte un adaos special pentru fiecare prieten. Se adunau la Aliona toţi cei cu care coresponda Miha. Ea avea obiceiul să stea somnolentă în fotoliu cu fetiţa în braţe, în vreme ce Sania se ocupa de ceai şi împărţea biscuiţii. Arăta ca şi cum ar fi înlocuitorul lui Miha, avea un fel de statut ambiguu, care dădea naştere la tot soiul de zvonuri despre legătura amoroasă a Alionei cu prietenul soţului arestat. Nici vorbă de vreun roman de

dragoste. Dar tensiunea plutea în aer.

Se prea poate ca Sania să fi dorit mai mult decât Aliona ca Miha să se întoarcă. Îi simţea firea nestatornică, psihicul labil, şi era de-a dreptul îngrijorat: dacă o vor lăsa puterile înainte de întoarcerea lui Miha? Ce se va întâmpla cu el dacă n-o să-i mai reziste, cu tot antrenamentul lui, dacă n-o să mai aibă forţa să i se împotrivească? Aliona era, bineînţeles, cea mai atrăgătoare dintre femeile pe care le cunoştea: corp aproape fără carne, cu lungi mişcări lente ale gâtului şi capului, încheiate brusc cu o mişcare a bărbiei în sus, în aer. Sau mişcarea înceată a degetelor duse la tâmple, cu vârfurile înfundate în păr, ochii puţin închişi ca la chinezi, capul rămas încremenit în aer, parcă suspendat de degete.

Familia lui Miha îi răpea mult timp şi-l disloca din preocupările lui muzicale. Suferea din cauza asta, nu se mai putea concentra asupra studiilor, fiind ocupat până peste cap cu treburi domestice, şi era nevoit să caute locurile şi momentele prielnice ca să se izoleze cu muzica lui iubită, să se elibereze de obligaţiile împovărătoare.

Ţinea cursuri la Conservator. Programul nu era foarte încărcat – nu depăşea niciodată douăsprezece ore pe săptămână.

Încetase să mai fie un străin în propria ţară. În orice caz, ştia acum unde se afla lăptăria, cunoştea farmaciile şi policlinicile din cartier. Îşi începea ziua cu un drum la lăptărie şi îşi termina seara cu o vizită de control la Aliona. Era nevoit s-o oblige să înghită măcar o lingură de mâncare, fiindcă fără el Aliona nu se aşeza la masă. Îşi petrecea o bună parte din zi stând cu fetiţa în pat. Când Maia crescu puţin, Aliona începu să iasă cu ea afară, la plimbare. O îngrozeau străzile înţesate de lume şi zgomotele asurzitoare şi nu ieşea decât însoţită de Sania.

Seara târziu el lua o partitură din cele care zăceau pe jos, lângă patul lui. Stătea lungit şi o răsfoia. O minune, o splendoare. Era concertul pentru pian şi orchestră nr. 23 al lui Mozart. Evghenia Danilovna îi povestise o întâmplare în legătură cu el. Într-o zi Stalin a ascultat la radio concertul în interpretarea Iudinei şi a cerut să i se aducă discul. Nu exista un asemenea disc. În aceeaşi noapte i-au sculat din somn pe Iudina, pe dirijor şi pe membrii orchestrei, i-au dus la Casa Discului, un studio de înregistrare, şi de dimineaţă unicul exemplar al discului era gata. Stalin a răsplătit-o generos pe pianistă. Se spune că i-ar fi trimis un plic cu douăzeci de mii de ruble. Ea i-ar fi răspuns într-o scrisoare că a dat toţi banii Bisericii şi că se va ruga Domnului să-i ierte crimele. Stalin a iertat-o. A spus: e o smintită…

Sania citea partitura şi-l invadau valuri de fericire, îl copleşeau cu totul. Nu numai Stalin era subjugat… zâmbea el şi închidea partitura. Stingea lumina. I se părea că însuşi Mozart discută cu el. Ce altceva mai putea spera? Ce alt interlocutor, prieten, duhovnic mai putea să aibă? La urma urmei, îi putea trece multe cu vederea Alionei.

Lucru trist, dar adevărat, relaţiile lui Sania cu bunica se deterioraseră serios. Ea nu-i punea întrebări directe, şi nici Sania nu socotea necesar să se lanseze în explicaţii. Anna Aleksandrovna era mai mult decât sigură că Aliona îl atrăsese pe băiat într-o istorie scandaloasă şi era profund dezamăgită de nepotul ei adorat. Vedea totuşi ce povară îşi luase asupra lui Saniecika al ei cel atât de răsfăţat şi nu putea să nu-i admire câteodată eroismul. Suferea văzându-l cum se scufundă din ce în ce mai mult, înecat în grijile familiei lui Miha, o rodea amarnic gelozia faţă de nefericita de Aliona, care nu-i era deloc simpatică. Şi, culmea ridicolului, era geloasă pentru Miha, socotindu-l un soţ înşelat…

Luând asupra ei o parte din păcatele lui Sania, nu se simţea în largul său când venea vorba despre Miha, îi venea peste mână să-i scrie şi timp de trei ani nu i-a trimis nici o scrisoare, doar pachete cu alimente şi salutări prin intermediul lui Ilia. În schimb, ştia foarte bine ce alimente trebuie să trimită în lagăr şi prepara nişte biscuiţi speciali, în care punea unt şi cuburi de supă concentrată, apoi îi împacheta cu grijă în ambalajul biscuiţilor Privet, care se găseau de vânzare în comerţ. Deţinuţii nu aveau voie să primească alimente pregătite acasă, aşa că falsul Privet ajungea plin de calorii. Din când în când trimitea şi bani pentru Aliona.

Ea îşi amintea foarte bine cum încercase cu binişorul să-l facă pe Miha să nu se mai gândească la căsătorie. Şi în plus, era singura care se temea de întoarcerea lui, îi era frică de scandal, de adevăruri date la iveală, de tot felul de fapte neruşinate. Nu, mai rău decât atât: se temea de o catastrofă. Ce ştia ea, ce presimţiri avea?

Miha îşi interzisese să socotească zilele până la eliberare, şi cu toate acestea, nu se putea abţine să nu le numere. Cu cât rămâneau mai puţine, cu atât mai mare îi era teama că nu-i vor da drumul. Şi prietenii lui numărau zilele.

Era o prostie, bineînţeles. Cum le venise ideea că-l vor elibera pe Miha exact când se împlineau trei ani şi fix la douăsprezece noaptea în ziua prevăzută? Auziseră deja că-l transferaseră la Moscova, la închisoarea Lefortovo.

Asociaseră asta, nu fără temei, cu arestarea lui Serghei Borisovici, tatăl Alionei, despre care ştiau că se afla şi el închis la Lefortovo.

Ajunseră la închisoare aproape de miezul nopţii, erau trei: Ilia, Sania şi Viktor Iulievici. Ilia avea în rucsac o scurtă nouă şi o pereche de jeanşi noi. Cumpărase şi ghete noi, cu un număr mai mare decât purta Miha. În schimb arătau minunat.

Erau trei ieşiri prin care puteau să-i dea drumul: pe la intrarea principală, prin uşa din clădirea unde se făceau anchetele penale şi pe la intrarea de serviciu. Supravegheară atent uşile toată noaptea şi dimineaţa până la ora douăsprezece. Apoi se duseră să ceară informaţii, şi o tanti-soldat din spatele ghişeului le spuse că Melamid ieşise deja.

Se repeziră să-i telefoneze acasă. Aliona răspunse la telefon cu o voce scăzută, venind parcă de departe:

— E acasă. Veniţi.

A reieşit că-i dăduseră drumul dimineaţa, la opt, şi prietenii nu-l văzuseră. Luară taxiul şi după douăzeci de minute intrară în fugă în blocul unde locuia Miha. Liftul nu funcţiona. Sania şi Ilia zburară pe scări până la etajul cinci, în vreme ce Viktor Iulievici, slăbit serios, gâfâia rămas în urma lor, cu două etaje mai jos. În timp ce-l aşteptau, băieţii sunară la uşă, şi le deschise chiar Miha. Mai bine zis umbra lui ştearsă, jigărită. Imediat Ilia se grăbi să spună ceva în legătură cu asta ca să evite o eventuală explozie a emoţiilor:

— Chiar că eşti o umbră!

Miha izbucni în râs, redevenind el însuşi, băiatul de odinioară:

— Nu-s o umbră! Sunt ce a mai rămas din ea!

Viktor Iulievici ridică mâna, făcând gestul cunoscut lor din copilărie, şi începu să recite:

Şi iar venind regeasca umbră,-n ea
Pe tatăl vostru-ntocmai l-am văzut.[82]

Şi totul intră pe făgaşul normal. Se bătură prieteneşte pe umăr, îi împuiară capul lui Miha cu întrebări şi se repeziră toţi deodată să intre în camera care, în ciuda idealului de viaţă austeră şi retrasă, arăta acum înecată în calabalâc – masă, pat de copil, draperie despărţind locul de dormit al copilului de restul camerei, semănând din ce în ce mai mult cu fosta cameră a mătuşii Ghenia.

Abia culcată pentru somnul de după-masă, Maia se trezi şi începu să urle. Aliona se repezi în spatele draperiei s-o liniştească, apoi o aduse s-o vadă oaspeţii, şi fetiţa întinse mâinile spre Sania, singura persoană cunoscută. Sania

o luă în braţe, o zgâlţâi uşurel, şi ea îi cuprinse gâtul cu mâinile.

— Ce mi-ai adus? întrebă ea somnoroasă.

El îi şopti ceva la ureche şi fetiţa râse:

— Unde e?

Sania scoase din buzunar o bilă de sticlă în toate culorile, pe care o făcu să alunece în palmă. Fetiţa apucă bila cu rapiditatea unei maimuţe.

Miha se uită gelos la perechea îmbrăţişată. Fetiţa nu-l recunoştea drept tată pe bărbatul timid. El o vedea pentru prima oară şi îi era imposibil să priceapă că fiinţa micuţă, vie, bucălată, cu ochi, cu degeţele neastâmpărate, ieşise din el, din marea lui iubire pentru Aliona şi nu-şi dădea seama prea bine ce legătură aveau cele două lucruri atât de importante din viaţa sa.

Făcuse deja o baie. Îşi curăţase pielea de mizeria îndurată în cei trei ani. Voia să se spele şi înăuntru, să-şi cureţe nasul, traheile, plămânii de aerul din puşcărie, să-şi cureţe gura, esofagul, stomacul şi intestinele de hrana şi apa mizerabilă…

Şapte ani! Pentru asta sunt necesari şapte ani, atât le trebuie celulelor din organismul omului ca să se refacă. Cine a spus asta? Dar în cât timp se curăţă sufletul de mizeria din puşcărie? Ah, ce n-ar da să-şi spele creierul în azot lichid, în clor, în amoniac, ca să şteargă din memorie tot ce îndurase în cei trei ani! Nu i-ar păsa de s-ar şterge tot, tot ce iubise şi cunoscuse, tot ce venerase, numai să-i dispară din memorie anii aceştia.

Prietenii nu zăboviră mult, mai puţin de un ceas, plecară toţi. Rămaseră ei trei, în familie. Aveau multe să-şi spună. Fetiţa se ghemui în braţele mamei, îl respinse pe tatăl ei. Miha îşi miji ochii, faţa i se crispă: fetiţei îi era frică de el, îi întorsese spatele.

„Ce preţ mare plătesc. Copilul nu m-a recunoscut şi nu mă va recunoaşte niciodată.“ Miha nu auzea semitonurile, nu le simţea, suferea că fusese respins.

— Haideţi să ne plimbăm. Vrei în leagăn, Maiecika?

— Vreau. Cu tine, şi o luă pe mama ei de mână.

— Îl luăm şi pe tata cu noi.

Ieşiră toţi trei. Maia se aşeză în leagăn, şi Aliona îl împinse uşor. Miha continuă de unde se întrerupsese:

— M-au transferat la Moscova cu cinci săptămâni înainte să mă elibereze, şi mi-am dat seama că vor să-mi pună în cârcă ceva nou. A reieşit că era în legătură cu cazul lui Cernopiatov şi Kuşcenko. Multă vreme nu m-au confruntat cu ei, dar mi-au citit declaraţiile lor. Mărturiile erau cumplite, n-am crezut nici o iotă din ce declaraseră, mi-am zis că mi-au strecurat o făcătură ticluită din

datele culese de agenţii secreţi. Erau citate mai mult de treizeci de nume, printre care şi numele lui Edik Tolmaciov. Nu avea legătură cu *Gamaion*, ci cu *Cronica*, şi cu toţi cei implicaţi în mişcarea pentru apărarea drepturilor omului. Erau de toate în procesele-verbale, mărturii sincere, vinovăţii recunoscute…

— Ştiu toate astea, zise sec Aliona.

— N-am crezut nimic până în ultimul moment. Ca să-ţi spun drept, nici acum nu-mi vine să cred. A avut loc confruntarea. Totul era adevărat. Nu ştiu ce le-au făcut. Poate că le-au smuls cu forţa declaraţiile. Am negat totul. Am recunoscut doar că Serghei Borisovici e tatăl tău şi socrul meu. Eram convins că mă vor implica în afacerea asta. Până-n ultima zi n-am crezut că-mi vor da drumul. Nici acum nu-mi vine să cred.

Aliona nu-şi ridică privirea spre el, avea o expresie a feţei de parcă el nu era acolo. Miha îşi puse mâna peste mâna ei:

— Parcă mi-e capul despicat în două. Nu putea Serghei Borisovici să declare tot ce-a declarat. Şi totuşi am auzit cu urechile mele. Să nu crezi, Aliona, că mi l-am scos de la inimă. Îi plâng de milă.

— Nu ştiu ce să zic, Miha, dar mie nu mi-e milă. Ştiam din copilărie că tata e un erou.

Aliona nu-şi ridică ochii spre el, se uita sub leagăn, la umbra jucăuşă a scaunului care se mişca într-o parte şi într-alta.

— Mă-mpingi rău, mama, zise fetiţa pe un ton sever.

Miha apucă bara leagănului.

— N-o atinge, zise fetiţa pe un ton şi mai sever.

Spre seară trecură pe la ei Jenia Tolmaciova şi un fel de prietenă de la facultate a Alionei. La ora zece le dădură afară, spunându-le că trebuie să-i facă baie fetiţei.

Potriviră căddiţa pe un taburet în camera de baie, turnară apă caldă şi o aşezară înăuntru pe Maia. Ea spălă conştiincioasă păpuşica şi căţeluşul din cauciuc, apoi începu să se joace cu apa împroşcând-o în toate părţile. Miha privea din uşă pierit din pricina dragostei noi pentru copilaşul ud, cu şuviţele de păr închise la culoare, lipite de frunte.

— Adu prosopul, îi ceru Aliona.

El primi spatele micuţ în prosopul mare. Pentru prima oară îşi ţinea copilul în braţe, fetiţa era uşoară, dar atârna greu. Puţintică, dar uriaşă, mai mare decât Miha, mai mare decât întreaga lume. Şi era chiar întreaga lume.

Mica mea lume, uriaşa mea lume,

Ochioasă, bălaie, jilavă,
Şi ochii verzi ce somnoros se-nchid anume
Ta-ra-ta-ra ta-ra-ta-ta…

Fetiţa adormi. Miha îşi îmbrăţişă soţia. Ea îl făcu să tacă punându-i mâna pe buze şi zise:

— Nu mi-ai spus nimic nou. Ştiu totul. Am vorbit cu avocatul lui. N-o cunoşti pe Natalia Kirillovna. O femeie remarcabilă. Am rugat-o să-i transmită că nu vreau să-l mai văd niciodată.

Ea nu rosti cuvântul „tata“. Miha îi îndepărtă mâna:

— Ai înnebunit, Aliona. Nu se poate aşa ceva. Îi plângi de milă…

Totul era ca înainte – cartierul, vecinii, podeaua crăpată pe culoar, plopii din curte, bordura veche din piatră care înconjura altădată straturile cu flori, fostul patinoar… vânzătoarele de la brutărie şi pescărie, administratorul blocului. Dar parcă nu trecuseră trei ani, ci treizeci. Miha avea mereu impresia că e de ajuns o singură mişcare neatentă ca totul să se facă praf şi pulbere – casa, cartierul, fetiţa, soţia, întreg oraşul şi luna aprilie atât de caldă şi de prietenoasă în anul acela.

Anna Aleksandrovna fu prima persoană pe care veni s-o vadă Miha seara, în a doua zi de libertate. Ei îi povesti Miha că tatăl Alionei dăduse o declaraţie împotriva lui şi că se teme că va fi iarăşi închis.

Anna Aleksandrovna se pregătise pentru venirea lui Miha, în ajun îşi petrecuse toată ziua în bucătărie.

— Să ştii, Miha, că toate-s noi şi vechi sunt toate. Pe soţul meu l-a înfundat fratele lui bun. Au pierit amândoi. Soarta hotărăşte, şi nu purtarea noastră, bună sau rea. Te rog, ia şi mănâncă.

În trei ani se schimbase mult, era greu de recunoscut: faţa îi era suptă şi întunecată, părul i se rărise, ochii i se decoloraseră devenind aproape galbeni. Se schimbase cu totul şi felul lui de a vedea lucrurile.

Anna Aleksandrovna nu se schimbase deloc: reţeaua deasă şi subţire de riduri, de parcă un gravor i le incizase cu o daltă foarte fină, îi apăruse pe faţă foarte devreme şi tot aşa rămăsese, nu-i urâţise chipul. Deşi se apropia de optzeci de ani, arăta mult mai tânără. Privind-o şi încercând să-i înţeleagă cuvintele de neînţeles, Miha îşi dădu seama că Anna Aleksandrovna era o femeie neobişnuit de frumoasă. Şi mai mult decât frumoasă. Prin voalul ridurilor şi noianul anilor, îi văzu chipul minunat, strălucitor.

— Mi-a fost aşa de dor de casa dumneavoastră, Anna Aleksandrovna… De-

aţi şti cât vă iubesc…

Ea începu să râdă:

— În sfârşit, mă aşteptam… Ţi-am gătit o „ştiucă jidovească". Aşa se numeşte reţeta în cartea de bucate a lui Molohoveţ. Am pregătit-o la repezeală, n-am făcut niciodată aşa ceva. Gustă, vezi dacă mi-a reuşit.

Ea îi puse în faţă o farfurie ovală cu nişte bucăţi de peşte firave.

— V-a reuşit, bineînţeles, mai ales dacă avem în vedere că n-am mâncat niciodată asemenea mâncare aleasă, zise Miha.

Şi înţelese în sfârşit că s-a întors acasă. Radia de fericire, zâmbea, vorbea cu gura plină, uitând pentru un moment de durerea surdă din burtă care îl sâcâia mereu.

Anna Aleksandrovna răsufla şi ea uşurată: poate că lucrurile se vor aşeza, şi Miha îşi va ocupa locul de soţ şi tată în familia sa, iar Saniecika se va întoarce unde-i era locul, se va elibera de grija pentru Aliona, totul va reveni la normal aşa cum fusese înainte, şi complicaţiile, reale şi închipuite, vor dispărea de la sine.

În următoarele două săptămâni, Miha trecu des pe la familia Steklovilor. Părea că se înţelege bine cu Aliona, şi fetiţa însemna pentru el o minune picată din cer. În rest, lucrurile mergeau rău, chiar mai rău decât înainte de arestarea sa.

Miha se simţea bine în casa Annei Aleksandrovna. Sania stătea puţin acasă, aşa cum făcuse şi înainte. Absenţa lui o liniştea pe bunică, asta însemna că băiatul îşi revenea încetul cu încetul. Îşi petrecea din nou serile la concerte şi la căminul de studenţi al Conservatorului, unde avea mulţi prieteni, şi bomba care era gata să explodeze în timpul anilor petrecuţi de Miha în lagăr părea că fusese dezamorsată.

Cei doi prieteni avură ocazia să se vadă de două ori, când Sania rămase acasă, şi se simţiră din nou învăluiţi de norul acela de intimitate din copilărie, din adolescenţă. La un prieten înţelegi totul, iar ceea ce nu înţelegi nu face decât să-ţi trezească interesul şi simpatia.

Şi mai simţi Miha că Anna Aleksandrovna reacţiona ca un om matur, aşa cum făcuse şi înainte, în vreme ce el rămăsese un copil. Şi ca un copil întors de la plimbare, îi aducea întotdeauna ce găsea pe drum: un con pe o creangă de pin, un desen nostim al Maiecikăi.

De data asta veni la Anna Aleksandrovna de la Tarasovka, unde îl vizitase pe Artur Koroliov, vechiul său prieten-legător de cărţi. Băuseră vodcă, dar nu stătuseră mult la taifas. Miha se întoarse la Moscova înainte de căderea nopţii

şi se hotărî să treacă pe la Anna Aleksandrovna. Nu avea nimic să-i ducă şi cumpără nişte acadele pe băţ de la ţiganii care vindeau pe chei. Şi-i oferi bătrânei prietene, în chip de buchet, mănunchiul de beţe cu acadele strălucitoare în vârf. Ea le puse într-un pahar. Sclipeau vesele, şi Miha băgă de seamă brusc că toată casa avea un aer vetust, bătrânesc…

Inima-i din nou acasă. Bucuria e-n zadar?
Este oare umbra casei? A grădinii? N-am habar.
Grădina-i îmbătrânită, plopii toţi s-au cam uscat!
Toată casă e-n ruină… Şi iazul s-a înglodat…

Dar câte pierderi! Frate contra frate… Ce suferinţă!
Se-apleacă… Dar nu cade… E totul mucegai, e nefiinţă.
A cui e casa? Mormanul de cenuşă? Al cui cotlon?
Bârlog e pentru cerşetorul lăsat să moară-n abandon.

Cu mâini fragile ca porţelanul bătrâna turnă ceaiul decolorat în ceştile aproape străvezii.

— Ţi-ai adus aminte de Annenski[83]… Cât de trist este… Vezi şi tu în ce lux ne scăldăm azi: ceai cu zahăr şi cu acadele! Sania o să apară în curând. A promis că-n drum o să treacă pe la Gastronom. Îl aşteptăm?

Se ridică repede de la masă, scoase din bufet zaharniţa pântecoasă şi cleştele de apucat bucăţile de zahăr…

Se aşezară în faţa ceaiului decolorat. Nici urmă de biscuiţi, turtă dulce sau pesmeţi. Era a doua săptămână de când Anna Aleksandrovna nu mai ieşise din casă, fiind copleşită din senin de o stare de oboseală neobişnuită. Nu-şi luase concediu de boală, vorbise cu o prietenă profesoară care preda la Academie cu jumătate de normă, ca s-o suplinească la cursuri. Dar trecuse deja o săptămână, şi ea nu se simţea mai bine. I se plânse lui Miha cât de tare se lenevise, că nu se duce la serviciu, că în casă nu-s de niciunele şi că, iată, n-are ce să ofere la ceai.

— Mâine o să-mi mişc oasele bătrâne şi o să ies. Bun băiat şi Saniecika al meu, o pâine n-a adus acasă, e revoltător! Să nu mai spun de Nadejda. Ah, nu ştii marea noutate! E al doilea an de când fata mea are o legătură de dragoste, nu mai doarme acasă, îţi dai seama? E de-a dreptul revoltător!

Ea începu să râdă, parcă vorbea despre purtarea scandaloasă a unei fete de cincisprezece ani, şi adăugă cu sinceritatea obişnuită:

— Are de gând să se mărite. Ce prostie…

Şi faţa i se crispă.

„E limpede că se simte tare rău“, îşi zise Miha, obişnuit ca ea să servească întotdeauna ceaiul proaspăt făcut. Ceaiul vechi, chiar dacă îl fiersese cu câteva ore înainte, îl arunca fără părere de rău.

— Ia povesteşte, cum o duci? se interesă Anna Aleksandrovna.

Miha se apucă să-i spună ce-l durea mai tare: că nu găseşte de lucru, că a căutat peste tot, prin toate cotloanele… Nu e primit nicăieri. Miliţianul care răspunde de cartier îl întreabă când o să se apuce să muncească…

Ea îl ascultă atentă, strivind maşinal ţigara şi lovind uşurel muştiucul de masă. Apoi, brusc, lăsă să-i scape ţigara din mână, se lăsă pe speteaza scaunului şi, privind undeva, în spatele lui Miha, zise:

— Mi-e rău, Miha.

Respiră de câteva ori sacadat, cu gura deschisă şi cu buzele crispate, mâna îi alunecă pe masă dărâmând acadelele roşii. Ochii îi rămaseră nemişcaţi, îndreptaţi ţintă către ceva din spatele lui Miha, încât acesta se întoarse. Nu era nimeni acolo, doar biblioteca în care străluceau cotoarele aurite ale enciclopediei Brockhaus-Efron.

O luă în braţe şi o purtă până la divan. Era uşoară ca plapuma umplută cu puf. O aşeză lungită, vârându-i la spate pernele de pe divan. Ea privea fix la ceva, nu la el. Miha îi apăsă încheietura mâinii în locul unde nu se ia pulsul nici la oamenii vii.

— Imediat, o clipă… Medicamentul… Salvarea… repeta întruna Miha, dându-şi seama totuşi că era deja prea târziu.

Se repezi la telefon. Steklovii erau singurii din tot apartamentul care aveau o derivaţie la telefon. Ridică receptorul şi auzi frânturi din conversaţia vecinei:

— I-am zis de atâtea ori, uită-te mai bine la el. Ea îmi râdea în nas, şi uite că nu mai râde acum… E om serios, mai rar în zilele noastre…

Miha ieşi în fugă pe coridor:

— Repede! Annei Aleksandrovna îi e rău! Trebuie să chem Salvarea…

Vecina Maria Solomonovna, o farmacistă cu dinţii de aur, mânjiţi cu ruj, avea mare respect pentru Anna Aleksandrovna.

— Bun, cu asta am terminat. Vecinii au nevoie urgentă de telefon. Dar să-i transmiţi din partea mea: de câte ori nu ţi-am spus…

Se auzi zgomotul încuietorii de la uşa de intrare în apartament. Intră Sania şi înaintă pe coridor. Avea o sacoşă în mână. Trecuse pe la Gastronom şi cumpărase de toate, chiar şi o găină, şi i le aducea mândru nevoie mare bunicii. Pentru prima oară în viaţă, pare-se…

— Annei Aleksandrovna îi e rău… Salvarea… Îi e foarte rău… bălmăji tulburat Miha.

Sania se repezi în cameră, Maria Solomonovna îl urmă clătinându-se ca o raţă.

Cincisprezece minute mai târziu, până să vină doctorii, sună Vasili Innokientievici. Era telefonul lui obişnuit cu „ce mai faci?“, care o irita puţin pe Anna Aleksandrovna. El veni în fuga mare. Era sfârşitul dragostei lor de o viaţă, care durase şaizeci de ani, cu întreruperi din cauza căsătoriilor şi pasiunilor Niutei. El, a cărui dragoste ea i-o respinsese de nenumărate ori şi la care se întorsese mereu în momentele cele mai grele din viaţa ei – când îi arestaseră şi-i omorâseră soţii şi amanţii – el îşi înmormânta acum marea lui dragoste, de data aceasta fără speranţa că iubirea va mai putea să renască vreodată. Pentru totdeauna.

Ilia, care trecea rar pe la ei, ajunse cam în acelaşi timp cu Vasili Innokientevici. Aşa că până să vină medicii să constate decesul, lângă trupul cald încă al Niutei se adunaseră persoanele la care ea ţinea cel mai mult. Doar Nadejda Borisovna lipsea – înnopta într-o casă de vacanţă închiriată, care nu avea telefon. Află de moartea mamei abia a doua zi dimineaţa.

Trupul neînsufleţit fu transportat pe înserate, şi băieţii, mari acum, rămaseră toţi trei, uniţi parcă într-o singură fiinţă: cu aceleaşi gânduri şi sentimente, cu aceleaşi amintiri, la fel de tulburaţi, la fel de nemângâiaţi. Ilia, în prezenţa lui Sania şi a lui Miha, îşi deschise ochiul închis de obicei, al treilea, sau al patrulea, sau ce era acolo, organul căldurii umane şi al compasiunii, şi uniţi într-o singură suflare, toţi trei simţeau aceeaşi durere.

Înmormântarea arăta ciudat de pestriţă. Descoperiseră testamentul în care Anna Aleksandrovna dădea indicaţii precise cum şi unde să fie înmormântată. Cerea ca slujba de înmormântare să se facă la biserica Petru şi Pavel de lângă Iauzkie Vorota.

Era lume multă, şi toţi oamenii aceştia îi abătură atenţia lui Sania de la bunica sa, care îşi dormea somnul de veci ca o insulă albă într-o mare de oameni cerniţi.

În afară de cei apropiaţi, veniră şefii de la Academie – uniforme cu epoleţi albaştri la care nu te aşteptai. Veniră şi elevii. În anii aceia nu mai erau chinezi, ci cubanezi şi africani. Anna Aleksandrovna îi învăţa limba rusă. Aduseseră o coroană din crengi de brad cu panglici negre şi roşii, care nu-i plăcu deloc lui Sania.

Lângă sicriu, la căpătâi, stătea Vasili Innokientievici cu faţa încremenită şi

părul de un alb strălucitor. Liza nu-l însoţea, se afla într-un turneu prin Germania. Vreo zece prietene bătrâne – Evghenia Danilovna, un cuplu de prietene din gimnaziu, Eleonora Zorahovna cu două roze albe de viţă veche – se amestecau cu foştii colegi din diverse perioade ale vieţii răposatei şi cu prietenii lui Sania. Ilia venise împreună cu Olia, lângă ei stătea Tamara Brin, nepoata unei prietene a Niutei, moartă şi ea. Tamara avea un chip levantin atât de rar întâlnit, încât Sania o recunoscu imediat – cândva, în copilărie, o aduceau la ziua lui de naştere.

Miha, palid la faţă, stătea lângă Sania şi uda cu lacrimi tăcute fularul de mohair dăruit acum mulţi ani de Anna Aleksandrovna la o zi de naştere a lui. Olia, palidă, roşcovană, stătea dreaptă lângă Ilia, cu un buchet de zambile în mână. Din când în când Sania, neplăcut surprins, ţintuia cu privirea un bărbat solid, cu faţa lătăreaţă şi cu sprâncene groase, care stătea lângă mama lui şi, nu se ştie de ce, o ţinea strâns de mână. Era alesul inimii ei, pe care Sania îl vedea pentru prima dată. De ce-l adusese mama acolo?

Sania urmărea detaşat ce se petrece, de parcă se uita printr-o sticlă groasă. Chipul fără viaţă al bunicii avea ceva artificial, arăta ca o imitaţie făcută cu artă, într-un fel, frumuseţea ei luase o formă definitivă, şi frumuseţea asta inutilă nu făcea decât să trezească îndoieli în privinţa lumii celor vii care se agită în zadar, lipsiţi de expresivitate plastică.

Printr-o uşă laterală apăru preotul, începu slujba religioasă. Evghenia Danilovna îi vârî lui Sania în mână o lumânare aprinsă. Vocea preotului se împletea cu cântecele corului, pe care Sania nu le auzise niciodată. Trebuia să fie atent, fiindcă ascundeau în ele ceva important, dar greu de descifrat.

Preotul, cu figură de grec, ţinea slujba foarte concentrat asupra mesajului, fără vreo intenţie de a o scurta. Slujba în succesiunea ei completă, „oficiată pentru morţii din lumea laică“, nu se mai termina, dura de-o veşnicie. Sania observă că vocea preotului se suprapunea admirabil peste cântece, şi zgomotele neînsemnate – sfârâitul lumânărilor, accesele de tuse, sughiţurile – se inserau într-un mod cât se poate de subtil, rezultând o orchestraţie minunată. Apoi stinseră lumânările, şi el crezu că slujba se terminase. Dar preotul prinse iar a rosti ceva, coriştii se puseră din nou pe cântat, şi Sania, însoţit de sunetele, mirosurile şi lumina răsfrântă asupra icoanelor, se lăsă purtat acolo unde îl purta întotdeauna muzica…

Slujba luă sfârşit, preotul spuse că apropiaţii defunctei îşi pot lua rămas-bun de la ea. Şi imediat lumea se mişcă din loc formând o coadă lungă.

Anna Aleksandrovna nu suporta cozile. Spunea că jumătate din viaţă şi-o

petrecuse stând la coadă ca să cumpere pâine, lapte, cartofi, bilete, să primească scrisori, şi chiar găsise un mijloc de a se proteja: recita poezii în gând. Zicea râzând că puterea sovietică îi ţine trează memoria, făcând din statul la coadă un fapt inevitabil. Nu-i trecea deloc prin minte că în ultima ei zi pe acest pământ se va forma pentru ea o coadă atât de lungă.

Ceruse să fie înmormântată la mânăstirea Donskoi, la locul de veci al bunicului său. Corpul îi fu incinerat la crematoriul Donskoi. Cimitirul mânăstirii era închis de multă vreme, se înmormântau doar urnele după două săptămâni de la incinerare.

De fapt, nu era un mormânt, ci un cavou, care se surpase de multă vreme, şi nu se putea îngropa urna decât sus, aproape la suprafaţa pământului, lângă un monument aplecat într-o parte. Familia bunicului era de viţă aristocratică, dar fără nume sonore.

Venise puţină lume de data asta. Numai apropiaţii. Vasili Innokientievici stătea lângă Sania şi tot voia să-i spună ceva, dar nu găsea momentul potrivit. Când totul se termină şi ieşiră pe poarta mânăstirii, el îl luă pe Sania de braţ şi-i spuse foarte încet şi cât se poate de clar:

— Sania! Am pierdut-o pe Liza pentru totdeauna, a rămas în Austria. A sunat la telefon, a zis că o să înţelegem cu vremea ce s-a întâmplat, că lucrurile merg foarte bine acolo, e fericită şi ne cere s-o iertăm. Şi ne iubeşte mult. I-am spus că a murit Niuta, a izbucnit în plâns şi a întrebat dacă te poate suna. I-am spus că mai întâi trebuie să te întreb.

— Doamne! atât putu să articuleze Sania.

— Are de gând să se mărite cu un dirijor de acolo, l-a cunoscut de la primele ei turnee, au cântat împreună… E bătrân! Ce pierdere groaznică! Oamenii cei mai apropiaţi ne părăsesc. N-o s-o mai vedem pe Liza niciodată. Poate că tu o s-o vezi, dar eu nu mai apuc.

— Ce tristă veste, Basile! Nu ştiu de ce, femeile ţin neapărat să se mărite, uită-te şi tu.

Sania i-o arătă din ochi pe maică-sa mergând la braţul unui bărbat cu o căciulă de oaie aşezată ca o pleaşcă pe capul mare.

— Ginerele tău e austriac sau neamţ?

Vasili Innokientievici clătină din cap.

— Nu-mi plăcea deloc zdrahonul de Bob şi m-am bucurat când am aflat că s-au despărţit. Ginerele tău ăsta nou, ce să zic… e arătos. Are faţa frumoasă. Am un disc cu fotografia lui. Cine să ştie ce-i în capul femeilor. Uite-te şi tu la ăsta… la administratorul de bloc… Niuta era la curent cu toate, încheie Sania

discuţia uitându-se la maică-sa şi la ursitul ei.

Miha se apropie de ei. Îi strânse mâna strâmbă lui Sania şi se aplecă puţin la urechea lui:

— Mama ta trăieşte, eu nu mai am pe nimeni. Anna Aleksandrovna mi-a fost ca o mamă, a fost familia mea. Abia acum am înţeles. Ea s-a dus, urmez eu la rând.

— Ce-ai zis? îl întrebă Sania neînţelegându-i vorbele.

— N-a mai rămas nici un adult în faţa mea. Urmez eu la rând, îi explică Miha.

La două săptămâni după moartea Annei Aleksandrovna, domnul voinic, cu căciula de astrahan ca o pleaşcă pe cap, la braţ cu mama lui Sania, se instală în apartamentul Steklovilor. Numele lui de familie era Lastocikin[84], şi nu i se potrivea deloc. Mutară mobila din loc, înlăturară paravanul, separară camera aşezând la mijloc şifonierul şi biblioteca. Îl deplasară puţintel pe Sania, lipsindu-l de geometria obişnuită a locului.

Moartea Annei Aleksandrovna, uşoară ca fulgul, venită pe nepusă masă, fără nici o pregătire prealabilă, se încăpăţâna să facă pace cu viaţa. Sania se trezea dimineaţa în zgomotele insuportabile ale unei vieţi străine şi spera să adoarmă din nou, ca să se trezească în casa dinainte, bine cunoscută lui.

Dar casa aceea nu mai exista, bunica nu mai era în viaţă, şi cu mama se întâmpla un fel de minune, ca în poveştile cu copiii aflaţi sub puterea vrăjitoarelor. Ea se transformase cât ai bate din palme în opusul ei: din femeia blândă şi rotunjoară într-una rea, din blonda încărunţită într-o brunetă. Începu să se rujeze, să poarte şubă nouă de astrahan, neagră, fâşâind la atingere, în locul vechii şube gri din blană de iepure, cu care îl înveleau pe Sania în copilărie.

Cea mai insuportabilă era noua voce a Nadejdei Borisovna: sonoră, linguşitoare, cu nişte hohote de râs ca un uguit la sfârşitul fiecărei fraze. Şi mai insuportabile erau zgomotele din timpul împerecherii, scârţâitul arcurilor, gâfâiturile, gemetele…

Cămăruţa portarului, locul blestemat din strada Potapov, se mutase acum aici, unde odinioară, în nopţile fără somn, Niuta îi citea pe dragii ei Flaubert şi Marcel Proust.

Sania nu reuşea să doarmă. Câteva mici salturi în somn şi înapoi, în starea de trezie, la care se adăuga gândul sâcâitor: Niuta nu mai este, Niuta n-o să mai fie niciodată aici. Niuta nu mai e nicăieri.

Aţipea o clipă şi când se trezea, cădea într-o stare groaznică de depresie.

Se spăla şi pleca din casa pângărită. Când nu avea cursuri, trecea să-l vadă pe Miha. Aşa făcu şi acum.

Nici acesta n-o ducea prea bine: nu avea serviciu, nimeni nu angaja un fost puşcăriaş, nu avea nici bani. Aliona încerca să dea lecţii particulare. Prietenii îi ajutau din când în când, dar lui Miha îi venea greu să fie tot timpul la mila lor. Marlen plecase în Israel în grabă, pe nepusă masă, fără să dea vreo explicaţie, şi-i scria lui Miha, îl chema acolo. Dar Miha respingea categoric varianta emigrării.

— Toată lumea o ţine una şi bună cu emigrarea. Şi toţi au argumentele lor – pro şi contra. Varianta asta nu intră deloc în socotelile mele, Saniecika. Mor dacă mă duc acolo.

Maia, care îl adora pe Sania şi nu avea încă încredere în tatăl ei pe care abia îl cunoscuse, se căţără pe genunchii lui şi-l gâdilă după ureche. Era unul din jocurile lor.

— Oricum murim, Miha. Muzică şi poezie există peste tot, nu numai în Rusia, remarcă Sania.

— Muzică, da, dar nu poezie. Poezia are o limbă anume, şi limba asta e rusa! Sunt poet, poate netalentat, dar poet, izbucni blajinul Miha. Eu nu pot fără Rusia!

Sania nu avea ce să-i mai spună. Doar să-i spună că e poet prost. Dar cum rămâne cu poeţii buni? Au putut? Hodasevici? Ţvetaeva? Nabokov, ei drăcia dracului!

Miha, întocmai ca pendulul, reveni de unde plecase: Rusia, limba rusă, metafizica rusească… Rusia, Lethe, Lorelei…

Sania încercă să-i mai taie din avânt:

— Pleacă, dragul meu, din Rusia împreună cu Lorelei a ta, că de nu, o să dispari în Lethe a noastră, naţională, şi se ruşină de gluma lui proastă. Pleacă, Miha. Totul e pierdut aici. Şi Niuta a murit.

Se gândi la Liza: ea rămăsese acolo, îşi abandonase bunicul, care o iubea ca pe ochii din cap, şi trăia acum dincolo de Oglindă. Şi totuşi de ce dincolo de Oglindă? La Viena, şi Mozart, şi Schubert… şi toată şcoala vieneză se plimbă pe Ring.

În timp ce cobora pe scări, Sania începu în gând o frază lungă pusă pe muzică – corzile sufereau, răsunau alămurile, saxofonul alto scotea sunete asemănătoare vocii unui negru, şi cuvintele apăreau cu chiu, cu vai, neclare, dar necesare.

— Niuta s-a dus, s-a stins, şi-a luat zborul, sărmana, degetele ei scheletice,

nu se mai aude sunetul metalic al inelelor… Până şi mirosul ei a dispărut.

Traversă în pas alergător curtea casei lui Miha, trecu pe lângă casa din colţ, apoi o luă pe bulevardul Cistoprudnîi, pe Maroseika…

— Miha orfanul, rudele, copilăria cumplită, Aliona asta străvezie, Dumnezeule! Miroase a nebunie, se simte urletul surdomuţilor, sărmanii, sărmanii, toţi.

Suflătorii! Clarinetul hohoteşte, flautul plânge…

Trebuie să traverseze liniile de tramvai unde se află monumentul nevăzut al micului golan, căzut pe locul acesta acum douăzeci de ani.

Fortissimo, instrumentele de percuţie!

Alămurile, alămurile, alămurile… şi scrâşnetul frânelor.

— Bietul băiat, în palton vătuit, căciulă cu clape pentru urechi, soldăţească, aleargă, aleargă, strânge în mână metalul rece.

Întoarcere la stânga, pe Pokrovka, spre casa-dulap.

— Degete nenorocite, degete nenorocite, sunt moarte pe vecie. Moarte pentru vioară, pentru alto şi clarinet, pentru acordeon, armonică şi balalaica urâcioasă. Ah, pianul!

Duo cu pian! La patru mâini! În stânga Liza, în dreapta eu. Liza atacă tema, intru eu.

Şi imediat la dreapta, spre aripa laterală a casei. Corzile. Încep viorile. Piano, pianissimo. Pianul dezvoltă tema, ea devine mai precisă în interpretarea corzilor. El urcă. Şi totul se termină cu sunetul profund şi trist al violoncelului.

— Cară cu ei, unii patine, alţii sacoşe, serviete, partituri, ghete reparate şi răsreparate de cizmar. Duc cu ei boli, necazuri, informaţii, analize, gunoaie, un căţel, o sticlă.

Şi ajuns în faţa uşii, cu degetele puse pe singura clanţă de bronz rămasă în toată casa, înălţă sus de tot toată muzica aceasta şi apoi dădu cu ea de pământ, ca să se împrăştie, să se rostogolească.

— Dacă Tu exişti totuşi, Doamne, ia-mă de aici şi du-mă într-alt loc. Nu mai pot trăi aici. Fără Niuta nu mai pot trăi aici…

Şi trecu de uşa de la intrare. Urcă la primul etaj. Intră în apartament şi se opri. Lastocikin, ţinând în mână o tigaie enormă, al cărei mâner era înfăşurat în ce mai rămăsese dintr-o bluză a Niutei, ieşea din bucătăria comună cu cartofii prăjiţi în untură şi puţea groaznic.

Note

81. *Clopotul*, revistă înfiinţată de A. Herzen şi N. Ogariov în 1857, în emigraţie.

82. William Shakespeare, *Hamlet*, actul I, scena 2, trad. de Vladimir Streinu, Univers, Bucureşti, 1970.
83. Innokenti Annenski (1856–1909) – poet simbolist rus.
84. *Lastocika* – rândunică (rus.).

Chiloţi cu decoraţii

În 1961 Piotr Petrovici a luat cuvântul la o conferinţă a partidului şi a spus tot ce avea pe inimă: am demascat cultul lui Stalin, dar acum e pe cale să apară unul nou, cultul lui Hruşciov. Am uitat de preceptele lui Lenin, ar trebui să ne întoarcem la ele, să întărim democraţia, simţul de răspundere faţă de popor al aleşilor, şi pentru asta trebuie eliminate salariile mari şi conducerea inamovibilă. A spus deschis tot ce a gândit.

Înainte de asta, el îşi „rodase“ ideile împuindu-i capul lui Afanasi Mihailovici, zis Feşa, prietenul lui de la Academia Militară, unde studiaseră puţin înainte de război. Feşa nu-l încurajase, deşi fusese întru totul de acord cu el. De fapt, nu-l încurajase în intenţia lui de a lua cuvântul şi de a-şi expune opiniile la şedinţa de partid.

— N-o să ducă la nimic bun, Petro, o să ai parte numai de neplăceri, n-o să poţi scăpa de ele! critică Feşa planul lui nebunesc.

Petro îl apostrofă zicându-i că e laş. Feşa, rezervat de felul său, se înfurie rău de tot şi-l trimise acolo unde nu obişnuiau să se trimită.

La rândul lui, Piotr Petrovici îi aminti un lucru cât se poate de neplăcut, şi anume că nu sunt pe lume oameni mai laşi decât militarii. Şi cu cât au grade mai înalte, cu atât sunt mai laşi. Şi mai adăugă că profesioniştilor, oameni trecuţi prin război, care nu se sperie nici de foc, nici de duşman, care nu se ascund în spatele altora, le e frică acum de autorităţi ca de moarte şi îşi apără nu Patria, ci fundul gras şi scaunul.

Întrucât discuţia cu împunsături din ambele părţi avea loc în casa de vacanţă a lui Afanasi Mihailovici, acesta îi arătă prietenului uşa, după care urmă o ceartă între cei doi generali, asemănătoare cu cea descrisă de Nikolai Vasilievici Gogol. Deşi nu erau pomenite expresiile „porc“ şi „gânsac“, cuvântul „laş“ îl răni până-n fundul sufletului pe Afanasi Mihailovici.

Piotr Petrovici îşi primi pedeapsa pentru intervenţia sa scandaloasă: îl mutară pe un alt post în Extremul Orient, adică îl trimiseră în exil, cât mai departe de ochii autorităţilor. La început, viaţa de provincie îl plictisi, pe urmă însă se apucă de treabă şi puse bazele unei asociaţii ai cărei membri aveau aceleaşi idei şi care, ca şi el, ar fi vrut să readucă pe calea leninismului ţara care deviase de la drumul cel drept.

Activitatea lor clandestină, cu întâlniri secrete şi chiar cu manifeste, nu avu viaţă lungă. Îl arestară pe Piotr Petrovici, după ce mai întâi îl excluseseră din

partid, apoi îl judecară într-un proces cu uşile închise şi-i dădură să facă, nenorocitul, fix trei ani de puşcărie. Ca o pedeapsă suplimentară, îl retrogradară până la rangul de simplu soldat, retrăgându-i toate gradele militare, îi luară decoraţiile de participant la război, pensia şi toate celelalte privilegii datorate meritelor sale.

Aşa începu noua biografie a lui Piotr Petrovici. El se lepădă încetul cu încetul de kilogramele în plus şi de teoriile sale perimate. Execută cei trei ani, ieşi, apoi se întoarse iar în puşcărie. Când evoca viaţa sa „academică“ de altădată, cum îi plăcea să-şi bată joc de el însuşi, o numea „mica copilărie“.

Avea cap bun generalul. Nu degeaba condusese el Catedra de Tactică la Academie, dar se angajase într-o luptă inegală cu puterea, care punea preţ pe forţă, nu pe inteligenţă. Ce putea să facă în acest caz tactica, sau chiar strategia? Oriunde îl trimitea puterea ultragiată pe fostul general, în închisoare, în lagăr, în exil, la spitalul de psihiatrie, de cum ieşea, el îşi relua activitatea, ţinând la ideile lui cu încăpăţânare.

În primăvara lui 1972 avu un scurt moment de odihnă – se găsea în libertate. La vremea aceea nu era un soldat de rând, ci un adevărat general, aflat în fruntea micii lui armate de disidenţi. Sunt pe lume oameni cărora le e dat din naştere să fie generali.

Niciporuk ştia că puterea nu-i cruţă pe duşmanii din ţară şi îşi dădea seama că n-o să petreacă mult timp în libertate. Savura plăcerea de a fi la el acasă, de a vorbi cu oamenii şi chiar de a se plimba pe jos prin oraş. Ah, libertate! Libertate!

Dar sentimentul libertăţii era înşelător: telefonul îi era ascultat, era urmărit în continuare. Piotr Petrovici se hotărî să plece la Minsk, avea acolo nişte treburi. Nu-i spuse nici măcar soţiei lui, Zoia, ce-l mâna la Minsk. Dar ea, cum avea multă experienţă, nu-l întrebă nimic.

Piotr Petrovici îşi cumpără biletul pentru trenul de noapte, veni acasă, îşi adună nişte lucruşoare, nu mare lucru, lenjerie de schimb, ustensilele de bărbierit, ultimele două numere din *Novîi Mir*[85] terfelite zdravăn şi căţeluşul de pluş pentru nepoata prietenului său.

Abia se aşezară să mănânce, că se auzi soneria. În uşă apăru Svetlana, prietena Zoiei, o apropiată a familiei. Adusese o ştire proaspătă: în ajun, seara, fuseseră percheziţii la Harcenko şi la Vasilisa Travnikova. Pe Harcenko îl ridicaseră, pe Vasilisa o lăsaseră acasă.

Piotr Petrovici ridică din umeri: la ei acasă totul era în regulă.

— Ei nu ştiu treaba asta. Vin, cotrobăiesc peste tot, protestă Svetlana.

— Ah, da! îşi aduse aminte Piotr Petrovici. Decoraţiile mele! În scripte mi le-au luat, dar metalul e la mine. Nu vreau să-l las lor. Trebuie să dispară, Zoia. Nu vrei să le iei tu, Svetlana?

— Le iau. Dar mai bine vă trimit fetele mele. Aşa nu riscăm. În seara asta.

Şi într-adevăr, în aceeaşi seară, după plecarea lui Piotr Petrovici, veniră două fetiţe, arătau amândouă de cincisprezece ani, una durdulie, cu obrăjorii dolofani, Tonia, cealaltă urâtă, Sima, amândouă cu căciuli şi fulare tricotate. Erau studentele Svetlanei Sergheevna. Rămaseră fâstâcite în pragul uşii. Zoia Vasilievna le spuse să se dezbrace, le aduse ceai şi biscuiţi. Ele îl băură îmbrăcate, cu căciulile albastre pe cap, fără să scoată o vorbă. Zoia Vasilievna puse pe masă un pachet destul de greu, înfăşurat în ziar şi legat cu sfoară. Vârî pachetul, de faţă cu ele, într-o sacoşă de cumpărături, cusută de mână. Apoi le arătă o hârtie pe care scria: „aici sunt decoraţiile din război, trebuie păstrate". Fetele dădură din cap în acelaşi timp. Zoia Vasilievna luă un chibrit şi dădu foc hârtiei, restul ars îl vârî sub un jet de apă şi-l aruncă în găleată.

Fetele se priviră: treaba era serioasă.

Ieşiră afară şi se uitară în jur. Era linişte şi pustiu, şi o vreme nesigură de aprilie. Merseră în tăcere până la metrou. Ajunseră în piaţa gării Belorusskaia. Tonia o conduse pe Sima până la intrarea în casă. Înainte să intre, Sima îi întinse prietenei sacoşa:

— Ştii ce, mi-e frică să n-o găsească mama. Ia-o tu, ce zici?

— Bine, acceptă resemnată Tonia. Unde s-o ascund? Poate în cămăruţa de sub scară? E a noastră. E adevărat că sparg des lacătul ca să fure lemne.

— Aveţi nevoie de lemne? se miră Sima.

— Nu, sobă nu mai avem de mult timp, dar lemnele au rămas. Le fură mereu.

— Dar acum e aproape vară.

— Aşa-i…

Tonia luă troleibuzul de la piaţa Belorusskaia până aproape de casă, la piaţa Dzerjinski.

Ca un făcut, acasă nu era nimeni. Vitia, nepotul ei, era la vecini, mama lui, Valka, se dusese valvârtej la un chefuleţ, iar fratele mai mare, Tolian, îşi ispăşea pedeapsa în puşcărie.

Nici mama nu era acasă, lucra în schimbul de noapte.

Tonia se învârti prin apartament strângând pachetul la piept. Să-l pună într-o cutie pe dulap? Nu aveau cutii goale, toate trei erau pline până la refuz. În sertarul de jos al dulapului se aflau nişte unelte rămase de la tata, mama umbla câteodată acolo ca să ia ba ciocanul, ba cuiele. Lenjeria era aranjată ordonat,

doar pe etajera de jos lucrurile erau îngrămădite la întâmplare. Acolo zăceau în neorânduială nişte vechituri de chiloţi cu picior, de culoare bleu sau de culoarea piersicii cândva, cu partea dintre picioare uzată şi decolorată. Mama o întărea cu bazoane decupate, mai solide, cusute cu tighel gros în mai multe straturi şi aplicate în interiorul celor care mai puteau fi folosiţi. Tonia îi luă pe cei mai rupţi, înfăşură în ei pachetul cu grijă şi-l vârî în fundul dulapului. Ocupa aproape jumătate din spaţiu. Desfăcu imediat pachetul şi scoase unsprezece cutiuţe elegante. În ele se găseau decoraţiile militare emailate şi aurite, foarte frumoase şi neaşteptat de grele. Tonia se hotărî să renunţe la cutiuţe fiindcă ocupau prea mult loc. Scoase decoraţiile şi le prinse sau le agăţă una câte una de chiloţi, apoi îi rulă obţinând un sul, pe care îl vârî iar în fundul dulapului, aproape de perete. Puse cutiuţele separat, pe raftul de sus, în locul unde îşi ţinea lucrurile personale. Cine şi ce să facă cu nişte cutiuţe goale? Importante erau decoraţiile.

În dimineaţa de 9 Mai, nepotul Toniei, Vitia, un năzdrăvan care făcea numai boacăne, dădu peste pachet. Băieţii din curte îi spuseseră că mamele ascund banii sub rufe, în dulap, şi că trebuie doar să caute bine ca să-i găsească. El începu să scotocească în raftul de jos. Nu găsi bani, dar se înţepă în pachetul destul de greu din fundul dulapului, aproape de perete. Îl trase afară, îl desfăcu şi descoperi nişte chiloţi vechi ai bunicii de care erau agăţate ordine şi decoraţii. Şi ce mai decoraţii! Era Ziua Victoriei, zi tocmai potrivită pentru medalii. Desfăcu chiloţii, ce minunăţie! Erau multe decoraţii, numără întâi cinci, apoi încă cinci, şi încă una. Erau prinse sau agăţate în toate felurile, şi se apucă să le desprindă încet, cu limba scoasă, de pe cârpa putredă, pe urmă, fără să-i fie milă de cămaşa lui, le agăţă pe ea, pe ambele părţi ale pieptului, de la umeri până jos. Îi trăgeau în jos cămaşa de grele ce erau şi străluceau aurii şi argintii ca stelele Kremlinului. Ieşi în curte să le arate băieţilor, uitând de banii pe care promisese să-i caute în dulap, sub rufe. Dar şi băieţii uitaseră de el şi plecaseră care încotro. În timp ce umbla fără rost prin curte gândindu-se unde să-i caute, apărură puşlamalele mai mari, Artur Armianin, Senka şi Timka Pen. Toţi trei tăbărâră pe el să-i smulgă decoraţiile. Vitia începu să urle şi o zbughi spre gaura de sub poartă.

A patruzecea zi de la moartea Annei Alekandrovna căzu pe 9 mai, şi medicul militar, colonelul în rezervă Vasili Innokientievici, în loc să meargă la întâlnirea cu camarazii de regiment, se duse la parastasul ce trebuia să aibă loc la biserica Sfinţii Petru şi Pavel, de lângă Iauzkie Vorota. Mai era o oră

întreagă până să înceapă parastasul, aşa că se hotărî ca de la piaţa Dzerjinski s-o ia pe jos. Mergea agale de-a lungul peretelui de vest al Muzeului Politehnic, dar pe partea cealaltă a pasajului Serov, când de sub o poartă se rostogoli grămadă la picioarele lui o ciurdă de puştani încăieraţi. Unul dintre ei, cel mai mic, urmărit de ceilalţi, urla ca din gură de şarpe. Bătrânul îl ridică de jos. Băieţaşul avea cam şapte ani, i se vedeau dinţii crescuţi strâmb în gura plină de găuri. Cei trei băieţi mai mari făcură stânga împrejur la locul de sub poartă şi urmăreau de acolo ce se întâmplă. Puştiul se zbătea în mâini ca peştele în undiţă, cămaşa îi zornăia plină de bucăţi multicolore de metal. Decoraţii militare.

Vasili Innokientevici lăsă jos băiatul, şi, ţinându-l de umeri, se apucă să cerceteze iconostasul militar. În afară de medaliile obişnuite, plimbate în ziua aceea de veteranii matusalemici, agăţate pe tunici vechi sau pe vestoane noi, el descoperi câteva foarte rare: „Pentru apărarea Regiunii transpolare sovietice“, „Pentru cucerirea Königsbergului“ şi una deosebită, americană, cu o cunună de lauri, stele şi raze. Era ordinul „Legiunea de onoare“ pe care aliaţii îl acordaseră ofiţerilor superiori sovietici după cucerirea Berlinului, în anul 1945.

Vasili Innokientievici cunoştea pe unul care primise decoraţii dintr-astea. Generalul Niciporuk stătuse internat în spitalul său în 1945. Trecea să-l vadă seara, şi nu o dată se întâmplase să bea cu el şi să stea la taclale. Plecase din spital ca să-şi primească ordinul, şi chiar în seara aceea băuseră în cinstea lui! Nu avea nici o îndoială că decoraţiile aparţineau generalului Niciporuk. Stăteau mărturie şi celelalte două decoraţii mult mai cunoscute, acelea pentru Könisberg şi pentru Regiunea transpolară. Geografia corespundea întocmai carierei militare a lui Piotr Petrovici.

„I le-au furat, asta-i…“, se gândi Vasili Innokientievici şi îşi aminti că o cunoştinţă îi spusese că generalul Niciporuk înnebunise sau fusese închis pentru nişte acţiuni antisovietice, cam aşa ceva. De amănunte nu-şi aducea aminte.

— Cum îl cheamă pe bunicul tău? întrebă pentru orice eventualitate Vasili Innokientievici pe un ton ameninţător, strângând umerii subţirei ai băiatului.

— N-am bunic. Dă-mi drumul! urlă copilul.

— De unde ai luat decoraţiile? întrebă bătrânul apucându-l de guler.

— Din dulapul bunicii! Bunica mi le-a dat!

Nu se lăsa intimidat băiatul, se zbătea ca să scape. Făcu ce făcu şi-l muşcă de mână pe Vasili Innokientievici.

— Javră mică! se înfurie bătrânul. Hai la bunică-ta!
— Nu-i acasă bunica! o întoarse şmechereşte puştiul.
— Haide, mă duci la mama ta! nu se lăsă bătrânul şi-l apucă zdravăn de cot.
— Nu merg! Nu vă duc! continuă să urle Vitia.
Tăcu o clipă, apoi îi propuse un târg cu o voce serioasă de om mare:
— Mai bine luaţi-le pe toate. Oricum mi le iau băieţii! Numai să nu mergem acasă.
Îşi închipuia cum o să urle bunica la el, ce scatoalce o să primească de la mama. Mai bine să se predea, să scape de toate astea.
— Scoate-ţi cămaşa! îi ordonă bătrânul.
Avea de gând să desprindă decoraţiile şi să-i înapoieze băiatului cămaşa albastră decolorată. Dar în clipa când cămaşa cu decoraţiile ajunse la el, puştiul îi alunecă din mână, aşa cum alunecă bucata de săpun, şi dispăru prin golul de sub poartă.
„I le-au furat, e clar că i-au fost furate“, îşi zise Vasili Innokientevici şi înfăşură decoraţiile, fără să le desprindă, în cămaşa băiatului, apoi le îndesă cu greu în buzunarul vestonului. Vestonul îi atârna acum într-o parte.
— E de-a dreptul ciudat! Ce nostimă istorie! zise el cu voce tare.
Vasili Innokientievici nu-l mai văzuse pe Niciporuk din vremea războiului. Pe urmă auzise că generalul preda cursuri la Academia Militară. Nu păstrase legătura cu el, dar putea să-l găsească prin Nefedov sau prin Golubiov.
Tot frământându-şi mintea cu povestea asta, ajunse la biserică. La uşa bisericii o văzu pe Nadejda, care semăna cu Niuta la patruzeci de ani, dar avea o frumuseţe obişnuită, pe când Niuta era o splendoare de femeie, nu avea asemănare, era unică.
Nadejda discuta cu două bătrâne necunoscute şi cu doi tineri, Sania şi prietenul lui, Miha, roşcovanul cu barbă. Se apropie de ei Elena, prietena Annei, avea faţa stacojie şi respira greu. Era femeie de încredere, un martor, aproape că făcea parte din viaţa lor.
„Are tensiune mare“, observă pentru sine Vasili Innokientievici. O îmbrăţişă şi nu-i suflă o vorbă despre tensiune. La ce bun?
O femeie ieşi din biserică:
— Părintele vă cheamă la slujba de parastas.
Vasili Innokientievici îşi găsi locul între Nadejda şi Elena, li se alăturară cele două bătrâne necunoscute, în spatele lor veniră Sania şi prietenul lui.
Prin uşa laterală intră preotul mărunţel şi tare slăbuţ, agitând candela fumegândă.

Vasili Innokientievici intra pentru a doua oară în biserică în răstimp de o lună şi jumătate, prima oară la slujba de înmormântare a Annei Aleksandrovna, a doua oară la parastasul ei. Înainte de asta, nu călcase în biserică vreme de patruzeci de ani. Îşi simţi inima bătând, îl cuprinse o emoţie pe care o uitase din copilărie, trebuia să fie sincer cu el însuşi şi s-o recunoască. Ciudat, foarte ciudat… Poate că din cauza bătrâneţii. Corul bătrânelor cânta minunat, cuvintele îi reveneau în minte. În spatele lui auzi cântând vocile bărbaţilor. Se întoarse. Sania. Nepotul Niutei, băiat tare drăguţ, cânta şi el împreună cu alţii: „Pronie cerească, de oameni iubitoare, care pe toate le îndrepţi şi tuturor după nevoinţă dai…“

„Cum se face că ştie?“ se întrebă mirat Vasili Innokientievici.

Chiar aşa, acum patruzeci de zile nu ştia nimic din toate astea. Şi uite că acum ştie.

Prietenul roşcovan al lui Sania plângea în hohote ca un copil. Amândoi aveau în mână lumânări aprinse.

Pe Vasili Innokientievici îl încerca un sentiment amestecat de vină nelămurită, melancolie şi tristeţe. Niuta, verişoară de-a doua cu el, prima şi singura lui iubire, o poveste de dragoste care dura, cu întreruperi, din copilărie, o viaţă paralelă ca o linie punctată, o viaţă extrem de preţioasă. Cât de nemiloasă era soarta… Cât trăise, Niuta îi respinsese iubirea, şi el se încăpăţânase s-o cucerească, s-o aibă chiar şi cu forţa. Ea îi răspundea parcă în silă… şi-i zicea cu un zâmbet enigmatic şi melancolic, foarte prizat la începutul secolului XX:

— Basile, apari întotdeauna în viaţa mea în momentele când simt că totul se năruie, eşti salvatorul meu, numai că, să mă ierţi, tu eşti pentru mine semnul şi întruchiparea eşecurilor mele…

Iată la ce se gândea Vasili Innokientievici în timp ce asculta cântările minunate, cât despre decoraţiile care îi atârnau greu în buzunar lăbărţându-i-l, pe acestea le uitase cu desăvârşire.

Pe Piotr Petrovici l-au arestat la Minsk a doua zi după ce plecase de acasă şi în aceeaşi zi i-au percheziţionat locuinţa. N-au găsit nimic important, dar au întors-o cu susul în jos şi au luat nişte resturi – cărţi de specialitate apărute înainte de război, cu autografe, conspecte pentru cursuri.

Zoia Vasilievna era mulţumită că decoraţiile dispăruseră din casă. De fapt, parcă nici nu existaseră. Toate se înlănţuiau: retrogradarea generalului, retragerea decoraţiilor, lagărul şi boala mintală. Dar ea ştia prea bine că Piotr avea capul sănătos, bolnavă era ţara.

În ce-o priveşte pe Tonia Mutiukina, ea avea să afle mult mai târziu că ţineau în casă nişte cutiuţe goale şi că decoraţiile dispăruseră. Totul a ieşit la iveală când fratele ei mai mare, Tolian, a venit de la închisoare, s-a îmbogăţit, nu se ştie cum, le-a cumpărat tuturor cadouri şi mamei i-a dat bani. Mama i-a luat şi a cumpărat un dulap nou. L-a aruncat pe cel vechi, şi aşa a descoperit Tonia că decoraţiile dispăruseră. A apucat-o groaza. Mai întâi l-a bănuit pe Tolian, fiindcă ştia că decoraţiile valorau mult.

Dar Tolian nu avea nici în clin, nici în mânecă cu decoraţiile.

De fapt Tolian nu merită nici o atenţie – după două luni de libertate l-au arestat din nou, fiindcă banii făcuţi cadou erau de furat.

Cel mai trist dintre toţi era Vitia. De tatăl său îşi amintea prea puţin, şi iată că abia îl cunoscuse şi iar dispăruse.

Decoraţiile s-au întors în casa generalului printr-un lanţ întreg de persoane cunoscute sau mai puţin cunoscute. Goale-goluţe, fără cutiuţele-sicrie lucrate de mână, dar învelite în celofan şi puse într-o caserolă de metal pentru mai multă siguranţă, decoraţiile generalului au stat îngropate în pământ la casa de vacanţă a unei nepoate a Zoiei, la gara Kratovo, pe ruta Kazan, în spatele a doi pini, de care era fixat un leagăn. Aşteptau vremuri mai bune. Şi vremurile mai bune au venit. Generalul şi decoraţiile s-au regăsit în cele din urmă. Generalul trăia într-o ţară în care trebuie să trăieşti mult. Şi cum a trăit până la nouăzeci de ani, a avut onoarea să moară recunoscut ca erou. A fost înmormântat în 1991, şi toate decoraţiile înfăşurate cândva în chiloţii cu picior scămoşaţi, printre care şi medalia dată de americani, au fost purtate pe pernă, în faţa sicriului. Şi perna era roşie, aşa cum trebuia să fie.

Note

85. *Novîi Mir* (*Lumea Nouă*), revistă literară apărută la Moscova din 1925.

Imago

Totul era ca înainte – cartierul, vecinii, podeaua crăpată pe culoar, vânzătoarele de la brutărie şi pescărie, administratorul blocului. Dar parcă nu trecuseră trei ani, ci treizeci. Miha avea mereu impresia că e de ajuns o singură mişcare neatentă ca totul să se facă praf şi pulbere – casa, cartierul, fetiţa, soţia, întreg oraşul şi luna aprilie atât de caldă şi de prietenoasă în anul acela. Mergea temător prin cameră, prin apartament, prin cartier, fără să facă deplasări inutile.

Primul drum l-a făcut la Anna Aleksandrovna. Pe urmă s-a dus la miliţie să-i ştampileze buletinul. Acolo i-au comunicat că trebuie să-şi găsească de lucru în decurs de treizeci de zile.

A mers apoi la Biblioteca de Istorie, convins că nu-l vor lăsa să intre, dar i-au spus că trebuie doar să-şi reînnoiască permisul expirat.

După câteva săptămâni, abia după moartea Annei Aleksandrovna, a trecut pe la Ilia şi Olga. Vizitase rar apartamentul de pe strada Vorovski, o combinaţie absurdă de asceză comunistă şi măreţie imperială rusească. Olia n-o simpatiza pe Aliona, în schimb pe Miha îl adora.

Cum îl văzu, îl acoperi cu sărutări, apoi se repezi la frigider, scoase de acolo pacheţele învelite în hârtie translucidă, cu pateuri, cu tartine garnisite cu salată valahă, cu şuncă, cu scrumbii şi cu Dumnezeu ştie ce alte bunătăţi minunate de la magazinul alimentar Praga, le aşeză pe farfuriile transparente şi, ţuguindu-şi buzele cu un sărut de adio, plecă în fugă să lucreze la traducerea care trebuia predată urgent, a doua zi de dimineaţă. Ilia scoase o sticlă de coniac armenesc. De băut Miha aproape că nu putea să bea şi de mâncat mânca puţin, aşteptându-se în orice clipă să-l apuce durerea de burtă.

Se aşezară faţă-n faţă, privindu-se ţintă în ochi. Ilia se ferea să vorbească prea mult. Nu era un sentimental, dar în momentul acela simţea faţă de Miha exact ce simţea din când în când faţă de copilul său bolnav mintal. Avea chiar şi un nod în gât.

— Ai văzut aseară? întrebă Miha.

Ilia dădu din cap:

— Da. Toată Moscova a văzut. Era de aşteptat ceva de genul ăsta.

— Era de aşteptat? Nu mi-a trecut prin cap că o să afirme public aşa ceva…

— Chiar că a fost genial… remarcă Ilia.

Se încheiase în ajun procesul lui Cernopiatov şi al celor doi prieteni ai săi.

Fusese la televizor o emisiune cum nu mai văzuseră până atunci, se transmisese o conferinţă de presă. Cernopiatov faţă-n faţă cu ziariştii. O oră şi jumătate Cernopiatov îşi pusese cenuşă-n cap, se învinovăţise de toate păcatele împotriva puterii sovietice. Şi o făcuse cu mare talent, dacă mârşăviile se pot săvârşi cu talent. Cel mai uluitor fusese faptul că se declarase ca fiind conducătorul mişcării democratice, liderul ei, ideologul ei şi chemase, în calitate de şef autoproclamat, la o revizuire a mişcării. Celor câţiva implicaţi cât de cât le era foarte clar că nu exista o singură mişcare şi că erau tot felul de grupuri „de interese“, uneori fără nici o legătură între ele, unite doar prin faptul că nu acceptau actuala putere şi doreau cu ardoare să se schimbe ceva. Fiecare dorea o altfel de schimbare, câte dorinţe atâtea schimbări…

Sute de oameni discutau evenimentul petrecut în ajun. Se simţea mirosul *Demonilor*. Oamenii practici se temeau să nu înceapă represaliile la scară mare împotriva celor care gândeau altfel, alţii, mai înclinaţi spre filozofie, îşi puneau întrebări abstracte: oare descoperise Dostoievski stihia care aţâţa nebunia revoluţionară a ruşilor sau o crease chiar el, din întâmplare, împreună cu personajele sale, Stavroghin şi Petia Verhovenski?

Toată seara Miha şi Ilia întoarseră problema pe toate părţile, dar nu ajunseră la nici o concluzie. Prea multe necunoscute conţinea istoria asta.

Era de neînţeles ce se întâmplase cu Cernopiatov, doar era om rezistent, inteligent şi trecut prin multe încercări: trăise într-o colonie de copii, trecuse prin lagărele staliniste, fusese deportat… Şi duşmanul lui era bine definit – puterea sovietică, stalinismul. Ce se întâmplase cu el ca s-o întoarcă atât de abrupt, să se lepede de toţi şi de toate?

— M-au dus să mă confrunte cu el, Iliuşa, mai aveam o lună şi jumătate până la eliberare. Nu ştiam că fusese arestat şi că-l puseseră să dea o declaraţie. Se numeşte mărturie sinceră. În declaraţie erau zeci de nume. A denunţat practic pe toţi oamenii de la *Cronică* – redactori, autori. Mă aşteptam la orice, dar nu la asta. Serghei Borisovici mi-a spus că greşesc, că e nevoie de curaj ca să-ţi recunoşti greşelile şi să încerci să mergi pe o cale nouă. Pe urmă au făcut presiuni asupra mea ca să-i urmez exemplul. Am refuzat. M-au ameninţat cu o nouă pedeapsă, legată de data asta de afacerea care îi interesa pe ei. Eram convins că n-o să-mi dea drumul. Dar mi-au dat drumul. M-au pus să semnez că nu voi trece la acţiuni antisovietice, şi m-au eliberat. Nu pricep ce s-a întâmplat cu el. Probabil că ne scapă nişte lucruri. Au la îndemână atâtea mijloace, pe lângă cotonogelile obişnuite.

— Mi s-a spus că au un fel de „ser al adevărului“, îl pun în mâncare sau în băutură… îi explică Ilia.

— Da, pot să cred. Doar ştii că sunt profesionişti, că nu avem nici o putere în faţa lor. Suntem lipsiţi de apărare şi în faţa criminalilor. În lagăr m-am gândit adeseori la Mandelştam. Ce i s-a întâmplat… de a murit acolo. Să nu crezi că nu sunt sensibili la forţa morală. Ba o simt cu vârf şi îndesat. Le place grozav să calce în picioare pe unul cu convingeri ferme. Toţi suntem la fel pentru ei, cum sunt chinezii. Ba nu, suntem nişte ochelarişti, asta suntem. Înainte să plec în lagăr, un *nacealnik*[86] mi-a strivit ochelarii. Ce s-a mai bucurat când i-a auzit spărgându-i-se sub cizme. Doar ştii că nu văd nimic fără ochelari. Abia după trei luni au ajuns ochelarii trimişi de acasă, Anna Aleksandrovna mi i-a trimis. Apropo, Cernopiatov e şi el ochelarist.

— Da, i-am făcut o fotografie acum câţiva ani. A ieşit a-ntâia.

Nu, Ilia nu se simţea vinovat faţă de el. „Asta e… facem orice ca să trăim“, astfel de gânduri îi treceau lui prin cap.

— Altceva vreau să spun, mă gândesc în ce măsură suntem vulnerabili, îi explică Miha lui Ilia, care ştia prea bine ce înseamnă asta. Poate i-au dat să bea ceva sau l-au forţat cumva… Numai un lucru te rog, să nu spui nimic rău despre el. E de plâns, una peste alta. Nu s-a gândit la Aliona. Cum a putut să-i facă una ca asta? Şi tuturor celor care se învârteau în jurul lui de atâţia ani. Cred că a plătit un preţ aşa de mare, încât acum se simte cum nu se poate mai rău. Cum să-şi ducă viaţa cu povara asta? Înainte să fiu arestat, mi-ai fost de mare ajutor, Ilia. Tot timpul am avut în minte cuvintele tale: „Tot ce spui se va întoarce împotriva ta. Cel mai bine e să taci“. Şi m-am ţinut tare. Dar Serghei Borisovici, după cum bine ştii, e orator, ba chiar mare palavragiu. A trăncănit vrute şi nevrute, n-a mai avut cale de întors. Poate că n-a mai avut puterea s-o facă. Nu sunt eu omul care să-l judece.

Miha vorbea înflăcărat şi confuz, dar Ilia îl înţelegea perfect. După o clipă de tăcere, mai turnă câte un păhărel de coniac şi-l dădu pe gât pe al său:

— Nici eu.

— Nu ştiu cum o s-o duc de acum încolo. Până la urmă, cea mai bună ispravă a mea a fost că am lucrat cu surdomuţii.

— Găsim noi ceva… zise Ilia nu atât de convins cum era întotdeauna. Te-ai gândit vreodată să emigrezi? îl întrebă direct pentru prima oară.

— Emigrarea e bună numai ca să-ţi salvezi pielea. Cel mai cumplit lucru a fost pentru mine lagărul, Ilia. Dar să emigrez… locul meu e aici, aici am totul. Prietenii, limba rusă, tot ce am de făcut.

— Ce ai tu de făcut? Despre ce vorbeşti?
Miha se întunecă la chip:
— Da' ce, se poate trăi fără să ai o treabă de făcut?
Ilia nu prea ştia nici el. Numai că el nu avea o treabă de făcut, ci treburi. Multe treburi, dintre cele mai diverse.
— Ştii ce? Hai s-o luăm pe rând. Mai întâi să-ţi găseşti de lucru, te uiţi şi tu în jurul tău, te orientezi, pe urmă ne gândim ce şi cum. Deja i-am întrebat pe băieţi. Caută de zor. Începi cu viaţa personală.
— Până la urmă trebuie să aleg între viaţa mea personală şi viaţa socială.
— Numai prostii romantice ai în capul tău. De ce să alegi? Care alegere? Parcă am fi la grădiniţă, zău aşa. Nu-i vorba de nici o alegere. Te scoli dimineaţa, te speli pe dinţi, îţi bei ceaiul, citeşti o carte, scrii poezii, câştigi bani, pălăvrăgeşti cu prietenii, ce alegere să faci? La un moment dat simţi că te pândeşte un pericol. Atunci îţi zici nu, nu mă bag. Se vede clar graniţa până unde poţi să mergi. Şi acolo ne descurcăm noi. N-o să riscăm ca să dăm de dracu'. Se întâmplă şi asta câteodată. Dar faci şi tu când la dreapta, când la stânga, ca să-ţi fereşti curul. Sunt, bineînţeles, şi amatori de glorie, cărora le place să se vorbească despre ei. Serghei Borisovici e ahtiat după onoruri, a vrut glorie, influenţă. A vrut să joace un rol. Dar mai sunt şi alţii, Volodia Bukovski, Tania Velikanova, Andrei Dmitrievici Saharov, Valera, Andrei, Alik, Arina… Sunt atâţia! Ei nu fac nici un fel de alegere, trăiesc aşa, pur şi simplu, de dimineaţa până seara. Ei nu-şi trag spuza pe turta lor…
Le zicea bine Ilia, nu i te puteai opune. Ceva însă nu era în regulă în felul cum gândea. Şi Miha simţea lucrul ăsta.
— Ce spui? I-ai numit pe toţi cei care au făcut deja alegerea, şi aceia dintre ei care n-au fost încă arestaţi, vor fi arestaţi într-o bună zi. Eu nu mai vreau să ajung în lagăr. Nu mai rezist.
Dar Miha n-a trebuit să aleagă, totul s-a întâmplat de la sine.

Au venit zile urâte şi nopţi frumoase – atât de strălucitoare, încât până şi zilele posomorâte erau înviorate de explozia de iubire a Alionei pentru Miha, de care acesta nu avusese parte până acum. Simţea că Aliona învăţase să răspundă la truda lui amoroasă, că aveau în sfârşit un dialog care în trecut nu existase. Ceva se mişcase în străfundurile organismului ei. Sau ale sufletului? Poate că naşterea copilului deschisese cine ştie ce supapă astupată, reglând în felul ăsta atracţia naturală a femeii pentru bărbat. Fetiţa adormită întreţinea cu prezenţa ei focul dragostei, dând şi mai mult sens fericirii lor.
Legătura lor intimă înflorea umplând golul din viaţa cotidiană searbădă. Dar

tot ce se întâmpla în afara iubirii lor nu le oferea motive de speranţă. Miha nu avea de lucru şi nici bani, îi lipsea acel ceva care să dea un sens vieţii sale, care să-l preocupe, aşa cum se întâmplase înainte de arestarea lui. Casa, plină altădată de prietenii din Moscova şi din Asia Centrală, era acum pustie. Sau oamenii voiau să se protejeze, sau ei doi se fereau de lume, temându-se pentru viaţa lor.

Sania, nici el, aproape că nu mai trecea pe la ei. Se simţea uşurat şi rănit în sufletul lui. Aliona părea să fi renunţat la el aşa cum se renunţă la o cârpă folosită mult timp. El chiar se întreba dacă nu cumva născocise starea de tensiune sentimentală pe care îşi închipuise că o avusese timp de trei ani în relaţia cu Aliona. Era amărât că şi Maia se dezobişnuise prea repede de prezenţa lui, nu i se mai agăţa de gât şi nu-l mai trăgea de urechi. Sau toate femeile erau legate între ele printr-un fel solidaritate?

Îl muncea chiar ideea vagă că femeile au un dinte contra bărbaţilor, că luptă împotriva lor. Ceva în genul luptei de clasă. Numai Niuta nu lua parte la războiul ăsta: îi îndrăgea pe băieţi. Pe nepotul ei în primul rând, dar şi pe Miha, şi pe Ilia… Ar fi fost interesant de ştiut, îşi zicea el, cum se purta cu soţii şi cu amanţii ei – era puţin probabil că se războia cu ei.

Sau poate că era o problemă de vârstă? În tinereţe se duc lupte serioase, pe urmă lasă armele jos şi se împacă, şi la bătrâneţe femeile şi bărbaţii încetează să mai fie vulnerabili unul faţă de celălalt.

„Trebuie să mă lămurească Niuta“, obişnuia să-şi zică Sania, dar gândul ăsta se împiedica de supărarea provocată de Aliona şi Maia, care – amândouă! – îl copleşiseră trei ani la rând cu iubirea lor atât de pretenţioasă, ca pe urmă, după întoarcerea lui Miha, dragostea lor să înceteze brusc, de parcă nici nu existase…

Niciodată, dar niciodată, nu va afla Sania cum gândea Niuta. Şi niciodată nu va afla Miha că Anna Aleksandrovna n-o putea suferi pe Aliona, şi nici tipul de femeie pe care ea îl reprezenta perfect: slabă, pretenţioasă, despotică, lipsită de vlagă, dăruită cu uriaşul talent de a le stârni bărbaţilor tandreţea, patima, iubirea, dar incapabilă să răspundă cu recunoştinţă şi compasiune.

Apropiaţii Annei Aleksandrovna încercau acum, după moartea ei, să ghicească cum ar fi reacţionat ea la un eveniment sau la altul, ce cuvinte ar fi folosit într-o împrejurare sau alta.

Nadejda Borisovna se ferea să ghicească reacţia mamei, ştiind prea bine ce repulsie i-ar fi provocat Lastocikin, alesul inimii ei. Abia după şase ani, atunci când Lastocikin avea să schimbe camera lor imensă din locuinţa comună de pe

strada Cernîşevski cu două chichineţe de camere şi când, în vederea unui partaj echitabil, avea să facă inventarul bunurilor Niutei, de la linguri la lenjeria de pat, abia atunci Nadejda avea să se ia cu mâinile de cap şi să-şi spună: bine că mama n-a trăit până acum şi Sania a emigrat…

Trebuie spus că şi Anna Aleksandrovna săvârşise o faptă plină de cruzime, la care nimeni nu se aştepta: plecase abandonându-i pe toţi – pe Sania, Miha, Vasili Innokientievici, pe fiica ei, Nadejda, neînvăţată să se descurce singură în lume. Nu lăsase nimănui indicaţii amănunţite pentru cum să-şi ducă zilele mai departe. Lăsase scris cum să fie înmormântată, dar după înmormântare? Mâine? Peste o lună? Peste un an?

Băieţii şi fetele pe care îi ghidase neobosită toată viaţa, ca şi cum ar fi fost floare la ureche pentru ea, au rămas fără tutela ei lejeră şi veselă, în care se îmbinau armonios nesocotinţa şi înţelepciunea, bunul-simţ şi sfidarea lui, încrederea în viaţă şi ochiul ager, apreciind dintr-o privire la justa valoare o persoană necunoscută, apărută din senin.

În vreme ce Sania, după moartea bunicii, se afunda în singurătate, Miha, întocmai ca o insectă, trecea prin ultimul stadiu al metamorfozei sale: moartea Annei Aleksandrovna îl obliga să se maturizeze complet.

Acum, când nu mai era Niuta, încerca să înţeleagă de ce tocmai el fusese ales să fie martorul ultimelor ei clipe de viaţă şi aştepta să se dezlege ghicitoarea, să afle soluţia rebusului, ca să ştie cum să trăiască mai departe în lumea în care, pare-se, el rămăsese singurul om matur, neexistând o altă persoană îndrituită să-i răspundă la întrebările dificile pe care şi le punea.

Anna Aleksandrovna nu apucase să-i spună un lucru important, şi acum era nevoit să-şi bată capul singur.

De frică să nu sperie fericirea care-i părea neadevărată, Miha se bucura în tăcere de viaţa înfloritoare de familie, îl încânta fetiţa lui, dar, în acelaşi timp, încerca fără succes pe la tot felul de instituţii să-şi găsească un loc de muncă. Depăşise toate termenele, şi „starea de parazit“, ameninţând cu expulzarea din Moscova, se profila la orizont.

Apăru Kusikov, miliţianul responsabil cu ordinea în cartier, care îl luă la zor, spunându-i să-şi găsească degrabă ceva de lucru. Flăcăul era de la ţară, cu un rest de rumeneală în obraji şi cu vagi licăriri de omenie. Se uită prin cameră. Cercetă îndelung foile acoperite cu desene ale Alionei. Năstruşnice! Observându-i privirea curioasă, Miha îl informă că soţia era pictoriţă, şi lucrul ăsta îl impresionă pe miliţian. Se umplu de respect pentru fetişoara slăbuţă. Se gândi chiar că avea de-a face cu oameni instruiţi, deşi o duceau ca

vai de capul lor. Îi veni în gând să-i ajute. Nu se ştie de ce, îl cuprinse mila pentru Miha şi pentru soţia lui sfrijită.

Îi propuse să fie încărcător-descărcător la o hală de peşte: o cunoştea pe şefa de acolo. Miha desfăcu braţele descurajat: lucrase cândva ca hamal, dar acum avea o miopie mare, însemna să-şi piardă vederea dacă se apuca să care sacii mari. Îşi atinse maşinal braţul ochelarilor. Aliona îl invită pe Kusikov să bea un ceai. Miliţianul se aşeză crăcănat, cu picioarele lui zdravene încălţate în cizme. Maia se uita fascinată la şapca pusă pe masă. Îi puseră două plăcinte pe farfurioara din faţa lui. El mâncă numai una, doar era ţăran cu bun-simţ.

La plecare le spuse că avea în vedere un alt loc de muncă straşnic, paznic undeva, dar că serviciul cadrelor n-ar accepta pe unul cu antecedente penale.

— Cum e întocmită viaţa asta sovietică, sau poate rusească? Nu ştii niciodată de unde sare iepurele, te trezeşti cu un denunţ dintr-o parte, cu ajutor din altă parte, şi rolurile se pot schimba fulgerător. Nu-i aşa, Aliona?

Aliona aprobă dând din cap, şi părul i se revărsă pe faţă.

— Da, sigur că da, de mult timp mă gândesc la asta. Totul e atât de schimbător, şi-i atât de multă bunătate şi căldură omenească, dar nu duc la nimic, nu iese nimic bun.

— Nu despre asta e vorba, zise Miha.

— Ba despre asta, zâmbi poznaş Aliona.

De ceva timp îi apăruse un alt fel de zâmbet, mai şiret decât putea fi ea însăşi.

După două zile veni iar Kusikov şi-l duse pe Miha la o instituţie ciudată, unde îl angajară ca expeditor. Trebuia să trieze şi să expedieze în mai multe locuri mostrele trimise de echipele de geologi.

După munca de la internat căreia i se dedicase cu tot sufletul, după anii de lagăr care nu-i lăsaseră nici un strop de putere, munca asta, deşi fără sens, avea o calitate surprinzătoare: începea la ora opt şi se termina la ora patru, iar câteodată putea pleca mai devreme, şi, de fiecare dată, se termina definitiv până a doua zi, îi ieşea de tot din minte, nu-l mai preocupa deloc, şi sufletul îi era liber, ba mai rămânea şi cu ceva energie. Avea timp destul pentru Aliona şi pentru fiica lui; uneori se ducea la bibliotecă şi citea orice, la întâmplare, fără pofta de lectură de altădată, lăsând cuvintele altora să se scurgă în el libere – Montaigne, Blavatskaia, Lao-Zi…

Se întorcea acasă târziu, la ora cinei, Maiecika dormea, Aliona, îmbrăcată într-o rochie verde-cromat, strâmtă dar cu mâneci largi, îi aducea de la bucătărie cartofi prăjiţi, abia ţinând în mâinile fragile tigaia de tuci.

În cameră mirosea a ulei de floarea-soarelui, a somn de copil, a podea spălată proaspăt şi a parfum, era parfumul special al Alionei, uşor dulce şi înviorător. Era mirosul vieţii de familie şi al dragostei.

El mânca în grabă cartofii, Aliona îşi bea ceaiul de plante cu mişcări încete, trăgând de timp, ca să întârzie puţin sfârşitul zilei şi venirea nopţii.

Miha simţea că se îndepărtează de viaţa de odinioară, cu greşelile şi nedreptăţile ei, cu ideile răsuflate, cu numeroasele teorii despre schimbare. Căinţa lui Serghei Borisovici, deşi îl zăpăcise încurcându-i şirul ideilor, îi justifica într-o oarecare măsură capitularea. Lâncezea acum într-un mic spaţiu gol, liniştit, dar uşor degradant, aflat între eroismul unora şi trădarea altora. Fapta lui de acum câteva luni, pe care o simţise ca pe o înfrângere şi o abdicare de la convingerile sale – angajamentul cu semnătura umilitoare că renunţă la acţiuni antisovietice –, îi apărea acum ca singura modalitate de a supravieţui şi de a-şi proteja familia.

Lucrurile se aranjară din nou – chiar şi în munca de expeditor, stupidă, cu care n-avea nici în clin, nici în mânecă, Miha găsi ceva atrăgător. Trebuia să sorteze diverse mostre de roci, de argilă colorată, de cristale tăioase, străvezii, de pietre cu sclipiri metalice, şi numele minunate ale locurilor îndepărtate de unde proveneau exemplarele noi, cu o istorie veche de milioane de ani – Malîi Storojok, pe un afluent al Lenei, muntele Matiukovka, în zăcământul de la Vsevolodo-Vîlva, bazinul râului Şudia, în Uralul de Nord – erau o mângâiere pentru urechi. A scris la un moment dat o poezie care conţinea numai denumirile acestea încântătoare.

Viaţa curgea domol, parcă în penumbră şi în vârful picioarelor, şi, în pofida lipsei banilor, a sărăciei, în pofida ruşinii, ascunsă în adâncul sufletului, de a fi renunţat la viaţa dinainte, plină de curaj şi strălucire, traiul fericit de acum lumina cei paisprezece metri pătraţi ai camerei lor, şi totul se desfăşura în prim-plan, ca în filmele cele mai bune, ca în poezia atât de îndrăgită:

Sus pe tavan umbre umblau,
Încrucişate,
Mâini şi picioare încrucişau
Cruce de soarte.

Cei doi pantofi alunecau
Lin din picioare,
Lacrimi de ceară tot picurau
Rochia moale.[87]

Şi alături de casa lor, la trei minute de mers pe jos, era străduţa Potapov, pe care mai trecea încă o femeie în vârstă, cu faţa puhavă, ultima iubire a lui Pasternak, care stătuse la închisoare din cauza acestei iubiri. Şi fiica ei, arestată şi ea pentru că luase parte şi ştiuse, mergea la aceeaşi brutărie şi la acelaşi magazin de fructe şi legume unde mergea Miha. Când le întâlneau pe stradă, îi şoptea la ureche Alionei: uite-o pe Ivinskaia, uite-o pe Ira Emelianovna, a terminat la şcoala noastră.

Aliona întorcea capul, o urmărea cu privirea pe femeia corpolentă, machiată, fără nici o urmă din fosta ei frumuseţe, care se îndepărta într-un palton uzat. Ea era? Nu se poate! Doar semăna cu Simone Signoret!

Aliona şi Miha schimbau priviri între ei: asta nu-i viaţa de toate zilele, acum intrăm în istorie… Pasternak trecea pe aceeaşi străduţă acum vreo douăzeci de ani. Şi Puşkin acum o sută cincizeci de ani… Şi noi trecem ocolind veşnicele băltoace…

În primăvară, pe la mijlocul lui mai, se întâmplă un eveniment neprevăzut: pe la două noaptea, uşa liftului se trânti şi soneria sună de patru ori la familia Melamid. Miha şi Aliona dormeau îmbrăţişaţi şi, treziţi din somn în acelaşi timp, cu capul nu prea limpede, speriaţi de ce li se putea întâmpla noaptea, ziseră: au venit!

Se strânseră în braţe mai tare, îşi lipiră obrajii, pieptul, genunchii, luându-şi rămas-bun cu tot corpul, se ridicară în picioare în acelaşi timp şi se îmbrăcară anevoie. Auziră iar soneria sunând de patru ori, ceva mai timid de data asta. Se îmbrăţişară din nou, dar nu pentru despărţire, ci cu speranţa că scapă teferi.

Se duseră la uşă amândoi, ţinându-se de mână. Fără să întrebe cine este acolo, Miha deschise uşa. În loc de trei, patru, cinci zdrahoni, în prag stătea o fată micuţă, pe cap avea o basma de mătase verde şi pe piept îi atârna o coadă împletită din păr gros ca părul din coama calului. O recunoscură imediat:

— Aişé!

Era tătăroaica pe care o cunoscuseră la Bahcisarai, fiica lui Mustafa Usmanov, eroul şi liderul tătarilor deportaţi. Nu mai era o fetiţă, ci o femeie tânără. Intră! Intră! Ce stai în prag? De ce n-ai dat un telefon? Te-am fi aşteptat…

Un mic geamantan, un coş acoperit cu o cârpă, îi cad mănuşile, nu, nu-ţi scoate ghetele, în cameră, te dezbraci în cameră… De ce n-ai sunat? De când nu ne-am văzut?… De patru, cinci ani… De ce n-ai sunat? Am o fetiţă. Şi noi avem o fetiţă! M-am măritat, da, vă povestesc îndată! Vă povestesc…

— N-am avut puterea să vă telefonez. M-am temut. L-au arestat pe tata. Are

un avocat bun. A zis să vin la Moscova, că trebuie să-l caut pe academicianul Saharov, ca să scrie o scrisoare. Unde-l pot găsi pe Saharov ăsta? Avocatul a zis: străinii să facă zgomot în legătură cu asta, la radio sau la ce au ei acolo. În America! Trebuie cât mai repede, fiindcă tata are o schijă de obuz în piept, moare dacă se mişcă mult. Tătarii noştri se ceartă între ei, tata e comunist, deşi l-au exclus din partid de mult, dar nu încetează să le vorbească despre Lenin. Da' javrele îl lasă să putrezească în închisoare. Avocatu' m-a trimis – du-te iute, că n-o să reziste până la judecată…

Aişé începu să plângă în timp ce înşira repede cuvintele, lacrimile îi curgeau albastre ca ochii, îi şiroiau ca la copiii mici.

— Nu mai plânge, Aişé!

În cameră aveau loc cât să încapă un pat pliant, dacă îi lipeau capătul de perete, lângă pervaz, dacă mutau masa douăzeci de centimetri mai încolo şi pliau scaunul copilului. Băură ceai, o trimiseră la culcare pe Aişé, se culcară şi ei pentru două ore. Miha se sculă la şapte ca să fie la muncă la ora opt.

Îl sună pe Ilia de la serviciu. Trebuiau să se vadă. Unde? Ca întotdeauna. În Parcul Miliutin.

— Ea e la voi acasă? îl întrebă Ilia încruntându-şi sprâncenele. E periculos. O să vă bage-n belea. O să vă-ncolţească ăştia. Trebuie s-o mutaţi în altă parte.

— Imposibil. După noaptea în cimitirul din Bahcisarai… Şi Mustafa, ce om extraordinar! Ce-o fi o fi. Poţi să dai de academicianul Saharov, Iliuşa?

— Lasă-mă o zi să văd ce pot să fac.

Ilia avea un cerc mare de prieteni şi cunoştinţe. Glumea fălindu-se cu relaţiile lui: toţi oamenii din lume se cunosc prin intermediul unei singure persoane, în afară de chinezi, muncitori şi ţărani. Era şi cazul academicianului Saharov: un oarecare Valeri, o veche cunoştinţă a lui Ilia, era în strânsă legătură cu academicianul, amândoi făceau parte din Comitetul pentru Apărarea Drepturilor Omului. Telefoanele sunară încolo şi încoace, Saharov promise s-o primească pe Aişé.

Trei zile mai târziu, Miha o conduse pe strada Cikalova. Pe jos. Douăzeci de minute de la o casă la alta. Aişé tremură tot drumul de emoţie, începu s-o doară capul, şi când ajunse în faţa uşii, izbucni în plâns. În timp ce Miha încerca s-o liniştească, uşa se deschise, un tânăr cu o găleată de gunoi în mână îi întrebă la cine au venit şi, primind răspunsul, îi lăsă să intre şi le ceru să nu trântească uşa.

Tot ce urmă le păru celor doi un lucru complet neverosimil. Lui Aişé chiar îi

trecu prin minte că le-a jucat cineva o festă: un bărbat slab, cu o figură oarecare, îmbrăcat într-un pulover vechi, îi primi stând pe pat într-o cămăruţă ticsită până la refuz de lucruri. Aişé se bâlbâi îngrozitor, aşa că Miha trebui să povestească istoria lui Mustafa de-a fir a păr, începând cu momentul în care se cunoscuseră la Bahcisarai.

Academicianul, sau falsul academician, asculta cu atenţie, dădea din capul aplecat înainte, având aerul că înţelege ce i se spune, punea câte o întrebare arătând că ştie bine problema. Pe urmă notă pe o bucată de hârtie numele şi patronimicul şi le propuse să bea un ceai.

Se mutară în bucătărie, unde trebăluia o femeie în vârstă, cu ochelari.

Într-un colţ şedea o bătrână cu o bonetă de lână. Tânărul cu găleata de gunoi luă un pahar cu ceai şi nişte biscuiţi şi se retrase undeva la capătul coridorului.

Aişé atinse uşor ceaşca ieftină, decorată cu buline, şi se trezi spunând lucrul care nu-i dăduse pace în ultima jumătate de oră:

— Nu mi-am închipuit, Andrei Dmitrievici, că academicienii trăiesc atât de modest.

Miha se înroşi tot de ruşine: prostuţă provincială!

Doamna în vârstă cu ochelari începu să râdă:

— Trăiesc modest, fetiţo, numai academicienii care scriu scrisori în apărarea tătarilor deportaţi.

Aişé îşi dădu seama imediat ce prostie lăsase să-i scape, obrajii i se făcură roşii ca purpura şi faţa i se umplu de sudoare.

— Iertaţi-mă, vă rog! Înţeleg despre ce-i vorba, dar n-am fost prevenită.

Apăru imediat un cuplu de tineri, fiica femeii cu soţul, şi cum nu mai încăpeau toţi în bucătărie, Miha şi Aişé plecară, eliberând taburetele.

Academicianul promise să scrie o scrisoare de protest privind cazul lui Mustafa Usmanov şi o sfătui pe Aişé să dea un interviu ziariştilor americani acreditaţi la Moscova. Promise că va organiza el întâlnirea.

Lucrul cel mai uimitor în toată povestea asta a fost că academicianul Saharov a scris într-adevăr scrisoarea şi n-a trimis-o nici Congresului american, nici la nu ştiu ce ziare occidentale, ci a trimis-o direct la MVD, şi două săptămâni mai târziu, l-au invitat la secţia de pe strada Ogariov, unde l-au luat la întrebări doi gradaţi. Era vremea când încă mai discutau cu el, nu-l dădeau pe uşă afară, o făceau pe respectuoşii. Ceva a reuşit să facă academicianul: datorită scrisorii lui, într-un timp scurt, o familie de tătari a primit dreptul să se întoarcă în Crimeea. Un caz din miile de cazuri. El a

continuat să facă demersuri, să ceară, să scrie.

Nu s-a putut verifica dacă vorbele lui au avut vreo greutate în cazul lui Mustafa Usmanov, fiindcă acesta a murit după o lună şi jumătate la Taşkent, în izolatorul unde era anchetat. Poate că scrisoarea n-a ajuns la timp ca să-l salveze pe eroul tătar deportat, apărător al Patriei, fiindcă poşta merge greu în ţara noastră.

Deocamdată Aişé era bucuroasă că reuşise să obţină întrevederea atât de importantă şi îşi punea mari speranţe în ea. Miha o ducea de braţ, femeia nu se putea ţine pe picioare din cauza emoţiilor şi nu înceta să-i mulţumească în cuvinte puţin prea directe şi protocolare. Abia când ajunse în faţa casei, Miha băgă de seamă că-i urmărea insistent un individ cu o faţă atât de ştearsă, încât nu avu nici un dubiu de unde venea.

După două zile, seara târziu, veni acasă la Miha un ziarist străin cu numele de Robert. Trimis de academicianul Saharov. Era îmbrăcat într-un palton lung, de croială sovietică, cu o căciulă cu clape boţită, semăna mai degrabă cu un docher rus decât cu un slavist antisovietic de la Washington, purtând şi povara originii sale poloneze. Băură ceai şi discutară, în vreme ce micul magnetofon aşezat pe masă, o minune a tehnicii occidentale, înregistra povestea lui Aişé. Polonezul era mare crai, îi făcea ochi dulci lui Aişé, debita complimente de tot felul şi ea zâmbea încântată, îşi mişca umerii, vorbea liber şi chiar cu aplomb, nu se bâlbâia deloc aşa cum se încurcase în cuvinte acasă la Saharov.

Pe urmă Robert plecă, se urcă în taxiul care îl aşteptase, ajunse acasă la el, pe bulevardul Lenin şi, când coborî din maşină, doi tineri cu mutră de huligani tăbărâră pe el. Sări şi el la bătaie, deşi îşi dădu seama că nu trebuia să procedeze aşa, ci că mai normal ar fi fost să se refugieze la intrarea în clădire. În urma încăierării prosteşti, cei trei fură duşi la miliţie pentru huliganism. Deşi totul se termină destul de bine pentru Robert – îl ţinură o noapte la secţia de miliţie, şi de dimineaţă veni consulul american şi-l eliberă pe prostănac din arest –, lucrurile nu se opriră aici, şi după toate aceste peripeţii, magnetofonul dispăru şi nimeni nu-l mai văzu vreodată.

A doua zi pe seară, când Aişé era plecată la Magazinul Copiilor, trecu pe la Miha miliţianul Slava Kusikov, se uită prin cameră, văzu coşul în care Aişé adusese pepeni galbeni şi struguri, şi valiza de carton, ezită o clipă, apoi îl duse pe palier şi-i zise:

— Ai face mai bine, Miha… Au venit să vadă, m-au întrebat cine stă la tine. Ar fi bine să plece cât mai repede.

În aceeaşi seară Miha o conduse pe Aişé la gara Kazan şi o trimise la

Taşkent cu trenul de noapte, o instală în compartimentul controlorului şi aranjă să nu plătească biletul, dându-i acestuia bani peşin.

După încă două zile, Miha găsi în cutia poştală o citaţie – era invitat la Lubianka, la o întâlnire cu căpitanul Safianov.

Nu-i spuse nimic Alionei, dar se întâlni cu Ilia în locul ştiut şi-i arătă hârtia cenuşie.

— Te-am prevenit să n-o ţii pe Aişé la tine în casă. Eşti supravegheat.

Miha se înfurie:

— Ce-ai fi vrut, să alung fata pe stradă în toiul nopţii? Ce-i în capul tău? Sunt situaţii în care nu poţi spune nu!

— Ai minte de copil, Miha, pe cuvântul meu! Numai lor, ştii tu cui, nu trebuia să le spui da. Te-am prevenit! Şi ţi-am zis să se ducă singură, fără tine, la Saharov! Şi apoi cum de ţi-a venit să-l primeşti pe ziaristul străin? Ai făcut atâtea greşeli, încât acum o să tragi ponoasele. Mai rău ca acum n-a fost. I-au măturat pe toţi. Şi pe tătari, şi pe evrei. Nici *Cronica* nu mai apare. Nimeni nu se mai bagă. Ţi-ai ales momentul cel mai rău să te arăţi mărinimos.

Miha îşi lăsă capul în jos:

— Da, bine, bine. Nu puteam face altfel, cum s-o alung pe stradă? N-o puteam trimite la tine, da' nu puteam nici s-o las să se descurce singură. Că Robert a venit la mine, treaba asta puteam s-o evit, e adevărat. În rest însă, nu puteam face altfel, Iliuşa. Nu puteam!

Ilia se posomorî şi tăcu o clipă. Cum să-şi ajute prietenul?

— Ia ascultă aici, cunosc un tip, un geolog. Ce-ar fi să te cari în nord, cu echipa de geologi? Sunt condiţii grele acolo. E adevărat. Iakuţia e la mama dracului…

— Nu, nu pot. Le am pe Aliona, pe Maia. Oricum, de ei nu poţi scăpa oriunde ai fi!

— Vrei să vin cu tine în Iakuţia?

Mai mult de atât Ilia nu avea ce să-i propună. Nimeni nu putea să-i propună mai mult de atât. Ilia îşi cunoştea bine marfa, ştia că Miha n-o să dea bir cu fugiţii ca să iasă din încurcătură.

După cum arăta, căpitanul Safianov nu era omul potrivit pentru munca de filaj – pe obrazul drept i se lăfăia o ditamai aluniţa de un roşu închis, era mai degrabă un lipom mare. Îl zăreai de la o sută de metri. Lipomul nu-l împiedica însă în activitatea de anchetator. Urcase în ierarhie fără grabă şi fără să taie calea cuiva, fiind foarte mulţumit şi de salariu, şi de şefi, şi de viaţa de familie.

Cea mai mare neplăcere însă i-o provocau persoanele pe care le ancheta, dar chiar şi cu acestea căuta să aibă relaţii bune în măsura posibilităţilor. Şi nu-i reuşea întotdeauna.

Preluase cazul cetăţeanului Melamid, chemat acum pentru anchetă, de la un coleg înaintat în grad. Căpitanul studiase înainte dosarul voluminos al lui Mihei Matveievici şi se întristase. Judecând după hârtii, omul avea experienţă, asta însemna că o să tărăgăneze lucrurile şi o să piardă o groază de timp cu el.

Persoana cu experienţă sosi la timp, nu întârzie nici măcar un minut. Arăta ca o vrăbiuţă: gâtul subţire, părul galben-roşcat stătea zbârlit ca puful de pasăre, obrajii îi erau acoperiţi cu un desiş de păr nebărbierit, asta însemnând a fi un început de barbă. În fotografii nu apărea cu barbă.

„Da, e nevoie de o nouă fotografie la dosar“, îşi zise Safianov.

Căpitanul îl luă pe departe, îi aminti de semnătură, îl întrebă cum o duce cu munca, ce planuri are pentru viitor şi pe neaşteptate, urmă lovitura dată cu dibăcie:

— O cunoaşteţi pe Aişé Mustafaievna Usmanova?

Melamid tăgădui însă totul, spuse nu şi nu la toate întrebările, refuză să mai răspundă. După cum reieşea din dosar, exact aşa se comportase şi la ultimul interogatoriu când fusese confruntat cu Cernopiatov. O oră şi jumătate se învârtiră în jurul cozii, apoi Safianov, renunţând primul la discuţia obositoare, împotmolită în nimicuri, scoase dintr-un plic special, împodobit cu ştampile străine, o foaie de hârtie şi spuse prefăcându-se că-l încearcă o mare tristeţe:

— Ce să zic, Mihei Mattveievici, văd că n-ai nici un fel de interes, nici o dorinţă să ne ajuţi în munca noastră, şi e păcat. Am discutat cazul dumitale, ne-am gândit în ce situaţie eşti şi am hotărât că n-o să-ţi facem nici un fel de greutăţi, dacă te hotărăşti să părăseşti patria noastră. Dumneata, Mihei Matveievici nu eşti de-al nostru. Chiar că mă uimeşti, tatăl a murit pe front, şi dumneata n-ai nici un pic de respect… Safianov îşi găsea cu greu cuvintele. Ca s-o scurtăm, nu-ţi ascund că a venit o invitaţie pentru dumneata şi familia dumitale din partea statului… Aici făcu înadins o pauză, îşi drese glasul şi zise în scârbă: Israel, punând accentul pe „i“, şi cuvântul sună sinistru. Se ocupă ruda dumitale, Marlen Kogan, ştiai? Vă invită cu familia şi fiica pentru reîntregirea familiei. Dacă vrei să iei la cunoştinţă, poftim.

Îi întinse o foaie care arăta minunat. Miha i-o luă din mână şi şi-o apropie de nas. Invitaţia era veche de trei luni. Probabil că zăcuse pe undeva pe la OVIR[88] sau la KGB, şi acum se hotărâseră să se folosească de ea.

— A expirat, tovarăşe căpitan, remarcă Miha.

— Asta depinde de noi. Putem s-o prelungim… zise Safianov bătând în furca telefonului. Depinde de noi… Nu-ţi punem beţe-n roate. Gândeşte-te bine. Ai acum la ce să reflectezi. Am văzut că nu te ţii de cuvânt; ai semnat că n-o să te ocupi cu activităţi dintr-astea. Şi ce vedem noi? Stau la dumneata persoane indezirabile, fără să fie înregistrate, vă duceţi la academicianul Saharov, el scrie tot felul de trăsnăi în străinătate. Vin la dumneata corespondenţi de presă străini. Cine ţi-a dat voie să ai astfel de activităţi? Pleacă, ăsta-i lucrul cel mai bun pe care îl poţi face. Dacă te dăm pe mâna justiţiei, nu mai scapi doar cu trei ani, Mihei Matveievici. De ce te tot codeşti? Toţi ăştia ai dumitale visează să ajungă în Israel! Ne-ar pupa şi mâinile dacă le-am propune să plece! Bine, gândeşte-te! Nu-ţi dăm prea mult răgaz, trei zile, atât. Dacă nu pleci, te arestăm. Mai avem şi alte posibilităţi… Poftim, ia stiloul, hârtia şi scrie că recunoşti cu mâna pe inimă că: ai avut legături cu tătarii, cu Mustafa Usmanov, cu Aişé, cum ai ajuns la academicianul Saharov, ce ai făcut acolo, ce a făcut la dumneata acasă Robert Kulavik, aşa-zisul american, nenorocitul ăla de polac. Scrie totul amănunţit şi ne despărţim, să zicem, prieteni. Nu pot promite însă nimic. Ne străduim. Te străduieşti dumneata, ne străduim şi noi.

Îşi şterse cu dosul palmei lipomul de un roşu închis, şi Miha îşi zise că e tare nervos căpitanul. „Eu, în schimb, nu-s nervos deloc."

Miha zâmbi şi puse invitaţia pe masă. Îşi aşeză mâna deasupra ei, de parcă hârtia ar fi putut zbura.

— Am înţeles, tovarăşe căpitan. O să mă gândesc. Pot să plec?

— Du-te, du-te. Te aştept luni la ora trei, îi zise Safianov în timp ce-i semna permisul de ieşire. Sfatul meu e să te gândeşti bine. A doua oară n-o să-ţi mai facem o asemenea propunere.

Ieşi. Era iarnă? Primăvară? Cât o fi ceasul? Sfârşitul dimineţii? Începutul serii? Kitai Gorod? Bulevarde? Lubianka?

N-aş vrea să-mi ies din minţi nicicum…

Nu, nu asta…

Când oare norul se va împrăştia
Deasupra sufletului meu rănit?
Când oare mă voi dezlega
Din firele ce mă ţin priponit?
Când oare demonul ce peste suflet
Toarnă somn…

Am uitat. Am uitat cum zice Baratînski mai departe…

Se învârtea în cerc, când se îndepărta de casă, când se apropia, nu avea putere să intre şi să-i spună Alionei cuvântul *emigrare*.

Îşi făcu în sfârşit curaj şi-i povesti totul: şi despre citaţie, şi despre propunerea neaşteptată. Aliona îl ascultă până la capăt. Un gând rău îi întunecă faţa. Îşi întoarse privirea, lăsă ochii în pământ, îşi înclină capul atât de jos, încât părul îi acoperi faţa, şi zise:

— Asta ai vrut întotdeauna. Acum sunt sigură că asta ai vrut mereu. Să ştii însă că eu şi Maia nu plecăm nicăieri şi niciodată de aici…

Dar nu despre cuvinte era vorba, ci despre chipul ei întunecat care se schimbă brusc, devenind dintr-odată bănuitor şi distant. Parcă i se alungiră sprâncenele şi buzele formară o linie dreaptă, şi picătura de sânge caucazian, moştenită de la tatăl ei, amestec de orgoliu şi cruzime, îi coloră obrajii ca arsura de la soare. Se culcă pe divan cu faţa spre perete.

Din ziua aceea încetă să se spele, să mănânce, să se îmbrace, să vorbească, abia se târa până la toaletă, de unde se întorcea cu paşi mărunţi, nesiguri, şi se culca pe divan cu faţa la perete. Starea de deprimare era atât de evidentă, simptomele păreau din crestomaţia medicală, aşa încât Miha îi puse singur diagnosticul. Nici măcar smiorcăielile Maiei n-o sculau pe Aliona din pat. Miha ajunsese într-o stare de plâns, era disperat, nu ştia ce să facă. Nu-şi găsea locul, câteva zile alergă ca nebunul de la serviciu la copil şi la treburile gospodăriei. Veni să-l ajute Jenia Tolmaciova. Aliona refuză să-i vorbească, dar acceptă ajutorul ei, părând chiar că nu-şi dă seama de nimic. Apăru iar Sania, sosi în fugă Ilia, alertat la telefon.

Ilia văzu cum stau lucrurile, îşi ridică ochii la cer căutând ceva într-un spaţiu nevăzut şi plecă. Se întoarse la ei de mână cu psihiatrul Arkaşa. Arkaşa era un disident de-al lor, scria scrisori de protest în care denunţa neregulile din medicina psihiatrică practicată în sistemul judiciar, de un an îşi pierduse locul de muncă şi lucra acum ca infirmier la un spital de la periferia Moscovei. Le sugeră internarea de urgenţă a Alionei, dar cum i se răspunse cu un refuz categoric, îi prescrise nişte medicamente psihotrope puternice.

Maia o trăgea de mână pe maică-sa să se joace cu ea, dar Aliona rămânea de piatră, indiferentă la toţi, inclusiv la cererile fetiţei. În săptămâna următoare Miha o luă pe Maia cu el la serviciu. Nu se prezentase la Safianov la data stabilită şi nu se uitase în cutia poştală unde – ştia prea bine! – se afla citaţia nouă.

La o săptămână de când Aliona zăcea pe divan fără să scoată o vorbă, sosi

mama ei, Valentina Ivanovna. Venise dintr-un sat din regiunea Riazan, unde Serghei Borisovici fusese deportat. Apariţia ei o făcu pe fată să se scoale din pat, nu se ştie din ce motiv. Instinctul de mamă, fără îndoială. Valentina Ivanovna se îngrozi de cele văzute, încercă s-o descoase ca să afle ce se întâmplase, dar Aliona nu catadicsi să-i explice.

Valentina Ivanovna îşi aminti de nişte episoade ciudate din copilăria fiicei sale, dar nu se agăţă de ele ca să găsească o explicaţie, ci făcu ce putu – o luă la ea pe Maia. Miha se aştepta ca fetiţa să protesteze, să plângă, dar soacra lui recurse la un şiretlic: îi şopti Maiei că are la ea în sat o capră adevărată, o pisică albă şi o găinuşă bălţată, şi fetiţa se lăsă ademenită de menajeria din ogradă şi plecă entuziasmată, fără să se împotrivească, de mână cu bunica ei. Aliona, somnolând, îşi luă rămas-bun de la ele şi se întoarse iar cu faţa la perete.

Miha ajunse la Safianov cu două săptămâni întârziere faţă de data stabilită, îi spuse că soţia e bolnavă şi acesta îl crezu: avea faţă de om chinuit. Îi comunică anchetatorului că nu poate accepta propunerea de emigrare, că soţia nu vrea să plece, şi nici el nu e pregătit să facă un asemenea pas.

Safianov făcu o mutră uimită, se încruntă, începu să-şi frece obrazul desfigurat de lipom, adunându-şi cu greu gândurile. Apoi îl chemă la telefon pe adjunctul său şi ieşi. Se întoarse după patruzeci de minute cu un aer furios, îl expedie pe adjunct şi continuă ancheta pe un alt ton. Acum ameninţările nu mai erau voalate, ci aveau o ţintă precisă:

— Am strâns un munte de probe în legătură cu dumneata, Mihei Matveievici. Nu mai spun câte avem în legătură cu tătarii. Ne-am purtat frumos cu dumneata data trecută. De data asta n-o să scapi uşor.

Puse în faţa lui Miha un vraf de hârtii cenuşii:

— Gata cu vorba. Am pălăvrăgit destul. Urmează interogatoriile. Cu proces-verbal.

— N-o să vă spun nimic. Ce să mai adaug dacă aveţi atâtea probe despre mine, zise liniştit Miha fără să se uite la Safianov.

A tăcut două ore şi jumătate.

În drum spre casă, de două ori crezu că zăreşte pentru o clipă pata cunoscută de pe obraz: nu cumva mă urmăreşte Safianov? Aşa ceva nu se putea, dar i se părea că-i vede faţa iţindu-se din când în când undeva în coasta lui.

Ajunse acasă târziu. Îi aduse Alionei ceaiul şi-i făcu un sandvici. Ea se ridică în şezut, îndreptându-şi la spate pernele, şi bău ceaiul. Nu voia să mănânce şi nici să vorbească.

Pe la douăsprezece noaptea sosiră Ilia şi Sania. Se regăsiră toţi trei să stea împreună ca în vremurile de odinioară. Miha le spuse că e urmărit de vreo câteva zile şi că se teme că-l vor aresta dintr-o clipă în alta. Şi că telefonul e ascultat, mai mult ca sigur.

Îşi înfundă degetele în părul buclat, foarte des. Era tot ce-i rămăsese privitor la volum, în rest, arăta ca o scândură plată sau ca o bucată de carton, mai ales din profil. Nu se mai răsese de când Aliona căzuse bolnavă.

Îşi scărpină barba aurie-roşcată cu mâna costelivă.

— Ce aveţi de spus?

— Cum adică ce să spunem? Ţi-au propus să emigrezi, da? Cred că trebuie să pleci, aici n-o să supravieţuieşti, zise Sania.

Era convins că nici el n-o să scape cu viaţă, dar lui, cetăţean rus, nu-i propusese nimeni să emigreze.

— Da, e singura ieşire, întări Ilia.

Miha o arătă din ochi pe Aliona, stând culcată cu spatele la ei.

— Chiar nu pricepeţi? Nu pot şi nu pot. Nici Aliona nu poate.

Chipul lui avea expresia unui animal hăituit.

— Uite ce-ţi propun, zise Ilia. Dar să mă asculţi serios, fără ţipete isterice. Pleacă singur.

— Ai înnebunit? Să-mi las familia? Tu îţi dai seama ce spui?

— Aliona o să-şi revină şi o să plece şi ea, zise convins ca întotdeauna Ilia.

— O punem noi pe picioare şi o trimitem, continuă nu prea sigur Sania.

— Ia mai duceţi-vă dracului! Vorbiţi ca să nu tăceţi. Situaţia e fără ieşire. Mai rău decât atât nu poate fi.

Sania îl îmbrăţişă ca pe un copil, lipindu-şi faţa de barba lui care înţepa puţin, şi-i zise implorându-l:

— Te rugăm, Miha. Dacă nu vrei să te cruţi pe tine, măcar fie-ţi milă de Aliona şi de Maia. Aliona o să-şi revină şi o să te urmeze. E şansa ta! Ah, dacă mi-ar fi propus mie! Aş fi plecat urgent! În clipa aia! Pleacă, te rog! Aşa te-ar fi sfătuit şi Niuta!

Plecară de la Miha pe la ora trei, Sania turtit de băutură, Ilia destul de treaz.

— Ascultă la mine ce-ţi spun, Sania. Mi-ai reproşat într-o zi că sunt vinovat. Vorbesc despre arestarea lui. Să ştii că sunt vinovat, asta-i adevărat, dar nu de fapta pe care tu mi-o atribui.

Sania se opri în loc şi îşi scutură capul ca să se trezească din ameţeală. Nu bea de felul său, bea numai în situaţii excepţionale, când era nevoit să bea.

— Nu sunt nici eu alb ca neaua, am şi eu păcatele mele. Dar să ştii un lucru,

Miha şi cu tine sunteţi familia mea. Ba mai mult decât atât. Pe voi n-o să vă trădez niciodată, în nici o împrejurare, aşa să ştii! zise Ilia.

— Nici prin cap nu mi-a trecut, Ilia! Am spus doar că l-ai atras în treaba asta cu revista, m-am gândit la relaţiile tale cu tot felul de oameni. Doamne, cât mai beţi, fraţilor! Te apucă greaţa!

Sania se propti de Ilia, acesta îl luă binişor de umeri ca să stea drept şi-l conduse, traversând piaţa Pokrovskie Vorota, până la el acasă. Toţi se simţeau rău. Foarte rău.

Miha se înşelase când spusese că mai rău de atât nu poate fi. A doua zi a fost şi mai rău. S-a dus la lucru, acolo l-a chemat şeful Serviciului Personal şi i-a comunicat că au dispărut câteva colete, arătându-i un teanc de chitanţe:

— Vezi aici, e semnătura dumitale, le-ai trimis, dar n-au ajuns la destinaţie! Mostrele sunt scumpe, uite preţul.

La început, şeful îi vorbi aproape în şoaptă, apoi brusc îşi pierdu cumpătul şi după trei minute se apucă să zbiere la el înjurându-l.

Miha îşi dădu seama imediat ce urmează să i se întâmple: i se va cere să-şi dea demisia. Aşa s-a şi întâmplat: sau îţi dai demisia, sau facem plângere împotriva dumitale!

Miha îşi ceru demisia din motive personale şi nu trecu pe la contabilitate ca să-şi facă lichidarea. Aici era mâna lui Safianov, nu avea nici un dubiu.

Era marţi, joi Miha urma să se ducă din nou la Safianov, dar miercuri se întâmplă ceva cu totul neprevăzut, situaţia lui înrăutăţindu-se şi mai mult. Fără să-i anunţe, fără să dea măcar un telefon, sosi Valentina Ivanovna cu maşina, singură la volan. Lucru uimitor, fiindcă înainte nu condusese niciodată maşina. Asta însemna că-şi luase permis de conducere. O adusese pe Maia, dar nu ca s-o lase la părinţi, ci ca s-o ia pe Aliona.

Lucru de-a dreptul ciudat, Aliona, care nu voise să-şi vadă tatăl după proces, acum se ridică din pat şi se apucă să-şi strângă supusă lucrurile. Niciodată nu văzuse Miha atâta supunere din partea ei. Faţă de părinţi se arătase întotdeauna foarte independentă, ajungând chiar să fie impertinentă. Valentina Ivanovna o ajuta, repetându-i întruna pe un ton blând:

— Ţi-am pregătit o cămăruţă special pentru tine. Liza Efimova mi-a trimis mohair să-ţi fac o căciuliţă, o cutie întreagă, douăzeci de sculuri. Ajung şi pentru un pulover. Uite căciuliţa albastră a Maiei, eu i-am împletit-o.

— Albastră, da, dădu din cap Aliona.

Miha se uita la forfota femeilor şi nu era în stare să scoată o vorbă. I se

pusese un nod în gât. Valentina Ivanovna nu-şi întorcea capul spre el, parcă nici nu exista.

— Dacă ai şti cât de mult s-a împrietenit tata cu Maia. Nu mai pleacă de lângă el.

— Da, da, zise Aliona cu vocea moale, tărăgănată, care nu semăna deloc cu vocea ei obişnuită.

Miha cără lucrurile şi le puse în portbagajul Moskviciului albastru. Maia îi făcu bucuroasă cu mâna. Aliona îi făcu semn dând din cap ca unei cunoştinţe oarecare. Miha nu îndrăzni nici măcar s-o sărute.

A doua zi trebuia să meargă din nou la întâlnirea cu Safianov, să-i asculte ameninţările şi toate mârşăviile. Ştia că se află pe marginea prăpastiei.

Cum îi era obiceiul, Miha se sculă devreme, dar nu mai trebuia să se ducă la serviciu. În cameră era atât de pustiu, încât auzi cum îi ţiuie urechile. Sau poate avea tensiune mare? Pierdu două ore ca să-şi trieze poeziile vechi.

„Versuri proaste, cât de proaste pot fi“, îşi zise fără să se amărască prea tare. Vru să arunce o parte din ele. Le făcu teanc ca să le dea încolo. Dar nu era hotărât deocamdată.

Ajunse la timp la căpitanul Safianov. Acesta îl întâmpină cu un aer solemn, pregătit parcă de sărbătoare. O fi vreo sărbătoare de-a lor? se întrebă Miha. Nici vorbă, mai erau două săptămâni până la sărbătoarea din noiembrie.

— Ne-am străduit să facem totul pentru dumneata, Mihei Matveievici. Chiar ţi-am propus ceva pe care-l facem numai în situaţii excepţionale – să pleci în străinătate.

Miha clătină din cap, mişcându-şi în acelaşi timp degetele în semn de refuz – nu. Fără să-şi dea seama.

— Ia uite aici.

Safianov îi arătă hârtia pe care o ţinea în mână. Miha reuşi să citească: „Mandat de arestare“.

— N-are dată. Poate fi data de azi sau de mâine. Şi uite mărturia dumitale, îi zise fluturând nişte foi mâzgălite de sus până jos. N-ai mărturisit nimic, da, nici o mărturie… Totuşi poţi să iei la cunoştinţă.

Miha luă formularul cu procesul-verbal al interogatoriului. Era un nou model de formular, imprimat pe o hârtie cu antet, de format mare, îndoită în două. Un denunţ al unor oameni necunoscuţi în cea mai mare parte, scris într-un stil bolovănos, cu greşeli gramaticale, semănând cu un scris de femeie, poate al unei secretare, cu codiţele literelor foarte apăsate.

— Ăsta-i ultimul lucru pe care pot să-l fac pentru dumneata. Semnezi aici şi-l rup în faţa dumitale…

Safianov îi vârî sub nas mandatul de arestare.

„Există un risc, dar poate câştig o zi, se gândi Miha. Ce zicea Ilia de hipnotizatorul ăla, cum îl chema? Da, Messing. Îi făcea pe oameni să creadă orice. Ce voia el, aia credeau. L-a influenţat până şi pe Beria… A semnat ceva? Sau nu, n-a semnat, le-a arătat o hârtie albă şi ei au văzut acolo o semnătură.“

Miha luă procesul-verbal şi se pregăti să semneze. În anii în care lucrase ca profesor, îşi pusese semnătura pe caietele elevilor, semna citeţ, cum semna Viktor Iulievici: „M. Mela…“ şi urma o coadă lungă, îndoită în sus.

Luă stiloul şi scrise un „N“ semănând cu „M“, puse punct, apoi scrise „Muia“ şi termină cu o coadă îmbârligată, ridicată în sus. Semăna grozav.

— Poftiţi, luaţi-o. Acum însă trebuie să ajung urgent la soţia mea. E foarte bolnavă. Semnaţi-mi un permis de ieşire, zise Miha.

I se adresă pe un ton anume, apăsat, forţându-şi partea din creier de sub osul frontal, chiar în mijloc.

Safianov mângâie hârtia semnată de Miha, avea o mână surprinzător de frumoasă, parcă nu era a lui. Sună la telefon. Intră sergentul cu permisul.

„Semnează, semnează“, îi ordonă în gând Miha.

Căpitanul semnă permisul, şi Miha se îndreptă spre uşă cu spatele, neluându-şi ochii de la căpitan. Ieşi împreună cu sergentul. Nu-i mai păsa că o să-i descopere şmecheria. Câştigase timp!

Porni cu paşi grăbiţi spre bulevardul Cistoprudnîi. Ajunse acasă, se simţea uşor ca fulgul, nu se gândea la nimic. Urcă pe jos până la etajul cinci. Era trecut de ora patru. Liftul nu mergea.

Se aşeză la birou, voia să-şi recitească poeziile, dar îşi dădu seama brusc că nu avea timp pentru ele. Dădu la o parte teancul de hârtii. Versuri puerile. În curând avea să împlinească treizeci şi patru de ani. Şi continua să scrie poezii puerile. N-o să poată scrie altele, mature. Fiindcă nici el n-a crescut. Acum însă a venit momentul să facă prima lui faptă de om matur. Să scape de neghiobia lui, de inconsistenţa lui. Să le lase libere pe Aliona şi Maia, să nu le mai ţină legate de viaţa mediocră în care se complace, incapabil să trăiască normal, ca un om matur.

Ce soluţie simplă şi sigură. De ce nu i-a venit niciodată în minte? E bine că nu a împlinit încă treizeci şi patru de ani. Exact la treizeci şi trei de ani Isus a săvârşit fapta care îi confirma deplina maturitate: şi-a dat viaţa de bunăvoie

pentru o idee care nu-i trezea nici un fel de compasiune lui Miha – pentru păcatele altora.

Să faci ce vrei cu viaţa ta – asta înseamnă să fii om matur. În ce priveşte egoismul – e o însuşire a adolescenţei. Nu, nu mai vreau să fiu adolescent…

Intră în camera de baie, făcu un duş. Îmbrăcă o cămaşă curată. Se duse la fereastră. Ramele ferestrelor erau scorojite, geamurile – murdare, dar pervazul arăta curat. Deschise fereastra – afară ploua, amurgea, lumină slabă şi mizerabilă a oraşului. Încă nu se aprinseseră felinarele, dar ce licăriri mângâietoare.

Îşi scoase ghetele, ca tălpile să nu lase urme murdare, sări pe pervaz, abia sprijinindu-se pe el. Bolborosi „Imago! Imago!“ şi se aruncă în gol.

Ce sunt aripile? Terminaţii ascuţite şi umede ale unui mecanism de zbor bine întocmit, vârâte în crăpătura membranei chitinoase. Aripa, eliberată din strânsoare, se întinde printr-o mişcare lungă, lină, se desface zvântându-se în aer, şi iat-o pregătită pentru o primă zbatere. Cu o reţea de nervuri ca la libelulă sau membranoasă ca la fluturi, cu un desen al nervaţiei complicat şi desăvârşit, veche de când lumea şi incapabilă să se plieze sau foarte nouă şi pliindu-se rapid şi sigur… Îşi ia zborul fiinţa înaripată lăsând pe pământ învelişul de chitină, sicriul ei gol, şi aerul nou îi umple plămânii noi, şi o muzică nouă îi răsună în organul auzului, nou şi perfect alcătuit.

Pe birou i-au rămas ochelarii şi o foaie de hârtie cu ultimele lui versuri:

Veni-va ziua când fi-vom luminaţi
Viitorul mi-e limpezit de-un crez:
Şi eu sunt om şi n-am trădat
Pe nimeni. Prieteni, pentru mine vă rugaţi.

Prietenii credincioşi şi-au luat rămas-bun de la prietenul necredincios – fiecare cum a putut. La Taşkent, tătarii i-au cinstit memoria ţinând o slujbă de pomenire după ritualul musulman. La Ierusalim, coreligionarii lui Marlen i-au rostit un kadiş şi zece evrei au bolborosit în ivrit cuvinte de neînţeles, şi la Moscova, Tamara, prietena Oliei, a făcut un parastas la biserica Preobrajenski, unde slujea un preot liber-cugetător, care a avut curajul să se roage pentru un sinucigaş.

Faţa mortului era acoperită cu un giulgiu. Era multă lume, plângeau toţi. Viktor Iulievici stătea cu capul plecat, lacrimile curgeau pe faţa nerasă, scofâlcită, a fostului profesor.

— Bietul băiat! Bietul Miha! E şi vina mea…

Pe profesorul „răspopit“ îl însoţea Mihail Kolesnik, prietenul său din copilărie. Stăteau unul lângă altul – „trei mâini, trei picioare“, cum îşi spuneau.

Sania plângea – avea mereu ochii gata să plângă. Ilia venise cu aparatul şi fotografia slujba de pomenire. Toţi au intrat în cadru: chiar şi Safianov, cu lipomul uriaş de pe obraz. Misiunea lui eşuase. Era un mare eşec!

Aliona n-a venit la înmormântare. Părinţii au hotărât că nu trebuie să-i spună de moartea soţului, fiindcă era într-o stare psihică gravă. Poate altă dată, într-o zi…

Note

86. Şef (rus.).

87. „Seară de iarnă“, din „Poeziile lui Iuri Jivago“, în Boris Pasternak, *Doctor Jivago*, trad. de Emil Iordache, Polirom, Iaşi, 2013, p. 652.

88. Serviciul pentru vize şi pentru înregistrarea cetăţenilor străini, care se ocupa şi de dosarele cetăţenilor sovietici care voiau să călătorească.

O poveste rusească

Într-o iarnă, în zilele de Crăciun, când era gerul mai mare, copiii lui Kostia s-au îmbolnăvit de pojar şi nevasta a făcut o criză de pielonefrită. Anna Antonovna, mama Lenei, croitoreasă la pensie, venea valvârtej de la Opaliha când o chemau în ajutor, dar de data asta rămăsese acasă din cauza frigului: locuinţa trebuia încălzită mereu ca să nu îngheţe ţevile.

Până s-a potolit gerul, Kostia a trebuit să alerge de la un pat la altul, înarmat cu medicamente, oale de noapte, căni şi farfurii. Lena a refuzat să se interneze, a zăcut la pat, plângând încetişor, sleită de puteri, căinându-şi copiii şi bărbatul.

A apărut până la urmă Anna Antonovna, şi-a suflecat mânecile şi l-a eliberat pe Kostia trimiţându-l la serviciu, la laboratorul care, în absenţa lui, aproape că-şi oprise activitatea. Acolo totul s-a pus din nou în mişcare, era un du-te-vino general din cauza sintezei de lungă durată care nu reuşise fără ajutorul lui. Uitaseră să supravegheze regimul de temperatură şi nu obţinuseră produsul dorit. Şi totuşi, rezultatul era interesant. Chimia e o ştiinţă plină de mistere, din erorile ei se nasc uneori descoperiri uluitoare.

La miezul zilei, Anna Antonovna sună alarmată la laborator anunţând că venise la ei acasă o bătrână încălţată în cizme de pâslă, care arăta în totul foarte ciudat, şi că-i adusese ceva important lui Kostia, dar nu vrea să-l lase, ci îl aşteaptă până se întoarce ca să i-l dea în mână. Stă în sufragerie, îmbrăcată, nu vrea să mănânce, nici să bea, şi miroase îngrozitor. Vino cât poţi de repede, Kostia!

Kostia o întrebă de copii, dacă mai au febră, şi primi un răspuns mulţumitor: le scăzuse temperatura. După cinci zile în care se încăpăţânase să rămână la patruzeci de grade. Aici îşi spunea cuvântul şi influenţa binefăcătoare a Annei Antonovna. De mult timp îi zicea soacrei sale „Valerianka“, fiindcă avea darul de a împăca pe toată lumea, de la vecinii duşmănoşi până la căţeii lor, ca să nu mai vorbim de copii şi plante. Femeie cu suflet mare.

Kostia se mai învârti o oră prin laborator şi plecă să lămurească lucrurile cu bătrâna care puţea atât de urât.

Mirosul din casă nu venea de la ceva necurat, ci era mirosul acru de la ţară, de oaie prost argăsită, nimic altceva împuţit care să-ţi mute nasul din loc. Bătrâna cedase insistenţelor, se dezbrăcase şi acceptase invitaţia la ceai,

judecând după ditamai cojocul de oaie vechi de sub cuier. Kostia vru să-l agaţe, dar nu găsi nimic care să semene cu o agăţătoare. Tot acolo zăceau şi cizmele de pâslă uriaşe, căptuşite pe dinăuntru, mirosind şi ele a blană jilavă. Femeia nu mai era în sufragerie, trecuse în bucătărie. Bea ceai, ceai negru foarte tare.

Arăta a ţărancă sadea: avea patru broboade pe ea, dintre care două îi acopereau capul, una de pânză neagră dedesubt, cealaltă de lână gri deasupra, a treia era legată în jurul şalelor, a patra îi acoperea umerii.

— Bună ziua, tuşă, o întâmpină Kostia zâmbind de toată situaţia caraghioasă în care se afla. Soacra stătea în spatele lui făcând ca lucrurile să arate şi mai caraghios.

— Iată-l pe tânărul stăpân al casei, tuşă, Konstantin Vladimirovici.

— Văleu, nepoate, puiu' meu, da' n-aduci deloc cu bunică-tu, ba deloc!

Bătrâna molfăi înduioşată vorbele şi se puse pe plâns, de parcă el trebuia musai să semene cu nu ştiu care bunic.

Kostia nu se repezi s-o descoasă, s-o întrebe ce şi cum, lăsă comedia să se desfăşoare de la sine. Că era o comedie, despre asta nu avea nici o îndoială. Băbuţa, trandafirie, cu ochii albaştri ca mărgelele de peruzea, îşi clătină capul îmbrobodit în toate direcţiile, într-o parte şi într-alta, în spate şi-n faţă, ca o maimuţică de porţelan chinezească. Şi îşi plesni palmele uscate şi roşii:

— Vai, Kostia, Konstantin, iacătă-l, ultimul vlăstăruş… Când te gândeşti de la care arbore, cine să-l ştie, cine să-l vadă?…

Kostia se lăsă ispitit de vorba ei ţărănească şi o întrebă:

— Şi cum îţi zice şi te strigă, tuşă?

— Să-mi zici tuşa Paşa, Paraskeva mi-e numele. Aşa-mi zicea şi bunică-tu.

— Şi pe tătuca matale? continuă jocul Kostia.

Nu prea se simţea în apele lui, nu înţelegea ce legătură pot să aibă cu băbuţa caraghioasă bunicii lui, tatăl mamei, răposatul general Afanasi Mihailovici, şi bunicul din partea tatălui, Viktor Grigorievici, un aviator mort în război…

— De când sunt, nu m-a preacinstit nimeni cu numele tatălui. Paşa şi atât mi-au zis.

— Atunci despre care bunic vorbeşti? i-o tăie scurt Kostia.

— Vai, bătrână proastă ce sunt, nu despre bunic e vorba, ci despre străbunicul tău, Naum Ignatievici îi era numele de mirean, iar pentru noi era Vlădica Nikodim.

Bătrâna căută din ochi ceva şi, negăsind ce-i trebuia, îşi făcu cruce spre fereastră.

— Apărătorul nostru şi ocrotitorul din ceruri, asta-i sigur acum!

De mult de tot, când s-a prăpădit bunica, venise la ei acasă Valentina, sora mai mică a bunicii şi adusese cu ea nişte fotografii de familie foarte vechi. La timpul acela Olga comandase o reproducere după fotografia cea mai bine păstrată. O făcuseră mare, şi ei îi plăcuse atât de mult, încât o atârnase în dormitor. Şi acum atârnă în acelaşi loc.

— Hai acolo, îi făcu el un semn din cap. Să-ţi arăt ceva.

O conduse în dormitor, unde Lena somnola din cauza bolii care părea totuşi că-şi pierduse din putere.

— Numai să mergi încet.

Deschise uşa cu grijă ca să nu scârţâie şi-i arătă cu degetul portretul de pe perete.

Bătrâna, văzându-l, căzu în genunchi:

— Batiuşka al nostru, părintele nostru! Da' ce tânăr era! Şi mândru foc! Şi bine-făcut! Şi cu maica preoteasa, cu copilaşii! Când te gândeşti cât a pătimit, ţi se taie răsuflarea. De toate a pătimit, şi s-a mântuit, şi se roagă pentru noi, pentru mântuirea noastră…

Vorba bătrânei era pe jumătate şoptită, pe jumătate cântată. Kostia nu se simţea în largul lui, povestea era încâlcită, doar frânturi şi lucruri nespuse. Da, da, bunica se lepădase de tatăl preot, şi el se prăpădise în lagăre… Aşa pare că s-a întâmplat. Mamă-sa îi spusese ceva, dar nu ştia nimic precis…

În timp ce vorbea, bătrâna îi căută mâna lui Kostia şi începu să i-o sărute.

Lena se trezi din moţăială şi se ridică în capul oaselor sprijinindu-se de perne. Se auziră plânsetele lui Verka şi Mişka în camera copiilor.

„Bate câmpii, e ramolită femeia", îşi zise iritat Kostia, smulgându-şi mâna mare cât lopata din palmele roşii care o ţineau ca într-o menghină.

Bătrâna se aruncă iar în genunchi, la picioarele lui Kostia de data asta:

— Ajută-ne, drăguţule, eşti nădejdea noastră, singura care ne-a rămas. Nimeni nu ne ascultă plângerea, toţi zic că numai rudele pot. Am vrea să-i mutăm osemintele, casa e a mea, şi acum s-au găsit să mi-o demoleze, şi mormântul lui e chiar acolo, sub casă, în locul altarului. E al nu ştiu câtelea an de când tot vorbesc de demolare. La Patriarhie nu vor s-audă, zic că părintele a slujit în catacombe, că face parte din Biserica Vie[89], că, după ei, n-a fost episcop, ci unul care a înşelat lumea, un fel de pungaş!

Lena se uită nedumerită, întrebându-se dacă nu cumva visează toată scena cu balivernele înşirate de bătrână.

Intrară din nou în bucătărie, şi Anna Antonovna puse masa. Tuşa Paşa mâncă

o farfurie de borş, mulţumi şi zise că e sătulă, să nu-i mai aducă nimic.

Pe urmă băură ceai şi o lungiră aşa până la două noaptea. Kostia nu înţelegea mare lucru din spusele bătrânei. O punea să repete, o întreba iar şi iar, ca pe un străin: mai zi, tuşă, o dată, n-am priceput, explică-mi…

Şi ea povestea, explica, arăta, cânta, plângea, şi Anna Antonovna stătea nemişcată în uşă, cu ochii cât cepele.

Nu se împăca Paşa cu datele, nu se înţelegea deloc când fusese arestat bunicul şi când îi dăduseră drumul. Fusese mai întâi deportat, trăise în regiunea Arhanghelsk, rămăsese văduv, se întorsese în ţară, fusese arestat.

— Şi cum a ajuns la Solovki[20], a fost hirotonisit, zise bătrâna strângând din pleoape în semn de respect.

— Şi ce i-au făcut, tuşă Paşa? o întrerupse Kostia.

— L-au uns episcop, în ascuns, de bună seamă, zise ea.

Şi zâmbi că-i neştiutoare, că nu se descurcă în lucruri atât de simple.

— Apoi l-au eliberat pe Vlădica înainte de război, da' n-a apucat să vină acasă că l-au luat iar. A fugit din lagăr în timpul războiului şi s-a ascuns în pădurile din Murom, şi-a dus zilele la un schit. Şi atunci m-a dus mama la el prima dată şi din ziua aceea l-am slujit până la sfârşitul vieţii. Aşa cum l-a slujit măicuţa mea, aşa mi-a poruncit să fac şi eu. Îi lăsa pe oameni să vină la el de două ori pe an. Veneau din toată Rusia. Şi dintre religioşi, şi mireni. Odată s-a pomenit cu duşmanii, avea o pisicuţă, ea le-a arătat drumu', au urmărit-o. Au găsit schitul, l-au distrus, da' n-au dat de el. Mai era un stareţ care stătea ascuns la zece kilometri de acolo, era bolnav rău şi al nostru se dusese să-i dea ultima împărtăşanie. Nu s-a mai întors, l-au prevenit oamenii, şi s-a dus mai în adâncu' pădurii, a plecat din locul lui sfânt. Oamenii buni m-au dus la el. Măicuţa se prăpădise. Am rămas iar la el, am trăit în preajma lui câtva timp.

— În ce an a fost? întrebă Kostia.

I se păru că bătrâna povesteşte despre vremuri vechi, de sute de ani.

— Nu-mi amintesc. Acolo a trăit după război, mulţi ani. În '56, ţin bine minte, eram acolo, s-a îmbolnăvit rău, hernie strangulată, era cât pe ce să moară. Ne rugam toate – mama mai trăia atunci, da' nu mai putea ajunge la el. Ne avea lângă el pe sora Alevtina, sora Evdochia, pe Anna Leonidovna din Nijni Novgorod, fata lui de suflet, şi pe mine.

Şi batiuşka al nostru şi-a luat rămas-bun şi s-a pregătit de moarte, da' Anna Leonidovna, cum ştia să se impună, a zis că să-i aducă un doctor. Era unul la Murom. Şi i-au adus un chirurg, unul credincios. Doctor bun, Dumnezeu să-l

ierte, a murit tânăr. Ivan îi era numele, deşi era armean. Mai întâi a plâns, s-a jurat că nu poate ajuta bolnavul în asemenea condiţii şi că trebuie să-l ducă la spital.

Asta se întâmpla iarna, şi Vlădica trăia într-un bordei săpat în pământ, într-o colină. Intrarea era o gaură ca o vizuină. N-avea ferestre, întuneric beznă şi ziua, şi noaptea, aşa a trăit ani de zile. Frig afară, frig înăuntru. Avea o sobiţă, da' fumu' nu se ducea nicăieri, rămânea acolo, era primejdie să scoţi coşul afară.

Şi cum să-l duci de acolo? Fără acte, fără nimic, şi până la drum erau pe puţin douăzeci de kilometri de mers pe jos. Da' nici Vlădica nu voia nici un fel de operaţie. Nu mai avea vlagă-n el, aştepta să moară. Şi când să dea doctorul să plece, a crăpat hernia – era numai sânge şi puroi. S-a apucat doctorul să cureţe rana – trei ore a curăţat. La sfârşit de tot, ne-am gândit că s-a prăpădit Vlădica. Era alb, mai alb decât zăpada, şi doctorul îi pipăia mereu pulsul, se temea că o să moară.

— Duceţi-mă de aici, zice doctorul, careva să mă ducă până acasă. Vă trimit medicamente, da' trebuie, zice, să-i faceţi injecţii înăuntrul muşchilor.

Sora Alevtina l-a dus, a răzbit cu el până la Murom şi după o zi jumate s-a întors. A adus de toate – seringă, ace, penicilină. A trimis Ivan o găină şi griş. Şi pâine a trimis, dar a cerut să nu-i dăm lui. Şi a mai cerut să-i aducem înapoi seringa şi acele. A zis că poate l-o salva frigul. Minune mare! Dumnezeu l-a salvat, nu frigul. Am rămas eu şi sora Alevtina, i-am trimis pe toţi ceilalţi. Şi am păţit ceva de tot râsul! Am fiert o jumate de găină, şi cealaltă jumate ne-a luat-o vulpea direct din bordei – şi ţuşti! Ce-am mai râs şi am plâns.

În trei zile a început să pâlpâie viaţa în el. Apoi a deschis ochii şi zice: „Mi-au venit puterile, sunt gata să plec, da' uite că m-au lăsat cu voi".

Şi i-a fost bine, din ce în ce mai bine, şi s-a pus pe picioare.

În aprilie l-au adus la noi. S-a instalat şi ne-a adus Raiul în casă. Ţinea slujba în fiecare zi. În primul an ieşea puţin afară vara, numai noaptea, ca să privească cerul. Apoi s-a închis în odăiţă şi ieşea doar să slujească. Avea o măsuţă de mahon. Zicea că noi n-avem nevoie de antimis, că pământul nostru e îmbibat de sângele evlavioşilor şi al celor care au suferit pentru credinţă. Că oriunde ne închinăm, dăm de oasele martirilor.

Ţinea slujba după reguli, după rânduiala din mânăstiri. Adesea nu se culca noaptea, se ruga. Şi la urmă au început să i se umfle picioarele – nu mai putea sta în picioare, îl ţineau de subsuori. Ce de norod venea la el. Ah, şi ce mai tremuram! Dacă ne prindeau? Şi el mă liniştea: „Nu ne prind, Paşa. Rămân aici

în vecii vecilor“.

A trăit opt ani la noi. În ’64 Vlădica şi-a dat sufletul.

Paşa îşi făcu semnul crucii. Chipul i se lumină, parcă se bucura.

— Câţi ani avea? întrebă Kostia.

— Avea nouăzeci de ani. Poate nouăzeci şi unu.

„Când m-am născut, bunica mai trăia. El ar fi putut să stea cu noi, în familie“, îi veni în minte lui Kostia. Şi-l imagină pe episcop în rasă neagră, cu crucea pe piept, stând alături de răposata lui bunică, Antonina Naumovna. Da, părinţi şi copii… Nu, e imposibil.

Povestea se încheiase. Era două noaptea, dar rămăsese ceva neclar: de ce venise tuşa Paşa la ei?

— N-aş fi venit eu până aici, da’ lumea zice că toată uliţa noastră o să fie demolată. O să ne dea apartamente. Da’ cum rămâne cu mormântul? E sub casa noastră! Trebuie să-l mutăm. Le-am zis să dezgropăm osemintele şi să le ducem în pădurile din Murom, unde a stat el ascuns. Da’ ai noştri mi-au zis că nu, că trebuie înmormântat cu slujbă religioasă, potrivită pentru un episcop, că au venit vremurile când se pot obţine hârtiile trebuincioase. Să-i dea ce i-au luat, să-i ridice pedeapsa că a stat în puşcărie. Am scris cuvântul ăsta…

Scormoni în broboade, într-un loc ascuns, şi scoase un pachet gros, învelit în hârtie de ziar, şi din el o bucată de hârtie pe care scria „reabilitare“ cu un scris de om bătrân.

Kostia pricepu în sfârşit ce trebuia să facă: să ceară dosarul străbunicului său (probabil la KGB, se gândi el pe moment) şi să obţină certificatul de reabilitare. Promise că se va ocupa neapărat, că se va informa şi va depune o cerere.

Paşa scotoci în pachet:

— Uite, ţine, ne-a rămas un act de la el, e pentru tine. Aşa au hotărât ai noştri, să ţi-l dăm ţie. Poate că te-ntreabă ceva acolo.

Bătrâna scoase o hârtie subţire, îngălbenită, era diploma de absolvire a seminarului eparhial în 1892, pe numele Derjavin Naum Ignatievici…

— Despre care *ai noştri* vorbeşti, tuşă? El mai avea ceva rude? întrebă Kostia când conversaţia păru că se termină.

— Care rude? Un băiat al lui, preot, a fost împuşcat, cei care l-au renegat au murit şi ei, cei mai tineri au murit de mici, cât despre fete, doar ştii bine… Comunitatea noastră religioasă era aparte, *ai noştri* nu l-au recunoscut pe patriarh, da’ după război, părintele a zis că să mergem la Biserica mare, că alta n-o să mai fie. Da’ îi hrănea peste poate pe ai noştri, nu se dădea în lături.

A slujit până la moarte. Cine nu putea fără el se ducea să-l vadă. Mai sunt şi azi câţiva care-l cinstesc. De ei zic că sunt ai noştri.

Bătrâna îşi petrecu noaptea pe patul pliant şi plecă în zori, lăsând în urma ei miros de oaie, pe care Kostia îl găsea mai degrabă plăcut.

Era în ultimul an de doctorat. Se părea că-l aşteaptă ceva mai important decât teza, care, oricum, era pe drumul cel bun. Şeful lui strâmba din nas şi încerca prin toate mijloacele să-i întârzie predarea lucrării la timp.

— Sinteza, sinteza şi iarăşi sinteza! Nu te opri! Poate că n-o să mai ai ocazia niciodată în viaţă să-ţi reuşească! O să-ţi susţii lucrarea anul ăsta, la anul, în viitor, ce importanţă are? Ţi-am pregătit un post! Dă-i înainte cu sinteza! îl presa şeful lui.

Kostia făcu noi şi noi experienţe şi obţinu rezultate neaşteptate, foarte promiţătoare. Şi, lucru mai important decât toate, erau cât se poate de exacte.

Ocupat până peste cap, reuşi totuşi să afle că nu trebuia să meargă la KGB, ci la Procuratură. Oamenii bine informaţi spuneau că momentul e depăşit, că vremea reabilitărilor s-a încheiat la sfârşitul anilor şaizeci şi că slujitorii Bisericii nu figurau printre victimele represiunilor politice. Abia în primăvară Kostia a găsit timp să depună cererea de reabilitare a străbunicului său. Arkadi Ivanovici, funcţionarul rotofei de la Parchet, se arătă amabil şi-i promise că se interesează la arhivă şi-i dă un telefon. Îl sună după două săptămâni.

Kostia sosi la ora fixată. Funcţionarul îl primi neaşteptat de curtenitor. Avea pe birou un dosar subţire:

— Konstantin Vladimirovici! Mi-au trecut prin mână mai mult de două mii de dosare, am văzut multe la viaţa mea. Cazul străbunicului dumitale este însă uimitor: a evadat din lagăr la începutul anului 1945 şi de atunci, formal, e căutat cu mandat şi face obiectul unui dosar de anchetă. E un caz deosebit, juridic vorbind, n-am mai întâlnit aşa ceva în practica mea. O să mă sfătuiesc cu specialiştii, dar cred că evadarea şi faptul că părintele Derjavin Naum Ignatievici n-a fost găsit reprezintă un obstacol important pentru reabilitarea sa. Nemaivorbind de faptul că nu ne ocupăm deocamdată de dosarele persoanelor din această categorie. Cazul mă interesează foarte mult, o să încerc să aflu câte ceva din sursele mele. Dar speranţe sunt puţine.

Kostia dădu din cap în semn că a înţeles prea bine cum stă treaba şi se bucură că nu i-a spus deschis tot ce ştia: unde stătuse ascuns străbunicul său timp de douăzeci de ani, până la sfârşitul zilelor. Ştia, dar n-a suflat o vorbă!

Acasă îl aştepta o scrisoare de la tuşa Paşa. Ca un făcut – în aceeaşi zi! Bătrâna îl ruga să vină degrabă la ea, fiindcă sunt pe cale să-i demoleze casa

şi nu ştie cum să iasă din încurcătura cu mormântul.

Trecu o săptămână, trecu a doua, şi Kostia nu-şi găsi timp să plece, era ocupat până peste cap, în plus, fu nevoit să-şi mute familia la soacra lui, la Opaliho, să-şi petreacă acolo vara. Lena era nervoasă ca întotdeauna când trebuia să facă bagajele şi să se pregătească de plecare, o apuca groaza, nu se ştie de ce, când auzea de călătorie, chiar şi de una neimportantă.

Abia la începutul lui iunie, după ce şi-a mutat familia la casa de vacanţă, a plecat în sfârşit la tuşa Paşa. A ajuns la Zagorsk, a admirat cupolele mânăstirii Serghieva Posada şi s-a dus la adresa indicată, dincolo de calea ferată.

Satul era de mult timp integrat în oraş, strada se numea Podvoiski sau Voikovski. Pe o latură a ei se înălţau din gropile făcute pentru fundaţie viitoarele blocuri cu patru etaje, ridicate deocamdată până la primul etaj. Pe partea cu numere fără soţ lucra un excavator. Căsuţele erau atât de dărăpănate, încât era de ajuns ca bena excavatorului să le lovească o dată, ca ele să se prăbuşească. Casa cu numărul 19 era întreagă, aştepta să-i vină rândul. La numărul 17 munceau de zor excavatoristul şi coechipierul său. Camionul încărcat cu moloz tocmai pleca.

Casa cu numărul 7, după cum indica adresa expeditorului scrisă pe plic, nu mai exista.

Kostia se aşeză pe buturuga unui copac tăiat nu de mult, chiar în faţa casei. În noul cartier copacii se tăiau ca să nu strice priveliştea şi să nu-i împiedice pe constructori.

„Am ajuns prea târziu. Ieri sau alaltăieri, excavatorul ăsta a scormonit pământul şi a dezgropat oasele străbunicului, le-a descărcat în bena camionului şi acum şi-au găsit odihna la groapa de gunoi a oraşului. Şi asta pentru totdeauna. Ce ruşine… N-o să mi-o iert niciodată. Ce-am aşteptat atâta vreme? Şi mama, înainte să moară, m-a rugat s-o incinerez şi să-i împrăştii cenuşa pe mormântul lui Ilia… Nici asta n-am făcut. Dar unde-i Münchenul ăsta? Unde-i groapa aia? Dragostea pentru mormintele părinţilor… Oasele bunicului la groapa de gunoi… Ce poveste rusească… Da, aşa suntem noi…“

Chelălăielile unor căţei îi întrerupseră gândurile. Se întoarse speriat, fiindcă amărăciunea din suflet îl obosise prea mult ca să reacţioneze normal. Pe iarba tânără se hârjoneau doi căţei aproape adulţi. Unul dintre ei avea un os mare, abia îl ţinea în gură, celălalt încerca să i-l ia şi-l împingea cu botul în coastă.

Osul era ros de mult, nu mai era hrană, ci jucărie.

Kostia stătea pe buturugă şi plângea de ruşine, înfuriat pe el însuşi.

Când îşi ridică privirea, văzu uimit că lângă el stăteau în picioare două bătrâne înfăşurate în broboade.

— Nu mai plângeţi. Sunteţi nepotul? Paşa a dezgropat toate oasele din pivniţă, le-a spălat, le-a înfăşurat în albituri sfinţite şi le-a dus la Murom. A spus: găsesc schitul şi le îngrop acolo. Aleksaşa Grigoriev a mers cu ea fiindcă nu le putea duce singură. Noi suntem de la casa de acolo, chiar din margine. Paşa a zis să stăm aici şi să vă aşteptăm. Şi uite că am stat.

Note

89. Mişcare schismatică în sânul Bisericii ruse pornită în 1922 şi abolită în 1947.

90. Lagăr la Marea Albă inaugurat de Lenin.

Ende Gut

În anii şaizeci apăruseră un nou soi de străini îndrăgostiţi la nebunie de Rusia. Nu se numărau cu sutele, ci cu zecile. Erau bine cunoscuţi la Moscova şi la Petersburg.

Comuniştii italieni apăruseră primii. Au fost urmaţi de tot felul de suedezi şi americani. Au înghiţit momeala ademeniţi de Dostoievski şi Tolstoi, Malevici sau Hlebnikov – în funcţie de orientarea lor profesională. Şi pe unii, şi pe alţii i-a atras misterul sufleului slav – blând şi neînfricat, iraţional şi pătimaş, cu o notă de nebunie sublimă şi de cruzime capabilă de orice sacrificiu.

Şi-au scuturat praful spiritului burghez de pe pantofii italieneşti impecabili, s-au îndrăgostit de frumoasele rusoaice, s-au căsătorit cu ele îndepărtând nenumăratele obstacole, le-au luat cu ei la Roma şi la Stockholm, la Paris şi la Bruxelles, apoi s-au întors în Rusia, la Sivţev Vrajek sau la Polianka, ba chiar şi la Konkovo-Derevlevo. Şi-au găsit prieteni ruşi de nădejde, s-au ataşat de părinţii şi copiii lor, le-au adus cărţi, medicamente, culori pentru pictat, biberoane, haine de blană, ţigări… Au primit în schimb albumele şi cărţile de artă de negăsit despre icoanele lui Andrei Rubliov şi frescele lui Dionisie, icre negre şi dragoste entuziastă, dar nu chiar dezinteresată.

După festivalul din 1957, Pierre Zand a trimis prietenilor moscoviţi prin poştă sau prin intermediari o mulţime de bunuri: jeanşi, dantele, discuri… Discuri pentru Sania, guleraşe de dantelă de Bruxelles pentru Anna Aleksandrovna, jeanşi pentru cei trei prieteni. Aşa îşi concretiza dragostea pentru patria părăsită de strămoşii săi.

Printre străinii îndrăgostiţi de Rusia, Pierre ocupa un loc special: era rus, deşi se trăgea din nemţii de la Baltica, şi dorul de Rusia făcea parte din fiinţa lui, nu avea leac. Ce-l necăjea cel mai mult era că sentimentul ăsta atât de rar şi de complicat fusese descris de mult timp, disecat şi întors pe toate feţele cu treizeci de ani în urmă de scriitorul Sirin[91], şi ca dovadă, trimitea prietenilor lui cărţile acestui autor necunoscut în Rusia, care la vremea aceea îşi schimbase pseudonimul cu numele său real.

Aidoma eroului din romanul lui Sirin, Pierre făcea o faptă eroică introducând în Rusia cărţile unei mici edituri din Bruxelles. Mai ales cărţi religioase. Era un militant pe tărâm social, în genul comsomoliştilor. În 1963 a petrecut cinci luni la Universitatea de Stat din Moscova, unde se ţineau cursuri de limba rusă pentru străini. A primit un loc la căminul de pe strada Volghin şi

a colindat oraşul, a umblat împreună cu prietenul Ilia prin locurile cele mai dubioase, a fost la concerte minunate cu prietenul Sania şi chiar l-a însoţit o dată pe prietenul Miha la surdomuţii de la internat… Cerceta îndeaproape draga lui Rusie.

La sfârşitul celor cinci luni, cineva l-a denunţat că primeşte cărţi cu valiza diplomatică pentru prietenii din Moscova, şi l-au expulzat din ţară ca spion. La Universitatea din Moscova nu se glumea cu asemenea lucruri.

Scandalul a fost destul de mare: a apărut un articol în presa centrală în care era acuzat că face spionaj, organizează acţiuni subversive şi răspândeşte literatură antisovietică. În afara denunţului, nu existau probe, doar suspiciuni exagerate.

În timpul celor cinci luni Pierre a reuşit să se îndrăgostească de o fată drăguţă, Alla, cu ochii de nordică şi părul galben-pai, dar nu le-a fost dat să-şi unească destinele, fapt pe care Alla avea să-l regrete până la adânci bătrâneţi: fusese o proastă, dacă nu-l denunţa, poate că ajungeau să se căsătorească. Au făcut presiuni asupra ei, au ameninţat-o că-i retrag dreptul de a sta la cămin, au acuzat-o de prostituţie şi, în general, au speriat-o că-i distrug viaţa. Fata, care nu avea încredere în puterea sovietică, a crezut de data asta în ameninţările ei.

La urma urmelor, expulzarea era acceptabilă în comparaţie cu perspectiva descrisă de Nabokov: „…şi iată că mă duc la râpă, la râpa unde voi fi ucis“[92].

După ce a părăsit în termen de trei zile scumpa sa patrie spirituală, Petia a tânjit după ea, sfâşiat de dorinţa de a veni înapoi, în vreme ce mii de oameni doreau cu ardoare să plece din Rusia. Dar pe unii nu-i lăsau să vină, şi pe alţii nu-i lăsau să plece.

Totuşi, viaţa l-a dus pe Petia în anii aceia într-o direcţie opusă din punct de vedere geografic. Şi-a croit drum spre o carieră de slavist şi a fost invitat la una dintre universităţile din California. N-a rupt relaţia cu prietenii din Moscova, dar legătura lor a avut din ce în ce mai multe întreruperi. Asta nu l-a împiedicat să primească o carte din Rusia în 1970, imediat după publicarea ei în samizdat, intitulată *Moskva-Petuşki*, a unui autor necunoscut, Venedikt Erofeev.

Ilia şi-a dat toată silinţa în privinţa asta. Ba chiar i-a scris şi o scrisoare însoţitoare, în care i-a explicat că e cea mai bună carte din toate câte se scriseseră după revoluţie în Rusia. Pierre a acceptat încântat să-l traducă şi s-a pus pe treabă. Şi-a dat seama după trei luni că n-o s-o scoată la capăt. Că era peste puterile lui. Cu cât se afunda mai mult în roman, cu atât mai des

descoperea straturi noi.

O vastă cultură se sprijinea pe un procedeu care ducea romanul în zona sentimentalismului. Era vorba de însemnările unui călător rus. Autorul apărut peste noapte începea cu Radişcev şi Griboedov şi se îndrepta Dumnezeu ştie încotro – ba spre Dostoievski şi Blok, ba scormonea în adâncul limbii populare, necizelată şi pură, care nu putea fi falsificată. Textul era plin de citate – născocite, autentice, aduse din condei, pândite de ridicol. În roman stăteau alături parodia şi mistificarea, suferinţa trăită intens şi talentul autentic.

Pierre a scris un articol lung şi l-a trimis la o revistă de specialitate, unde i-a fost refuzat. Nimeni nu-l cunoştea pe autor, şi articolul i s-a părut redactorului prea îndrăzneţ.

Pierre se simţi de-a dreptul jignit şi se îmbătă criţă. Şi beat cum era, se apucă să-şi sune prietenii moscoviţi. Nu-i găsi pe Ilia şi pe Miha, dar îl găsi acasă pe Sania. Acesta îi povesti despre nenorocirea cu moartea lui Miha. Şi mai adăugă câteva fraze încurcate, că viaţa nu mai are sens, şi ce sens să mai aibă când cei mai buni şi cei mai dragi se duc, şi că sensul însuşi nu are sens…

Trezit brusc din ameţeală, Pierre îi spuse lui Sania că o să caute o soluţie pentru el. Ceva constructiv. Că a cheltuit pe telefon salariul pe două săptămâni. Şi că trebuie să bea neapărat ce mai rămăsese din sticlă. Şi că aşteaptă telefonul prietenului său, Evgheni…

Sania uită imediat de convorbire, de parcă se îmbătase el, şi nu Pierre. Era copleşit de tristeţe, arăta ca moleşit de febră. Nu făcea decât să stea lungit pe divanul Niutei, să fixeze fără să vadă, cu privirea complet absentă, tapiţeria pernei uzate, captând un fel de unde reflectate ale ţesăturii multicolore – albastru, galben deschis, mov – care nu aveau nimic de-a face cu desenele propriu-zise: un coş de flori, un buchet şi o panglică ondulată ca o serpentină.

Când ieşise ultima oară din casă? La înmormântarea Niutei? La biserică, la parastasul de patruzeci de zile? Da, Miha fusese la biserică, stătuseră unul lângă altul, Miha plânsese, în schimb el nu fusese în stare să plângă. Fiindcă nu mai avea puterea să reacţioneze, nu mai percepea nimic în afară de sentimentul că tot ce-l înconjura îi era îngrozitor de străin. Da, mai întâi Niuta, apoi Miha. Rămăsese mama, pe care făcea eforturi s-o recunoască de fiecare dată. Mai degrabă ghicea că este chiar ea. Dimineaţa, înainte să plece la serviciu, Nadejda Borisovna, brunetă, cu părul vopsit, se apropia de Sania temătoare, drăgăstoasă, şi-i aducea sandviciul cu brânză şi ceaiul. Seara îi aducea o farfurie de supă.

Sania mânca din când în când fără să-şi dea seama ce face. Înghiţea, mesteca, şi atât. Ducea dorul ceaiului cu lămâie, bine îndulcit, cum i-l aducea bunica Niuta când era bolnav.

Sania se gândi că ea murise frumos şi lăsase o amintire frumoasă. În schimb moartea lui Miha fusese îngrozitoare, împotriva firii. În ziua aceea el se întorcea acasă de la staţia de metrou Kirov şi avea de gând să treacă pe la Miha, cum obişnuia să facă în ultimii ani. Fusese primul care îl văzuse prăbuşit, cu capul zdrobit de bordura din piatră care împrejmuia stratul de flori dispărut de mult.

Zăcea în cămaşa cadrilată cumpărată de Niuta cu mulţi ani în urmă. Avea şi Sania una la fel. Nu era încălţat cu pantofi, nu se ştie de ce, numai în ciorapi. Lumea, puţină câtă era, se adunase în jurului cadavrului. Trebuia luat de acolo urgent.

I-au acoperit corpul cu un cearşaf. Un cearşaf vechi cu un petic mare în mijloc, luat de pe o frânghie de rufe.

Sania ştia că Aliona şi Maia plecaseră într-un sat aproape de Riazan, îi povestise Miha dezamăgit şi nedumerit. Acum trebuia s-o găsească pe Aliona. Cum să-i spună?

Se lungise pe pat copleşit de durere imediat după înmormântarea lui Miha. Dormea, se trezea, auzea ba râgâiturile şi vocea lui Lastocikin, ba gargariselile greţoase de la televizor… Nu avuseseră televizor cât trăise Niuta! La şase dimineaţa îi spărgea urechile imnul naţional, apoi venea miros de cafea în valuri – mama pregătea cafeaua pe spirtiera din cameră, la fel ca Niuta. Pe urmă se făcea linişte, Sania aţipea din nou, se trezea, se scula din pat, dacă avea nevoie să meargă la toaletă, şi se întindea iarăşi pe divan. Nadejda Borisovna îl întreba alarmată ceva, el nu-i înţelegea vorbele şi se întorcea cu faţa la perete.

Veneau să-l vadă prietenii de la Conservator. Mai fusese cineva la el – Ilia? Vasili Innokientievici? Pe urmă a venit Kolosov. S-a aşezat în fotoliul Niutei. Era semnul împăcării după câteva conflicte între ei. Pe măsură ce trecuseră anii, Sania pierduse susţinerea profesorului, şi se îndepărtase de el. Dar în loc să se bucure acum, îl tratā cu indiferenţă.

Suportă cu greu convorbirea.

Kolosov îi puse pe masă o cutie cu dulciuri de la cofetăria din faţa Conservatorului şi un volum vechi, în ediţie germană de lux. Înainte să plece, îl anunţă că-i aranjaseră o vacanţă de o lună ca să-şi vadă de sănătate, şi că nu-i nimic mai bun pentru suflet şi trup decât *Clavecinul bine temperat*, care te

vindecă de toate bolile.

— Asta-i o raritate, ce ţi-am adus. O să apreciezi…

A apreciat Sania după două zile, când a luat volumul şi şi-a dat seama că ţine în mână „*Clavecinul bine temperat* cu toate tonurile şi semitonurile, cu terţele majore sau do, re, mi, şi terţele minore sau re, mi, fa… Compus de Johann Sebastian Bach – capelmaistru şi director al muzicii de cameră, în vremea prinţului de Anhalt-Köthen“.

Nu degeaba insistase Niuta să înveţe limba germană. Sania a reuşit să citească titlul scris cu caractere gotice…

Când a deschis volumul, s-a înviorat. Era o adevărată minune: *Urtext*, textul original al autorului, volumul paisprezece din prima culegere completă a operei componistice a lui Bach, editată la sfârşitul secolului al XIX-lea. Ediţiile pe care le văzuse până atunci aveau adaosuri: linii subţiri, tempouri, ba chiar era indicat locul unde să pui degetul. Acum avea în faţă textul curat şi asta îl zgudui de-a dreptul – ca şi cum s-ar fi găsit singur, faţă-n faţă cu genialul compozitor. Fără intermediari. Ca toţi aceia care se ocupau cu teoria muzicii, studiase şi el *Clavecinul bine temperat*, îl entuziasmase simplitatea şi limpezimea construcţiei – dezvoltarea tonalităţilor, în do-major, în do-minor, în do-diez major. Preludiul al treilea, îşi aminti Sania, fusese compus mai întâi în do-major, pe urmă Bach îl corectase introducând şapte diezi, şi gata! Şi tot aşa pentru cele douăzeci şi patru de tonalităţi utilizate. Simplisim! Exerciţii pentru elevi. Compusese pentru fiul său adolescent şi scrisese: abecedar muzical pentru învăţătură. Fără nici un fel de note marginale, indicaţii – cântă cum vrei, muziciene! Ai deplină libertate!

Sania se ambală serios: cunoştea destule interpretări ale *Clavecinului* şi ardea de nerăbdare să le asculte din nou şi să le compare.

Avea în casă discuri – înregistrarea superbă cu Samuel Feinberg. Discul îl cumpărase Niuta de mult. Cuprindea toate cele patruzeci şi opt de preludii şi fugi. Avea şi înregistrările cu Richter, minunate, dar discurile erau groaznic de zgâriate.

Sania găsi discul cu Feinberg şi-l puse. Avea dreptate Kolosov – sunete curate, te purificau. Plonjă cu toată fiinţa în muzică. Sau lăsă muzica să treacă prin el.

Pierdu o săptămână întreagă ascultând muzică şi citind notele din partituri. Feinberg era un adevărat magician. Părerile erau împărţite – unii îl preamăreau pe Glenn Gould pentru interpretarea preludiilor şi fugilor, pentru alţii Richter era maestrul şi dumnezeul lor. Dar la Feinberg simţeai atâta

tristeţe, fragilitate şi eleganţă, părea că viaţa toată s-a scurs şi au rămas doar modulaţiile astea, bătăile din aripi ale fluturelui, nu carnea, ci sufletul muzicii.

Bărbatul cu înfăţişare deloc maiestuoasă, un om ca oricare, cu bărbuţa de ţap, umbla nu de mult pe coridoarele Conservatorului şi nimeni nu şuşotea în urma lui: Feinberg, uite-l pe Feinberg.

Altfel stăteau lucrurile cu Neuhaus sau Richter. Aveau parte numai de şuşoteli pe la spate: uite, uite cine vine…

Şi Sania îl ascultă iar şi iar pe Bach, şi spre sfârşitul celei de-a doua săptămâni se înzdrăveni de-a binelea.

La ultimul preludiu şi la ultima fugă Bach scrisese: „*Ende Gut – Alles Gut*“.

— Bun, zise Sania. Avea încredere în Bach.

Spălă cada de baie, o umplu cu apă fierbinte cât s-o poată suporta, rămase înăuntru mult timp, îşi tăie unghiile, îşi rase firele aspre de pe obraji care puteau purta acum numele de barbă, îmbrăcă o cămaşă nouă – habar nu avea unde să se ducă. Se privi în oglinda Niutei – slăbise, avea o paloare interesantă şi două tăieturi pe bărbie. Sună telefonul.

— Evgheni, un prieten al lui Pierre. În sfârşit am reuşit să vă găsesc. Aş vrea să ne vedem. La locul obişnuit.

Sania aproape că uitase de locul obişnuit, unde îşi trimitea Pierre curierii – cu cărţi, jeanşi, discuri.

Se întâlniră lângă berăria din Parcul Culturii. Evgheni se numea de fapt Eugene, era corespondentul unei reviste americane, acreditat la Moscova. Îi propuse, în numele lui Pierre, varianta căsătoriei fictive. Abia ieşit din depresia profundă, Sania avu o reacţie moale: se poate aşa ceva? Eugene îl convinse că trebuie să încerce, adăugând că Pierre se ocupă acum de alegerea unei candidate.

— Blondă sau brunetă?

Sania izbucni în râs. Era prima oară de la moartea lui Miha.

Gerurile din ianuarie care, după toate socotelile, se cuveneau să vină sau de Bobotează, sau de Crăciun se abătură exact la mijloc, între cele două sărbători. Eugene Michaels şi Sania Steklov ajunseră la aeroport cu mijloace de transport diferite: Eugene luă metroul până la staţia Recinoi şi de acolo taxiul, şi Sania luă autobuzul. Erau doar câteva persoane care aşteptau cursa de New York, iar Sania şi Eugene se străduiră să facă în aşa fel încât să nu fie remarcaţi.

Avionul întârzie o oră. Anunţară în sfârşit că a aterizat. Oamenii care

aşteptau se repeziră toţi deodată către locul sacrosanct, unde prin strungă trec frontiera de stat cetăţenii străini şi o mână de pasageri ruşi aparţinând castei diplomaţilor şi kaghebiştilor.

Se buluciră prea devreme – erau nevoiţi să mai aştepte o oră până să apară călătorii, după ce treceau prin tot felul de controale şi primeau bagajele.

Sovieticii se deosebeau de americani în primul rând prin numărul mare de geamantane şi prin aerul lor de încurcă-lume. Americanii se deosebeau de sovietici prin statura înaltă, curiozitatea puţin tâmpă şi îmbrăcăminte. Dacă te uitai însă cu atenţie, hainele americanilor şi funcţionarilor sovietici şi ale nevestelor lor erau aceleaşi: paltoane de tweed pentru bărbaţii cu joburi bune, scurte cu glugă şi *duffle-coats* pentru cei cu slujbe modeste. Şi la unii, şi la alţii, hainele aveau culori potolite, în ton cu iarna. Dar pe sovietici hainele stăteau altfel.

În mijlocul grupului de slujbaşi obosiţi din cauza zborului, se zăreşte o pată de culoare: un fes roşu de pitic, care se iţeşte din mulţime agitându-se obraznic. Sub fes – nişte ochi machiaţi zdravăn, obraji rumeni şi o gură rujată din abundenţă cu un roşu strident. O matrioşcă de fabricaţie străină. Şi un detaliu pentru cunoscători: poartă un mantou elegant de nurcă şi ghete de baschet. Ţine în mână, pe lângă poşeta mică de operetă, o floarea-soarelui enormă, din plastic. E semnul de recunoaştere.

Din grupul persoanelor care aşteaptă se desprinde un tânăr blond, într-o scurtă neagră. Din buzunar îi iese o ureche a căciulii. Se îndreaptă spre floarea-soarelui, aşa după cum floarea-soarelui se îndreaptă spre soare. Se opreşte în faţa femeii cu fesul roşu de pitic şi întinde mâna către floarea-soarelui…

— Deby! *You are… I'm glad…*

Deby, logodnica, nu-i frumoasă deloc, dar are un zâmbet radios:

— Sa-nie-cika! *Ia tibia lublu!*

Logodnica găsită prin strădania lui Pierre era mireasa ideală. Ziaristă, feministă, una pe care n-o sperii aşa uşor, participase cu un an înainte la nu ştiu ce seminar al muierilor organizat de Comitetul Femeilor Sovietice în calitate de activistă la secţia americană a Ligii Internaţionale a Femeilor. Acolo se cunoscuseră şi se îndrăgostiseră. O poveste ticluită fără cusur.

Se îmbrăţişează. Clic-clac! Corespondentul ziarului american de orientare progresistă imortalizează cu aparatul de fotografiat întâlnirea lui Deby O'Hara, activistă a mişcării feministe americane, cu tânărul muzicolog. Deby îi apucă obrajii cu mâinile grăsulii şi-l sărută cu foc pe gură. Ce gust de săpun

are rujul! Sania ridică moale mâna ca să şi-o pună pe ceafa ei. Fata e cu o jumătate de cap mai înaltă şi are cu vreo treizeci de kilograme mai mult.

Încă un sărut. Încă un clic-clac. Încă un sărut şi un clic-clac. Eugene Michaels pleacă – şi-a făcut datoria. Doi indivizi cu chipuri fără expresie bat pasul pe loc pierduţi în mulţime şi schimbă priviri dintr-un colţ în altul al sălii. Se regăsesc ca somnambulii aproape de ieşire, şuşotesc ceva şi se despart din nou.

Un ciripit vesel:

— Vorbeşti o englezească OK!

— Şi tu!

— Cât eşti de drăgălaş!

— Eşti femeia visurilor mele!

Logodnicii se prăpădesc de râs. Sania are ruj pe buze. Deby îi şterge urmele sângerii cu o batistă fină.

Sania dă să apuce valiza, ea îl îndepărtează uşor apărându-şi bagajul:

— Nu ştii nimic, Sa-nie-cika! Sunt feministă! Nu permit nimănui să mă lase să trec înainte şi nici să-mi care valiza! Sunt o femeie independentă!

Sania trebuie să-şi ridice puţin privirea:

— M-am gândit că valiza e grea…

Ea îşi aruncă la iuţeală mantoul maro închis, cu ţepi, pe braţul stâng, şi-l ridică pe dreptul îndoindu-l de la cot:

— Uite aici, muşchi! Fac atletism!

Sania îi pipăie braţul încordat:

— Eşti femeia visurilor mele, Deby! Când obosesc, mă iei la piept!

Minunată limbă engleza, curge…

— Ah! Ai făcut o greşeală! Mă iei la piept înseamnă îmi dai să sug! Copilul spune mă iei în braţe!

Şi nici una, nici două, îşi lasă valiza jos şi îşi pune palmele pe sânii grei.

El face o mutră speriată.

Sania îşi conduse logodnica la hotelul Berlin. Înainte ca Deby să se prăvălească în pat – pentru douăsprezece ore, având în vedere decalajul orar, cheful de pomină făcut cu amicii din New York înainte de plecare şi sistemul nervos beton –, băură nişte vodcă jos la bar. Vorbiră vrute şi nevrute. Se îmbrăţişară şi se despărţiră până a doua zi dimineaţă.

Sania avea în plan ca de dimineaţă să-i arate logodnicei Moscova şi seara s-o ducă la Conservator. La alte cadouri nu se gândise. Mai aveau de făcut ceva împreună – să-şi depună actele la Palatul Căsătoriilor, singura instituţie

care primea documentele străinilor.

Plimbarea prin Moscova începu după prânz. Sania stabilise programul.

Deby văzuse Kremlinul în timpul vizitei precedente, acum dorea să vadă the *real life*.

Ieşiră din hotel. Vremea era cum nu se poate mai bună: ger şi soare, o minune de zi, cerul şi zăpada erau de un albastru de neînchipuit. Frigul năprasnic şi soarele cu dinţi o făcură pe irlandeza născută în Texas să aibă asemenea răbufniri subite de bucurie şi entuziasm, încât Sania, căruia nu-i plăcea deloc iarna, se uită împrejur şi recunoscu: straşnică vreme!

Sania nu era însă deloc entuziasmat de iarnă şi ca să-i taie logodnicei elanul, o duse în locul cel mai cumplit – în piaţa Dzerjinski, unde se înălţa drept ca stâlpul cavalerul însetat de sânge al Revoluţiei.

Îi arătă cu degetul clădirea din spatele statuii:

— E Lubianka. Infernul nostru.

— Da, ştiu. Anul 1937!

O luă pe Deby de braţ:

— De ce 1937? Monstrul trăieşte şi-n ziua de azi. Hai să ne plimbăm acum, după ce ţi-am stricat puţin buna dispoziţie.

Sania stăpânea bine limba engleză şi cu auzul său fin simţea imediat pronunţia texană uşor peltică şi tărăgănată.

Ajunseră în piaţa Puşkin, se opriră chiar în capul bulevardului Tverskoi. Cândva aici începeau de regulă plimbările „liurşilor“. Viktor Iulievici le dădea întâlnire la monumentul lui Puşkin, din locul acesta pornea călătoria lor în trecut: Ilia cu aparatul de fotografiat, Miha cu caietul şi mulţi alţi băieţi curioşi să afle…

Deby era tufă de Veneţia când Sania aducea vorba despre cultura rusă. Lui nu-i venea deloc uşor să înceapă de la zero.

— L-ai citit pe Tolstoi? o întrebă Sania.

— Da, da! Am văzut filmul *Război şi pace*. Două filme! Adorabile! Audrey Hepburn, fermecătoare! Şi Pierre Bezuhov al vostru, Bondarciuk, bineînţeles. A primit Oscarul! Am scris o recenzie.

— Bun. O să-ţi arăt casa în care locuiau Rostovii… oftă Sania.

„Of, cât de simpluţă poate fi“, îşi zicea el în timp ce o conducea la casa celebră.

Patru zile ţinu vremea frumoasă, patru zile umblară haihui prin Moscova. Cu toată simplitatea ei, logodnica se dovedi sensibilă şi înţelegătoare, o minunată tovarăşă de drum, neobosită şi curioasă. În absenţa oricăror cunoştinţe despre

cultura rusă, care te făcea să te cutremuri, locul gol lăsat de ignoranţă era umplut cu o curiozitate ieşită din comun, cu un interes viu pentru tot şi toate. Interesată să afle lucruri noi, ea îl molipsi într-o oarecare măsură şi pe Sania.

Colindau prin Moscova îngheţată, însorită ziua, prost luminată noaptea, dârdâiau de frig, intrau în cafenele şi bistrouri, puţin numeroase la vremea aceea. Pentru Deby era cea mai romantică excursie din câte făcuse până atunci. Oare o putea compara cu Spania? Cu zece ani în urmă petrecuse acolo o lună, se nimerise să-i pice cu tronc un spaniol frumos, care îi arătase Madridul şi Barcelona şi apoi dispăruse cu banii ei. E adevărat că nu erau prea mulţi…

După vizita la muzeul Tolstoi din cartierul Hamovniki, unde mai era puţin şi Deby izbucnea în lacrimi înduioşată („Sa-nie-cika! Tolstoi nu-i mai mic decât Voltaire!"), cum erau îngheţaţi tun, intrară într-o clădire veche, urcară la etajul doi şi se aşezară pe pervazul ferestrei de lângă calorifer. Sania scoase din buzunar o ploscă – asta era şcoala lui Ilia! – şi băură direct din ea.

Deby nu era dintre cele cărora le merge gura ca o moară stricată. Tăcuse tot drumul, dar când ajunseră în preajma hotelului, spuse la despărţire:

— Sa-nie-cika! Nu pricep cum am putut trăi până acum fără asta! Cum ajung acasă, mă apuc să învăţ limba rusă.

— La ce-ţi foloseşte, Deby?

Deby sări ca arsă: nu avea temperamentul irlandezilor – deşi ar fi fost de ajuns şi acesta –, ci al italienilor.

— *Ia lublu! Ia lublu* limba rusă! Eşti băiat foarte instruit, îmi dau seama. Sunt şi eu în stare să învăţ, o să prind repede! Am învăţat spaniolă! Portugheză! O să-nvăţ şi rusă! O să vezi!

Sania, puţin speriat, viră abil spre altă temă:

— Ştii cine-i Isadora Duncan?

— Da, bineînţeles! Sunt feministă! Ştiu toate femeile de seamă! „Dansul viitorului"! Noul stil de dans, cu picioarele goale şi în tunică! I-a avut amanţi pe Gordon Craig şi un poet rus, am uitat…

— Ea s-a instalat în hotelul ăsta, Deby, în 1922, aici a început legătura ei de dragoste cu poetul Serghei Esenin.

Deby îşi împreună mâinile ca la rugăciune şi le ridică în sus:

— *My God!* De necrezut! Aici locuiesc şi eu! Fără dragoste! zise râzând. Nu, legătura mea de dragoste e cu Rusia!

A doua zi, însoţiţi de Olga şi Ilia ca măsură de siguranţă, merseră la Palatul Căsătoriilor de pe strada Griboedov, singurul loc unde, în mod centralizat, le puneau pirostriile străinilor amorezaţi de rusoaice. Măritişul unei americance

cu un rus era un caz extrem de rar. Actele lui Deby erau în ordine, ba unele prisoseau. În schimb, Sania nu-şi luase cu el actul de naştere, aşa că fu nevoit să ia taxiul şi să şi-l caute, fără nici cea mai mică speranţă că-l va găsi. Dar Anna Aleksandrovna îl ajută şi de data asta. Pe raftul cu cărţile ei preferate, printre romanele franţuzeşti, în mapa de birou bine cunoscută, găsi Sania toate actele lui, aranjate într-o ordine perfectă, începând cu actul de naştere şi terminând cu diploma de absolvire a Conservatorului şi cu hârtiile care consemnau vaccinurile făcute.

Depuseră toate actele. Căsătoria le fu programată pentru luna mai.

— Mereu zicea Faina a noastră că nu trebuie să te căsătoreşti în luna mai, că o să te chinuieşti toată viaţa, spuse Olga.

Ilia şi Olga participară bucuroşi la această aventură matrimonială. Olga fu încântată să ajute la preparative: făcu borş şi colţunaşi cu carne.

Deby era entuziasmată şi de Moscova, şi de borş, şi de ruşii cu care se întâlnea. Îi plăcea totul în ţara sovietică, în afară de situaţia femeilor. Ajunsese la concluzia asta după ce o văzuse pe Olia gătind, spălând vasele şi ocupându-se de fiul adolescent, în vreme ce Ilia n-o ajuta deloc. Când încercă să-şi arate nedumerirea, Olga nu pricepu nimic din ce voia să spună.

În ultima ei zi la Moscova, Deby ajunse în apartamentul lui Sania. Vizita nu era prevăzută, dar se rătăciseră în Kitai-gorod şi avusese nevoie urgentă să meargă la toaletă. Cea mai apropiată se nimerise să fie toaleta din locuinţa lui. Nu erau acasă nici mama, nici tatăl vitreg. Deby îşi azvârli mantoul de nurcă pe fotoliul Niutei, se îndreptă spre toaleta comună trecând pe coridorul comun şi, după ce-şi făcu nevoile, apucă să arunce o privire în bucătăria comună.

Pentru texancă fu un adevărat şoc: nu prea avea nici înainte simpatii comuniste, dar o singură toaletă pentru douăzeci şi opt de locatari nu putea să-i crească deloc simpatia pentru organizarea asta socială. Următorul şoc îl avu când se aşeză în fotoliul Annei Aleksandrovna şi privi în jurul ei: un pian vechi, o comodă pântecoasă cu picioare, decorată cu flori şi păsări, dulapuri de bibliotecă ticsite cu cărţi în trei limbi, note, tablouri, o lustră preţioasă, de cristal bleu strălucitor… Cu greu se adunau în mintea ei toate aceste lucruri care nu se potriveau deloc unele cu altele – traiul mizerabil în comun cu luxul locuinţei lui Sania.

— Încălzeşte-te. Vrei un ceai? O să pun muzică…

— Ce-ar fi să cânţi tu?

Deby îşi scoase fesul roşu caraghios şi părul roşu electrizat al irlandezei pârâi sec.

Sania se aşeză pe taburetul rotitor. Se gândi o clipă şi începu să cânte preludiul întâi în do-major.

Deby şedea cu mâinile încrucişate pe burtă, cum le ţin ţăranii, şi analiza situaţia aşa cum se prezenta în momentul acela. Nu era deloc proastă, cum i se părea lui Sania. Băiatul ăsta rus avea peste treizeci de ani, era numai cu trei ani mai tânăr decât ea, şi-l plăcea mult.

Era mai tânăr, mult mai cultivat şi, în plus, aparţinea unei elite cu care ea nu avusese de-a face niciodată.

Până să termine Sania de cântat, Deby luă o hotărâre importantă: dacă îi va fi sortit ca el să-i facă propunerea ciudată şi prostească, asta însemna că avea un motiv serios. Şi atunci ea se va mărita cu băiatul ăsta de-adevăratelea.

Sania habar nu avea că lucrurile luaseră o turnură atât de periculoasă.

Vremea se strică de tot în ultima seară. Părea că Moscova era sătulă să-şi dea atâta silinţă de dragul lui Deby. Se porni un vânt umed, aerul se făcu mai cald, începu să ningă cu ace de gheaţă. Sania avea de gând s-o ducă pe Deby la concertul lui Richter, dar concertul se amână. Merseră pe jos să le facă o vizită Olgăi şi lui Ilia.

Olga le pregăti o cină „prenupţială“, cum îi zicea ea. Sania se săturase deja să-şi tot plimbe logodnica, şi nu-i mai plăcea nici ideea căsătoriei. Oricum nu fusese ideea lui.

Olga îi servi cu plăcinte şi salate, Ilia scoase o sticlă de vodcă din dulăpiorul de sub pervazul ferestrei – frigiderul datând din vremea construcţiei casei, când erau puţini aceia care puteau visa să aibă unul adevărat.

Deby mâncă şi bău mult. Stătea alături de Sania, îl tot împingea şi-l mângâia, dar o făcea în joacă, avea aerul că vrea să se distreze. Îşi apropie de el faţa zâmbitoare, şi Sania îi văzu deodată mica fâşie rozalie strălucind deasupra şirului de dinţi. Şi-l străfulgeră imaginea vie rămasă în minte din adolescenţă – gingia Nadiei! Străduţa Potapov!

— De ce te-mpotriveşti, Sa-nie-cika? Dacă te porţi aşa rece, nu mă mărit cu tine! Dacă o să te porţi însă bine, te pun în sutien şi te trec graniţa ca marfă de contrabandă!

— Înţelegerea noastră a fost alta, Deby! Când o să ne căsătorim, o să vezi ce soţ ideal o să fiu – n-o să mă mai vezi niciodată!

— Nu, nu, m-am răzgândit! Cred că o să-mi fii de folos şi-n bucătărie, şi-n pat.

A doua zi Sania o conduse la Şeremetievo. Se îmbrăţişară la despărţire. Înainte să dispară pe culoar, ea îi făcu cu mâna în care avea fesul roşu. Sania se întoarse cu autobuzul. Afară viscolul lipea pe geamuri terciul de zăpadă.

„Nu mă duc acasă. Nici la Ilia. Vreau să trec pe la Miha“, se gândi Sania.

Şi imediat îşi dădu seama: Miha nu mai este. Nici Anna Aleksandrovna. Aproape că nici mama.

Este nefericita de Aliona, e Maia, e mama care nu mai seamănă cu mama, e Lastocikin ca un vis urât. Mai e şi puţină muzică, de care îl despart nişte împrejurări stupide. Înseamnă că Pierre are dreptate – nu-i mai rămâne decât să fugă? Sau să zacă în pat cu capul înfundat în perna tapiţată? Sau – ca Miha…

Deby ajunse la Palo Alto fără să anunţe pe nimeni. Iarna din California semăna foarte puţin cu iarna rusească: 59 de grade Farenheit. Asta însemna 15 grade Celsius. În timp ce urca la etajul trei, târându-şi mantoul de nurcă, încercă să-şi amintească de unde să scadă şi cu cât să înmulţească. Ţinea minte bine că la Moscova erau 25 de grade sub zero.

Împinse uşa. Era deschisă. Începu să strige din prag:

— Petia! Minus douăzeci şi cinci de grade ruseşti câte grade înseamnă la americani?

Petia ştia formula:

— Cam nouăsprezece grade.

Deby aruncă din prag mantoul pe fotoliu şi acesta alunecă pe podea.

— Nu eşti întreagă la minte! De ce n-ai dat un telefon? Acum am intrat şi eu în casă! Puteai să nu mă găseşti aici! îi spuse pe un ton înfuriat Pierre.

— Şi eu abia am sosit! N-am nevoie de mantoul de blană! La clima noastră… nu-mi trebuie haină de blană! Şi-n general, e jignitor!

— Ia stai! Te-ai răzgândit? Ce-i jignitor? Doar ne înţeleseserăm.

Pe măsuţă se afla o sticlă de whisky începută, Deby se repezi la ea. Pierre i-o luă din mână şi-i turnă un sfert de pahar.

Deby dădu pe gât whiskyul şi puse nervoasă paharul umed pe sticla mesei – se auzi un zgomot îngrozitor, alarmant.

— La urma urmelor, el putea să se însoare cu mine aşa, pur şi simplu! De ce? De ce nu vrea să se însoare cu mine?

Pierre scoase nişte cuburi de gheaţă din congelator şi mai turnă whisky:

— Ia stai puţin! Ne-am înţeles aşa: mantoul de nurcă în avans, banii după încheierea căsătoriei. Ce alte pretenţii ai de la mine?

Deby trecu la o altă fază, cât pe ce să izbucnească în lacrimi:
— N-am nici un fel de pretenţii de la tine! Nu vreau decât să-mi explici un lucru: ce-mi lipseşte ca să arăt bine? El chiar nu-i bun pentru mine: e mic, probabil că şi penisul îl are mic! N-o să-mi fie de nici un folos, şi apoi are o drăcie de profesie…
— Ce treabă ai tu cu penisul, Deby? Şi cu profesia? Noi am avut o înţelegere…
— Mă doare în cot de înţelegerea noastră! izbucni Deby. Ce am eu, Pierre, că nimeni nu vrea să se însoare cu mine? Nici măcar micuţul tău Saniecika! Sunt o femeie care se respectă, sunt independentă. N-am treabă cu bărbaţii! Dar de ce nu vor să se însoare cu mine? Poate că n-am nevoie de asta! De ce? Aş vrea să ştiu! De ce?
Pierre îşi dădu seama că întreaga afacere începe să scârţâie. Ridică de jos mantoul de blană şi-l aruncă pe divan. Turnă iar în pahare. Se aşeză lângă grăsană şi-i puse paharul în mână.
— Nu răspund pentru toţi bărbaţii, Deby. Eşti o femeie super, ştii şi singură treaba asta. Dar fiecare are motivele lui. Eu pot să-ţi spun ce se întâmplă cu Sania. E deprimat. Ţi-am explicat doar că e foarte talentat, că e un om deosebit. Ţi s-a întâmplat să pierzi oameni care îţi erau dragi? În timp de o lună a pierdut-o pe bunică-sa, care l-a crescut, şi şi-a pierdut cel mai bun prieten, care s-a sinucis. E pe marginea prăpastiei… Nu-i arde lui de însurătoare. Asta n-are de-a face cu tine. El trebuie să-şi salveze viaţa.
— Da, ar putea să mă ia de nevastă, şi i-aş salva viaţa. De ce nu vrea o căsătorie normală? Nu una fictivă, ci una normală?
Pierre mai încercă o dată, era ultimă şansă.
— Deby! Nu ţi-a trecut niciodată prin cap… Ilia a avut multe femei, răposatul Miha a fost îndrăgostit de nevastă-sa, n-a avut alte femei. Pe Sania, însă, nu l-am văzut niciodată cu o femeie.
În ochii lui Deby se aprinse focul compătimirii:
— E gay, aşa crezi?
— Nu ştiu. N-am spus asta. Am spus doar că nu l-am văzut niciodată cu o fată.
Se vedea pe chipul lui Deby că luase o nouă hotărâre:
— Asta schimbă lucrurile. E o treabă care nu mă supără. E altceva dacă e gay: femeile îl sperie. O fi virgin?
— Nu-i exclus. Dar asta n-are nici o legătură cu înţelegerea noastră.
Deby se înmuie de tot. Se gândi la ce va urma. Avea o problemă interesantă

de rezolvat.

— Bun, şi acum povesteşte-mi cum a fost călătoria? Ce face Eugene?

Deby scoase din poşetă un teanc de fotografii.

— Uite fotografiile, Eugene le-a făcut. Haioase! Oraşul e uluitor, Pierre! Oamenii sunt extraordinari! Am stat doar patru zile, dar parcă am stat trei luni, aşa multe impresii am. Da, ţi-am spus că au fixat deja căsătoria? Peste patru luni. Ce mult, groaznic! E o listă de aşteptare. Pe urmă trebuie date hârtiile lui Sania la ambasadă. Pentru viză. Mi s-a explicat că ia mult timp.

Deby se ameţise puţin.

— Ascultă, Pierre, vreau să învăţ limba rusă. Vrei să-mi dai nişte lecţii?

— La ce-ţi foloseşte? O să te coste scump benzina ca să vii până aici pentru lecţii. O oră şi jumătate doar ca să vii. O să-ţi găsesc un profesor la San Francisco.

— Am nevoie de unul bun! se milogi Deby împingându-se în şoldul lui.

— S-a făcut, o să-ţi găsesc.

Pierre îşi dădu seama că onoarea lui de bărbat era salvată dacă Deby se îmbată, şi ea chiar era pe drumul cel bun.

Îi mai turnă băutură.

— Îl vreau pe Sania. Dacă-mi reuşeşte căsătoria, nu-ţi iau nici un ban.

— Ne-am înţeles că o să fie o căsătorie fictivă! încercă Pierre să-i apere libertatea prietenului său.

— Ce să fac cu banii? Am bani! Îl vreau pe micuţul Sania de soţ! scoase un strigăt isteric Deby şi izbucni în plâns.

„N-am altă soluţie“, îşi zise Pierre şi o luă de umeri. Ea se lăsă moale şi i se agăţă de gât.

Lui Pierre nu-i plăceau infidelităţile conjugale. Zburdase destul până să se însoare şi îşi respecta familia. Dar soţia şi fiica erau plecate de trei săptămâni la Milano, la părinţi, şi el încerca să-şi justifice căderea în păcat numai şi numai prin devotamentul faţă de Sania şi de interesele acestuia. În rest, faptul că era constrâns s-o facă nu anula plăcerea.

— Dacă te măriţi cu Sania pe bune, îmi rămâi datoare cu biletele şi hotelul!

— *Fuck you!* Ce ai cheltuit e bun cheltuit! O să-ţi plătesc lecţiile.

Deby îşi ridică mâinile în dreptul sânilor uriaşi şi-i arătă ciuca, cu degetul mare scos printre arătător şi mijlociu. Învăţase gestul în Rusia.

— S-a făcut. Dacă treaba se aranjează şi-l scoatem pe Sania de acolo, plătesc eu biletele şi hotelul.

Continuară să se îmbrăţişeze moleşiţi şi încheiară şedinţa.

— Ăsta-i un stimulent în plus ca să-l deşurubez, zâmbi satisfăcută Deby.

Aşa cum fusese prevăzută, nunta a avut loc în mai, pe o vreme ploioasă, asta însemnând bogăţie pentru tinerii însurăţei, după cum minţea cu neruşinare o superstiţie din popor.

Deby O'Hara e îmbrăcată într-o rochie albă înfoiată. În mâini are un buchet de nuntă rotund din flori artificiale, adus tocmai din America. Poartă pantofi albi cu tocuri. Sania e îmbrăcat cu o scurtă de catifea cu fermoar şi cu jeanşi vechi.

Eugene poartă un veston din tweed şi cravată, e mult mai potrivit pentru rolul de logodnic. Olia, Ilia şi Tamara sunt prezenţi şi ei, modest îmbrăcaţi cu ce au mai bun.

Logodnicii stau în picioare, unul lângă altul. Eugene îi fotografiază. Din cealaltă parte îi fotografiază Ilia.

Intră în holul mic, tezaurul matrimonial unde stau grămadă câteva perechi: doi africani cu două blonde, un arab cu o fată cu figură de orientală, câteva cupluri din Europa de Est, nu prea e clar de unde vin: cehi sau polonezi. Se stă la rând.

Aşteaptă toţi în tăcere. Sania cercetează figurile însurăţeilor. Fără îndoială că africanii sunt de la Institul Patrice Lumumba. Negrul frumos, cu pielea violacee, scoate din buzunar un pachet de cărţi şi-i propune logodnicei să joace o partidă. Ea refuză. El începe să facă o pasienţă. Al doilea, mic şi urât, îşi ţine logodnica de mână: pielea ei albă îl încântă. Îşi plimbă degetele pe încheietura mâinii. Arabul e ceva mai în vârstă, nu se vede de unde vine, are degetele acoperite cu inele de aur, şi logodnica lui e toată în aur, şi se vede cât de colo că se doresc la nebunie. El îi pune mâna când pe talie, când pe umăr. Cehul sau polonezul citeşte ziarul.

„E în cehă", remarcă Sania.

Deby e nervoasă. Sania încearcă s-o distreze şoptindu-i vrute şi nevrute. Sunt invitaţi, în sfârşit, într-o sală lungă. Covorul roşu duce la o masă, la care stă o femeie bine-făcută, seamănă cu artista Alla Larionova, o eşarfă roşie şi groasă îi traversează umărul – un fel de covor roşu în miniatură. Printr-o altă uşă intră martorii – Olia, Ilia, Tamara şi Eugene cu aparatul de fotografiat. Pe drum ei îl refuză pe fotograful oficial. Refuzaseră deja marşul lui Mendelssohn.

Apoi începe delirul. Femeia cu eşarfa se ridică în picioare şi declară:

— Cetăţeana Statelor Unite ale Americii Deborah O'Hara şi cetăţeanul Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice Aleksandr Steklov au îndeplinit

formalităţile pentru încheierea căsătoriei în conformitate cu legile ţării noastre…

Deby ar vrea neapărat nuntă. Sania ar vrea să se facă nevăzut. Deby ar vrea voiaj de nuntă. Sania ar vrea să dispară de pe faţa pământului pentru totdeauna.

Olia improvizează la ea acasă o masă pentru nuntaşi.

În ultima jumătate de an Deby a învăţat ceva rusă. Turuie neobosită. Sania tace, în rusă şi în engleză. Pe seară i se ridică temperatura şi-l apucă o durere de cap groaznică.

Ilia îl duce pe strada Cernîşevski. Nadejda Borisovna face exact ce făcea Anna Aleksandrovna în asemenea situaţii: îi pune un prosop fierbinte pe cap, îi pregăteşte un ceai dulce cu lămâie şi-i dă două pastile de antinevralgic. Ca întotdeauna temperatura urcă la patruzeci de grade. Nadejda Borisovna continuă să facă exact ce făcea Anna Aleksandrovna – îi masează umerii şi pieptul cu vodcă, pe urmă îl freacă zdravăn cu o cârpă din lână. Nu, totuşi Anna Aleksandrovna o făcea mult mai bine.

Boala lui Sania ţine de obicei trei zile. Deby îşi petrece cele trei zile acasă la Olga; în prima zi plânge în hohote, în a doua se înviorează şi flecăreşte de dimineaţa până seara. În a treia zi Ilia o conduce la Şeremetievo. Sania, arzând de febră, somnolează fericit pe divanul Niutei.

Comedia intitulată *Căsătoria ia sfârşit*. Rămân puţine de făcut: să depună actele la ambasada americană şi să aştepte, să aştepte, să aştepte…

Opt luni mai târziu, Aleksandr Steklov a aterizat la New York. Pierre Zand l-a întâmpinat la aeroportul Kennedy.

La vremea aceea Deby vorbea bine ruseşte. După un an şi jumătate s-a întâlnit cu Sania la avocat, fiindcă ea îşi găsise un logodnic adevărat (rus, între altele) şi, ca să se căsătorească de-adevăratelea, avea nevoie de un divorţ adevărat.

A refuzat să primească suma de cinci mii de dolari pentru această operaţiune. A refuzat şi mantoul de nurcă. Dar până la urmă mantoul a rămas la ea. Pierre, care îl păstrase mai mulţi ani într-un congelator la Palo Alto, i l-a făcut cadou lui Deby pentru cea de-a doua nuntă. Pe urmă ea s-a mutat la New York, unde uneori mantoul e tocmai potrivit pentru iarna de acolo.

La New York se află şi Sania, predă teoria muzicii la o celebră şcoală internaţională de muzică. *Ende gut!*

Note

91. Este vorba de Vladimir Nabokov, care şi-a scris primele romane cu pseudonimul Sirin. Romanul la care face aluzie autoarea se numeşte *Glorie*.

92. Vers din poezia lui Vladimir Nabokov, „Execuţia".

Epilog
Sfârşitul unei epoci minunate

Se întâlniră. Se îmbrăţişară – obrazul drept lipit de obrazul drept, apoi stângul lipit de stângul. Le venea uşor fiindcă aveau aceeaşi înălţime. Faţa femeii era îngustă, cu nasul coroiat, a bărbatului avea pometţii ieşiţi în afară şi nasul cârn. Ploaia se făcu dintr-odată albă, transformându-se în zăpadă. Vântul bătea în acelaşi timp şi din vest, şi din est, învârtejindu-se şi stârnind vijelia chiar deasupra pieţei unde se înţeleseseră să se întâlnească. Un frig umed venea de la golf, din partea cealaltă, de la fluviu, venea parcă un miros de stătut.

— Simţi mirosul, Steklov? Ca la Cistîie Prudî.

— Nici vorbă, Liza. Acolo nu miroase a nimic.

Îşi trecu mâna prin părul ei – era foarte rece la pipăit.

— Să ne grăbim. Ai îngheţat?

— Nu încă. E un frig năprasnic, zise Liza.

— Ţi-am înregistrat Sonata Nr. 32, concertul lui Eschenbach la Madrid, în 1986. O să-ţi dai seama la ce m-am gândit...

Scoase din buzunar o casetă învelită în plastic şi i-o vârî în mână.

— Mulţumesc, Saniecika. În general nu vreau să te contrazic. Dar Eschenbach e mereu puţin precipitat. Richter în schimb articulează altfel. E mult mai limpede...

Nu se văzuseră de un an şi jumătate, de când Sania venise la Viena, la concertul Lizei. Acum, pe drumul spre casa unde fuseseră invitaţi, continuau discuţia din locul unde o întrerupseseră la Viena.

Le deschise Maria.

Sărut în aer, de bun venit.

— Bună seara. Anna e bolnavă, am culcat-o jos. Dezbrăcaţi-vă aici, vă rog, şi urcaţi repede. Vin şi eu imediat.

Posacă şi puţin distantă ca întotdeauna. Mă rog, are copilul bolnav, e de înţeles îngrijorarea ei.

Claviculele îi ies în afară din decolteul rochiei bleu. Mărgelele mici din sticlă veneţiană preţioasă îi joacă pe ele la fiecare mişcare.

— Ce vreme groaznică, nu?

— Mai rea nici că se poate. Vânt, frig şi umezeală, răspunse Steklov.

— Anul ăsta vremea m-a urmărit peste tot – am fost în turneu şi s-a nimerit să fie nu ştiu care ciclon. Oriunde m-am dus, am dat de ploaie cu zăpadă – la Milano, la Atena, pe urmă la Stockholm şi la Rio.

Stăpânul casei le auzi glasurile şi ieşi să-i întâmpine.[93] Scara era destul de îngustă, şi el stătea în uşă zâmbind.

Ajunseră sus. Sania aruncă o privire pe masă – se afla acolo o carte deschisă, o antologie de poezie latină. Ce coincidenţă, se întâmplă adesea. Acasă la Sania stătea deschisă o carte a lui Ovidiu.

— Intraţi, intraţi! Ca să vezi, Lizaveta, ce ocazie avem să te întâlnim iar.

Se îmbrăţişară.

— De douăzeci de ani aud de la dumneavoastră fraza asta. O spuneţi ca să preţuiesc şi mai mult întâlnirile noastre? Oricum le preţuiesc.

— Nu, vreau să dau de înţeles că alţi douăzeci de ani n-o să mai avem, i-o întoarse prompt stăpânul casei.

Ţinea în mână o ţigară pe care începuse s-o fumeze imediat după ce se îmbrăţişaseră.

— Nu v-aţi lăsat de fumat.

— Nu, nu las ţigările. Mai e puţin şi mă vor lăsa ele pe mine.

— Dar aţi avut intenţia să vă lăsaţi! zise Liza cu o voce plângăreaţă de mătuşă bătrână. Vă scurtaţi următorii douăzeci de ani!

Gazda începu să râdă:

— Îi scurtez de la capătul ăla, nu de la ăsta, Liza. Şi poate că nu-i aşa de rău. În plus, anii ăştia mi-au fost dăruiţi.

— Dăruiţi?

— Dacă rămâneam în ţara mea natală până acum eram mort din cauza sărăciei, a stresului şi a serviciilor medicale execrabile.

Sania se întoarse şi fixă cu privirea storul atârnând greu, de parcă era chiar fereastra.

„Eu o să dau ortul popii chiar şi cu îngrijire medicală bună“, se gândi Sania. Ştia foarte bine că boala care i se instalase în sânge e nevindecabilă.

Pe masă erau nişte cutii de carton de la un restaurant chinezesc. Din acelea în care se aduce mâncarea. Uşa se crăpă puţin. Din penumbră apăru Maria întocmai ca o fotografie care se developează puţin câte puţin.

— Anna face nazuri, vrea să vină Sania la ea înainte să adoarmă.

— Se poate? întrebă Sania ridicându-se.

— Da, bineînţeles, dădu din cap Maria.

— Cobor şi eu, zise stăpânul casei.

Toţi coborâră scara în şir indian, cu Maria în frunte, ieşiră din vestibul pe coridor şi se opriră în faţa uşii întredeschise. Fetiţa stătea în pat şi ardea de febră. Lumina aplicei din spatele patului îi aurea părul ciufulit, făcându-l să strălucească întocmai ca beteala de Crăciun.

— Tata, mi-ai promis...

— Ce, pisicuţa mea?

„Doamne, fetiţa lui nu vorbeşte ruseşte“, îşi zise îngrozită Liza.

— Nu ştiu ce, dar mi-ai promis, îşi strâmbă buzele fetiţa gata să plângă.

— Ia uite aici, zise Sania.

Strângea în mână ceva mic de tot.

Fetiţa încercă să-i desfacă degetele, dar Sania se juca, nelăsând-o să-i deschidă palma:

— Atenţie, Anna, e un lucru mic de tot, se poate sparge.

Desfăcu palma în care se afla un şoricel de sticlă.

— Acum ţi-ai amintit ce ţi-am promis? Că vine Sania şi-ţi aduce un şoricel de sticlă?

— Nu-i adevărat. Nu mi-ai promis şoricelul lui Sania. Ăsta nu-i şoricelul promis, e un şoricel şi atât. Mulţumesc. Nimeni nu mi-a adus aşa un şoricel niciodată.

— Acum o să dormi cu şoricelul? o întrebă Maria.

— Da, acceptă împăcată fetiţa. Mom, numai să nu stingi lumina.

— Îţi las lumina mică, o sting pe cea mare.

— O să se sperie şoricelul.

— Bine, bine, spune la toată lumea „noapte bună“ şi închide ochii…

Copilul roşcovan, cu faţa roşie de la febră şi buzele crăpate, în pijamaua albă pe care erau cusute fragi mici, se foi în pat mişcându-şi uşor picioarele şi mâinile, îndesând perna şi frământând pătura, ca să-şi facă un fel de cuib. Ce ciudat, Sania avea impresia că mai trăise aşa ceva: fetiţa roşcovană, şoricelul de sticlă, lacrimile…

Liza rămăsese în prag, nu se apropiase de fetiţă.

„Uimitor, la anii bătrâneţii, când a venit timpul să aibă nepoţi… E fericit… nu, nu, n-am nevoie de aşa ceva, n-am avut niciodată nevoie, nici înainte, nici acum“, îşi zise ea.

Din iubirea căreia îi fusese devotată din copilărie nu se născuseră copii.

Maria rămase câtva timp în camera fetiţei, apoi urcă la oaspeţi. Tava cu resturile de mâncare de la restaurantul chinezesc era aşezată pe podea, lângă uşă. Nu băură ceai rusesc după cină: obiceiul rusesc dispăruse într-un sfert de

secol de viaţă trăită în emigraţie. Băură vin italienesc.

Gazda mâncă pateurile direct din cutia de carton. Se şterse la gură cu mâna, aşa cum fac oamenii simpli.

— Ce faceţi? Ne recitaţi ceva?

Liza era spontană şi bine educată, dar spontaneitatea întrecu buna creştere. Din cauza asta se fâstâci, nu era însă cazul. Poetul voia să recite fără să fie rugat, avea nevoie să pronunţe cu voce tare – să simtă tremurul aerului, o dovadă a vieţii:

> Micile oraşe care ascund adevărul,
> Dar la ce bun să-l spună, când ieri…[94]

Recită poezia, era complet nouă, pe urmă mai recită una.

Sania observă că Liza îşi suceşte degetele ca în poziţia mudrā. Avea din copilărie dureri de cap groaznice, se lupta cu ele luând pastile sau biluţe homeopatice, şi, în ultimii ani, ţinându-şi degetele în poziţii complicate. Magie indiană. De obicei migrenele o apucau după concerte şi câteodată după zborurile intercontinentale. Şi acum, din cauza poeziilor. Părea că înţelegerea poeziei era o treabă dificilă.

Liza îşi apăsă fruntea cu degetele încrucişate.

Stăpânul casei se întrerupse din recitat. Termină de băut vinul.

„O doare capul“, ghici Sania.

— Să nu pună Sania puţină muzică? întrebă Liza. Nu prea tare.

— Să-ţi dau o pastilă? îi propuse gazda.

— Nu, mă întind aici, dacă se poate.

Liza se întinse pe canapea.

Sania puse caseta. Era ultima sonată al lui Beethoven în interpretarea lui Eschenbach. În general Sania nu suporta să amestece conversaţia cu muzica.

— Iată-l pe Eschenbach, zise el apăsând butonul.

Liza şi Sania schimbară priviri de la primele acorduri.

Poetul le surprinse privirea şi-i zise soţiei:

— Ei aud ceva ce noi, simpli muritori, nu auzim.

Ea îl aprobă mişcându-şi bărbia.

„Ce chip senin şi frumos… *Madonna* lui Lippi? Nu. Dar e acelaşi gen. De unde vine? Ah, Natalia Goncearova, bineînţeles.“

Sania zâmbi gândindu-se ce târziu a făcut descoperirea.

La un moment dat, Maria coborî la fetiţă. Se întoarse, mai rămase puţin, apoi plecă definitiv.

Terminară de băut a doua sticlă. Vinul era foarte bun.

Pe urmă gazda îşi conduse oaspeţii la uşa de la intrare şi ieşi cu ei pe peronul din faţa casei.

Nu mai era nici ploaie, nici zăpadă, nici vânt. Se aşternuse liniştea. Scăzuse temperatura. Totul – asfaltul, pereţii caselor, trunchiurile şi crengile copacilor – era acoperit cu o crustă de gheaţă şi strălucea în lumina felinarelor.

— Ce bine că am trecut pe la el. Şi în general…

Sania arătă cu o mişcare imprecisă în direcţia copacilor îngheţaţi strălucind în lumina felinarelor.

Uşa se trânti cu un zgomot neobişnuit de puternic. Liza zâmbi:

— Eşti singurul om din lume care simte când mă apucă migrenele.

— Şi tu eşti singura care simte… în general.

Şi-i puse deodată întrebarea pe care ar fi putut să i-o pună şi acum treizeci sau douăzeci de ani:

— Spune-mi, Liza, de ce eu şi cu tine nu ne-am căsătorit? Atunci, când eram tineri?

— Chiar nu ştii?

— Bănuiesc… Grasul de Boris…

— Nu mă aşteptam la asta de la tine! Ce are a face aici Boris? M-a părăsit după doi ani pentru o prietenă de-a mea, şi totul s-a terminat. În ce priveşte căsătoria cu tine, ar fi fost o legătură de sânge. Egiptenii au rezolvat-o demult, dar în lumea noastră surorile şi fraţii nu se căsătoresc între ei. Nici verii primari. Noi suntem veri de-al treilea, dar tot rude suntem. Anna Aleksandrovna şi bunicul erau rude de gradul doi. Erau prea aproape.

— Nu, Liza, nu. Nu despre asta e vorba. Bunica l-a iubit mult pe cel de-al doilea soţ al ei, actorul care a murit în lagăr. A fost o căsnicie fericită, aşa cred. În general, n-am prea întâlnit căsnicii fericite. Îţi aminteşti de Ilia şi Olga? Ce groaznic s-a terminat. Miha şi Aliona… şi mai rău. Ce suflet ales avea băiatul ăsta.

— Pe toţi i-a ucis puterea sovietică. Cumplit, zise Liza şi faţa i se crispă.

— De ce pe toţi? Aliona trăieşte, pare-se. S-a măritat cu un pictor, lituanian sau leton. Duce o viaţă liniştită undeva în ţările baltice. Şi nu-i vorba de puterea sovietică. Oamenii mor indiferent că e puterea sovietică sau altă putere. Gata, la ce bun să ne gândim la asta? E din ce în ce mai mult trecut şi tot mai puţin viitor, zâmbi el. Trecutului sau viitorului?

Liza zâmbi şi ea:

— Da, voiam să-ţi spun de ce nu-mi place Eschenbach. Nu fiindcă are un alt

fel de ritm sau că energia lui îmi e străină. Are în el ceva – să mă-nţelegi bine – care îl face să cânte cu ochii ţintă la public. Interpretează ca să placă publicului. Iudina n-a coborât niciodată până acolo.

Îl trase de mânecă aşa cum făcea în copilărie.

— Şi ce dacă. Rahmaninov a coborât şi mai jos. Scurta bucata muzicală când simţea că publicul se plictiseşte. Şi Richter? E un artist genial! Dar şi puţin clovn. E prea îngăduitor cu capriciile publicului!

— Îţi repet totuşi că Iudina nu depindea deloc de public. Îl ridica la nivelul său.

— Timpurile acelea s-au dus, Liza. În muzică se vede cel mai bine. E cu totul altă muzică.

— Şi totuşi nimeni nu-i neagă pe Beethoven sau pe Bach. Uită-te la repertoriile tinerilor interpreţi. Vezi la ei mult John Cage?

— E destul de mult. Dar despre altceva vreau să-ţi vorbesc puţin, Liza. Bineînţeles că nimeni nu-i neagă pe Beethoven şi pe Bach. Şi chiar dacă ar vrea, n-ar putea. Şi cu toate astea cultura aceea şi-a trăit traiul şi a apărut una nouă. Cultura e făcută acum din bucăţi, din citate. S-a terminat cu vechiul sistem de măsurare a timpului, toată cultura seamănă cu o sferă perfectă. O a doua avangardă a intrat în cultură, în partea ei care n-a îmbătrânit. Inovaţiile îmbătrânesc mai repede decât orice. Stravinski, Şostakovici, chiar şi Schnittke, care a trădat avangarda, au devenit clasici. Timpul ciclic se învârte înglobând în el tot ce e nou, şi ce e nou nu se mai deosebeşte de ce e vechi, chiar şi ideea de avangardă a fost desfiinţată, fiindcă nu există nici urmă de progres în cultură, e un fapt încheiat definitiv…

— De mult voiam să te întreb, Sania… când el zice: „Pianul pluteşte departe de pământ, stârnind furtuna, înălţându-şi pânza din lemn lustruit…“, crezi că nu înţelege?

— Că furtuna n-o stârneşte pianul, asta-i clar că n-a înţeles, aprobă Sania. Nu-ţi face griji pentru el, înţelege multe alte lucruri de care noi habar n-avem.

— Bineînţeles. Dar ştii că furtunile de pe pământ sunt imagini slabe, umbre palide ale acelora pe care el le numeşte furtuni stârnite de pian?

Stăteau în mijlocul străzii pustii şi pălăvrăgeau la câţiva metri de casă.

— Da, bineînţeles. Asta o ştim şi noi. Dar cum ţi s-a părut? o întrebă Sania.

— Arată fericit, răspunse moale Liza.

— Of! Femeile! oftă Sania.

— Ce-i? Am zis ceva rău? întrebă neliniştită Liza.

— Nu, nimic. După mine, arată obosit. Şi azi a fost neobişnuit de tăcut.

Sania îşi puse braţul pe umerii ei.

Pe jos era alunecuş mare. Liza îl luă de braţ pe Sania şi se îndreptară, păşind cu grijă, spre *subway*.

— Acum şi-au dat seama toţi că e un geniu. Adică aşa cum înţeleg ruşii termenul, nu europenii.

— N-am priceput. La ce te referi? întrebă neliniştită Liza, obişnuită să-i prindă gândul de la primul cuvânt.

— Ei bine, el nu e pur şi simplu un om cu darul poeziei sau al muzicii, ci e unul care avansează întocmai ca spărgătorul de gheaţă, e mereu înaintea timpului şi sparge zidul, sparge gheaţa, deschide drum nou, şi în urma lui pot pluti mici corăbii şi bărci de tot felul. Pe urma geniului aspiră să calce oamenii cei mai sensibili şi mai talentaţi, apoi vine mulţimea, şi descoperirea devine un loc comun. Şi noi, oamenii mediocri – mă refer la mine, nu la tine –, datorită geniilor şi timpului care se scurge, înţelegem lucrurile din ce în ce mai bine. Dar geniile sunt înaintea timpului.

— Da, ai dreptate. Sonata Nr. 32 e un argument minunat la ce spui tu. E înaintea oricărei epoci, lasă în urmă şi epoca lui Beethoven, şi pe a noastră.

— Da, Beethoven a fost un geniu. A desăvârşit muzica clasică, a creat un canon pe care l-a distrus el însuşi. S-a isprăvit cu structura clasică, sunt numai teme cu variaţiuni. A trecut frontiera frontierelor. Scrie cum voieşte. Nu mai sunt rondouri, scherzo-uri, dansuri. Sania dădu din mână a neputinţă. N-am cuvinte.

Liza se opri:

— Nu sunt de acord chiar cu toate. În primul rând, rondoul, scherzo-ul şi dansurile au fost prezente la Beethoven până la sfârşit. În al doilea rând, ce e *Arietta* din ultima sonată? Nimic altceva decât o urmă de menuet! E tocmai umbra menuetului de sus, din ceruri, şi dacă cineva dansează menuet acolo departe, atunci aceia sunt îngerii. Dacă există îngeri! Nu mai e un dans, ci un simbol, o hieroglifă. Asta e deja în afara vieţii, în afara timpului, în lumea imaterială.

Liza îl ţinea de braţ pe Sania. Aluneca groaznic, copacii încinşi în chinga gheţii sclipeau jucăuşi în lumina felinarelor. Îi strânse antebraţul prin scurtă, ca în adolescenţă când, aşezaţi unul lângă altul la Conservator, îşi făceau semne ştiute numai de ei.

— Da, sigur. Dar e treabă complicată cu timpul ăsta…, zise Sania vrând neapărat să continue. Are straturi, nu pleacă din punctul A ca să ajungă în B… E o ceapă în care totul se petrece simultan. Ne apropiem de sfârşit… De aici

avalanşa de citate. Pare că tot ce are valoare nu îmbătrâneşte. Fiindcă în lume există o uriaşă mulţime de de toate, şi există o uriaşă mulţime de lumi – asta-i impresia pe care ţi-o lasă. Lumea lui Beethoven, lumea lui Dante, lumea lui Alfred, lumea lui Iosif… Secretul e…

— Ajunge, opreşte-te. Uite încă un citat, îţi aminteşti? îl întrerupse Liza încetinind pasul:

> Acest mister ta-ta ta-ta-ta-ta ta-ta,
> Eu nu am dreptul să-l expun mai clar.[95]

— Da, bineînţeles. Slăbuţ poet. Dar s-a apropiat de mister. În proză. Ce crezi?

— Nu ştiu, Sania. Cred că am ajuns oameni în toată firea, dar ştim acum mai puţin decât ştiam în tinereţe.

Apoi merseră în tăcere, aproape legănându-se, fiindu-le frică să nu alunece – înaintau pe un adevărat patinoar.

— N-am văzut nici un taxi. Trebuia să-l chemăm prin telefon.

Şi brusc ea îşi aduse aminte despre ce voia să-i povestească de mult timp.

— Anul trecut am întâlnit-o pe Vera la Paris. Conduce un *master class*. La început m-am gândit: ce păcat că nu mai concertează. Pe urmă am asistat la lecţiile ei… Şi n-am mai deplâns-o: interpreţi sunt câtă frunză şi iarbă, în schimb ea e pe cale să înfiinţeze o şcoală pentru pianişti. Sau s-o continue. O şcoală rusească. Şi tu aparţii şcolii ruseşti. Eşti elevul lui Kolosov.

— Într-un fel. Ştii că nu m-a iertat până a murit că am emigrat?

— Era un om deosebit. Patriot în felul lui. Noi suntem cosmopoliţi. Muzica e patria noastră.

— Atunci de ce vorbeşti de şcoala rusească? Nu, n-ai nimic cosmopolit în tine. Aparţii tot şcolii ruseşti cu Ceaikovski al tău.

— Dar voi ce aveţi cu Ceaikovski de-l dispreţuiţi aşa de tare?

— Mie mi-a trecut de mult. Prietenului nostru, Iosif, nu-i plac emoţiile neînfrânate şi patosul lui.

— Între noi fie spus, şi el, deşi e lipsit de patos, aparţine tot şcolii ruseşti.

— Nu, el este al lumii întregi.

— Nu, dragul meu prieten, să mă ierţi, dar el scrie în rusă.

— Da, în rusă, e adevărat.

Lângă ei, mai-mai s-o atingă pe Liza, se opri un taxi. Din el coborî un zdrahon de bărbat, şi beat pe deasupra. Sania îi făcu semn taximetristului, îi mângâie Lizei părul, o sărută. Ea îşi trecu mâna pe faţa lui, de la frunte până la

bărbie. De departe, puteai să zici că sunt doi iubiţi care se despart.

— Pot să te iau şi să te las mai întâi pe tine.

— Nu, stau foarte aproape. Vreau să merg puţin pe jos.

— La revedere.

— La revedere.

Era ora două noaptea. 28 ianuarie 1996. În noaptea aceea poetul a murit.

Note

93. „Stăpânul casei“ e poetul Iosif Brodski (24 mai 1940–28 ianuarie 1996).
94. Versuri din poemul „August“ de Iosif Brodski.
95. Versuri din poemul „Glorie“ de Vladimir Nabokov.

Mulţumiri

Mulţumesc prietenilor dragi care m-au înconjurat făcându-mă să simt că plutesc ca pe un colac de salvare.

Îi mulţumesc Elenei Kostiukovici pentru susţinerea zilnică de ani buni, pentru discuţiile interesante şi criticile severe, pentru uriaşa muncă de redactare şi, în general, pentru prietenia ei.

Le mulţumesc Alionei Smorgunova şi lui Iura Freilin pentru participarea la scrierea cărţii.

Le mulţumesc prietenilor mei cu numele Aleksandr – Smolianski, Okun şi Bondariov – pentru lectura atentă şi fructuoasă, pentru numeroasele observaţii şi pentru interesul arătat muncii mele.

Le mulţumesc lui Sania Daniel, Vitia Dziadko, Igor Kogan, Elenei Murina – martori ai epocii, oameni fără teamă şi prihană, sau poate cu teamă da, fapt care-i înalţă şi mai sus în ochii mei – pentru lungile conversaţii de la Moscova despre trecutul nostru comun.

Le mulţumesc dragilor mei prieteni israelieni pentru ajutorul afectuos şi neîntrerupt pe care mi l-au dat în vara fierbinte a anului 2010 – Lika Nutkievici (îngerul păzitor), Serioja Ruzer, Liubocika şi Sandrik Kaminski, Igor şi Tata Guberman, Liusia Gorkuşenko – pentru căldura umană, grija şi atenţia lor constantă.

Le mulţumesc dragelor mele prietene curajoase, Lena Keşman, Tania Safarova, Ira Iasina Millionşcikova, pentru corespondenţa şi conversaţiile noastre care au contat mult pentru mine în vara anului 2010, când cartea era pe sfârşite şi puterile mele de asemenea.

Le mulţumesc prietenilor mei muzicieni care m-au ajutat să-mi croiesc drum prin pădurea minunată a muzicii – Vera Gornostaeva, Olesia Dvoskin, Volodia Klimov şi Olga Schnittke-Meyerson.

Le cer iertare celor pe care am uitat pe moment să-i amintesc, şi mi-am reproşat imediat că nu le-am mulţumit.

Toată recunoştinţa mea, memoriei oamenilor reali, azi dispăruţi, care au stat în spatele personajelor mele, a celor care s-au purtat ireproşabil şi a celor care au călcat greşit, striviţi în maşina de tocat a vremurilor, a celor care au rezistat şi a celor care au cedat, martori, şi eroi, şi victime, a căror amintire va rămâne în veci.

Ludmila Ulițkaia, noiembrie 2010